

Univ. prof. ThDr. ALEXANDER SPESZ

KATOLÍCKA MRAVOUKA

1948

VYDAL SPOLOK SV. VOJTECHA V TRNAVE

Univ. prof. ThDr. *Alexander Spesz*: *KATOLICKA MRAVOUKA*. Vydal Spolok sv. Vojtecha v Trnave 1948 s povolením Apoštolskej administratúry v Trnave č. 9409/48 zo dňa 23. septembra 1948. Vytlačila kníhtlačiareň Spolku sv. Vojtecha v Trnave 1948.

PREDHOVOR

Nechcel som napísať mravouku pre teologov. Oni majú dosť príručiek morálky, takže si môžu vyberať podľa ľubovôle. Ale nemáme ešte v slovenčine mravouku pre laikov, najmä pre vzdelaných, ako pre učiteľov, profesorov, lekárov, advokátov, úradníkov atď. A najmä naša mladá inteligencia už roky sa dožaduje takejto knihy, odbornej síce, a predsa nie číro vedeckej pre špecialistov.

Autor sa podujal na túto úlohu. Usiloval sa podať v prístupnej forme najpotrebnejšie veci. Vynechal veľký vedecký aparát, rozsiahlu literatúru, ktorá sa rozrastá do nekonečna v každom sektore, teda aj v morálnom. Uviedol iba autorov, ktorých pokladal za potrebných na osvetlenie a zhodnotenie vecí. I tak počet poznámok dosiahol číslo okolo 800.

Keďže kniha je písaná pre laikov, vynechal som state, ktoré sú vzťahujú len na duchovných, ako recitovanie breviára a pod. V kapitole o božích prikázaniach zachovávam poradie, ako je v katechizme, aby azda nenastal zmätok. I dospelý sa ešte pamätá na toto poradie a radšej pripojí nové vedomosti k nemu ako k novému, ktoré je azda logickejšie, nakoľko pojednáva o čnostiach, ale nie je praktickejšie. Pri cirkevných prikázaniach som vynechal staré poradie, ktoré aj tak nie je vo všetkých katechizmoch to isté, lebo počet týchto prikázaní beztak nie je ustalený ako u Desatora. Obmedzil som sa na najhlavnejšie prikázania.

V podávaní látky hľadal som strednú cestu: nepovoľovať, ani nezveličovať. Sporné otázky neponechal som úsudku čitateľa, ktorý by si azda nevedel s nimi rady, ale sám formulujem mienku, ktorá sa mi zdá najsolidnejšia. Myslím, že takto som zbavil čitateľa zbytočných starostí. Ak by však bol odôvodnene inej mienky, ponecháva sa mu v tom sloboda.

Na konci hovorím o veciach, ktorých som sa už dotkol inde, no nie v tom rozsahu, ako je to dnes potrebné: o športe, o psychoterapii a o náboženstve, o víziách a zjaveniach.

Nebolo ľahko stlačiť takú obrovskú látku do takéhoto skromného rámca. Preto sa musím priznať: do názvu knihy som dal, čo som chcel, do obsahu iba to, čo som mohol.

Autor.

POJEM KATOLÍCKEJ MRAVOUKY

Katolícka mravouka je veda o slobodných ľudských činoch, smerujúcich k dosiahnutiu konečného nadprirodzeného cieľa. Je vedou, teda poznaním z príčin, ba súhrnom poznatkov, zaradených do systému. Nakoľko usmerňuje ľudský život v stálom vývine, táto veda sa neustále doplňuje novými, hoci druhoradými poznatkami, takže sa rozrášťa do netušených rozmerov. Hovorí o slobodných ľudských činoch (actus humani), teda len o tých, ktoré pochádzajú zo slobodnej ľudskej vôle, nie však o ostatných ľudských činoch (actus hominis). No o slobodných ľudských činoch hovorí aj psychológia. Pravda, s iného hľadiska, a to psychologického. Psychológia totiž skúma ich prirodzenosť a zisťuje napr., že myslenie a chcenie sú duševné akty atď. Mravouka pozerá na tieto činy s praktického hľadiska, nakoľko nimi človek dosahuje konečný cieľ svojho bytia. Ale tým sa zapodieva aj etika. No etika vie len o prirodzenom ciele, ktorý možno dosiahnuť prirodzenými činmi a prostriedkami. Katolícka mravouka smeruje k nadprirodzenému poslednému cieľu, ktorým je: vidieť Boha z tváre do tváre a byť v tom blažený. Tento cieľ je nadprirodzený, lebo prevyšuje všetky túžby a možnosti človeka.

Fr. Tillmann definuje katolícku mravouku ako vedecké vyličenie, ako nasledovať Krista v súkromnom a spoločenskom živote.¹ V podstate táto definícia sa nelíši od prvej, ktorú autori podávajú vo všeobecnosti. Veď Kristus nám ukazuje cestu, ako máme usmerňovať svoje činy, aby sme dosiahli konečný nadprirodzený cieľ. Líši sa iba v tom, že už do definície vkladá meno zakladateľa katolíckej mravnosti, čo nie je bez akéhokoľvek oprávnenia. No pri rozvedení tejto definície vidieť značné roz-

¹ Die Idee der Nachfolge Christi, Düsseldorf, 1934, 5.

diely medzi starou a „novou morálkou“.² Nová vyčíta starej, že sa zaoberá iba hriechami a málo čnosťami, čo je iba jedna, aj to len negatívna stránka kresťanského života. Smysel tohto života je iste nasledovať Krista, ale Kristus sa nielen vyhýbal hriechom, ale i konal čnosti, a to v heroickom stupni. No aj jeho učenie je vraj odlišné od toho, ako ho poníma stará morálka. Nielen varoval pred hriechmi, ale aj nariadil cvičiť sa v čnostiach. V tomto učení nerobí rozdiel in concreto medzi príkazmi a radami. Jeho kázeň na vrchu blahoslavenství zaväzuje práve tak ako dekalog, ktorý Spasiteľ znova vyhlásil. Nebol minimalistom, ale maximalistom a k tomu zaviazal aj svojich učeníkov. Aj prvotná Cirkev sa toho pridržala, a preto získala toľkých prívržencov. Neskôr však odpadla od tejto tradície, hlavne vplyvom etiky kánonistov, ktorí, vraj, miesto ducha evanjelia prí-zvukujú literu zákona. Nová morálka má byť viac biblickou než etickou a kánonickou.

Proti tomu *stará mravouka* právom poukazuje na to, že zdržiavať sa hriechu je prvá a v niektorých veciach azda aj jediná stránka dokonalosti. Teda, kto sa zdržuje všetkých hriechov necudností, je dokonale čistý. Prípadné oduševnenie za túto čnosť už vlastne nepatrí do jej oblasti. Ani na to neslobodno zabúdať, že z vôle Ježiša Krista máme sa vyspovedať zo všetkých smrteľných hriechov a udať ich druh a počet. Ale to by nebolo možné, keby nás o tom nepoučila mravouka. Treba to vedieť najmä tým, ktorí musia vypočuť tieto hriechy a oslobodiť od nich, to jest kňazi. Pre nich boli predovšetkým určené aj príručky mravouky. Ale nemôžu sa zaoberať bez nich ani ostatní veriaci. Hlbšie poučenie o kresťanskej dokonalosti dostali i jedni i druhí v osobitnej náuke, ktorá sa volá asketikou. Fr. Tillmann ju vkladá do mravouky a tým rozširuje jej pole, beztak už široké.³ Nie je pravda, že Kristus nerobí rozdiel medzi prikázaniami

² Blížšie v.: Tillmann u. d. 23—42; P. Fr. Deininger, Eine vollendete Sittenlehre v *Schönere Zukunft*, 1939, N. 30—2. I. Zeiger, De conditione theol. mor. moderna v *Periodica de re morali, canonica liturgica Romae, Gregoriana*, 1939, III. 177—189.

³ K tomu cieľu vydal pre laikov výťah zo svojej morálky pod názvom: *Der Meister ruft. Eine Lelenmoral für gläubige Christen*, Düsseldorf, 1937.

a radami. O bezženstve napr. vyhlasuje: „Kto to môže pochopiť, nech pochopí“.⁴ In concreto ani nemôže niekoho zaväzovať, aby žil bez ženy. Na to by bolo potrebné súkromné zjavenie Božie, ktoré by to nariadilo. Lenže také zjavenie nepoznáme. Jeho skutočnosť by bolo aj ťažko dokázať. Zveličuje sa aj vplyv práva na mravouku. Nemožno ho odstrániť načisto.⁵ A to preto, lebo zachovávanie zákona je minimum dokonalosti. Často je aj ťažko určiť, čo patrí do mravouky a čo do práva. Cirkevný, zákonník je celý prepletený morálnymi zásadami. Konečne je pravda, že odpadnuté masy môžeme znova získať pre Krista len heroickým životom. Budú to vždy len dokonalí jednotlivci, ktorí za sebou strhnú dav. Ale dav nezískame prísnyimi a mnohými predpismi. Preň je aj najmiernejší minimizmus nedosiahnuteľným maximalizmom. Správne je prízvukovanie sv. Písma v katolíckej mravouke. To sa však aj dosiaľ robilo, veď všetci autori dokazovali svoje tvrdenia aj zo sv. Písma. Chyba je v tom, že takto sa zväčší beztak rozsiahla látka, čo je na úkor jasnosti a prehľadnosti. Dôkazom toho je samotná Tillmannova príručka, ktorá je skôr exegézou ako morálkou. Ináč to chce aj kerygmatická teológia, ako ju podáva H. Rahner (*Theologie der Verkündigung*, Herder 1939). Konečne etiku nemožno vyľúčiť z katolíckej mravouky, lebo je jej prirodzeným základom. Má ju aj Tillmannova morálka, lenže osve od Steinbüchla (*Die phil. Grundlagen der K. Sittenlehre*).

PRAMENE KATOLÍCKEJ MRAVOUKY

Keďže katolícka morálka je teológiou, jej pramene sú tieto:

1. *Sv. Písmo Starého a Nového zákona*. Lenže Starý zákon je iba čiastočným prameňom. Jeho obradné a súdne príkazy už nezaväzujú, iba mravné, ktoré Kristus potvrdil. Nový zákon zas zaväzuje celý.

⁴ Mt 19, 2.

⁵ Ivo Zeiger, *De mutua inter Theologiam Moralem et Ius Canonicum habitudine*, *Periodica* 1942, IV, 344.

2. *Všeobecné a čiastočné snemy Cirkvi*, ktoré obsahujú mravné predpisy.

3. *Spisy sv. Otcov*, nakoľko sa shodujú v nejakej mravnej náuke.

4. *Usnesenia rímskych pápežov*, ktorí ako najvyšší učitelia Cirkvi alebo sami niečo prikážu (encykliky), alebo svojimi orgánmi, kongregáciami vysvetľujú niektoré náuky, napr. keď odpovedajú na pochybnosti, zatracujú isté mravné bludy a pod.

5. *Cirkevný zákonník*, ktorý platí od 19. mája 1918. Medzi 2414 kánonmi je veľa mravných predpisov.

6. *Spisy teologov*, ktoré hovoria o mravoučných veciach. Najväčšiu autoritu majú sv. Tomáš Akvinský a sv. Alfonz z Ligouri.

7. *Ludský rozum*, a to prirodzený a vierou osvetlený. Prirodzený preto, lebo milosť prírodu neničí, ale doplňuje. Niektoré náuky, ako o poslednom cieli, o norme mravnosti atď., nachádzajú sa v mravnej filozofii čiže v etike. Aj vierou osvetlený rozum nachádza, alebo potvrdzuje mravné náuky (ratio theologica).

8. *Cirkevná prax*, čiže život Cirkvi.

ČASŤ VŠEOBECNÁ

PRVÝ ODSEK

POSLEDNÝ CIEĽ ČLOVEKA

V celom diele o katolickej mravouke predpokladáme, že Boh stvoril človeka. Vieme to z racionálnej psychologie, ktorá dokazuje, že ľudská duša ako jednoduchá a duchovná bytosť môže pochádzať len od Boha. Aj jej spojenie s telom, teda život každého človeka, je dielom Božím. Preto človek už z rozumu vie, že *ho stvoril Boh*. To potvrdzuje aj viera. Bez tohto predpokladu darmo by sme hovorili o ciele človeka.

Na čo však *Boh stvoril človeka*? Aj v tom sa shodujú viera a veda. Podľa učenia oboch aj Boh, ak niečo robí, musí mať pred očima nejaký cieľ. Kto niečo robí bez cieľa, len náhodou a z rozmaru, nie je múdry, ale Boh je nekonečne múdry. U človeka tento cieľ je mimo neho. Je to nejaké dobro, ktoré nemá, a preto sa usiluje, aby ho dosiahol. Jasne to vidieť na obchodníkovi, ktorý nemá peňazí, a preto obchoduje, aby ich získal. U Boha tento cieľ nemôže byť mimo Neho. Znamenalo by to totiž, že Boh niečo nemá, a preto ho chce dosiahnuť. U nekonečne dokonalého Boha je to však nemožné. Ak On niečo robí, robí to len pre seba, ako hovorí kniha Porekadiel: „Všetko pre seba urobil Pán.“⁶ Teda pre seba, pre svoju dobrotu, ktorá jediná môže byť terminom jeho činov, stvoril aj nás. V tomto smysle sa vyslovil sv. Augustín: „Pretože Boh je dobrý, my sme.“ (Finis ultimus primarius cui.)

Ale aké dobro mohol Boh dožičiť svojej добрote stvorením človeka? Iste nie je to nijaké vnútorné dobro, lebo to by predpokladalo, že Boh toto dobro nemá. To je však nemožné, lebo nekonečne dokonalý Boh má všetko. Teda mohol mať v úmysle

⁶ 14, 4.

získať iba dobro vonkajšie, ktoré tiež nepotrebuje, ale ktoré musí mať v úmysle, lebo koná múdro. Toto vonkajšie dobro môže byť iba Jeho *vonkajšia formálna sláva* (gloria extrinseca formalis). Sláva podľa sv. Tomáša je clara notitia cum laude (jasné poznanie spojené s chválou). Je vnútorná, ak niekto pozná vlastné dobro a ho chváli ako napr. spevák svoje vlastné schopnosti. Je vonkajšia, ak ide o cudzie dobro. Samozrejme Boh mohol mať pri stvorení človeka v úmysle len vonkajšiu slávu, keďže stvoril niečo odlišné od seba. Stvoril teda človeka, aby *Ho z Jeho diel poznal a chválil*, ako hovorí Deuteronomium, stvoril človeka na „svoju chválu a slávu.“⁷ Aby Boh túto slávu dosiahol, musel okrem nerozumných tvorov stvoriť aj rozumné, ktoré môžu Jeho dobrotu poznať a chváliť. Bez nich sláva Božia by bola nemá. Nerozumné tvory chvália Boha iba skrze rozumné. Len v tom smysle sú pravdivé slová žalmistu: „Nebesá vyprávajú o sláve Božej a obloha je dielom Jeho rúk.“⁸ Z toho vyplýva, že Boh stvoril človeka pre seba a ostatné tvory pre človeka. Stvoril nás podľa slov katechizmu, aby sme „Ho poznali, milovali a Jeho prikázania zachovávali“⁹, v čom sa najúčinnnejšie zrači Jeho sláva. Je zaujímavé, že túto hlbokú pravdu šípila aj nevera. Tak napr. Eduard v. Hartmann povedal, že Boh stvoril ľudí, aby mal niekoho, kto by mu tleskal, čo je očividným výrazom slávy. Pravda, v tomto ponímaní netreba vidieť nič hriešneho. Veď v istých okolnostiach slávu hľadať môže i človek. „Snaha po sláve sama osebe neznamená nič hriešneho.“¹⁰ Hriechom je iba vtedy, ak sa niekto chváli s vlastnosťou, ktorej nemá. „Je nebezpečné“ — hovorí sv. Augustín — „ak má záľubu v sebe ten, kto sa má vyhýbať pýche. Ten však, ktorý je nad všetkým, hocijako by sa chválil, nepovyšuje sa.“¹¹ Takto Boh je nielen začiatkom, ale aj koncom celého stvorenia, ako sám hovorí: „Ja som alfa a omega, začiatok a koniec.“¹²

⁷ 26, 19.

⁸ 18, 1.

⁹ Catechismus Catholicus, ed. P. Card. Gasparri, Romae 1930, 28.

¹⁰ S. Th. II, II, 132, I.

¹¹ Tamtiež.

¹² Zjv 1, 8.

Ale to je iba jedna stránka veci. Je to iba prvotný cieľ stvorenia. Je tu aj cieľ *druhotný*, ktorý sa vzťahuje na dobro človeka. Boh totiž chce, aby človek, ktorý mu vzdáva slávu, aj sám bol blažený, za čo mu patrí všetka vďaka. Preto sa modlí Cirkev v „Gloria“: „Gratias agimus Tibi propter magnam gloriam Tuam.“ (Ďakujeme Ti za Tvoju veľkú slávu). Slová hlbokého smyslu! Čo je nám do slávy druhého, hoci aj samého Boha? Za ňu mu máme ďakovať? Áno, lebo Jeho sláva je našou blaženosťou. Tým, že Boha poznáme, milujeme a chválime, sami sme blažení už tu na svete, ako to dokazujú nielen životopisy svätých, ale aj vlastná skúsenosť. Opravdive zbožný človek je blažený už „v tomto slzavom údolí“. Ale ešte šťastnejší je takýto človek po smrti, keď oné poznanie, milovanie a chválenie je dokonalejšie ako tu na zemi.

Odkiaľ vieme, že Boh stvoril človeka aj pre druhotný cieľ? Vieme, že dal človekovi *absolútnu neprekoneľnú túžbu* po dokonalej blaženosti. Teda už rozum nám hovorí, že človek musí mať možnosť splniť túto túžbu. Inakšie by nemala smyslu. No dokonalejšiu blaženosť človek môže dosiahnuť iba v najdokonalejšom Bohu. Preto hovorí sv. Bonaventúra: „Nihil sufficienter finit animam, nisi bonum infinitum.“ (Nič neohraničuje, t. j. neukojuje dušu, iba neohraničené dobro.)¹³ Ale keďže Boh je duch, môžeme Ho vlastniť iba rozumom a vôľou, čiže poznaním a láskou, z čoho prirodzene vyplýva chvála.

Keby bol človek zostal v stave čistej prirodzenosti (in statu naturae purae), bol by Boha poznal, miloval a chválil číro prirodzeným spôsobom. Len tak by bol blažený tu na zemi a po smrti, keď by to bol robil dokonalejšie, lebo po smrti už odpadajú všetky pozemské ťažkosti, ako choroby, pohroma, zvyady a pod. K tomu by sa bolo pridružilo presvedčenie, že človek tento stav relatívneho šťastia nikdy nemôže stratiť, lebo jeho duša je nesmrteľná. No vo skutočnosti človek nezostal v tomto čisto prirodzenom stave. Boh ho už na počiatku povýšil do *nadprirodzeného poriadku*, ktorý prevyšuje všetky vlohy, snahy a možnosti prírody. V tomto poriadku určil mu vznešený cieľ: „Vidieť ho z tvá-

¹³ In I. Sent. I, 2, 3.

re do tváre"¹⁴, vidieť Ho, aký je, stať sa „Mu podobnými“,¹⁵ ba Jeho „dietkami a dedičmi.“¹⁶ Keďže človek nemôže tento cieľ dosiahnuť sám, dal mu na to aj potrebné prostriedky: zjavenie, milosť posväcujúcu, pomáhajúcu a pre videnie Boha tzv. svetlo slávy (lumen gloriae). Teda v tomto skutočnom poriadku Boha poznávame zo zjavenia, čiže vierou. Milujeme Ho a chválime, zachovávajúc Jeho milosťou Jeho príkazy. Takto sme blažení tu na zemi Jeho milosťou a po smrti aj svetlom slávy.¹⁷ Teda „Boh ma stvoril, aby som Ho poznal, miloval, Jeho prikázania zachovával a tak po smrti bol v nebi blažený.“¹⁸

Z toho vyplýva, že podľa rozumu a viery *nesprávne sú všetky náuky*, ktoré hlásajú iný posledný cieľ pre človeka. Nie je „najvyšším dobrom človeka . . . život, v ktorom osobnosť sa úplne a súladne vyvíja a uplatňuje sa všetky jeho sily“,¹⁹ ale život Boží, v ktorom sa život vyvíja najplnšie a najharmonickejšie. Aké skazonosné následky môže mať náuka o rozvine osobnosti pre jednotlivca a spoločnosť, ukázali Nietzsche a Max Stirner (*Der Einzige und sein Eigentum*). Ani „prosperita a pokrok ľudského pokolenia“²⁰ nemôžu byť posledným cieľom človeka, lebo jednotlivec z toho často nemá nijaký osôh, totiž blaženosť, čo je smerodajné.

V katolíckej náuke *existencia prestáva byť tragickou*.²¹ Heideggerovský „tragický finitizmus“ existenciálnej filozofie premení sa v blažený pocit jasnosti a istoty. Náš život je usmerňovaný rukou Boha. Ak Ho milujeme, nemôže sa nám stať nič zlého. Pod Jeho vedením dostaneme sa k Nemu hoc aj rozličnými cestami. To je naša veľká útecha aj v chaose života a smrti!

¹⁴ 1 Kor 13, 12.

¹⁵ 1 Jn 3, 2.

¹⁶ Rím 8, 17.

¹⁷ Tanqueray, *Synopsis Theol. Dogm.* III, Romae 1922, 608.

¹⁸ *Catechismus Catholicus* 28.

¹⁹ Fr. Paulsen, *System der Ethik*, Stuttgart, Cotta, 1913, 17.

²⁰ Fr. Jodl, *Allgemeine Ethik*, 1918, 159.

²¹ H. Delp, *Tragische Existenz zur Philosophie M. Heideggers*, Herder, 1935, 122.

DRUHÝ ODSEK

SLOBODNÉ ĽUDSKÉ ČINY

Človek má dosiahnuť nadprirodzený cieľ slobodnými ľudskými činmi. Človek má totiž rozličné činy. Niektoré, ako vzrast a plodenie, má spoločné s rastlinami. Iné zase so zvieratmi, napr. miestny pohyb, vnímanie a smyslové snaženie. Konečne niektoré má celkom svojské, ako myslenie a chcenie; sú to duchovné činnosti, a preto nemajú ich ostatné živočích. Aj tu môžeme ešte rozlišovať. Niektoré v nás vznikajú celkom spontánne, bez vplyvu slobodnej vôle, napr. asociácie (actus hominis, čin človeka). Iné pochádzajú zo slobodnej vôle (actus humanus, ľudský čin). Človek je pánom iba týchto činov. Len ony sú špecificky ľudské. Len za ne je človek zodpovedný, keďže pochádzajú slobodne od človeka. Pre jasnosť budeme ich v slovenčine volať „slobodnými“. Najprv musíme zistiť ich skutočnosť.

Prvá hlava.

Sloboda ľudských činov.

Ak sa všetky ľudské činy dejú fatálnou nevyhnutnosťou, nemá smyslu hovoriť o mravnosti a zodpovednosti. Je to *kardinálna otázka aj mravouky*. Je ona aj iróniou našej doby, v ktorej sa tak veľa hovorí o slobode, a predsa ju mnohí nechcú priznať ľudským činom.

V čom pozostáva sloboda činu? Čin je slobodný od *vonkajšej nevyhnutnosti*, ak ho nehatí vonkajší činiteľ. Človek sa slobodne prechádza po ulici, ak mu v tom nikto fyzicky a morálne neprekáža. Je slobodný od *vnútornej nevyhnutnosti*, ak sa deje voľne.

bez vnútorného nátlaku. Je to teda sila vôle, ktorou človek môže, ak sú splnené všetky podmienky konania, konať alebo nekonať, robiť to alebo iné. Pravda, nehájime tu absolútnu, ale iba *relatívnu slobodu*. Človek v konkrétnom prípade je závislý od vonkajších pohnútok a od vnútorných činiteľov. Ak mám voliť medzi tisícovkou a desaťtaliernikom, obvyčajne si vyvolím tisícku. Syn alkoholika je menej slobodný od pitia liehu ako človek nezaťažený touto náklonnosťou. Často je ťažko povedať, čo všetko vplýva na slobodnú voľbu. Na to by sme museli dokonale poznať tajomný aparát, ktorý sa volá ľudská osobnosť so všetkými fyzickými a duševnými faktormi. Často sloboda je nijaká, alebo skoro nijaká. U človeka je zriedkavý prípad s Buridanovým somárom, ktorý stojí medzi dvoma rovnakými snopmi sena, a preto nevie, do ktorého má zahryznúť, a tak zdochne. Obvyčajne jeden „snop“ je väčší a vábi človeka na svoju stranu. Ale v poslednej inštancii je to vždy človek sám, ktorý rozhodne, na ktorú stranu sa pridá. Len čo sa týka dobra vo všeobecnosti (*bonum in genere*) a vlastnej blaženosti, človek nie je slobodný, ale nevyhnutne ich chce. Nevyhnutne chce dobro ako také, lebo od prírody túži po dobre. Taktiež nevyhnutne chce večnú blaženosť, lebo pre ňu je stvorený. Ústami to síce môže popierať, ale predsa nechce byť nešťastný. Slobodný je teda v čiastočných dobrách, ktoré v sebe majú okrem dobrého aj niečo zlého, a to aspoň zdanlivo. Vtedy vôľa nie je bezpodmienečne priťahovaná, a preto môže voliť.

Determinizmus učí, že človek nie je voľný v svojich činoch a že vždy koná z nevyhnutnosti. Táto nevyhnutnosť je alebo vnútorná, alebo vonkajšia. *Vonkajšia* pochádza buď od osudu (*fatum*), ktorým je bližšie neurčiteľná neosobná moc, alebo od Boha, ako tvrdili gnostikovia, manichejci, Hus, Kalvín, Luther atď. *Vnútnu* nevyhnutnosť chápu trojako: materialisticky, panteisticky a psychologicky. *Determinizmus materialistický*, podľa ktorého nič neexistuje okrem hmoty, učí, že všetko, a teda aj chcenie, sa deje s absolútnou nevyhnutnosťou z predchádzajúcich dispozícií atomov. „Ak sú dané vonkajšie impulzy a predstavy oamäti — hovorí Ziehen — nasleduje čin práve tak nevyhnutne, ako padá opory zbavený kameň určitou cestou a určitou rýchlosťou.“

losťou.“²² S tejto stránky sa preslávil najmä Lombroso, ktorý tvrdil, že všetko chcenie, najmä kriminálne, pochádza z fyziologických dispozícií mozgu (zločinný typ). Čosi podobné učí *panteistický determinizmus*, ale s tým rozdielom, že pripúšťa aj ducha, ktorého stotožňuje s hmotou. Podľa neho mienka o slobode je sebaklam. „Mýlia sa Iudia — hovorí Spinoza — že sa považujú za slobodných. Táto mienka má pôvod v tom, že sú si vedomí svojich činov, ale nepoznajú príčiny, ktoré ich determinujú.“²³ Determinizmus *psychický* tvrdí, že všetky psychické činy v človekovi dejú sa nevyhnutne tak ako aj vo veľkej prírode, kde každý výsledok má svoju príčinu.²⁴ Silnejší motív núti ľudskú vôľu pred slabším. (Leibnitz.) Podobne sa vyjadrujú Herbart, Spencer, Höffding, Bleuler a iní. Kant rozoznáva vôľu ako noumenon (Ding an sich) od fenomenon (zjav). Vôľa ako vec osebe je slobodná, ale jej čin (zjav) podlieha nevyhnutnosti. A keďže podľa neho poznáme iba zjavy, vôľa prakticky nie je slobodná. No človek je morálna bytosť, musí žiť mravne. Preto je postulátom praktického rozumu, aby mal slobodnú vôľu, bez ktorej niet mravnosti. Podobný názor má i Schopenhauer.

Proti tomu za slobodu vôle sú velikáši ducha v staroveku Plato, Aristoteles, Cicero. Už Cicero nevedel spojiť slobodu vôle s poznaním budúcnosti u Boha (praescientia divina). A dôvodil takto: Ak Boh už vopred vie, čo bude človek robiť, ako bude človek slobodne konať? Keďže nevedel tento rozpor vyrovnať, radšej nechal padnúť poznanie budúcnosti u Boha, aby zachránil slobodu. „Aby Iudí urobil slobodnými, urobil ich svätokrádežnými“ — poznamenáva sv. Augustín. Slobodu vôle hája všetci sv. Otcovia, scholastici, všetci katolícki autori. Je to učenie *katolícke*, opätovne definované.²⁵

Ako teraz *dokážeme*, že máme slobodnú vôľu?²⁶ Je to *fakt vedomia*. „Takú voľbu prežívame. Každé duševné nemlúvňa ju prežíva — ak chce. A mravne vysoko stojaci ju prežíva často,

²² Leitfaden der physiol. Psychologie, 1920, 31.

²³ Ethica II, 35.

²⁴ Wundt, Ethik III, Stuttgart, Enke 1912, 50.

²⁵ Napr. Denzinger 186, 376, 776, 793, 797.

²⁶ Bubén, Filozofia slobody, Bratislava 1944, 57—63.

nielen denne, ale každú hodinu. To je svedectvo skúsenosti a proti tomuto svedectvu niet nijakého platného odvolania.“²⁷ Túto voľnosť cítime aspoň v niektorých, ak nie vo všetkých činoch a takýto čin dobre rozoznávame od nevyhnutného, ktorým napr. chceme vlastnú blaženosť. Lenže kritériom pravdy je vedomie. Keby nás klamalo, nemali by sme istoty o nijakej pravde. Nepľatilo by ani Descartovo „Cogito, ergo sum“. Proti tomu nič nehovorí, že obyčajne nepoznáme najhlbšie korene svojho konania, ako hovorí Spinoza. Musí nám stačiť pocit slobody. Inokedy poznáme aspoň hlavné pohnútky, a predsa máme pocit slobody. Tak ak máme voľiť medzi tisíčkou a korunou, volíme si tisíčku, lebo to je rozumnejšie a výhodnejšie. Ale pritom sme si vedomí toho, že by sme si mohli vybrať i korunu. Ak ju naozaj volíme napr. z veľkodušnosti, skromnosti, iste táto pohnútky je väčšia než materiálna výhoda, ale cítime, že toto nás nenúti absolútne, lebo môžeme voľiť aj tisíčku. A napokon my rozhodujeme v poslednej inštancii, nenúti nás pohnútky.

Iný dôkaz čerpáme z toho, že po zlom skutku nasleduje *ľútosť*, čo by nebolo možné, keby sme neboli slobodní. Po nevyhnutných činoch môže síce nasledovať *žiaľ*, ale nie *ľútosť*. Ak ma napadne a okradne kmín, žiaľim nad stratou peňazí, ale necítim *ľútosť*, keďže „nemôžem za to“.

Potvrďuje to aj *súhlas všetkých ľudí*.²⁸ Okrem niekoľkých učencov celé ľudské pokolenie háji slobodu vôle. Okrem toho niektoré činy sa odmeňujú, iné zas karhajú, čo by nebolo správne, keby sa všetko dialo nevyhnutne. Ľudia užívajú prosby a hrozby, čo by bolo nesmyselné, keby človek bol determinovaný. Previnilcov trestajú nielen na výstrahu iným, ale aj preto, lebo boli príčinou priestupku. Ak by vojnoví zločinci neboli pápmi vlastných činov, nijaký súd by nemal práva ich súdiť. Bez slobody niet zodpovednosti. Bez slobody beda jednotlivcovi i spoločnosti. Ale práve to je naším šťastím, že život berie ešte do ohľadu slobodu vôle a nespráva sa neodôvodnenými mienkami niekoľkých učencov.

²⁷ Feuling, *Das Leben der Seele*, Salzburg 198.

²⁸ Cathrein, *Die Einheit des menschlichen Bewusstseins der Menschheit*, Herder 1914, 13 nasl.

Proti slobode vôle uvádza sa *morálna štatistika*. V tom istom meste sa napr. vyskytuje ten istý počet zločincov, a to nielen v roku, ale aj v niektorej čiasťke roka. Tak približne je ten istý počet samovrážd v roku a najviac v júni. Na to odpovedáme, že tento počet nie je matematicky ten istý, ale iba približne a pripúšťa menšie alebo väčšie výkyvy. Približná rovnosť sa vysvetľuje približne rovnakými podmienkami, v ktorých mesto žije: je to podnebie, poloha, mravné a sociálne pomery atď., ktoré vplývajú na rozhodovanie slobodnej vôle. Vyššie sme poznamenali, že nie sme za absolútnu, ale za relatívnu slobodu. Hlavne mesiac jún môže byť tragický pre samovrahov, a to pre zvýšenú dráždivosť zo slnečného svitu, pre nedostatok potravín atď. Často správanie a listy takýchto samovrahov dokazujú, že nie nevyhnutne, ale slobodne si siahli na život.

Aj Lombroso zveličuje, zdôrazňujúc súvislosť medzi mozgom a zločinnosťou. Sú ľudia s deformovanou lebku, a predsa nie sú to zločinci. Relatívny súvis možno vysvetliť tým, že pochádzajú od telesne menejcenných rodičov, od ktorých zdedia s deformovanou lebku aj náklonnosť k pijatyke, smilstvu atď. Ale tieto náklonnosti ich zbavujú slobody vôle až vtedy, keď znemožňujú užívať rozum. Inakšie len zmenšujú slobodu a pričetnosť.

Druhá hlava.

Prekážky slobodných činov.

Aby čin bol slobodný, treba, aby človek vedel, čo robí a aby to vnútorne robil voľne. Pre slobodu sú dôležité obidva prvky, poznanie i chcenie. No občas alebo poznanie alebo chcenie je hatené a vtedy hovoríme o prekážkach slobody. Sú dvojakého druhu. Jedny patria do oblasti normálneho života a sú to: nevedomosť, vášeň, strach a násilie. Iné sú abnormálneho rázu a patria do oblasti psychopatie.

A. Normálne prekážky.

Jednou z najčastejších normálnych prekážok je *nevedomosť*, ktorá je nedostatkom rozumu. Obyčajne je to viac-menej trvalý stav duše. Ak je chvíľková, hovoríme o *nepozornosti*. Nevedomosť môže byť neprekonateľná a prekonateľná. Neprekonateľná je vtedy, ak sa jej nemôžeme zbaviť. Je *fyzicky* neprekonateľná, ak ju fyzicky nemôžeme zdolať, *morálna*, ak ju morálnym ľudským úsilím nemôžeme odstrániť. Ak je niekto na vzdialenom ostrove, odrezanom od sveta, fyzicky nemôže vedieť, či je dnes piatok, alebo nie. Ak je dakde v horách, odkiaľ by musel ísť 24 hodín pešky, aby sa to dozvedel, je v morálnej nevedomosti. Nevedomosť prekonateľná je alebo *zdanlivá* (affectata), alebo *skutočná* (non affectata). Je zdanlivá, ak niekto naschvál nechce niečo vedieť, aby nemusel zachovávať zákon. V takej nevedomosti je človek, ktorý sa môže bez ťažkosti dozvedieť od svojho kňaza, či má dnes počúvať sv. omšu, ale keďže ju nechce počuť, neopýta sa. Je skutočná, ak sa ho neopýta pre inú príčinu. V takej nevedomosti je žiak, ktorý sa z pohodlnosti neopýta. Skutočná nevedomosť je alebo hrubá (crassa vel supina), alebo jednoducho prekonateľná (simpliciter vincibilis). O *hrubej* hovoríme vtedy, keď človek nevynaloží nijaké alebo skoro nijaké úsilie, aby sa jej zbavil. Je *jednoducho prekonateľná*, ak sa o to usiluje, ale nedostatočne.

Neprekonateľná nevedomosť *zrušuje slobodný čin*, lebo nič nemôžeme chcieť, a to slobodne, čo vopred nepoznáme. Aj v tom smysle je pravdivá axioma: *ignoti nulla cupido*. A to platí nielen o nevedomosti fyzickej, ale aj o morálnej neprekonateľnej. Prekonateľná nevedomosť *nezrušuje slobodný čin*, lebo tým, že je prekonateľná, už je aj slobodná a tak isto aj čin, ktorý z nej vyplýva. Ale prekonateľná nevedomosť, aspoň skutočná, *predsa znižuje slobodu*. Veď to, čo znižuje poznanie, koreň slobody, znižuje aj slobodu. To platí, pravda, o skutočnej nevedomosti. O *zdanlivej* nevedomosti autori dišputujú a nie neprávom — poukazujú na to, že neznižuje slobodu, lebo v sebe je chcená. Iní zas tvrdia, že predsa je nevedomosťou, a preto znižuje slobodu, keďže znižuje poznanie.

Prekážkou slobody, a to aktuálnou, je aj *vášeň* hocijakého druhu. *Vášeň* (concupiscentia) je pohyb snaživej smyslovej vloh-y, pochádzajúci z predstavy dobra. Ale keďže smyslosť je v človekovi úzko spiata s duchovnosťou, čo je v oblasti smyslovej, má svoju ozvenu i v oblasti duchovnej. *Vášeň* má viac druhov. Koreňom všetkých je láska (complacentia appetibilis), čiže zá-ľuba v dobre. Jej opakom je nenávisť (odium), ktorá je odvrá-tením od zlého. Túžba (desiderium) je pohyb duše smerujúci k vzdialenému dobru. Strach je odklon a odstup od budúceho zla. Pôžitok (delectatio) je spočinutie v smyslovom vlastnenom do-bre. Smútok (tristitia) je afekt vyvolaný predstavou prítomného zla. Snaha po budúcom, ťažkom dobre sa volá nádej (spes). Od-stup od dobra, ktoré sa zdá nedosiahnuteľným, je zúfalstvo (de-speratio). Spierať sa ťažkému a prítomnému zlu s vôľou premôcť ho volá sa odvážnosťou (audacia). Snaha po pomste je hnev (ira).

Vzhľadom na chcenie *vášeň* je buď *predchádzajúca*, alebo *sprevádzajúca*. Predchádzajúca predchádza čin vôle, sprevádza-júca z neho vyplýva. Kto napríklad náhodou vidí nepriateľa a premožený hnevom ho zavraždí, vedie ho *vášeň* predchádzajúca. Kto však takto vzbĺknuvší hnev neskrotí, ale dobrovoľne ho stup-ňuje, aby sa na nepriateľa vrhol s tým väčším „elánom“, toho vedie *vášeň* sprevádzajúca.

Aký vplyv má *vášeň* na ľudské konanie? Ak *vášeň* je pred-chádzajúca a celkom zatemňuje rozum, takže človek už nevidí rozdiel medzi dobrom a zlom, zrušuje slobodu. Obyčajne ju však iba *zmenšuje*, keďže neprajne ovplyvňuje rozum, nakoľko ho pri-tahuje k smyslovému dobru a tak kalí jeho úsudok. Sprevádza-júca *vášeň* ani nezrušuje, ani nezmenšuje slobodu, lebo sama je chcená. Naopak, zvyšuje účinok chcenia.

Prekážkou slobody, a to aktuálnou, je aj *strach*, ako sme už povedali pri *vášni*. Hrá dôležitú rolu pri ľudských činoch, a preto autori hovoria o ňom osobitne. Je chvením mysle pred budúcim alebo nastávajúcim zlom. Strach môže byť *silný* alebo *slabý* po-dľa toho, či zlo je veľké alebo malé. Silný strach môže byť *abso-lútne* a *relatívne* silný. Absolútne silný zatrasie každým ako strach pred smrťou, ktorej sa každý bojí. Relatívne silný pociťia silne iba niektoré osoby. Duchovná osoba sa bojí aj malého ublí-

ženia na cti, kým veľa iných ľudí si to vôbec alebo len málo všimne. Strach môže pochádzať *znútra* alebo *zvonka*. Pravda, výsledok strachu je vždy vnútri. Znútra sa človek bojí zapálenia pľúc, zvonka, ak ho napadne zlodej, zvonka sa bojí zemetrasenia atď.

Môže sa stať, že aj veľký strach *znemožňuje* úsudok. Vtedy nemôže byť ani reči o slobode. No taký prípad je zriedkavý. Obyčajne úsudok sa zachová, a preto čin je *slobodný*. Tak kto má strach, že sa utopí, ak nevyhodí kufor so šatstvom do vody, urobí tak preto, lebo chce to urobiť, a to slobodne, veď inakšie by to neurobil. No robí to zdráhavo, a preto aj jeho čin je *nevoľný*. Máme tu teda podobný prípad ako pri vášňach vôbec.

V tejto súvislosti sa hovorí aj o *strachu z úcty* (timor reverentialis), ktorý prechováame voči predstaveným, ako rodičom, učiteľom atď. Je otázka, či aj takýto strach môže byť silný. Dnes sa to vo všeobecnosti pripúšťa a pripúšťajú to v praxi aj rímske kongregácie.

Aktuálnou prekážkou slobody je aj *násilie*. Násilie je aktívne alebo pasívne. Aktívne je sila, ktorá núti, pasívne je samotné nútenie. Násilie, ako je zrejmé, nemôže sa vzťahovať na vnútorný spontánny čin, lebo keby bol nanútený, nemohol by byť spontánny. Násilie sa teda môže vzťahovať iba na činy, ktoré možno rozkázať (actus imperati), ako keď ma zlodej so zbraňou v ruke núti, aby som vydal peniaze. Toto násilie je *absolútne*, ak vôľa sa proti nemu spiera, ako len môže. Je *relatívne*, ak vôľa sa síce proti nemu spiera, ale nie natoľko, nakoľko je to len možné. Tak žena, ktorá sa nespiera násilníkovi všetkými možnými prostriedkami, trpí len relatívne, nie absolútne násilie.

Absolútne násilie *zrušuje* naisto slobodnú vôľu, lebo čin sa deje iba pod vplyvom cudzej vôle. Relatívne však nezrušuje, lebo pri ňom je aspoň čiastočný súhlas, preto nemôžeme pripísať celý čin cudzej moci.

Na slobodu vplývajú aj zlozvyky a zlá výchova, a to natrvalo.

B. Abnormálne prekážky.

Sem patria duševné poruchy chorobného rázu (psychopatie), ktoré sa môžu vyvinúť vo vyslovené duševné choroby, celkom zrušujúce slobodu konania. V začiatočnom štádiu však viac-menej zmenšujú ľudskú slobodu.²⁹ Sú to:

a) *Nutkové neurozy*, čiže isté nútené činy, ako predstavy, impulzy a pod. Sem patria hnusné predstavy zbožných pri sv. prijímaní, úzkostlivé ustavičné umývanie istých predmetov, isté stále opakované posunky. Stará morálka menovala nevyhnutné predstavy škrupeľami. Na základe nových poznatkov na tomto poli Schulte neodporúča ďalej užívať starý výraz, ale nahradíť ho psychoneurózou.³⁰ Týmito chorobami postihnutí ľudia, aby sa zbavili svojej biedy, používajú isté činy, z ktorých sa časom vyklúňujú nové nútené činy. Často sa dajú na cestu pokánia a vystrážajú mimoriadne kúsky.³¹

b) *Duševné depresie*. Môžu byť periodické a súvisia s telesnou konštrukciou človeka. Niektoré sú charakteristické pre pokročilý vek, ako klimaktérium žien, senilizmus. Iné sú zas psychastenicke, spojené so slabosťou vôle. Je to melanchólia, v ktorej niet k ničomu chuti. Takíto ľudia často myslia na samovraždu, ba aj pokúsia sa o ňu.³²

c) *Nervová podráždenosť a vyčerpanosť*, zavinená vysilením a podporovaná telesnou konštrukciou. „Tu nechýba dobrá vôľa, chcenie, ale fyzická a psychická sila.“³³ Najmä ženy trpia touto chorobou, ale zas menej tie, čo konajú telesné práce.

d) *Hystéria*. Hysterik je človek, ktorý sa vyličením choroby usiluje urobiť na iných dojem, vzbudiť ich sústrasť a záujem na vlastný prospech. Hysterik stále hľadá senzácie. Je nespoľahlivý. Ak ho odhaľme, utieka sa ku chorobe. Netrpí komplexom menejcennosti, naopak vlastné „ja“ stojí u neho v popredí všetkých

²⁹ Schulte, Was der Seelsorger von nervösen Seelenleiden wissen muss, Paderborn, 1936, 15.

³⁰ Tamtiež 14.

³¹ Müncker, Der psychische Zwang, Düsseldorf 1923, 57.

³² Schulte 188 násl.

³³ Tamtiež 232.

jeho záujmov. Častejšie sa vyskytuje táto choroba u žien ako u mužov.

e) *Abulia*, čiže slabosť vôle. Človek ňou postihnutý vie o svojej slabosti, ale nevie si pomôcť. Je to disharmonická osobnosť. Nemá impulzov, ktoré by ho pobádaly k činu. Sem patria trpiaci duševnou depresiou (melanchólia), degenerovaní a prostitútky, ktorí nemajú sily vytrhnúť sa z vlastného okolia.

Sem možno zaradiť aj isté dedičnosťou získané chorobné náklonnosti k pijanstvu, smilstvu a pod.

Tretia hlava.

Rozdelenie slobodných ľudských činov.

Slobodný ľudský čin môže byť:³⁴

a) *Dokonalý a nedokonalý*. Dokonalý vychádza z dokonalého poznania a s úplným súhlasom. Inakšie je nedokonalý, keď sa deje napríklad v hneve a pod.

b) *Chcený v sebe a chcený v inom*, t. j. v príčine. Chcený v sebe je čin, ak smeruje k činu samému, aký je v sebe. Kto píše oplzlé veci s úmyslom pokaziť iných, chce čin v sebe. Čin je chcený v inom, obyčajne v jeho príčine, ak niekto nechce priamo čin, ale vec, z ktorej nevyhnutne nasleduje čin. Ak niekto píše oplzlé romány, aby získal peniaze, ale predvída, že môžu niekomu aj mravne škodiť, a predsa ich píše, chce duševnú skazu iba v príčine.

c) *Chcený výslovne* (expresse) alebo iba *mlčanlivo* (tacite) podľa toho, či sa niečo chce slovom (aj iným znakom), alebo či sa naň len uzatvára z nejakého činu, alebo z jeho vymedzenia. Na tom sa zakladá axioma Qui tacet consentire videtur. (Kto mlčí, zdá sa, že súhlasí.) Lenže o súhlas ide len vtedy, ak 1) ide o vec príjemnú, ako keď niekto daruje niečo inému, ktorý mlčí, 2) ak niekto by bol povinný a mohol by hovoriť bez ujmy, a predsa mlčí, ako keď otec mlčí pri ženbe svojho syna.

³⁴ Genicot-Salsmans, Inst. Theol. Mor. Bruxelles, I, 13—16.

Chcený predpokladane (voluntarium praesumptum) vlastne nie je chcený, ale s pravdepodobnosťou sa iba predpokladá z nejakého činu, z ktorého obyčajne vyplýva. Tak ak manželia dlhší čas bývajú spolu, predpokladá sa, že chceli manželstvo konsumovať.

d) *Aktuálny, virtuálny, habituálny*. Aktuálny je, ak vo chvíli, keď pochádza od slobodnej vôle, rozum ho pozoruje. Kto chce iného pokrstiť a je si toho aj vedomý, má aktuálny úmysel (tak sa volá tento slobodný čin). Môže sa to diať dvojako: *explicite* a *implicite*. Explicite, ak chcenie je jasné a rozoznateľné; implicite, ak nie je také.³⁵ Kto chce výslovne pokrstiť dieťa, má úmysel aktuálny explicite. Kto však chce vykonať na ňom obrad, ktorý katolíci konajú s malými deťmi, má úmysel aktuálny implicite. Úmysel virtuálny pochádza zo slobodnej vôle, ale človek si ho neuvedomuje, vedomý si je iba jeho výsledku. Ak laik chce pokrstiť dieťa v nebezpečenstve života, ale pre dojatie nemyslí na to pri krste, má virtuálny úmysel. Habituálny úmysel je vôľa, ktorá raz jestvovala, teraz však už nejestvuje ani vo výsledku, ale iba v tom smysle, že nebola odvolaná. Takýto úmysel má človek, ktorý mi chcel pred 20 rokmi niečo darovať, ale teraz na to vôbec nemyslí. Tento úmysel je najmenší a uplatňuje sa pri darovaniach a podobných úkonoch. *Interpretatívny úmysel* nie je vôbec úmyslom, lebo vôbec nejestvuje, ale jestvoval by iba vtedy, keby človek niečo poznal. Tak otec by iste pokarhal svojho syna, keby vedel, že sa túla po nociach. No nevie o tom, a preto ho nekarhá. Rozdiel medzi predpokladaným a interpretatívnym úmyslom je ten, že predpokladaný sa v daných okolnostiach rozumne predpokladá, hoci to môžeme tvrdiť iba s pravdepodobnosťou, kým interpretatívny iste nejestvoval, ale jestvoval by iba vtedy, keby človek o istej veci uvažoval.

Z povedaného vysvitá, že ľudský čin musí pochádzať aktuálne alebo aspoň virtuálne zo slobodnej vôle, aby sa mohol považovať za slobodný a vedomý.

Ďalej z toho vyplýva, že iba vnútorný čin má vlastnú mravnosť, lebo iba on pochádza zo slobodnej vôle. Ostatné činy sú

³⁵ Noldin-Schmitt, De principiis Theol. Mor. Oeniponte Rauch 1936, 51.

mravné len natoľko, nakoľko závisia od slobodného činu, čiže nakoľko im tento čin rozkazuje. Vonkajší čin teda *nemá samostatnej mravnosti*. Preto jej ani nepridá vnútornému činu. Kto chce kradnúť, ale je ťažko hatený, práve tak hreší ako ten, čo kradne. No tým, že kradne, vnútorný čin trvá ďalej a môže sa stať intenzívnejším. Okrem toho vonkajším činom môže dať zlý príklad. Konečne, kto len chce kradnúť, ale nekradne, nerobí druhému škodu, kým ten, čo naozaj kradne, poškodí druhého a musí ukradnutú vec vrátiť.

Štvrtá hlava.

Mravná norma slobodných ľudských činov.

Človek má svoje slobodné činy usmerňovať k poslednému nadprirodzenému cieľu. Na to potrebuje *normu*, meradlo, ktoré mu ukazuje správnu cestu. Ak sa pridrižiava tejto normy, jeho čin je mravne dobrý a dosahuje ním svoj cieľ; ak však odbočí od nej, je mravne zlý, nedosiahne ním svoj cieľ. Medzi nimi stojí indiferentný čin, ktorý ani neprivádza k cieľu, ani neodváža od neho.

Je otázka, čo je *normou mravnosti*? Rozoznávame normu formálnu a fundamentálnu, najbližšiu a konečnú. Formálna norma formálne určuje mravnosť; fundamentálna ju iba opodstatňuje. Najbližšia to robí najbližšie, konečná v konečnej inštancii.

Norma najbližšia fundamentálna je rozumová ľudská prirodzenosť. Dobro značí totiž toľko ako vhodné (*conveniens*). Teda ľudský čin je mravne dobrý, ak je vhodný ľudskej prirodzenosti. No ľudskú prirodzenosť treba chápať podľa jej najvyššej hodnoty, ktorá je rozumová. Je síce pravda, že v nej je aj vegetatívny a smyslový prvok, ktoré sú však podriadené, takže koniec-koncov posledné slovo má rozumový prvok. Kľaňať sa Bohu je čin mravne dobrý, lebo rozumová prirodzenosť ľudská vyžaduje, aby sme sa svojmu Pôvodcovi klaňali. Rúhať sa Bohu je však čin mravne zlý, lebo odporuje tejto povinnej úcte. Cudzoložstvo by azda bolo vhodné ľudskej smyslovosti, ale odpo-

ruje rozumovosti, ktorá žiada, aby sa pohlavný pud ukájal iba s vlastným partnerom. Preto tieto činy sú už podstatne, z vlastnej prirodzenosti, základne (fundamentálne) dobré alebo zlé. Ich podstatu nemôže zmeniť ani Boh. Naopak, musí ich odporúčať alebo zakázať.

Ludská prirodzenosť je sama od seba nemá. Nehovorí formálne, čo je dobré a čo zlé. Preto musíme hľadať inú normu, a to *formálnu*. Je ňou správny rozum (ratio recta); výslovne hovorí, ktorý čin je dobrý, zlý a indiferentný. Ak si uvedomí, čo je klaňať sa Bohu, ihneď vidí, že to je človekovi vhodné, rúhať sa Mu nevhodné. No tento rozum musí byť správny, nepokazený, inakšie by nám neukazoval správnu cestu. Koniec-koncov je to mravné svedomie, o ktorom bude reč nižšie. Keďže správny ľudský rozum ukazuje nám v prvej inštancii, čo je mravne dobré, zlé a indiferentné, preto je *najbližšou* normou mravnosti.

Ale človek nemôže byť sám sebe najvyššou normou. Ona musí byť mimo jeho dosahu, musí to byť niečo nezmeniteľné a neomylné. A to je Boh, teda konečný cieľ človeka. On je *konečnou základnou normou*, lebo ľudská prirodzenosť je Jeho odzrkadlením. Jeho večný zákon je zas *konečnou formálnou normou*, lebo správny ľudský rozum korení konečne vo večnom zákone božom, o ktorom bude reč nižšie.

Vzťah ľudských činov k večnému zákonu božiemu sa volá *mravným poriadkom*, ktorý kotví v božom rozume a v božej vôli, usmerňujúcej ľudskú činnosť k jej poslednému cieľu.

Z povedaného vysvitá, že *bez Boha niet mravnosti*. Číremu humanizmu, ktorý považuje človeka za najvyššiu normu mravnosti, chýba oporný pilier.

P i a t a h l a v a .

Prvky mravnosti.

Ako sme už povedali, čin je mravne dobrý, ak sa shoduje so svojou normou, zlý, ak od nej odbočuje, indiferentný je zas v strede. No čin je nie osamotený, ale sprevádzajú ho rozličné okolnosti, ktoré sú jeho mravnými prvkami. Aby čin bol dobrý,

je potrebné, aby sa nielen vo svojej nahote shodoval s normou, ale aj celou svojou konkrétnosťou: svojím predmetom, vnútorným cieľom a okolnosťami, ktoré sú *prvkami mravnosti*, lebo ony robia čin in concreto mravným.

Predmet je to, ktorého sa čin týka, pravda, nie fyzicky, ale morálne. Tak predmetom krádeže nie je iba tajné odňatie nejakej veci. To môže byť i žart, alebo tajné odškodnenie. Krádežou je iba vtedy, ak sa vec potajomky berie druhému, a to bez jeho rozumného súhlasu (domino rationabiliter invito). Ak sluha, nedostanúc mzdu, ktorá mu patrí, potajomky sa odškodní, pán s tým môže nesúhlasiť, ale nie právom a teda nie rozumne. A preto takéto čin nie je krádežou, ale tajným odškodnením.

Prvú a *podstatnú mravnosť* má čin od predmetu, lebo každý čin sa špecifikuje predmetom. Teda ak predmet je zlý, čin nemôže byť v nijakých okolnostiach dobrý. Napr. zabiť nevinného nemôže byť nikdy dobré a dovolené.

S predmetom úzko súvisí *vnútorný cieľ* činu, ku ktorému čin smeruje z vlastnej prirodzenosti. Tak almužna z vlastnej prirodzenosti smeruje k ulaveniu biedy. Tento vnútorný cieľ je neoddeliteľný od činu. Nemôžem chcieť čin a zároveň nechcieť jeho vnútorný cieľ (finis operis).

Okrem týchto dvoch prvkov čin sa obyčajne deje v nejakých okolnostiach, ktoré však nepatria k jeho podstate. Takých okolností je sedem. Odpovedajú na tieto otázky: Quis? (kto?), quid? (čo?), ubi? (kde?), quibus auxiliis? (akými prostriedkami?), cur? (prečo?), quomodo? (ako?), quando? (kedy?). „Kto?“ znamená vlastnú povahu konajúceho (ženatý), „čo?“ akosť alebo množstvo predmetu (zabil otca, ukradol cennú vec), „kde?“ miesto činu (v kostole), „akými prostriedkami?“ prostriedky (zranil zakázanou zbraňou), „prečo?“ vonkajší cieľ činu (kradol, aby sa mohol opiť), „ako?“ spôsob činu (zabil krutým spôsobom), „kedy?“ čas činu (v posvätnom čase).

Aj *okolnosti vplývajú na mravnosť* činu, lebo čin nemôže od nich odhliadnuť. Konajúci ich teda musí chcieť. Aj ony buď sa shodujú s normou a vtedy sú dobré, alebo sa neshodujú a vtedy sú zlé, alebo nemajú nijaký vzťah k nej a vtedy sú indiferentné.

Aby čin bol celkom dobrý, musí sa *podľa všetkých prvkov* a teda aj podľa okolnosti shodovať s normou podľa axiomy: Bonum ex integra causa, malum ex quovis defectu. (Dobrý z celej veci, zlý z hocijakého nedostatku.) Ak potok vyteká z troch prameňov a aspoň jeden z nich je kaľný, už voda potoka nemôže byť celkom čistá. No okolnosť len vtedy môže celkom pokaziť dobrotu činu, ak je ťažko zlá (graviter mala), keď napr. niekto pomáha v núdzi žene s úmyslom, aby ju potom pohlavne zneužil. Takýto čin nemôže byť dobrý, lebo svojím úmyslom nás odvracia od posledného cieľa. Ak okolnosť je iba ľahko hriešna, dobrota činu sa tým nezničí, napr. keď sa niekto modlí roztržito.

Okolnosť môže niekedy *zmeniť* druh mravnosti v čine (circumstantia speciem mutans), vlastne dať mu nový druh. Ak slobodný pohlavne hreší so slobodnou, je to obyčajne smilstvo (fornicatio), ak je ženatý, je to už cudzoložstvo. Iné okolnosti nepridávajú nový druh (circumstantia non mutans speciem), ale pôvodný druh zväčšujú alebo zmenšujú (aggravant vel minnunt), a to alebo značne alebo nepatrne. I to sa môže stať, že okolnosť nechá čin v tom istom psychologickom druhu, ale zmení teologický druh, ako keď ťažký hriech pre okolnosť sa stane všedným, alebo naopak všedný ťažkým. Ukradnúť desať halierov je všedným hriechom, tisíc korún však ťažkým.

Medzi okolnosťami najdôležitejší je *vonkajší cieľ* (prečo) konajúceho (finis operantis), ktorý je odlišný od cieľa diela (finis operis). A to preto, lebo človek si počína rozumne, čo by nebolo možné, keby konal bez cieľa. Aj tento vonkajší cieľ môže byť dobrý, zlý a indiferentný. Môže byť totálny alebo čiastočný podľa toho, či sám poháňa k činu, alebo spolu s iným. Ak je čiastočný, môže byť s druhým rovnaký, alebo jeden je prvotný, druhý druhotný.

Aj vonkajší cieľ *môže vplývať na mravnosť* činu. Podstatnú dobrotu činu zmarí iba cieľ, ak je zlý a totálny. Ak je čiastočný, iba vtedy, ak je ťažko zlý. Kto sa modlí jedine preto, aby ho chválili, hreší, a to všedne. Kto sa modlí, aby dal dobrý príklad a zároveň aby ho preto chválili, činí dobre, ale zároveň i ľahko zhreší. Naopak, zas nijaký podstatne zlý čin nestane sa dobrým tým, že sa usmerní k dobrému cieľu. Cieľ teda neposväcuje

prostriedky. Neslobodno robiť zlé, aby z neho vzniklo dobré.³⁶ Túto zásadu Pascal mylne pripisoval jezuitom. Hoci bola vypl-saná vysoká odmena tomu, čo by dokázal, že to niektorý jezuita skutočne hlásal, nikto to dosiaľ nedokázal. (Súdny spor Czapik—Polonyi.)

Šiesta hlava.

Príčetnosť ľudských činov.

Ak čin je slobodný, konajúci je jeho pánom, vlastní ho a tak sa mu môže pripísať ako majiteľovi. V tom spočíva *príčetnosť* (imputabilitas) činu. Koreňom príčetnosti je sloboda a všetko, čo vplýva na slobodu, vplýva zároveň na príčetnosť. Aby teda čin bol *dokonale* príčetný, treba: 1. aby pochádzal z dokonalého poznania činu, 2. aby predchádzalo aspoň všeobecné poznanie mravnosti činu (je to čin dobrý alebo zlý), 3. aby bol úplný súhlas.

Aby *dobrá* čin bol príčetný konajúcemu, treba, aby konajúci *túžil po samej добрôte*; ak ju nechce, nemôže sa mu pripisovať. Aby sa mu mohol pripísať zlý čin, netreba, aby konajúci túžil po zle ako takom; stačí, aby zlo poznal, a predsa vykonal čin. Po zle nielen nesmie túžiť, ale sa mu má aj vyhýbať.³⁷

Ak nejde o zlý čin, ale o *zlý účinok*, tento účinok je príčetný: 1. ak konajúci nejako predvídal, že z takého činu bude, alebo ľahko môže vyplývať taký účinok, 2. ak sa konajúci mohol zdržať činu, 3. ak nemal príčiny pripustiť taký účinok. Preto je *dovolené vykonať dobrý alebo indiferentný čin, ktorý má dva účinky: jeden dobrý, druhý zlý; ak usilujeme o dobrý, zlý sa pripustí, ak dobrý nevyplýva zo zlého a ak konajúci má príčinu pripustiť zlý účinok*.³⁸ Je dovolené vyskočiť z horiaceho domu na ulicu, hoci človek istotne vie, či sa pritom nezabije, aby sa vyhol ukrutnejšej smrti v plameňoch. Veď vyskočiť z domu je

³⁶ Rím 3, 8.

³⁷ Noldin: Schmitt, De principiis, 92.

³⁸ Genicot-Salmans I, 17.

čin indiferentný, ak hasiči držia dolu rozprestretú plachtu, je aj fyzicky bezpečný. Tento čin má dva účinky: dobrý — záchrana pred plameňami, zlý — zabitie sa na dlážke ulice. Zlý vyplýva z dobrého, nie naopak, čo možno aj časove rozoznať: prv sa vyhne plameňom a len potom sa zabije. Teda dobrý nevyplýva zo zlého, lebo v takom prípade by to nebolo dovolené, keďže nesmie sa robiť zlo, aby z neho nasledovalo dobro. Konečne konajúci má príčinu pripustiť toto zlo, to jest miernejšiu smrť. Je to princíp v katolíckej mravouke veľmi dôležitý, preto sa veľmi často aplikuje. Odôvodňuje sa tým, že by bolo veľmi ťažké bremeno pre svedomie, keby sa človek musel vyhnúť všetkým zlým účinkom.

Často je ťažko určiť, či je čin aspoň indiferentný. No nesmie byť aspoň zreteľne zlý. A takýchto činov je pomerne málo. Často dobrý a zlý účinok sú čo do času naraz, no aspoň prírodou (natura) musí byť dobrý účinok prvší než zlý, inakšie by zlý nemohol pochádzať z dobrého.

Zlý účinok sa pripisuje konajúcemu nie vtedy, keď sa vyskytuje, ale vtedy, keď sa vykonáva čin, z ktorého vyplýva. Človek, ktorý v nedeľu príde neskoro na sv. omšu, nie vtedy hreší, keď príde neskoro, ale keď sa nedbalo na ňu chystá.

Ak účinok pochádza zo zvyku, pripisuje sa konajúcemu vo chvíli činu, ak si je vedomý, čo robí a ak to robí slobodne. Ak však v tej chvíli na to nemyslí, alebo to nerobí už slobodne, pripisuje sa mu vtedy, keď zlozvyk sa rodí a konajúci nebojuje proti nemu. Ak hriešnik pri sebaopravení už ani nezbadá, čo robí, alebo to robí celkom mechanicky, hreší iba na začiatku, keď sa dobrovoľne dopúšťa takého činu a predvída, že sa to stane zlozvykom.

Siedma hlava.

Indiferentné slobodné činy.

Sú činy, ktoré sú *abstracto*, t. j. podľa svojho pojmu indiferentné, lebo ani neprivádzajú, ani neodvádzajú od posledného cieľa. Napr. spev podľa svojho pojmu nie je ani dobrý ani zlý, kým modlí sa je už podľa svojho pojmu čin dobrý, kradnúť

však čin zlý. Ale abstraktný čin je práve preto abstraktný, lebo v skutočnosti neexistuje. V skutočnosti jestvuje iba konkrétny čin, zasadený medzi rozličné okolnosti. Ak aspoň jedna okolnosť — najčastejšie vonkajší cieľ — je dobrá, už celý čin je dobrý, napr. spievať na chválu božiu.

Ale aký bude čin, ak všetky okolnosti sú indiferentné? *Duns Scotus* so svojou školou učí, že vtedy je čin aj in concreto indiferentný. *Sv. Tomáš Akvinský*, sv. Alfonz z Ligouri a väčšina moralistov učia, že taký čin je alebo dobrý, alebo zlý, ale nie je indiferentný. Odôvodňujú to takto: Kedykoľvek človek koná rozvážne, musí konať ako človek, t. j. podľa dôstojnosti a potreby rozumnej prirodzenosti, nie ako zviera. Teda každým svojim činom má hľadať dôstojný a rozumu zodpovedný cieľ, nie iba rozkoš. Ak takto koná, koná mravne dobre, ak inakšie, koná mravne zle. Teda in concreto nejestvuje indiferentný čin.³⁹ Pravda, jeho dobrota bude minimálna, no predsa bude dobrotou, a nie zlobou.

Z povedaného už vysvitá, aký postoj má katolícka morálka k *pôžitkom*. Ak pôžitok má slúžiť dobrému cieľu, je dobrý a dovolený, napríklad ak niekto pije víno, aby si napravil zdravie. Ale aký bude vtedy, keď to robí iba preto, že mu to chutí? Keďže tento čin, predpokladajúc miernosť a dôstojnosť ostatných okolností, neprieči sa prirodzenosti, ale naopak, ona ho odporúča, lebo aj príjemné veci sú pre človeka, je mravne dobrý, a nie indiferentný. Hriešnym sa stane, ak sa deje *výlučne* pre pôžitok, vylučujúc jeho cieľ, t. j. udržať a posilniť zdravie, a to preto, lebo tak sa zvráti rozumný poriadok a z prostriedku stane sa cieľ.

Ô s m a h l a v a.

Záslužný ľudský čin.

Človek si má svojimi činmi zaslúžiť večný život, čo je jeho druhotným posledným cieľom nadprirodzeným. Zásluha je buď *de condigno* (zo spravodlivosti alebo aspoň z vernosti) a *de congruo* (zo slušnosti). Zásluhe *de condigno* odmena alebo vec patrí

³⁹ Prümmer, Theol. Mor. I. Herder, 1935, 88.

zo spravodlivosti alebo z vernosti, lebo to Boh prisľúbil. Pri zásluhy de congruo sa iba sluší, aby konajúci dostal odmenu alebo vec. Je jasné, že človek si ničím nemôže zaslúžiť od Boha niečo zo spravodlivosti, lebo všetko je božie, ale iba z vernosti.

De condigno človek si *zasluhuje vzrast milosti*, večný život a vzrast večnej slávy.⁴⁰ De congruo môže si človek zaslúžiť účinné pomáhajúce milosti a milosť vytrvalosti do konca.

Aby si človek niečo zaslúžil de condigno, na to treba, aby bol ešte v tomto živote (viator) a aby bol spravodlivý, t. j. v stave posväcujúcej milosti, s ktorou je spojená božia láska.⁴¹ Čin musí byť mravne dobrý a nadprirodzený. Od Boha zasa treba, aby pre takýto čin prisľúbil odmenu.

Aby si človek niečo zaslúžil de congruo, podmienky sú tie isté okrem stavu posväcujúcej milosti, ktorý nie je potrebný.

⁴⁰ Denzinger-Bannwart, Ench, Symb. 842.

⁴¹ O. Schilling, Theol. Mor. Fund. Monachii, Kulber 1937, 217.

TRETÍ ODSEK

SVEDOMIE

Videli sme, že správny rozum je najbližšia formálna norma mravnosti, keďže nám hovorí, či čin, ktorý máme vykonať alebo vynechať, je dobrý, alebo zlý. Ak náš rozum o tom súdi podľa činu a všetkých jeho okolností, hovoríme o mravnom svedomí. Svedomie je teda *úsudok praktického rozumu, či nejaký partikulárny čin je prikázaný, zakázaný alebo dovolený*.⁴² Müncker ho naproti tomu definuje ako funkciu celej ľudskej osobnosti, v ktorej prichádza k vedomiu osobne zaväzujúca požiadavka mravnej povinnosti.⁴³ V tejto definícii, ktorá sa vecne nelíši od predchádzajúcej, uvádza sa, že na úsudku o mravnosti činu má účasť celá osobnosť s rozličnými, najmä biologickými a psychologickými prvkami. Zdá sa však, že aj v nej je najhlavnejšie, že „požiadavka mravnej povinnosti prichádza k vedomiu“, čiže úsudok o mravnej povinnosti.

Prvá hlava.

Rozdelenie svedomia.

Svedomie môže byť:

1. *predchádzajúce alebo nasledujúce*, podľa toho, či mravný čin predchádza a tak ho usmerňuje, alebo ho nasleduje, a preto naň nevyplýva, ale z neho vyplýva vo forme dobrého alebo zlého pocitu (hryzenie svedomia). Keďže tu ide o normu činu, je jasné, že v celej rozprave hovoríme iba o predchádzajúcom svedomí.

⁴² L. Wouters, *Manuale Theol. Mor.* I, Brug's Beyart. 1924, 150.

⁴³ Die psychol. Grundlagen der kath. Sittenlehre, Düsseldorf Schwann 1934, 26.

2. Ďalej rozoznávame *isté* alebo *pochybné* svedomie podľa toho, či úsudok je istý alebo pochybný.

3. Svedomie *pravé* alebo *mylné*, rozlišujeme podľa toho, či sa shoduje s pravdou alebo nie. Toto rozdelenie nie je to isté ako predošlé, lebo predošlé sa vzťahuje na pevnosť súhlasu, kým toto na pravdu. Isté svedomie môže byť teda mylné. Mylné zas môže byť *neprekonateľne* a *prekonateľne* mylné podľa toho, či sa ho človek môže alebo nemôže zbaviť. Mylné svedomie ďalej môže byť *laxné* alebo *úzkostlivé*. Laxné bez príčiny alebo bez dostatočnej príčiny hriech popiera alebo ho zľahčuje. Sem patrí *farizejské* svedomie, ktoré veľké hriechy považuje za malé, malé však a najmä vonkajšie formy za veľké, ako to robili farizeji. Úzkostlivé svedomie vidí hriech, kde ho niet, alebo ho zväčšuje i z maličkernej príčiny. Úzkostlivé svedomie nie je to isté ako *jemné*, ktoré rozoznáva aj jemné odtienky hriechu alebo čnosti. Ak svedomie s obidvoch strán vidí iba hriech, je *pomykonné* (perplexné). Sem patrí aj *škrupulózne* svedomie, ktoré vlastne nie je svedomím, ale obavou pred hriechom. Je to druh psychopatie, o ktorom sme sa už zmienili.

Druhá hlava.

Svedomie ako norma mravnosti.

Ako sme už povedali, svedomie je normou nášho konania. Ale ktoré z jeho uvedených druhov to je? Ideálne by bolo, keby človek vo všetkých okolnostiach mohol mať *pravé* svedomie. Ale to nie je možné. Pravda, je čosi objektívne, čo nemožno vždy dosiahnuť a čin je čosi subjektívne. Teda treba hľadať v subjektívnej sfére niečo, čo je vo všetkých okolnostiach dosiahnuteľné: je to subjektívna istota čiže isté svedomie.

Iba ono je normou konania, ako vyplýva z *Pisma sv. Sv. Pavol* píše Rimanom: „Kto však má pochybnosti a predsa niečo požíva, už je odsúdený, a to preto, že jedol proti presvedčeniu viery. A všetko, čo nie je z viery, je hriech“.⁴⁴ Ale možno to do-

⁴⁴ Rím 14, 23.

kázať aj *rozumom*. Kto pochybuje, či je dnes piatok, teda nemá istoty, a predsa je mäso, tým dáva najavo, že nedbá na prikázanie. Ale človek nikdy nesmie byť ľahostajný oproti hriechu. Hreší proti zákazu ješť v piatok mäso, a to aj v prípade, žeby dnes nebol piatok, o čom však subjektívne nevie, lebo pochybuje.

Teda človek je *povinný pridívať sa neprekonateľne mylného svedomia*. Ak je prekonateľne mylné, musí sa usilovať zbaviť sa ho, a to priamo alebo nepriamo, ako to nižšie uvidíme. Inakšie by mu bol hriech ľahostajný, čo nikdy nie je dovolené. Iba ak by šlo o dobrý čin, ktorý by považoval za prikázaný, nemusel by sa zbaviť omylu, lebo vtedy by sa nevystatoval nebezpečenstvu hriechu. Teda v uvedenom prípade mohol by sa spokojne zdržať mäsitého pokrmu.

Človek sa nesmie správať ani *laxným svedomím*, lebo je prekonateľne mylné, ale musí sa usilovať, aby sa ho zbavil. Ak taký človek občas zapochybuje, či súhlasil s hriechom, treba predpokladať, že áno, lebo taký je jeho postoj k veci.

Kto má *pomykované* (perplexné) svedomie, musí sa zdržovať činu, ak je to možné bez ťažkej ujmy, kým sa poradí odborníkov, autorov atď. Ak nemôže oddialiť rozhodnutie, má voliť menšie zlo. Ak ani to nemôže, môže voliť, čo chce, nezhreší, lebo nie je zodpovedný.

Úzkostlivé svedomie zveličuje. Preto je tiež mylné a treba ho priviesť na správnu mieru. V pochybnosti však možno predpokladať, že taký človek nespáchal ťažký hriech, ba vôbec nijaký.

Kým *úzkostlivé* svedomie nesprávne, ale predsa len súdi, *škrupulózne* *nesúdi*, ale sa bojí hriechu i tam, kde ho niet, alebo sa bojí ťažkého, kde je nanajvýš všedný.⁴⁵ Škrupulanti obyčajne vedia, že nezhrešili, no obávajú sa, že predsa zhrešili. Je to chorobný stav duše, ktorý moderná psychopatológia zaraďuje medzi nutnoneurózy.

Príznaky tohto duševného stavu sú:⁴⁶

⁴⁵ Scrupulus latinsky značí kamienok, ktorý sa dostal do obuvi a dráždi nohu pri chôdzi.

⁴⁶ S. Alphonsus, Theol. Mor. 1, Ratisbonae Manz 1846, 29.

1. Ak sa človek neuspokoí s úsudkom spovedníka alebo odborníka, ale opätovne sa ich pýta na tú istú vec.

2. Ak pri spytovaní svedomia nepozná miery a ak stále opakuje spovede.

3. Ak modlitby ustavične začína znova, mysliac si, že ich nesprávne odbavil.

4. Ak užíva nevhodné pohyby, aby odohnal pokušenia, ako napr. sťahovanie obŕv a pod.

Príčiny škrupulozity sú:

1. *Vnútorne:* dedičné zaťaženie a duševné vysilenie.

2. *Vonkajšie:* čítanie autorov, ktorí zveličujú, počúvanie takýchto kazateľov, spovedníkov atď. Boh to môže dopustiť ako trest za hriech alebo ako prostriedok väčšími sa zdokonaľiť.

Lieky proti škrupulozite:

1. *Uspokojiť* sa s úsudkom spovedníka a poslúchnuť ho vo všetkom. Dať sa ním presvedčiť, že je to chorobný stav, ktorý nemá nič spoločné s hriechom. Ak to dosiahneme, škrupulozita prestane.

2. Stále sa niečím *zaoberať*, len nie s vlastnými myšlienkami.

3. *Odstrániť príčiny* alebo ich zmierniť, nakoľko je to možné: nečítať také knihy, nepočúvať také kázne. Obyčajne misie, exercície s „horúcim peklom“ zle účinkujú na takéto duše. P. Schulte dokonca zostavil pre nich osobitné modlitby. Iba jedna generálna spoveď sa im môže povoliť. Treba obmedziť aj počet obyčajných spovedí. Veď sú to obyčajne dobrí ľudia, ktorí trpia touto chorobou. Niektoré veci, ktoré P. Schulte odporúča, neobstoja. Tak napr. radí, aby tomu, kto si myslí, že musí vykonať necudné veci, sa to povolilo, a to v presvedčení, že to i beztak neurobí. Ale čo potom, ak to predsa urobí?⁴⁷ Nezabúdať ani na terapiu takého človeka.

Ako sa má správať škrupulant pri konaní? Môže škrupulami opovrhnuť a konať, lebo sú neopodstatnené. Pritom má „isté privilégium“. Také privilégium je, a) že pri spytovaní svedomia môže prejaviť svedomitosť veľmi strednú, keďže si beztak stále spy-

⁴⁷ Schulte, u. d. 74—184.

tuje svedomie; b) môže spokojne konať vždy, okrem prípadu, že by mal isté presvedčenie, že to je hriech.

Spovedník má byť k takémuto kajúcnikovi láskavý, ale inak veľmi rozhodný. Odpovede na ťažkosti majú byť jasné a krátke, obyčajne bez odôvodnenia, ktoré by mohlo byť príčinou ďalšieho nepokoja. Dobré je takému kajúcnikovi dať odpoveď aj písomne, aby si ju mohol zas prečítať, ak znova príde ťažkosť. Vo väčších mestách mohol by byť osobitný spovedník pre takýchto ľudí. Schulte mal pre nich osobitnú poradňu. Takíto kajúcnici môžu bez spovede pristúpiť k sv. prijímaniu, no nie vtedy, ak je isté, že spáchali ťažký hriech. Všetelijaké ošklivé predstavy pri sv. prijímaní a v spojitosti so sv. osobami sú iba nevyhnutné predstavy, nie však hriechy, keďže kajúcník s nimi nesúhlasí, naopak, trápia ho. Treba prekaziť, aby chodil k inému spovedníkovi. Inakšie by to značilo, že predsa je to hriech. Slovom, spovedník sa musí usilovať každým spôsobom presvedčiť škrupulanta, že to, čo sa deje v jeho duši, je iba hra jeho slabých nervov. Ak sa mu to podarí, zachráni jeho dušu pred mučivými chvíľami a vráti mu duševný pokoj.

Tretia hlava.

Mravné systémy.

Len s istotou možno konať. Pravdepodobnosť, alebo pochybnosť, ktoré sa líšia iba stupňom, musia sa zmeniť v istotu, inakšie čin je nemravný. V takom prípade treba čin odložiť, kým nenadobudneme istotu, alebo treba voľiť istejšiu stránku. Istejšia je tá, ktorá je za zachovanie zákona. Istota sa nadobúda buď priamo alebo nepriamo. Priamo ju získavame štúdiom otázky, dopytovaním sa odborníkov a pod., nepriamo, ak použijeme morálny systém. *Morálny systém je náuka, pomocou ktorej z teoreticky pravdepodobného alebo pochybného svedomia konanie sa stane istým.*

Takých systémov je vlastne iba šesť: absolútny tuciorizmus, mierny tuciorizmus, probabilizmus, ekviprobabilizmus, probabilizmus a laxismus. Aby sme tomu porozumeľi, uveďme si prí-

klad. Je nedeľa a mám ísť na sv. omšu. No vyskytnú sa okolnosti, pre ktoré azda nemusím ísť. Prevahu má moja sloboda pred zákonom. Nuž *absolútny tuciorizmus* (tutus=bezpečný) učí, že nemusím ísť, ak mám pre seba celkom isté dôvody, ako je napr. ťažká choroba; *mierny tuciorizmus* tvrdí, nemusím ísť, ak mám pre seba veľmi pravdepodobné dôvody, napr. menšiu chorobu; *probabiliorizmus* je zas mienky, že nemusím ísť, ak mám na svojej strane pravdepodobnejšie dôvody za zákon ako na strane opačnej; *ekviprobabilizmus* (aequus = rovnaký) myslí, že nemusím ísť, ak mám pre seba aspoň také dôvody, ako za zachovanie zákona; *probabilizmus* mieni, že nemusím ísť, ak mám pre seba pravdepodobné dôvody, hoci dôvody za zákon sú silnejšie. Konečne laxizmus tvrdí, že nemusím ísť, hoci mám pre seba len slabé a pochybné pravdepodobné dôvody. Schematicky by to bolo možno takto znázorniť:

Sloboda:	Zákon:
Nemusím, ak mám pre seba dôvody:	Musím.
istotné (absolútny tuciorizmus),	
veľmi pravdepodobné (mierny tuciorizmus),	
pravdepodobnejšie (probabiliorizmus),	
rovnako pravdepodobné (ekviprobabilizmus),	
pravdepodobné (probabilizmus),	
slabo pravdepodobné (laxizmus).	

Z toho vidieť, že tým sú vlastne vyčerpané všetky možnosti od istoty až po slabú pravdepodobnosť a že morálnych systémov je iba šesť. Kompenzačný systém (système compensationis), ktorý dnes háji Prümmer, dominikán, neprichádza do úvahy, ak ho nechceme pripojiť k ekviprobabilizmu alebo k probabilizmu, lebo za slobodu žiada pravdepodobnosť a okrem nej ešte aj nejakú praktickú príčinu, dostatočnú ako kompenzáciu za nedostatok dôvodov.

Dva extrémne systémy, a to *absolútny tuciorizmus* a *laxizmus*, boľy Cirkvou zavrhnuté, takže nijaký katoľík ich nemôže hájiť. Absolútny tuciorizmus odsúdil pápež Alexander VIII., ktorý zavrhol náuku: „Nie je dovolené pridržať sa mienky (pravdepodobnej), hoci je najpravdepodobnejšia medzi pravdepodobný-

mi."⁴⁸ A príčinou toho je, že táto náuka kladie neznesiteľné jarmo na človeka, ktorý by mohol konať proti zákonu iba vtedy, ak by mal za seba istotu, čo je zriedkavosťou v ľudskom živote. Hlásali ju janzenisti a hľadali uložiť ľuďom neznesiteľné farchy, aby dokázali, že niektoré príkazy sú nesplniteľné a že ani Boh nám nedáva milosť, aby sa splnily. *Mierny tuciorizmus* nebol síce Cirkvou zavrhnutý, ale má podobné ťažkosti, keďže žiada pre slobodu dôvody najpravdepodobnejšie, ktoré tiež nie sú veľmi časté. Túto náuku, ktorú tiež hájili niektorí janzenisti, dnes už nikto nehľasa. Laxizmus zas bagatelizuje zákon, tvrdiac, že môžem konať proti nemu, ak mám čo len najslabšie pravdepodobné dôvody za svoju slobodu. Túto náuku odsúdil Inocent XI., ktorý odsúdil mienku: „Všeobecne ak niečo robíme, spoliehajúc sa na vnútornú alebo vonkajšiu pravdepodobnosť, akokoľvek slabú, pričom však nevyjdeme z hraníc pravdepodobnosti, konáme vždy opatrne."⁴⁹ Teda pravda je, že neopatrne konáme, ak sa dáme viesť iba slabou pravdepodobnosťou.

Z ostatných systémov *probabiliorizmus* dnes už takmer nemá zastancov. Málo ich má kompenzačný systém (Prümmer), viac *ekviprobabilizmus* (Aertnys-Damen, Wouters, Schilling) a najviac *propabilizmus*, ktorý aj my považujeme za najsprávnejší.

A. Probabilizmus.

Tento systém, zavedený dominikánom Bartolomejom Medinom (1577), učí, že ak ide iba o *dovolenosť nejakého činu*, môžeme sa pridržať opravdive a pevne pravdepodobnej mienky, ktorá je za slobodu, hoci za zákon, o jestvovaní ktorého sa pochybuje, je mienka pravdepodobnejšia. Hovoríme, že ide o *dovolenosť činu*, z ktorého nevyplýva účinok v každom prípade dosiahnuteľný, lebo vtedy musím voliť čin bezpečnejší. Teda probabilizmu sa môžem pridržať, ak napr. pochybujem, či sa mám postíť, počúvať sv. omšu, nekonať ťažké práce vo sviatok a pod., lebo tým, že nezachovám zákon, nikomu neuškodím, ani sebe nie. No nemôžem byť probabilistom, ak ide o účinok, ktorý musím v kaž-

⁴⁸ Denzinger n. 1293.

⁴⁹ Denzinger n. 1153.

dom prípade dosiahnuť, alebo o škodu, ktorú musím za každú cenu zabrániť. Tak nesmiem pri krste umierajúceho dieťaťa použiť tekutinu, ktorá je iba pravdepodobne vodou, ak mám poruke istú vodu. Takým počínaním by som vystavoval nebezpečenstvu večnú spásu dieťaťa, aj účinnosť krstu. Musím teda zvoliť istejší prostriedok. Menej istý iba vtedy, ak by som nemal istejšieho. Tento prípad nie je ani výnimkou z princípu probabilizmu, ako to tvrdia jeho odporcovia, ale je mimo jeho oblasti. Nie je pravdepodobné, že smiem vystreliť na medveďa, ktorý je azda človekom, ale je isté, že to nesmiem urobiť.

Pravdepodobná mienka je tá, ktorá sa opiera o vážne pohnútky. Vážne pohnútky si zasľúžia povšimnutie vážneho človeka, inakšie je ľahké. Pravdepodobnosť môže byť vnútorná a vonkajšia. Vnútorná sa opiera o vnútorné pohnútky samej veci, vonkajšia o autoritu. Na autoritu sa odvolávame v ťažších otázkach, ktoré môžu rozriešiť iba vynikajúci odborníci. A tu platí zásada: *Auctores non sunt numerandi, sed ponderandi* (nie počet, ale váha je rozhodujúca pri autoroch). Sv. Tomáš alebo sv. Alfonz predstavuje väčšiu vážnosť ako 20 autorov menšieho významu.

Vec môžeme *dokázať* takto: Je isté, že u človeka je prv sloboda a len potom zákon, ktorý ho zaväzuje. Sloboda je čosi vnútorné, zákon však vonkajšie a vnútorné je prv ako vonkajšie. Toto prvenstvo sloboda má, kým nepríde nejaký zákon, ktorý človeka zbavuje slobody. No zákon, proti ktorému stojí opravdivo a pevne pravdepodobná mienka, nemôže byť istý, lebo tieto dve veci sa navzájom vytvárajú. Ak teda za slobodu stojí opravdivo a pevne pravdepodobná mienka, človek nemusí dodržiavať zákon, ale je voľný.

Podľa toho smieme pridržať sa aj menej pravdepodobnej mienky za slobodu, ak je len *opravdivo a pevne pravdepodobná*, t. j. ak nestráca svoju pravdepodobnosť v porovnaní s opačnou mienkou, stojacou za zákon, lebo opačná je v takom prípade iba pravdepodobnejšia, ale nie istá. Iba vtedy neslobodno sa jej pridržať, ak je zdanlivo, alebo slabo pravdepodobná, lebo by sme upadli do zavrhnutého laxizmu.

Probabilizmu sa vytýka, že vystavuje človeka *nebezpečenstvu hriechu*. No je to nebezpečenstvo iba hriechu materiálneho,

nie formálneho. A tomuto nebezpečenstvu sa vystavuje i probabilizmus, ekviprobabilizmus a kompenzačný systém, lebo ani jeden z nich nežiada istotu pre slobodu. Inakšie nie sme ani povinní vyhýbať sa materiálnemu hriechu. Je to často fyzicky nemožné.

Dalej sa mu vytýka, že je *nedôsledný*, lebo vraj pravdepodobnejšia mienka potlačí menej pravdepodobnú ako väčšia fyzická sila menšiu. No probabiloristi zabúdajú, že ani najpravdepodobnejšia mienka nie je istotou, a preto nevidíme dôvodu, prečo by sme nemohli konať podľa menej pravdepodobnej mienky proti zákonu.

Aj to sa tvrdí, že človek sa má usilovať dosiahnuť *súlud s objektívnou mravnosťou*; ale ak sa vraj pridržame menej pravdepodobnej mienky, neprejavujeme túto snahu, lebo v tomto prípade je väčšia pravdepodobnosť, že nesúhlasí s objektívnym zákonom. Na to odpovedáme, že je správne, aby sa človek usiloval o túto shodu, no nie až za hranice povinnosti. Keďže zákon v danom prípade nie je istý, nemôže ma zaväzovať.

Tým sme už v podstate posúdili už aj ostatné systémy. Nesprávny je *probabilizmus*, lebo nesprávne tvrdí: V pochybnosti o pravde máme prijať mienku, ktorá je pravdepodobnejšia, lebo je bližšia pravde ako menej pravdepodobná. Podobne i o pochybnosti o povinnosti máme voliť bezpečnejšiu cestu, t. j. pravdepodobnejšiu mienku. Nebol by vraj múdry človek, ktorý by mal dve cesty do nejakého mesta, jednu viac, druhú menej pravdepodobnú, ale volil by menej pravdepodobnú. Na to odpovedáme, že poznanie pravdy a správne konanie nie je to isté. Múdry človek z dvoch mienok o pravde vyvolí pravdepodobnejšiu, hoci i tá môže byť a často aj je nesprávna. No správne konajúci nie je povinný pridŕžiavať sa pravdepodobnejšej mienky v konaní, lebo opačná mienka nie je istá a len istota môže zaväzovať. Uvedený príklad nepatrí k veci, lebo v ňom je reč o celi nevyhnutne dosiahnuteľnom a vtedy múdry človek vyvolí istejší prostriedok. Probabilizmus je aj menej praktický. Nie je ľahko posúdiť, či mienka je viac alebo menej pravdepodobná. Nie sú to veci, ktoré by bolo možno zistiť vážkami. Sú to naozaj „imponderabilia“, ktorých váha závisí od temperamentu, výchovy, životosprávy atď.

Aj ten istý človek v zmenených okolnostiach považuje často za menej pravdepodobné to, čo by v iných okolnostiach považoval za pravdepodobnejšie.

Tými istými nedostatkami trpí aj *ekviprobabilizmus*, ktorý hája ešte dnes redemptoristi⁶⁰ v presvedčení, že ich zakladateľ sv. Alfonz, ktorého náuku Cirkev označila ako bezpečnú, bol ekviprobabilista, čo pravda, iní popierajú. Ekviprobabilizmus hlása aj O. Schilling⁶¹ proti probabilizmu, ktorý sa dnes považuje za jezuitský systém. Nevidíme príčinu, prečo by musela byť mienka za slobodu aspoň rovnako pravdepodobná ako opačná mienka za zákon, keďže ani vtedy, keď mienka za slobodu je menej pravdepodobná, opačná mienka nie je istá; ostatne tu platí zásada: Pochybný zákon nezaväzuje (*lex dubia non obligat*). Je pravda, že ak sú obidve mienky pravdepodobné, máme ideálny stav pochybnosti (*dubium*), no zákon je aj pri menšej, ale pravej pravdepodobnosti pochybný, lebo nie je istý. Aj tento systém je nie nej praktický, lebo nie je ľahko určiť, kedy sú obidve mienky rovnako pravdepodobné.

Kompenzačný systém háji dnes takmer len Prümmer,⁶² ktorý ho menuje systémom kresťanskej opatrnosti (*systema prudentiae christianae*).⁶³ Je zaujímavé, že jeho spolurehoľník dominikán B. H. Merkelbach, profesor mravouky na Angeliku v Ríme, súdi o tom systéme, že „nie je vhodný, aby bol praktickou normou konania a aby všetci, čo aj dosť vzdelaní si podľa neho utvárali svedomie“.⁶⁴ My zas prízvukujeme, že na to, aby sme konali v záujme slobody, stačí solídne pravdepodobná mienka, lebo takto opačná mienka je už neistá a neistý zákon nezaväzuje. Netreba okrem toho hľadať aj nejaký praktický dôvod. A je aj ťažko určiť, ktorý praktický dôvod stačí na konanie. V takom prípade zas by praktický dôvod bol všetkým, pravdepodobná mienka by vôbec nezavážila. Je tiež otázkou, či praktický dôvod ospravedlňuje je čin, ak on sám osebe nie je dovolený.

⁶⁰ Aertnys-Damen, *Theol. Mor. I, Taurinorum. Aug. Marletti, 1932, 56—63.*
Wouters, u. d. 155—182.

⁶¹ U. d. 174—185.

⁶² U. d. 221—236.

⁶³ Tamtiež 236.

⁶⁴ *Summa Theol. Mor. II, Parisiis, Deselée 1935, 104.*

*V praxi sa tieto všetky systémy veľmi nelíšia. „Čo niektorí považujú za pravdepodobnejšie, iným je menej pravdepodobné; čo niektorí pokladajú za menej pravdepodobné, iní za rovnako alebo viac pravdepodobné, čo niektorým je rovnako pravdepodobné, iným zas je menej pravdepodobné.“*⁵⁵ Preto ani Cirkev nechcela rozriešiť tento spor. Zavrhol absolútny tuciorizmus a laxizmus, ale ostatné systémy nechala voľné, hoci napr. generál jezuitov Thyrsus Gonzales veľmi sa pričínal u troch pápežov, aby odsúdili probabilizmus a odporúčali probabiorizmus. Neurobili to, hoci napr. Inocent XI. bol urputným odporcom probabilizmu.

Niektorí autori *odmietajú všetky morálne systémy*, lebo vraj istota, ktorú možno dosiahnuť touto cestou, je veľmi slabo istá, pretože je získaná nepriamou cestou, totiž pomocou istých odvodených zásad, vzatých napospol z cirkevného práva, a nie priamym dôkazom rozumu, osvieteného vierou.^{56a} Dokázali sme, že cesta probabilizmu je celkom istá. I pravdy získané nepriamou cestou môžu byť celkom isté a musíme túto cestu nastúpiť, ak priama cesta nie je schodná. Nastúpiť túto cestu nie je proti rozumu, ale podľa rozumu osvieteného vierou. Miesto morálneho systému sa odporúča „cesta kresťanskej opatrnosti, ktorú Boh podľa potreby dopĺňa darom rady“. Nuž morálny systém nevylučuje, lež predpokladá opatrnosť. Inakšie opatrnosť je dosť široký pojem. Čo robiť, ak napr. pochybujeme, či máme zachovať zákon, alebo nie? Odporúča sa myslieť na minulosť, prítomnosť a budúcnosť. No človek obyčajne nemá kedy na také historické a geografické exkurzie: musí ihneď konať, a to správne, bez hriechu, čo nie je možné, ak nepoužije morálny systém. Poukazuje sa aj na to, že sv. Tomáš „nepoznal tieto cesty“. Je to pravda asi preto, lebo v tomto maximalistickom veku robili viac ako bolo prikázané, a preto v takých duševných konfliktoch volili istejšiu cestu, cestu nie len prikazov, ale aj rád, čo je cesta dokonalosti.

Čo teda povedať na to, ak sa kajúcnik nechce podriaďiť mienke spovedníka? Ak sa táto mienka týka vysluhovania sviatostí, je jasné, že v tom rozhoduje iba spovedník, keďže on je vysluhovateľom. Ak ide o povinnosti kajúcnika, môže sa správať mien-

⁵⁵ Merkelbach, u. d. 105.

^{56a} R. Dacík, Mřavouka, Olomouc Krystal 1946, 85.

kou, ktorá sa prieči spovedníkovej mienke, ak je kajúcnikova mienka pravdepodobná. Ak je nesprávna, a to nielen podľa mienky spovedníkovej, ale aj podľa mienky väčšiny odborníkov, kajúcnik sa ňou nemôže správať; ak sa nechce podriaďiť, môže sa mu odoprieť aj rozhrešenie.

ŠTVRTÝ ODSEK

ZÁKON

Svedomie je najbližšou a večný boží zákon poslednou formálnou normou konania. Preto sa musíme zmieniť aj o zákone. Zákon je podľa sv. Tomáša „vyhlásené usmerňovanie rozumu k všeobecnému dobru tým, ktorý má na starosti pospolitosť.⁵⁶ Je to usmerňovanie rozumu praktického, t. j. rozum uvažuje, čo vedie k cieľu a vôľa to nariaďuje. K všeobecnému dobru, nie súkromnému, čo je cieľom prikazu, nie zákona. Vydať zákon môže iba ten, čo má na starosti pospolitosť. Aby zákon zaväzoval, musí byť vyhlásený. Vyhlásenie je podmienka sine qua non, aby zákon zaväzoval, ak nepatrí vôbec k podstate zákona.

Zákon sa líši od *prikázania* tým, že zákon zaväzuje pospolitosť ako takú, prikázanie zaväzuje len súkromnú osobu; zákon má pred očami obecné blaho, prikázanie súkromné; zákon je teritoriálny, t. j. nezaväzuje mimo územia zákonodarcu, prikázanie je osobné, t. j. viaže aj mimo územia; zákon nezaniká smrťou, alebo odstránením zákonodarcu, prikázanie zaniká. To sú podstatné rozdiely. Niekedy sa prikázaním označuje pravý zákon. Tak Desatoro prikázaní sú opravdivým zákonom, lebo zaväzujú celú ľudskú pospolitosť, majú pred očami blaho celku, zaväzujú na celom svete a sú večné.

Zákon môže byť:

A. Boží a ľudský podľa toho, od koho pochádza.

a) Boží je večný, prirodzený a pozitívny. Večný je usmerňovanie božej múdrosti ku konečnému cieľu všetkých tvorov. Prirodzený je odlesk večného v rozumovom tvorstve, ukazujúci mu

⁵⁶ I, II, 90, 4.

cestu k tomu cieľu. Pozitívny je vyhlásený najmä božím zjavením a je obsiahnutý v Starom a Novom zákone.

b) Ľudský môže byť *cirkevný*, vyneseny Cirkvou, a *civilný*, pochádzajúci od svetskej vrchnosti.

B. Kladný alebo *záporný* podľa toho, či niečo prikazuje alebo zakazuje. Kladný zaväzuje vždy, ale nie v každom prípade, lebo vyžaduje pozitívny akt, ktorý fyzicky nie je vždy možný, napr. klaňať sa Bohu. Záporný naproti tomu zaväzuje vždy a v každom prípade, lebo prikazuje zdržiavať sa činu, čo je vždy možné, napr. nekradnúť.

Prvá hlava.

Večný a prirodzený Boží zákon.

Boh pred stvorením človeka mal *istý plán* v svojom rozume. Tento plán sa zakladal na večných a nezmeniteľných vzťahoch vecí. Podľa tohto plánu človek sa má klaňať Bohu ako svojmu Pôvodcovi a nesmie sa mu rúhať. Podľa toho istého plánu deti si majú ctiť svojich rodičov ako svojich dobrodincov a nesmú ich znevažovať. Podľa tohože plánu človek má milovať svojho bližného ako dieťa toho istého Boha a nesmie ho nenávidieť alebo mu ublížiť. A tak by sme mohli pokračovať vo vyličení tohto Božieho plánu. Je jasný, ak analyzujeme pojem jednotlivých ideí, ktoré jestvujú od večnosti v Božom rozume. Podľa tohto plánu niektoré činy sú už od svojho pojmu, čiže podstatne dobré, iné zas zlé, takže sa nemôžu zmeniť, lebo korenia v nezmeniteľnej podstate Božej. To je večný zákon, ktorý sv. Tomáš definuje: „Večný zákon... je plán (ratio) Božej múdrosti, usmerňujúci všetky činy a pohyby.“⁵⁷

Keď Boh stvoril človeka, *musel ho stvoriť podľa tohto plánu*. Musel mu uložiť, aby konal činy podstatne dobré a zlým vyhýbal. Inakšie by nedošiel k svojmu konečnému cieľu. Ale človek je rozumný a slobodný tvor, ktorého nemožno k tomuto cieľu nútiť ako nerozumného tvora prirodzenými zákonmi, impulzmi a pudmi. Tento večný zákon musí poznávať rozumom a slobod-

⁵⁷ I, II, 93, 1.

nou vôľou uskutočňovať v svojich činoch. Toto robí, poznávajúc prirodzený zákon, ktorý je podľa sv. Tomáša „prvým odleskom večného zákona v rozumovom tvorstve.“⁵⁸ O tomto zákone píše sv. Pavol: „Aj pohani, hoci nemajú zákona (pozitívneho skrze zjavenie), od prírody robia to, čo zákon požaduje. Nemajú zákona, ale sami sú si zákonom a tak dokazujú, že skutky zákona sú im vpísané do srdca. O tom im spolu vydáva svedectvo ich svedomie a ich myšlienky, ktoré ich aj obviňujú, aj obraňujú.“⁵⁹ Ako pozná človek prirodzený zákon, ktorý sa volá prirodzeným, lebo ho diktuje ľudská príroda, uvažujúc o podstate činov, ktorá odkrýva aj podstatné vzťahy? Zdravý rozum ihneď vidí, že klaňať sa Bohu, ctíť svojich rodičov, milovať svojho bližného atď. sú činy podstatne dobré, a teda treba ich konať, lebo zodpovedajú ľudskej prirodzenosti. Rúhať sa Bohu, znevažovať rodičov, nenávidieť bližného atď. sú činy podstatne zlé, lebo odporujú ľudskej rozumnej prirodzenosti.⁶⁰ No človek to nielen poznáva, ale aj cíti sa vo svedomí zaviazaným takto konať: niektoré činy robiť, iným zas vyhýbať. Lenže nikto vlastne nemôže sám seba zaväzovať, lebo nikto nie je predstaveným sám sebe. Táto zaviazanosť môže pochádzať len od iného, a to od Boha, ktorý je pôvodcom ľudskej prirodzenosti a žiada občas, aby človek za zachovanie tohto zákona položil i svoj život, ktorý tiež pochádza od Boha. To nám vysvetľuje, že „všetky národy majú aspoň nejasné vedomie, že závisia od vyšších mimosvetkých mocností“.⁶¹ To je Kantov kategorický imperatív, ktorý človekovi rozkazuje niektoré skutky konať, iných zas sa chrániť. Kant sa len v tom mýlil, že tento imperatív odvodzoval výlučne z ľudskej prirodzenosti. Ľudská prirodzenosť nemôže sama sebe rozkazovať. To môže iba vonkajší faktor a tento záhadný zákonodarca je jej Pôvodca. Katolícki vedci z tohto faktu dokazujú aj jestvovanie Boha. Tento dôkaz sa páčil najmä kardinálovi Newmannovi, ktorý ho považoval za jedine prísne dokazujúci.

Prikazy prirodzeného zákona môžu sa rozdeliť do rozličných

⁵⁸ I, II, 91, 2.

⁵⁹ Rim 2, 14—15.

⁶⁰ Spesz, Vztah mravnosti k náboženstvu, Nová práca 1947, II. 76.

⁶¹ Cathrein, Die Einheit des sittlichen Bewusstsein, III, 563.

skupín. Do prvej patria najvšeobecnejšie princípy, ako v kritike princíp protirečenia: ak niečo je, nemôže zároveň nebyť; prvý fakt: cogito, ergo sum; prvá podmienka: ľudský rozum môže poznať pravdu. Tieto mravné princípy sú: dobro treba robiť, zlu vyhýbať; čo nechceš, aby ti druhí robili, nerob ani ty im atď. Tieto princípy sú nadovšetko jasné. Netreba ich odôvodňovať, ba ani to nie je možné ako v kritike princíp protirečenia. Preto sa niektorí domnievali, že sú človekovi vrozené, čo však neobstojí, iba azda v tom smysle, že človek ich ľahko poznáva pre ich očitividnosť (evidenciu). Preto sa tieto zásady nemôžu ignorovať a naozaj ani najprimitívnejší kmeň ich neignoruje, iba v ich aplikácii sa môže myliť. Do druhej skupiny patria príkazy, ktoré možno ľahko a bezprostredne odvodiť z prvých princípov, napr. že rodičov treba ctíť, nevinného neslobodno zabiť atď. Na dlhší čas ani tieto zásady nemožno neprekonateľne neznáť. To by znamenalo, že ľudský rozum nepozná ľahko prístupné pravdy, čo je neprípustné. Pravda, aplikácia zas môže byť mylná. Tak isté kmeňe zabíjajú starých rodičov, ale s tým úmyslom, aby ich oslobodili od útrap staroby. Niektoré, aj kultivované národy, zabíjajú nevinné deti a dospelých, ale s úmyslom obetovať ich božstvu. Do tretej skupiny patria príkazy, ktoré sa odvodzujú od predošlých složitším spôsobom, napríklad že potrat nie je dovolený, že najdené veci treba vrátiť a pod. Práve preto tieto príkazy možno aj dlhší čas neznáť. Sv. Tomáš rozoznáva iba tieto tri skupiny. Ale azda môžeme rozoznávať aj štvrtú, ba aj piatu skupinu. Veď každý musí vidieť napr. rozdiel medzi zákazom potratu a sterilizácie z eugenických dôvodov. Prvý je jasný, lebo sa ním zabíja nevinný, druhý už menej jasný a dosť dlho trvalo, kým vec bola samou Cirkvou definitívne rozhodnutá. Sú pravdy, ktoré sa dajú ešte ťažšie dokázať. Tvorily by piatu skupinu.

Z povedaného vysvitá, ako sa myli *etický pozitivizmus*, ktorý hľadá vysvetliť všetky naše mravné predstavy evolucionisticky. „Teologický dôkaz na prospech objektívnej platnosti mravného úsudku — píše E. Westermarck — ktorý sa zakladá na viere v nekonečne dobrého Boha, zjavivšieho svoju vôľu ľudskému pokoleniu, obsahuje prirodzene predpoklad, ktorý nemožno vedecky dokázať.“⁶² Jestvovanie Boha možno aj vedecky aj teologicky dob-

re dokázať, len neslobodno zatvárať oči pred dôkazmi. Ani očividnosť prvých mravných zásad nejde Westemarckovi do hlavy. „Ako môžem vedieť, že veta je očividná, alebo sa o nej len predpokladá, že je takou?“ pýta sa ďalej.⁶³ Či nie je jasné, že ak myslím, teda jestvujem? Treba to ešte dokazovať? Podobne je to i s mravným princípom: Dobro treba robiť a zlu vyhýbať. I to je nado všetko očividné. Môžem to obširnejšie opísať, vysvetliť, ale nie dokázať vo vlastnom smysle, lebo je to samozrejmé. Aby si Westemarck v pomykove pomohol, dáva toto vysvetlenie: „Všetky morálne pojmy, ktoré sa užívajú ako predmety v morálnych úsudkoch, napospol sa zakladajú na jednej alebo druhej emócii: na schválení alebo na neschválení, čiže na nevoľi.“⁶⁴ Nuž táto emócia, vôľa alebo nevoľa je *následok* morálneho úsudku, a *nie jeho príčina*. Najprv súdim, že krádež je zlá vec a len potom cítim odpor proti nej. Ale pripustíme, že pred úsudkom sa asociatívne spája s pojmom. Lenže prečo potom sa s jedným pojmom spája nevoľa, s druhým príjemný cit? Veď krádež aj vtedy odsudzuje, keď nie ja som ňou poškodený, ale druhý a milosrdenstvo aj vtedy schvaľuje, keď nie mne pomôže, ale druhému. To je otázka, na ktorú pozitivizmus nemá odpoveď. Výchova nestačí, lebo človek pozná niektoré morálne pravdy pred každou výchovou.

Z predchádzajúceho vyplýva aj to, že prirodzený zákon je *nezmeniteľný*.⁶⁵ Je nezmeniteľný v sebe, teda vnútorne, lebo nikdy neprestáva zaväzovať, a to či už celkom, alebo zčasti. Je tomu tak preto, lebo sa zakladá na podstatných vzťahoch ľudskej prirodzenosti, ktoré sa nikdy nemenia. Ale aj navonok je nezmeniteľný, lebo ani Boh ho nemôže celkom alebo čiastočne zrušiť, ani od neho dišpenzovať, ani nemôže zmeniť podstatu veci. Preto mýlili sa Ockam, Gerson, Descartes, Pufendorf a iní, ktorí učili, že prirodzený zákon závisí od Božej vôle, a preto je *zmeniteľný*. Inakšie by vraj Boh nebol všemohúci. No Boh je práve tým „všemohúci, že sa nemôže poprieť. Môcť zlyhať je čosi, čo svedčí o nemohúcnosti, lebo ak niečo zlyhá v svojom bytí, to

⁶² Christianity and Morals, London Paul 1939, 33.

⁶³ Tamtiež 31.

⁶⁴ Tamtiež 6.

⁶⁵ Kubiš, Právní filosofie XX. století, Brno Právnik 1947, 17.

je pre slabosť vlastnej sily". (Sv. Tomáš.) Pravda, aj moderní etici sú za zmeniteľnosť prirodzeného zákona, a to preto, lebo neuznávajú osobného Boha. Podľa nich každý zákon je relatívny, ani jeden nie je absolútny. „Ako Angličan sa líši od Číňana alebo od černochoa... tak každého z nich zaväzuje iný morálny zákon... a tiež rozličné triedy toho istého národa, ba i rozličných jednotlivcov zaväzuje osobitný zákon.“⁶⁶ Konečne Scotus nepoprel síce, že prirodzený zákon je nezmeniteľný, ale učil, že Boh môže dať dišpenz od prikázaní druhej tabule, čiže môže vyňať zpod záväznosti zákona.

Scotus pritom myslel na rozličné fakty Starého zákona, ktoré sú zdanlivo proti Desatoru, ale vo skutočnosti nie sú, lebo ich predmet alebo látka je iná. Preto nejde tu o vlastný, ale iba o *nevlastný dišpenz*. Tak Boh prikázal Abrahámovi, aby *zabil vlastného syna*. Tu síce šlo o zabitie nevinného, čo nikdy nie je dovolené.⁶⁷ Lenže zabiť nevinného iba vlastnou autoritou nie je dovolené, keďže sa uzurpuje Božia právomoc. Ale ak Boh dáva toto povolenie, už sa neverifikuje definícia a vec prestáva byť zakázanou, keďže sa stáva inakšou.

Uvádza sa aj fakt, že Mojžiš rozkázal Izraelitom, „aby si žiadal muž od svojho priateľa a žena od svojej susedky strieborné a zlaté nádoby“,⁶⁸ ktoré, pravda, nikdy nevrátili, čo je vraj proti siedmemu prikázaniu božiemu. No Izraeliti mohli to právom žiadať od Egypťanov ako *náhradu* za prácu, ktorú konali a za ktorú nedostali náležitú mzdu, a to aj bez osobitného povolenia božieho. No toto povolenie nemožno vytvoriť, keďže sv. Písmo pokračuje: „Pán urobí milým svoj národ pred Egypťanmi.“ Nejde tu teda o krádež, ktorá sa definuje ako tajné odňatie veci bez rozumného súhlasu majiteľa. Egypťania s tým museli súhlasiť, lebo to bola náhrada za nevyplatenú mzdu. Konečne sám Boh mohol oslobodiť Židov od hriechu krádeže, nakoľko im mohol ako najvyšší pán každého majetku dovoliť, aby si vzali z majetku Egypťanov.

Poukazuje sa aj na to, že Boh v Starom zákone povolil *mnohoženstvo*, čo je proti prirodzenému právu. Tu treba vedieť, že

⁶⁶ System der Ethik, 1913, 19—22.

⁶⁷ Gen. hl. XXII.

⁶⁸ Exodus 11, 2.

mnohoženstvo sa neprieči prvotnému cieľu manželstva absolútne. Týmto cieľom je splodiť a vychovať dieťa. Prieči sa iba relatívne, lebo výchova pre žiarlivosť žien a pod. stáva sa ťažsťou. Ak teda túto ťažkosť možno odstrániť, vec nie je podstatne zlá. A o tom nemôže rozhodovať človek, ale iba Boh. Boh to teda môže povoliť a naozaj patriarchom povolil, aby sa ich potomkovia rozmnožili a šírili medzi pohanmi pravú vieru v jediného Boha.

Ťažkosť robí v Starom zákone aj *priepustný list* (libellus repudii), ktorým manžel mohol pre istú príčinu opustiť manželku a znova sa oženiť. V Novom zákone je to zasa privilegium Paulinum, podľa ktorého manželstvo uzavreté v nevere sa rozviaže, ak jedna stránka sa dá pokrstiť a druhá nechce s ňou žiť, čo je vraj proti nerozlučiteľnosti manželstva, a teda proti prirodzenému právu. Na to odpovedáme, že ani rozvod nie je absolútnym zlom. Je ním iba relatívne, keďže stojí v ceste výchove dieťaťa. Ale ak sa tieto prekážky odstránia a je na to nejaký ekvivalentný dôvod, o čom rozhodovať prislúcha iba Bohu, nie je to zlá vec.

Ak vlastne ani Boh nemôže zmeniť prirodzený zákon, ani od neho dišpenzovať, je jasné, že *tým menej to môže urobiť Cirkev*. Môže ho iba autenticky vysvetliť, ak sa vyskytnú pochybnosti, lebo niekto musí na to byť. Môže aj nevlastne dišpenzovať v tých veciach, ktoré závisia od ľudskej vôle. Napr. ak niekto má sľub, musí ho splniť. No sľub závisí od slobodnej vôle. Možno, že si to sľubujúci nerozvážil. Možno, že nastaly iné okolnosti, ktoré ak by bol predvídal, nebol by urobil sľub. Na tomto základe Cirkev zrušuje sľub. Keďže však sľub bol urobený na slávu Božiu a predpokladá sa, že Boh nesúhlasí so zrušením bez príčiny, vždy je na to potrebná vážna príčina. Obdobným spôsobom dišpenzuje Cirkev prísahu, v uzavretom, ale nekonzumovanom manželstve a v rehoľnom sľube.

Druhá hlava.

Pozitívny zákon.

Pozitívny zákon dáva a vyhlasuje zákonodarca mimo prirodzeného zákona. Ak je to Boh, musí to zjaviť, ak je to človek, musí použiť primeraný spôsob, ako tabuľu, uverejnenie v úradných zvestiach atď. U obidvoch je na to potrebná *právomoc*, čiže *iurisdictio*. Boh ako Stvoriteľ ju má. Človek ju musí mať od Boha, lebo niet vrchnosti, ak len nie od Boha.⁶⁹ Táto právomoc je moc usmerňovať poddaných k spoločnému cieľu. Líši sa od moci *dominativnej*, ktorá velí nedokonalaj spoločnosti, ako je rodina, spoločenstvo. Napr. otec môže rozkázať deťom, manželke, ale nemôže vynášať zákony.

A. Boží pozitívny zákon.

Boží pozitívny zákon sa nachádza v Starom a Novom zákone. No Starý zákon už nezaväzuje. Vyhlásil to slávnostne apoštolský snem.⁷⁰ Dekalog z neho zostal v platnosti, lebo vyjadruje prirodzený zákon, ktorý je nezmeniteľný a Kristus ho výslovne potvrdil. Teologovia nie sú jednotnej mienky o čase zániku záväznosti. Jedni tvrdia, že Starý zákon prestal platiť smrťou Kristovou. Iní zas hovoria, že to bolo na prvé Turice, keď sa vyhlásil Nový zákon.

Nový zákon, ktorého zákonodarcom je Kristus, je zákonom duchovným, v ktorom „praví ctiteľia sa klaňajú Otcovi v duchu a pravde“, ⁷¹ namiesto mnohých formalít Starého zákona. Je zákonom lásky, ktorý hlása: „Milovať budeš Pána Boha svojho celým svojím srdcom, celou svojou dušou a celou svojou myslou“ a „Milovať budeš bližného svojho ako seba samého.“⁷² Nový zákon je v podstate nasledovaním Kristovým podľa jeho slov: „Kto chce za mnou ísť, nech zaprie sám seba, vezme každodenne svoj kríž a nasleduje ma.“⁷³ Tento zákon je nadprirodzený, vyhláse-

⁶⁹ Rim 13, 1.

⁷⁰ Sk 15, 28.

⁷¹ Jn 4, 23.

⁷² Mt 22, 37—39.

⁷³ Lk 9, 23.

ný nadprirodzeným spôsobom a podporovaný v človekovi nadprirodzenými silami: „Všetko môžem v tom, ktorý ma obodruje.“⁷⁴

Nový zákon zaväzuje *všetkých ľudí* podľa slov Kristových: „Idte a učte všetky národy a krstite ich v mene Otca i Syna i Duha Svätého a naučte ich zachovávať všetko, čo som vám prikázal.“⁷⁵ No nie jednakým spôsobom zaväzuje. Všetci ľudia sú povinní dať sa pokrstiť a stať sa členmi mystického tela Kristovho, ale ostatné zákony majú zachovávať iba pokrstení členovia kráľovstva Božieho. Od zachovávania týchto zákonov ani Cirkev nemôže dišpenzovať, lebo nikde nečítame, že by Kristus jej bol dal takúto moc.

Prikázania Nového zákona sú *trojakého druhu*. Do prvej skupiny patria prikázania troch božských čností: viery, nádeje a lásky. Do druhej Desatoro božích prikázaní. Do tretej sviatostné prikázania, vzťahujúce sa na vysluhovanie a prijímanie sviatostí. Tieto prikázania niektorí autori prenechávajú cirkevnému právu, ktoré o nich hovorí od cn. 731 až po cn. 1153.

Okrem prikázaní obsahuje Nový zákon aj *rady*. Rada je to, čo je lepšie ako jeho opak, ale sa neprikazuje, iba radí. Nový zákon najmä tri takéto veci radí, a preto sa volajú evanjelióvymi radami. Sú to: dobrovoľná chudoba, dokonalá čistota a dokonalá poslušnosť. Dokonalú chudobu odporúča Kristus mladíkovi: „Ak chceš byť dokonalý, id', predaj, čo máš, a rozďaj chudobným a budeš mať poklad v nebi.“⁷⁶ Dokonalá čistota je obsiahnutá v týchto slovách Kristových: „Sú takí, ktorí sú už zo života svojej matky odkázaní na bezženstvo (impotentia), a iní musia ostať neženatí, lebo im ľudia nanútili bezženstvo (castratio), a zas iní, ktorí si pre kráľovstvo nebeské sami vyvolili bezženstvo. Kto to môže pochopiť, nech pochopí!“⁷⁷ Lebo „nie všetci chápu túto reč, ale iba tí, ktorým je to dané.“⁷⁸ Dokonalú poslušnosť vidia teológovia v týchto slovách Pána: „Kto chce za mnou ísť, nech za-

⁷⁴ Flp 4, 13.

⁷⁵ Mt 28, 19—20.

⁷⁶ Mt 19, 21.

⁷⁷ Mt 19, 12.

⁷⁸ Mt 19, 11.

prie sám seba, vezme každodenne svoj križ a nasleduje ma. Lebo kto sa usiluje zachrániť si dušu, stratí ju, ale kto stratí svoju dušu pre mňa, zachráni si ju.“⁷⁹

Proti takmer jednohlasnej náuke, že rady nie sú povinné, učí *Tillmann*, že aj rada môže človeka zaväzovať, a to vtedy, ak človek jasne pozná, že ho Boh povolal k určitej úlohe.⁸⁰ To, čo je in abstracto radou, je in concreto povinnosťou a prikázaním, len čo sa jasné poznanie stane jasnosťou a zrelosťou.“⁸¹ Lenže je otázka, ako to človek pozná. Osobitným Božím zjavením? Ono človekovi nepatrí, preto ho nemôže očakávať. Je v tom aj veľké nebezpečenstvo sebaklamu. Niečo sa nám môže pozdávať ako osobitný prikaz boží, a nie je ním. V tom však môžeme súhlasiť s *Tillmannom*, že „vôľa Božia je iba z menšej čiastky a v hlavných požiadavkách (dekalog) složená vo forme zákonného určenia alebo prikázania.“⁸² Iste by sa mýlil, kto by sa nazdával, že kresťanská dokonalosť pozostáva iba v zachovávaní prikázaní. Takýto postoj by nebol dôstojný kresťana, ktorý má byť dokonalý ako jeho Otec nebeský. Musíme jasne rozoznávať to, čo je prikazom, od toho, čo je iba radou. Okrem toho in concreto sotva nájdeme v živote kresťana, ktorý zachováva presne prikázania a okrem nich nerobí nič dobré. Jedno je však tiež isté: kresťania sú beztak dosť zafarbení prikazmi a nebolo by dobre pre veľkú masu ešte povinnosti množiť. Je aj v židovskej psychológii, že židia menej zafarbení sú ochotnejší k nezáväzným výkonom. S druhej strany zas veľké zástupy dajú sa získať pre Krista len mimoriadnymi výkonmi, ba priamo heroickým životom.

B. Cirkevný zákon.

Cirkev ako dokonalá duchovná spoločnosť má právo vynášať zákony. Toto právo sa zakladá na slovách Kristových, ktorý povedal sv. Petrovi: „Ty si Peter (t. j. Skala), a na tejto skale vystavím svoju Cirkev a brány pekelné ju nepremôžu. Tebe dám kľú-

⁷⁹ Lk 9, 23—4.

⁸⁰ Die Idee der Nachfolge Christi 197

⁸¹ Tamtiež 198.

⁸² Tamtiež 196

če od kráľovstva nebeského a čokoľvek sviažeš na zemi, bude sviazané i na nebi, a čokoľvek rozviažeš na zemi, bude rozviazané i na nebi."⁸³ Kľúče znamenajú odvtedy až podnes právomoc vydávať zákony.

Túto *právomoc* majú: a) pápež pre celú Cirkev, b) všeobecný snem pre celú Cirkev, ak pápež potvrdí jeho usnesenia, c) biskupi pre svoju diecézu, d) provinciálne snemy pre svoje provincie, e) plenárne snemy, čiže snemy viacerých provincií, pre svoje územie, ak ich usnesenia potvrdila sv. Stolica.

Dnešné všeobecné platné cirkevné právo je obsiahnuté v *Cirkevnom zákonníku* (Codex Iuris Canonici), ktorý platí od 19. mája 1918, ale iba pre západnú Cirkev. Pre východnú Cirkev je už hotový Východný kódex, ktorý bude publikovaný, ak to sv. Stolica bude považovať za vhodné. Na vysvetlenie Cirkevného zákonníka bola ustanovená 15. sept. 1917 Benediktom XV. osobitná komisia. Aj inú agendu pápeža vykonávajú kongregácie, sudy a úrady, ktoré tvoria rímsku kúriu alebo sv. Stolicu.

Zákony sv. Stolice sa obyčajne *vyhlasujú* vo zvestiach *Acta Apostolicae Sedis* a začínajú zaväzovať po troch mesiacoch od vyhlásenia. Biskupské zákony zaväzujú ihneď po uverejnení, ktoré sa obyčajne deje v úradných zvestiach diecézy. Aj *vysvetlenie* zákonov patrí zákonodarcovi, ak smysel nie je jasný zo samých slov zákona, pričom sa berie do úvahy text a kontext. Pri tom môžu pomáhať aj paralelné miesta, cieľ a okolnosti zákona, ba aj zvyk, ktorý je najlepším vykladačom zákona.^{83a} Niekedy pripúšťa cirkevný zákon aj *epikiu*, t. j. blahovoľné vysvetlenie zákona. Je to vtedy, ak rozumne možno predpokladať, že zákonodarca by iste nebol pojal do zákona prípad, keby bol naň myslel, hoci slová zákona ho obsahujú. Tak nie je povinný počúvať v neďeli sv. omšu v smysle epikie ten, kto by tým stratil mimoriadny zisk, lebo sa predpokladá, že Cirkev nechce zaväzovať pod takou obetou. Civilný zákon nepripúšťa vždy epikiu. Tak obyčajne trestá farára, ktorý sobáša na smrteľnej posteli bez súhlasu matrikára. Epikia sa nevzťahuje na zákony, ktorý čin irritujú ipso facto, napr. na zákaz manželstva s pokrvnou stránkou až po III.

⁸³ Mt 18, 18—19.

^{83a} Can. 29.

stupeň bočnej čiary v to počítajúc. Veď tieto zákony sú vynesené pre obecné blaho, preto musia byť isté v každom prípade. Osloboďuje od nich jedine dišpenzácia.

Cirkevný zákon nezaväzuje *nevercov*, keďže nie sú poddaní Cirkvi, ani tých, ktorí neužívajú svoj rozum.^{83b} A keďže človek obyčajne prichádza k užívaniu rozumu po zavŕšení siedmeho roku, pre istotu a jednoznačnosť je to vek, v ktorom sa človek stáva subjektom cirkevného zákona.^{83c} Cudzinci (*peregrini*), ktorí sú mimo svojho bydliska, nie sú viazaní osobitnými zákonmi svojho bydliska, ale ani osobitnými zákonmi územia, na ktorom sa nachádzajú, iba všeobecnými zákonmi.^{83d} Kočujúci (*vagi*), ktorí nikde nemajú bydliska, sú viazaní všeobecnými a osobitnými zákonmi územia, na ktorom sa nachádzajú.^{83e}

C. *Civilný zákon.*

Aj štát ako dokonalá spoločnosť svojho druhu má právo, ba povinnosť vynášať pozitívne zákony, ktorými usmerňuje svojich poddaných, aby dosiahli pozemský cieľ, ktorým je pozemské blaho. Toto právo má štát z *prirodzeného zákona*, teda od Boha, ktorý chce a musí chcieť, aby sa toto právo uplatňovalo iba v rámci prirodzeného práva, a nie proti nemu. Veď sotva štát vynesie prvý zákon, môžeme sa pýtať, akým právom to robí? Na to môže byť iba jedna odpoveď: prirodzeným právom, ktoré žiada, aby členovia spoločnosti sa podriadili autorite, pobádajúcej k spoločnému cieľu. Bez prirodzeného a teda božieho práva niet nijakého práva. Preto sv. Augustín hovorí: „Nič nie je správne a zákonité, čo ľudia neodvodili od večného zákona.“⁸⁴ A Boh sám hovorí: „Skrze mňa králi kráľujú a vynášatelia zákonov ustaľujú spravodlivosť.“⁸⁵

Mýli sa teda *právny pozitivizmus*, ktorý uznáva iba pozitívne právo. Jeho zdrojom je podľa niektorých sám štát. „Štát je

^{83b} Can. 12.

^{83c} Can. 88 § 3.

^{83d} Can. 14.

^{83e} Can. 14 § 2.

⁸⁴ Sermo 81, n. 2. (Migne, P. L. 38. 400.)

⁸⁵ Prís 8, 15.

jediným zdrojom práva", hovorí von Ihering.⁶⁶ Z toho logicky vyplýva: „Štát nemôže nespravodlivo konať, lebo môže chcieť iba právo“. ⁶⁷ V diktátorských systémoch zdrojom práva sa stal vodca. Podľa iných týmto zdrojom je spoločenská smluva (contract social). Podľa nich ľudia totiž zpočiatku žili slobodne a bez zákona; keď sa rozmnožili a somkli tesnejšie, aby sa lepšie mohli brániť proti nepriateľom, utvorili spoločnosť, pričom sa zaviazali spoločenskou smluvou, že budú spolu žiť a hájiť spoločné záujmy. To je spoločenská smluva, od ktorej sa odvodzuje všetko právo v spoločnosti. Tak učili Hobbes, Rousseau a ich stúpenci. Konečne historická škola vidí prameň všetkého práva vo zvykoch a mravoch jednotlivých národov, ktoré si štát musí všimnúť a nimi sa spravovať. Tak učia de Savigny, Stahl a i. Ale toto všetko je premenlivé, nestále, a preto nemôže byť normou, ktorá predsa má byť stála, pevná. Preto niektorí už pripúšťajú aj prirodzený zákon, ale iba ako ideálnu a estetickú normu, s ktorou sa majú shodovať všetky pozitívne zákony. Keďže táto norma nie je reálna, nemá potrebnej sily a solidnosti, ktorá sa od normy očakáva.

To platí nielen vo vnútroštátnych, ale aj v *medzinárodných vzťahoch*. Jestvuje aj prirodzený medzinárodný zákon, ktorý je podkladom zákona pozitívneho, ujednaného vzájomnými smluvami medzi národmi. Veď aj štáty majú prirodzené, t. j. od iných štátov nezávislé mnohé veci, ako územie, istý počet občanov, štátnu formu, úradníctvo, verejné budovy, nezávislosť atď. A ak jednotlivec má prirodzené právo na podobné veci, ako je súkromný majetok, rodina, spôsob života, dom, občianske práva, má ho aj štát, ktorý je súhrnom rodín a teda aj jednotlivcov.⁶⁸ Boh, ktorý prirodzeným zákonom určil pomer jednotlivca k jednotlivcovi (dekalog), určil aj pomer štátu k štátu, ktorý jestvuje tiež z jeho vôle. Lenže tento pomer nemožno tak ľahko určiť. Ale je isté, že Boh nemôže dovoliť, aby „štáty porušili isté základné a elementárne požiadavky ľudstva“. ⁶⁹ Takou požiadavkou je aj

⁶⁶ Der Zweck im Recht, I, Leipzig Breitkopf 1893, 320.

⁶⁷ Hauptprobleme der Staatslehre 1911, 246.

⁶⁸ Cathrein, Phil. mor., Herder 1935, 504.

⁶⁹ Balladore-Palieri, Diritto internazionale pubblico, Milano, 1937, 333

princíp *pacta sunt servanda* (dohody treba dodržať), ktorý je základom každého medzinárodného práva. Bez uznania prirodzeného práva dva štáty stoja proti sebe ako dve fyzické sily (Lassal). Ale vtedy „právo“, „spravodlivosť“ sú prázdne formulky, lebo fyzické sily nepoznajú ani právo, ani mravnosť.

Právny pozitivizmus visí vo vzduchu. „Celé právne jestvovanie medzinárodného práva — píše Jellinek — závisí od predpokladu, že štát sa môže záväzne spravovať vlastnými normami.“⁹⁰ No nik vlastne nemôže sám seba zaväzovať, ale iba iný vyšší zákon, ktorý môže byť iba prirodzený. Nestačí ani „spoločná vôľa viacerých štátov“, ⁹¹ lebo aj túto spoločnú vôľu musí viazať vyššia vôľa, ktorá prikazuje, aby sa dohody dodržiavali, a táto vôľa sa odzrkadľuje v prirodzenom zákone. Ale vraj „je nemožné vrátiť sa k prirodzeným právam. To by znamenalo ísť späť, lebo kultúra a etické hodnoty novej éry nie je iba sloboda národov... ale aj ich vzájomná solidarita a závislosť, čo prináša práve obmedzovanie slobody.“⁹² No aj túto „solidaritu a závislosť národov“ vyžaduje prirodzený zákon a prirodzené právo, ktoré predpokladá národy z vôle prírody a Boha vedľa seba, nie proti sebe.

Tretia hlava.

Záväznosť zákona.

Nerozumné tvory sú fyzickými a psychickými silami pobádané k svojmu cieľu. Keďže človek má rozum a slobodnú vôľu, nemožno ho nútiť k cieľu takýmto spôsobom. Preňho je zákon, v ktorom fyzickú alebo psychickú silu zastupuje sila *morálna*, zvaná záväznosťou. Každý zákon musí zaväzovať k niečomu vo svedomí, inakšie nie je zákonom.

Aby zákon mohol zaväzovať, musí sa vzťahovať na *mravnú* vec, lebo Boh, nakoľko je posledným prameňom záväznosti, nemôže dať svoje svolenie k nemravnosti. Táto vec musí byť aj *možná*, a to nie len fyzicky, ale aj morálne, lebo keby bola morál-

⁹⁰ Die rechtliche Natur der Staatsverträge, 1880, 7.

⁹¹ Triepel, Völkerrecht u. Landesrecht 1899, 78.

⁹² Jirásek, Principles of the old and new organisation of World, Prague 1945, 118.

ne veľmi ťažká, väčšina poddaných by ju nezachovávala a tak by nesmerovala k obecnému blahu. Z toho istého dôvodu musí byť aj *osožná* pospolitosti. Konečne musí byť aj *spravodlivá*, a to v smysle, aby zákonodarca mal právo vyniesť zákon a aby ním spravodlivo rozdeľoval výhody a ťarchy.

Z povedaného vysvitá, že štát nemôže rozkazať *činy čisto vnútorné*, lebo ony neprispievajú priamo k cieľu štátu, a preto sú bezvýznamné a zbytočné. Či Cirkev môže nariadiť čisto vnútorné činy, o tom sa diskutuje. No všetci autori súhlasia v tom, že môže určiť, koľko ráz majú veriaci vzbudiť akty viery, nádeje a lásky, koľko ráz má farár aplikovať sv. omšu za veriacich a pod., čo sú činy čisto vnútorné. Teda isté činy môže prikázať a vtedy už nemá veľký význam diskutovať, či môže alebo nemôže, a to najmä preto nie, lebo Cirkev má duchovný, teda vnútorný cieľ, hoci je viditeľnou spoločnosťou.

Z uvedeného vyplýva aj to, že Boh obyčajne môže prikázať aj morálne nemožné, *heroické činy*, ale iba vo výnimočnom prípade, v ktorom však dáva svoju osobitnú milosť na to. Ani vrchnosť, či už cirkevná alebo svetská, nemôže to urobiť, iba ak by to vyžadovalo obecné blaho. Tak prikazuje Cirkev kňazom, aby za moru zostali na svojich miestach, a svetská moc vojakom, aby strážili vojensky dôležité objekty, hoci by im z toho hrozila istá smrť.

Aby záväznosť zákona bola účinnejšia, každý zákon musí mať svoju *sankciu*. Inakšie by ho človek nezachovával. Preto zákonodarca sľubuje a dáva za zachovanie odmenu, za prestúpenie trestu, lebo človek odmenu hľadá, trestu sa vyhýba. I odmena a trest sú buď vnútorné, alebo vonkajšie. *Vnútorné* sú vnútorné spojené s činom ako „dobré svedomie“ (spokojnosť), telesné zdravie atď. pri dobrom, hryzenie svedomia, telesná choroba (pohlavné hriechy) pri zlom skutku. Iná sankcia je *vonkajšia*, pochádzajúca od zákonodarcu pozitívnym dekrétom *mimo prirodzenosti činu*, ako je peňažitá odmena, vyznačenia a pod. za dobré skutky, peňažné tresty, zatknutie a pod. za zlé činy. Psychológia trestu je v tom, že človek prestúpením zákona hľadá nedovolené dobro. Preto pri treste sa mu odníma to isté, alebo aspoň podobné dobro. Takto sa zadosť urobí aj porušenému mravnému poriadku.

Zákon obyčajne zaväzuje *pod hriechom a pod trestom*. Hriech je ťažký alebo ľahký. Ťažká vec môže zaväzovať pod ľahkým, ale ľahká nemôže zaväzovať pod ťažkým hriechom, hoci by to zákonodarca chcel, lebo niet pomeru medzi ľahkou vecou a ťažkou záväznosťou. Zákon zároveň zaväzuje k všetkému, čo je potrebné na jeho zachovanie, teda zaväzuje zákon poznať, užívať obyčajné prostriedky a odstraňovať prekážky na jeho zachovanie, zákon zachovať.

Niektorý zákon, ak sa nezachová, nezaväzuje vo svedomí pod hriechom, ale iba pod trestom. To je *čisto trestný zákon* (lex pure poenalis). Je isté, že zákonodarca môže vyniesť aj takýto zákon. Lebo ak má právomoc zaväzovať pod hriechom, pod hriechom a trestom, prečo by nemohol aj iba pod trestom, ak to stačí na jeho cieľ?⁹³ Takéto zákony vynáša cirkevný zákonodarca v stanovách reholí, seminárov atď., lebo nechce, aby sa ich prestupovaním rozmnožovali hriechy.⁹⁴ Aj civilná vrchnosť hojne vydáva takéto zákony, a to vtedy, ak svoj cieľ dosiahne aj čisto trestnými zákonmi, lebo o „hriechy“ sa málo stará. De internis non iudicat praetor (sudca nesúdi o vnútorných veciach). Také sú policajné, colné predpisy a pod. Ak ide o zákony, ktoré vysvetľujú alebo bližšie určujú povinnosti vyplývajúce z prirodzeného práva, musia zaväzovať aj vo svedomí pod hriechom, lebo taká je povaha prirodzeného zákona, ktorý je ostatne zákon Boží. No takých zákonov je pomerne málo. Ale čo s ostatnými, ktorých je nespočetne veľa? Ak by zaväzovaly pod hriechom, zbytočne by rozmnožovali hriechy. Preto mnoho autorov ich považuje za čisto trestné. Druhí zas tvrdia, že civilný zákonodarca sa o to nestará a nehladá na hriech.⁹⁵

Iný druh zákona *zrušuje platnosť činu* (lex irritans), a to dvojakým spôsobom: zakazuje a zároveň zrušuje akt, alebo ho iba zrušuje. Tak zakazuje sa ženit s prekážkou pokrvnenstva a zároveň také manželstvo sa zrušuje, ba od začiatku je neplatné. Zároveň bez formalít sa zrušuje, ale sa nezakazuje. Obyčajne zrušujúci

⁹³ Schilling, Theol. Mor. Fund. 141.

⁹⁴ A. Vermeersch, Theol. Mor. I, Roma Gregoriana, 1933, 180.

⁹⁵ Lopez v Periodica de re morali, canonica, liturgica, Romae Gregoriana 1938, III, 203.

zákon platí aj vtedy, ak sa neprekonateľne nepozná,⁹⁶ alebo ak čin pochádza z ťažkého strachu; platí preto, lebo to vyžaduje všeobecné blaho, ktoré by utrpelo škodu, ak by napr. platilo manželstvo, uzavreté s prekážkou pokrvnosti, i keď sa o nej neprekonateľne nevedelo. Iba ak by zákon zrušil čin z trestu, neplatil by, ak by čin pochádzal z neprekonateľnej nevedomosti alebo z ťažkého strachu. Keďže zrušujúci zákon sa vynáša pre obecné blaho, neplatí, ak ho nemožno zachovať všeobecne alebo len na úkor všeobecného dobra.

Je aj zákon, ktorý sa zakladá na *predpoklade nejakej skutočnosti* (praesumptio facti). Nezaväzuje, ak skutočnosť nejestvuje. Tak sa predpokladá, že sudcovský rozsudok je správny. No ak odsúdený je presvedčený na základe objektívnych dôvodov, že je nesprávny, nemusí sa ním spravovať, ak sa môže tomu vyhnúť. Iný zákon je vynesенý, aby sa vyhlo obecnému nebezpečenstvu klamu alebo hriechu vôbec.⁹⁷ Taký je zákon o čítaní zakázaných kníh. Platí aj vtedy, ak by to nebezpečenstvo v jednotlivom prípade nehrozilo, a to preto, lebo mnohí by si mysleli, že pre nich nebezpečenstvo nejestvuje.

Poddaný zadosť urobí záväznosti zákona *podľa úmyslu zákonodarcu*. Ak zákon niečo zakazuje, urobí mu zadosť tým, že sa zdrží činu. Zadosť urobí zákonu „Nepokradneši“ ten, kto jednoducho nekradne, či už môže alebo nemôže. Ak nemôže, ale by chcel, prehreší sa proti zákonu vnútorne, ale nie zovnútorne. Ak zákon žiada dodávku reálnej veci, stačí, aby vec bola dodaná, hoci nevedome, nútene, ako pri vrátení pôžičky. Ak zákon predpisuje osobný čin, zadosť urobí sa, ak čin je slobodný a nie je treba, aby mal úmysel zákon splniť. Zadosť urobí zákonu počúvať v nedeľu sv. omšu, kto chce byť a je na nej prítomný, hoci zo strachu. Nesplní zákon, kto celý čas tvrdo spí, alebo je absolútne nútený k tomu. Zadosť urobí však, kto nechce splniť zákon, ale skutočne je dobrovoľne prítomný. Niekedy však zákon viac vyžaduje ako ľudský slobodný čin; vtedy treba aj tomu zadosť urobiť. Tak Cirkev žiada, aby veriaci bol aspoň raz za rok platne

⁹⁶ Can. 16, 1.

⁹⁷ Can. 21.

rozhraný⁹⁸ a vo veľkonočnom čase hodne pristúpil k sv. prijímaniu.⁹⁹ Niekedy možno jedným skutkom zadosť urobiť aj viacerým zákonom, ak s tým súhlasí zákonodarca. Kto prijíma na smrteľnej posteli vo veľkonočnom čase, zadosť urobí prikázaniu prijímať na smrteľnej posteli a vo veľkonočnom čase. Výnimku tvorí vždy spravodlivosť. Kto je dlžen piatim osobám po 1000 korún, neurobí zadosť, ak iba jednej vráti 1000 korún. Iné je, ak by nemohol ostatným zaplatiť, lebo je povinný splniť zákon, nakoľko to môže urobiť. Teda aspoň čiastočne, ak nemôže celkom. Od čiastky je oslobodený vtedy, ak sa smysel zákona neuplatňuje v čiastke. Kto v nedeľu príde na sv. omšu po sv. prijímaní, nie je povinný ostať až do konca, lebo sa nemôže zúčastniť ani na podstatných častiach.

Zákonodarca určuje *aj čas splnenia zákona*. Môže to urobiť dvojako. Po prvé tak, že po uplynutí určeného času už zákon nezaväzuje. Kto sa nepostil v piatok, nemusí to nahradiť v sobotu. Po druhé môže určiť čas aj tak, že tým iba súri, ale nezrušuje povinnosť. Kto nepristúpil k sv. prijímaniu vo veľkonočnom čase, nezbavuje sa povinnosti, ale musí to urobiť po tomto čase, lebo Cirkev chce, aby aspoň raz za rok prijímal. No nemusí pristúpiť pred veľkonočným časom, i keď predvída, že vtedy bude hatený. Ale vo veľkonočnom čase samom je povinný pristúpiť skôr, ak predvída, že neskoršie bude hatený. Ak zákonodarca súhlasí, môže poddaný v tom istom čase zadosť urobiť aj viacerým zákonom, pravda, okrem prípadu, že by sa navzájom vylučovali. Tak môže vo sviatok počúvať sv. omšu a spolu si aj vykonať ročnú spoveď, lebo i keď sa spovedá, môže aspoň v hlavných bodoch sledovať sv. omšu.

Štvrtá hlava.

Zánik záväznosti zákona.

Ak zákon je nemravný, nespravodlivý, alebo pre väčšinu poddaných nemožný, *zaniká sám od seba*, alebo od začiatku stráca platnosť. Inakšie zanikne, ak ho zákonodarca zruší. Môže sa to

⁹⁸ Denzinger n. 1114.

⁹⁹ Denzinger 1205.

stať aj tak, že vydá nový zákon, opačný než je predchádzajúci, alebo znova usmerní celú látku zákona.¹⁰⁰ Môže zaniknúť aj opačným zvykom, ak s tým zákonodarca aspoň všeobecne súhlasi a ak, pravda, zvyk je rozumný.

Ináč zákon je vo všeobecnosti v platnosti, iba v jednotlivých prípadoch môže stratiť platnosť. Môže sa to stať: a) tým, že niekto *prestane byť subjektom zákona*, napr. odíde na iné územie, kde zákon neplatí; môže to urobiť bez príčiny, ba s výslovným úmyslom, aby nemusel zachovávať zákon, lebo nikde sa to nezažaduje; b) tým, že niekto zákon *neprekonateľne nepozná*, čo je jasné, lebo v tomto prípade zákon nie je preňho vyhlásený. Prekonateľná neznalosť neospravedlňuje, lebo je zčiasťky chcená; c) tým, že zákon pre *fyzickú alebo morálnu nemožnosť* nemožno zachovať. Ale tu treba rozlišovať. Ak prirodzený zákon niečo zakazuje (rúhať sa Bohu a pod.), nijaká nevýhoda, ani nebezpečenstvo smrti neoslobodzuje, lebo je to čin podstatne zlý, ktorý nie je v nijakých okolnostiach dovolený. To isté platí o všetkých ostatných zákonoch, ktorých prestúpenie je spojené s *porušením prirodzeného práva*, keďže tým človek by sa dopustil podstatne zlého činu. Také prípady sú, ak prestúpenie poškodzuje obecné blaho, večné blaho jednotlivca, alebo by prejavovalo nenávisť voči Bohu, alebo opovrhovanie Cirkvou. Inakšie človek nie je povinný zachovať zákon s ťažkou nevýhodou. Tak za prenasledovania nie sme povinní počúvať v nedeľu a sviatok sv. omšu, ak by sme sa takto prezradili.

Je otázka, či človek môže *vyvolať* prekážku, aby nemusel zachovať zákon. Je jasné, že nemôže ju vyvolať práve s *tým úmyslom*, aby nemusel zachovať zákon. Taký človek sa prehreší proti nemu, či už tá prekážka je blízka alebo vzdialená. Ale môže vyvolať vzdialenú príčinu. Inakšie by vzal na seba neznesiteľnú ťarchu, čo zákonodarca nemôže chcieť. Tak nik nie je povinný vzdať sa v utorok vychádzky, spojenej s veľkou námahou, pre ktorú nebude môcť v piatok dodržať pôst. Nie je dovolené zaviniť blízku prekážku. hoci nie s tým úmyslom, aby sa zákon nezachoval, lebo poddaný je povinný odstrániť všetky blízke prekážky, čo stoja

¹⁰⁰ Can. 22.

v ceste zachovaniu zákona. Môže to urobiť z *dostatočnej príčiny*. V súrnej veci môže niekto odcestovať v sobotu, hoci predvída, že nebude môcť v nedeľu počúvať sv. omšu.

V osobitnom prípade záväznosť prestáva aj *dišpenzáciou*. Dišpenzácia daná samým zákonodarcom je vždy platná, hoci bez príčiny. Aby bola aj dovolená, vyžaduje sa vždy príčina. Aj *privilégium* oslobodzuje od záväznosti, ak sa udeľuje proti zákonu. Obyčajne „nik nie je povinný využiť privilégium na svoj prospech, iba ak by zinakiaľ nastala povinnosť.“¹⁰¹ Kňaz, ktorý má privilégium celebrowať vo vlastnom byte, nie je povinný využiť toto privilégium. Ak by však musel zaopatríť chorého a nemal by konsekrovanú hostiu, bol by povinný celebrowať z lásky k bližnému.

¹⁰¹ Can. 69.

PIATY ODSEK

ČNOSTI

Prvá hlava.

Čnosť vo všeobecnosti.

Aby ľudský slobodný čin zodpovedal norme a dosiahol svoj cieľ, musí byť vystrojený istou vnútornou silou, ktorá sa volá čnosť. Čnosť disponuje človeka, aby konal dobre.¹⁰² Čnosť môže byť:

1. *Prírodzená*, pochádzajúca z prírody. Napr. v každom človekovi je do istej miery čnosť spravodlivosti, a to od prírody.

2. *Nadprírodzená*, pochádzajúca od Boha ako od Pôvodcu nadprírodzeného poriadku. Taká je čnosť nadprírodzenej lásky k Bohu a k bližnému.

Prírodzená čnosť aspoň v dokonalejšom stupni môže sa získať vlastnými prírodzenými činmi. Je to získaná čnosť. Nadprírodzená čnosť nemôže sa ani získať ani zdokonaľiť prírodzenými silami. Môže pochádzať iba od Boha, ktorý ju „vleje“ do človeka. Tento výraz pochádza od sv. Pavla, ktorý píše v liste k Rimanom: „Láska Božia sa rozlieva v našich srdciach skrze Ducha Svätého, ktorý nám je daný.“¹⁰³

Prírodzená čnosť môže byť:

1. *rozumová*, ktorá zdokonaľuje rozum, ako je veda, umenie;

2. *voľná*, ktorá pomáha vôli, aby konala dobre, ako je spravodlivosť, miernosť.

Nadprírodzená čnosť môže byť:

1. *teologická*, ktorá sa vzťahuje výlučne na Boha; poznáme tri takéto čnosti: vieru, nádej a lásku;

¹⁰² S. Th. I, II, 58, 2.

¹⁰³ Rim 5, 5.

2. *morálna*, ktorá napomáha stvorené dobro, ako je milosrdenstvo.

V mravouke hovoríme, pravda, iba o voľných čnostiach, a to teologických aj morálnych.

Druhá hlava.

Kardinálne čnosti.

Morálnych čností je veľa. Aby medzi nimi bol prehľad, počnúc sv. Ambrózom sv. Otcovia a teológovia ich shrnuli do štyroch skupín podľa slov sv. Pisma: „Ak niekto miluje spravodlivosť, jeho práce majú veľké čnosti: lebo učí striezlivosti (miernosti), opatrnosti, spravodlivosti a chabrosti, nad ktoré nič nie je užitočnejšie pre ľudí.“¹⁰⁴ Sú to: opatrnosť, spravodlivosť, chabrosť a miernosť. Volajú sa *kardinálnymi* čnosťami, lebo okolo nich ako okolo točien (cardo) sa točí celý mravný ľudský život.

Prvá a najdôležitejšia je *opatrnosť* (prudentia). Zdokonaľuje praktický rozum, aby mohol správne usmerňovať veci k cieľu. Preto je predpokladom každého dobrého činu. Sv. Bernard ju volá „usmerňovateľkou a povozníčkou čností, usporiadateľkou citov a učiteľkou mravov.“¹⁰⁵ Ona určuje stred, bez ktorého niet čnosti, lebo ani nemiestnosť, ani nedostatok nie je čnosťou. Je činom rozumu, ktorý posudzuje situáciu, ale aj činom vôle, ktorú podľa tohto poznania usmerňuje.

Druhou kardinálnou čnosťou v poradí je *spravodlivosť*.¹⁰⁶ Je to stála a večná vôľa dať každému jeho právo,¹⁰⁷ t. j. čo mu patrí. Z toho vyplýva, že spravodlivosť a) sa vzťahuje vždy na *iného*, nie na samotný jej subjekt, iba v nevlastnom smysle. Ak niekto je nespravodlivý voči sebe napr. tým, že si odopiera zodpovednú stravu, nepoškodzuje právo, ktoré by sa malo nahradiť. Spravodlivosť b) predpokladá *určité právo* pre druhého. Poškodený má určité právo na ukradnutú vec, ale chudobný nemá prá-

¹⁰⁴ Múd 8, 7.

¹⁰⁵ In Cant. Sermo 49, n. 5.

¹⁰⁶ Nehovoríme tu o dogmatickej spravodlivosti, ktorá je stav posväcujúcej milosti, ale o morálnej.

¹⁰⁷ S. Th. II, II, 58, 1.

va na almužnu. Preto v prvom prípade ide o spravodlivosť, v druhom nie. Spravodlivosť c) žiada, aby druhý dostal svoje úplne (ad aequalitatem). Inakšie sa mu neurobí zadosť.

Sv. Tomáš rozoznáva *tri druhy spravodlivosti*: pomer čiastky k pospolitosti usmerňuje *všeobecná*, alebo zákonná (lebo ju určuje zákon) spravodlivosť; pomer pospolitosti k čiastke *rozdávajúca* a pomer čiastky k čiastke *smenná* spravodlivosť. Spravodlivosť všeobecná pobáda členov spoločnosti, aby jej poskytli potrebné veci k obecnému blahu. Predstavený plní jej príkazy, vynášajúc vhodné zákony, poddaný zas tým, že ich zachováva. Rozdávajúca spravodlivosť v predstavenom rozdeľuje pomerne výhody a ťarchy medzi poddanými. Smenná spravodlivosť pobáda jednotlivca, aby dal druhému jednotlivcovi, čo je jeho podľa rovnosti. Je najideálnejšia, lebo v nej najjasnejšie vidíme tri spomínané prvky, ktoré sa majú uplatniť v každej spravodlivosti.

Všetky tri druhy spravodlivosti zaväzujú človeka *ťažko*, lebo všetky tri smerujú k obecnému blahu, čo je vážna vec. Ťažko zaväzuje všeobecná spravodlivosť; ak by autorita nevynášala vhodné zákony a poddaní ich nezachovávali, nebolo by poriadku v spoločnosti, ktorý je prvým predpokladom obecného blaha. Ak by druh druhu mohol voľne poškodzovať, nebolo by istoty života, majetku, cti, bez čoho tiež niet obecného blaha.

Smenná spravodlivosť okrem toho žiada aj *náhradu*, lebo ak mi kmín ukradne hodinky, tieto hodinky sú vždy moje a nie kmínove, ktorý ich síce drží, ale nevlastní, a preto spravodlivosti sa neurobí zadosť, kým ich nevráti. Ostatné dva druhy spravodlivosti to nevyžadujú. Ak teda niekto nezaplatí daň, iste zhreší, a to aj ťažko, ale nie je povinný štátu daň navrátiť, lebo štát má síce právo daň vyrubiť, lenže nezaplatená daň nie je ešte jeho. Jaznejšie je to vidieť, ak sa poruší rozdáväjúca spravodlivosť. Ak predstavený udelí úrad A a nie B, B nemá právo, hoci je azda aj hodnejší, žiadať od predstaveného odškodné, a to z tej jednoduchšej príčiny, že spomenutý úrad nie je vlastníctvom B; stane sa ním iba vtedy, keď ho dostane. Odškodné patrí iba vtedy, ak s porušením všeobecnej a rozdáväjúcej spravodlivosti poruší sa i smenná. Tak predstavený je povinný nahradiť škodu, ktorú zavinil poddaným tým, že ustanovil nesúcich úradníkov, že im

uložil neznesiteľné farchy, že ich nespravodlivo potrestal, lebo to sú samé nespravodlivé činy, za ktoré patrí náhrada.

Keď sa na začiatku XX. storočia veľmi rozvírily sociálne otázky, začalo sa hovoriť aj o *sociálnej spravodlivosti*.¹⁰⁸ Takto sa dostala aj do encykliky Pia XI. Quadragesimo anno, odkiaľ prešla do vlastníctva celého sveta. Sociálna spravodlivosť žiada, aby sa dostalo každému aj v spoločnosti, čo mu patrí. Žiada, aby sa hmotné statky nedostali do rúk niekoľkých jednotlivcov, ale do najširších vrstiev spoločnosti. Žiada, aby veľké masy nezostali trvale bez práce. Žiada, aby sa kapitál využil na založenie pracovných možností pre pracujúci ľud. Žiada také usporiadanie hospodárskych pomerov, aby robotník mohol dostať rodinnú mzdu, ktorá by stačila na slušné živobytie jemu a jeho rodine atď. Ku ktorému z predchádzajúcich troch druhov patrí sociálna spravodlivosť? Niektorí autori, medzi nimi Gundlach, myslia, že sú to všetky tri druhy v spoločenskom vzťahu. Iní, ako Horváth a Retzbach, myslia, že je to iba nové pomenovanie všeobecnej spravodlivosti. Zas iní pridávajú k všeobecnej spravodlivosti aj rozdeľujúcu. Konečne Alb. Schmitt, Kleinhappel a Messner vidia v nej nový druh spravodlivosti, ktorý nebol známy sv. Tomášovi, lebo za jeho čias sociálne otázky boli iba v počiatočnom štádiu.

Ak sa štát rozšíri v spoločnosť národov, uplatňuje sa *medzinárodná spravodlivosť*. Podľa nej „dávajú si jednotlivé národy navzájom to, čo vzhľadom na obecné blaho spoločnosti národov je pre každý národ „jeho“,“¹⁰⁹ t. j. čo každému patrí. A každému patrí vlastné územie, istý počet obyvateľstva, právo na vlastný hmotný a duševný život, právo na slobodu, ktoré však nie je absolútne atď., čo všetko patrí do oblasti smennej spravodlivosti. Do nej patrí aj princíp pacta sunt servanda (smluvy treba zachovať), ktorý usmerňuje pozitívne medzinárodné právo. Iné povinnosti národov vo veci pestovania obecného blaha celej ľudskej pospolitosti patrily by do oblasti všeobecnej spravodlivosti.

Trefou kardinálnou čnosťou je *chrobosť*, ktorá posilňuje človeka v ťažkých polozeniach, najmä v zdolávaní a znášaní nebez-

¹⁰⁸ A. Schratzenholzer, Soziale Gerechtigkeit, Graz Moser 1934, 14.

¹⁰⁹ Messner: Die soziale Frage der Gegenwart, Innsbruck Tyrolia, 1934, 534.

pečenstva smrti. V nej sa ukazuje hlavne sila (gr. andrea, l. virilitas). Je kardinálnou čnosťou, lebo „kto . . . môže pevne stáť, znášajúc najťažšie veci, je spôsobilý zdolať menej ťažké.“¹¹⁰ Najvýraznejšou jej formou je *mučeniectvo* (martyrium), ktoré je reálnym svedectvom za kresťanskú pravdu, potvrdeným telesnou smrťou. Aby teda niekto bol mučeníkom, na to treba: a) *Musí telesne zomrieť*, lebo len ten je dokonalým svedkom Kristovým, kto pre Krista opovrhne všetkým, teda aj životom.¹¹¹ Preto nie sú dokonalými mučeníkmi tí, ktorých síce mučili, ale zároveň boli zachránení od smrti. Takýmto mučeníkom je sv. Ján evanjelista, ktorý bol hodený do vriaceho oleja, ale zásahom Božím bol vyslobodený, hoci pre muky, ktoré pretrpel, má zásluhy mučeniectva. Cirkv slávi jeho sviatok 6. mája, a to vo farbe mučeníkov, v červenej. Z toho dôvodu nie je mučenicou ani P. Mária, ktorá netrpela nijaké telesné muky, ani nezomrela na ne. A predsa môže byť kráľovnou všetkých mučeníkov, lebo kráľovná nemusí zniesť to, čo znášajú poddaní. b) *Mučeník musí položiť život za pravú vieru alebo za čnosť*, ktorú viera osobitne odporúča. Preto je mučeníkom sv. Ján Krstiteľ, ktorý svojím životom hájil nerozlučiteľnosť manželstva proti cudzoložníkovi Herodesovi a malá bl. Mária Goretti, ktorá bola zavraždená v obrane svojej panenskosti. V tom smysle nie sú mučeníci tí, ktorí zomierajú v službe chorých z lásky k Bohu, ktorí sú mimo Cirkvi, či už formálne alebo materiálne, ako Ján Hus. c) *Aby smrť bola prijatá dobrovoľne pre vieru alebo pre kresťanskú čnosť*. Preto nie je vlastne mučeníkom ten, koho zabijú vo sne, hoci za jeho kresťanskú vieru. U sv. Mláďatiek a tiež v krste nemlúvniat nahradzuje túto vôľu milosť Božia.¹¹²

Mučeniectvo oslobodzuje od *každého hrlechu*, dedičného aj osobného, ťažkého alebo všedného, a to každého človeka, nemlúvňa i dospelého. Človek si ním zaslúži večný život podľa Kristových slov: „Blahoslavení, ktorých prenasledujú pre spravodlivosť, lebo ich je kráľovstvo nebeské.“¹¹³ Ak však dospelý

¹¹⁰ S. Th. II, II, 123, 3 ad 2.

¹¹¹ Žid hl. 11.

¹¹² S. Th. II, II, 124, 1 ad 1.

¹¹³ Mt 5, 10.

má ťažký hriech, musí ho oľutovať aspoň nedokonalou ľútosťou (attritio), že totiž ním zaslúžil peklo, stratil právo na božie dobrodenie a pod. V tomto prípade mučeníctvo má tú istú výhodu ako krst,¹¹⁴ rozhrešenie a niekedy aj ako posledné pomazanie. Keďže mučeník prejavil heroický akt lásky, je svätý a nemožno sa za neho modliť, ako hovorí Inocent III.: „Uráža mučeníka, kto sa za neho modlí.“

Posledná kardinálna čnosť je *miernosť*. Umierňuje pôžitky každého druhu, najmä však jedenia, pitia a pohlavnosti. Veľkú rolu hrá v nich hmat,¹¹⁵ no nie výlučnú. Pôžitky slúžia na zachovanie života jednotlivca alebo druhu. Už od prírody majú za cieľ pobádať k istým činom, ktoré by človek bez pôžitkov nevykonával. No príroda dosiahne svoj cieľ iba vtedy, ak človek zachová aj na tomto poli strednú cestu (medium virtutis).

Uvedené *poradie* je dôležité najmä pri posudzovaní hriechov, ktoré sa priečia týmto čnostiam. Tak napr. väčší je hriech krádeže proti spravodlivosti ako hriech smilstva, ktorý je proti miernosti.^{116a}

Tretia hlava.

Teologické čnosti.

Tieto čnosti sa preto volajú teologickými, lebo ich Boh celkom determinuje, t. j. *ich materiálnym a formálnym predmetom je iba Boh*. Materiálny predmet je to, na čo sa čnosť vzťahuje. Tak materiálny predmet napr. miernosti sú rozličné pôžitky jedenia, pitia a pohlavnosti. Formálny predmet je vzhľad, pod ktorým sa čnosť dotýka materiálneho predmetu. Teda pri čnosti miernosti je to zachovanie stredy medzi dvoma extrémami: medzi nemiernosťou a medzi nerozumnou abstinenciou. Materiálny predmet môže byť spoločný viacerým čnostiam, formálny je však vlastný iba jednej.

Medzi teologickými čnosťami na prvom mieste stojí *viera*. Vierou pevne uznávame všetko, čo Boh zjavil a skrze Cirkev

¹¹⁴ Takéto mučeníctvo sa volá krst krvi (baptismus sanguinis).

¹¹⁵ S. Th. II, II, 141, 4.

^{116a} Spesz, Manželstvo, veľké tajomstvo III., vyd. 1945, 46.

predložil verif, a to preto, lebo to Boh zjavil.¹¹⁶ Materiálny predmet viery je všetko, čo Boh zjavil, formálny je Božia autorita, ktorá sa skladá z dvoch prvkov: z Božej vedomosti a z jeho pravdivoravnosti. Teda i materiálny i formálny predmet je Boh, lebo v Bohu sa atribúty nelíšia reálne, ale stotožňujú sa s božskou podstatou.

Viera môže byť a) *len božská*, ak veríme v pravdy iba Bohom zjavené; *božská a zároveň aj katolícka*, ak veríme v pravdy, ktoré Boh zjavil a kat. Cirkev nám ich predložila buď slávnostným, alebo jednoduchým, alebo všeobecným vyhlásením. Ako vidieť, medzi obidvoma nie je zásadný rozdiel. Viera môže byť aj b) *vyslovená*, ak výslovne veríme v nejakú pravdu a *implicitná*, ak veríme v pravdu, v ktorej implicity je obsažená iná. Kto verí v materstvo P. Márie, implicity verí vo vtelenie Ježiša Krista. Viera môže byť aj c) *formálna*, ak niekto v sebe vzbudí samotný akt viery, a *virtuálna*, ak vykoná iný akt, ktorý predpokladá akt viery, hoci si to neuvedomujeme, ako keď sa niekto zbožne prežehná. Konečne od *božskej* viery treba dobre rozoznávať d) *cirkevnú*, ktorou veríme v pravdu iba Cirkvou predloženú, napr. že isté dielo sa prieči dobrým mravom. Iste to nezjavil Boh, iba Cirkev to vyhlasuje na základe jej danej moci.

Druhá teologická čnosť je *nádej*, ktorou s istotou čakáme od Boha večnú blaženosť a na to potrebné prostriedky. Jej prvotný materiálny predmet je večná blaženosť, druhotný zas potrebné prostriedky.¹¹⁷ Formálny objekt nádeje je Božia pomoc, ktorú prisľúbil. Podstatná vlastnosť nádeje je istota, ktorou čakáme Božie dary. Preto sv. Pavol ju volá „kotvou duše, istou a pevnou.“¹¹⁸

Tretia teologická čnosť je *láska*, ktorou milujeme Boha pre Neho samého, seba samých a bližného pre Boha. Teda jej prvotný materiálny predmet je Boh, druhotný my sami a bližní. Ak Boha milujeme, lebo je dobrý v Sebe, naša láska je dokonalá (amor benevolentiae). Ak Ho však milujeme, lebo je voči nám dobrý, keďže je našou blaženosťou, naša láska je nedokonalá (amor concupiscentiae). Táto láska je podkladom nádeje. For-

¹¹⁶ Vaticanum c, 3 Denz. 1789.

¹¹⁷ S. Th. II, II, 17, 2, ad 2.

¹¹⁸ Zid. 6, 19.

málny predmet lásky je Božia добрota, milovateľná nadovšetko. Ak pre Božiu dobrotu a v nej milujeme aj seba a bližného, milujeme seba a bližného láskou teologickou. Ak to robíme z prirodzených pohnútok, je to láska prirodzená. V katolíckej mra-
vouke hovoríme o prvej z nich.

ŠIESTY ODSEK

HRIECH

Človek má podľa rozumu a viery usmerňovať svoje slobodné činy, aby dosiahol posledný nadprirodzený cieľ. Cestu k tomuto cieľu mu ukazujú najskôr svedomie a potom Boží zákon. Rozličné čnosti mu v tomto úsilí pomáhajú. Ak človek odbočí od správnej cesty a prestúpi zákon proti svedomiu, spácha hriech. Hriech je teda *zlý slobodný ľudský čin*. Sv. Augustín ho definuje: Slovo, skutok alebo žiadosť proti večnému Božiemu zákonu.¹¹⁹

Z toho vyplýva, že hriech je *iba teologický*, nie filozofický. Filozofický hriech by spáchal ten, kto by vôbec nepoznal Boha, nemyslel by na Neho a vykonal by niečo proti zdravému rozumu. Ale to nie je možné. Každý človek, ak má zdravý rozum, aspoň neurčito tuší, že je Boh, ktorý skrze svedomie dáva svoje kategorické imperatívy. Mnohí katolícki autori práve z tohto hlasu svedomia dokazujú jestvovanie Boha. Ak je tomu tak, nuž hriech je iba teologický a nie filozofický. Ak je niečo proti rozumu, je aj proti Božiemu zákonu, ako hovorí sv. Tomáš: „Všetko, čo podlieha správe rozumu, podlieha správe samého Boha.“¹²⁰ Preto filozofický hriech v tomto smysle odsúdil aj Alexander VII.¹²¹

Aby nejaký čin bol *hriechom*, na to treba, aby a) čin bol zlý, či už podstatne (krádež), alebo pre zákaz (požívať mäsitý pokrm v piatok), lebo to je definícia hriechu. Lenže nestačí, aby čin bol zlý len objektívne, musí ním byť aj subjektívne. Teda treba, aby b) človek zbadal, že čin je zlý, a to aspoň nedokonale, neurčite, priamo. Na hriech teda stačí, ak si človek čo i len na sekundu

¹¹⁹ Contra Faustum 22, 27.

¹²⁰ I, II, 72, 4.

¹²¹ Denzinger-Bamwart n. 1280.

uvedomí, že koná zlý skutok, hoci nevie povedať, aký je to hriech podľa druhu. Ani to netreba, aby pritom vyslovene myslel na Boha. Aby nejaký čin bol hriechom, napokon je potrebný c) súhlas, bez ktorého niet slobodného činu. Súhlas je najdôležitejší v geneze hriechu.

Z povedaného vyplýva, že nie je hriechom tzv. *nedokonalosť*, ktorou môže byť a) prekročenie rady, nie zákona, ako keď laik nechce žiť v bezženstve, alebo keď niekto neposlúchne vnútorné popudy k neprikázanému dobru. Sem patrí aj prekročenie stanov rehoľných, seminárov, náboženských spolkov (ruženca atď.). Cirkvi totiž nedovoľuje, aby tieto stanovy zaväzovaly pod hriechom. No nezachovávať ich nie je ani čnosťou, ale nedokonalosťou. Hriechom sa to stane iba vtedy, ak prestúpenie je zo zlej pohnútky, napr. z lenivosti, z pohŕdania autoritou atď. Nedokonalosťou je aj b) nedobrovoľné prestúpenie zákona menšieho rázu, ako je napr. nedobrovoľná roztržitosť v modlitbe atď.

Prvá hlava.

Triedenie hriechov.

Nehovoríme tu, pravda, o dedičnom hriechu, ktorý je pozbavenie posväcujúcej milosti, zavinené prvým hriechom Adamovým. Hovoríme iba o osobnom hriechu, ktorý človek spácha sám pre svoju osobu a ktorý je dvojaký: aktuálny a habituálny. Aktuálny je sám hriešny akt. Habituálny je následok aktuálneho, t. j. stav duše po spáchanom hriešnom čine, od ktorého si žiadame oslobodenie atď.¹²² Tu je reč iba o triedení *teologickom*, *špecifickom* a *numerickom*.

Teologicky rozoznávame *ťažké* (smrteľné, lebo zaviňujú smrť duše) a *všedné* hriechy. Toto rozdelenie robíme vzhľadom na Boha, a preto sa volá *teologickým*. Ťažký hriech je odklon od Boha, posledného cieľa a priklon k stvoreniu. V tejto veci platí katolícka dogma, definovaná tridentským snemom, že takýto

¹²² I Jn 3, 5.

hriech jestvuje.¹²³ Podľa sv. Písma takýto hriech „rodí smrť“, ¹²⁴ vytvára z kráľovstva Božieho, ¹²⁵ zasluhuje večný trest. ¹²⁶ Následky ťažkého hriechu sú: a) strata posväcujúcej milosti, vliatych čností a siedmich darov Ducha Svätého; b) strata videnia Boha, ktorého hriešnik zavrhol (poena damni); a keďže sa obrátil k stvoreniam, nakoľko ich viac miloval ako Boha, aj ony ho mučia, či už na druhom, alebo na tomto svete (poena sensus); c) strata všetkých zásluh, neschopnosť získať nové a nehodnosť pomáhajúcej milosti.

No *nie každý ťažký hriech je rovnako ťažký*, ako to vyplýva už z povahy vecí, lebo dobro, ktoré sa ním poškodzuje, môže byť väčšie alebo menšie. Hriechy proti teologickým čnostiam sú väčšie než hriechy proti čnostiam morálnym, hriechy proti spravodlivosti sú väčšie než hriechy proti miernosti. Hovorí sa aj o hriechoch do neba volajúcich. Sú to dobrovoľná vražda, hriech sodomský, utlačanie chudobných, vdov a sirôt, nespravodlivé zadržanie mzdy robotníkov. Volajú sa tak preto, lebo sv. Písmo o nich tvrdí, že ich zloba volá do neba. (Pozri Gn 4, 10; Gn 19, 13; Ex 22, 22; Jak 5, 4.) Patria medzi najťažšie hriechy, lebo sa protivia sociálnosti človeka, ktorá zaväzuje ťažšie ako individuálnosť. Osobitným zlom je aj hriech proti Duchu Svätému. Sv. Písmo vie iba o jednom takomto hriechu. Je to hriech farizejov, ktorí uzdravenie posadlého slepca, čo sa malo pripísať Duchu Svätému, pripisovali diablovi. O tom hriechu hovorí Kristus, že sa „neodpustí ani v tomto, ani v budúcom veku“. ^{126a} Kristus netvrdí, že tento hriech nemožno absolútne odpustiť, ale iba to, že sa neodpusti pravdepodobne preto, lebo taký človek sám si zatrasí cestu odpustenia, nakoľko nechce prijať milosť Ducha Svätého, potrebnú na obrátenie. Obdobne s týmto hriechom teológovia spomínajú ešte šesť hriechov proti Duchu Svätému, a to: opovážlive spoliehať sa na milosrdenstvo Božie, nad Božím milosrdenstvom zúfať, odporovať poznanej kresťanskej pravde (aj Kristus ho spomína), závidieť bližnému milosť Božiu, zatvrdilosť oproti

¹²³ Denzinger-Bannwart n. 837.

¹²⁴ Jak 3, 2.

¹²⁵ 1 Kor 6, 9–10.

¹²⁶ Mt 24, 30–46.

^{126a} Mat 12, 32.

spasiteľnému napomínaniu, zotrúvať v nekajúcnosti. Vo všetkých týchto prípadoch hriech sa ťažko odpúšťa, a to z viny hriešnika, keďže sám nechce odpustenie. Teda ťažké hriechy nie sú rovnako ťažké. Potvrdzuje to aj Písmo sv. Kristus hovorí Pilátovi o predákoch a kňazoch: „Ten, čo ma vydal tebe, má väčšiu vinu.“¹²⁷ Okrem toho sú hriechy podľa celého rodu ťažké (ex toto genere), ktoré v sebe sú vždy ťažké a všednými sa stanú iba tým, že ich poznanie alebo súhlas s nimi je nedokonalý. Takým je napr. samoprznenie, pri ktorom aj najmenší výron semena je ťažkým hriechom, keďže nesmeruje k splodeniu nového človeka, na čo je semeno výlučne dané od prírody a od Boha. Iné hriechy sú zas len vtedy ťažké, ak ich látka je ťažká (ex genere gravia). Také sú hriechy proti spravodlivosti, ktorá zásadne zaväzuje pod ťažkým hriechom, ale i látka musí byť ťažká. Iste je ťažkým hriechom zabíť človeka, ale iba ľahkým je ľahko ho udrieť.

Aby hriech bol *ťažký*, na to je potrebná: a) ťažká látka, b) dokonalá pozornosť, c) úplný súhlas. Ťažká látka je potrebná v hriechoch, ktoré nie sú podľa celého rodu ťažké. Vyžaduje sa i dokonalá pozornosť, inakšie čin nie je celkom chcený. I súhlas musí byť celkom slobodný, inakšie čin je nedokonalý a tak človek ním nemôže si zaslúžiť večné zatratenie.

Ak niektorý z týchto troch prvkov chýba, hriech nie je ťažký, ale iba *všedný*. Všedný hriech spácha človek, ak prestúpi zákon Boží menšieho významu, alebo aj väčšieho významu, ale nie s plným vedomím a súhlasom. Všedným hriechom človek tiež miluje stvorenie, ale nie nad Boha, s ktorým zostane v priateľstve. Všedným hriechom teda človek nestráca posväcujúcu milosť, ani vliete morálne čnosti, ani dary Ducha Svätého. Ale nakoľko posväcujúcu milosť nestráca, ona sa ani nezmenšuje. Inakšie stálym zmenšovaním mohla by sa stratiť. Lenže všedný hriech zoslabuje lásku v človekovi a tak pripravuje cestu smrteľnému hriechu. Človek si ním zasluhuje dočasné tresty v očistci.

Keďže ťažký hriech sa *podstatne* líši od všedného, priepasť medzi nimi sa nikdy nepreklenie.^{127a} Aby sa to stalo, musí sa

¹²⁷ Jn 19, 11.

^{127a} Fr. Zimmermann, Lässliche Sünde u. Andachtsbeichte, Innsbruck, Tyrolia 1935, 58.

zmeniť nejaký jeho prvok, a to a) buď jeho okolnosť (napr. látka sa stane malou), b) alebo zlyhá úplné poznanie, c) alebo súhlas. Sem treba d) priradiť prípad, ak človek nemá takú príčinu, ktorá by ho celkom oslobodzovala od zákona, zaväzujúceho inakšie pod ťažkým hriechom. Ak ho teda prestúpi, spácha iba všedný hriech. Aj všedný hriech len skrze nový, ťažko zapadajúci prvok stane sa ťažkým. Je to: a) Ak sa z malej látky stane veľká. Kto s úmyslom získať väčšiu sumu ukradne majiteľovi denne korunu, spácha všedný hriech. Ale sotva zbadá, že nakradnutá suma je už značná, a predsa pokračuje v krádeži, už hreší ťažko. b) Tým, že ťažký hriech mylne považuje za všedný. c) Konečne tým, že čin sa deje pre príčinu alebo cieľ ťažko hriešny, je ťažkým pohoršením pre iných, skrýva v sebe ťažké nebezpečenstvo upadnúť do ťažkého hriechu.

Špecificky sa hriechy líšia od seba podľa morálne odlišných predmetov,¹²⁸ alebo podľa vlastných definícií. Vražda sa špecificky líši od fornikácie, lebo vražda je nespravodlivé usmrtenie človeka, kým fornikácia je telesné spojenie slobodného so slobodnou. To je najviac filozofická, a preto najsprávnejšia norma delenia, lebo každý čin, aj morálny, sa špecifikuje vlastným predmetom. Len netreba zabúdať, že v mravouke predmet chápeme morálne a nie psychicky. Tak telesné spojenie manželov psychicky sa ničím nelíši od spojenia smilníkov, no rozhodne sa líši morálne. Preto i jediný psychický akt môže značiť viac špecificky odlišných hriechov. Mužský jediným telesným spojením so švagrinou spácha tri špecificky rozdielne hriechy: fornikáciu, cudzoľožstvo a krvismilstvo.

Hriechy špecificky rozdielne sú aj *numericky* (číselne) rozdielne. Teda vražda, krádež, osočovanie sú tri hriechy. Ale kedy sa množia hriechy toho istého druhu, napr. rúhať sa Bohu, čo trvá, povedzme, minútu? Odpoveď nie je vždy ľahká. Ale aj tu môžeme vo všeobecnosti odpovedať: Vtedy, keď sa morálne množí akt. Teda psychické množstvo nie je smerodajné, keďže je reč nie o psychológii, ale o mravouke. A tak hriechy sa množia:

¹²⁸ S. Th. I, II, 72, 1.

1. *Množením totálnych predmetov.* Kto v úmysle spáchať smilstvo osloví ženu, objíma ju, bozkáva a konečne s ňou súloží, spácha jeden hriech, lebo všetky tieto činy smerujú k súloží, a preto tvoria jeden morálny celok. Preto v spovedi stačí povedať: Raz som súložil so ženskou. Ak však ju chce len objasť a bozkať, čo aj urobí, ale po chvíli s ňou aj súloží, spácha dva hriechy, lebo predchádzajúce činy nesmerujú k súloží. Preto pri sv. spovedi musí povedať: Necudne som sa dotýkal ženy a súložil som s ňou. Ale ako kvalifikovať hriech, ak niekto už od začiatku chcel súložiť, objímal a bozkával ženu, ale ku konečnému činu nedošlo, lebo v tom mu bolo zabránené? Rozhodne sa musí vyspovedať z úmyslu súložiť a k tomu dodať necudné dotyky. Stačí udať iba úmysel, ak predchádzajúce činy sú iba indiferentné. Tak ak niekto chcel zabiť nepriateľa a už robil na to plány, kúpil zbraň, striehol na neho, ale nepriateľ neprišiel, len toľko musí povedať pri spovedi: Chcel som zabiť, ale nepodarilo sa mi. Často množstvo morálnych predmetov závisí od ponímania páchatela. Ak niekto nadáva na rodinu, ktorá má päť členov, ale ju poníma ako jeden celok, spácha iba jeden hriech. Ak však nadáva na každého osve, pričom ich aj pomenuje, spácha päť hriechov.

2. *Množením činov morálne prerušených,* lebo vtedy činy sú samostatné a teda osobitné hriechy. Činy sa prerušujú: a) dobrovoľne, ak niekto odvolá zlý úmysel a potom zas ho vzbudí, b) nedobrovoľne, ak medzi nimi je prestávka. Ale aká dlhá má byť táto prestávka? Ak ide a) o činy číro vnútorné, ako o zaľúbenie (*delectatio morosa*), prerušia sa, ak ich predmet prestane byť morálne prítomný v mysli. Tak hriešne zaľúbenie sa preruší, ak zaľúbencu zavolajú k telefonu, tam zostane štvrt hodiny a potom sa znova oddá hriešnemu blúzneniu. Ale nepreruší sa, ak pritom iba preriekne slovo, lebo impulz vášne všetky tieto psychologicky rozdielne činy spája v jeden morálny celok. b) Ak ide o predsavzatie niečo zlé vykonať, treba povedať to isté. Ide o viac hriechov, ak možno povedať, že jedno už nesúvisí s druhým morálne. Tak predsavzatie zabiť niekoho morálne nesúvisí s predsavzatím zabiť toho istého, ak medzi obidvoma je prestávka pol roka, v ktorej celkom zabudol na prvé predsavzatie. Ale súvis sa nepreruší spánkom a pod. c) Ak ide o vonkajšie činy, tieto činy sa pre-

rušia, ak sa javia ako samostatné celky, nie ako čiastky jedného morálneho celku. Kto na ulici udrie nepriateľa a po istej prestávke vyhľadá ho v byte a tam ho zas udrie, spácha dva hriechy. Ale ak by ho udrel na ulici, a potom by ho prenasledoval do bytu, kde by ho zas udrel, spáchal by iba jeden hriech, lebo dva údery pochádzajú z toho istého, morálne jediného popudu vášne.¹²⁹

Druhá hlava.

Vznik hriechu.

Hriech vzniká tým, že človek sa dostane do „nebezpečnej situácie“. Toto nebezpečenstvo je buď vnútorné, alebo vonkajšie. Vonkajšie má aj osobitné meno: hriešna príležitosť. Na to nastane pokušenie, t. j. nebezpečenstvo popudzujúce žiadostivosťou prestúpiť zákon. Človek uvažuje, váha a rozhodne sa prestúpiť zákon, spácha hriech. Hlavná príčina je teda *vždy slobodná vôľa*, či už bližším koreňom hriechu je nevedomosť, slabosť (smilstvo), alebo zloba (nenávisť).

Pod tým všetkým skrýva sa však *žiadostivosť* ako najhlbší koreň hriechu podľa slov sv. Písma: „Každý je pokúšaný tým, že ho vlastná žiadostivosť zachvacuje a zvádza.“¹³⁰ Táto žiadostivosť je všeobecnou vlastnosťou ľudskej prírody, nech už smeruje k duchovným, alebo k hmotným statkom. Pravda, hlavne tiahne človeka k smyslovým dobrám. Ale ani duchovné sa nevyľučujú, hoci nás natoľko nevábia ako smyslové. Preto mohol napísať sv. Ján: „Čokoľvek je vo svete, je žiadostivosť tela, žiadostivosť očí a pýcha života.“¹³¹ Boh túto žiadostivosť nepobáda, iba z pedagogických príčin dovoľuje, aby bola pobádaná: Boh nikoho nepokúša.¹³² Ale zriedka dovoľí, aby to urobil zlý duch. Netreba zveličovať. Ak by zlý duch mal taký podiel na pokušlieniach, ako si to niektorí myslia, on by vlastne usmerňoval svet, a nie Boh. Protivilo by sa to aj добрôte Boha, ktorý by nás takto vydal

¹²⁹ I. Ubach Compendium Theol. mor. I. Herder, 1936, 45—48.

¹³⁰ Jak 1, 14.

¹³¹ 1 Jn 2, 16.

¹³² Jak I, 13.

na pospas nášmu najväčšiemu nepriateľovi. Práve žiadostivosťou, ktorá sa zásahom zlého ducha pri dedičnom hriechu oslobodila, zlý duch dost „ručí“ po svete.¹³³ Nevyvracia to ani opačná mienka mnohých svätcov. V tom sa často mýlili.

Žiadostivosť vyvolá v duši *pokušenie*. Proti pokušeniu človek obyčajne nemôže ostať pasívny, lebo každé pokušenie, ťažké i ľahké, vábí človeka k formálnemu hriechu. Kto sa správa pasívne, vystavuje sa nebezpečenstvu hriechu a previňuje sa proti prikázaniu, ktorým sa tento hriech zakazuje. Ak pokušeniu skutočne podľahne, nespácha dva, ale iba jeden hriech. V pokušení sa môže správať čisto pasívne iba vtedy, ak vie zo skúsenosti, že pozitívnym odporom by iba zväčšil nápor pokušenia. Pozitívny odpor spočíva v tom, že človek v sebe vzbudí nesúhlas, myslí na iné veci atď. Zpravidla pokušeniu treba pozitívne odporovať pod ťažkým hriechom, ak pokušenie je ťažké, t. j. ak smeruje k ťažkému hriechu. Zriedka bude niekto odporovať tým, že vykoná akt opačnej čnosti, lebo obyčajne stačí pozitívny spôsob odporu.

Pokušenie je zavinené nebezpečenstvom hriechu, najmä hriešnou *príležitosťou*. Príležitosť je alebo blízka, alebo vzdialená podľa toho, či bezprostredne pobáda k hriechu, alebo iba zďaleka. Blízkej príležitosti k ťažkému hriechu človek sa musí vyhnúť pod ťažkým hriechom, lebo to je prostriedok, aby sa vyhol samému hriechu. Ak to neurobí, spácha ten istý hriech, ako je hriech sám, hoci k hriechu nedôjde. V takejto príležitosti človek môže zostať iba z vážnej príčiny, ale z blízkej príležitosti musí urobiť vzdialenú, napr. vzbudením silného predsavzatia, modlitbou, pristupovaním k sviatostiam atď. Vzdialenej príležitosti i k ťažkému hriechu musíme sa vyhýbať iba pod všedným hriechom. Teda každý rozumný dôvod tu oslobodzuje od viny. Inakšie by sme museli znášať neznesiteľnú ťarchu, „museli by sme ujsť z tohto sveta.“¹³⁴

¹³³ 1 Pt 5, 8. Nemožno súhlasiť s Noldinom, ktorý myslí, že „zlý duch je častejšie pôvodcom pokušení, najmä tých, ktoré sú nepríjemnejšie a ktoré vzniknú bez známej príčiny, napr. pri modlitbe.“ U. d. 324. Pri málo poznáme ľudskú dušu, a preto namiesto neznámej príčiny nemôžeme ihneď postaviť diavla.

¹³⁴ 1 Kor 5, 10.

Tretia hlava.

Vnútorné hriechy.

Každý hriech pochádza zo slobodnej vôle a v tomto smysle každý hriech je vnútorný. No niektoré sa dejú pomocou vonkajších vloh, iné zas zostanú vo sfére vnútornej a menujeme ich vnútornými. Rozdeľujú sa *do troch skupín*: hriešna radosť, hriešne zaľúbenie a hriešna žiadosť. Radosť sa vzťahuje na minulosť, zaľúbenie na prítomnosť a žiadosť na budúcnosť. Sú to „zlé myšlienky“ jednoduchého človeka. Myšlienka je indiferentná, iba vôľa môže byť zlá.

Hriešna radosť sa teší z hriechu vlastného alebo iného. Sem patrí aj chvastať sa hriešnym skutkom, keďže je to spojené s takou radosťou. Radosť z hriechu je takej ťažkosti a druhu ako sám hriech, lebo každý čin sa špecifikuje vlastným predmetom. Teda ak sa k hriechu pridruží aj okolnosť, meniacu druh hriechu (udrel kňaza), radosť bude často aj s tejto stránky hriešna (svätokrádežná). Ale je možné, že z tejto okolnosti sa človek neteší tak, ako keď sa niekto teší zo smilstva s vydatou ženou, ale nie práve preto, že bola vydatá. Ak sa niekto teší nie z hriechu, ale zo spôsobu, akým bol hriech prevedený, nie je to hriechom, iba ak by sám spôsob bol hriešny. Tak nie je hriechom, ak sa niekto smeje a teda raduje, že zlodej tak geniálne spáchal krádež. Pravda, je tu nebezpečenstvo, že so spôsobom schválime aj samotný čin. Konečne je dovolené tešiť sa dobrému následku zlého činu. Nie je hriechom tešiť sa pokoju, ktorý nastal tým, že prenasledovateľ bol zavraždený. Opak hriešnej radosti je smútok z dobrého činu. Treba o ňom s morálneho hľadiska povedať to isté. Ak sa niekto zarmucuje pre dobrý skutok, ktorý bol prikázaný pod ťažkým hriechom, ťažko hreší; inakšie iba ľahko. Ale ak sa zarmucuje z inej príčiny, napr. pre námahu, s ktorou musel čin konať, nie je to hriechom.

Hriešne zaľúbenie si predstavuje hriešny čin ako prítomný a raduje sa mu. Preto je tej istej ťažkosti a druhu ako samotný hriech. Teda ak sa niekto teší z okolností, aj tým hreší, ako keď si niekto predstavuje zbitie kňaza a i v tom má záľubu, že je to

kňaz. Často z takejto okolnosti sa neteší, lebo nie je vhodná, aby vzbudila zaľúbenie, ako keď niekto má rozkoš z predstavy súlože s vydatou, ale nie práve z toho, že je vydatá.

Hriešna žiadosť smeruje k zlému činu v budúcnosti. Je absolútna, ak chce zlo absolútne; je podmienená, ak pod podmienkou. Absolútna je takej ťažkosti a takého druhu ako samotný čin, ktorý žiada. Aj okolnosti vplývajú na hriešnu žiadosť, ak sú známe. Teda kto si žiada vydatú, spácha v žiadosti cudzoložstvo, ako hovorí Kristus Pán: „Každý kto s hriešnou túžbou pozrie na ženu, už scudzoložil s ňou vo svojom srdci.”¹⁸⁵ Ak žiadosť je spojená s podmienkou, máme podmienenú žiadosť. Táto podmienka niekedy nemôže zbaviť čin zloby, lebo čin je podstatne zlý a vtedy treba tu povedať to isté ako o absolútnej žiadosti. Napr. rúhal by som sa Bohu, keby to nebolo hriechom. To isté treba povedať, ak podmienka sa nevzťahuje na samotný čin, ale na nejakú okolnosť činu. Napr. kradol by som, keby na to neprišli. Inokedy podmienka môže zbaviť čin hriechu a vtedy nie je hriešna. Môže sa to vyskytnúť pri čisto pozitívnych zákonoch. Napr. jedol by som dnes mäso, keby nebol piatok. Aj pri druhotných prirodzených zákonoch, kde zakázaná vec nie je absolútne zlá, sa to môže stať. Napr. zabil by som nepriateľa, keby mi to Boh dovolil. Pravda, to všetko platí o uvedených a výslovných žiadostiach, nie však o prvých impulzoch žiadostivosti, ktoré idú pred súhlasom slobodnej vôle. Inakšie takéto podmienené žiadosti sú nebezpečné. Náruživosť sa často sklízne s podmienky na samotný čin.

Z povedaného už vysvitá, čo treba povedať o týchto vnútorných činoch manželov. Manželia sa môžu tešiť z minulého manželského aktu, keďže vtedy im bol dovolený. Môžu si tento akt predstaviť ako prítomný a mať v ňom zaľúbenie, keďže zas je im teraz dovolený. Majú sa vyhýbať iba nebezpečenstvu samoprznenia. Snúbenci si to ešte nemôžu dovoliť, lebo ešte nie sú manželmi. Iba si môžu žiadať a obyčajne si aj žiadajú manželský styk v budúcnosti.

¹⁸⁵ Mt 5, 28.

Štvrtá hlava.

Hlavné vášne.

Ako sme už povedali, najhlbším koreňom všetkých hriechov je žiadostivosť. Žiadostivosť je mnohorodá. Dnes rozoznávame sedem vášní: pýchu, skúposť, smilstvo, obžerstvo, hnev, závisť, duševnú lenivosť. Kedysi sem patrili ako ôsmy aj smútok. Nie sú to vlastne hriechy, ale pramene hriechov. Preto namiesto názvu „hlavné hriechy“ používame názov „hlavné vášne“.

Ako múdrosť je matkou všetkých čností, tak *pýcha* je matkou všetkých nerestí. Veď ak niekto je pyšný, bude aj skúpy, hnevlivý atď. Pýcha je nezriadená túžba vyniknúť. Zakladá sa na lži. Veď ak niekto má vynikajúce vlastnosti, môže sa usilovať, aby ich uplatnil. Iba ak sa to deje nezriadeným spôsobom, hovoríme o pýche. Pýcha je dvojaká: absolútna a relatívna. Absolútna opovrhne i samým Bohom. Relatívna hľadá nezriadené vyniknúť medzi stvoreniami. Absolútna pýcha je ťažkým, ba jedným z najťažších hriechov, lebo inými hriechami človek sa odvracia od Boha nepriamo, touto pýchou však priamo.¹³⁰ Relatívna pýcha je obyčajne všedným hriechom. Ťažkým sa stane, ak sa súčasne prestúpi iný zákon, zaväzujúci pod ťažkým hriechom, ako spravodlivosť, láska a pod.

Skúposť je nezriadená túžba po vonkajších veciach. Keďže človek je smyselná bytosť, potrebuje aj tieto veci pre seba a pre svojich. No vždy sú iba prostriedkami a nie cieľom. Ak ich hľadáme len pre ne samé, alebo viac ako treba, je to nezriadenosť, lebo je to proti rozumu. To je tá „žiadostivosť očí“, lebo skúpy sa hlavne očami pasie na svojom bohatstve a všetko „skúpi“, čo vidí. Skúposť sama osebe je iba všedným hriechom, lebo je nemiernosťou v dovolenej veci. Stane sa ťažkým, ak skúpy ťažko poškodí spravodlivosť, ťažko sa previní proti láske a pod. Skúposť sa protiví štedrosti, ale aj márnotratnosti. Štedrosť je čnosť, márnotratosť je hriešna vášeň. I prvá i druhá rozdáva hmotné statky. Lenže štedrosť múdro, berúc do ohľadu všetky okolnosti, márnotratosť však nerozumne, „márne tratiac“ potrebné veci na

¹³⁰ S. Th. II, II, 162, 6.

nepotrebné ciele. Márnотratný obyčajne ťažko poškodzuje vlastné alebo cudzie záujmy, a preto hreší ťažko.

Smilstvo je nezriadená túžba po pohlavných činoch. Pohlavnosť je v človekovi na to, aby vznikol nový človek. Preto činy skrývajú v sebe rozkoš, ktorá má pohádať k vykonávaniu týchto činov. Rozkoš teda nie je cieľ, ale iba prostriedok. Kto hľadá iba rozkoš a vytvára cieľ, ťažko sa prehrešuje proti prirodzenému poriadku. No nestačí človeka iba telesne splodiť. Podobne robí aj zviera. Treba ho ešte dlho ošetrovať a vychovávať, duševne splodiť. A to sa môže diať iba v manželstve, ktoré je monogamné a nerozlučiteľné. Preto každý pohlavný čin mimo manželstva je hriešny, a to obyčajne ťažko, keďže tu ide o závažné veci. Všetkým sa môže stať iba z nedokonalosti činu: z neúplného poznania alebo z neúplného súhlasu.

Obžerstvo je nezriadená túžba po jedení a pití. Aj jedenie a pitie je spojené s rozkošou, ktorá povzbudzuje človeka jesť a piť a tak si udržovať vlastný život. Teda aj táto rozkoš je prostriedkom k cieľu. A tak proti prirodzenému poriadku sa prehrešuje, kto vidí cieľ v rozkoši, alebo prestupuje rozumnú mieru v tejto veci.¹³⁷ Obžerstvo samo osebe je iba všetkým hriechom, lebo ním sa prekročuje miera v indiferentnej veci. Môže sa stať ťažkým, ak sa ním ťažko prehrešíme proti inej čnosti, napríklad keď si ňou poškodíme svoje zdravie, cudzí majetok a pod. Teda nie je ťažkým hriechom aj vedome jesť až do zvracania, alebo umele si zaviniť zvracanie, aby človek mohol jesť, ako sa to tvrdí o niektorých Rimanoch, lebo estetika nie je vždy etika. Nemiernosť je iba všetkým hriechom. Taktiež nie je vôbec hriechom v najväčšej núdzi jesť ľudské telo a piť ľudskú krv len preto, že to zakazuje pieta oproti mŕtvole. No zachrániť si život je vyšší zákon ako pieta. Ak by sa to však stalo bez tejto núdze, bol by to ťažký hriech práve proti tejto piete. Pravda, ani v krajnej núdzi nie je dovolené druhého zabíjať, aby si človek jeho telom zachránil život.

Osobitným druhom obžerstva je *opilstvo*, ktoré býva zavinené nezriadeným užívaním alkoholických nápojov až do stavu, v ktorom už nemožno užívať rozum.¹³⁸ Zlo opilstva je v tom, že človek

¹³⁷ S. Th. II, II, 148, 4.

¹³⁸ S. Th. II, II, 150, 1.

z rozkoše toľko pije, že stane sa neschopným užívať rozum, hoci ako rozumný tvor musí vždy mať možnosť užívať rozum, ak chce konať ako človek. Ak sa človek stane celkom neschopným užívať svoj rozum, opilstosť je úplná, inak neúplná. Človek je úplne opitý, ak nepozná už prvé princípy mravnosti (veď práve to ho robí navonok rozumným tvorom), ak robí veci, ktoré by pri zdravom rozume nerobil (chýba mu úsudok). Opilstosť nie je úplná, ak opitý si zachová úsudok, ale je skalený, ak sa jazyk nemotorne pohybuje, ak jeho pohyby sú neisté atď. Úplná opilstosť je vždy ťažkým hriechom, lebo je ťažkou nezriadenosťou bez vážnej príčiny len z rozkoše sa zbaviť užívania rozumu. Preto hovorí Izaiáš: „Beda tým, čo časně ráno pachtia po nápoji a do neskorého večera víno ich rozpaľuje.“¹³⁹ Neúplná opilstosť je iba všedným hriechom. Ťažkým sa stane až vtedy, keď sa pridruží ťažká okolnosť, ako pohoršenie, ťažko hriešny úmysel, ťažká škoda sebe, inému a pod.

Hriechy spáchané v opilstve sú príčetné, nakoľko sa predvídajú aspoň hmlisto, že pravdepodobne budú nasledovať, lebo sú chcené v príčine. Výnimku tvoria podľa niektorých autorov iba ústne hriechy, ako nádavky a potupovanie, keďže sa neberú vážne. Lenže nemožno to povedať o potupovaní Boha, lebo ani to nie je prípustné, aby sa Boh v takomto stave urážal. Nebude to azda ťažkým hriechom, ale iba všedným, ak to opilec nejako predvídal, a predsa sa opil.

Ako z povedaného vyplýva, *príčetnosť* opilstva a hriechov, ktoré sa v ňom páchajú, závisí od začiatočného činu, ktorým človek predvída, že sa opije i následky toho, a jednako nemierne pije. Teda nie je vinný, ak v pivnici mierne pije, ale razom je opitý, keď príde na vzduch. Ani ten nehreší, kto pri popíjaní zbadá, že už hodne vypil, ale zo skúsenosti vie, že mu to nemôže škodiť, a predsa sa opije. Ale spácha hriech, kto si uvedomí, že ak bude ďalej piť, opije sa, a predsa to robí. No nezahreší, kto sa bráni nejakým liekom, aby opilstvo nastalo. Hreší však, kto pred „vypuknutím“ opilstva zaspí, lebo všetko urobil, aby opilstvo nastalo. Zjavne hreší aj ten, kto s inými závodí v pití s úmyslom,

¹³⁹ 5, 11.

aby sa opili, a to nielen preto, že sa sám vystaví nebezpečenstvu, ale aj preto, lebo iných zvádza k hriechu. Krčmár môže podávať alkoholické nápoje. Ale ak zbadá, že už je toho dosť, aspoň z lásky má odprieť ďalšie dávky. Výnimka je prípustná iba vtedy, ak takto prekazí väčšie zlo, napr. vraždu.

'Ak sa človek opije nie z rozkoše, ale z *inej rozumnej a dostatočnej príčiny*, napr. na záchranu zdravia, nie je to hriech. Veď z dostatočnej príčiny slobodno vykonať čin, ktorý má vzápaťi dva následky: jeden dobrý a chcený, druhý zlý, ktorý sa len pripustí. No kto si chce zachrániť používaním aj viac nápoja zdravia, smeruje svojím činom predovšetkým k záchrane zdravia a len potom pripustí opilosť. Podobne slobodno sa opiť, aby človek vyhol smrti, ktorá mu hrozí, ak sa neopije.

Čo bolo povedané o užívaní alkoholu, treba povedať aj o užívaní *rozličných narkotík*, ako chloroformu, ópia, morfia, kokainu a pod. Môžu sa užiť i po stratu vedomia, ak sú potrebné pri operácii, ale i okrem nej napr. na zmiernenie bolesti. Menšia dávka sa môže užiť aj na utíšenie nervov, pravda, ak sa to deje zriedka. Časté užívanie vážne ohrozuje zdravie, a preto je ťažko zakázané. Okrem toho musia sa brať do úvahy aj okolnosti. Tak veľká dávka chloroformu pri bolestiach môže škodiť aj dieťaťu, keďže zoslabuje svaly delohy, tlačiace zárodok von. Nanajvýš pripúšťa sa tzv. chloroform à la reine: na začiatku každej bolesti sa užíva mierna dávka na zmiernenie bolesti, ale rodička pritom nestratí vedomie. Spôsob sa volá à la reine, lebo takto rodila anglická kráľovná Viktória. Ešte menej dovoľuje sa užívať takú dávku, ktorá nielen zbavuje vedomia, ale priamo zabije človeka, ktorý takto bez bolesti zomrie (eutanázia). Dovoľuje sa zmierniť človekovi bolesti, ale neslobodno ho zabíť. Pravda, v konkrétnom prípade niekedy je ťažko určiť dávku, ktorá nie je smrteľná.¹⁴⁰

Piata hlavná vášeň je *hnev*. Je to nezriadená túžba po pomste, ktorá sa prejavuje aj navonok, hlavne na tvári. Nezriadenosť môže byť buď v spôsobe, alebo v predmete. Spôsob je nezriadený, ak prekročí mieru, ak sa napr. človek pre maličkosť rozčúli. Ak

¹⁴⁰ Fr. Walter, Die Euthanasie u. die Heiligkeit des Lebens, München, Hueber 1935, 362—8.

sa rozčúli primerane k veci, nie je to hriech, ba môže to byť čnosť, ako sa i Kristus rozčuľoval nad výčinmi farizejov, takže ich nazval hadím pokolením a kramárov vyhnal z chrámu. Bez takéhoto hnevu si napr. učiteľa ani predstaviť nevieme. Ak sa predsa prekročí miera, je to všedný hriech. Ťažkým sa stane, ak sa človek ťažko prehreší proti inej čnosti, napr. ak sa niekto v hneve rúha Bohu, dáva pohoršenie atď. Ale aj vzhľadom na predmet, t. j. na pomstu, môže byť hnev nezriadený. Je ním, ak prekročí mieru. Teda ak vinu potrestá viac, ako je to spravodlivé. A tak zhreší aj rodič, a to aj ťažko, ak potresce dieťa oveľa viac, ako si to zaslúži. Človek ľahko prekročí mieru, najmä ak má pomstif vlastnú krivdu, a preto sa zakazuje privátna pomsta podľa slov: *Nemo iudex in propria causa* (nik nech nie je sudcom vo vlastnej žalobe.).

Šiesta hlavná vášeň je *závisť*, ktorá je smútok pre dobro iného, nakoľko ju chápeme tak, že znižuje vlastnú prednosť. Volá sa závisť (*invidia*), lebo dobro iného sa zistí najmä videním, čo vzbudí smútok v duši závistlivého, keďže v ňom vidí poníženie seba. Závisť je teda vlastne hriechom proti láske k bližnému a ak ide o veľké dobro, môže to byť aj ťažký hriech. No musí to byť naozajstná závisť a nič iné. Nie je závisťou, ak sa niekto bojí dobra iného, preto, že mu bude týmto dobrom škodiť. Ani to nie je závisťou, ak niekto dobro, ktoré vidí u iného, praje sebe, ale dožičí ho aj inému (najčastejší prípad). Závistlivý by si priať, aby dobro radšej vyšlo navnivoč, len aby ho nemal druhý, lebo tým sa cíti ukráteným. Ak niekto závidí druhému duševné dobro, (milosť božiu), je to hriech proti Duchu Svätému a volá sa závisťou bratskej lásky. Je to jeden z najväčších hriechov.

Siedma hlavná vášeň je *duševná lenivosť*. Spočíva v tom, že človek sa zarmucuje preto, lebo musí pestovať priateľstvo s Bohom, keďže to vyžaduje istú námahu a obeť. Je zrejmé, že takáto vášeň je zriedkavá v dobe, keď ľudia málo stoja o Boha. Ľudia častejšie cítia pre pohodlnosť a lenivosť nevoľu z toho, že musia konať náboženské povinnosti. Ale to nie je duševná lenivosť, ale obyčajná, ktorá nie je ťažkým hriechom. Duševná lenivosť je vždy ťažkým hriechom, keďže sa protiví priamo láske Božej.

ČASŤ ŠPECIÁLNA

Povedali sme, že človek má zachovávať zákony, ak má dosiahnuť svoj posledný nadprirodzený cieľ. Tieto zákony sa vzťahujú na tri božské čnosti, na Desatoro, na prikázanie užívať sviatosti, na prikázania Cirkvi. Tu si pohovoríme o prikázanií viery, nádeje a lásky, o Desatoru božích prikázanií a o všeobecných cirkevných prikázaniach.

PRVÝ ODSEK

BOŽSKÉ ČNOSTI

Prvá hlava.

Viera.

„Bez viery však nie je možné páčiť sa Bohu. Kto totiž chce pristúpiť k Bohu, musí veriť, že Boh jestvuje a dáva odmenu tým, čo Ho hľadajú.“¹⁴¹ Z týchto slov sv. Pavla vyplýva, že na spásu je nevyhnutne potrebná viera v tieto dve pravdy: Boh jestvuje a dáva odmenu. Teda kto aj bez vlastnej viny tieto dve pravdy nepozná, *nemôže byť spasený*. Preto je veľmi dôležité najmä pri umierajúcich sa presvedčiť, či poznajú tieto dve pravdy a či v ne veria. Aspoň sa patrí, aby človek veril aj v Najsvätejšiu Trojicu a v Krista Spasiteľa. Niektorí autori dokonca vieru v tieto pravdy považujú tiež za nevyhnutnú na spásu, hoci sv. Pavol na uvedenom mieste o nich nehovorí. Prakticky bude musieť človek veriť aj v tieto dve pravdy, aby bol iste spasený. Pravda, netreba, aby ich človek celkom chápal. Veď to nedokáže ani najmúdrejší. Ale musí im nejako, čo i len najnedokonalejším spôsobom, rozumieť a veriť v ne.

Okrem toho z príkazu Kristovho pod ťažkým hriechom musí každý aspoň *podstatu vedieť a veriť* v apoštolské vierovyznanie (Verím v Boha), Desatoro, sviatosti krstu, pokánia, Sviatosť Oltárnu (v ostatné, keď k nim pristupuje), modlitbu Pána (Otčenáš). Musí poznať aj všeobecné cirkevné príkazy. Preto sa odporúča, aby sa kresťan tieto pravdy náležite naučil.

Vieru treba *vzbudiť častejšie v živote*. Inocent XI. zavrhol vetu: Stačí vzbudiť vieru raz v živote.¹⁴² Tým sa dopĺňa je Kristov

¹⁴¹ Žid 11, 6.

¹⁴² Denzinger-Bannwart n. 1167.

príkaz: „Kto neuverí, bude odsúdený.“¹⁴³ Ale bližšie ani Cirkev neurčuje, koľko ráz sa má v živote vzbudiť viera. Istotne má to človek urobiť na začiatku duchovného života, keď pozná, že Boh zjavil isté pravdy, v ktoré má veriť. Až vtedy, keď Cirkev predkladá novú dogmu, musí vzbudiť vnútorný akt viery, nestačí len vonkajší. Po zaprení viery alebo po páde do herézy tiež treba vzbudiť vieru, lebo iba takto sa môže znova získať. Inakšie, kto kresťansky žije, modlí sa, chodí do kostola, nemusí sa o to báť. Týmto úkonmi virtuálne prejavuje svoju vieru.

Vieru treba vyznávať aj *navonok*. „Každého — hovorí Kristus — kto ma vyzná pred ľuďmi, vyznám i ja pred svojím Otcom, ktorý je na nebesiach.“¹⁴⁴ Tento príkaz zaväzuje pod ťažkým hriechom, ak to vyžaduje nevyhnutnosť odvrátiť veľké zneuctenie Boha, náboženstva, alebo duševný záujem iných, ktorí by napr. inakšie odpadli od viery a pod.¹⁴⁵ Ináč z vážnej príčiny je dovolené skryť vieru (*dissimulare*). Kňaz môže za prenasledovania vynechať odbavovanie breviára, aby sa nepreznal. Nikdy však nie je dovolené zradiť vieru podľa slov Kristových: „Kto ma zaprie pred ľuďmi, i ja ho zapriem pred svojím Otcom, ktorý je na nebesiach.“¹⁴⁶ Môže sa to stať slovami, napr. keď sa niekoho pýtajú za prenasledovania pred súdom, či je katolíkom a on to zaprie. No nebolo by zaprením viery, keby to urobil pred súkromnou osobou. Bola by to lož, alebo aj *restrictio late mentalis*, ale zaprením viery by to nebolo, lebo viera by tým neutrpela osobitnú ujmu. Vieru možno zaprieť aj skutkami, ak človek niečo urobí, čím zaprie vieru, napr. ak sa klania modlám a pod. Ale je dovolené vzdávať čisto občiansky hold sochám, obrazom národných veľikášov. R. 1936 sv. Stolica po dlhých sporoch vyhlásila, že štátni úradníci v Japonsku môžu sa klaňať podľa predpisov náboženstva šinto skriniam predkov, lebo sám štát vyhlásil, že tento akt nie je náboženský, ale čisto občiansky.¹⁴⁷ Štátni

¹⁴³ Mk 16, 16.

¹⁴⁴ Mt 10, 32.

¹⁴⁵ Can. 1325 § 1.

¹⁴⁶ Mt 10, 33.

¹⁴⁷ *Civiltà Cattolica*, Roma, 1936, júl. aug. sept. 8. dec. 1939 to bolo rozšírené aj na Čínu. Tamtiež 1940 jan. febr.

úradníci by zas s druhej strany boli vylúčení zo štátnej služby, čo by bolo prekážkou prestúpiť na kresťanskú vieru.

Pre *nebezpečenstvo zaprenia viery* „nie je dovolené veriacim hocikakým spôsobom aktívne sa zúčastňovať, čiže mať účasť na obradoch nekatolíkov.“¹⁴⁸ Teda katolíkom je zakázané zúčastňovať sa na večeri Pána protestantov, na sv. prijímaní pravoslávnych, byť kmotrom pri krste nekatolíkov a pod. Sú to samé pozitívne činy, ktoré znamenajú, že rečený katolík nerobí rozdiel medzi vierou vlastnou a nekatolíckou, čím zapiera vlastnú. Z toho istého dôvodu nie je dovolené pripustiť nekatolíkov a nevercov k našim obradom, aby sa na nich aktívne zúčastňovali, ako aby boli kmotrami pri krste, svedkami pri sobáši, spievali na chóre, dostávali posvätený popol, sviece, bahniatka atď., aby pri procesiách niesli baldachýn, zástavy a pod. Ale môžu počúvať v katolíckom kostole kázeň, sv. omšu a pod., lebo v týchto prípadoch správajú sa len pasívne a bolo by neprijemné im to zakázať.

No u veriacich „možno trpieť prítomnosť pasívnu, čiže číro materiálnu pre civilný úrad, alebo úctu z vážneho dôvodu, ktorý v prípade pochybnosti má schváliť biskup, na pohreboch, sobášoch a podobných slávnostiach, ak nie je nebezpečenstvo straty viery, alebo pohoršenia.“¹⁴⁹ Katolíci sa teda môžu zúčastniť na pohrebe nekatolíkov, ak majú dostatočnú príčinu, ako úradnú povinnosť, rodinné ohľady a pod. Ale pri pohrebnej kázni by nemali byť prítomní. Zvony katolíckym obradom posvätené by tiež nemaly zvoniť pri takom pohrebe. No ak by z toho bolo veľké pohoršenie, ako keď zomrie hlava štátu a pod., môže sa to povoliť. To isté treba povedať o sobášnych obradoch nekatolíkov. Pasívna účasť (dívaj sa) je dovolená z dostatočnej príčiny, nie však zo zvedavosti. Aj družice sú dovolené z dostatočnej príčiny, lebo nemajú aktívnu účasť na obradoch, napr. ako svedkovia. Tým skôr možno si pozrieť chrám nekatolíkov, ak tam nie sú obrady, aj to len zo zvedavosti, okrem prípadu, ak je to niekde, ako v Ríme, osobitne zakázané. Teologovia môžu vypočúť aj kázne nekatolíkov, pravda, s úmyslom poznať náuku a prípadne ju vy-

¹⁴⁸ Can. 1258 § 1.

¹⁴⁹ Can. 1258 § 2.

vrátiť. Verejné dišputy však s nekatolíkmi sa zakazujú. Vo výnimočnom prípade môže dať povolenie sv. Stolica, alebo ak by nebolo času sa na ňu obrátiť, tak miestny ordinár.¹⁵⁰ A príčinou toho je, že také dišputy zriedka majú prajné ovocie. (U nás je známa dišputa medzi prof. Dr. Masarykom a jezuitom Jemelkom na začiatku storočia o kultúrnosti katolicizmu, ktorá bola prerušená krátkym vyhlásením a opustením siene so strany P. Jemelku.) Dišputou sa ľudia nezískajú pre pravdu, ale iba zatrpknú v odpore. Získať ich môžeme iba príkladným kresťanským životom.

Pravda, pri všetkých prípadoch pasívnej účasti na nekatolíckych obradoch musí sa vylúčiť nebezpečenstvo *straty viery a pohoršenia*. Ak by sa to nepodarilo, účasť by sa stala podstatne zlou a nijako by nemohla byť dovolená. Prvé nebezpečenstvo sa zdolá solídnu katolíckou výchovou, ktorá zahrnuje aj náležité poučenie o viere. Druhé sa odstráni tým, že veriaci sa poučia o dovolenosti tejto účasti. V miešaných krajoch vžila sa v tomto ohľade už istá tradícia, ktorá hovorí, čo je v daných okolnostiach dovolené a čo nie.

Druhá hlava.

Nádej.

Aj nádej je *potrebná na večné spasenie*.¹⁵¹ Vysvitá to z toho, že večné spasenie človek si musí dosiahnuť sám, a to vlastnými činmi. No psychologicky je to nemožné, ak nedúfa, že to aj skutočne môže dosiahnuť. A to je práve čin nádeje. Jestvuje aj pozitívny Boží prikaz nádeje. Sv. Písmo často predpokladá tento prikaz. Tak sv. Pavol v liste ku Kolosanom napr. prízvukuje, že Kristus predstaví ako „svätých, nepoškvrnených a bez úhony“ iba tých, ktorí pevne vytrvajú „na základoch viery“ a neodchýlia sa „od nádeje blahozvesti.“¹⁵² Tento prikaz ako aj prikaz viery *zaväzuje* na začiatku duševného života, sotva človek pozná, že jeho posledným cieľom je večný život, po ktorom má túžiť; keď

¹⁵⁰ Can. 1325, § 3.

¹⁵¹ Conc. Trid. sess. VI, c. 6. Denzinger n. 718.

¹⁵² Kol 1, 22—3.

je vystavený pokušeniam proti nádeji, alebo im podľahol, lebo stratený habitus nádeje získa sa späť iba novým aktom nádeje; v poslednej hodine, keď túžba po večnej sláve je veľmi aktuálna, a niekoľko ráz v živote, no nikde nie je presne určené, koľko ráz. Inakšie kto žije po kresťansky, nemusí si robiť z tohto príkazu starosti. Veď aspoň virtuálne vzbudí nádej, ak sa napr. modlí Otčenáš, pristupuje k sviatosti pokánia a pod.

Nádeji sa protivia hlavne dva hriechy: *zúfať nad Božím milosrdenstvom a opovážlivo spoliehať sa na Božie milosrdenstvo*. Prvým človek dúfa málo alebo nič, druhým zas priveľa. Obidva sú hriechami proti Duchu Svätému. *Zúfalstvo* nedúfa vo večnú spásu a v prostriedky pre ňu potrebné, lebo ich dosiahnutie považuje z nesprávnej poníženosti za nemožné.¹⁶³ Tento hriech, ak je celkom dobrovoľný, je vždy ťažký, lebo krivdí sa ním Božiemu milosrdenstvu, „ktorého vlastnosťou je zmilovať sa a odpúšťať“. Tento hriech môže byť spojený s herézou, teda hriechom proti viere, ak napr. zúfalý myslí, že Boh mu nechce, alebo nemôže pomôcť. Ale nie je to zúfalstvo, ak sa niekomu vynoria obrazy neistoty večnej spásy, lebo chýba im dobrovoľnosť činu.

Druhý hriech proti nádeji je *opovážlivo sa spoliehať na milosrdenstvo Božie*. Spácha sa tým, že človek opovážlivo čaká večné spasenie. Môže to nastať *dvojako*: a) tým, že človek dúfa dosiahnuť večný život vlastnými silami bez Božej pomoci; je to omyl pelagiánov; b) tým, že človek čaká spásu výlučne od milosrdenstva Božieho, alebo od zásluh Kristových, bez zásluh vlastných. Je to omyl protestantov. Už z toho vidieť, že tento hriech proti nádeji je spojený s hriechom proti viere. Ak je celkom dobrovoľný, je ťažkým hriechom. Ale musí byť naozaj opovážlivým spoliehaním na milosrdenstvo Božie. Je ním iste, ak niekto zotrváva v hriechu v presvedčení, že Boh mu dá na smrteľnej posteli milosť, aby sa obrátil. Veď v tom prípade milosrdenstvo Božie je príčinou zotrvávania v hriechu. Lenže nie je ním, ak niekto hreší zo slabosti, alebo aj zo zloby a zároveň dúfa, že mu Boh tieto hriechy v spovedi odpustí. A to preto, lebo pohnútkou hriechu nie je Božie milosrdenstvo, ale vlastná zloba.

¹⁶³ S.Th. I, II, 40, 4.

Tretia hlava.

Láska.

A. *Láska k Bohu.*

Láska v Starom zákone bola bezpodmienečne potrebná na spasenie pre tých, ktorí padli do ťažkého hriechu. Aj teraz je potrebná pre tých, ktorí stoja mimo Cirkvi. No pre veriacich *nie je viac absolútne potrebná*. Veď vo sviatosti pokánia môžeme dosiahnuť odpustenie hriechov, bez ktorého niet spásy, a to aj bez dokonalej ľútosti, pod ktorou sa skrýva dokonalá láska, teda iba s nedokonalou ľútosťou.

Ale ak niečo je aspoň podmiennečne potrebné na spasenie, aj podľa *prirodzeného zákona*, v tých podmienkach treba užívať tento prostriedok. (To platí aj o viere a nádeji, ktoré sú absolútne potrebné na spasenie.) Okrem toho jestvuje aj pozitívny Boží zákon lásky podľa Kristových slov: „Milovať budeš Pána Boha svojho celým svojím srdcom, celou svojou dušou a celou svojou myslou.“¹⁸⁴ To značí, že máme Boha milovať všetkými schopnosťami: rozumom, vôľou, smyslami, vonkajšími činmi, takže všetkým a vo všetkom máme milovať Boha. Máme Ho teda milovať nadovšetko, t. j. viac ako všetky stvorenia. Pravda, objektívne, nie intenzívne. Objektívne Ho milujeme viac ako všetky stvorenia, ak mu žičíme väčšie dobro ako im. Aj apreatívne Ho máme milovať nadovšetko, t. j. viac si cení Jeho priateľstvo ako všetko iné. Je to zjavné aj z toho, že On je najvyšším dobrom, ktoré teda aj podľa prirodzeného zákona máme milovať pred všetkými a nad všetky ostatné dobrá. No nemôžeme Ho milovať v najvyššej miere intenzívne, lebo taký stupeň u stvorenia nie je možný. Môžeme si predstaviť vždy vyšší a vyšší stupeň až do nekonečna, aj keď tento nekonečný stupeň nedosiahneme. Máme Ho milovať afektívne (vnútorným citom), nielen efektívne, zachovávaním Jeho príkazov, lebo príkaz milovať Boha je rozdielny od príkazu zachovávať Jeho zákony.

¹⁸⁴ Mt 22, 37. Je to citát z Deut. 6, 5, kde miesto „celou svojou myslou“ je „z celej svojej chrabrosti“ (sily).

Keďže láska k Bohu je hybnou silou na dosiahnutie posledného cieľa, treba ju často vzbudiť, a to na začiatku duševného života, keď človek pozná Boha ako najvyššie dobro; na smrteľnej posteli, keď sa treba najväčšími v láske spojiť s Bohom a častejšie v živote. Podľa šiestej propozície Inocenta XI. aspoň raz za päť rokov.¹⁵⁵ Nepriamo (per accidens) treba vzbudiť lásku aj vtedy, ak je niekto nútený vysluhovať alebo prijať sviatosti živých a nemá možnosť sa vyspovedať. Vtedy je povinný vzbudiť dokonalú ľútosť, ktorej pohnútkou je dokonalá láska k Bohu.

Proti láske k Bohu sa *prehreší* ten, kto ju nevzbudí, keď je prikázaná. Preto je dobré často ju vzbudiť. Je chváľitebné vzbudiť s veriacimi všetky tri božské čnosti v nedeľu po kázni, ako sa u nás na mnohých miestach robieva. Proti láske k Bohu sa *prehrešuje* aj každý, kto spácha smrteľný hriech. Veď práve v tom spočíva psychologia ťažkého hriechu, že človek viac miluje stvorenie (obyčajne seba) ako Boha. Ale najväčší hreší, kto nenávidí Boha. Je to najväčší hriech, lebo sa protiví práve najhlavnejšej čnosti aj medzi čnosťami teologickými, láske. Všetkým sa môže stať iba z nevedomosti, alebo z neúplného súhlasu.

B. *Láska k sebe.*

Láska k Bohu je „najväčším a prvým prikázaním“. „Druhé však — pokračuje Kristus — mu je podobné: „Milovať budeš svojho bližného ako seba samého.“¹⁵⁶ Ale druhé je podobné prvému: aj bližného, ba aj seba samého máme milovať *božskou láskou*, t. j. v Bohu a pre Boha a tak neprestáva teologická čnosť lásky, ak milujeme aj bližného, ba aj seba samého.

Keďže nadpriroda neničí, ale predpokladá prírodu, seba samého milujeme, ak si hľadáme zachovať život a zdravie tým, že si zadovážime stravu, odev, byť primerane vlastnému stavu. Povinní sme použiť na to obyčajné prostriedky, nie však mimoriadne, ako napr. podstúpiť ťažkú operáciu v nebezpečenstve života, v chorobe. Aj toľko majetku sme si povinní získať, koľko je potrebné na stravu, odev a byť, a to nielen pre čas mladosti a zdra-

¹⁵⁵ Denzinger n. 1156.

¹⁵⁶ Mt 22, 40.

via, ale aj pre starobu a chorobu. Obyčajným prostriedkom na to je práca. Z duchovných statkov si tiež musíme zadovážiť toľko, koľko je potrebné na dosiahnutie posledného cieľa. Teda musíme si osvojiť kultúru, primeranú svojmu stavu. Z vonkajších duchovných dobier dôležitá je dobrá povest, čiže dobré meno, „lebo to viac ti ostane ako tisíc cenných a veľkých pokladov“.¹⁵⁷ Bez dobrej povesti nemožno žiť medzi ľuďmi. Zrieknuť sa jej môžeme iba pre vyššiu čnosť, napr. z poníženosti, lásky, spravodlivosti a pod. Toto všetko však patrí do oblasti prirodzenej sebalásky. Keďže však človek je aj synom Božím a dedičom kráľovstva nebeského, má sám seba milovať aj *božskou láskou*. A robí to, ak si zadováži aj nadprirodzené dobrá, milosti a večnú slávu, poznajúc a užívajúc prostriedky, ktoré sú na tento cieľ potrebné, a získavajúc si zásluhy pre večnú spásu. Nie je povinný získať si väčšiu dokonalosť, lebo ani dokonalosť nemá hraníc, môže byť vždy väčšia a väčšia až do nekonečna.

Protí sebe teda hreší, kto tieto prikazy nezachováva. Niektoré z nich sú obsiahnuté v iných prikázaniach, ako starosť o stravu, odev a byť v piatom prikázaní Božom, a preto obsiahnejšie bude o nich reč neskoršie. Ale človek proti sebe hreší aj každým hriechom podľa Písma sv.: „Tí, ktorí páchajú hriech a nepravosť, sami sú si nepriateľmi.“¹⁵⁸ Základom všetkých hriechov však je nezriadená sebaláska.

C. *Láska k blížnému.*

Božou láskou milujeme blížného, ak ho milujeme ako svojho brata v Kristu, vykúpeného Jeho krvou, ako chrám Ducha Svätého atď., slovom vo *vzťahu k Bohu* ako k Pôvodcovi nadprirodzeného poriadku. Z tejto lásky sú vylúčení iba zlí duchovia a zatratení, ktorí sa už nikdy nemôžu stať priateľmi Boha. Táto láska má byť všeobecná, objímajúca všetky národy a rasy, nielen vlastnú rodinu a spoluobčanov, ale i nepriateľov. Má byť predovšetkým vnútorná (afektívna), lebo láska je činom vnútornej vlohy, a to vôle. A do tejto lásky možno zahrnúť všetkých ľudí, na-

¹⁵⁷ Kaz 41, 15.

¹⁵⁸ Tob 12, 10.

koľko im žičíme dobre. Ale máme ich milovať aj vonkajšou láskou (efektívnou) tak, že im dobre robíme. Inakšie je prázdna, neúčinná, lebo bližný má našu lásku cítiť aj účinne. Pravda, okruh tejto lásky je obmedzený. Všetkým dobre robiť je nemožné.

1. Láska k nepriateľovi.

Vo všeobecnom prikázaní lásky je obsiahnutá aj láska k nepriateľovi, lebo tým, že nám niekto ublížil, alebo nás nenávidí, ešte neprestáva byť naším bližným. Nový zákon lásky vyniesol v tejto veci aj *osobitné prikázanie*, ktoré je špeciálne kresťanské. Kristus prikazuje: „Milujte aj svojich nepriateľov, dobre robte tým, ktorí vás nenávidia a modlite sa za svojich prenasledovateľov a osočovateľov, aby ste boli synmi svojho Otca, ktorý je v nebi. Lebo ak len tých milujete, ktorí aj vás milujú, akú zásluhu máte? Či to isté nerobia aj mýtnici?“¹⁵⁹

Obyčajne máme milovať nepriateľov iba *všeobecnou*, nie *však špeciálnou láskou*. Takou, akou milujeme hociktorého nám cudzieho človeka, povedzme Eskimáka, ku ktorému nemáme nijakého vzťahu, iba to, že je človekom, a to jednoducho preto, že nepriateľ v rade lásky nasleduje iba po takomto človekovi. Preukázať nepriateľovi osobitnú lásku je iba radou dokonalosti, nie však príkazom.¹⁶⁰ Milovať ho osobitne môže byť občas psychologicky nemožným, čo Boh nemôže žiadať, iba odporúčať.

Táto láska musí byť predovšetkým *vnútorná*. Musíme vylúčiť z nej nenávisť, nesmieme mu želať zle, radovať sa z jeho nešťastia, vylúčiť ho zo všeobecných modlitieb. Vnútorná láska sa však musí prejavíť aj *navonok všeobecnými znakmi lásky*, ktoré preukazujeme hociktorému človekovi. Ťažko by zhrešil, kto by zásadne a stále, nie zriedka, odopieral tieto znaky, keby napríklad neprijímal pozdrav, neodpovedal na otázku, nechcel mu predať tovar atď., lebo tieto veci by ináč preukazoval každému cudzincovi. Ale nie je povinný navštíviť ho, ak je chorý, pohostiť ho, pomôcť mu atď., lebo to človek nerobí a ani nemôže robiť každému.

¹⁵⁹ Mt 5, 44.

¹⁶⁰ S. Th. II, II, 25, 8—9.

Z rozumnej príčiny však možno mu na čas odoprieť aj všeobecné znaky lásky. Môže sa to urobiť, ak by ich nepriateľ inakšie považoval za slabosť, čo by ho pobádalo k ďalším nepravostiam; ak to zas vyžaduje potrestanie vinníka; na znak bolesti z utrpenej krivdy atď. Len nesmie sa prekročiť patričná miera. Teda iste by sa prehrešil, a to aj ťažko, kto by sa pre malú urážku aj celé roky nevyprával s vinníkom. Občas však je človek povinný preukazovať nepriateľovi aj *osobitné znaky lásky*, a to vzhľadom na inú povinnosť. Musí tak urobiť, ak by inakšie nastalo pohoršenie pre iných, ak by to vyžadovala duševná alebo hmotná potreba nepriateľa, lebo v takýchto okolnostiach museli by sme pomáhať aj cudziemu.

Hlavné je teda zbaviť sa *nenávisťi* a v srdci odpustiť nepriateľovi aj vtedy, keby nepýtal odpustenie, podľa Kristových slov: „Ak odpustíte ľuďom ich poklesky, i váš Otec nebeský odpustí vám.“¹⁶¹ Ale urazený nie je povinný odpustiť zadosťučinenie, najmä utrpenú škodu, lebo urážka, zadosťučinenie a náhrada škôd sú rozličné veci. Ťažko bude odstúpiť od zadosťučinenia, ale ťažšie od náhrady škôd, či už ide o dobré meno alebo o majetok. Škodu si môže vymáhať aj súdne.

Ten, kto inému ublížil, je povinný čím skôr *sa smieriť* s urazeným podľa slov Kristových: „Keď teda prinášaš svoj dar na oltár a tam ti príde na um, že tvoj brat má niečo proti tebe, nechaj svoj dar pred oltárom, odíď sa najprv smieriť so svojim bratom a potom sa vráť a obetuj svoj dar.“¹⁶² Urazený je povinný prijať návrh na smierenie, hoci nie ihneď. Môže sa stať, že pre veľkú urážku je to psychologicky nemožné. Ale je možné a treba sa medzitým zbaviť nenávisťi. Smierenie sa nemusí stať práve formálnym odprosením, môže sa to stať hocijakým činom, ktorý prezrádza ľútosť nad urážkou, ako privetivým pozdravom, oslovením atď. Ak si obidvaja navzájom ublížili, ten má hľadať prv smierenie, ktorý ťažšie ublížil. Ak rovnako, ten, čo prvý urazil. Ale toto poradie nesmie sa príliš prízvukovať. Lepší je ten, ktorý začne. Po smierení však vinník nemá právo na obnovenie priateľstva, klesol svojím činom do počtu indiferentných ľudí.

¹⁶¹ Mt 6, 14–15.

¹⁶² Mt 5, 23–24.

2. Skutky lásky k bližnému.

Bližného treba milovať nielen vnútorným citom, ale aj vonkajším skutkom. Je to *dobročinnosť* vo všeobecnosti. Ak táto dobročinnosť smeruje k uľaveniu biedy bližného, volá sa milosrdenstvom. Je to čin, „ktorým sa niečo dáva bližnému pre Boha“, hovorí sv. Tomáš.¹⁶³ Skutok milosrdenstva môže sa konať aj z čisto ľudského súcitu. No táto definícia pridáva „pre Boha“, lebo ide o čin teologickej lásky.

Bieda bližného je *dvojaká*: telesná a duševná. Preto aj skutok milosrdenstva je alebo telesný, alebo duševný. Teológovia zo záľuby v sedmičke (azda pre sedem sviatostí) poznajú sedem skutkov milosrdenstva telesného a duševného. *Telesné* sú: nasycovať lačných, napájať smädných, odievať nahých, do domu prijímať pcestných, navštevovať chorých, vykupovať väzňov, pochovávať mŕtvych. Skutky *duševného* milosrdenstva sú: vyučovať nevedomých, dobre radiť pochybujúcim, smutných tešiť, karhať hriešnikov, odpúšťať nepriateľom, trpezlivo znášať krivdy a modliť sa za živých a mŕtvych.

Zpomiedzi telesných skutkov najvýznamnejšia je *almužna*. Zpomiedzi duševných osobitné ťažkosti ukladá *bratské pokarhanie*. Preto sa musíme o nich zmieniť.

a) Almužna.

Almužna v bežnom smysle je *každá hmotná vec, ktorú dávame biednemu na uľavenie jeho núdze*. Už prirodzený zákon prikazuje dávať almužnu trpiacemu, ktorému takto účinne preukážeme svoju lásku. Ale ešte väčší dôraz kladie na ňu pozitívny zákon Boží. Sv. Ján, apoštol lásky, sa pýta: „Ak niekto má pozemské imanie a vidí brata núdzu trieť, a srdce si pred ním zavrie, môže mať v sebe lásku Božiu? Dietky moje, nemilujte slovom, ani jazykom, ale skutkom a pravdou!“¹⁶⁴ Prikaz dať almužnu zaväzuje pod ťažkým hriechom, ak sú dané pre to podmienky, lebo láska vo všeobecnosti zaväzuje ťažko. Ale aby to bol ťažký

¹⁶³ II, II, 26, 1.

¹⁶⁴ 1 Jn 3, 17—18.

hriech, na to je potrebné, aby človek mal z čoho dať a aby bližný bol vo veľkej núdzi, z ktorej ho iba on môže vyslobodiť. Ak teda sú iní, ktorí ochotne pomôžu, nemožno hovoriť o ťažkej záväznosti.

Z dobier, ktoré človek sám *nevyhnutne* potrebuje pre život vlastný alebo svojej rodiny, nie je povinný dávať almužnu, lebo seba a svojich môžeme, ba máme viac milovať ako cudzích. Výnimku tvorí prípad, keď ide o všeobecné blaho, ktoré má prednosť pred súkromným. Z dobier, potrebných na zachovanie stavu (na vydržovanie slúžky, na primeranú výchovu dietok, na slušný byt atď.) máme pomáhať bližnému v jeho krajnej núdzi (nebezpečenstvo života z hladu, mrazu atď.), ak to nevyžaduje mimoriadne veľký náklad. Tým viac máme v takomto prípade pomáhať z dobier nadbytočných. Obrovský náklad je mimoriadnym prostriedkom, ktorý človek nemusí vynaložiť ani na vlastnú záchranu, tobôž na cudziu. Teda nik nie je povinný dať veľký obnos chudobnému chorému na sanatórne liečenie, aby mu zachránil život. Z prebytočných dobier (jedlo, obnosené šaty, usporené peniaze atď.) máme dávať pod ťažkým hriechom bližnému, nachádzajúcemu sa v *ťažkej* núdzi, iba pod všedným hriechom, ak je len v *obyčajnej* núdzi. V ťažkej núdzi sa nachádza, ak ňou ťažko trpí, hoci jeho život nie je ňou ohrozený, ako keď hladuje, mrzne, je ťažko chorý atď. Je jasné, že v takomto prípade máme mu pomáhať pod ťažkou zodpovednosťou vecami, bez ktorých môžeme sa ľahko zaobiť. Ináč kedy by láska ťažko zaväzovala, ak nie vtedy, keď bližný je v ťažkom položení?

Čo sa týka výšky almužny, ak sa bližný nachádza v krajnej alebo v ťažkej núdzi, máme mu dať toľko, koľko je potrebné, aby sa zbavil núdze. Možno mu to aj požičať, ak inakšie nie je chudobný. Ťažko je však určiť, koľko a koľkým chudobným sa má dať v obyčajnej núdzi. Iste nie všetkým, lebo človek by na to nestačil. Sv. Alfonz a iní myslia, že 2⁰/₀ ročného dôchodku, ak bohatstvo nie je nadmierne. No nie je to isté. Dnes aj štát podporuje chudobných z daní poplatníkov. Teda každý, kto platí dane, pomáha aj chudobným. Podporu si nezasluhujú tí, ktorí nepracujú z lenivosti, alebo prepijú almužnu. Konečne hoci „chudobní budú vždy medzi nami“, štát a spoločnosť vôbec má sa

staraf, aby verejné žobranie a žobranie vôbec bolo obmedzené na najmenšiu mieru ako nedôstojné človeka. Pestuje sa ním iba pocit menejcennosti, ba zbytočnosti v ľudskej spoločnosti.

b) Bratské pokarhanie.

Túto *duševnú almužnu* prikazuje Kristus slovami: „Keby sa teda tvoj brat prehrešil proti tebe (aj v smysle „pred tebou“), id a pokarhaj ho medzi štyrmi očami. Keď ťa počúvne, získal si svojho brata. Keď ťa však neposlúchne, priber si ešte jedného alebo dvoch, aby výpoveďou dvoch alebo troch svedkov všetko bolo potvrdené. Keby ani tých nepočúvol, tak to povedz Cirkvi; a keby ani Cirkev nepočúval, nech ti je ako pohan a mytník (t. j. mimo Cirkvi).“¹⁶⁵ Vyplýva to už z *prirodzeného zákona*, lebo každý z lásky k bližnému je povinný podľa možnosti zbaviť ho hriechu. Keďže bratské pokarhanie patrí k príkazu lásky, zaväzuje *ťažko*. Lenže aby *ťažko* zaväzovalo, na to treba, aby *ťažký* hriech bližného bol istý. Ak sa o ňom iba hovorí, niet záväznosti. Vyšetrovať je však povinný iba predstavený. Je treba, aby pokarhanie bolo nevyhnutné na polepšenie. Teda ak sa už polepšil, alebo je aspoň nádej, že sa polepší, alebo je iný človek vhodnejší na to, nie sme povinní my. Je treba, aby bola nádej na polepšenie z pokarhania. Teda ak niekto predvída, že pokarhanie nebude mať výsledok, môže od neho upustiť. Konečne treba, aby sa to dialo bez veľkej nepríjemnosti karhajúceho, lebo láska nezaväzuje v takom prípade. Teda tejto povinnosti sú zbavení škrupulanti, tí, čo sa boja veľkého odporu človeka, ktorého by mali pokarhať atď.

Keďže tieto podmienky sú zriedka splnené, súkromní ľudia len *zriedka* budú povinní napomenúť iných pod *ťažkým* hriechom. Od všednej záväznosti nás však môže zbaviť hocikaká rozumná príčina. Iné treba povedať o povinnosti predstaveného, ako rodiča, učiteľa, prednostu úradu atď., ktorí sú povinní urobiť to už z úradu, teda zo spravodlivosti. No nie je to už bratské napomenutie, ale úradné pokarhanie, ktoré skôr zaväzuje *ťažko*.

Poradie udal sám Kristus v uvedených slovách. Niekedy

¹⁶⁵ Mt 18, 15—17.

však je dovolené poradie obrátiť a vec ihneď oznámiť predstavenému. Poradie sa má zachovať, aby sa chránilo dobré meno hriešnika, nakoľko to len možno. Ale tým sa môže poškodiť vyššie dobro, ako česť inštitúcie, vážny záujem jednotlivca, ba aj oprávnený výhľad na polepšenie samého previnilca. V týchto prípadoch človek nielen môže, ale je aj ťažko povinný udať vec predstavenému.

3. Poradie lásky k bližnému.

Je isté, že človek sám seba má vo všeobecnosti milovať viac ako bližného. Ak všetky podmienky sú rovnaké, nemôže byť o tom pochybnosti. Lenže treba vziať do ohľadu aj núdzu a dobrá, ktoré máme žiť, a preto musíme určiť *poradie*, v ktorom treba uplatniť lásku.

Vo všeobecnosti môžeme povedať: a) Ak dobrá, duševné alebo hmotné sú rovnaké, máme seba milovať viac ako bližného. Sám Boh prikazuje, aby sme bližného tak milovali ako seba samých. Teda predovšetkým seba samých, potom iných, čiže keby som mal voliť medzi vlastným a cudzím životom, mal by som voliť vlastný. A ak to urobím, iste nezhreším. Môžem však vlastný život obetovať za život bližného z priateľstva, piety, povďačnosti, ba aj z lásky k bližnému podľa slov Kristových: „Nikto nemôže väčšmi milovať, ako keď dušu položí za priateľa!“¹⁶⁰ V tomto prípade *heroická čnosť* je vyššia ako ľudský život. Správnosť tejto zásady nikto nemôže poprieť. Lenže ak by život rečeného bol potrebný rodine alebo štátu, nemohol by to urobiť. Už z toho vidieť, že všetko závisí od pohnútky: vyššia zmôže nižšiu, spravodlivosť lásku atď. b) Ak dobrá sú rozličné, každý je povinný v prípade rovnakej núdze viac milovať bližného vzhľadom na duševné dobrá ako seba vzhľadom na časné dobrá. Inakšie sa prehreší proti hierarchii hodnôt.

Z toho vyplýva, že a) v krajnej duševnej núdzi bližného každý mu je povinný pomôcť, aj keby pritom stratil vlastný život. Predpokladá sa však, že je istá nádej ho zachrániť, že niet iného, kto by mu mohol pomôcť a že z toho nevzide väčšie zlo. Sv. Ján,

¹⁶⁰ Jn 15, 13.

hovoriac o láske Syna Božieho, z ktorej „život položil za nás“ a ktorou nás oslobodil od večného zatratenia, dodáva: „A my tak isto máme aj život položiť za bratov.“¹⁶⁷ Ak máme niekedy aj život obetovať za bližného, je to iste vtedy, ak je v nebezpečenstve, že stratí život večný. V takomto nebezpečenstve je umierajúce nepokrstené dieťa. 'Aj laik by bol povinný vrhnúť sa do povodne a pokrstiť ho, hoci by vedel, že sa po krste utopí. b) V ťažkej duševnej núdzi nejestvuje povinnosť pomôcť s nebezpečenstvom života, alebo s ťažkou časnou škodou. Veď bližný sa môže z ťažkej núdze sám vyslobodiť, hoci s veľkou námahou. Je teda spravodlivé, aby on skúsil viac ťažkostí ako druhý. Výnimku tvorí úrad alebo všeobecné blaho. Jednoduchý kňaz teda nie je povinný vystaviť nebezpečenstvu vlastný život, aby rozhrešil umierajúceho, ktorý síce ťažko, ale predsa by mohol vzbudiť dokonalú ľútosť, potrebnú na odpustenie hriechov. Ale vlastný farrár je povinný urobiť to z úradu. V spoločnej ťažkej duševnej núdzi je človek tiež povinný pomáhať aj s nebezpečenstvom vlastného života. Tak za moru aj jednoduchý kňaz by musel nasadiť vlastný život, aby dal rozhrešenie umierajúcim, ktorí by mohli iba ťažko vzbudiť dokonalú ľútosť, keďže obecné blaho predchádza súkromné. c) Ak duševná núdza je iba ľahká, má sa jej odpomôcť len s menšou nevýhodou.

Ak *bližný* je a) v krajnej časnej núdzi (nebezpečenstvo smrti), alebo takmer v krajnej (nebezpečenstvo okyptenia, doživotnej choroby, žalára), povinní sme mu pomôcť aj pri ťažkej ujme, ale nie s nebezpečenstvom života, alebo inej príliš veľkej škody, lebo seba samých máme obyčajne viac milovať ako bližného. Výnimku aj tu tvorí iba všeobecné blaho. b) V ťažkej časnej núdzi treba bližnému pomáhať, ak to nie je príliš ťažko možné, lebo inakšie by nebolo pomeru medzi vlastnou a cudzou ujmou. c) 'Ak časná núdza je iba ľahká, niet povinnosti, iba ak nie je spojená s nijakou ťažkosťou.

Ale ani bližní *nie sú rovnakí*: jedni sú viac, druhí menej bližní. Láska sa rozširuje kruhovite, počínajúc sebou samým a pokračujúc cez príbuzných k spoluobčanom a ostatným ľuďom.

¹⁶⁷ 1 Jn 3, 16.

Z toho vyplýva nové poradie lásky. Vo všeobecnosti a) núdza má prednosť pred príbuznosťou. Prv treba pomôcť cudziemu v krajnej núdzi ako príbuznému v ťažkej. b) V tých istých okolnostiach skôr máme pomôcť tým, ktorí sú nám bližší. c) Tí, ktorí sú nám bližší, majú prednosť iba v dobrách, na ktorých sa zakladá príbuznosť. Teda pokrvní v prirodzených veciach, spoluobčania v občianskych. Pokrvným však treba pomáhať v tomto poradí: a) manželke, lebo tvorí s mužom jedno telo; b) deťom, lebo od prírody sú odkázané na svojich rodičov; c) rodičom (prv otcovi, potom matke), lebo sú pôvodcami života; d) bratom a sestrám; e) ostatným príbuzným. V krajnej núdzi rodičia majú prednosť pred ostatnými, lebo je spravodlivé, aby sme im pomáhali v tom, čo sme od nich dostali, v udržaní života. V občianskom poradí verejná osoba má prednosť pred súkromnou ako verejné blaho pred súkromným.

4. Hriechy proti láske k bližnému.

Najväčší hriech proti láske k bližnému je *nenávisť voči jeho osobe*, lebo priamo sa protiví láske, ktorá ťažko zaväzuje. Ak nenávisť smeruje k *vlastnosti*, ktorá je dobrá, aj to je hriechom, no nie vždy ťažkým. Ak nenávisť mieri oproti zlej vlastnosti, nie je hriechom, naopak, môže to byť aj činom čnosti. Pravda, musia to byť dobrovoľné činy, nie impulzy odporu.

O *iných hriechoch* bola reč, keď sme hovorili o láske k nepriateľovi, o almužne a bratskom pokarhaní.

Tu sa chceme zmieniť ešte o *troch*: o pohoršení, o zvedení a o hriešnom spoluúčinkovaní. Všetky tri sa protivia duševnej dobročinnosti, a to povinnosti polepšii hriešnikov.

a) Pohoršenie.

Pohoršenie je *čin dávajúci bližnému príležitosť k hriechu*. Niekedy sa tohto výrazu užíva aj v smysle odporu, ba pobúrenia voči zlému, čo, pravda, je činom čnosti a nie hriechu. Tu hovoríme iba o pohoršení v prvom smysle, keďže toto je hriechom proti láske k bližnému.

Pohoršenie môže byť *priame*, ak niekto svojím činom dáva inému príležitosť k hriechu a zároveň na to mieri. Takto spácha dvojaký hriech: jeden proti láske k bližnému, druhý proti čnosti, proti ktorej má bližný hrešiť. Priame pohoršenie mieri na hriech, nakoľko je urážkou Boha, alebo duševnou skazou bližného a vtedy sa volá dokonalým, diabolským pohoršením, alebo mieri na hriech z inej príčiny, napr. zo zábavy a vtedy nemá osobitné meno. Na priame pohoršenie sa vzťahujú Kristove slová: „Beda svetú pre pohoršenie! Treba síce, aby sa vyskytli aj pohoršenia (v skutočnosti vždy sa vyskytujú), ale beda človekovi, pre ktorého pohorenie prichádza.“¹⁰⁸

Pohoršenie je *nepriame*, ak sa niečo deje, čo môže byť príležitosťou pre hriech bližného, no nemieri naň, ale ho len predvída a nezabráni mu. Tak pohoršujú dospelí deti, ak hovoria o oplzlých veciach.

Pohoršenie *maličkých* má pôvod v nevedomosti pohoršeného, nie v čine pohoršujúceho. Volá sa tak preto, lebo obyčajne deti doň upadajú, hoci nie sú z neho vylúčení ani dospelí. Tak sa pohoršuje človek, ak vidí iného v piatek jesť mäso a nevie, že rečený má dišpenz.

Pohoršenie *farizejské* pochádza zas zo zloby pohoršeného. Volá sa tak, lebo slová a skutky Kristove staly sa príležitosťou k hriechu pre farizejov (zlorečenie atď.) pre ich zlobu.

Pravda, z lásky k bližnému treba sa vyhnúť aj farizejskému pohoršeniu, ale najmä pohoršeniu maličkých, ak je to možné. No môže to značiť pre človeka skutočnú farchu a treba preto ustáliť *normy*, ktorých sa máme držať. Vo všeobecnosti možno povedať: Prípadné pohoršenie nikdy neospravedľňuje vec podstatne zlú, lebo nikdy nie je dovolená. Neslobodno krivo prisaháť, aby sme bližnému zabránili rúhať sa Bohu. Ak je skutok prikázaný božským alebo ľudským pozitívnym zákonom, môžeme ho pre pohoršenie vynechať, ale nemusíme, iba azda občas. V tomto prípade totiž prirodzený zákon zabrániť pohoršeniu a dotyčný pozitívny zákon sa dostaly do kolízie a vtedy má prevahu zákon prirodzený. No keby sme boli povinní takto vždy

¹⁰⁸ Mt 18, 7.

zabraňovať pohoršeniu, bola by to zas veľká nevýhoda, ktorú práve z toho istého prirodzeného zákona nie sme povinní vziať na seba. Preto môžeme, ale nemusíme, iba ak občas, lebo to by nebola veľká nevýhoda. Deva, ktorej prítomnosť v nedeľu na sv. omši znamená pre nejakého mladíka príležitosť k hriešnym žiadostiam, môže vynechať tu a tam sv. omšu, no nie stále, lebo to by pre ňu bolo veľkou farchou. Skutky neprikázané, dobré alebo indiferentné, človek nie je povinný vynechať, iba ak by to nebolo spojené s veľkou nevýhodou. Zamestnávateľ nie je povinný viac platiť robotníkovi, ako sa s ním dohodol, hoci je istý, že ho preto bude preklínať, lebo mohlo by sa to často opakovať, čo je už veľká nevýhoda. Ale bol by povinný zvýšiť mzdu, ak by išlo o nepatrný príplatok a robotník by uňho viac nepracoval.

Z povedaného vysvitá, čo treba tvrdiť napr. o *ženskom odeve*, ktorý je často príležitosťou k hriešnym žiadostiam mužov. Iste nik nemôže zabrániť žene obliekať sa podľa rozumnej módy. Ani Cirkev nežiada, aby chodila ako strašiak na posmech všetkým. Ide tu hlavne o obnaženie častí tela, dráždiacich k smyselnosti. Je isté, že ženy istých kmeňov chodia s nahými prsami a nik sa nad tým nepohoršuje. No v civilizovaných krajinách celkom obnažené prsia ako silne erogenné časti tela veľmi dráždia, a preto je to ťažko hriešne, či už sa to deje s úmyslom alebo bez neho, ale s vedomím dráždenia. Ak iba vrchná časť je *mierne* obnažená — a kedysi to bolo všeobecnou módou — nemožno hovoriť o hriechu. To isté treba povedať o vysokom obnažení nôh, ktoré pripomína blízkosť najerogennejšej sféry (balet). Príležitosťou k hriechu môžu byť aj priesvitné, tenké, priliehavé alebo príkrátke šaty, ktoré príliš prízvukujú formy ženského tela. Je pravda, že zvyk uberie veľa na dráždivosti. Keď sa prvý raz objavili krátke vlasy a krátke sukne, svet bol plný pohoršenia. Dnes si to nik nevšíma. Ale ak sa prekročí miera, prirodzenosť sa zas hlási. Toto pole zvyk nikdy nemôže zmôcť načisto. Ženy, ktoré sú necudne oblečené, nemôžu pristúpiť k sviatostiam, najmä k sv. prijímaniu.¹⁰⁹

To isté treba povedať aj o *obrazoch* (i filmových) a o *sochách*,

¹⁰⁹ Inst. S. C. C., De inhonesto feminarum vestitendi more, Acta Ap. Sedis, 1930, 26.

ktoré predstavujú nudy. Najmä maľba môže byť príležitosťou k hriechu svojím karnálnym koloritom, ktorý nikdy nedosiahne bronz ani mramor. Farba dokonca môže v sexuálnom ohľade prevýšiť aj prírodu. Preto maľba vždy viac dráždi ako socha. Len silná idea to môže paralyzovať (Michelangelova Eva v Sixtínskej kaplnke). Aj medzi sochami treba robiť rozdiel. Je zaujímavé, ale isté, že staré grécke a rímske sochy nedráždia. Na Venušu z Milu (teraz v Louvre) možno sa dívať aj dlhší čas bez takéhoto hnutia. Starí umelci nechceli dráždiť, ale esteticky zaujať diváka. V ich dielach duch podmaňuje hmotu. Moderné sochy majú toho viac, najmä vtedy, ak umelec v nedostatku umenia chce takto vzbudiť pozornosť. Pre posúdenie z mravného stanoviska je dôležitý aj miestny zvyk, ktorý silne snižuje dráždivosť. V Anglicku takmer vôbec nevidieť nudy na verejných miestach, vo Francúzsku a v Taliansku tým viac. V „cudných krajinách“ nudita vyvoláva pohoršenie, inde nie, alebo len menej. Je žiadúce, aby sa aspoň verejne nevystatovaly. Platí to aj pre obrazárne a múzeá, kde by boli prístupné v osobitných oddeleniach iba pre dospelých (Vatikánska Venuša je v osobitnom kabinete.)

Zásadne to isté treba povedať o *literatúre*, hlavne o románoch, ktoré opisujú sexuálne scény. Nikdy nemôžu mať tú bezprostrednosť k obrazotvornosti ako maľba a socha, no predsa môžu dráždiť hlavne smyselnosť. No nesmieme byť príliš úzkoprsí. Katolícka morálka nechce mať opravdivé umenie ani na tomto poli. Aj tu nie je natoľko smerodajné to, čo sa líči, ako *spôsob*, akým sa to deje: či ten dej je tam len pre seba, alebo pre vyšší a mravný cieľ, či sa naširoko rozťahuje, a preto dráždi, alebo sa iba letmo podáva. Preto treba rozhodne odsúdiť naturalistické podania Zolove, ktorý sa takmer v tom vyžíva a treba prehliadnuť zriedkavé krátke scény napr. u Sigrid Undsetovej, ktoré nenechávajú v čitateľovi dlhšie stopy.¹⁷⁰ Ak však ide o iný hriech, je otázkou, či ho spisovateľ výslovne alebo mlčky (medzi riadkami) schvaľuje alebo nie. Ak jeho hrdina napr. má čudné názory na vieru, z toho ešte nenasleduje, že spisovateľ si ich osvojuje. Ob-

¹⁷⁰ V. scénu s Toksvoldom v „Ida Elizabet“, Bratislava, Pravda, 1946, 219.

čas bude ťažko zistiť spisovateľov postoj, hoci je to smerodajné pre jeho mravné posúdenie.

Kto spôsobil pohoršenie, musí sa usilovať ho *zrušiť*. Zruší ho ponajprv tým, že ustúpi od pohoršlivého činu, inakšie pokračuje v zlom. Ale musí zamedziť aj hriech pohoršeného, ak je to možné, a to prejavom ľútosti, vysvetlením atď. Aj spôsob nápravy musí byť primeraný: kto pohoršil verejne, má odvolať verejne, kto pohoršil súkromne, má odvolať súkromne. Kto verejne žil v konkubinate, musí ho verejne zlikvidovať. Často postačí napraviť pohoršenie príkladným kresťanským životom.

b) Zvedenie.

Zvedenie má bližší vzťah k hriechu ako pohoršenie, hoci je priame, lebo pohoršenie je len príležitosťou, kým zvedenie je už jeho príčinou, a to *morálnou*; deje sa tak prihováraním, radou, povzbudzovaním, rozkazom. Preto zvedenie nie je iba hriechom proti láske k bližnému, ale aj hriechom proti čnosti, proti ktorej popudzuje. Kto zvädza ku krádeži, hreší nielen proti láske k bližnému, ale i proti siedmemu prikázaniu Božiemu. Zvedenie bude ťažkým alebo všedným hriechom podľa toho, aký je hriech, ku ktorému zvädza.

V tejto súvislosti autori sa pýtajú, či slobodno *odporúčať menšie zlo*, aby sa predišlo väčšiemu, napr. nabiť nepriateľa namiesto ho zabiť. Je isté, že človek sa musí usilovať bližného od činu predovšetkým odhovoríť. Ak je to márne, môže mu poradiť menšie zlo, ku ktorému je už *odhodlaný*. Teda v uvedenom prípade môže ho nahovárať, aby ho radšej len zbil, lebo pri zabití ho aj tak najprv len zbije. V tomto prípade menšie zlo je — dobré. Inakšie treba posudzovať vec, ak človek nie je ešte odhodlaný k menšiemu zlu. Vtedy mu radí nové zlo, za ktoré je zodpovedný, napr. keď ho nahovára, aby nepriateľa nezabil, ale aby ho okradol, na čo on ani nemyslel.

Iná otázka je, či slobodno *žiadať niečo od iného, čo neurobí bez hriechu*. Takouto žiadosťou totiž môže sa zvieť k hriechu. Odpoveď závisí od toho, či hriech je nevyhnutný, alebo nie. Ak je nevyhnutný, ako napr. *falšovanie dokladu úradníkom*, nie je

dovolený. Ak to môže urobiť bez hriechu, ale predvída sa, že to neurobí bez neho, z primeranej príčiny môže sa to žiadať. V tomto prípade sa iba pripúšťa zlo, ktorého pôvodcom je sám vinník.

Aj zvedenie treba, nakoľko je to len možné, *napraviť*. Ak ešte nedošlo k hriechu, treba urobiť všetko, aby sa účinok prihovára-
nia, rady, rozkazu atď. zoslabil, ba celkom paralyzoval. Ak to neurobí, zvodca je povinný aspoň čiastočne nahradiť škodu, ktorú svojim konaním zavinil, no nie zvedenej osobe, lebo ona s tým súhlasila, ale tretej, ktorá tým utrpela.

c) Hriešne spoluúčinkovanie.

Hriešne spoluúčinkovanie vplýva na hriech nie morálne ako zvedenie, ale *fyzicky*. Môže byť formálne a materiálne. *Formálne* má účasť aj na úmysle konajúceho, *materiálne* iba na čine. Materiálne môže byť *bezprostredné* alebo *prostredné*, podľa toho, či spoluúčinkuje v samom čine, alebo len v tom, čo ho predchádza. Bezprostredné môže byť *bližšie* alebo *vzdialené*, a to podľa bližšieho alebo vzdialenejšieho vzťahu. Bezprostredne spoluúčinkuje pri krádeži, kto spoločne vynáša veci zo skladišťa, prostredne a to bližšie, kto drží rebrík o múr skladišťa, a vzdialene, kto iba požičia rebrík kmínovi.

Formálne spoluúčinkovanie nikdy nie je dovolené, lebo vtedy spoluúčinkujúci chce zlo. Ak čin je podstatne zlý, stačí, aby chcel sám čin. Inakšie si musí osvojiť úmysel konajúceho. Kto spoluzabíja nevinného, má aj zlý úmysel ho zabiť, ktorý je neodlučiteľný od samého činu. Kto však spoluvynáša tovar zo skladišťa, musí mať úmysel kmína, t. j. spolukradnúť, lebo len vynášať tovar zo skladišťa nie je ešte krádež. Formálne spoluúčinkovanie znamená *dvojitý hriech*: proti láske k bližnému a proti čnosti, proti ktorej hriech smeruje.

Vo všeobecnosti ani *materiálne spoluúčinkovanie* nie je dovolené, lebo tiež pobáda k zlému. K tomu musí byť dostatočná príčina, ktorá spoluúčinkovanie ospravedlňuje. V tomto prípade totiž mieri na tú dobrú príčinu a zlo iba pripustí. Pravda, príčina musí byť tým väčšia, čím väčší sa niekto zúčastňuje na hriechu. K *bezprostrednému spoluúčinkovaniu* musí byť veľmi vážna

príčina, ako strata života a pod. Je dovolené zo strachu pred smrťou spolu s hlavným vinníkom zapáliť cudzí dom. Tento čin nie je v podstate zlý. Inakšie by sa to nikdy nesmeli urobiť ani na rozkaz autority, čo nie je pravda. Avšak na to je potrebné, aby spoluúčinkujúci bol ochotný potom škodu nahradiť, aby sa škoda stala aj bez jeho účinkovania a aby sa takto prekazila väčšia škoda poškodeného. V tomto prípade sa totiž poškodený nemôže rozumne stavať proti činu. *Spoluúčinkovanie prostredné*, a to *blížšie*, je dovolené z vážnej príčiny, ako straty úradu atď., *vzdialené* z prostrednej príčiny, ako zo strachu priazne predstaveného a pod. Ak by však spoluúčinkovanie smerovalo ku skaze pospolitosti, či už Cirkvi alebo štátu, nikdy nie je dovolené ani zo strachu pred smrťou, lebo súkromné blaho musí ustúpiť verejnému.

Aby teda *materiálne spoluúčinkovanie bolo dovolené*, na to *treba*, aby: 1. čin bol *dobrý alebo aspoň indiferentný*; ak je podstatne zlý, nikdy nemôže byť dovolený; 2. aby mal *primeranú príčinu*. V konkrétnom prípade môžu sa vyskytnúť na oboch stranách ťažkosti. K prvému bodu treba pripomenúť, že je pomerne málo takých podstatne zlých vonkajších skutkov, pri ktorých sa nesmie spoluúčinkovať, ako je zabitie nevinného, polúcia atď. O primeranej príčine prislúcha úsudok múdrym ľuďom, ktorí sú aj morálne spoľahliví. Pozrime najbežnejšie prípady.¹⁷¹

Budovať nekatolícky chrám nie je čin podstatne zlý, veď chrám môže slúžiť a často aj slúži aj na iný cieľ ako na nekatolícku bohoslužbu. Výnimkou je, ak budovanie vyznieva ako schvaľovanie nekatolíckeho kultu. Preto sv. Stolica zakázala budovanie modlárskeho chrámov, aj keby to išlo na úkor vlastného života.¹⁷² Avšak ťažšia príčina sa vyžaduje u staviteľa a paliera ako u robotníka, lebo stavitel' je hlavný činiteľ, palier spoluúčinkuje ako činiteľ bezprostredný, robotníci ako prostrední, a to najbližší činitelia. Preto stavitel' a palier môžu sa zúčastniť, len ak by nemali inej práce, nevyhnutnej pre živobytie, robotníci, ak by ťažko našli inú; len pre samý zárobok by nemohli pracovať.

¹⁷¹ S. A. Loiano, Inst. Teol. Mor. II, Taurini, Marietti 1935, 166—173.

¹⁷² S. Officium 8. jan. 1851.

To by mohli iba robotníci, ktorí dovážajú potrebný materiál. Maľovať obraz, robiť organ, alebo liať zvony pre taký chrám, a to len pre zárobok, nebolo by dovolené, lebo tieto predmety majú bližší vzťah ku kultu. Iba sviece, stoličky atď. mohli by sa tak predávať, lebo ich predaj nemá tento bližší vzťah. Z tej istej príčiny nie je dovolené *hmotne podporovať* vybudovanie takéhoto chrámu. Avšak ak by katolíci boli k tomu nejako nútení, mohli by to urobiť po predchádzajúcom proteste, lebo sama vec nie je podstatne zlá. Ak by sa to vyžadovalo na znak zaprenia pravej viery, pravda, nebolo by to dovolené ani za cenu života. To isté treba povedať, ak ide o hmotnú podporu nekatolíckej školy, sirotinca, nemocnice atď. Keďže takéto ustanovizne slúžia aj dobrému cieľu, možno ich podporovať. Prípadné pohoršenie katolíkov sa odstráni vysvetlením. Ťažšia je otázka, ak ide o podporu protikresťanského spolku, organizácie atď. V tomto prípade ospravedlňuje iba ťažká príčina, napr. strata úradu, vylúčenie z práce, takže rečený by musel trieť biedu atď. Aj taký spolok, organizácia a pod. majú obyčajne okrem zlého cieľa aj dobrý, a preto ich podporovanie nie je absolútne zlé a z ťažkej príčiny je prípustné.

Ak vec je *podstatne zlá*, t. j. nemá a nemôže mať dobré určenie, je jasné, že nikdy ju neslobodno urobiť. Lenže taká vec sotva jestvuje, lebo omne ens est bonum (každá vec je dobrá). Takmer všetci autori sú mienky, že také sú protikoncepčné prostriedky. Avšak aj ony môžu slúžiť na dobrý cieľ. Tak kondom* na chránenie raneného prstu, pesár** na ochranu delohy proti špine. Dokonca môže sa užívať, ak sa žena bojí znásilnenia a za frontu sa veľa rozumných žien, a to celkom správne, takto chránilo. Modly sa môžu užívať na ozdobu, necudné obrazy a sochy na štúdium anatomic, umenia a pod. Keďže sa však obyčajne zneužívajú, slobodno ich zhotoviť iba z veľmi ťažkej príčiny. Iné veci sú indiferentné, ale môžu sa zneužiť, napríklad hracie karty, jedy, zbrane atď. Tieto veci sa môžu vyrábať aj výlučne z túžby po zisku.

Podobne treba povedať o spoluúčinkujúcich a o tých, ktorí tieto veci dávajú do obehu, o *predavačoch a obchodníkoch*. Ak

* a ** Druh ochranných gumových prostriedkov.

veci majú iba zriedka dobrý cieľ, môžu ich predávať iba z najťažšej príčiny. Teda protikoncepčné prostriedky iba vtedy, ak by musel obchod zatvoriť. Ak sa často zneužívajú, z ťažkej príčiny, indiferentne aj pre zárobok. Ak by však obchodník iste vedel, že kupujúci zneužije aj indiferentnú vec, z lásky by mu mal tovar odprieť. Inakšie nie je povinný pýtať sa v každom prípade, na čo kupujúci tento tovar potrebuje. Takým pokračovaním by mohol skoro svoj obchod zatvoriť. Tak hostinský nie je povinný opýtať sa v pôstny deň hosta, či je dišpenzovaný, aby mohol jesť mäso. Ak ho žiada, môže mu ho bez všetkého dať. Nanajvýš je mu povinný povedať, že má aj nemäsitý pokrm. Aj vína mu môže dať, koľko chce. Iba ak by už mal dosť, z lásky mu to má odoprieť. O novinách, časopisoch atď., ktoré sú v reštauráciách, kaviarniach a pod., treba povedať, že tie, ktoré sú celkom nemravné, nemôžu sa podávať hosťom. Ak sú iba čiastočne nemravné, môžu sa trpieť, ak by inakšie hostia odišli do iného podniku. Podobne treba povedať o knihách, ktoré sa predávajú v obchodoch.

Ešte väčšiu zodpovednosť berú na seba tí, ktorí také veci *píšu, dávajú do rozhlasu, alebo tlačia*. Spisovateľ, redaktor je hlavným činiteľom, a preto obyčajne ťažko hreší. Spisovatelia však, ktorí píšu v novinách iba o indiferentných veciach, ako reportéri, hrešia iba tým, že také noviny podporujú svojou prácou. Len veľmi vážna príčina ich môže ospravedlniť, napr. nemožnosť nájsť si iné živobytie atď. Príležitostní dopisovatelia potrebujú menšiu príčinu. To isté treba povedať o inzerátoch v takýchto novinách. Podobné smernice platia o tlačení tejto tlače. Tí, čo *najbližšie* spoluúčinkujú ako sadzači, korektori, musia mať na to veľmi vážnu príčinu, ako stratu existencie atď. Tí, ktorí *blížšie* spoluúčinkujú ako manipulanti s papierom, farbou, strojmi a pod., vážnu príčinu, napr. ťažkosť nájsť si iné zamestnanie. Konečne tí, ktorí *ďaleka* spoluúčinkujú, privádzajú potrebný materiál do kníhtlačiarne a pod., môžu to robiť aj čisto pre zisk. Aj predavači takýchto novín hrešia, ak ich okolnosti nútia predávať ich (smluva atď.). Väčšia zodpovednosť padá na čitateľov, ktorí nie sú nijako nútení, a predsa predplácajú takéto noviny. Nie je však hriechom čítať ich príležitostne pre informácie a pod.

Spoluúčinkovanie môže nastať aj zo *služobného pomeru*. Ak je bližšie, nestačí služobný pomer na ospravedlnenie, ale musí pristúpiť iná, vážna príčina. Podriadený nemôže pozvať milenku predstaveného na hriešny skutok, ak je o tom pevne presvedčený, lebo je to bližšie spoluúčinkovanie s činom podstatne zlým. Ak nie je o tom istý a obyčajne nie je, lebo pozvanie zneje len na návštevu, ktorá nemusí celkom iste viesť k hriechu, môže to urobiť, ak by inakšie musel opustiť miesto a iné by nenašiel. To isté treba povedať o kočišovi a šóférovi, ktorý vezie do takéhoto domu, o sluhovi, ktorý sprevádza svojho pána alebo dáva pozor, kým sa zabáva. Verejní kočiši a šóféri sú ospravedlnení tým, že odoprením takejto služby by utrpeli značnú škodu. Ak spoluúčinkovanie je iba vzdialené, stačí služobný pomer. Tak sluha môže prichystať pánovi víno, o ktorom vie, že sa opije, v pôstny deň pripraviť mu na jeho žiadosť mäsitý pokrm a pod.

Do ťažkého konfliktu s vlastným svedomím môžu sa dostať aj *asistentky pri zakázaných operáciách*, ako kraniotomii, priamych potratoch a pod. Keďže tieto činy sú podstatne zlé a v nijakých okolnostiach sa nemôžu stať indiferentnými, bezprostredné spoluúčinkovanie nikdy nie je dovolené. Prostredné, a to bližšie, iba z veľmi vážnej príčiny. Tak môžu držať pacientku, narkotizovať ju, podávať prístroje atď., ak odoprením by boli prepustené zo služby a na ich miesto by prišli iné, ktoré by boli ochotné vykonať i horšie veci.

Ten, kto formálne spoluúčinkuje, ako aj ten, kto spoluúčinkuje pri čine podstatne zlom, hreší nielen proti láske k bližnému, ale aj proti čnosti, ktorej čin odporuje. Preto je spoluzodpovedný za všetky následky, najmä za *škody*, ktoré z činu vyplývajú a musí ich spolunahradiť.

DRUHÝ ODSEK

DESATORO BOŽÍCH PRIKÁZANÍ

Desatoro je až dva razy v Starom zákone s malými zmenami: v Ex 20, 2—17 a v Dt 5, 6—21. Patria medzi prikázania, ktoré Kristus výslovne potvrdil a si osvojil, a preto platia aj v Novom zákone. Ba platily aj pred Starým zákonom a vždy platia, lebo vyjadrujú prikázania *druhej triedy prirodzeného zákona*, ktorý je nezmeniteľný. Výnimku tvorí iba tretie, určujúce deň Pána. Do prirodzeného zákona patrí jeden deň zasvätiť Bohu. No prirodzený zákon nežiada, aby to bola — ako v Mojžišovom zákone — práve sobota. Boh to nechal v N Z na rozhodnutie Cirkvi, ktorá nariadila, aby sa miesto soboty svätila nedeľa, deň vzkriesenia Ježiša Krista. (V ruskej reči ešte aj teraz sa volá vzkriesenie). Rozdelenie prikázaní na desať nie je priamo obsiahnuté v Písme sv. Pochádza od sv. Augustína, ktorý pritom asi mal na zreteli prirodzený zákon.^{172a}

Prvá hlava.

Prvé prikázanie Božie.

Zneje: „Ja som Pán Boh tvoj... Nebudeš mať iných bohov predou mnou. Neurobíš si obrazu, ani nijakého podobenstva... Nebudeš sa im klaňať, ani ich ctiť.“¹⁷³ Vzťahuje sa na *poklonu Božiu*, ktorá vytvára poklonu tvorom. V tom spočíva *zbožnosť*, ktorá je prvá morálna čnosť. „Nakoľko sa vzťahuje na to, čo priamo a bezprostredne slúži úcte Božej, bližšie pristupuje k Bo-

^{172a} Prirodzenému zákonu lepšie sa hodí však osmička. 9. pr. patrí k 6., a 10. zas 7. To zadelenie aj my sledujeme.

¹⁷³ Ex 20, 2—5.

hu ako iné morálne čnosti.“¹⁷⁴ Nie je však božskou čnosťou ako viera, nádej a láska, lebo jej predmetom nie je bezprostredne Boh, ale úcta Božia, hoci naposledy aj ona smeruje k Bohu.¹⁷⁵ Môže sa prejavíť v poklone, modlitbe, sľube, prísaha, obeti a v zasvätení dňa Pána. O poklone a modlitbe bude reč v prvom, o sľube a prísaha v druhom, o obete a zasvätení dňa Pána v treťom prikázaní Božom. Ako vidieť, všetky tri prikázania sa týkajú činov zbožnosti. Preto podľa niektorých autorov prirodzený zákon je v tejto veci iba jeden, uctievanie Boha.

A. Poklona (adorácia).

Bohu sa klaníme, ak uznávame Jeho najvyššie vlastníctvo nad nami. Je to vnútorný čin. Ale keďže človek je aj smyselným tvorom, prejavuje sa to aj navonok v kľakaní, v úklone hlavou a pod., čo všetko, pravda, je relatívne. V katolíckom kulte najvýraznejšou formou je genuflexia a prostrácia (pokľaknutie na jedno, alebo obe kolená pred Sviatostou Oltárnou, pred krížom na Veľký piatok). Poklona je *absolútna*, ak sa klaníme priamo Bohu, *relatívna*, ak sa klaníme veci, ktorá má bezprostredný vzťah k Nemu, ako kríž a iné nástroje umučenia Pána: trňová koruna, klince, kopija, Jeho obrazy vôbec.

Už *prirodzený zákon* prikazuje, aby sme túto úctu preukazovali Bohu, lebo On je našim Stvoriteľom a teda aj našim Najvyšším Pánom. Každý z nás má od Neho bezprostredne dušu, keďže On ju stvoril, a jej spojenie s telom, ktoré dávajú rodičia, teda život. Ale predpisuje to aj *pozitívny zákon*. Je to práve prvé prikázanie, ktoré si Kristus osvojuje, keď hovorí pokúšiteľovi: „Odstúp odo mňa, satan! Lebo napísané je: Pánu Bohu svojmu sa klaňaj a Jemu jedine božskú poctu vzdávaj!“¹⁷⁶ Tento prikáz často zaväzuje v živote. Zadosť urobí mu ten, kto sa zúčastňuje na sv. omši, pristupuje k sv. prijímaniu atď.¹⁷⁷

Svätým sa neklaníme, ale si ich ctíme preto, lebo sú v blízkom pomere k Bohu. Najmä si ctíme Preblahoslavenú Pannu Má-

¹⁷⁴ S. Th. II, II, 81, 6.

¹⁷⁵ C. Colli-Lanzi, Theol. Mor. Universa, II, Taurini, Marietti, 1927, 120.

¹⁷⁶ Mt 4, 10.

¹⁷⁷ Piscetta-Gennaro, Elementa Theol. Mor. II, Torino, Società Edit. Int. 1938, 204.

riu, ktorá je po Kristovi najdokonalejším človekom (hyperdulia). Aj tento kult môže byť absolútny a relatívny. *Absolútna* úcta patrí samotným svätým, *relatívna* ich obrazom, sochám, pozostatkom, a to aj nepravým. Pravda, neslobodno uctievať *nepravé pozostatky*, o ktorých nepravosti sme istí. Táto istota je veľmi ťažká vec, nedá sa vždy dokázať. Ale to neprekáža. Veď ostatne nie pozostatkom patrí úcta, ale svätým, ku ktorým majú nejaký vzťah. Ak by predsa boli nepravé, boli by ako obrazy, sochy, ktoré tiež iba toľko majú spoločného so svätými, že ich predstavujú.

Kult svätých je však *obmedzený*. Verejne a na celom svete možno ctíť iba tých, ktorí sú vyhlásení za svätých. Verejne a iba na niektorých miestach a spôsobom, ktorý určil pápež, tých, ktorí boli vyhlásení za blahoslavených.¹⁷⁸ Ctihodní (venerabiles) môžu sa uctievať iba súkromne.

B. Prosebná modlitba (*oratio*).

Modlitba vo všeobecnosti je zbožné pozdvihnutie mysle k Bohu.^{179a} Modlí sa, kto v sebe vzbudí vieru, nádej a lásku, kto sa Bohu klania, ďakuje mu za prijaté dobrodenia, alebo žiada nové. Tu chceme osobitne prehovoriť o poslednom, o *prosebnnej modlitbe* za Božie dary, keďže majú bližší vzťah k dosiahnutiu posledného cieľa.

V tom smysle prosebná modlitba je *prosiť od Boha veci, ktoré sa slušia*,¹⁷⁹ t. j. ktoré sú dobré aspoň vo vzťahu k dobrému cieľu, hoci v sebe sú indiferentné. Tak zdravie je osebe indiferentné. Ak ho však žiadame, aby človek konal svoje povinnosti, ktoré vedú k poslednému cieľu, je slušné a dobré. Preto nadprirodzené dary môžu sa prosiť bezpodmienečne, prirodzené iba pod podmienkou, že nám budú osožné pre večnú spásu, o čom môže rozhodnúť iba Boh. To isté platí o prosbe, aby Boh odvrátil od nás zlo, či už fyzické (chorobu, bolesti, núdzu), alebo morálne (hriech, pokúšenie). Nemôžeme však od Boha žiadať vec morálne

¹⁷⁸ Can. 1277 § 2.

^{179a} R. Dacík, *Prameny duchovného života*, Olomouc, Krystal 1947, 414.

¹⁷⁹ S. Th. II, II, 83, 1.

zlú, lebo nie je slušná. Je to aj ťažká urážka Boha, i keby táto zlá vec bola nepatrná, lebo tým sa predpokladá, že Boh môže spoluúčinkovať pri zlom čine.

O tieto dary môžeme prosiť Boha pre všetkých, ktorým sú *užitočné*. Teda predovšetkým pre seba, potom pre bližných, a to tak, že nikoho nevytvárame zo svojich modlitieb. Pre určitú osobu, ako rodičov, dobrodinčov a pod. nie sme povinní sa modliť, hoci sa to sluší, iba ak by boli v ťažkej núdzi. To by mohlo platiť o dušiach v očistci takýchto zomrelých. No nevieme, v akom sú stave.

Prosebná modlitba je *potrebným prostriedkom spásy*. Preto Písmo sv. často hovorí, že pokušenia nemôžeme zdolať bez modlitby. Okrem toho sv. Otcovia učia, že konečnú vytrvalosť nemôžeme získať bez modlitby. Preto aj tridentský snem tvrdí: „Boh neprikazuje nemožné veci, ale prikazujúc pobáda, aby si robil, čo môžeš, a prosil o to, čo nemôžeš, a pomáha ti, aby si mohol.“¹⁶⁰ Ak je však niečo potrebným prostriedkom k cieľu, prirodzený zákon predpisuje, aby sme tento prostriedok užívali, ak aj cieľ je potrebný. A je potrebný, lebo každý z nás sa má usilovať dosiahnuť posledný cieľ.

Jestvuje aj *pozitívny Boží zákon* modliť sa. Písmo sv. často vyzýva k modlitbe. Kristus hovorí: „Proste a dajú vám. Hľadajte a nájdete. Klopte a otvoria vám. Lebo každý dostane, kto prosí; každý nájde, kto hľadá; a každému otvoria, kto klope.“¹⁶¹ A na inom mieste: „Bedlite a modlite sa, aby ste neprišli do pokušenia“¹⁶² Tento príkaz zaväzuje často v živote podľa Kristových slov: „Treba sa vždy modliť a nedať sa nikdy znechutiť.“¹⁶³ Ale nikde nie je napísané, kedy sa máme modliť. Preto nie je prikázané, aby sa človek modlil ráno, na poludnie, večer, pred jedlom, po jedle atď. Zanedbanie týchto modlitieb sa stane hriechom iba zo zlej pohnútky, ako z lenivosti, hanby a pod. a podľa toho je ťažkým, alebo všedným hriechom.

Prosebná modlitba v istých okolnostiach má *neomylný úči-*

¹⁶⁰ Sess. VI. c. 11 Denzinger-Bannwart, n. 804.

¹⁶¹ Mt 7, 7—8.

¹⁶² Mt 26, 41.

¹⁶³ Lk 18, 1.

nok. Kristus to vyjadruje slovami: „Veru, veru, hovorím vám, keď budete v mojom mene prosiť Otca o niečo, dá vám to!“¹⁸⁴ Modliť sa v mene Ježišovom značí modliť sa podľa Jeho úmyslu. Podľa Jeho *úmyslu* sa modlíme: a) ak prosíme predovšetkým o statky potrebné na spasenie, v druhom rade užitočné pre ten cieľ: „Hľadajte najprv kráľovstvo Božie a jeho spravodlivosť, a toto všetko sa vám pridá“;¹⁸⁵ b) ak prosíme s dôverou, že to dostaneme: „Nech prosí s dôverou bez pochybovania, lebo kto pochybuje, podobá sa morskej vlne, ktorú vietor unáša a zmieta. Taký človek nech sa nenazdáva, že dostane niečo od Pána! Veď má dušu rozpoltenú a je nestály v každom počínaní“;¹⁸⁶ c) ak prosíme s pokorou, lebo „Boh sa pyšným protiví, ale pokorným dáva milosť“;¹⁸⁷ d) ak prosíme vytrvalo, čo Kristus vyjadril parabou o neodbytnom priateľovi,¹⁸⁸ o bezbožnom sudcovi,¹⁸⁹ o kananejskej žene;¹⁹⁰ e) ak to prosíme pokorne.

Okrem toho treba vedieť, že modlitba je *trojaká*: mentálna, ústna, miešaná z mentálnej a ústnej, ako to vyjadruje sv. Bonaventura: „Sú tri druhy modliacich sa: jedni sa modlia ústami, iní iba v srdci a zas iní ústami a srdcom. Prví sú falošní, druhí zbožní, tretí praví.“¹⁹¹ Druhí a tretí majú pritom nielen srdce, ale aj rozum, t. j. rozum dáva pozor na to, čo sa deje. Ak sa pritom aj ústa pohybujú, môže dávať pozor, aby slová správne vyslovoval, môže myslieť na smysel slov, alebo na nejakú pravdu, ako pri ruženci, keď človek medzi Zdravasom, ale aj za Zdravasom a Otčenáša rozjímá o tajomstvách. Ale aká bude modlitba, ak človek nemyslí pri nej na nič také, alebo myslí na svetské veci? Je to celkom prirodzené, lebo asociácia, ktorá spája najrozličnejšie veci, je psychologickou nevyhnutnosťou. Ani najväčší mystikovia sa nevedia modliť bez akejkolvek roztržitosti. Sv. Alojz považoval za najväčšiu milosť, že mohol sa raz hodinu modliť bez

¹⁸⁴ Jn 16, 23.

¹⁸⁵ Lk 12, 31.

¹⁸⁶ Jak 1, 6—8.

¹⁸⁷ Jak 4, 6.

¹⁸⁸ Lk 11, 5—8.

¹⁸⁹ Lk 18, 1—8.

¹⁹⁰ Mt 15, 21—28.

¹⁹¹ Sup. Sp. 16.

roztržitosti. Obyčajní smrteľníci to dokážu iba niekoľko minút, čo, pravda, závisí od ich sily sústredenia, ktorá zas závisí od ich nervovej sily. Čo teda povedať o takejto roztržitej modlitbe? Ak ide o mentálnu, pri ktorej ústa neúčinkujú, len tie činy sú modlitbou, pri ktorých sa človek zaoberá predmetom modlitby, ostatné sú čisto svetské myšlienky. Ťažkosť robí vlastne iba ústna modlitba. A tu musíme povedať: Ak človek mal na začiatku úmysel sa modliť a teda uvedomil si to (dával pozor), je to modlitba, hoci medzitým je aj dobrovoľne roztržitý. Prosba neprestane byť prosbou preto, lebo prosiaci si pri jej prednese všima i pracovnú kráľa, keďže ju vie nazpamäť. Ak by modlitba nemala tento začiatočný úmysel a pozornosť a nemala by ich ani neskôršie, nemôže byť ani reči o modlitbe, ako sa nemodlí celkom opitý človek, ktorý bez vedomia a mechanicky odrecituje naučené formuly. O modlitbe by nemohlo byť reči, keby niekto spolu s ústnou modlitbou konal čin, ktorý nie je slučiteľný s modlitbou, lebo vtedy by vykonával tento čin a nemodlil by sa. Teda nemodlí sa, kto je pohrúžený do matematického problému a medzitým ústami sa modlí. Je otázka, či také dačo je vôbec možné? Ak obidva činy sú spojitelné, hovorí sa o vonkajšej pozornosti (*attentio externa*). Názov nie je správny. Pozornosť je činom rozumu, ktorý si niečo všima a je vnútorný. Lepšie je povedať *nedokonalá* pozornosť, ktorá spočíva v tom, že človek má začiatočný úmysel, teda aj pozornosť a za modlitby nekoná nič vonkajšie, čo nie je neslučiteľné s činom modlitby. Takúto nedokonalú pozornosť prejavuje, kto modliac sa počúva hudbu (tu účinkuje ucho), pozerá na kraj (tu účinkuje oko), umýva sa (tu účinkujú ruky) atď., kým ústa vyslovujú modlitbu, rozum si všima jedno-druhé. Pravda, ak roztržitosť je dobrovoľná, je to hriech, a to všedný, lebo je to isté zneuctenie Boha a nedosiahne ovocie modlitby, keďže roztržitý človek sa tu a tam ani nechce modliť.¹⁹² Avšak ak nie je dobrovoľná, nie je nijakým hriechom, keďže človek sa chce modliť, hoci sa mu to tak nedarí, ako chce, ale to nie je v jeho moci.

Dobré je, ak sa modlitba koná v stave *posväcujúcej milosti*. Taký človek najväčšmi sa modlí podľa Kristovho úmyslu. Preto

¹⁹² S. Th. II, II, 83, 13 ad 3.

aj sv. Jakub píše: „Veľmi je účinná stála modlitba spravodlivého.“¹⁹³ No nie je to nevyhnutné. Boh počúva aj hriešnika, nie akosi zo spravodlivosti, lebo hriešnik si to nezasluhuje, ale iba z milosrdenstva.¹⁹⁴ Na to je potrebné, aby sa hriešnik vytrvalo modlil za seba, za svoje spasenie.

K svätým sa modlíme nie preto, aby nám dali rozličné dary. To môže urobiť iba Boh. Ale môžu za nás *orodovať* u Boha a *sprostredkovať* nám tieto dary, a preto ich prosíme, modlíme sa k nim. Aj to sa môže robiť verejne a súkromne. Verejne iba k svätým, uznaným Cirkvou, súkromne aj k dušičkám v očistci a k deťom, zomrelým ihneď po krste, lebo sú sväté, keďže sú v posväcujúcej milosti.

C. Hriechy proti zbožnosti.

Okrem dosiaľ spomenutých hriechov človek sa môže prehrešiť proti zbožnosti poverou, pokúšaním Boha, svätokrádežou a simoniou.

1. Povera.

Povery sa dopustí človek, ktorý nesprávne uctieva Boha, alebo stvorenie uctieva ako Boha.

a) Nesprávne uctievanie Boha.

Nesprávne uctieva Boha, kto Ho uctieva *zbytočným, nedôstojným spôsobom*, čo sa protiví zdravému rozumu, zvykom a predpisom Cirkvi, ktorá jedine je kompetentná určiť spôsob uctievania. Tak by hrešil, kto by žiadal, aby pri sv. omši horelo 21 sviec, lebo má práve 21 rokov, aby kňaz sv. omšu slúžil proti predpisu v zelenej farbe na znak toho, že už prekročil vek zrelosti, aby kňaz vykročil ľavou nohou atď. Sem patria aj tzv. *refazové* modlitby, dnes veľmi rozšírené. Tento hriech je obyčajne iba všedný, lebo znevažuje náboženský kult nie značne a často z nevedomosti. Ale ak by sa to stalo s úmyslom znevážiť kult alebo opovrhovať ním, bolo by to ťažkým hriechom.

¹⁹³ 5, 16.

¹⁹⁴ S. Th. II, II, 83, 16.

Nesprávne uctieva Boha aj ten, kto Ho uctí *mylným spôsobom*. Tak by zhrešil, kto by jedol na Veľkú noc veľkonočného baránka podľa starožidovského spôsobu. Tento spôsob totiž značí, že Kristus ešte neprišiel na svet, čo je mylné. Podobne by zhrešil, kto by uctieval nepravé pozostatky, propagoval nepravé zázraky, prorockvá, zjavenia. Preto biskupi majú dávať pozor, „aby do náboženského kultu, verejného i súkromného, alebo do života veriacich, nezaviedla sa poverčivá prax, niečo, čo nie je slučiteľné s vierou, alebo čo nezodpovedá cirkevnej tradícii.“¹⁹⁸ Takýto spôsob uctievania je obyčajne ťažkým hriechom, lebo sa zakladá na lži, a preto značí krivdu, spáchanú na Božej dôstojnosti.

Cirkev je *veľmi obozretná* pri schvaľovaní rozličných pobožností. Bez povolenia biskupa sa nemôžu konať. V ťažších prípadoch má sa obrátiť na sv. Stolicu, ktorá často zakázala pobožnosti, ktoré „páchly poverou“, ako pobožnosti k slzám Kristovým a pod. O litániách, ktoré sa majú verejne modliť, je výslovne povedané, že ich nemôže schváliť ani biskup.¹⁹⁹ To patrí výlučne do kompetencie sv. Stolicy.

b) Modloslužba.

Modlár namiesto pravého Boha slúži, uctieva, klania sa modle, slovom *tvoru*.¹⁹⁷ Modloslužba je dvojaká: formálna a materiálna. *Formálna* má úmysel klaňať sa tvor. Môže byť *dokonalá*, ak modlár skutočne považuje modlu za Boha, a *nedokonalá*, ak síce verí v pravého Boha, ale z nenávisti klania sa tvorstvu. *Materiálna* modloslužba klania sa modle iba zovnútorne, bez vnútorného súhlasu, z nútenia alebo omylu.

Modloslužba *formálna* je ťažkým hriechom. Dokonalá obsahuje neverectvo, čo je proti čnosti viery, nedokonalá nenávisť, ktorá je proti láske k Bohu. Aj *materiálna* je ťažkým hriechom, ak sa niekto klania modlám zo strachu, ako sa niekedy stávalo za prenasledovania prvých kresťanov (thurificati), lebo je to po-

¹⁹⁸ C. 1261, § 1.

¹⁹⁹ C. 1259, § 1.

¹⁹⁷ Z 95, 5.

prenie viery. Materiálna modloslužba nie je hriechom vtedy, ak sa stane z omylu. Tak nezheší, kto nevie, že hostia nie je konsekrovaná a klania sa jej.

Pravda, modloslužba je nielen klaňať sa slnku, mesiacu, hviezdám, ale aj rase, národu, štátu.¹⁹⁸ *Panteizmus* je iba krycie meno pre ateizmus. Je to iba taktizujúci manéver opustiť meno Božie a naplniť ho iným obsahom, než aký pôvodne malo. (Encyklika Pia XI. S úzkostlivou starostlivosťou.)

c) Veštenie.

Veštenie je *úsilie poznať skryté veci pomocou zlého ducha*. Predpokladá sa, a to nie bez dôvodu, že zlý duch ako vyššia bytosť pozná viac ako človek a teda aj skryté veci. Už v tom je nezriadenosť, že človek sa takto dostáva do styku s diablom, s nepriateľom Božím a naším. No pritom sa nezastaví. Človek, ktorý od neho očakáva poznatky, uctieva ho, čo prejavuje aj navonok rozličným spôsobom: uzavrie s ním dohodu, napísanú vlastnou krvou, že sa mu predáva s dušou a telom atď. Tým ukracuje Boha, krivdí mu, je to proti úcte patriacej Bohu.

Podľa sv. Tomáša môže sa to stať výslovne a implicitne.¹⁹⁹ *Výslovne*, ak sa zlý duch výslovne vyzve, aby sprostredkoval žiadanú vec. *Implicitne*, ak človek užije prostriedok, ktorý nedokáže vyvolať účinok, čo nasleduje, preto tento účinok má sa pripisovať diablu.²⁰⁰ Kto užíva „nesúce a márne prostriedky, aby vec poznal prirodzene, očakáva tým pomoc od rozumnej bytosti. Avšak Boh alebo dobrý anjel nemôže schvaľovať takéto márne hľadanie, iba diabol.“²⁰¹ Je to všetko pravda, ak človek logicky myslí. Ale poverčivý človek často nemyslí ani na Boha, ani na dobrého anjela, ani na diabla, ale očakáva mimoriadny účinok iba od samej veci. V tomto prípade sa prehrešuje iba *proti rozumu*, nie však *proti úcte k Bohu*, ani *proti viere*. *Proti Bohu a viere* sa prehrešuje, iba ak výslovne čaká pomoc od zlé-

¹⁹⁸ E. Schlund; *Modernes Gottglauben*, Regensburg Habbel 1939, 63.

¹⁹⁹ Spesz, *Psychologia slov. ľud. povier*, Trnava 1944, 11–12.

²⁰⁰ Prümmer, *Manuale Theol. Mor. II*, Herder 1936, 413.

²⁰¹ Merkelbach, *Summa Theol. Mor. II*, Parisiis, éd. II, 765.

ho ducha, hoci duch mu ju skutočne ani neposkytne. No na hriech stačí hriešny úmysel. V tejto veci rozhodne treba opraviť mienku väčšiny autorov, lebo nezodpovedá pravde. Takto by sa iba zbytočne rozmnožovali hriechy poverčivých ľudí. Veď ľudia si často iba zo zvedavosti, zo zábavy, alebo žartu dávajú ľahať „planéty“ bielymi myšami alebo papagájmi, zostaviť horoskop, čítať z dlane, vykladať karty atď.

Tu si treba rozhodne všimnúť aj *parapsychologiu*, ktorá dokazuje, že niektoré veci, ktoré sa kedysi pripisovali duchom, treba vysvetliť dosiaľ neznámymi, okultnými, prirodzenými silami. Sem patrí telepatia, čítanie v myšlienkach, jasnovidectvo, xenoglozia, psychometria, ktoré sú dokázané a poukazujú na prirodzený pôvod, hoci ho bližšie nevieme označiť.²⁰² No časom sa môžu vysvetliť ako veľa iných vecí normálnej psychologie, fyziologie alebo fyziky. Ak teda niekto vie o týchto veciach a verí v ne, nie je to veštenie a teda je to dovolené. Všetko závisí od úmyslu. Ak niekto čaká odpoveď od zlého ducha, je to zjavne ťažký hriech, inakšie nie. Do ohľadu sa má vziať aj prípadné pohoršenie.

Ale aj prirodzené vysvetlenie *má svoje hranice*. Nijakým prirodzeným spôsobom nemožno vysvetliť predpoveď budúcich slobodných činov (opravdivé proroctvo). Takú budúcnosť nemôže predpovedať ani anjel, ani človek, ani zlý duch, ale jedine Boh. Veď taká budúcnosť nejestvuje ani osebe ani v príčine, teda konečným, obmedzeným rozumom nie je poznateľná. Ale nekonečný rozum to musí poznať, inakšie by nebol nekonečný. Ale ak táto budúcnosť je už nejako prítomná v prirodzenej povahe a pod., najmä ak si predpoveď nenárokuje absolútnu istotu, iba väčšiu-menšiu pravdepodobnosť, môže sa poznať aj stvoreným rozumom, ako keď vychovávatelia, rodičia, dobrí znalci ľudí a pod. predpovedajú, čo ten alebo onen bude v istých okolnostiach robiť. Takto sa môže predpovedať choroba, ba aj smrť, ktorá už v človekovi pracuje a prezrádza sa už či jemu samému alebo inému, ktorý je na to usposobený, ako to býva najmä vo sne. Zvieratá alebo ľudia môžu vopred cítiť aj zemetrasenie, keďže oby-

²⁰² Spesz, Spiritizmus, či parapsychologia? Trnava 1947, 53—72.

čajne menšie záchvevy predchádzajú katastrofálne otrasy, ako to bolo v Messine r. 1908.

Ak je možnosť prirodzene vysvetliť takýto jav, už nejde o poveru, ale o *prírodný zjav*. Preto nie je veštením z mesiaca predpovedať dážď, z červených oblakov pri západe slnka nastávajúci vietor a pod. Ale je veštením z konštelácie hviezd (horoskop) a z kariet, kociek, črt dlaní, z vnútorností zvierat, z letu vtákov atď. predpovedať budúci osud človeka, ktorý závisí od jeho slobodnej vôle, napr. aké povolanie si vyvolí, čo bude robiť v istých okolnostiach atď. Nie je veštením uzatvárať z písma na isté vlastnosti pisateľa.²⁰³ Je veštením z kryštálov chcieť poznať skryté veci. No niekedy to dokážu médiá. Ale ony to aj bez nich uhádnu na základe svojich mediálnych schopností, takže kryštál, zrkadlo, čistá voda v pohári a pod. sú pritom zbytočné. Takéto poznatky sa vyskytujú aj vo sne. Zo sv. Písma vieme, že aj Boh často dával takýmto spôsobom úpravy ľuďom.^{203a} Aj zlý duch sa môže niekedy do toho zamiešať. Ale niektoré poznatky možno vo snách získať aj čisto prirodzeným spôsobom, telepaticky. Teda v nápadných prípadoch si myslieť, že je to azda telepatický zjav, nie je hriechom. Bolo by ním, keby človek videl vo všetkých snoch čosi mimoriadne. Pravda, nebolo by to ťažkým hriechom, keby sa tým v jednotlivých prípadoch správal v bdelom stave, povedzme, že by si kúpil los, ktorého číslo videl vo sne, lebo aj tak obyčajne neverí pevne, že vyhrá naň.

Nie je dnes už poverou hľadať neznáme veci automatickým písmom, ktoré sa deje bez vedomej vôle, automaticky. Nie je to „duch“, ktorý píše, hoci sa zaň vydáva, ale píšuci sám, vedený obdivuhodným spôsobom svojím podvedomím, ktoré občas telepaticky prezrádza aj skryté veci. To isté treba povedať o čarovnom prútku, ktorý už dávno prestal byť čarovným. Je to vidlica z vŕby, alebo liesky, ktorá svojím „ťahaním“ prezrádza skrytú vodu, naftu, uhlie atď. Je to celkom prirodzený zjav, ktorý sa vysvetlí tým, že dotýčná hmota ionizuje vzduch, vzduch zas vidlicou pôsobí na nerstvo prútkara a táto reakcia mu oznamuje prí-

²⁰³ I. Petera. Úvod do soudní a kriminální grafologie. Praha, E. Fauster 1947.

^{203a} A. Stocher, Les rêves et les songes, St. Maurice, St. Augustin 1946, 77—86.

tomnosť hľadanej látky. Dnes už jestvujú aj takéto elektrické aparáty. Väčšia ťažkosť je v tom, že prútik nájde aj zahrabaný hraničný kameň, vraha, kmína atď., lebo to sú vzťahové veci a každý vzťah je čosi duchovné. Ale je isté, že niektoré osoby majú vlastnosť objavovať tieto skutočnosti. Elza Güntherová-Geffersová udala miesto, kde ležala mŕtvola Kaschnického, kočiša u roľníka Miggeho z Woymansu. Erik Ján Hanussen však objavil krádež bankoviek v Rakúsko-Uhorskej banke, M. Schmidtová z Frankfurtu mŕtvolu dvoch zavraždených mešťanostov z Heidelbergu.²⁰⁴ Tieto médiá to urobili bez akýchkoľvek fyzických pomôcok. Teda prútik môže byť u takýchto osôb zbytočný. To isté treba povedať o pohybujúcich sa stoloch a siderickom kyvadle, ktoré svojím pohybom udávajú nám nejaké skryté veci. Aj ony sú zbytočné u médií veľmi vyspelých a u menej vyspelých iba sprostredkujú výraz vnútornej precitlivelosti.

K veci zaujala stanovisko aj *Cirkev*, a to predbežne negatívne. V dekrétu sv. Officia z 26. marca 1942 ukladá ordinárom a rehoľným predstaveným, aby svojim poddaným zakázali rádiestécké (telepatické) konzultácie, pričom sa veští o „okolnostiach a udalostiach osôb.“²⁰⁵ Okolnosti osôb sú: ich rozumové alebo mravné vlastnosti, zdravie, život, smrť, miesto pobytu a pod. Udalosti osôb sú: ich činy, ako krádež, vražda, lúpež a pod. Zakazuje sa teda cirkevným osobám akýmkoľvek spôsobom (prútikom, kyvadlom a pod., alebo aj bez nich) veštíť o týchto veciach. Nie je zakázané rádiestéziou hľadať vodu, naftu, kovy atď. Ani nie je zakázané predpovedať, či bude pršať, blýskať sa, či bude povichrica, zemetrasenie a pod., lebo to nie sú okolnosti a udalosti osôb, ale veľkej prírody.²⁰⁶

Zaujímavé je aj *odôvodnenie* toho zákazu. Je to ujma náboženstva a pravej zbožnosti, ktorá vyplýva z takého počinania duchovných osôb. V niektorých krajinách sa totiž našli duchovní, ktorí sa venovali takýmto veciam a dávali tým veriacim pohoršenie. Toto pohoršenie napr. nastalo tým, že niektorý z nich

²⁰⁴ Spesz, *Spiritizmus či parapsychologia?* 80—82.

²⁰⁵ Acta A. Sedis, I. Maii 1942, 148.

²⁰⁶ I. Creusen, v *Periodica de re morali, canonica, liturgica, Romae* 1942, III, 287

predpovedal uzdravenie, ale chorý zomrel. Samodruhým ženám predpovedali, že sa im narodí chlapec, a narodilo sa im dievča. Lekári zas v tom videli nekalú konkurenciu, lebo duchovní dostávali za to odmenu. Preto dekrét necituje kánon 2325, v ktorom sa zakazuje povera, ale iba kánon 138 a 139 § 1, ktorý ukladá duchovným osobám, aby sa vyhýbaly veciam, ktoré sa neshodujú s ich úradom alebo dôstojnosťou, alebo ktoré môžu škodiť ich autorite.

Je to prvý raz v dejinách, že sv. Stolica nepredpokladá účasť zlého ducha na týchto úkazoch. Dosiaľ sa to predpokladalo preto, lebo veda nevedela tieto úkazy vysvetliť čisto prirodzene. Ba ešte aj dnes väčšie výkony, ako pravé proroctvo, dokonalú xenogloziu, levitáciu väčších rozmerov nijaká parapsychologia nevie vysvetliť. No telepatia je už dnes dokázaný fakt, ktorý ani oficiálna veda ani teológia viac nepopiera. V Spojených štátoch J. B. Rhine a jeho spolupracovníci robia na tomto poli presvedčivé pokusy.²⁰⁷ Preto aj dekrét obozretne prízvukuje, že „sa nechce dotknúť vedeckých otázok rádiestézie“ a zakazuje ju duchovným iba z morálnych dôvodov.

d) Čarovanie.

Kým veštenie sa vzťahuje na poznanie skrytých vecí, zatiaľ čarovanie týka sa *vonkajšieho účinku*, ktorý čarujúci chce dosiahnuť nevhodnými prostriedkami, nemajúcimi onú silu ani od prírody (ako lieky), ani od Boha (ako sviatosti môžu spôsobiť nadprirodzený účinok). A keďže sa predpokladá, že človek logicky užíva takéto prostriedky, ich účinnosť sa musí pripisovať duchu, a to zlému. Môže sa to stať *výslovne a implicite*. Ak sa to deje výslovne, niet pochybnosti, že je to ťažký hriech, a to aspoň pre zlý úmysel, hoci zlý duch naozaj nemá na veci účasť. Ak však nemyslí na zlého ducha — a to je častejší prípad — iba robí niečo, čo nemôže mať očakávaný účinok, nie je to hriech povery, iba nesmysel, teda logická chyba ako pri veštení. Preto sa latinsky volá vana observantia.

²⁰⁷ I. B. Rhine, *The reach of mind*, New-York, Sloane, 1947, 27—50.

Aj táto forma je *veľmi rozšírená* po celom svete. U primitívnych národov je to náboženský kult. U civilizovaných nejak s ním súvisí, alebo ho nahrádza. Niektoré čary sú spoločné všetkým národom. Iné zas poznajú iba jednotlivé národy. Možno z nich zostaviť celý život patričného národa. Je to značný kus folkloru, hoci menejcenný. Aj Slováci ich majú, hoci nie viac ako napr. Nemci.²⁰⁸

Ale mýlili by sme sa, keby sme mysleli, že toto všetko je *bez akéhokoľvek smyslu*. Niektoré veci majú svoje prirodzené zdôvodnenie, ktoré potvrdzuje mnohotisícročná prax ľudu. Ako nie je veštením predpovedať počasie zo škrekú zelených žiab, tak nie je čarovanie napr. užívať niektoré nerasty, rastliny na liečenie. Pravda, aj do toho sa môže zamiešať poverčivá okolnosť, ako že z odvaru rastliny treba deväť ráz piť,^{208a} a to zpakrúky atď. Ale samo pitie nemusí byť už čarovaním, ba môže to byť prejavom ľudskej múdrosti, na ktorej aspoň zčiasťky je založená aj moderná terapia. Iné praktiky sú zas bez akéhokoľvek rozumného smyslu a teda číre čary, ako nesediť pri stole číslo 13, v piatok necestovať, vrátiť sa, ak nám mačka prešla cestu atď. Sem patria aj všelijaké „porobenía“, napr. dať ľudskú kosť pod prah maštale, aby kravy nedávaly mlieko, tri razy popľuť, aby decko zostalo zdravé atď. Ani ľud to už vážne neberie, často sa z toho smeje, a preto nemôže to byť ťažkým hriechom.

Ani *hypnotizovanie* už dávno nie je čarovaním, ale iba celkom prirodzeným zjavom. Je to umelé vyvolávanie viac-menej hlbokého spánku, podobného prirodzenému, v ktorom sa niektoré činy hypnotizovaného usmerňujú vôľou hypnotizéra.²⁰⁹ Sv. Stolica ešte r. 1847 vyhlásila: „Po odstránení každého omylu, veštenia, vysloveného alebo implicitného vzývania zlého ducha, užívanie magnetizmu, t. j. užívanie len fyzických prostriedkov inakšie dovolených, nie je mravne zakázané, ak nesmeruje k cieľu nedovolenému, alebo akokoľvek zlému.“²¹⁰ Takýmto zlým cieľom

²⁰⁸ Obširnejšie o tom viď Spesz, *Psychologia slov. ľud. povier* 47–48.

^{208a} O symbolickom význame číslíc v. H. Seronya, *La Kabbala*, Paris, Grasset, 1947, 256–61.

²⁰⁹ Spesz, *Das dunkle Reich in uns*, Hildesheim, Borgmayer 1934, 102.

²¹⁰ Denzinger-Bannwart, n. 1653.

Iom je v hypnóze navádzať na krádež, vraždu atď. Už samotný akt chcieť si takto podmaniť vôľu druhého nie je morálne bezvadný, keďže človek je slobodný. Pravda, ak s tým hypnotizovaný súhlasí, nemožno proti tomu nič namietat. Hypnóza môže škodiť zdraviu hypnotizovaného, ba môže spôsobiť i smrť. Preto verejné hypnotizovanie je aj štátom zakázané. Rozhodne sa musí odsúdiť verejné hypnotizovanie detí kočujúcimi hypnotizérmi na predstaveniach. Už ne jeden žiak na to doplatil zdravím. Hmotný zisk, ukojenie zvedavosti, nie sú dostatočným dôvodom pre takéto produkcie. Užíva sa aj na liečenie menších funkčných porúch, ako pri bolení zuba, hlavy, menších neuralgií, no nikdy nie na liečenie organických väd. Ani pri ťažších nervových chorobách účinnosť nie je vždy istá.

Kedysi hypnotizmus sa volal *animálnym magnetizmom*, lebo podľa Fr. Mesmera, jeho objaviteľa, zaviňuje ho fluidum, podobné nerastnému magnetizmu. Aj vyššie spomenutý dekrét sv. Stolicy ho takto volá. Dnes sa viac užíva výraz hypnotizmus a animálny magnetizmus čiže mesmerizmus sa vyhradzuje iba pre fyzické akty, tzv. passy (fahy), ktorými sa liečia menšie choroby. U nás ním operuje Gireth. Lieči ním aj ťažšie prípady reumatizmu, niektoré kožné choroby, ba dokonca vraj ovplyvňuje aj pľúca, a to všetko na nervovom základe. Kedysi vysmievaný animálny magnetizmus stojí dnes aj v strede vedeckého záujmu. I. Wüst a I. Wimmer zistili prúťikom W-žiarenie v ľudskom organizme.²¹¹ V tejto veci možno očakávať ešte veľké prekvapenia.

D o d a t o k.

Špiritizmus.

Staré povery, veštenie a čarovanie, ktoré sa kedysi volali aj mágiou, dnes sa šíria pod menom špiritizmu. Nie je to podstatne nová vec, ale iba stará vec dostala nové meno. Začalo sa užívať od polovice 19. stor., keď dve dcéry lekára Foxa v Hydesville v Spojených štátoch dostali sa vraj do styku s „dušou“

²¹¹ Spesz, Špiritizmus, či parapsychologia? 176—8.

istého zomrelého. Podľa toho špiritizmus nie je styk s hociktorým duchom, ale len s duchom zomrelých.

Tento styk sa deje *mnohými spôsobmi*, ktoré sme už spomínali: pohybujúcim sa stolíkom (v Amerike vyrábajú osobitný typ stolíka, zvaný planchett), automatickým písmom, peniazom, ktorý sa pohybuje k písmenám abecedy, kryštalom, alebo len médiom v tranze. „Duchom“ sa dávajú otázky, na ktoré oni vopred ushovoreným spôsobom (klopaním, písaním) dávajú odpoveď. Občas zjavujú sa „duše“ zomrelých bez akéhokoľvek zistiteľného média, klopaním, rinčaním refazí atď., alebo vo viditeľnej forme (fantom) a vtedy hovoríme o *strašidlách*.

No mýlili by sme sa, keby sme si mysleli, že špiritizmus sa vyčerpáva v takýchto praktikách. Nie. Špiritizmus je aj *náboženstvom*, ktoré konkuruje všetkým ostatným a teda aj kresťanstvu. Stále sa šíri. Špiritisti tvrdia, že ich je asi 70 miliónov. Je to iste prehnané, lebo ako to možno zistiť, keď je to tajná spoločnosť? Jednak je ich veľa z každého stavu a národnosti.

Dogmaticky je to *smes všetkých náboženstiev*. Učí, že *ľudská duša* je súčiastkou Boha. Ale keďže zhrešila, bola uzavretá do tela, aby v ňom pykala a očistila sa. Ak človek zomrie, duša sa oddelí od hrubého tela, ktoré spráchnivie. Okrem toho človek má aj jemné telo, ľahučké ako éter, tzv. astrálne (astrum=hviezda), alebo perispit (spiritus=duch). Pri smrti ostrálne telo vychádza spolu s dušou z hrubého tela a obklopuje ju ako nejaký magický plášť, ktorý obyčajne nie je viditeľný. Vyzerá ako hmla a má podobu ľudského hrubého tela. To sú biele strašidlá na cintorínoch, v lesoch, starých domoch a pod.

Oddelená duša po istom čase sa rozpamätá, že zhrešila, a preto znova vchádza do iného tela, ľudského alebo zvieracieho, čiže *reinkarnuje sa*. Tu pyká za to, čím sa prehrešila v predošlom živote. Reinkarnácia sa opakuje až 55 ráz (kabala čísel), kým sa duša celkom neočistí. Vtedy sa znovu spojí s Bohom, pričom stratí vlastnú osobnosť. Je to budhistická nirvána.

Výnimku z tohto pravidla tvorí *Kristus. Nebo! Bohom*, ale čistou iskrou, ktorá sa nikdy nepoškvrnila hriechom. Preto sa vlastne nemusel inkarnovať. Ale predsa to urobil, aby svojím životom dal príklad padlým duchom, ako sa majú dostať k čistému

Bohu. Nerobil nijaké zázraky, iba skutky, ktoré môže konať každý čistý duch. Napr. Jeho chodenie po Genezaretskom jazere je iba levitácia, ktorá sa vyskytuje v špiritistických seansách. Keď zomrel, aj jeho duša odišla z tela odená perispriom, a preto ho Jeho učeníci niekoľko ráz videli.

Jeho učenie bolo veľmi jednoduché. Učil vraj iba to, že Boh je nám otcom a že my všetci sme si navzájom bratmi. Nezaložil nijakú viditeľnú cirkev na zemi. Nebo, peklo, očistec sú celkom zbytočné vymysleniny. Neba niet, lebo Boha, najdokonalejšieho ducha, nemožno vidieť. Peklo odporuje добрote a milosrdenstvu Boha, ktorý nemôže dopustiť, aby krehký človek bol trestaný za hriešnu chvíľu na veky. Hriešna duša sa očistí reinkarnáciou, a preto aj očistec je zbytočný.

Ako z tohto krátkeho náčrtu vidieť, špiritizmus je smes bludov všetkých čias, ktoré protirečia kresťanstvu. Preto katolík nemôže byť špiritistom.

Ale čo povedať o *čudných javoch* v špiritistických seansách? Predovšetkým nie sú všetky pravdivé. Veľa z nich sa zakladá na klame. Každé médium dosiaľ bolo prichytené pri podvode. No nie všetko je klam. Bolo by to nebezpečné tvrdenie pre každú historickú istotu. Niektoré fakty treba uznať. Ale *ich pôvodom nie je duch*. Duch oddelený od hmoty, alebo vôbec nemajúci k nej vzťah, musí byť v každom ohľade vyšší ako človek, ktorého dokonalosť obmedzuje práve telo. A čo vidíme u duchov „špiritistických schôdzok“? Ich inteligencia je iba priemerná alebo podpriemerná. Zaoberajú sa malichernými, smiešnymi vecami. Nevedia odpovedať na najprimitívnejšie otázky, ako čím boli za živa, ako sa volá ich žena. Celkom nové veci nikdy nevedia, iba také, o ktorých niekto živý vie. Často si protirečia. Ich inteligencia je natoľko úbohá, že ktosi právom povedal: „Ak posmrtný život má spočívať v tom, aby človek mal inteligenciu takého „ducha“, volím radšej po smrti nežiť.“²¹² Okrem toho niť prípadu, v ktorom by zomrelý bol dokázal svoju totožnosť, Fr. Myers napísal za života krátku báseň, o ktorej vedel iba sám. Báseň vložil do obálky, ktorú viac ráz zabalil a starostlivo zape-

²¹² Ch. Richet, *Traité de Métapsychique*, Paris, Alcan 1923, 370.

čatil, aby sa nik nedozvedel jej obsah. Pred smrťou vyzval priateľov, aby po jeho smrti vyvolali jeho ducha a opýtali sa ho, čo je napísané na papieri. Aj ho vyvolali, opätovne sa „hlásil“, no nevedel, čo je na papieri napísané ani vo všeobecnosti, hoci médium sa veľmi morilo, aby to uhádlo. Nemožno predpokladať, že duch zabudol, lebo celý čas musel na to myslieť. Aspoň na fakt by sa bol mal pamätať. Aj Flammarion sľúbil svojim priateľom, že im po smrti dá nejaké znamenie, ale nesplnil svoj sľub.

So *stránky teologickej* názor na vec nie je jednotný. Tertullián popiera, žeby niekto prekročil „veľkú priepasť“ medzi týmto a druhým svetom. Sv. Augustín sa kloní k názoru, že napr. strašidlá sú halucinácie, vynárajúce sa z pamäti, dnes by sme povedali z podvedomia. Sv. Tomáš je mienky, že duše zomrelých s dovolením Boha môžu sa na istý čas vrátiť na zem: duše zatratených preto, aby odvrátily ľudí od zlého života, duše z očistca, aby si vyžiadaly pomoc živých, sväté, aby liečily choroby a dávaly isté znamenia. Varuje však pred omylmi, ktoré sú časté. V najnovšej dobe sú za zjavenia mŕtvych A. Gatterer²¹³, H. Thourston,²¹⁴ I. Staudinger²¹⁵ a iní. Avšak vzhľadom na uvedené fakty, ktoré poukazujú na nízku inteligenciu, ako aj na objavy parapsychologie, je správnejšie popierať zásah zomrelých, a to tým viac, že ani teologicky to nemožno dokázať. Veď taká duša je už na konci svojho putovania (status termini) a niet príčiny, prečo by jej Boh dovolil, aby sa vrátila na zem a miešala sa do vecí žijúcich ľudí. Poučná je v tomto ohľade aj parabola o boháčovi a Lazárovi. Boháč žiadal Abraháma: „Otče, prosím ťa teda, aby si poslal (Lazára) do domu môjho otca! Mám totiž päť bratov; nech im dosvedčí, aby sa aj oni nedostali na toto miesto múk.“ Abrahám mu odpovedal: „Majú Mojžiša a prorokov; tých nech počúvajú.“ Ale on odpovedal: „Nie, otec Abrahám, — lebo keď niekto zmŕtvych príde k nim, budú sa kajať.“ Vtedy mu povedal: „Ak nepočúvajú Mojžiša a prorokov, neuveria, ani keď niekto zmŕtvych vstane.“²¹⁶ Nemá teda smyslu, aby sa mŕtvi

²¹³ Der wissenschaftliche Okkultismus u. sein Verhältnis zur Philosophie, Innsbruck, Rauch 1927, 134—5.

²¹⁴ La Chiesa e lo spiritismo, Milano, Vita e Pensiero 1938, 13—4.

²¹⁵ Das Jenseits, Einsiedeln Benziger 1941, 51.

²¹⁶ Lk 16, 27—31.

vracali k živým. Inakšie stať by sa to mohlo iba zázrakom a zázrak zas by mohol urobiť iba Boh bez mŕtvych, napodobňujúc ich v nejakom hmotnom tvare.

Teda *špiritistický jav nie je telepatia*, čiže spontánne poznanie skrytého stavu iného, ako choroby, smrti atď. Tento fakt dnes uznáva aj oficiálna veda. Odmietnutie dnes je už neslučiteľné s vedeckou poctivosťou.²¹⁷ To isté treba povedať o *čítaní v myšlienkach*, ktoré je tiež dokázané. Uznávajú to aj katolícki autori. Aj *jasnovidenie* je dokázaným prirodzeným faktom. Iba to je sporné, či je prazjavom, alebo či sa má redukovať na telepatiu. O jasnovidení je reč totiž vtedy, ak médium bez sprostredkovania druhej hlavy priamo pozná telepaticky nejakú vlastnosť alebo udalosť, povedzme miesto mŕtvoly, o ktorom nik nevie. Niektorí autori tvrdia, že táto druhá ľudská hlava nikdy sa nedá celkom vylúčiť, lebo vraj ako sa môže výpoveď skontrolovať, ak to nik nevie? Ale ak to vie jedna hlava, už médium môže z nej túto vedomosť telepaticky „stočiť“ a jasnovidenie je zbytočné, ide iba o telepatiu vo vlastnom smysle.²¹⁸ Iní ešte s väčšou pravdepodobnosťou tvrdia, že tú druhú hlavu možno vytvoriť.²¹⁹ Najpresvedčivejší dôkaz je asi tento: Rozkážeme médiu, aby z ohromného množstva kníh knižnice čítalo v istej knihe na istej strane, a to bez videnia a dotyku. Ak to urobí a stane sa to častejšie, jasnovidenie je dokázané, lebo ak niekto na svete túto knihu aj poznal, nie je pravdepodobné, že vedome alebo nevedome myslí na tú stranu, takže by médium mohlo to z neho „stočiť“. Dokázaný prirodzený jav je aj *čiasťočná xenoglozia*, t. j. znalosť niektorých cudzích slov, ktoré médium nikdy nepočulo, ako aramejské slová Terézie Neumannovej atď. *Úplná xenoglozia*, t. j. dokonalá znalosť cudzej reči, ktorú človek nikdy nepočul, je mimoriadny jav. Aj *psychometria*, t. j. poznanie nehmotných vlastností majiteľa nejakého hmotného predmetu (palice, hodín atď.), je prirodzená. Zdá sa, že aj tu sprostredkovanie hmotného predmetu je zbytočné; médium môže i bez neho po-

²¹⁷ Moser, *Der Okkultismus*, Zürich I, Orell Füssli 1935, 386.

²¹⁸ Spesz, *Spiritismus* 17–24.

²¹⁹ Rhine, *New Frontiers of the Mind*, New York, Farrar and Rinehart.

znať duševné vlastnosti, vzťahy majiteľa predmetu. Bez zásahu duchov možno vysvetliť aj *nepravé proroctvo*, a to alebo známymi silami prírody, ako keď smrť už pracuje v človekovi a on ju predpovedá presne, najmä vo sne, alebo telepatickou sugesciou, ako keď Schopenhauerovej žene sa snívalo, že smýva s dlážky škvrnu atramentu, a ráno Schopenhauer skutočne vyliat atrament na dlážku. Mohol ho v tom ovplyňovať manželkin sen. Avšak *opravdivé proroctvo*, t. j. istá predpoveď budúcich slobodných činov, *nie je prirodzene možné*. Patrí iba Bohu.

Ani autolevitácia nevyžaduje zásah duchov. Aj ona sa vyskytuje na špiritistických seansách. Je to tiež prirodzený jav. C. M. D. Heredia, mexický jezuita, upadne do tranzu. Dvíha sa pomaly až po povalu, kde zostane niekoľko minút v horizontálnej polohe. Potom sa zas pomaly spúšťa. Trvá to asi 20 minút. Na konci je v bezvedomí a dvaja lekári ho musia kriesiť. On sám tvrdí, že je to celkom prirodzený pochod. Nechce však prezradiť, ako to robí, lebo sám sa to dozvedel od istého fakíra, ktorému sľúbil, že to nikomu neprezradí. Vec asi súvisí s dýchaním, ktoré má u fakírov veľký význam. Azda ono paralyzuje príťažlivosť zeme. Iba ak je autolevitácia *veľmi veľká, nemožno ju vysvetliť prirodzene*, ale musí sa vziať na pomoc duch, ktorý — nakoľko nie je viazaný k hmote — môže urobiť väčšie výkony než ľudská sila. Tak vieme zo sv. Písma, že duch zanesol proroka do vzdialenej krajiny, Ježiša Krista na strechu chrámu. Nechýbajú príklady ani v novšej dobe. Mirabelli čakal istého dňa na stanici Da Luz v Brazílii, aby sa preplavil loďou do Santosa. Zrazu však zmizol. O niekoľko minút telefonovali zo Sao Vicente, vzdialeného asi 90 km od Da Luz, že Mirabelli dve minúty po zmiznutí sa tam zjavil. Prirodzeného pôvodu je aj *telekinéza* (hýbanie na diaľku) každého druhu, ako rozličné šelesty, klopanie (rap), svetelné javy, aporty, najmä však pohyb predmetov, aký sa vyskytol v strašidelných prípadoch v Prahe—Brániku, v Koterbachoch, v Prešove, v Barci, v Banke pri Piešťanoch. Prirodzená je aj *častočná materializácia* napr. ruky, prstov a pod. *Celá materializácia, že by sa totiž zjavil celý živý človek, nedá sa nijako prirodzeným spôsobom vysvetliť*. Menšia je ťažkosť, hoci to neznačí vysvetlenie, ak sa zjaví hmlistý fantom (Biela

pani zo zámku Bernstein v Burgenlande), cez ktorý možno prejsť a ktorý je neobyčajne pohyblivý.

Všetky tieto veci sú *dokázané*. Inou otázkou je ich *vysvetlenie*. Niektoré mimoriadne fakty nemožno vysvetliť prirodzenými, akokoľvek okultnými silami. Je ich pomerne málo, ako sme ich vyššie vymenovali. Iné zas sú čisto prirodzeného pôvodu, lebo zásah ducha možno z nich pozitívne vylúčiť. No ich vysvetlenie dosiaľ je neisté. Ak ide o *rozumové javy* (telepatia, čítanie v myšlienkach, jasnovidenie atď.), pravdepodobne musíme uznať, že ľudský duch sa aj priamo, bez sprostredkovania smyslov (extrasensory perception) môže dostať do styku s iným ľudským duchom.²²⁰ Je to tvrdenie ohromného významu proti tvrdeniu, že všetko je len hmota, lebo tieto pochody sú nezávislé od fyzických zákonov, odohrávajú sa mimo sféry priestoru a času, ktoré sú kategóriami hmoty.^{220a} Vo *fyzických javoch* (telekinéza, materializácia) niektoré príznaky naznačujú prítomnosť elektriny a animálneho magnetizmu, ale konečné riešenie sa ešte len čaká.

Ale ak špiritizmus zostal celkom bez duchov, *prečo Cirkve zakazuje* účasť na jeho schôdzkach, a to aj vtedy, keby človek nedával otázky „duchovi“, ale len počúval zo zvedavosti?²²¹ Predovšetkým preto, lebo špiritizmus je falošné náboženstvo, ktoré často nemožno celkom oddeliť od takých schôdzok, na ktorých médiá opakujú vyššie uvedené bludy alebo na ne narážajú. Potom ľudia obyčajne na takýchto schôdzkach majú úmysel vyvolať ducha zomrelého, aby im odpovedal na banálne, smiešne otázky, čo sa prieči piete duší zomrelých. A to je tiež hriech, spáchaný s úmyslom. Ba aj skeptici sa musia prispôbiť špiritistickému úmyslu, inakšie sa pokus nezdarí. Ľudí v seansách možno údajnými duchami pobádať k vydieraniu, krádeži, vražde atď. Odkaz „s druhého brehu“ má vždy sugestívnu silu. Účasť na týchto schôdzkach škodí aj zdraviu: ústatoš, bolenie hlavy, nespavosť a pod. sú ich bežnými následkami. Ak sa to deje často, môže viesť k úplnému nervovému zrúteniu. Média často dokonávajú v ústavoch pre choromyseľných.

²²⁰ The Journal of Parapsychology, Durham, Duke University Press 1947, N. 1.

^{220a} Rhine, The reach of the Mind, New-York, 1947, 220.

²²¹ Dekrét sv. Offícia z 24. apríla 1917.

Zákon Cirkvi je všeobecný. Nepripúšťa podľa znenia slov výnimky. No podľa mienky teologov Cirkev ním nemôže chcieť znemožniť štúdium týchto záhadných javov. Preto na základe epikie môžu sa takými vecami zaoberať odborníci, ktorí ich skúmajú. Pravda, epikia neplatí pre jednoduchých ľudí, ktorí najviac navštevujú tieto seansy.

2. Pokúšanie Boha.

Tento hriech spácha, kto chce vyskúšať, či Boh *má nejakú vlastnosť*, alebo či ju *chce uplatniť*. Je to teda pokus s Bohom, a preto sa tak volá. Ak človek chce vyskúmať, či Boh má istú vlastnosť, vlastne pochybuje o nej. Teda je to nevera. Môže sa to stať *výslovne* a *virtuálne*. Výslovne, ak niekto výslovne žiada potvrdenie Božej vlastnosti napr. zázrakom. Virtuálne, ak niečo urobí, alebo zmešká, čo predpokladá taký úmysel, ako keď niekto skočí s veže, keďže pochybuje, či jestvuje Boh, ktorý by ho zázračne zachránil pred smrťou. Takto hreší i ten, čo v ťažkej chorobe nezavolá lekára, aby ho vyliečil, keďže chce vyskúšať, či Boh je dosť mocný, aby to urobil. Keďže takýto úmysel ťažko krivdí Bohu, je to ťažký hriech. Iba ak by úmysel nebol jasný, čo sa môže prihodiť pri virtuálnom pokúšaní, nebol by to ťažký hriech.

Iná forma pokúšania Boha je, ak niekto verí v Boha a v Jeho vlastnosti, ale robí pokus, či Boh *chce uplatniť* niektorú svoju vlastnosť. Aj to sa môže stať *výslovne* a *virtuálne*. Výslovne, ak napr. niekto očakáva od Boha zázrak na potvrdenie svojej nevinnosti. Z tohto hľadiska boli morálne vadné Božie súdy (ordalia, z nemeckého Gottesurteile) v stredoveku, pri ktorých sa išlo bosými nohami po žeravých železách, inokedy zas ponorili človeka do vody, alebo použil sa súboj. Tieto veci sa konaly často za cirkevnej asistencie, no nemožno dokázať, že by to Cirkev bola aj úradne schvaľovala. Pre nedostatočné komunikácie s Rímom jednotliví biskupi počínali si v tomto ohľade voľnejšie ako dnes. Mnohých iba nevedomosť zachránila od ťažkého hriechu, ktorý sa aj takto spácha, keďže je to neúcta voči Bohu. Virtuálne sa spácha tento hriech, ak človek niečo robí alebo zamešká,

čo nemožno inakšie vysvetliť, iba neospravedlniteľným očakávaním prejavu nejakej božskej vlastnosti. Takto by hrešil kazateľ, ktorý by bez prípravy vystúpil na kazateľnicu, prezrádzajúc týmto svojim počínaním, že čaká od Boha priame inšpirovanie. No výklad nie je vždy istý. Niekedy taký človek pokúša iba svoje šťastie, a preto nemožno vždy hovoriť o pokúšaní Boha a teda o hriechu.

Pravda, z *dostatočnej príčiny* niekedy možno očakávať od Boha aj zázrak. No v takom prípade rozhodnutie sa nechá Bohu v dôvere a podriadení sa Jeho vôli. Vtedy nie je to pokúšanie Boha, ale činom dôvery, ktorý uctieva Boha.²²²

3. Svätokrádež.

Svätokrádež je *neslušné zaobchádzanie so svätou vecou*. Taký hriech napr. spácha, kto svätú vec, určenú pre náboženský kult, ukradne. No spácha ho aj ten, kto neslušne zaobchádza s osobou zasvätenou Bohu, alebo s takým miestom, lebo nezriadenosť je tá istá. Ale keďže v slovanských rečiach nemáme osobitné pomenovanie najmä pre dva posledné prípady, menujeme ich svätokrádežou. Sú to vlastne *tri rozdielne druhy*, obsiahnuté v jednom rode, ktorý označujú slová: neslušné zaobchádzanie so svätou vecou. Preto v spovedi nestačí povedať: spáchal som svätokrádež, ale treba aj označiť, či táto svätokrádež bola osobná, miestna, alebo vecná. Všetky tri druhy sú obyčajne ťažkými hriechmi, keďže predstavujú ťažkú urážku Boha, ktorému sú miesta, osoby a veci zasvätené. Avšak látka hriechu môže byť malá a vtedy je hriech všedný. No nikdy sa nestane všedným, ak sa aj čo najmenšia látka berie s opovrhovaním, lebo opovrhovanie mení druh hriechu.

Osoby sa zasväcujú Bohu dvojako: a) *Svojím verejným určením pre náboženský kult*. V tom smysle sa zasvätili všetky duchovné osoby, ktoré prijali aspoň tonsúru, alebo boli prijaté do noviciátu s rehoľným ruchom. Proti nim spácha svätokrádež, kto ich *reálne potupí* oplúvaním, bitím, zranením, alebo vraždou

²²² S. Th. II, II, 97, 1 et 2 ad 3.

(*privilegium canonis*). Kto ich *núti na svetský súd* bez povolenia patričnej vrchnosti (proti *privilegiu fori*),²²³ kto ich *núti vojenčiť* bez súhlasu cirkevnej vrchnosti (*immunitas*).²²⁴ Osoby sa zasväcujú tiež b) *verejným sľubom čistoty*, a to alebo vysviacou, alebo v reholi. Svätokrádež spácha Bohu zasvätená osoba *každým hriechom proti čistote*, a to hriechom vonkajším alebo vnútorným, ako žiadosťou a pod. Ale svätokrádež spácha aj osoba, ktorá so zasvätenou osobou smilní. Ak niekto má iba súkromný sľub čistoty, iste zhreší, ak ho nedodrží, ale proti ľubu, nie svätokrádežou.

Miestnej svätokrádeže sa dopustí, kto neslušne zachádza so svätými miestami. Sväté miesta sú tie, ktoré boli určené pre náboženský kult alebo pre pohreb veriacim konsekráciou alebo liturgickým požehnaním.²²⁵ Takéto sväté miesta sú: kostoly, verejné alebo poloverejné kaplnky, ale len ich hlavné častky. Teda nie sakristia, veža, povala, ambít, kláštor spojený s kostolom alebo kaplnkou. Kaplnky v domoch laikov (rodinné) nie sú v tomto smysle svätými miestami. Proti svätosti týchto miest hreší, kto v nich spácha vraždu, kto v nich nespravodlivo preleje v značnom množstve krv, kto ich užíva na bezbožné (verejný dom) a špinavé ciele (maštal'), kto v nich pochová neveriaceho alebo vyobcovaného z Cirkvi po vyhlásenom rozsudku alebo po odsúdení. V týchto prípadoch sväté miesta sa porušujú *kanonicky* a musia sa prv smieriť podľa liturgických predpisov, aby sa mohli zas užívať. Svätokrádež sa spácha aj porušením *práva imunity*. To sa môže stať vyťahnutím previnilca z kostola, kam sa utiahol, bez nevyhnutnosti, bez povolenia biskupa alebo správcu kostola, (právo azylu), vlámaním sa do kostola, podpálením atď., profanáciou nezodpovednými činmi, ako svetským snenovaním, prechádzkami a rozhovormi za bohoslužieb atď.²²⁶ Sv. Kongregácia konzistorálna 12. dec. 1912 zakázala zbožné kinematografické predstavenia v kostoloch. Podľa tohto zákazu nepatrí sa v kostoloch vydržiavať ani cirkevné koncerty, lebo sú iba na zá-

²²³ Can. 120, § 2.

²²⁴ Can. 121.

²²⁵ Can. 1154.

²²⁶ Can. 1178

bavu ľudí, takže sviatosť Oltárna musí sa skryť do sakristie alebo na iné miesto. Na druhej strane zas po dlhé roky sa konaly (myslím aj dnes sa konajú) slávnostné cirkevné doktorské promócie s doktorskými dizertáciami, spevom atď. v kostole sv. Ignáca v Ríme, a to v prítomnosti kardinála, zástupcu sv. Otca. Niekeď ťažko zistiť, či sa niečo prieči svätosti miesta alebo nie. Rozhodnúť o tom patrí biskupovi. Pravda, nie každé takéto zneučtenie je ťažkým hriechom. Tak nie je ťažkým hriechom mierne sa prechádzať kostolom za bohoslužieb, shovárať sa, zjesť niečo, a to aj bez potreby. Konečne miestnu svätokrádež spácha, kto sa na svätom mieste prehreší proti *šiestemu prikázaniu* vonkajším aktom smilstva, ako sebakprzením a pod.

Vecnú svätokrádež spácha, kto zneužije akúkoľvek svätú vec okrem svätých miest, ktorých porušenie je miestnou svätokrádežou. *Sväté veci* sú tie, ktoré majú nejaký vzťah k náboženskému kultu, a to buď z *prírody vecí*, ako sviatosti, slová sv. Písma, relikvie, alebo z *určenia Cirkvi*, čo sa prejavuje v konzekrácii, v liturgickom požehnaní alebo v jednoduchom vlastníctve (cirkevný majetok). Taký hriech spácha, kto nehodne vysluhuje alebo prijíma sviatosti, kto sa bez nevyhnutnosti dotýka sviatosti Oltárnej, kto ju zneužíva na zlé alebo svetské ciele. Ďalej kto o desať minút po sv. prijímaní spácha vonkajší ťažký hriech proti čistote, kto užíva slová sv. Písma na oplzlé vtipy, kto užíva sväté veci na svetské ciele, ako kalich na pitie, omšový ornát na ozdobu stola atď. Ak vec nemá bezprostredný vzťah ku kultu, ako zvonec a p., môže sa užívať aj na svetské ciele. Vecnú svätokrádež ďalej spácha, kto takéto sväté veci s opovrhnutím zničí alebo ukradne. Nie je teda svätokrádežou, ak niekto napr. v kostole ukradne peňaženku. Ani to nie je svätokrádežou, ak niekto odhodí noviny a pod., v ktorých sú sväté obrazy, slová sv. Písma, lebo tieto veci nie sú posvätené. Nie je hriechom ani odhodiť kosti, škrupiny, kôstky atď. posvätených jedál, lebo to je ich prirodzené určenie. Inakšie by nebolo dovolené pokropiť svätou vodou maštal, pole a pod. Konsekrovaného kalicha, patény a korpórála, užívaného pri omši, môže sa bez príčiny dotknúť iba duchovná osoba alebo ten, kto ich má pod stálou opaterou (ko-

stolník).²²⁷ Prvé umývanie purifikatória, paly a korporála má vykonať aspoň subdiakon, ostatné ktokoľvek iný.²²⁸ Konečne svätokrádežou je aj uzurpovanie hnuteľných ako i nehnuteľných cirkevných majetkov, lebo aj ony sú aspoň prostredne určené pre náboženský kult. Už z toho vidieť, že nie každá svätokrádež je ťažkým hriechom. Závisí to od látky. Ťažký hriech je iba tam, kde látka je ťažká, pričom vedomie a súhlas sú dokonalé.

Keďže svätokrádežou je neslušné zaobchádzanie so svätými vecami, treba sem zaradiť aj kupčenie s týmito vecami, čiže *sí-móniu* (svätokupectvo). Volá sa tak po čarodejníkovi Šimonovi, ktorý chcel za peniaze kúpiť moc udeľovať Ducha Sv.²²⁹ Svätokupectva sa dopustí, kto kúpi alebo predá duchovnú vec (sviatosti, požehnania, odpustky, absolúciu od cenzúr, alebo iný akt cirkevnej jurisdikcie), alebo vec spojenú s duchovnou za časnú (majetok, peniaze, služba). Hmotné môže byť *dvojako* spojené s duchovnou vecou: *potrebne* alebo *nepotrebne*. Potrebne je napríklad spojené s cirkevným úradom právo prijímať dôchodok z cirkevného benefícia, takže benefícium môže niekto užívať iba za cirkevný úrad, ktorý je duchovný. Ak teda niekto kupčí s benefíciom, kupčí vlastne s duchovnou vecou (*res spiritualis* = vec zduchovnelá).²³⁰ Nepotrebne, ak súvis nie je nevyhnutný, ako konsekrácia pri kalichu. Aby v tomto prípade išlo o svätokupectvo, je potrebné, aby kupujúci platil nielen za hmotu kalicha, ale aj za konsekráciu. Ak však platí iba za hmotu, nie je to svätokupectvo. To isté platí aj o predávajúcom. Pravda, predaj a kúpa sa tu berie v širšom smysle, teda každá dohoda, pri ktorej duchovné a časné sa považuje za rovnocenné.²³¹

Svätokupectvo, o ktorom bola reč, je zakázané *prirodzeným Božím zákonom*. Veď prirodzený zákon zakazuje, aby sa duchovné a časné veci zrovnoprávnili na zmätok a skazu spoločnosti a Cirkvi, čo potvrdzujú cirkevné dejiny. Preto svätokupectvo je z celého rodu *ťažkým hriechom*, ktorý nepripúšťa malú látku.

²²⁷ Can. 1306 § 1.

²²⁸ Can. 1306 § 2.

²²⁹ Sk 8, 18–24.

²³⁰ Ubach, *Comp. Theol. Mor.* I, 101.

²³¹ Can. 728.

Lebo ak sa kupčí aj s najmenšou svätou vecou (napr. s vláskom svätejce), už sa v tom zračí celá odsúdeniahodná nezriadenosť. Preto svätokupectvo môže sa stať všedným hriechom iba z nedokonalosti činu. Preto aj sv. Peter hovorí čarodejníkovi Šimonovi: „Tvoje peniaze aj s tebou nech sú zatratené, lebo si sa nazdával, že dar Boží sa kupuje za peniaze!“²³²

Od tohto svätokupectva prirodzeného Božieho zákona treba rozlišovať svätokupectvo *cirkevného zákona*, ktoré definuje Cirkev pre jednotlivé prípady, aby sa vyhlo zneucteniu duchovných alebo vecí, spojených s duchovnými. Tento hriech môže byť aj všedný, lebo nebezpečenstvo zneuctenia môže byť aj vzdialené. Tak nie je svätokupectvom prirodzeného zákona, ak dvaja farári si vymenia beneficium, lebo vec spojená s duchovnou sa zamení za inú, tiež takú. Avšak ak sa to deje bez súhlasu cirkevnej vrchnosti, vyzerá to, ako by to mohli urobiť voľne sťa so svojimi vecami, a preto Cirkev to zakazuje.

Svätokupectvom je kúpiť relikvie, ktoré same nemajú nijakej hmotnej ceny. Ale nie je ním kúpiť svätý olej, posvätený ruženec, kríž, medailu a pod., ak sa platí iba za hmotu, nie za posvätenie.²³³ Ale v tomto prípade pripojené odpustky sa z vôle Cirkvi strácajú. Nie je svätokupectvom dať mladíkovi peniaze, aby na prospech svojej duše pristúpil k sviatosti pokánia, aby vstúpil do kláštora a pod., lebo dávajúci nemá z toho nijaký ošoh. Ani to nie je svätokupectvom, ak sa niekto zaväzuje slúžiť sv. omše za druhého, ktorý zas sľubuje, že sa zaňho pomodlí ruženec, lebo duchovné sa dáva za duchovné. Ale je ním dať peniaze kňazovi, aby dal rozhrešenie tomu, komu sa má odoprieť. Ale nie je svätokupectvom dať kňazovi peniaze, aby slúžil sv. omšu, krstil, pochovával atď. Sú to duchovné úkony a keby chcel, aby mu za ne zaplatili, spáchal by svätokupectvo. Ale nemusí mať tento úmysel. Teda akým právom žiada kňaz poplatok a veriaci je aj povinný ho zaplatiť? Iste sv. omša urobí dobrodenie žiadateľovi, ktoré nemožno zaplatiť peniazmi celého sveta. Kňaz tým stráca čas, ktorý by mohol inakšie využiť, napr. písaním článkov, vy-

²³² Sk 8, 20.

²³³ Can. 924.

učovaním reči a pod., čím by získal dôchodok. Je v tom aj ná-maha, ktorá má tiež cenu. Je teda len spravodlivé, aby sa aj žia-dateľ nejako odmenil, a to tým, že hmotne prispeje kňazovi na výživu. Je to niečo podobné, ako keď chirurg svetového mena sa dohodne na honorári značne nižšom, ako si zaslúži operácia: musí sa zaplatiť zo spravodlivosti, a to aj vtedy, keby chirurg pre svoje veľké príjmy nebol na to odkázaný. Ale je svätokupectvom kúpiť patronátne právo ako také. Teda nie je ním, ak niekto kúpi majetok, ktorý je spojený s patronátnym právom a ono automa-ticky, bez doplácania, prejde na neho.

Keďže svätokupecká dohoda je *neplatná*, ak ide o svätoku-pectvo prirodzeného zákona (a obyčajne ňou sa porušuje smen-ná spravodlivosť), musí sa vrátiť i vec i suma. Ak ide o sväto-kupectvo cirkevného zákona, Cirkev nariaďuje, aby sa vec vrá-tila, a to pod ťarchou hriechu, hoci smenná spravodlivosť nebola porušená.

Na konci uvedieme ešte *najbežnejšie cirkevné tresty za svä-tokrádež*. Kto svätokrádežne vztiahne ruku na sv. Otca, je naj-osobitnejšie vyobcovaný a musíme sa mu všeobecne vyhýbať (vitandus). Ak to urobí kardinálovi, legátovi sv. Otca, alebo bi-skupovi, hoci len titulárnemu, je osobitne vyobcovaný. Ak to urobí niekomu z ostatných duchovných osôb, je vyobcovaný. Od tohto vyobcovania môže oslobodiť vlastný ordinár. Kto bez patričného povolenia *žaluje* pred svetským súdom kardinála, le-gáta sv. Stolicy, vyššieho úradníka rímskej kúrie, alebo vlast-ného ordinára, je osobitne vyobcovaný. Ak žaluje cudzieho bi-skupa, čo i len titulárneho, alebo hlavného rehoľného predsta-veného, je jednoducho vyobcovaný. Ak tak urobí ostatným du-chovným osobám a je laikom, môže ho potrestať vlastný ordinár rozličným spôsobom.

Kto uzavrie *civilný sobáš* s vysvätenou osobou (počnúc sub-diakonom) alebo s osobou, ktorá má slávnostné sľuby, je jedno-ducho vyobcovaný. Kto to však urobí s osobou, ktorá má jedno-duché večné sľuby, toto vyobcovanie je vyhradené vlastnému ordinárovi.

Kto odhodí, alebo na zlý cieľ si privlastní, alebo zachová sv. *spôsoby* (konsekrované hostie alebo víno), je vyobcovaný naj-

osobitnejším spôsobom. Kto nie je kňaz a slúži sv. omšu alebo spovedá, je osobitne vyobcovaný.

Kto si uzurpuje alebo neprávom drží majetky *rímskej Cirkvi*, je osobitne vyobcovaný. Aj ten je vyobcovaný, kto uzurpuje iné cirkevné majetky, kým ich celkom nevráti.

Svätokupecky získané patronátne právo sa *zrušuje*. Kto takým právom prezentuje, *neplatne prezentuje*.

Od vyobcovania najosobitnejšieho, osobitného a jednoduchého môže oslobodiť iba sv. Stolica alebo ten, komu sv. Stolica toto právo priznala cirkevným zákonníkom alebo osobne.

Druhá hlava.

Druhé Božie prikázanie.

Zneje: „Nevezmeš meno Pána Boha svojho nadarmo.“²³⁴ Meno zastupuje osobu. Kto teda berie meno Boha nadarmo, Jeho samého berie nadarmo, čiže zneucfuje Ho. Môže sa to stať: A. neúctivým užívaním toho mena, B. rúhaním sa Bohu, C. porušením prísahy, D. porušením sľubu.

A. Neúctivé užívanie mena Božieho.

V SZ bola veľká úcta k menu Božiemu, takže ho bolo dovolené vysloviť iba vo svätyni. V synagogách a v bežnom živote užívalo sa miesto pravého mena Jehovah (Jahveh) slova Adonai (Pán). V NZ, v ktorom človek môže dokonca povedať Abba (Otče), *niet tohto obmedzenia*, avšak predsa meno Božie musí sa vyslovovať vždy s patričnou úctou.

Nevyslovuje sa s touto úctou, ak sa vyslovuje *zbytočne*, zo zvyku, zo žartu, z údivu, z netrpezlivosti, lebo to vylučuje úctu. Preto aj sv. Písmo napomína, aby človek „stále nespomínal meno Svätého.“²³⁵ Je to obyčajne *všedný hriech*, lebo takto sa nekrivdí ťažko úcte, patriacej Bohu. Ba často to vôbec nie je hriech, ak sa to deje — ako to naozaj často býva — z nepozornosti. Kto má

²³⁴ Ex 20, 7.

²³⁵ Kaz 23, 9.

taký zlozvyk, na začiatku zhreší, ak proti tomu nebojuje, ale aj v jednotlivých prípadoch, ak to spozoruje. Môže sa to stať *smrteľným hriechom*, ak niekto vysloví meno Božie s opovržením alebo v hneve, ale hnev nesmeruje k človekovi, dobytku, veci, ale k Bohu. V takom prípade už ide o rúhanie sa Bohu.

To, čo bolo povedané o mene Božom, platí o každej veci, ktorá má *osobitný vzťah* k Bohu, ako Kristova krv, Kristovo telo, sviatosť, meno svätých a pod. Preto „krucifix“ a pod. značí nadarmo vziať meno Božie. Nie je to však blasfémia. Ak sa slová vyslovia okyptene, napr. sakra (od sakrament), herda (od Herr Gott), závisí od úmyslu.

Nesvedčí sa, aby kresťan často spomínal meno *diabla*, s ktorým nemá mať nič spoločné. Takým počínaním môže aj iných pohoršiť.

B. Rúhanie sa Bohu.

Rúhať sa Bohu je *potupenie mena Božieho*. Môže sa to stať myšlienkou, slovom (aj písmom), alebo aj skutkom (vyhrážaním sa nebu, pľuvaním na nebo atď.). Najčastejšie sa však deje slovom, ktoré potupuje Boha. Môže byť *bezprostredné*, ak sa rúha Bohu, alebo *prostredné*, ak sa rúha osobám alebo veciam, ktoré majú osobitný vzťah k Bohu, napr. svätej veci. Môže byť *priame* alebo *diabolské*, ak Mu rúhajúci sa priamo mieri ublížiť, a *ne-priame*, ak to robí zo zlosti, aby si takto uľahčil, hoci zbadá, že ubližuje. Okrem rúhania môže to často obsahovať aj *herézu*, napr. ak tvrdí, že Boh je nespravodlivý, alebo *prekľínanie*, ak želá niečo zlé Bohu alebo svätým. V tom prípade sa prevíňuje nielen proti úcte, ale aj proti viere, vlastne proti láske a musí to spomenúť pri spovedi.

Rúhať sa je *ťažkým hriechom z celého svojho rodu*, lebo potupuje Boha, urážajúc Ho v najväčšej miere, a to aj vtedy, ak smeruje k osobe alebo k svätej veci. Preto „každý hriech je ľahší než rúhanie.“²³⁶ Všetkým sa môže stať iba z nedokonalosti činu, teda z nepozornosti alebo z neúplného núhlasu. Druhove však

²³⁶ S. Th. II, II, 13, 3.

každé rúhanie je rovnaké, či sa už deje Bohu, alebo svätým osobám a veciam.

Na to však je *potrebné*, 1. aby *slová alebo skutky boli rúhavé*. A sú takými buď podľa všeobecného smyslu (Boh je tyran), alebo podľa všeobecného užívania (kedysi Sacré nom de Dieu, God verdoem' me), alebo zo spôsobu, akým sa užívajú (opovržlivo, ironicky, s hnevom). Ak sú rúhavé zo všeobecného smyslu, nedá si nič robiť, iba také výroky, skutky nechať, prípadne užívať podobné, aby sa človekovi uľavilo. Veď zvyčajná psychológia rúhania je takáto: Človek je na niekoho nahnevaný. Ak je prítomný, urazí ho a má z toho zdanlive zadostučinenie, ako by ho udel a uspokojí sa. Ak príčina nevole nie je slobodná, alebo je neznáma, aj vtedy si myslí, že musí niekoho uraziť, aby sa mu uľavilo. A čím vyššia je urážaná osoba, tým skôr sa mu uľaví. Preto treba takého človeka nahovárať, aby povedal čosi indiferentné, hoci podobné. Slováci už miesto „Ti Krista“ hovoria „Ti Ancikrista“; Maďari namiesto „Az Istenét“ hovoria „az iskoláját“; Nemci miesto „Herrgott“ „Herrschaft“. Ak slová nie sú samé osebe rúhavé, iba sa *tak užívajú*, treba sa postarať, aby tento smysel stratili. To sa stalo v Belgicku s výrazom „Sacré Nom de Dieu“ podľa inštrukcie biskupov z r. 1912, danej katechétom a spovedníkom.²³⁷ To isté treba povedať o holandskom výraze „God verdoem' me“ (nech ma Boh zatratí), lebo nikto si nemôže želať, aby ho Boh zatratil.²³⁸ Zdá sa, že aj slovenské „Tristo bohov“ je takého rázu. Veď ak niekto myslí na bôžikov, vtedy to nie je rúhanie, lebo bôžikov je aj viac ako 300. Ak myslí na pravého Boha, nemyslí to vážne, lebo vie, že iba jeden je pravý Boh. Nahnevanému človekovi ani nezáleží veľa na smysle slov: čím väčší nesmysel, tým lepší ventilátor, hlavná vec je akustika. Niektoré temperamentné národy, ako Taliani, Maďari atď., sú naozaj majstri vo vynachádzaní viet, ktoré nemajú smyslu, ale skvele znejú a preto dobre upokojujú. Ak konečne slová sú *indiferentné* alebo *okyptené*, ale stanú sa rúhavými z opovrhnutia, ironie, njevu, nedá sa nič robiť, iba upustiť od týchto afektov.

Ako teda vidieť, pri posudzovaní hlavnou vecou je 2. *pozor-*

²³⁷ Genicot-Salsmans, Inst. Theol. Mor. I, 229.

²³⁸ Tamtiež 230.

nosť a zlý úmysel. Bez nich nemôže byť ani reči o rúhaní. Ak úmysel nie je ťažko hriešny, bude to iba všedný hriech, ako keď niekto povie: Pán Boh má iné starosti ako starať sa o tvoje nemsysly, alebo ak o sv. Petrovi povie, že je plešivcom atď., pravda, za predpokladu, že sa to nedeje z opovrhnutia, ktoré je vždy ťažkým hriechom.

Ak rúhanie je spojené s *preklínaním*, tiež treba zistiť úmysel preklínajúceho. Ak smeruje k Bohu, svätým osobám a veciam, a to vážne, je zrejme rúhaním. Inakšie taký človek iba nadarmo berie meno Božie alebo svätých. Ak smeruje k človekovi a vážne mu želá niečo zlé, je to ťažký hriech proti láske k bližnému. Také želania sú: aby si oslepol, krk zlomil, aby ťa čert vzal atď., bodaj (Boh daj) ťa šľak trafil a pod. Ak preklínanie smeruje k nerozumným tvorom, je to obyčajne iba všedný hriech hnevu alebo netrepezlivosti. Ak je k tomu rozumná príčina, vôbec nie je hriechom, ako keď Dávid zlorečil hore Gelboe, kde Saul a veľa Izraelitov padlo v boji, Job a Jeremiáš hodine vlastného narodenia, ktorá bola počiatkom všetkých bolesti atď. Ak však nerozumná vec je cudzím majetkom a niekto jej vážne želá niečo zlé (aby susedov dobytok zdochol a pod.), je to ťažký hriech proti láske k bližnému.

Hoci rúhanie sa často vyslovuje bez zlého úmyslu, predsa je znakom *duševnej surovosti*. Dáva to aj zlý príklad tým, ktorí to nevedia posúdiť. Preto proti tejto plagi nekultúrnosti treba všemožne bojovať. V krajinách, ktoré sú tým morom zvlášť zaplavené, utvorily sa ligy proti rúhaniu, zlorečeniu, preklínaniu; bojujú prednáškami a plakátmi, vyvesenými v električkách, autobusoch, železničiach, kde je veľa príležitosti k týmto nerestiam a vykázaly dosiaľ pekné úspechy hlavne tam, kde aj štát podporoval ich snahy (Taliansko, Maďarsko).

C. Prísaha.

Prisaháť znamená *vzývať meno Božie ako svedka pravdy*.²³⁹ Prísaha sa môže vzťahovať na minulosť alebo prítomnosť, keď ňou chceme potvrdiť pravdu. Ale môže sa vzťahovať aj na budú-

²³⁹ Can. 1316 § 1.

nosť, ak ňou chceme potvrdiť svoje *predsavzatie*. Prísaha je aktom nábožnosti. Veď kto vzýva meno Božie ako svedka, uznáva božskú vševedúcnosť, pravdumilovnosť a všemohúcnosť, ktorou môže svoje svedectvo aj potvrdiť, čo značí uctiť Boha. Preto nehľadiac na niektoré sekty, kresťanstvo vo všeobecnosti uznáva *dovolenosť* prísahy. Valdes a jeho stúpenci popierali sviatosť prísahy. Wicleff a Hus nepripúšťali prísahu na potvrdenie svetských vecí tvrdiac, že je to zneužívanie mena Božieho. Jansenisti vytýkali Cirkvi, že veľmi často užíva prísahu, čo je proti úcte Bohu. Kant a Fichte videli v prísaha poveru. Pravda, kto neuznáva pravého Boha, ako Kant a Fichte, pre ktorých jestvovanie Boha je iba postulátom praktického rozumu, nie však dokázaným faktom, ten logicky vyhlasuje prísahu za poveru. Aj niektorí sv. Otcovia, ako sv. Klement Alexandrijský, Origines, sv. Ján Zlatoústý, sv. Hilár, Hieronym vyslovujú sa proti častej prísaha.²⁴⁰

Proti tomu treba povedať, že SZ často schvaľuje prísahu. Aj sv. Pavol často ju užíva v NZ.²⁴¹ Aj Cirkev ju pripúšťa, ak sú splnené isté podmienky. Čo teda povedať o slovách Kristových: „Ja vám však hovorím, aby ste vôbec neprisahali... Nech je vaša reč: Áno, áno — nie, nie. Čo je nadto, je od zlého?“²⁴² Kristus chcel povedať: Lepšie by bolo, keby ste vôbec neprisahali. Ideálne by bolo, keby stačilo vaše tvrdenie áno — nie. Ale musíte prisahať, keďže iní vám inakšie nechcú veriť. A to je zlé. Keby prísaha bola vo všetkých okolnostiach zlá, Kristus by nebol odpovedal na slová najvyššieho kňaza: „Zaprisahám ťa na živého Boha, aby si nám povedal, či si ty Mesiáš, Syn Boží?“ prísahou „Áno, som.“²⁴³ Kristus teda na uvedenom mieste môže byť iba proti tomu, aby sa zbytočne neprisahalo, čo je celkom správne.

Keďže prísaha je vzývanie mena Božieho za svedka, *neplatná* je prísaha ateistov, modloslužobníkov, panteistov, hoci uvádzajú meno Božie, ale pritom si myslia svoje. Obyčajne však meno Božie vôbec neuvádzajú, ale sľubujú niečo na svoju česť atď.,

²⁴⁰ Schilling, Theol. Mor. Specialis, Rottenburg, Bader 1940, 216—7.

²⁴¹ Rím 1, 9 a inde.

²⁴² Mt 5, 34, 37.

²⁴³ Mt 28, 63—4.

čo nie je prísaha, ale iba sľub. Musí sa teda uviesť meno Božie alebo niečo, čo má k nemu bližší vzťah, ako to bolo povedané pri preklínaní, a to aj zovnútorne, nielen vnútorne, keďže prísahou chceme niečo potvrdiť inému. Niekedy bude ťažko povedať, aký výraz je prísahou a aký nie. Vtedy je smerodajný úmysel, ktorý je pre prísahu tak dôležitý ako formula. Jasne prísažné sú výrazy: Prisahám Bohu, Kristovi atď. — Tak mi Pán Boh pomáha a tieto sväté evanjeliá. — Nech ma Boh potresce, ak to nie je pravda, ak to nesplním. — Prisahám na kríž, na nebo, na svoju dušu. Ale nie sú prísažné formuly: Nech oslepnem, ak to nie je pravda. Prisahám na svoju kňazskú česť. Veď česť nemá bližší vzťah k Bohu. Podobne veta: Je to také isté, ako že je Boh na nebi, lebo sa nevzýva Boh ako svedok pravdy, len sa tvrdí rovnosť medzi dvoma pravdami. Okrem formuly potrebný je aj úmysel prisahať. Bez neho niet prísahy, nanajvýš sa *berie meno Božie nadarmo*, ako vidieť v často užívaných výrazoch: prisám-bohu, na moju dušu, ktoré vlastne ani prísahou nie sú, ale iba ľžu, ak to nie je pravda.

Prísaha môže byť: 1. *ústna, vecná, miešaná* podľa toho, či sa deje ústami, vyslovujúcimi formulu, iným činom (zdvihnutím ruky, dotknutím sa kríža, evanjelia, vlastných pfs, podpisom), alebo činom, ktorý sa skladá z oboch. 2. Ako sme už povedali, prísaha môže byť *potvrdzujúca a sľubujúca*. 3. Prísaha je *vzývajúca a zároveň aj preklínajúca*, ak sa žiada aj trest za prípadnú krivú prísahu, ako: Nech ma Boh zatratí, ak to nie je pravda. 4. *Slávnostná* prísaha je napr. u nás pri sobáši, *jednoduchá* sa zas deje bez slávnostných formalít.

Aby prísaha bola *dovolená*, musí sa podľa Jeremiáša (4, 2) diať v pravde, spravodlivosti a úsudku (iudicium).²⁴⁴ Ak prísaha je *potvrdzujúca*, pravda vyžaduje, aby to, čo sa potvrdzuje, bolo pravdivé. Ak teda niekto o veci pochybuje, alebo vec nie je pravdivá, prisahá krivo a páše ťažký hriech, lebo vzýva Boha, absolútnu pravdu a pravdovravnosť za svedka lži. Je otázkou, či slobodno prisahať s *restrictio late mentalis*, o čom bude reč pri ôsmom prikázaní Božom. Je to dvojmyselná výpoveď, aby člo-

²⁴⁴ Can. 1316 § 1.

vek zachránil tajomstvo, ako keď lekár tvrdí o snúbencovi, že nemá pohlavnú chorobu, hoci ju naozaj má. Tvrdíme, že s *restrictio late mentalis* nie je dovolené prisahať, ak pýtajúci sa má právo poznať čistú pravdu, ako to býva u predstaveného, pri súde atď. Lebo tomuto právu zodpovedá povinnosť povedať pravdu. Ak pýtajúci sa nemá právo dozvedieť sa pravdu, ako keď sudca sa pýta na veci, týkajúce sa svedného tajomstva, alebo úradného tajomstva vôbec, opýtaný môže, ba aj musí odprieť výpoveď, alebo ak by už tým prezradil tajomstvo, môže odpovedať s *restrictio late mentalis*. *Proti spravodlivosti* sa prehreší v tvrdiacej prísahe, kto prezradí vec, ktorú zo spravodlivosti nesmie prezradiť, ako keď bez príčiny prezradí skrytý zločin iného (ohováranie). V tom prípade môže sa niekto ťažko prehrešiť proti spravodlivosti, ale len ľahko proti prísahe, lebo rečený zločin je skutočnosťou, teda nie je to lož, a tak menu Božiemu sa ťažko nekrivdí. *Proti úsudku* (moderným slovom by sme povedali proti diskretnosti) sa prehreší, kto prisahá bez dostatočnej príčiny a bez vnútornej a vonkajšej úcty.

Ak prisahou sa niečo *sľubuje*, prehreší sa *proti pravde*, ak to prisahajúci nemá vôľu splniť. Je to ťažký alebo všedný hriech podľa toho, či vec je ľahká alebo ťažká. *Proti spravodlivosti* sa prehreší, kto pod prisahou sľubuje nespravodlivú vec. Taký sľub je neplatný, lebo nemravnosť nemôže zaväzovať. Jednako je to ťažký hriech, ak Boh sa vzyvá za svedka ťažkého hriechu (vraždy), inakšie je iba všedný. Ak sa prehreší *proti úsudku*, je to iba všedný hriech.

Fiktívna prísaha, pri ktorej sa užíva formula, ale chýba úmysel, nie je platná. Avšak ak sa ňou niekomu spôsobila krivda, môže z toho vyplývať povinnosť napraviť krivdu. Ak sa fiktívnou prisahou potvrdzuje nepravda, je to ťažký hriech, lebo na potvrdenie nepravdy nesmie sa vzyvať meno Božie, a to ani čisto zovnútorne, ako to vysvitá z vety, zavrhnutej Innocentom XI.²⁴⁵ Ak vec je pravdivá, nie je ťažkým, ale iba všedným hriechom, lebo Boh sa nevzyvá na potvrdenie lži. Taký človek berie iba meno Božie nadarmo a luže, lebo robí dojem, že prisahá, kým vo

²⁴⁵ Denzinger n. 1175.

skutočnosti to nerobí, čo je iba ľahká lož. *Ťažkým násilím alebo podvodom vynútená prisaha platí*,²⁴⁶ lebo neprestáva byť dobrovoľná. Iba keby násilie bolo absolútne a vonkajšie, ako keby niekto násilne zdvihol prsty prisahajúceho bez jeho najmenšieho súhlasu, nebola by platná.

Prisaha sa má *striktne interpretovať* podľa úmyslu prisahajúceho.²⁴⁷ Ak ide o *sľubnú* prisahu, má sa za to, že prisahajúci sa zaväzuje splniť to, čoho je najmenej. V jeho sľube sa zároveň nachádzajú tieto *podmienky*: ak budem môcť, ak predstavený nebude sľub iritovať, nezruší ho, nezmení, alebo nebude ma od neho dišpenzovať, ak sa vec podstatne nezmení, ak aj druhá stránka splní sľub, ak iný sa nevzdá svojho práva.^{247a} Keďže v sľubnej prisaha hlavnou vecou je sľub a bočnou prisaha, ktorá záväznosti zo spravodlivosti pridá záväzok z nábožnosti a keďže bočné sleduje hlavné, sľubná prisaha sleduje povahu a podmienky činu, ku ktorému sa pridá.²⁴⁸ Ak čin je neplatný, aj prisaha je neplatná. Ak čin priamo smeruje ku škode iných, verejného blaha, alebo večnej spásy a teda je neplatný, nestane sa platný prisahou.²⁴⁹ Z toho vyplýva, že prisaha vernosti (ak nejde iba o sľub), ktorú skladá poddaný štátu, nevzťahuje sa na zákony, ktoré sa priečia zákonom Božím, prirodzeným alebo pozitívnym.

Keďže *sľubná prisaha* potvrdzuje iba sľub ako čin hlavný, môže ho iritovať (vyhlásiť za neplatný), zameniť, alebo dišpenzovať v prisaha, kto to môže urobiť *pri sľube*. O tom bude obširnejšie reč nižšie. Ale ak sľubná prisaha je na škodu iným, ktorí sa nechcú vzdať svojich práv, iba sv. Stolica môže dišpenzovať prisahu, a to pre potrebu alebo na ošoh Cirkvi.²⁵⁰

Tu sa musíme zmieniť aj o *zapisahaní*. Je to čin, ktorým sa usilujeme niekoho vzývaním mena Božieho, svätej osoby alebo veci priviesť k tomu, aby niečo urobil alebo aby to nerobil.²⁵¹ Môže na to nasledovať prisaha iného, ako bolo v prípade veľkňa-

²⁴⁶ Can. 1317 § 2.

²⁴⁷ Can. 1321.

^{247a} Can. 1319.

²⁴⁸ Can. 1318 § 1.

²⁴⁹ Can. 1318 § 2.

²⁵⁰ Can. 1320.

²⁵¹ S. Th. II, II, 90.

za, ktorý zaprisahá Krista na živého Boha, aby mu povedal, či je Syn Boží a Kristus mu odpovedá prisahou: „Áno, som.“²⁵² Zaprisahanie môže byť *slávnostné a verejné*, ak sa deje v mene Cirkvi, osobami ňou určenými a v predpísanej forme. Také je slávnostné vyhánanie zlého ducha, čiže slávnostný exorcizmus. Inak zaprisahanie je *súkromné*. 2. Zaprisahanie je *prosebné* alebo *rozkazovacie* podľa toho, či jeho tón je prosebný alebo rozkazujúci. Boha, svätých a ľudí prosíme. Cirkev zakončuje modlitby slávnostným zaprisahaním: Skrze Krista Pána nášho. Zlému duchovi rozkazujeme.

Keďže prosiť alebo rozkazovať môžeme iba *rozumným bytostiam*, zaprisahať môžeme vlastne iba ich. Ak Cirkev jednako v svojej liturgii zaprisahá soľ a vodu, mraky, ľadovec a iné škodlivé veci, vlastne prosí Boha, alebo rozkazuje zlému duchovi, aby týmito vecami neškodil človekovi. Zaprisahanie však nezáväzuje zaprisahaného splniť vec z pohnútky nábožnosti, ale z poslušnosti alebo zo slušnosti. Teda ak vec nesplní, nezhreší proti nábožnosti.

Aby zaprisahanie bolo *dovolené*, musí sa tiež konať v pravde, spravodlivosti a úsudku. *Pravda* vyžaduje, aby zaprisahajúci chcel spravodlivo vec dosiahnuť a aby pohnútkou bola pravdivá. Proti pravde sa prehreší, kto pre Kristove rany prosí dcéru, aby nešla na hriešnu zábavu, ale vo skutočnosti iba simuluje; alebo kto pre Boha prosí o almužnu, ale nie je chudobný. Tento hriech je iba všedný, lebo neublíži ťažko Božiemu menu. Proti *spravodlivosti* sa prehreší, kto zaprisahaním žiada nespravodlivú vec, ako krádež, vraždu. Podľa ťažkosti veci aj zaprisahanie je ťažké alebo všedné. *Úsudok* vyžaduje, aby sa zaprisahanie konalo z dostatočnej príčiny a s patričnou úctou voči Božiemu menu.

Zaprisahanie *zlého ducha* podľa sv. Písma môže sa konať iba rozkazovacím spôsobom²⁵³ preto, lebo prosba by znamenala priateľstvo alebo podriaďiť sa nepriateľovi Božiemu a ľudskému. Môže sa vzťahovať iba na jeho vyhnanie. Kedysi to robili exorcisti, ktorí boli na tento účel vysvätení. Aj dnes sa na to vysväcujú, no právomoc je u ostatných suspendovaná a môžu to vykonávať

²⁵² Mt 26, 63—4.

²⁵³ Lk 9, 1.

iba na povolenie biskupa kňazi, ktorí sa vyznačujú zbožnosťou, opatrnosťou a bezúhonnosťou. Taký kňaz sa však musí najprv opatrne a dôkladne presvedčiť, či rečený je naozaj posadnutý.²⁵⁴ A to nie je ľahká vec. Hoci bez zaprenia viery takú skutočnosť v sv. Písme nemožno poprieť, je veľmi ťažko to zistiť v skutočnosti mimo sv. Písma, lebo javy sa navlas podobajú, ak nie sú dokonca totožné, patologickým a parapsychickým javom. Ani Cirkev nám *nedáva isté kritériá*. Rituále Romanum v tejto súvislosti hovorí: „Príznaky posadlosti sú: viacerými slovami hovoriť neznámou rečou alebo hovoriacemu rozumieť; objaviť vzdialené a skryté veci, prejsť silu nad vek a stav a iné podobné, o ktorých platí, že čím je ich viac, tým sú väčšie príznaky.“²⁵⁵ No vyššie sme už povedali, že povedať niekoľko neznámych slov nie je mimoprirodzený jav, ale prirodzený, zvaný xenoglozia; vzdialené a skryté veci poznať je telepatia, čítanie v myšlienkach, jasnovidenie, psychometria. Aj autolevitácia, telekinéza a čiastočná materializácia nie je viac mimoprirodzený jav. Takým zjavom je iba dokonalá xenoglozia, autolevitácie väčších rozmerov a úplná materializácia, aké vykazuje Mirabelli, ktorý v tranze rozprával 26 rečami a písal filozofické, matematické, prírodovedecké atď. úvahy v 28 rečiach, medzi nimi v troch mŕtvych, ktorý razom zmizne a o niekoľko minút sa objaví na mieste vzdialenom 90 km. Zmaterializuje živé bytosti, ktoré 20 minút chodia medzi prítomnými, shovárajú sa s nimi a potom pomaly zmiznú. A to všetko sa deje za čudných okolností: spomína Ježiša, Zolu, Danteho, bezohľadne pľuše okolo seba, zaujíma necudnú polohu, kľaje, chce si preraziť hlavu, z úst sa mu pení, divo sa oháňa.²⁵⁶ Možno tieto javy pripísať Bohu, alebo dobrému duchovi? Nie, ony môžu pochádzať iba od zlého. Ale takéto zjavy sú veľmi zriedkavé a ak nebudeme obozretní a budeme hľadať zlého ducha i tam, kde ho niet, vystavíme na posmech exorcizmus i samú Cirkev.

²⁵⁴ Can. 1151.

²⁵⁵ Tit. 11, c. 1 n. 3.

²⁵⁶ Zeitschrift für Parapsychologie, Leipzig Mutze 1937, VIII, 450—454.

D. Sľub.

Kto *rozvážne a slobodne sľubuje Bohu dobro možné a lepšie, ako je jeho opak*, koná sľub. Ak niekoho ťažko a nespravodlivo nútia k sľubu, jeho sľub je podľa kanonického práva neplatný, hoci podľa prirodzeného práva azda platný je.²⁵⁷ Neplatný je aj sľub, ktorý bol vykonaný z *omylu čo do podstaty veci*, alebo jej podstatných okolností, pre ktoré — ak by ich bol poznal — nebol by konal sľub. Veď taký človek vlastne chce iné, ako sľubuje. Sľub sa líši od *predsavzatia*. Rozdiel medzi nimi je ten, že sľubom sa človek zaväzuje pod tarchou hriechu, kým predsavzatím nie. Ak si niekto zaumieni, že zajtra bude počúvať sv. omšu, ale nesľubuje to Bohu, nezhrší, ak to nesplní, hoci podľa pohnútky, ktorou je lenivosť, môže to byť všedný hriech. Kto však sľubuje Bohu pod ťažkou zodpovednosťou počúvať zajtra sv. omšu, koná sľub. A ak ho nedodrží, zhreší ťažko. Sľub sa musí robiť Bohu. Ak sa robí *svätému*, to znamená, že sa sľubuje Bohu k úcte svätého, ktorú nemožno oddeliť od úcty k Bohu. Sľub musí byť o *možnej veci*. Inakšie nemá záväznosť. Preto je neplatný sľub vyhynúť sa všetkým všedným hriechom. Ale je platný sľub vyhnúť sa jednotlivým takým hriechom, keďže je to možné bez osobitnej milosti. Vec musí byť *lepšia* ako jej opak. Preto vo všeobecnosti je neplatný sľub ožením sa, keďže je to menej dobré ako žiť v panictve. No ak by pre niekoho panictvo bolo z povahových, rodinných a iných príčin menej dobré, sľub ožením sa bol by platný. Sľub v malichejnej, smiešnej, hriešnej veci je neplatný. Lebo kto niečo sľubuje Bohu, tým ho uctí. Malichernými, smiešnymi a hriešnymi vecami však Boha nemožno uctiť, iba zneuctiť, a to ľahko; iba ak vec je ťažko hriešna, je to ťažký hriech. Možno však sľubovať aj veci už inakšie *povinné*. Tak niekto sa môže zaviazť sľubom, že bude aj zo sľubu počúvať sv. omšu v nedeľu, k čomu je povinný z príkazu Cirkvi. Ak v nedeľu nejde na sv. omšu, prehreší sa nielen proti príkazu, ale aj proti sľubu.

Sľub môže byť 1. *verejný*, ak je prijatý v mene Cirkvi zákonitým cirkevným predstaveným. Také sú rehoľné sľuby. Ináč je *súkromný*, napr. sľub laika ako aj cirkevnej osoby, ak sa nedeje

²⁵⁷ Can. 1307 § 3.

prv spomenutým spôsobom. Verejný môže byť 2. *slávnostný* alebo *jednoduchý*. Slávnostný je ten, ktorý Cirkev považuje za slávnostný, inakšie je jednoduchý. 3. Ďalej rozoznávame sľub *rezervovaný a nerezervovaný*. Od rezervovaného môže dať dišpenz iba sv. Stolica.²⁵⁸ Také sú tri podstatné rehoľné sľuby: dokonalej chudoby, čistoty a poslušnosti. Zo súkromných iba dva: sľub dokonalej a večnej čistoty a sľub vstúpiť do rehole so slávnostnými sľubmi. Avšak i tieto dva sú len vtedy rezervované sv. Stolicy, ak boli urobené bez každej podmienky a po završení osemnásteho roku.²⁵⁹ 4. *Osobný, vecný, miešaný* sľub rozlišuje sa podľa toho, či sa sľubuje osobný výkon, vec, alebo obidvoje.²⁶⁰ 5. Sľub *jednotlivca a spoločnosti* podľa toho, či pochádza od osoby fyzickej alebo morálnej. 6. *Určitý* alebo *disjunktívny* podľa toho, či sa sľubuje len jedna určitá vec, alebo viaceré, medzi ktorými možno voliť, keď napr. sľubujem púť alebo almužnu. 7. Sľub *absolútny* alebo *podmienečný* podľa toho, či sa niečo sľubuje bezpodmienečne, alebo s podmienkou. (Např. budem sa postiť, ak sa mi matka uzdraví.) 8. *Vyslovený* alebo *mlkvy* podľa toho, či sa niečo sľubuje výslovne alebo mlčky. Tak např. kto prijíma diakonát, mlčky sľubuje aj večnú čistotu. Konečne sľub môže byť 9. *časný a večný* podľa toho, či sa sľubujúci zaväzuje na istú dobu, alebo na celý život.

Obyčajný sľub, daný človekovi, zaväzuje z *vernosti*. Ak sa sľubuje Bohu, vtedy aj z *nábožnosti*. Záväznosť je *ťažká* alebo *ľahká* podľa úmyslu sľubujúceho a podľa sľúbenej látky. Látku ťažkú možno sľúbiť pod ťažkým alebo všedným hriechom, lebo tu rozhoduje iba úmysel. No ľahkú látku nemožno sľúbiť pod ťažkým hriechom, lebo pri ľahkej látke nemožno hovoriť o ťažkej záväznosti. Ťažká látka je ťažká buď osebe, alebo sa stane tým, že jednotlivé ľahké látky sa spoja v ťažkú. Ak niekto sľubuje pomodliť sa každý deň jeden Otčenáš a nedodrží to dvadsať dní, nemusí to nahradiť, lebo nepredpokladá sa, že to chcel nahradiť; ak však sľubuje dať denne 10 korún chudobnému a vynechá sľub 20 dní, predpokladá sa, že to chcel nahradiť a tak má tých

²⁵⁸ Can. 1308 § 1, 2, 3.

²⁵⁹ Can. 1309.

²⁶⁰ Can. 1308 § 4.

200 korún nahradíť pod ťažkým hriechom okrem prípadu, že by bolo možno zistiť opačný úmysel.

Sľub obyčajne zaväzuje iba *sľubujúceho*.²⁰¹ Teda deti nie sú povinné splniť sľub svojich rodičov, ktorým sa zaviazali, že vstúpia do kláštora, alebo že sa stanú kňazmi. Ale ak takýto sľub urobili rodičia, musia sa usilovať priviesť svoje deti k tomu, aby ho splnili. Keďže takéto sľuby majú vždy svoje ťažkosti, lepšie je ich nerobiť podľa slov sv. Písma: „Omnoho lepšie je nesľubovať ako sľub nedodržať.“²⁰² Vecné sľuby prechádzajú na dedičov, taktiež miešané, nakoľko sú vecné.²⁰³ Jednotlivci sú povinní splniť sľub spoločnosti nielen z poslušnosti, ale i z nábožnosti, ak spoločnosť aj v ich mene urobila sľub. Potomkovia majú dodržať sľub predkov aspoň z poslušnosti, ak nie zároveň aj z nábožnosti. *Podmienečný sľub* zaväzuje iba vtedy, ak sa splní podmienka, lebo to je úmysel takéhoto sľubu. Ak podmienka sa naschvál znemožňuje, sľubujúci sa prehrešuje proti sľubu, ktorému kladie prekážky, avšak nie je viazaný, keďže sľub je neplatný. Ak sľub je *disjunktívny*, sľubujúci si môže vyvoliť a potom musí vyvolenú časť splniť, hoci ostatné časti sa stali nemožnými. Kto sľuboval púť alebo almužnu a rozhodol sa pre almužnu, musí ju dať aj vtedy, ak napríklad púť sa stala pre dopravné prekážky nemožná.

Záväznosť sľubu prestáva: 1. Ak *prejde čas*, na ktorý bol sľub viazaný. Kto sľuboval postiť sa vo vigílii Troch kráľov a neurobil to z vlastnej viny alebo nezavinene, nie je povinný postiť sa po tomto dni. Ale ak čas bol pridatý iba na súrenie povinnosti, sľub zaväzuje aj po ňom. Ak niekto sľuboval na česť sv. Tadeáša dať chudobným almužnu 28. októbra a neurobil to, má to urobiť aj po tomto termíne; výnimku robí prípad, že by sa bol výslovne zaviazal na termín. Sľub sa má totiž rozumieť podľa úmyslu sľubujúceho, a to vysloveného alebo rozumne predpokladaného. Celá záväznosť sľubu závisí od úmyslu. Predpokladá sa, že sľubujúci sa zaväzuje na minimum, ktorým sa ešte zachová podstatá sľubu. Ak sa sľub nesplní, ale sa odkladá a tým sa jeho pod-

²⁰¹ Can. 1310 § 1.

²⁰² Kaz 5, 4.

²⁰³ Can. 1310 § 2.

stata značne a hriešne zmenší, ba stane sa nemožnou, spácha sa ťažký hriech. 2. *Ak sa podstatne zmení látka sľubu*, alebo ak sa stane nedovolenou, neosožnou, prekážajúcou väčšiemu dobru, neuctí viac Boha a Boh ju neprijíma. Ak sa stane fyzicky alebo morálne nemožnou, sľubujúci nie je povinný splniť sľub. Ak sa podstatne zmení, tiež nezaväzuje, lebo je to proti interpretatívne-
mu úmyslu, ktorý zneje: ak sa vec podstatne nezmení. 3. *Ak sa nesplní podmienka*, ako sme už povedali pri podmienenom sľu-
be. 4. *Ak prestane hlavná pohnútká sľubu*. Ak teda niekto sľúbi
vybudovať kaplnku, aby jeho otec vyzdravel, ale otec zomrie,
nie je povinný splniť sľub. 5. Ak sa sľub *irituje* (zneplatňuje),
dišpenzuje, zamení.²⁶⁴

Kto má dominatívnu moc nad vôľou sľubujúceho, môže vždy
zneplatniť jeho sľub, a to zo zákonitej príčiny aj dovolene, takže
sľub nikdy viac neožije.²⁶⁵ A príčinou toho je, že v sľube sa skrý-
va podmienka: „Ak predstavený s tým súhlasí.“ Tak otec môže
zneplatniť všetky sľuby svojich neploletých detí, keďže ich
vôľa je jemu podriadená. Ak sú už ploleté, môže suspendovať
sľuby, ktoré sú na ujmu správy domu alebo rozumnej výchovy.
Tak otec môže suspendovať sľub ploletého syna, ktorý zo sľu-
bu chce ísť na púť, hatiacu domácu prácu. To isté môžu urobiť
všetci, ktorí nejako zastupujú otca, ako matka, tútor. Manžel
nemôže zneplatniť sľuby svojej manželky, keďže nie je jej pá-
nom, ale môže suspendovať tie sľuby, ktoré prejudikujú jeho
právo na látku sľubu.²⁶⁶ Tak môže suspendovať sľub zdržanlivo-
sti, značnej almužny, dlhej púte atď., lebo takými sľubmi by sa
mohly poškodiť jeho záujmy. Ale aj manželka môže suspendovať
manželove sľuby, ktoré prejudikujú jej práva, ako sľub zdržan-
livosti, dlhej púte a pod. To isté môžu urobiť pán a pani so sľub-
mi služobníctva, ktoré poškodzujú ich práva, ako sľub pôstu, prá-
vo na prácu a pod.

Ak sľub nie je takéhoto rázu a ťažko ho možno splniť, môže
sa žiadať *dišpenz*. Sľub, vystrojený potrebnými vlastnosťami, Boh
totiž prijíma ako čin kultu. Inakšie by sv. Písmo na mnohých

²⁶⁴ Can. 1311.

²⁶⁵ Can. 1312 § 1.

²⁶⁶ Can. 1312 § 2.

miestach neprízvukovalo splnenie sľubu.²⁶⁷ Avšak Boh sa nemôže chcieť pridržiavať svojho práva na sľub, ktorý človek urobil azda s nedostatočnou rozvahou, a preto sa rozumne predpokladá, že v takých okolnostiach môže sa sľub rozviazať, a to Cirkvou, Ním poverenou sväzovať a rozväzovať. Preto ak je *dostatočná* príčina, takýto dišpenz je nielen platný, ale aj dovolený, kým zas bez dostatočnej príčiny je aj neplatný, lebo v tomto prípade Boh nemôže súhlasiť s rozviazaním. Ak nielen Boh, ale aj tretia osoba získala sľubom právo na nejakú vec (rehoľa na pozemok atď.), nemožno dišpenzovať bez jej súhlasu. Keďže dišpenzácia je čin cirkevnej jurisdikcie, len ten môže dišpenzovať, kto má riadnu alebo delegovanú *jurisdikciu*. Teda od rezervovaných sľubov môže dišpenzovať iba sv. Stolica alebo ňou poverený, od nerezervovaných miestny ordinár, a to pre všetkých svojich poddaných aj pre cudzincov.²⁶⁸

Látku sľubu možno aj *zameniť*. Ak sľub nebol rezervovaný, môže sa zameniť jeho látka v lepšiu alebo rovnakú aj samým sľubujúcim.²⁶⁹ Ak dobro je väčšie, môže sa to urobiť aj bez príčiny. Ak je rovnaké, je potrebná príčina, a to aj menšia, lebo je to vec morálna, kde sa ľahko môže prihodiť omyl v rovnosti. Stačí na to aj väčšia ochota sľubujúceho. Za menšie dobro môže látku sľubu zameniť iba ten, kto môže od sľubu *dišpenzovať*,²⁷⁰ lebo je to vlastne dišpenzácia menšieho stupňa. Aj pri zamenení sľubujúci vždy sa môže vrátiť k tomu, čo pôvodne sľúbil, lebo zámena je priazeň, ktorú nemusí použiť. Ak zamenené dielo sa stane nemožným, nemusí sa vrátiť k prvému, ak zamenenie urobila cirkevná vrchnosť, lebo jej zákrokom predošlý záväzok prestal. Musí sa však vrátiť k prvému, ak zamenenie urobil sám. V tomto prípade totiž prvé dielo až vtedy prestane zaväzovať, ak druhé je splnené.²⁷¹

²⁶⁷ Dt 23, 21; Nm 30, 3; Kaz 5, 3, 4; Ž 49, 14, 15 atď.

²⁶⁸ Can. 1313. § 1.

²⁶⁹ Can. 1314.

²⁷⁰ Tamtiež.

²⁷¹ Noldin-Schmitt, *De praeceptis*, Oeniponte Rauch 1936, 220.

Tretia hlava.

Tretie Božie prikázanie.

Zneje: „Spomni, aby si sviatočný deň svätzil. Šesť dní budeš pracovať a robiť každú svoju robotu. Ale siedmeho dňa je sobota Pána, tvojho Boha; nebudeš robiť nijakú robotu v tento deň.“²⁷² Už *prirodený zákon* vyžaduje, aby človek nejaký čas zasvätil Bohu. Ale *prirodený zákon* neurčuje, ktorý deň a ako sa má zasvätiť! V tom ho dopĺňa *pozitívny zákon*. Možiš určiť sobotu a nariadiť zdržovať sa každej práce. V Novom zákone iba sv. Stolica môže sviatky nariaďovať, prekladať, zrušovať. Miestni ordinári môžu nariadiť sviatky iba v svojej diecéze, aj to len prechodne.²⁷³ Podľa nariadenia sv. Stolice prikázané sviatky sú tieto: „všetky nedele, Vianoce (25. dec.), Nový rok (1. jan.), Tri krále (6. jan.), Nanebevstúpenie Pána, Božie Telo, Nepoškvrnené Počatie (8. dec.), Nanebevzatie P. Márie (15. aug.), sviatok sv. Jozefa (19. marca), sv. Petra a Pavla (29. júna) a Všetechsvätých (1. nov.).“²⁷⁴ Ak dakde niektoré z týchto sviatkov boli zrušené (u nás sv. Jozefa 19. marca), alebo preložené, nemôžu sa obnoviť bez súhlasu sv. Stolice.²⁷⁵ Ak dakde sa okrem týchto 10 sviatkov svätia aj iné, nie sú viac prikázanými sviatkami.²⁷⁶ Ani sviatky patrónov (u nás sv. Cyrila a Metoda, sv. Václava) nie sú prikázané sviatky. Miestni ordinári môžu však preložiť vonkajšiu slávnosť na nasledujúcu nedeľu.²⁷⁷ Podľa *čs. zákona* č. 248/46 Sb. z. a n. uznané sú všetky spomenuté sviatky okrem sviatku sv. Jozefa. Okrem toho sa uvádza Veľký piatok (kvôli protestantom) a 26. dec., aby sa Vianoce predĺžili. Avšak z dôvodov hospodárskych na neurčitú dobu pracovnými dňami sú: 6. jan., Nanebevstúpenie Pána, sviatok sv. Petra a Pavla a 8. dec.

Sviatok sa počíta od polnoci do polnoci,²⁷⁸ a to podľa všeo-

²⁷² Ex 20, 8—20.

²⁷³ Can 1244.

²⁷⁴ Can. 1247 § 1.

²⁷⁵ Can. 1247 § 3.

²⁷⁶ Com. I. C. 17. febr. 1918.

²⁷⁷ Can. 1247 § 2.

²⁷⁸ Can. 1246.

becného zvyku.²⁷⁰ V deň sviatku treba sa *zdržovať služobných prác, verejných úkonov, taktiež verejných trhov a iných verejných predajov a kúp, ak nie sú povolené zákonným zvykom alebo osobitným povolením*. Okrem toho treba počúvať sv. omšu.²⁸⁰ Toto prikázanie má teda dve čiastky: *zdržovať sa istých úkonov a počúvať sv. omšu*. Kto sa teda nezdržuje týchto úkonov a nepočúva sv. omšu, spácha dva rozdielne hriechy. Kde štát núti vo sviatok k takýmto prácam, nespácha sa hriech. Ale ostáva povinnosť počúvať v ten deň sv. omšu, ale nespácha hriech, kto by pre prácu vôbec nemohol počúvať sv. omšu.

Keďže i SZ spomína len zákaz roboty a nie obetu, prehovoríme o zakázaných prácach a potom o počúvaní sv. omše.

A. Zákaz služobných prác.

V prikázaný sviatok zakazujú sa služobné práce. *Služobné práce* sú tie, ktoré sa konajú viac silami tela ako duše a bezprostredne slúžia viac potrebám telesným ako duševným. Volajú sa služobnými, lebo kedysi ich najviac konali sluhovia. Takéto práce sú poľné, remeselnícke, priemyselné. Pôvodne sa zakazovali, aby ľudia mali možnosť pozdvihnúť myseľ k Bohu a zasvätiť mu deň prestávkou v práci. Toto zameranie zostalo v Cirkvi cez obidve tisícročia, hoci azda niektoré z týchto prác neznamenajú prekážku v pozdvihnutí mysle k Bohu. Iné práce sú *slobodné*. Sú to práce, konané viac silami duše ako tela a bezprostredne slúžiacie potrebám duše, nie tela, ako čítať, vyučovať atď. Volajú sa slobodnými, lebo kedysi ich konali viac slobodní ako sluhovia. Konečne iné práce sú *stredné*, a to tie, ktoré majú niečo spoločné so služobnými i slobodnými, ako poľovať, cestovať atď. Služobné práce sú zakázané, slobodné a stredné dovolené.

Pritom treba poznamenať, že tu ide o povahu práce, *nie o úmysel*, ktorým sa robí: služobná práca neprestáva byť služobnou, pretože sa robí zdarma, pre rekreáciu, slobodná zas tým, že sa robí pre zisk, lebo vonkajší úmysel nemôže zmeniť prirodzenosť

²⁷⁰ Can. 33 § 1.

²⁸⁰ Can. 1248.

práce.²⁸¹ Nerozhoduje ani únava, ktorá nastáva pre spojenie duše s telom i pri jednej i pri druhej. Obyčajne služobná práca sa ľahko rozozná od slobodnej. *Väčšia ťažkosť* je so strednými prácami, lebo vykazujú spoločné prvky a nevieme, ktoré majú prevahu. Často bude treba pribrať ako kritérium *miestny zvyk*, ak jestvuje. Ak nejestvuje, môže sa to vyriešiť na základe *probabilizmu*, ktorý je tu prípustný, lebo ide iba o dovoľenosť činu. Tak napr. sa dišputuje, či pletenie pančúch je v nedeľu dovoľené alebo nie.²⁸² Prakticky je teda dovoľené, keďže nie je isté, že je nedovoľené a neistý zákon nezaväzuje.

Podľa toho *slobodné alebo stredné práce* sú: písať aj na stroji za peniaze, rysovať, maľovať a pritom miešať farby, ale nie natierať steny. Nie je dovoľené šiť, hoci je to dosť jemná práca, ale je dovoľené jemne vyšívať, písmeňá súkromne ukladať, nie však vo verejnom podniku, kde zvyk to považuje za zakázané, fotografovať, ale nie s veľkou námahou vyvolávať, jemne kresť sochu, nie vak konať na nej ťažké mechanické práce. Dovoľené je poháňať zvieratá, či už voľne alebo v záprahu, viesť loď, veslovať, hoci je to spojené s veľkou telesnou námahou. Nie je však dovoľené nakladať veľké ťarchy na voz, na loď, do vagóna a pod. Je dovoľené poľovať, ryby chytať okrem prípadu, že by sa to robilo s veľkou námahou a veľkými sieťami. Je dovoľené mlieť vo veternom, vodnom a parnom mlyne, ak ľudská práca je minimálna. Nie je však dovoľené robiť to s ručným mlynom.

Okrem toho sú zakázané *verejné úkony*, napríklad verejné súdne rokovanie s veľkým hukom: s predvolávaním svedkov, vyšetrovaním, vyhlásením a vykonaním rozsudku. Avšak nie je zakázané súkromne vypočuť svedkov, poradiť sa s advokátom a pod. Zakázané sú aj verejné trhy, verejné predaje a kúpy. No niektoré z nich, ako trh s požívatinami predpoludním, sú dovoľené zvykom alebo osobitným povolením. Obyčajne tieto veci usmerňuje štát a keďže sám dopĺňa nedostatočné predpisy prirodzeného práva, zaväzuje to všetkých občanov.

Ak práce sú ťažké, je ťažkým hriechom pracovať alebo rozkázať pracovať *dve a pol hodiny*. Čas sa však nekumuluje. Kto

²⁸¹ Ballerini-Palmieri, Opus Theol. Mor. II, Prati Giachetti 1889, 544.

²⁸² Noldin-Schmitt, De praeceptis 251.

nechá 20 robotníkov pracovať jednu hodinu, nespácha ťažký hriech, keďže každý z nich pracuje iba jednu hodinu. Ak sú práce ľahšie, hoci služobné, ako vyrábať ružence a pod., potrebné sú aspoň tri hodiny, aby hriech bol ťažký. Pri verejnom súdnom rokovaní a pri trhoch ťažká látka závisí viac od akosti ako od trvania práce.

Povinnosť zdržovať sa služobných prác je iba stredne ťažká, takže každá prostredne ťažká príčina od nej oslobodzuje. *Oslobodení* sú od nej:

1. Chudobní, sluhovia, robotníci, ktorí vo všedný deň nemajú kedy si ušiť, vyprať atď. šaty, narezať dreva, obrobiť záhradu a pod. Avšak pre prípadné pohoršenie sa žiada, aby sa tieto veci, nakoľko je to možné, nekonali verejne. Sluhovia, ktorí bez tejto príčiny sú nútení pracovať, mali by si hľadať iné zamestnanie.

2. Roľníci, ktorí pre nepriaznivé počasie musia konať isté poľné práce, ako svaťať obilie, vozíť seno a pod. Aj kováči môžu podkuť kone cestujúcich, ba aj opraviť pluhy, ktoré roľníci nevyhnutne potrebujú ráno do práce, ak to, pravda, nemohli urobiť prv. Aj nosiči sú oslobodení. Taktiež pracujúci na nevyhnutných prácach, kuriči na rušňoch a pod.

3. Krajčíři a pod. môžu pripraviť potrebné veci na pohreb, svadbu a pod., ak to nemohli urobiť vo všedný deň.

4. Pekári a mäsiari, ktorí sa musia starať o výživu obyvateľstva.

5. Holiči a kaderníci aj pre zvyk, nielen pre potrebu. Kde však je to regulované štátom, majú sa pridržovať toho.

6. Lekári, lebo kedykoľvek sa stáva, že ich niekto potrebuje.

7. Tí, ktorí musia udržiavať podnik v prevádzke, ako kuriči pri vysokých peciach vo fabrikách.

8. Tí, ktorí pripravujú nejakú slávnosť, ak to nemôžu vykonať skôr, lebo to vyžaduje verejné blaho.

9. Tí, ktorí musia vykonávať bežné domáce práce, ako variť, riad umývať, drevo rúbať atď.

10. Tí, ktorí by inakšie stratili mimoriadny zisk. Ale musia sa vyhnúť pohoršeniu.

Dlhá chvíľa nie je dostatočným dôvodom konať služobné práce, lebo to nie je nijaká potreba. Potom dlhú chvíľu možno ľahko zabíť dovolenými prácami. Ak by však takáto práca bola potrebná, aby niekto neopadol do hriechu, napr. u väzňov, ktorí nemôžu robiť, čo chcú, bolo by to dovolené.

Aj *láska k bližnému* môže ospravedlniť služobné práce. Tak sú dovolené práce v prospech postihnutých nejakou katastrofou, ako povodňou, požiarom, v prospech chorých, chudobných, mŕtvych. Obyčajne vtedy ich vyžaduje aj potreba. Vo všeobecnosti je dovolené robiť niečo pre druhého, čo on sám môže urobiť. Avšak nie je dovolené takými prácami zarábať peniaze, ktoré by sa rozdelili medzi chudobných. Iné by bolo, ak by ich chudobní jednotlivci potrebovali. Pre chudobných vo všeobecnosti majú sa povoliť ľahšie práce (oprava šiat pred Vianocami).

Aj *nábožnosť* oslobodzuje od zákazu služobných prác. Tak dovolené sú práce bezprostredne spojené s bohoslužbami, ako zvoniť, ťahať organové mechy a pod. Práce, ktoré nie sú bezprostredne potrebné, ako vybieliť kostol, nosiť kamene a drevo na vybudovanie kaplnky, nie sú dovolené. Ale môže sa vymiešťať, ozdobiť kostol a pod. Aj slávobrány a pod. môžu sa robiť, ak prv nebolo kedy.

Konečne aj *zvyk* oslobodzuje od hriechu. Tak napr. u nás sa občas v nedeľu a sviatok oberá ovocie (čerešne, slivky, jablká). Ale továrenské oberanie, ktoré sa robí s veľkým aparátom, už nie je dovolené. To isté treba povedať aj o vinobraní, ktoré sa podobá továrenskému podnikaniu, hoci ho robí iba jedna rodina.

Ak by v jednotlivom prípade príčina nestačila na dovolenie, môže sa žiadať *dišpenz*. Nielen miestny ordinár, ale aj miestni faráři môžu dišpenzovať v jednotlivých prípadoch jednotlivých svojich podriadených, ako aj jednotlivé rodiny, a to aj mimo zeme a na svojom území aj cudzincov.²⁸³

B. Počúvanie sv. omše.

Veriaci sú povinní v nedeľu a v prikázaný sviatok počúvať sv. omšu.

Môžu to urobiť v každom kostole, vo verejnej alebo polove-rejnej kaplnke, v súkromnej kaplnke na cmenteri, v súkromných kaplnkách kardinálov a biskupov, hoci sú len titulárnymi, pod holým nebom, ak sa tam slúži sv. omša, v súkromných rodinných oratóriách, kde je to povolené privilégium sv. Stolice. Teda ne-urobí zadosť svojej povinnosti, kto napr. ako celkom cudzí je náhodou na sv. omši u chorľavého kňaza, ktorý privilégium slú-žiť sv. omšu doma dostal od sv. Stolice, a to len pre svoju osobu. Kto počúva sv. omšu biskupa, ktorý ju celebruje hocikde, zadosť urobí povinnosti. Aj rehoľné oratóriá, hoci sú vo vilách, sú polo-verejné, a preto tam možno zadosť urobiť povinnosti. Aby sa mohla sv. omša celebrovať pod holým nebom, musí to povoliť biskup. Kto hocikde miništruje, zadosť urobí tamtiež, lebo nielen počúva sv. omšu, ale aj vypomáha kňazovi, ktorý zadosť urobí, nech už celebruje hocikde.²⁸⁴ Ak je na lodi, môže zadosť urobiť, ak je na lodi stála kaplnka. (Dnes už každý transoceánsky parník má kaplnku.) Aj vtedy môže zadosť urobiť, ak kaplán lode alebo jeho zástupca, biskup alebo kardinál, hocikde celebruje na lodi. Ak iný kňaz celebruje súkromne, povedzme v svojej kabíne, na-koľko má osobné privilégium kdekoľvek celebrovať na oltárnom kameni, prítomní veriaci nie sú povinní túto sv. omšu počúvať, hoci sa to pre dobrý príklad veľmi odporúča. Ale ani rečený kňaz nie je povinný celebrovať, lebo ide o privilégium a privi-légium nikto nie je povinný využiť. V rodinných oratóriách len v tie dni a tí môžu počúvať sv. omšu, ktorí sú vymenovaní v de-kréte.

Na týchto miestach musí byť človek *telesne* prítomný, aby sa právom mohlo povedať, že patrí k tým, ktorí sú prítomní. Na to postačí, aby mohol sledovať hlavné časti omše tým, že vidí alebo počúva, čo sa deje, alebo aspoň z hlasu prítomných na to usudzuje. Preto je prítomný, kto sleduje omšu z okna susedného domu. Ale nie je prítomný, ak je veľmi vzdialený, takže úkon

²⁸⁴ Th. a Jorio, Theol. Mor. II, Neapoli, D'Auria 1947, 77.

by videl iba ďalekohľadom, no je prítomný, ak by šlo o veľký zástup, ktorý by vyplnil priestor medzi ním a oltárom.

Prítomnosť musí byť *nepretržitá*, t. j. od začiatku až do konca sv. omše. Ak by niekto dobrovoľne vynechal tretinu sv. omše, spáchal by ťažký hriech. Preto ťažký hriech spácha, kto vynechá všetko od začiatku až po obetovanie v to počítajúc, od začiatku po evanjelium inkluzíve a celú časť po prijímaní, lebo je to značná časť. Ale nie je ťažkým hriechom prísť na obetovanie a zostať až do konca, lebo všetko až po obetovanie vlastne nepatrí do sv. omše, je to iba jej príprava. Preto katechumeni, ktorí pre disciplína arcani (tajný poriadok) nemohli ešte byť na sv. omši, museli na obetovanie odísť a mohli počúvať iba poučenie. Teda všetko od začiatku až po obetovanie exkluzíve. Preto táto časť podnes sa volá missa catechumenorum. Ťažký hriech je aj vynechať v omši všetko od pozdvihovania až po Otčenáš exkluzíve, alebo od prefácie po pozdvihovanie exkluzíve, lebo i keď to nie je tretina omše, je to veľmi dôležitá časť.

Nepočúva celú sv. omšu, kto *súčasne* počúva jednu od začiatku až po pozdvihovanie inkluzíve a druhú od pozdvihovania exkluzíve až do konca, lebo tieto časti sa majú počúvať sukcesívne a nie simultánne. Ak by niekto dve polovice počúval sukcesívne, a to už či v prirodzenom poriadku alebo opačne, počúval by platne, ak by podstatné čiasťky, t. j. pozdvihovanie a prijímanie, boli v tej istej polovici. To platí aj vtedy, keby medzi obidvoma polovicami bola značná prestávka. Teda kto príde na pozdvihovanie, musí zostať až do konca, lebo podstatne ešte môže zadosť urobiť prikázaniu, ale zbývajúcu časťku pred pozdvihovaním musí doplniť z druhej sv. omše, keďže je to značná časť. Ak by však prišiel po pozdvihovaní, nie je povinný zostať do konca, ale musí počúvať inú sv. omšu, ak môže, lebo podstata nie je zachovaná. Ak by zameškal menšiu časť, nie je povinný ju nahradiť.

Pri posúdení ťažkého alebo všedného hriechu pre *oneskorenie* treba vziať do úvahy úmysel, väčšiu-menšiu nedbalosť v zachovaní času, a nie skutočný výsledok. Kto teda prejavuje veľkú nedbalosť, ťažko hreší, ak vie, že táto omša je jediná, hoci nepri-de neskoro. Naopak, nespácha ťažký hriech, kto pri najlepšej vôli

príde značne neskoro, lebo napr. kňaz pred ustáleným termínom začal sv. omšu. Avšak keby mohol, je povinný zbývajúcu čas nahradiť.

Prítomný musí mať *úmysel* počúvať sv. omšu, lebo je reč o slobodnom ľudskom čine. Teda ak privedú na sv. omšu celkom opitého, ktorý bude prítomný od začiatku až do konca, neurobí zadosť, lebo z predpokladu neprejavuje nijakú vôľu. To isté treba povedať o tom, ktorého fyzicky držia pri nej, tiež bez jeho vôle. Ale zadosť urobí, koho iba morálne, hoci ťažko nútia k tomu, lebo taký čin neprestáva byť slobodný. No nie je treba, aby prítomný chcel tým zadosť urobiť príkazu Božiemu alebo cirkevnému, lebo to sa nikde výslovne nežiada; žiada sa iba, aby sa zúčastnil na sv. omši.

Konečne je potrebné, aby prítomný, majúc *úmysel* počúvať sv. omšu, vyhýbal sa takým vonkajším skutkom, ktoré nie sú slučiteľné s počúvaním, čiže aby aspoň *nedokonale* dával pozor na to, čo sa deje, podobne ako to bolo povedané pri modlitbe. Teda zadosť urobí, kto sa za sv. omše spovedá, lebo medzitým môže aspoň občas pozorovať podľa spevu, zvonenia atď., čo sa deje na oltári. Zadosť urobia i kostolníci v sakristii, hudobníci na chóre, sbierajúci milodary na kostol, ba aj tí, ktorí pri vchode kostola predávajú sviece a pod. Zadosť urobia, ak tu i tam nevoľky sú roztržití. Ak by sa však niekto za celý čas ani na chvíľku neprebral, ako keď je niekto hlboko zaujatý nejakým vedeckým problémom, neurobil by zadosť podobne ako ten, kto by celý čas spal. Ak iba drieme a tu i tam sa preberie, zadosť urobí. Ak sa niekto dobrovoľne zaoberá vecami, ktoré sem nepatria, zhreší ľahko proti úcte patriacej Bohu, ale zadosť urobí, ak podstatne rozlišuje v tom, čo sa deje na oltári. Ale neurobí zadosť, kto celý čas študuje umelecké objekty kostola, celou dušou číta pútavý román atď., takže ani na chvíľku sa neodpúta od predmetu svojho uvažovania.

Od povinnosti počúvať sv. omšu ako od povinnosti zdržiavať sa služobných prác oslobodzuje stredne ťažká príčina, teda nevýhoda alebo škoda na dobrách duše a tela, buď vlastného alebo blížneho. Teda sú *oslobodení* od nej:

1. Chorí, rekonvalescenti. Tí, ktorí neznesú ťažký kostolný vzduch, ktorí v ňom dostávajú značné bolenie hlavy, závraty atď. Ak je o tom pochybnosť, môže sa užiť probabilizmus.

2. Tí, ktorí majú malé deti a nemôžu ich nechať doma bez dozoru. Zároveň kto varí, ak to nemôže odložiť na iný čas. Často budú to pomocnice v domácnosti, ktoré nepustia na sv. omšu. Mali by si hľadať iné miesto, ak ich nikdy neuvoľnia na sv. omšu.

3. Tí, ktorí nemajú zodpovedných šiat, takže by preto boli značne zahanbení. Aj tehotná žena v pokročilom stave je oslobodená, či už tehotnosť je poctivá alebo nie. Aj po pôrode sú ženy oslobodené za ten čas, za ktorý podľa zvyku kraja nevychádzajú z domu.

4. Tí, ktorí musia strážiť dobytok, dom, podnik, záhradu atď., kde by bez stráže vznikly značné škody. Aj vojaci konajúci stráž sú oslobodení. Taktiež tí, ktorých na sv. omšu nepustia. Oslobodzuje aj strata mimoriadneho zisku.

5. Cestujúci, ktorí nemajú príležitosť počúvať sv. omšu. Ak by na stanici bola taká príležitosť (a na mnohých miestach už je) a cestujúci by sa mohol bez väčšej nepríjemnosti zúčastniť, je povinný.

6. Príliš vzdialený od kostola, čo však nemožno určiť matematicky. Podľa sv. Alfonza je to cesta, ktorá trvá 1 a $\frac{1}{4}$ hodiny; ak je zlé počasie, môže byť aj kratšia. Ak možno prísť vozom alebo na koni, oslobodzuje iba dvojnásobne tak veľká vzdialenosť.

7. Tí, ktorí musia vykonávať nevyhnutné práce v podnikoch, ako kuriči vo fabrikách s vysokými pecami, pri požiari, povodni atď.

8. Tí, ktorí ošetrojú starých, chorých, alebo dúfajú, že svojou prítomnosťou zabránia hriechu.

Ak by príčina nestačila, od tejto povinnosti podobne ako od zdržovania sa služobných prác môže *dišpenzovať* nielen miestny ordinár, ale aj miestny farár z dostatočnej príčiny, a to v jednotlivých prípadoch jednotlivcov alebo jednotlivé rodiny aj mimo diecézy a na území diecézy aj cudzích a kočujúcich.²⁸⁵

²⁸⁵ Can. 1245 § 1.

Štvrtá hlava.

Štvrté Božie prikázanie.

Zneje: „Cti svojho otca i svoju matku, aby si bol dlho živý na zemi.“²⁸⁶ Toto prikázanie usmerňuje pomer detí k rodičom, nakoľko prikazuje preukazovať im úctu, ktorá však zahŕňa aj poslušnosť, koreniacu v láske. No podobný je pomer medzi pánom a sluhom, medzi zamestnávateľom a robotníkom, medzi štátnou autoritou a medzi občanmi. S druhej strany zas tento pomer je *korelatívny*, t. j. povinnosť viaže nielen deti voči rodičom, ale aj rodičov voči deťom, nielen sluhov voči pánom, ale aj pána voči sluhovi, nielen robotníka voči zamestnávateľovi, ale aj zamestnávateľa voči robotníkovi, nielen občanov voči štátnej autorite, ale aj štátnu autoritu voči občanom. Preto o týchto pomeroch bude reč osve.

A. Povinnosť detí voči rodičom.

Deti majú rodičov *milovať, ctíť a byť im poslušnými*. Láska a úcta nikdy neprestanú, poslušnosť je obmedzená na čas, kým deti sú pod opaterou rodičov. Táto trojaká povinnosť zaväzuje pod ťažkým hriechom, ak látka je ťažká. Niektoré hriechy sú aj proti piete, nielen proti iným čnostiam. Kto napr. blýje svojich rodičov, prehreší sa nielen proti spravodlivosti, ale aj proti piete.

Láska k rodičom má byť 1. vnútorná čiže afektívna, t. j. máme cítiť, že milovaný je s nami spojený.²⁸⁷ 2. *Vonkajšia* láska prejavuje sa vo vonkajších znakoch blahosklonnosti nielen v dobrých, ale hlavne v zlých časoch. Proti tomu sa deti prehrešia, ak rodičom prajú niečo zlé, pričom ich dobrovoľne nenávidia. Prírodný odpor proti starým a nesprátnym rodičom nie je ešte hriechom, ak sa proti tomu bojuje rozumne. Proti vonkajšej láske deti sa prehrešujú, ak na rodičov pozerajú krivým okom, ak ich rečou urážajú, ruku na nich zdvihnú a v núdzi im nepomáhajú atď.

²⁸⁶ Ex 20, 12.

²⁸⁷ S. Th. II, II, 27, 2.

Deti *ctia* svojich rodičov vnútorne, uznávajúc ich hodnotu, navonok tým, že im preukazujú znaky tohto uznania. Podkladom úcty ako aj lásky vôbec je okolnosť, že oni sú po Bohu našimi pôvodcami, ktorí nám „dali dňa“²⁸⁸ a najväčšími dobrodincami. Proti úcte sa prehrešia deti, ak im nadávajú, ak sa im vysmievajú, hanobia ich atď. Môžu to byť aj ťažké hriechy, ak totiž ide o vážnu vec, ktorá rodičom spôsobuje ťažký smútok.

Poslušnosť patrí rodičom preto, lebo sú prirodzenými predstaviteľmi detí. Aj poslušnosť zaväzuje deti pod ťažkým hriechom v týchto prípadoch: 1. V ich neploletosti. Podľa kanonického a aj civilného práva ploletými sa stanú, ak dovŕšia 21. rok svojho veku. Vtedy vlastne poslušnosť prestáva. Ale ak ploleté deti aj naďalej zostanú doma, musia sa podriaďiť domácejmu poriadku. 2. Ak látka patrí do rodičovskej právomoci. Tri veci sem patria: a) dobré mravy, b) spása duše, c) duchovná a časná správa rodiny. V iných veciach deti nie sú povinné poslúchnuť. Vzťahuje sa to najmä na voľbu životnej družky a povolania. Majú v tejto veci vypočuť radu rodičov, ale nemusia ju poslúchnuť, lebo ony sa ženia, vydávajú, idú za kňaza, vstupujú do rehole atď., a nie rodičia. Preto Cirkevný zákonník varuje: „Neslobodno nikoho nijakým spôsobom z nijakej príčiny nútiť k duchovnému stavu alebo kanonicky spôsobilého od neho odvracať.“²⁸⁹ 3. Ak látka je ťažká a rodičia vážne dávajú rozkaz, nie iba radu, prosia, nahovárajú, ba dokonca žartujú. Látka je ťažká, ak z nej vznikne ťažká duchovná alebo hmotná škoda. Ak sa zákaz vzťahuje na opakujúce sa činy (prichádzať neskoro v noci domov), musí sa porušiť niekoľko ráz, aby to bol ťažký hriech. Ak ide o vec už inou autoritou prikázanú, napr. počúvať v nedeľu sv. omšu, deti nespáchajú dvojaký hriech, ak neposlúchnu, lebo sa predpokladá, že rodičia chcú iba pripomenúť už beztak jestvujúcu záväznosť.

²⁸⁸ Kaz 3, 7.

²⁸⁹ Can. 971.

B. Povinnosti rodičov voči deťom.

Rodičia spolu s Bohom dali deťom *fyzický život* a sú príčinou, že deti sú na svete. Dieťa je však najslabšie zo všetkých mláďať prírody. Samo by zahynulo už fyzicky. Potrebuje dlhý čas opateru rodičov. Ale dieťa nie je iba smyslovým tvorom; je duchovnou bytosťou, ktorú treba aj duchovne formovať, vychovávať. A kto to má robiť? Tí, ktorí ho splodili telesne, musia ho aj duševne porodiť, čiže vychovávať. Preto hovorí Cirkevný zákonník: „Rodičia sú zaviazaní ťažkou povinnosťou starať sa podľa svojich síl o náboženskú a mravnú, fyzickú a občiansku výchovu svojich dieťať a zaopatriť im aj časné dobro.“²⁰⁰ Táto povinnosť prechádza na starých rodičov alebo poručníkov, ak rodičia nežijú, alebo nemôžu konať svoju povinnosť.“²⁰¹

Základom aj tu je *láska*, a to nielen vnútorná, ale aj vonkajšia. Láska však neznačí iba cit, ktorý nerozumne všetko dovolí deťom, ale i pevnú vôľu, ktorá ich pevnou rukou vedie k vytýčenému cieľu. Proti tejto láske prehrešujú sa rodičia, ak svoje dieťa nenávidia, nadávajú im, preklínajú ich, jedny nerozumne vyznačujú pred inými, bijú a pod. Ak sa to deje s plným súhlasom a spôsobuje to deťom ťažkú škodu alebo zármutok, ide o ťažký hriech.

Náboženská a mravná výchova patrí neodcudziteľne rodičom, a to pred štátom, lebo dieťa dostáva život od rodičov, nie od štátu. Deti sú pokračovaním rodičov, a preto predovšetkým rodičia sa majú o to starať.²⁰² V tom im pomáha Cirkev, ktorá jedine podáva neomylné zásady výchovy. Toto právo štát nesmie násťbiť, ale ho má rešpektovať, lebo Cirkev môže výchovu usmerňovať len k dobru štátu. Pre tento cieľ Cirkev má právo zakladať vlastné školy rozličného druhu, nielen ľudové, ale aj stredné a vyššie.²⁰³ A v krajinách s vyspelou demokraciou sú nielen štátne, ale aj cirk. školy. (Anglicko, Švajčiarsko, Holandsko, Belgicko, Francúzsko.) Vyučovanie náboženstva v dvoch týžd. hodinách

²⁰⁰ Can. 1113.

²⁰¹ Can. 1372 § 2. V. aj občiansky poručenský zákon čl. XX/1877 § 91.

²⁰² Encyklika Pia XI. Divini illius Magistri z 31. dec. 1929.

²⁰³ Can. 1395.

sotva stačí na výchovu, ktorá má byť predovšetkým *jednotná*, ak na iných hodinách sa vyučuje opak toho, čo dieťa počuje na náboženstve. Preto Cirkevný zákonník nariaďuje: „Katolícke deti nech nenavštevujú nekatolícke, neutrálne, miešané školy, ktoré sú prístupné aj nekatolíkom. Je vecou miestneho ordinára určiť podľa inštrukcií sv. Stolice, v akých okolnostiach a za akých bezpečnostných opatrení... je prípustné takéto školy navštevovať.“²⁹⁴ Preto ťažko by zhrešili rodičia, ktorí by púšťali deti do takýchto škôl bez dostatočnej príčiny, alebo ktorí by zanedbávali ich kresťanskú výchovu.

K dobrej výchove patrí aj *dobrá príklad*. Aj tu platí pravidlo: Verba movent, exempla trahunt. Nie bez príčiny sa u nás hovorí: Aká matka, taká Katka. Preto aj s tohto hľadiska sa môžu rodičia ťažko prehrešiť, ak pred deťmi vyprávajú rúhavé reči, robia necudnosti, vadia sa, bijú, opíjajú atď.

Rodičia majú aj *dozerať* na svoje dietky, či konajú svoje povinnosti. Je dôležité vstepovať im cit zodpovednosti nielen pre časné, ale aj pre večné povinnosti. Vo vážnych prípadoch bude na mieste i rozumné pokarhanie, ktoré neuráža ich sebavedomie podľa slov sv. Pavla: „Otcovia, neroztrpčujte si dietky, aby neklesaly na mysl!“²⁹⁵ Ak by ani to nepomohlo, možno ich rozumne potrestať. „Kto šetrí palicu, nenávidí svojho syna“, hovorí sv. Písmo.²⁹⁶ Dnes už nie je módou takto trestať. No vo výnimočných prípadoch môže to byť jediný účinný prostriedok.

Fyzická výchova začína sa už vlastne v materskom lone. Preto nastávajúca matka musí sa vyhýbať všetkému, čo môže zhubne účinkovať na plod, ako novej súložie, prehnanému športu a práci, nikotinizmu a alkoholizmu, hoci nechceme ich škodlivý vplyv na plod zveličovať.²⁹⁷ Odporúča sa zdravá životospráva; málo bielkovín, ale tým viac zeleniny, ovocia, mierny pohyb na voľnom vzduchu, telesná a duševná čistota, vyrovnaná nálada, zbožný život. Po pôrode matky sú povinné — nakoľko je to len možné — pridávať dietky vlastným mliekom, lebo je to najprirodzenejší

²⁹⁴ Can. 1304.

²⁹⁵ Kol 3, 21.

²⁹⁶ Prís. 13, 24.

²⁹⁷ Brun, Allgemeine Neurosenlehre, Basel 1946, Schwabe, 159—161.

spôsob. Nič nemôže celkom nahradiť materské mlieko, lebo z novonarodeniatka má sa stať človek, nie vól, alebo koza. Ale ak matka nemá dosť mlieka, alebo musí ísť do práce, môže sa dieťa prikrmovať aj iným spôsobom. Detská hygiena na tomto poli urobila tiež veľký pokrok. (Preparáty Nestle, Maizena a pod.) Ale aspoň v prvých mesiacoch by sa mu malo dávať materské mlieko a matky vo všetkých civilizovaných krajinách sa už na tento čas oslobodzujú od práce.²⁹⁸ V takýchto prípadoch môže sa pripustiť aj dojka, ktorá má byť telesne a duševne zdravá, aby neohrozila zdravie dojčťa.²⁹⁹ Rodičia sa môžu ťažko prehrešiť, ak nedávajú pozor na malé deti, takže je ohrozené ich zdravie a život. Ešte väčší hriech je pohodiť ich na opustené miesto, kde ich smrť je takmer istá, alebo ich dokonca usmrtiť. Ak matka z nejakej príčiny svoje dieťa vôbec nemôže vychovávať, nezakazuje sa, aby ho dala do nejakého ústavu, hoci prednosť má vždy rodina, keď aj cudzia. Rodinu nič nemôže nahradiť. Keď sú deti už aj dospelé, rodičia im majú poskytnúť byt, stravu, šaty, v chorobe lieky, a to až do toho času, kým si samy nemôžu zadovážiť živobytie. Od tejto povinnosti neoslobodzuje ani márnوترatnosť.

Občianska výchova zahŕňa všetky opatrenia, aby sa z dieťaťa stal užitočný člen vlasti a ľudskej spoločnosti. K tomu patrí aj zodpovedné vyškolenie. No, to neznamená, že každý má absolvovať vysokú školu. Na vysokú školu by sa mali prijímať iba najnadanejší. Inakšie sa zbytočne vypestuje učený proletariát, ktorý je pareniskom nespokojnosti a neporiadku, kým iné pre národ veľmi užitočné povolania nemajú odborne školených ľudí. Preto aj u nás, kde na jediný rok pripadá asi 50.000 vysokoškôľakov, je to vážny problém, ktorý sa školská správa usiluje vyriešiť rozličným obmedzovaním. S tým súvisí povinnosť rodičov postarať sa o zamestnanie pre deti, zodpovedné ich schopnostiam a stavu. Patrí sa, aby rodičia, ak môžu, zanechali deťom nejaké dedičstvo,³⁰⁰ keďže v nich žijú ďalej. Zo zákonitej čiastky sa deti nemôžu bez vážnej príčiny vylúčiť.

²⁹⁸ Sovetskoe trudove pravo, Moskva 1946, 252—299.

²⁹⁹ J. Antonelli, *Medicina pastoralis II*, Romae, Pustet 1932, 113—4; Zákon č. 171 Sb. z. a n. 1924.

³⁰⁰ 2 Kor 12, 14.

Čo sme dosiaľ povedali o povinnostiach rodičov k zákonitým deťom, platí aj o deťoch *nezákonných*. V tom smysle chápeme čs. ústavu § 11, 2: Pôvod dieťaťa nesmie byť jeho právom na ujmu. Rodičia musia sa usilovať, aby ich legitimovali, ak je to možné; deti majú totiž právo, aby žili vo vlastnej rodine. Okrem toho nezákonné deti vo všetkých civilizovaných krajinách musia znášať isté nevýhody ak nie iné, teda aspoň ráz nezákonnosti. V tom nerobí výnimku ani cirkev katolícka, ktorá ich právne neuznáva za rovnocenné so zákonitými. Tým však nechce trestať deti, ale rodičov, ktorých chce aj takto odvádzať od nezriadených pohlavných sväzkov. Je to čosi podobné ako s dedičným hriechom. Človek sa s ním narodí bez vlastnej viny, a predsa už má z toho isté nevýhody. Rodičia sa musia starať o ich výchovu ako pri zákonitých. Prirodzené právo jednako k tomu zaväzuje prirodzeného otca a matku. S tým súhlasí u nás aj civilné právo. § 11 zák. čl. XX. 1877 (o poručníctve) zneje: Matka je povinná vyživovať a vychovávať svoje nemanželské dieťa dotiaľ, kým súdy nerozhodnú o povinnosti vyživovať a vychovávať. Tento neúplný predpis sa dopĺňa ustanoveniami obyčajného práva.³⁰¹ Podľa neho prirodzený otec má povinnosť vydržovať dieťa od chvíle, ako bolo súdne ustálené jeho prirodzené otcovstvo. Poradie je teda toto: prirodzený otec, matka. Na treťom mieste sú starí rodičia matkini.

C. Povinnosti služobníkov voči pánom.

Služobníci *patria do rodiny*, kde natrvalo vykonávajú isté práce. Ich povinnosti sú:

1. *Ctiť* svojich pánov, ako prikazuje apoštol Pavol: „Tí, čo sú sluhami pod jarmom (neveriacich), nech preukazujú svojim pánom všetku podľžnú úctu, aby meno Božie a jeho náuka neboly vystavené rúhaniu. Tí však, čo majú veriacich za pánov, nech si ich menej nevážia len preto, že sú to bratia, ale nech im slúžia tým ochotnejšie, pretože sú to veriaci, milovaní (Boží) a majú tiež účasť na dobrodení (našej viery).“³⁰² Proti tejto účte sa

³⁰¹ Chura-Kizlink, Slovensko bez dorastu? Bratislava 1939, 1109—1120.

³⁰² 1 Tim 6, 1—2.

služobníci prehrešia, ak opovrhujú svojimi pánmi, vysmieávajú sa im, odpovedajú im spurne, nadávajú im, preklínajú ich atď.

2. *Poslúchať* ich vo veciach, ktoré sa vzťahujú na službu, lebo preto boli najatí. Okrem toho majú poslúchať aj v tom, čo sa vzťahuje na správu domu, lebo patria do rodiny. Proti tomu sa prehrešia, ak prácu vôbec nekonajú, alebo konajú zle, ak svojou nedbalosťou zavinia škodu. Ak sa škoda stane občas náhodou, nie sú povinní nahradiť ju. Ale ak ju zavinia naschvál alebo často, čo je hrubou nedbanlivosťou, musia ju nahradiť. Platí to aj vtedy, ak služobník osobitne sa zaviazal škodu zabrániť a potom to zanedbal.

3. Byť im *verní*, ako členovia rodiny. Teda nesmú vynášať rodinné veci, ohovárať a osočovať členov rodiny, odcudzovať, predávať alebo darovať rodinný majetok iným. Ak je tu ťažká látka, môžu sa aj ťažko prehrešiť.

D. Povinnosti pánov voči služobníkom.

Keďže pán je hlavou rodiny, do ktorej patria aj služobníci, v niektorých veciach má podobné postavenie voči nim ako voči deťom.

1. Má s nimi *slušne zaobchádzať*, poskytovať im dostatočné zaopatrovanie, nepreťažovať ich prácou, ošetrovať v chorobe podľa slov sv. Písma: „Ak máš sluhu, staraj sa oň ako o brata“.³⁰³

2. Má sa starať aj o ich *duševné potreby*, aby sa mohli zúčastňovať na sv. omši, pristupovať k sviatostiam a pod. „Veď ak sa niekto nestará o svojich . . ., ako keby bol vieru zaprel.“³⁰⁴ Má sa starať aj o ich náboženské poučanie.³⁰⁵ Ale má ich aj napomínať, ak žijú nezriadeným životom, najmä pohlavným.

3. Má im riadne vyplácať *dojednaný plat*, lebo „hoden je robotník svojej mzdy!“³⁰⁶ Sv. Jakub považuje zadržanie mzdy robotníkom za hriech, ktorý volá do neba.³⁰⁷

4. Má im dávať *dobrý príklad*, nie ich zvádzať k hriechom.

³⁰³ Kaz 33, 30.

³⁰⁴ 1 Tim 5, 8.

³⁰⁵ Can. 1335.

³⁰⁶ 1 Tim 5, 18.

³⁰⁷ Jak 5, 4.

E. Povinnosti robotníkov voči zamestnávateľom.

Robotníci *nepatria do rodiny* ako služobníci, ale ostávajú mimo nej, najímajú sa na isté práce za mzdu. Ich povinnosti sú:

1. Zamestnávateľov *viac milovať* ako druhých ľudí, keďže od nich dostávajú zamestnanie, čo je dobrodením.

2. *Poslúchať* ich v tom, na čo boli najatí, lebo tým sa zamestnávateľ stal do istej miery, t. j. pokiaľ ide o ich prácu, ich predstaveným.

3. *Svedomite konať prácu*, ako by ju konali pre seba. Inakšie sa prehrešia proti spravodlivosti a musia celú mzdu alebo jej časť vrátiť podľa toho, či nič, alebo len málo pracovali.

4. Majú *zabrániť škodám*, ktoré by mohli vzniknúť podniku.³⁰⁸

5. Majú sa zdržať *nespravodlivej stávky*. Stávka môže vzniknúť porušením pracovnej zmluvy, alebo i bez toho. Ak sa poruší pracovná zmluva, stávka nie je dovolená, lebo sa porušuje spravodlivosť. Zmluva sa nemusí zachovať, ak je sama nespravodlivá, t. j. ak robotníci nedostanú ani minimálnu mzdu, ak sú nútení bez dôvodu pracovať v okolnostiach, ktoré poškodzujú ich duševné a telesné zdravie, ohrožujú ich život atď., slovom ak zmluva porušuje ich životné ľudské práva. Ak niet nijakej pracovnej zmluvy, z dostatočnej príčiny možno prácu zastaviť. Príčinou toho je zlepšenie duchovného a hmotného postavenia robotníkov. Bez tejto príčiny stávkovanie nie je dovolené, lebo je jedným z najväčších cieľ moderného hospodárskeho života. Predovšetkým poškodzuje samých robotníkov a ich rodiny, lebo za stávky nedostanú dojednanú mzdu. Podpora, ktorú dostanú od odborového fondu, nestačí veľkému počtu postihnutých na núdzové zaokrytie najsúrnejších potrieb. Preto robotníci obyčajne vyše mesiaca stávkovať ani nevydržia. No stávka poškodzuje aj samého zamestnávateľa, ktorého môže hmotne celkom zničiť, takže musí podnik aj zatvoriť, čo je zas na úkor samých robotníkov, ktorí takto ostanú bez práce. Stávka škodí aj verejnému blahu. Milióny stratených pracovných hodín pocíti nielen štát, ale pre úzku spojenosť celý svet. Za jesennej stávky roku 1947 vo Francúzsku za tri týždne zostali v zemi 2 milióny ton uhlia, 400.000

³⁰⁸ Encyklika Leva XIII. *Rerum novarum* z 15. mája 1891.

ton železnej rudy, nespracovalo sa 130.000 ton liatiny, 175.000 ton ocele, 160.000 ton hotových kovových výrobkov (Reuter 7. dec. 1947), čo značne poškodilo výstavbu vojnou zničenej krajiny. Stávka ohrozuje aj verejný poriadok. Ľudia nepracujú, nuž zaoberajú sa iným: štváním, teroristickými činmi proti podniku, železničiam, ba aj proti ľuďom. Robotníci sú si už aj vedomí týchto nevýhod, a preto teraz už vždy najprv začnú vyjednávať o svojich požiadavkách. Už veľa stávk bolo zažehnané vzájomnou dobrou vôľou. Ak ide o štátnych zamestnancov, stávka môže porušiť aj služobný pomer a teda i spravodlivosť. Takáto stávka mohla by mať v istých okolnostiach, ako je vojna a iné živelné pohromy, katastrofálne následky pre štát, a preto nikdy nie je dovolená, lebo ohrozuje verejné blaho. V tom prípade štát aj energetickejšie zasahuje, na čo má úplné právo.³⁰⁹ Tak nedávno bolo vo Francúzsku silne obmedzené právo stávkovať. Hoci to nie je riešenie; štát sa má postarať o takú životnú úroveň robotníctva, aby nemalo rozumnú príčinu stávkovať.³¹⁰

F. Povinnosti zamestnávateľov voči robotníkom.

1. Zamestnávatelia sú povinní starať sa o to, aby robotníci *mali prácu*. Kapitál nie je iba na to, aby obohacoval majiteľa, ale má aj sociálnu funkciu, aby sa totiž použil na blaho druhých, ktorí nemajú inej možnosti uživiť sa, iba zarábať si na živobytie vlastnými rukami na hmote poskytnutej kapitálom.³¹¹ Nesmú nikoho bez vážnej príčiny vylúčiť z práce, lebo pre robotníka je to jediný zdroj živobytia.

2. Zamestnávatelia sú povinní vyplácať *spravodlivú mzdu*. Treba pritom brať do úvahy ich predbežné vzdelanie, miestny zvyk, skutočný výkon, nie v poslednom ohľade dohodu, hoci nie každá dohodnutá mzda je už aj spravodlivá. Ak robotník je nútený prijať mzdu podpriemernú, táto mzda nie je spravodlivá; iná vec je, ak by zamestnávateľ robotníka vôbec nepotreboval, ale prijal by ho iba z milosti a robotník by s tým súhlasil. Mzda

³⁰⁹ Nová Práca 1947. XII, 749.

³¹⁰ Vašek, Rukojet' křesť. sociologie, Olomouc, Lid. knihkup. 1937, 136.

³¹¹ Encyklika Pia XI. Quadragesimo anno z 15. mája 1931.

musí byť taká vysoká, aby stačila robotníkovi a jeho rodine na výživu (rodinná mzda). Aj vtedy mu patrí, ak ešte nemá rodinu, lebo treba mu dať možnosť, aby si mohol založiť rodinu a na to už vopred musí byť hmotne zaistený. To je odôvodnené tým, že robotník má právo na rodinný život, ktorý si môže zariadiť iba z práce rúk. Je to teda postulát sociálnej spravodlivosti. Ak by robotník značne menej vykonal ako ostatní, zamestnávateľ nie je mu povinný dať zo sociálnej starostlivosti tú istú mzdu ako ostatným, ale môže byť k tomu viazaný láskou pomôcť mu. Žene nepatrí rodinná mzda, keďže právo založiť si rodinu patrí mužovi. To však neznačí, že by ženy mali robotovať za mizernú mzdu: toľko majú dostať, koľko zaslúžia. Hoci striktne nemožno dokázať právo robotníka na zisk z podniku, jednako Pius XI. to odporúča ako chválitebné, lebo takto rastie solidarita medzi zamestnávateľom a robotníkmi. Inakšie otázka nemá veľký význam, ak robotník dostáva slušnú mzdu, je poistený proti úrazu, chorobe, starobe a pod., lebo pritom je smerodajná i únosnosť podniku, ktorý obyčajne čiastku týchto tiarch musí znášať. Sem patrí aj spolčovacie právo robotníkov v odborových organizáciách atď., ktoré zamestnávateľ má tiež rešpektovať.

3. Majú dbať o ich *zdravie a život*. Teda nenechať ich pracovať v nezdravých miestnostiach a v okolnostiach, ktoré ohrožujú ich život. Nebrať ich na práce, ktoré nezodpovedajú ich stavu (práca detí a žien). Nežiadať od nich viac, ako vládzu. Nezaťažovať ich tak, aby sa nemohli venovať svojej rodine.³¹² Kontrolu nad zachovávaním týchto podmienok vykonáva štát svojimi zákonmi. Keďže tieto zákony sa opierajú o prirodzené právo, zaväzujú vo svedomí.

4. Staráť sa o ich *duševný život*. Teda dať im možnosť, aby získali potrebné vedomosti. Nechať im času, aby mohli zachovávať predpisy svojej viery, ba pobádať ich k tomu slovom a príkladom. Staráť sa o ich dobré mravy, nenútiť ich, aby obe pohlavia bývaly v spoločných spálňach atď. Odstrániť zpomedzi nich zvrhlých, nemravných ľudí.

³¹² Can. 1524.

5. Všímať si aj ich kultúrny život. Postarať sa o knižnicu, čítareň, divadlo, kino, poučné a zábavné prednášky a predstavenia.

G. Povinnosti občanov oproti štátu.

Človek je od prírody spoločenský tvor.³¹³ Svoje vlohy môže harmonicky rozvinúť iba v spoločnosti. Hmotne je odkázaný na spoluprácu iných (roľníkov, remeselníkov, obchodníkov). Ale aj duchovne potrebuje iných. Sám sa nemôže primerane vzdelávať, lebo nestačí na vybudovanie a udržiavanie škôl, knižníc, divadiel atď. Aj jeho morálny život (láska k bližnému) môže sa uplatniť len v spoločnosti.³¹⁴ V civilizovanej dobe prejavuje sa spoločnosť v štáte. Štát však ako každá spoločnosť potrebuje autoritu. Kde sú viacerí ľudia, ktorých treba viesť k spoločnému cieľu, a to k časnému blahu všetkých, musí byť niekto, kto k tomuto cieľu usmerňuje. Inakšie sa ľudia rozídu všetkými smermi. To je štátna autorita, ktorá môže pochádzať iba od Boha: „Niet vrchnosti, ak len nie od Boha“.³¹⁵ Ani nemôže inakšie byť. Nik vlastne nemôže sebe rozkazať, iba druhému. Aj ten, čo si niečo odoprie, poslúcha iného, cudzí zákon, ktorý predpisuje miernosť, spravodlivosť atď. Teda ani ľud si nemôže sám rozkazovať, ale iba mimo neho stojací mimosvetský faktor. Ale ak ľud túto právomoc v sebe nemá, nemôže ju ani inému vladárovi dať, lebo nikto nemôže dať to, čo sám nemá. Ľud môže iba označiť vladára, ktorému Boh prirodzeným zákonom udelí moc priamo. V najlepšom prípade Boh dáva túto moc ľudu, aby ju ľud odovzdal vladárovi. Len v tomto smysle pochádza všetka moc z ľudu, konečne však od Boha.

Forma, v akej sa vykonáva trojaká moc, a to zákonodarná, správna a súdna, môže byť monarchistická, oligarchická a demokratická. V monarchii vládne jeden, v oligarchii niekoľkí, v demokracii všetci, čiže ľud.³¹⁶ Každá z týchto foriem má svoje vý-

³¹³ Encyklika Leva XIII. *Immortale Dei* z 1. nov. 1885.

³¹⁴ Encyklika Leva XIII. *Diuturnum* z 29. júna 1881.

³¹⁵ Rím 13, 1.

³¹⁶ Neubauer, *Státověda a theorie politiky*, Praha Laichter 1947, 374—87.

hody a nevýhody. Preto katolícka morálka nijakú z nich nezavrhne. Ponecháva jednotlivým národom, aby si ju sami určili podľa historického vývinu. Dnes ani jedna forma nejestvuje celkom čistá v civilizovaných štátoch. Prvky sú pomiešané. Ľud si volí svojich zástupcov (demokracia), ktorí v parlamente, prípadne ešte aj v senáte, vynášajú zákony podľa pomeru sily politických strán (oligarcia) a zákon potvrdí monarcha alebo prezident.

Cieľ štátu je zabezpečiť časný blahobyť. Veď Iudia sa práve preto spojili v štát, aby lepšie uplatnili svoje hmotné, duchovné a mravné hodnoty, čo je práve blahobyť tu na zemi (slušný životný štandard). Tento cieľ musí však byť podriadený, ako sme vyššie povedali, poslednému, ktorý dosiahneme na druhom svete.

Z povedaného už vysvitá, aké povinnosti majú občania voči predstaviteľom štátnej moci.

1. Majú ich *ctiť*, lebo vládár je „služobníkom Božím, a to tebe na dobré“. ³¹⁷ Preto môžu aj ťažko zhrešiť, ak opovrhujú hlavou štátu, potupujú ju v osobe, alebo jej obraz, sochu, a to slovom, písmom alebo iným spôsobom.

2. Majú ich *poslúchať*, „lebo kto sa protiví vrchnosti, Božiemu zriadeniu sa protiví“. ³¹⁸ A to platí aj o demokracii, ktorá nemôže byť bez silnej autority. ³¹⁹ Vrchnosť treba poslúchať v tom, čo patrí do jej kompetencie, či je už dobrá alebo zlá, či sa dostala k moci zákonnite, alebo nie: hlavné je, aby bola upevnená vo svojej moci. Štát totiž ani na chvíľku nemôže byť bez moci, a preto aj nezákonnitú moc treba poslúchať, ak sa už upevnila. Iba ak by vrchnosť niečo žiadala, čo sa protiví zákonom Božím a cirkevným, nesmie sa poslúchať, lebo „viac treba poslúchať Boha ako ľudí“. ³²⁰

3. Majú im byť *verní*. Teda zakázaná je vzbura proti zákonitej štátnej vrchnosti. ³²¹ K zákroku zbraniami je potrebná vrchnosť, ktorá nie je u občanov, ale u vláďára. Je to i veľmi nebez-

³¹⁷ Rím 13, 4.

³¹⁸ Rím 13, 2.

³¹⁹ Laski, Úvahy o revoluci našej doby. Praha, Petr. 1948, 240.

³²⁰ Sk 5, 29.

³²¹ Syllabus pr. 63 Denzinger n. 1763.

pečné pre obecné blaho. Nebolo by poriadku a pokoja v krajine, ako to dokazuje príklad juhoamerických štátov, kde nepokoje sú dosť časté. Výnimku tvorí prípad, ak ľud sám si určí hlavu štátu. Veď ak ju môže dosadiť, môže ju aj sosadiť, ak zneužíva svoju moc.³²² Taktiež by to bolo dovolené, keby vládár svojím počínaním ohrozoval základy verejného blaha. Vtedy zo zákonného stane sa nezákonným.³²³ Prirodzené právo totiž nemôže dovoliť, aby vládár, ustanovený na usmerňovanie verejného blaha, bol aj naďalej zákonným, ak podstatne zmaril toto určenie. Pravda, často bude ťažko určiť, kedy nastane taký prípad a zodpovednosť za zákrok proti nemu samozrejme padne na občanov. Podobne je dovolené brániť sa aj so zbraňou v ruke proti uzurpátorovi na začiatku, lebo každý, teda aj ľud, má právo brániť sa proti nespravodlivosti. Po obsadení môže sa stať z nezákonného vládára zákonný, ak s tým ľud vyslovene alebo mlčky súhlasí, lebo štát nemôže byť bez vládnej moci.

Zneužitiu moci však možno *odporovať*, čo nie je to isté, ako *vzbura*, ktorá smeruje k odstráneniu vládára. Odpor môže byť čisto pasívny, ak sa odoprie poslušnosť. Aktívny odpor pozostáva v činoch. Môže byť bezbranný, ak sa použijú bezbranné prostriedky, ako podpisová akcia, verejné protestné schôdzky, brošúry, noviny atď. Iný prípad je aktívny branný odpor, ak sa použijú zbrane. Je dovolený iba v najkrajnejšom prípade, a to pre veľké škody na majetku a na životoch, ktoré sú s tým spojené.

4. Majú *voliť hodných zástupcov* do výborov a do parlamentu, kde je toto právo občanom priznané. Ich záväznosť je ťažká, ak sa opačným počínaním poškodzuje verejný záujem. Od tejto povinnosti oslobodzuje iba vlastná ťažká ujma, ak verejná nie je ťažšia. Formálne nikdy nie je dovolené voliť nehodného zástupcu, lebo také spoluúčinkovanie je vždy podstatne zlé. Materiálne však môže byť dovolené, ak úmysel je dobrý. To sa stane vtedy, ak tým, že volíme nehodného zástupcu, znemožníme zvolenie nehodnejšieho, alebo ak hodní a nehodní sú na jed-

³²² Th. a Jorio, Theol. Mor. II, 100.

³²³ Encyklika Pia XI. Firmissimam Constantiam 28. III. 1937. Periodica, III, 1937, 319.

nej listine a je nádej, že nielen nehoďní, ale aj hoďní budú zvolení. Nikdy však nie je dovolené voliť, ak voľba značí uznanie uzurpovanej vlády.³²⁴

5. Majú *platiť dane*. Dane sú buď priame alebo nepriame. Priame sa vyrubujú priamo osobám, nepriame priamo na veci a nepriamo na osoby, keďže tieto veci patria osobám. Priame dane sú dôchodková, z nehnuteľností atď., nepriame zas sú dedičské, konzumné, clá.

Štát má právo *vyrubovať dane*, lebo má rozličné veľké výdavky, ktoré nemôže kryť bez prispievania občanov, majúcich z toho osoh. Preto Kristus prikazuje: „Dávajte, čo je cisárovo, cisárovi“,³²⁵ keď mu ukázali daňový peniaz. A sv. Pavol nariaďuje: „Aj dane plaťte, lebo (vrchnosti) sú služobníkmi Božími, aby svedomite vykonávali tieto veci. Dávajte teda každému, čo ste mu podľní: komu daň, tomu daň; komu mýto, tomu mýto.“³²⁶ Z toho vysvitá, že povinnosť platiť dane vo všeobecnosti zaväzuje vo svedomí, lebo sv. Písmo nepozná čisto trestné (mere poenales) zákony. Avšak konkrétne je ťažko povedať, ktorý daňový zákon zaväzuje vo svedomí a ktorý je čisto penálny. Len vo všeobecnosti možno povedať: ak stačí penálny, netreba predpokladať zaväzujúci vo svedomí. Dnes má prevahu snaha, ktorá všetky daňové zákony vyhlasuje za čisto penálne. No zdá sa, že to nie je v shode so sv. Písmom a neháji to dostatočne záujmy štátu. Iba jedno môžeme povedať s istotou: Viac je ich čisto penálnych než zaväzujúcich vo svedomí. O tom svedčia aj vysoké tresty, ktoré postihujú previnilcov.

Daňové zákony zaväzujú zo *zákonnej spravodlivosti*, a nie zo smennej, lebo sa vzťahujú na pomer, ktorý je medzi jednotlivcom a štátom. Sem však nespádajú iné platby, ktoré štát vyberá za isté verejné úkony, ako za prepravu osôb, listov, tovaru železnicou a poštou, lebo je to protihodnota vykonaného úkonu. Preto tieto poplatky treba platiť zo smennej spravodlivosti; ak sa zdefraudujú, treba ich nahradiť. To vysvitá aj z toho, že napr.

³²⁴ Encyklika Leva XIII. *Sapientiae christianae*, z 10. jan. 1890.

³²⁵ Mt 22, 21.

³²⁶ Rím 13, 6—7.

v Anglicku železnice ešte nedávno patrily rozličným spoločnostiam, v Amerike ešte i dnes.

Aby daňové zákony boli platné, musia byť *spravodlivé*. Sú spravodlivé: a) ak ich vyžaduje verejné blaho, t. j. nevyhnutnosť alebo značný ošoh štátu; b) ak nepresahujú veľmi túto nevyhnutnosť alebo ošoh. Inakšie by sa občanom ukladalo neznesiteľné bremeno, ktoré nemožno slúčiť s verejným blahom; c) ak sú úmerné, t. j. ak bohatší platia viac ako chudobní. Ak sa pochybuje o spravodlivosti, podľa probabilizmu môže sa zákon považovať za nespravodlivý.

Keďže občan je povinný platiť dane, je povinný podávať aj *priznanie*. Je len otázka, či musí všetko udať, alebo či môže aj niečo zamlčať. K tomu treba poznamenať, že niektoré dane iste nie sú spravodlivé vzhľadom na ich výšku a na potreby štátu. Niektoré zas sú čisto penálne. Teda nezaväzujú vo svedomí k priznaniu. To aj štát dobre vie, a preto preliminuje väčšiu sumu, aby aj pri odpore poplatníkov predsa dostal potrebné peniaze. Preto sa všeobecne pripúšťa, že poplatník môže zatajiť jednu tretinu. Ani vyhlásenie na konci, ba prípadne prisaha, že všetko je vyplnené podľa najlepšieho vedomia, nič nemení na veci. Poplatník totiž vyhlási, prípadne prisahá iba na to, čo môže robiť. A čo môže poplatník urobiť, môže to i ten, kto ho zastupuje, ako advokát, notár a pod.

Úradníci daňovej správy sú povinní dane svedomite vyrubovať a vymáhať, lebo medzi nimi a štátom je služobná smluva. Ak sa dajú podplatiť alebo ak nekonajú svoju povinnosť svedomite, takže štát značnú časť daní nedostane, prehrešia sa proti smennej spravodlivosti a musia škodu nahradiť. Proti smennej spravodlivosti prehrešujú sa spoluúčinkovaním aj tí, ktorí ich k tomu navádzajú podplácaním a pod.

6. Občania majú platiť nielen vecnú, ale aj osobnú daň, a to *vojenčením*. Štát potrebuje vojsko na svoju obranu. Preto občania sú povinní vojenčiť podľa branného zákona, predpísaného štátom. Spôsob náboru je dvojaký: smluvný alebo podľa všeobecného odvodu.

Ak sa vojaci ustanovujú slobodnou smluvou (kedysi žoldnieri), každý z nich je povinný ňou sa správať. Ak ju poruší, hreší

proti smennej spravodlivosti a napr. nemôže si ponechať vyplatený žold. Títo vojaci vlastne nepatria sem.

Sem patria iba vojaci odvedení na základe všeobecnej brannej povinnosti. Sú povinní podriaďiť sa vojenčine podľa *zákonnej spravodlivosti*, pravda, okrem prípadu, že ich oslobodzuje prirodzený zákon (choroba), cirkevný zákon (imunita), civilný zákon (výnimky). Ani vtedy nie sú povinní bojovať, ak vojna je zjavne nespravodlivá. Proti tejto povinnosti vojaci sa prehrešia:

1. Ak sa odťahujú od tejto povinnosti *nespravodlivými prostriedkami*, ako okyptením sa, lžou, alebo podplácaním (lekára, úradníka).

2. *Dezertéri*, ktorí opustia vojenskú službu. Ak majú k tomu vážnu príčinu (záchrana rodiny), nie je to hriechom, lebo prirodzený zákon je vyšší ako pozitívny. Ak to urobia bez príčiny, je to hriech a museli by sa vrátiť. No nie sú povinní to urobiť pre prísne tresty, ktoré na nich čakajú.

Tí, ktorí sa zbavia vojenskej povinnosti *nespravodlivými prostriedkami* (podplácaním a pod.) a sú príčinou toho, že druhí musia za nich narukovať, iste sa prehrešia proti smennej spravodlivosti a sú povinní škodu nahradiť. Veď každý má právo, aby nebol zbavený svojej slobody nespravodlivo. Nezhrešil by však, ak by chcel získať priazeň lekára, úradníka daromi. Kto sa vyslobodí okyptením sa, podvodom atď., ale nie je priamou príčinou, že na jeho miesto musí nastúpiť druhý, neprehreší sa proti smennej spravodlivosti a nemusí nahradiť škodu, lebo druhý nemá striktné právo, aby nebol vzatý za vojaka. To isté treba povedať o dezertérovi, na ktorého miesto musí nastúpiť druhý.

H. Povinnosti štátnej moci voči občanom.

1. *Vladár musí byť predovšetkým spravodlivý*, lebo zastupuje najspravodlivejšieho Boha na zemi. 2. Vo všetkých podujatiach má mať pred očami *blaho všetkých*, nie jednotlivých občanov alebo jednotlivých skupín. 3. Má brániť *pravú vieru a dobré mravy*, bez ktorých štát nemôže úspešne konať svoje poslanie. 4. Najmä má pestovať *dobrý pomer medzi štátom a Cirkvou*, ktorý je

obidvom na ošoh. „Ak štát a Cirkev sa vospolok shodujú, svet sa má dobre, Cirkev prekvitá a prináša ovocie. Ak sa však neshodujú, nielen že malé veci nerastú, ale aj veľké sa rozpadávajú.“ (Lev XIII., *Immortale Dei*.) Veci čisto svetské treba ponechať štátu, čisto duchovné Cirkvi, v miešaných majú sa Cirkev a štát dohodnúť (konkordát). 5. Má dávať *dobrý príklad* občanom ako prvý občan svojho štátu.

V demokratickom režime aj *poslanci* majú zákonodarnú moc. Preto aj oni musia mať: 1. potrebné *teoretické a praktické* vedomosti, 2. musia sa *zaujímať o veci* a zúčastňovať sa na zasadaňaniach, 3. *prekaziť zlé zákony*. Na zlý zákon môžu hlasovať iba vtedy, ak by tým zabránili väčšiemu zlu. Ak by niekto týmto podmienkam nevyhovел, alebo vyhovел nechcel, nemôže sa uchádzať o mandát. Ak však má tieto predpoklady, môže byť aj povinný prijať mandát; môže ho zamietnuť, ak by ho od toho oslobodzovala vážna príčina (choroba, prenasledovanie).³²⁷

P i a t a h l a v a.

Piate Božie prikázanie.

Zneje: „Nezabiješ“.³²⁸ Zakazuje zabíť druhého, ale aj seba samého. Zákon má okrem negatívnej stránky aj pozitívnu: šetriť, pestovať život iných aj vlastný.

A. Vražda nevinného.

Nevinný je ten, kto si nijako nezaslúži smrť. Možno zavraždiť naschvál alebo náhodou. *Naschvál*, ak sa vražda robí so slobodnou vôľou, inak *náhodou*. Nevinného možno zabíť naschvál buď priamo alebo nepriamo. *Priamo*, ak niekto má úmysel niekoho zavraždiť. *Nepriamo*, ak nemá tento úmysel, ale naschvál urobí niečo, z čoho predsa nasleduje smrť nevinného, ktorú síce nechce, ale pripustí pre inú príčinu. Ak nevinne prenasledovaný uteká autom, ale pritom zabije dieťa na ulici, lebo sa mu nemohol vyhnúť, hoci chcel, zabije ho nie priamo, ale nepriamo.

³²⁷ Plus XII. na Vianoce 1944 vo vatikánskom rozhlase.

³²⁸ Ex 20, 13.

Náhodné zabitie nevinného môže byť celkom bez viny, ak sa nemôže hovoriť ani o najmenej nedbalosti pri nešťastí. Inakšie je pritom väčšia alebo menšia vina. Preto, kto niečo robí, z čoho zriedka nasleduje smrť a je dostatočne obozretný, môže zabíť iba náhodou. Iné treba povedať, ak z činu často nasleduje smrť, hoci použije potrebné bezpečnostné opatrenia, ako keď matka berie na noc dojča do postele a zadusí ho. V tom prípade totiž tieto opatrenia nie sú dostatočnou zábezpečkou.

Priamo zabíť nevinného je čin podstatne zlý, a preto nikdy nie je dovolený. Vlastníctvo ľudského života totiž patrí výlučne Bohu, ktorý nielen stvoril dušu každého jednotlivého človeka, ale ju aj spojil s telom, čo iba On môže urobiť, ako vidieť na vzkriesení mŕtveho. Tohto práva sa Boh obvyčajne nezrieka. Preto aj pozitívne zakazuje: „Nevinného a spravodlivého nezabiješ, lebo v ošklivosti mám bezbožného.“³²⁹ Tohto práva môže sa Boh zrieknuť pozitívnym zákonom (ako keď prikázal Abrahámovi, aby mu obetoval svojho syna Izáka), alebo prirodzeným zákonom, ktorý dovoľuje v krajnom prípade zavraždiť zlodca v ochrane verejnosti, alebo nespravodlivého útočníka v súkromnej obrane. Inakšie vražda nevinného je i s hľadiska čisto ľudského zavrnutiahodná vec. Odníma sa ňou zavraždenému najvyššia pozemská hodnota, ktorú nemožno ničím nahradiť, rodina sa zbavuje príbuzného, spoločnosť člena. Preto aj trestné zákony všetkých národov prisne trestajú vraždu nevinného. Ani štát nemá na to právo. Preto nemôže zabíť parlamentárov a rukojemníkov, a to ani vtedy, ak by to nepriateľ urobil s jeho príslušníkmi, lebo sú nevinní. Iné je, ak sa takíto ľudia prehrešili proti poriadku, ľudskosti. Vtedy sa na nich môže vzťahovať to, čo nižšie povieme o zlodejoch. Tým menej môže štát usmrtiť vlastného nevinného občana, lebo to žiada nepriateľ. A to ani vtedy nie, keby s tým postihnutý súhlasil, lebo ani on nemôže disponovať s vlastným životom. Pravdepodobne by ho mohol štát vydať, hoci by predvídal, že ho nepriateľ zabije, a rečený by musel pre všeobecné blaho súhlasiť. Neslobodno usmrtiť ťažko ranených, chorých, aby sa netrápili, lebo nie je to dostatočná príčina. Nanajvýš im slo-

³²⁹ Ex 23, 7.

bodno dať narkotiká v takom množstve, aby sa choroba zmiernila, hoci sa predvída, že sa tým aj život skracuje. Neslobodno usmrtiť zúriacich choromyseľných. Ak by však niekoho ohrožovali, mohol by ich v sebaobrane aj usmrtiť.

Ani nepriamo neslobodno zabiť nevinného, lebo aj takto sa stráca život, najväčšia pozemská hodnota. Ale ak je na to primeraná príčina, možno tak urobiť, no nie s úmyslom zavraždiť, ale iba pripustiť zabitie. V tomto prípade aplikuje sa zásada: Možno konať aspoň nie zjavne zlý čin, z ktorého vyplýva dobrý a zlý výsledok: na dobrý sa mieri, zlý sa z primeranej príčiny pripúšťa. Tak v spravodlivej vojne možno ostreľovať mesto, hoci sa predvída, že tam zahynú i nevinní: deti, ženy, starci. Slobodno prepichnúť srdce zomretého, u ktorého vidieť všetky príznaky rozkladu, aby sa uspokojili príbuzní, že zomrelý v prípade zdanlivej smrti nebude za živa pochovaný. Inakšie by nebolo slobodno pitvať mŕtvolu, lebo možnosť života nikdy nemožno absolútne vylúčiť. Pravda, ak by niekto mal priamy úmysel zabiť ešte žijúceho, tento úmysel by bol ťažko hriechy, hoci o skutkovej podstate by nevedel nič.

Ak zavraždený je v *nejakom osobitnom* pomere k vraždiciemu, okrem proti spravodlivosti môže sa spáchať aj hriech proti inej čnosti. Tak ak sa zavraždí duchovná osoba, spácha sa aj svätokrádež; ak sa zavraždí otec alebo matka (i starí rodičia), spácha sa otcovražda, resp. matkovražda; ak manžel, manželovražda; ak brat alebo sestra, bratovražda alebo sestrovražda; ak kráľ, kráľovražda; ak sa vraždí pre lúpež, je to lúpežná vražda (aj proti siedmemu prikázaniu). Keďže sú to okolnosti, dávajúce hriechu nový druh, musia sa v spovedi pripomenúť. Pri vražde príbuzných stačí povedať: Zavraždil som blízkeho príbuzného, lebo nezriadenosť u všetkých je toho istého druhu, iba že je väčšia alebo menšia.

To, čo sme povedali o vražde, treba povedať aj o *okypení, zranení, zbití*, lebo všetky tieto činy sú nedokonalými vraždami. Práve preto môžu sa stať aj všednými hriechami, kým vražda nikdy, iba ak by bola spáchaná z nedokonalosti činu.

Spomínané pravdy aplikujú sa aj na život *ľudského plodu*. Nevieme presne čas, kedy po súloží nastáva oplodnenie. Môže

to byť za niekoľko hodín, ale aj dní. Rozličné metódy na zistenie oplodnenia sú dosiaľ neisté. Čo sa stane v okamihu oplodnenia? Starí scholastici s Aristotelom učili, že Boh do mužského plodu stvorí dušu 40 dní po oplodnení, do ženského až po 80 dní po ňom. No dnes sa už všeobecne tvrdí, že duša je stvorená v okamihu oplodnenia. Tento teoretický spor však nemá praktického významu. Tu neplatí probabilizmus, lebo ide o fakt. Prakticky musíme predpokladať, že duša je tam už v oplodnení, teda hneď po súloží. Inakšie sa vystavíme nebezpečenstvu, že zabijeme človeka, hoci nedokonalého, čo nikdy nie je dovolené.

Pred siedmym mesiacom tehotenstva ľudský plod je *nezrelý*. Ak sa dostane z materského lona, nevyhnutne zahynie. Zárok, ktorý k tomu smeruje, volá sa *umelý potrat*. Po siedmom mesiaci, ale ešte pred deviatym, je *predčasný* (*praematurus*). Ak sa dostane von zo svojho prirodzeného miesta, môže ostať na živu, ale iba pri osobitnej opatere. Obyčajne je to nebezpečné pre život. V takom prípade pôrod sa urýchli. Po deviatom mesiaci zárodok je už *celkom vyvinutý* a môže žiť aj mimo materinského lona.

Niekedy je už dieťa celkom zrelé, aby nastúpilo životnú púť, ale pre nejakú príčinu nemôže sa dostať von. Obyčajne je to *tesnosť matkinej paňvy*. Ak sa operatívne nezakročí, matka i dieťa zahynu. V takomto prípade lekári dávajú prednosť matke. Tvrdia, že matka má väčšie právo na život ako nezrelé dieťa. Strata matky — hovoria ďalej — poškodzuje manžela, ostatné deti, rodinu, vôbec spoločnosť, kým nenarodené dieťa samo ohrozuje matkin život. A podľa toho aj robia. Hlava, ktorá tu robí ťažkosť, sa rozseká, dieťa sa po kusoch vytiahne. To je tá povestná kraniotomia, ktorá bola viac ráz zakázaná sv. Stolicou, najnovšie v encyklike *Casti conubii* od Pia XI. z 31. dec. 1930.³³⁰ Veď je to priame zabitie človeka. Nestane sa ani vtedy nepriamym, ktoré je niekedy dovolené, ak smeruje k záchrane života matky, lebo prv sa zabije dieťa a len potom sa zachráni život matky. Ani to nemožno povedať, že dieťa v takomto položení je nespravodlivým útočníkom, ani v materiálnom smysle nie. Veď je to jeho najprirodzenejšie miesto, kde je teda plným právom. V takom

³³⁰ Prel. B. Vašek, Olomouc 1935, 32.

prípade, keď je matka zdravá a silná, môže sa previesť cisársky rez, ktorý vzhľadom na pokročilú chirurgiu je dosť bezpečný.³³¹ Má sa iste previesť, ak už matka skonala a je nádej, že dieťa ešte žije. Dieťa sa má ihneď pokrstiť, lebo je nebezpečenstvo, že stratí aj život večný, nielen časný. Iný spôsob je symfyseotomia, ktorou sa paňa rozšíri až o dva centimetre a východ sa uvoľní. Pri tejto operácii zahynie 10% matiek a 20% detí, čo je dosť veľké riziko.

Ak zárodok má už šesť mesiacov a je obava, že neskoršie nebude môcť prísť na svet pre tesnosť paňvy, môže sa *pôrod urýchliť*. Dnes sú už technické zariadenia, pomocou ktorých dieťa, čo prišlo na svet takýmto spôsobom, môže ostať na živu a úspešne sa vyvíjať (inkubátor), hoci najprirodzenejším miestom do deviatich mesiacov vždy zostáva materinské lono. Pravda, o tom môže podať smerodajný úsudok iba odborný lekár. Keďže však v tomto ako i v predošlom prípade ide nielen o ujmu dieťaťa, ale aj matky, k týmto zákrokom je potrebný aj súhlas matky. Je však otázkou, či matka má dať k týmto operáciám súhlas. Na to odpovedáme: Ak ide o večné blaho dieťaťa (večnú spásu), je povinná z lásky obetovať aj život. Ak ide o časný život, nie je povinná to urobiť, lebo vtedy má prednosť jej právo na život. Ale je povinná zachrániť život alebo zdravie svojho dieťaťa za cenu menšej svojej škody.

Ak sa zárodok odstráni pred šiestym mesiacom, hovoríme o *potrate*. Potrat môže nastať z prirodzených príčin (choroba, vysilenie atď.), ale aj ľudským zákrokom a vtedy hovoríme o *umelom potrate*. Je *priamy*, ak úmysel smeruje k odstráneniu a teda usmrteniu zárodku, *nepriamy*, ak úmysel nie je taký, ale z činu sa predvída odstránenie, a predsa sa to robí z úmernej príčiny, pričom usmrtenie sa iba pripúšťa. Nepriamy potrat v istých okolnostiach môže byť dovolený. Ide obyčajne o zdravie matky, ktorej sa podáva liek, ako chinín, borax, purgo, aby sa vyliečila. Pritom sa predvída, že môže nastať aj potrat, ktorý sa pripúšťa. Aplikuje sa teda zásada: Dovolенý je indiferentný čin, z ktorého nasleduje dvojaký účinok: jeden dobrý, ku ktorému sa mieri,

³³¹ Vermeersch, Theol. Mor. II, 536. Podľa Bergmanna zomrie iba 1/10%, ak niet infekcie, inakšie 5%, ale 90—99% detí sa zachráni.

druhý zlý, ktorý sa z úmernej príčiny pripúšťa. Pravda, ani v tomto prípade nie je dovolené chcieť zlý účinok. Ak by však matka na choroba nebola vážna, je jasné, že ani tento spôsob nie je dovolený, keďže niet úmernosti medzi životným nebezpečenstvom dieťaťa a medzi nepatrnou úľavou matky.

Priamy potrat nikdy nie je dovolený, či už má zachrániť zdravie, život matky, alebo či sa deje z iných, menej dôležitých pohnutí. Je to priama vražda nevinného, ktorá nikdy nie je dovolená. Preto Innocent XI. zavrhol učenie: „Je dovolené vykonať potrat . . . , aby sa prichytené tehotné dievča nezabilo, alebo nedifamovalo.“³³² Aj encyklika Casti connubii ho odsudzuje ako „priamu vraždu nevinného“.³³³ Dnes sa to robí vo veľkom. V Brookline r. 1939 zaoberalo sa tým asi 100 lekárov. Do toho bol zapletený aj Ulmann, podminister pravosúdia pre štát New York. V tom istom čase v departemente Seine vo Francúzsku bolo asi 10.000 „ilegálnych kliník“ pre „faiseurs d'anges“ (výrábateľov anjelov). Nebolo to lepšie ani na vidieku.³³⁴ A žatva bielej smrti je hrozná. Vo Francúzsku bolo r. 1909 450.000 potratov, z toho len v Paríži 70.000. V Belgicku sa prevedie za rok 150.000, v Nemecku 40% všetkých tehotenstiev, v Anglicku 150.000, v Spojených Štátoch 700.000. V Rusku r. 1934 na 573.593 narodených v mestách pripadalo 373.935 potratov, na 242.979 narodených na dedine 324.194 potratov.³³⁵ Vec dosiahla takých veľkých rozmerov, že ohrozovala aj populáciu tak bohatej krajiny na ľudí, a preto vláda roku 1936 potrat zakázala.³³⁶ Vinná žena najprv sa pokarhá, pričom sa jej vysvetlí protisociálnosť činu. Ak sa opätovne previní, zaplatí až 300 rubľov. Žena si môže pomôcť iba v prípade, že by bol ohrozený jej život, zdravie, alebo zdravie jej potomkov. To však určí lekár. Lekár, ktorý vykoná potrat, môže byť potrestaný na 1—2 roky. Okrem známych prípadov je, pravda, aj veľký počet neznámych. A výsledok tohto systematického zabíjania detí? Všade depopulácia. Poučný je

³³² Denzinger 1184.

³³³ Prekl. Vaška 31.

³³⁴ A. Visco, L'aborto criminoso, Milano Bocca, 1941, 2—3.

³³⁵ Tamtiež 14.

³³⁶ Tamtiež 77—80.

prípád Francúzska. R. 1865 malo 38 miliónov obyvateľov, Taliansko však 25 mil. R. 1938 malo Francúzsko 41 mil., Taliansko 45 mil. Čo to značí v ohľade hospodárskom, kultúrnom, najmä však brannom, netreba dokazovať. Aj u nás klesá porodnosť. V Čechách sa r. 1901 na 52.763 sobášov narodilo 215.564, zomrelo 147.490, prebytok živo narodených 68.074. R. 1935 však sa na 57.206 sobášov narodilo iba 100.938, zomrelo 94.595, prebytok živo narodených 6243. Na Morave a Sliezsku toho istého roku (1901) sa na 24.097 sobášov narodilo 109.956, zomrelo 73.562, prebytok živo narodených 36.388. Roku 1935 sa tamtiež na 27.669 sobášov narodilo 59.014, zomrelo 45.035, prebytok živo narodených 13.979. Na Slovensku sa narodilo r. 1901 109.393, zomrelo 73.058, prebytok živo narodených 36.335. R. 1935 však na 21.553 sobášov narodilo sa tamtiež 82.068, zomrelo 49.674, prebytok živo narodených 32.394.³³⁷ Z toho vidieť, že na Slovensku je to pomerne lepšie ako v historických zemiach. Aj podľa najnovších štatistík k 1. júlu 1947 na 100 vydatých žien v historických zemiach pripadá 254 detí, na Slovensku 336. R. 1921 Slováci tvorili (po odčítaní Podkarpatskej Rusi) 23.05% všetkého obyvateľstva ČSR, kým r. 1947 už 28.58%, čo je 5.53% prírastok. Preto aj prezident republiky Dr. Beneš varoval svojich krajanov vo vianočnom posolstve 1947 pred depopuláciou. Čo je však príčina tohto rozdielu? Iste rozdielna národná povaha. Ale nie v poslednom rade i rozdielny vplyv náboženstva na Slovensku a v historických zemiach.³³⁸

Umelý potrat nezabíja iba plod, ale poškodzuje aj zdravie matky. Zaujímavé sú skúsenosti ruských lekárov v tomto ohľade pred zákazom potratu r. 1936. Gerinschtein píše: „So 140.000 potratmi v roku sa iba dokumentuje, že ročne sa 140.000 žien stalo invalidmi.“³³⁹ A Laptew to odôvodňuje: „Chronické zapálenie maternice a adnexov, potraty bez konca, to je dedičstvo týchto rokov“ (keď bol totiž potrat dovolený).³⁴⁰ Na základe

³³⁷ Chura, Slovensko bez dorastu? Bratislava, 1936, 20—22.

³³⁸ Spesz, Príčiny priaznivého vplyvu kat. na popul. v ThCS, 1941 87—98.

³³⁹ Mayer, Erfahrungen mit der Freigabe der Schwangerschaftsunterbrechung in der SSSR.

³⁴⁰ Tamtiež 21.

týchto skúsenosti aj komisár Jozefimov na vŕeukrajinskom kongrese pôrodníkov a gynekologov musel uznať: „Potrat znamená pre ženský organizmus tak zjavnú biologickú a psychosexuálnu tramu, že všetky dôkazy sú zbytočné.“³⁴¹ Úmrtnosť síce nebola veľká (0.7%), za čo možno ďakovať nielen veľkému pokroku v chirurgii, ale aj silnému zdraviu ruskej ženy. No predsa len bola väčšia ako po pôrode.³⁴² Vo všeobecnosti sa tvrdí, že úmrtnosť je 50 ráz väčšia v umelom ako v prirodzenom potrate.³⁴³ Slovom ženy nechorejú a nezmierajú pre deti, ktoré majú, ale pre tie, ktoré nemajú.

Pre ktoré *príčiny* sa robí potrat? Najvážnejšiu, t. j. život matky sme už spomenuli a zdôraznili sme, že keby aj jestvovala, potrat nie je dovolený, lebo je podstatne zlým činom. Okrem toho vec sa značne zveličuje. Netreba zabúdať, že tehotenstvo nie je pre ženu patologickým, ale normálnym zjavom. Preto už a priori nie je pravdepodobné, že by často ohrožovalo matkin život. Potvrďuje to aj skúsenosť. Poznáme lekárov, ktorí vyličili ženy, inými lekármi už určené pre potrat, takže i matka i dieťa zostali pri živote. Aj slabosť srdca, stále vracanie, ba aj obávaná eklampsia dajú sa liekmi a diétou natoľko zmierniť, že pôrod nie je absolútne nebezpečný. V prípade nevyhnutnosti, ak sa vidí väčšia ťažkosť, môže sa pôrod urýchliť.

Podobná, hoci menej závažná fyzická príčina sú *nepríjemnosti, ba bolesť z tehotenstva a pôrodu*. No aj tieto bolesti sú celkom prirodzené a nie sú neznesiteľné. Vyplývajú nielen z prírody, ale aj z vôle Božej. Už Eve povedal Pán Boh: „Rozmnožím tvoje útrapy a tvoje počatia: v bolesti budeš rodiť detky.“³⁴⁴ Ale ani to netrvá dlho. Obyčajne žena radšej znáša bolesti pôrodu ako bolesti zuba. Teší ju aj nádej skorej radosti. „Žena, keď rodí — hovorí Kristus — má bolesti, lebo prišla jej hodina, ale keď porodila dieťa, už nemyslí na tie úzkosti pre radosť, že prišiel človek na svet.“³⁴⁵ Iná príčina je obava, že žena tehoten-

³⁴¹ Tamtiež 36.

³⁴² Tamtiež 18.

³⁴³ Visco u. d. 252.

³⁴⁴ Gen. 3, 16.

³⁴⁵ Jn 16, 21.

stvom stratí telesnú krásu, figure conscious. Pohľad na samodru-
hú ženu iste nie je estetický. Tehotenstvo je prirodzený stav, bez
ktorého sa svet neobíde. No trvá to pomerne krátky čas a na-
diede čas nového rozkvetu. Tehotenstvo a pôrod je revolúcia v žén-
skom tele, ktoré vzbudzujú nové sily zdravia a krásy, ako to do-
kazuje skutočnosť. Inakšie telesná краса nie je absolútna hod-
nota: vyššia je duševná podľa slov sv. Písma: „Klamlivý je po-
hľad a márna je краса: žena, ktorá sa bojí Boha, bude chvále-
ná.“³⁴⁶ Nie je teda pravda, čo povedal Selinskij na všeukrajín-
skom kongrese: „Systematicky abortujúce meštianky v balzacov-
skom veku môžu sa pretekať v krásy a v pôvabe s dvadsaťroč-
nými, kým ich svedomite rodiace vidiecke sestry sa po 6—8 pô-
rodoch s tridsiatimi rokmi premenia v pohybujúce sa mŕtvoly
a vytlačené citróny.“³⁴⁷ Po prvé nie je ideálny stav, ak tridsať-
ročná má už 6—8 detí. Po druhé aj meštianky by vyzeraly ako
„mŕtvoly a vytlačené citróny“, keby tak ťažko pracovali ako de-
dinčianky. A konečne je to životný zákon: kvet musí odkvitnúť,
aby z neho vykvitol nový. Konečne netreba ani na to zabúdať,
že tie štíhle, grációzne „meštianky v balzacovskom veku“ sú ner-
vózne, ich líca sú trvalo bledé, vráskovité, ich duša nespokojná,
nevyrovnaná, trýzniaca aj seba aj druhých.

Iné príčiny sú *morálneho rázu*. Na prvom mieste stojí strate-
ná česť a hroziaca hanba, ktorá sa dovŕšuje novým zločinom.
Samodruhá deva, ako napísal Anatole France, sa modlí: „Ó, ty,
ktorá si bola matkou, neprestanúc byť pannou, urob, aby som
prestala byť pannou, nestanúc sa matkou.“ A tak aj urobí s ríms-
skymi matrónami: ut careat rugarum crimine venter (aby lono
bolo bez zločinných vrások). Pravdu má teda básnik, ktorý o nej
napísal: „Deux tyrans opposés ont décidé ton sort: l' amour mal-
gré l' honneur t' a fait donner la vie; l' honneur malgré l' amour
t' a fait donner la mort.“ (Dvaja protistojací tyrani rozhodli o tvo-
jom osude: láska bez cti, čo ťa pobádala, aby si darovala život;
česť bez lásky ťa prinútila, aby si zavinila smrť.)

Iná príčina, ktorá sa uvádza v mestách u stredných vrstiev,
je *nedostatok hmotných prostriedkov* na výchovu ďalších detí.

³⁴⁶ Prís. 31, 30.

³⁴⁷ U Mayera u. d. 26.

Dnes je veľmi páľčivá aj bytová kríza: kde umiestiť nový prírastok, ak ani rodina nemá kde bývať? Preto Margaret Slinger Slee, predsedníčka amerického združenia plánovaného materstva, navrhuje obmedziť materstvo na dobu nastávajúcich desať rokov pre všeobecnú biedu na svete. No umelý potrat nikdy nie je dovolený. Manželia môžu nanajvýš užívať manželstvo v prirodzene neplodných dňoch ženy. Život treba okrem toho inakšie zracionalizovať: jednoduchšou životosprávou. Na dedine obyčajne pribúda s novým prírastkom aj nová pracovná sila v pôdohospodárstve, remesle, obchode a pod. Väčšia je ťažkosť v meste. Ale aj tu sa vždy môže uvoľniť miesto pre nové dieťa. Mladšie deti môžu užívať šaty, knihy, náradie po starších. Praktickým zariadením bytu, rozumným nákupom šatstva, správnym užívaním potravín atď. možno mnoho ušetriť pre nového člena rodiny.³⁴⁸ Okrem toho aj štát, ktorému tiež záleží na dostatočnom doraste, stará sa o početné rodiny, hoci ešte vždy nie dostatočne.

Ešte menej odôvodnená príčina pre obmedzenie pôrodu je obava pred *rozkúskovaním* majetku mnohými dedičmi. Šarapatá najmä medzi nekatolíckymi roľníkmi, kde panuje systém jedináčika. A koniec tejto mylnej roľníckej politiky? Vymretie celých obcí a dedín. Preto dnes už aj štát určuje minimum usadlosti, ktoré sa nesmie deliť a môže ho dediť iba jeden, ostatní si musia hľadať iné živobytie (štúdium, remeslo, obchod atď.). Jedináčik obyčajne poškodzuje aj národný kolektív. Je splodený „v prvej láske“ pri hojnom požití alkoholu po svadobnej hostine atď., a preto obyčajne je aj menejcenný. Obyčajne zdedený majetok neudrží, ale stratí, kým veľkí ľudia ponajviac pochádzajú z početných rodín. Medzi viacerými deťmi ľahšie sa nájde vynikajúce. Bach, Mozart, Beethoven, Wagner, sv. Katarína Sienská, sv. Terézia z Avilly atď. pochádzajú z mnohočlenných rodín.

Najnovšie sa prevádza potrat aj z *eugenických dôvodov*. Totiž je obava, že bilogicky vadní rodičia dajú pôvod aj vadnému potomstvu a tak uplatňuje sa tu zásada, že je lepšie, aby ho vôbec nebolo, než aby bolo vadné. Proti tomu treba namietť, že dedičné zákony nie sú absolútne. Z vadných rodičov môžu

³⁴⁸ Obširnejšie v. o tom M. Maresch, Ehe, Familie auf kleinstem Lebensraum, Paderborn, Schöningh, 1933.

pochádzať zdravé deti, hoci je to malá pravdepodobnosť.³⁴⁰ Ale keby bolo aj stopercentne isté, že dieťa sa narodí vadné, potrat ani vtedy nie je dovolený. Jedine možno urobiť, aby takí ľudia nevstupovali do manželstva, ale zdržiavali sa pohlavného styku, čo možno, pravda, ťažko od nich žiadať, lebo každý má právo založiť si rodinu. Naproti tomu aj to je pravda, že človek má brať do ohľadu spoločnosť, dieťa, ba aj seba. Spoločnosť potrebuje zdatných občanov. Menejcenní ju zafažujú a odoberajú zdravým životný priestor. Dieťaťu sa tým neposlúži, ak sa narodí slepé, hluché, alebo choromyselné. Ba rodič, ktorý dáva život takýmto potomkom, neposlúži ani sebe: starosti a utrpenia sú na dennom poriadku. Preto aj encyklika *Casti connubii* varuje v tomto ohľade: „Často ... bude veľmi dobré varovať takých pred manželstvom.“³⁵⁰

Teda umelý priamy potrat nie je nikdy a v nijakých okolnostiach dovolený. Preto každý rozumný zákonodarca ho aj zakazuje. Podľa Cirkevného zákonníka všetci, ktorí prevádzajú potrat (a potrat nastane), sú vyobcovaní. Od toho môže ich oslobodiť ordinár. Exkomunikácii nemôže sa vyhnúť ani matka.³⁵¹ Pravda, všetci majú vedieť, že tento čin je nielen zločinom, ale je aj spojený s vyobcovaním. Podobne zavrhuje a trestá potrat aj civilné zákony. U nás „tehotná žena, ktorá svoj plod úmyselne vyženie, usmrtí, alebo to dá vykonať niekým iným, nech je potrestaná, ak ide o tehotenstvo mimo manželstva, žalárom do dvoch rokov, ináč žalárom do troch rokov“. Rovnaký trest postihne toho, kto spácha tento zločin so svolením tehotnej ženy; ale ak sa ho dopustil zo zisťnosti, nech je potrestaný žalárom do 5. rokov. Kto úmyselne vyženie alebo usmrtí plod tehotnej ženy bez jej svolenia, nech je potrestaný káznicou do päť rokov. Ale ak tým spôsobil smrť tehotnej ženy, nech je potrestaný káznicou od desať do pätnásť rokov.³⁵² Ako všade, aj u nás boli pokusy tieto ustanovenia zrušiť alebo zmierniť (pri lekárskej indikácii). No dosiaľ ešte vždy zvíťazil zdravý rozum.

³⁴⁰ Muckermann, Eugenik, Berlin Dümmler 1934, 21—57.

³⁵⁰ Prekl. Vaška 33.

³⁵¹ Can. 2350 § 1.

³⁵² Trest. z. § 285—286.

Niekedy je *ťažko povedať*, či potrat je priamy alebo nepriamy, ktorý je z úmernej príčiny dovolený. Povedzme, že deloha je napadnutá rakovinou, ktorá ohrozuje matkin život, ale je v nej zárodok, ktorý vyrezaním delohy iste zahynie. Je dovolený v tomto prípade chirurgický zákrok? Kedysi sa o tom veľa dišputovalo. Dnes sa všeobecne tvrdí, že je dovolený.³⁵³ Operácia smeruje priamo a v prvom rade k odstráneniu delohy, v druhom rade k odstráneniu zárodku z jeho prirodzeného ložiska, pričom zárodok zahynie. Zo zákroku teda jasne vyplývajú dva účinky: jeden dobrý, ktorý sa intenduje a druhý zlý, ktorý sa z vážnej príčiny trpí.

To isté treba povedať o *výškrabe chorej delohy*, ktorá infekciou ohrozuje matkin život, hoci je v nej živý zárodok. Pre matku to značí menej ako extirpácia a pre dieťa to isté: smrť. No výškrab aj v tomto prípade smeruje priamo a v prvom rade k odstráneniu príčin infekcie a iba nepriamo v druhom rade k deložovaniu zárodku. Väčšia je ťažkosť, ak pre hojnosť tekutiny amnie, ktorá obkľučuje zárodok, vytvorí sa také položenie zárodku, že ohrozuje matku. Či je vtedy dovolené punkciou odstrániť tekutinu, aby sa objem zmenšil a tak prestalo ohrožovanie matky? Niektorí moralisti to popierajú tvrdiac, že je to najjednoduchší spôsob previesť priamy potrat, ktorý je zakázaný. Punkcia je ako by smrteľný úder, ktorý zasahuje zárodok. Čo na to povedať? Zdá sa, že takýto zákrok je iba vtedy dovolený, ak punkcia je veľmi mierna, takže nevytečie značná časť tekutiny, pričom zárodok môže ostať na živu, hoci neskoršie predsa zahynie. Bolo by to iba nepriame usmrtenie. Ak by bol iný spôsob dať delohu do riadnej polohy, punkcia by nebola dovolená.³⁵⁴ To isté treba povedať o odstránení zárodočného zábalu, bez ktorého zárodok tiež nemôže žiť. Je to priame usmrtenie zárodku.

Veľkú starosť robia morálke aj *ektopické zárodky*, t. j. tie, ktoré sa nachádzajú mimo vlastného miesta, vo vajcovodoch, v abdominálnej dutine, alebo veľmi zriedka v samom vaječníku. Takýto zárodok zriedka dozrie, aby sa mohol dostať von a samo-

³⁵³ Merkelbach, Quaest. de embriologia et de sterilisatione, Liège Pensée Catholique 1937, 29—40.

³⁵⁴ Vermeesch II, 569.

statne žiť. Značne rozširuje ložisko, čo sa obyčajne končí roztrhnutím a silným krvácaním, čo môže mať za následok smrť pre matku i dieťa. Čo teda robiť? Na túto otázku sv. Stolica odpovedala r. 1898: „Ak je potrebné, je dovolená laparotomia, ktorou sa vytiahnu ektopické zárodky z matkinho lona v prípade, že bude vážne a vhodným spôsobom nakoľko je to možné, postarané o život zárodka a matky.“ Ale čo robiť, ak nemožno čakať, či zárodok žije, alebo ak je pochybnosť, že je to iba nádor alebo zárodok, a tiež nemožno čakať? Je to skoro ten istý prípad, ako keď sa vyreže rakovinou napadnutá deloha. Teda slobodno previesť zákrok. Ak pritom zárodok zahynie, je to iba nepriame usmrtenie.

Ale azda niekto povie: Načo sú tieto *okolky* a vykrúcačky, ak výsledok je ten istý, t. j. smrť zárodka? Nuž nie je jedno, akým spôsobom nastane smrť! Si duo faciunt idem, tamen non est idem. Ak dvaja robia to isté, predsa to nie je to isté, mohli by sme povedať. Jedno je priame usmrtenie, ktoré nikdy nie je morálne dovolené, druhé je však iba nepriame a z úmernej príčiny prípustné.

B. *Usmrtenie zločínca.*

Zločinec je ten, kto spáchal *ťažký zločin*. Môže sa mu uložiť trest priamej smrti. Právo na život patrí síce Bohu. No Boh musí uvoľniť toto právo v prípade, ak by nebolo možno inakšie udržať verejný poriadok. Je síce pravda, že azda doživotný žalár je efektívne väčší trest ako smrť, ktorá trvá niekoľko minút, ale v predstave nemá tú účinnosť ako obava pred smrťou. Preto štát môže užiť tento prostriedok. V tomto prípade štát určí aj zločiny, pre ktoré sa má tento najvyšší trest vymerať.

Racionálnosť trestu smrti potvrdzuje aj sv. *Písmo*: „Kto by preliat ľudskú krv, toho krv nech bude človekom preliata, lebo človek je na obraz Boží stvorený“,³⁵⁵ a preto je veľký zločin zničiť jeho život. Spomína sa tu prvý raz tzv. lex talionis: oko za oko, zub za zub, ktorý má veľký kus ospravedlnenia, lebo meria rovnakou mierou. Preto primitívne národy ešte aj dnes sa ho

³⁵⁵ Gen 9, 6.

pridržiavajú. Zmiernilo ho iba kresťanstvo, ktoré má zásadu, aby človek nezahynul, ale žil. Na to miesto asi poukazuje aj sv. Písmo, keď Kristus povedal Petrovi, ktorý odľal ucho veľkňazovmu sluhovi: „Vlož svoj meč na jeho miestol Lebo všetci, čo siahajú po meči, mečom zahynú.“³⁵⁶ Aj na Pilátovu otázku: „Nevieš, že mám moc prepustiť ťa a moc dať ťa ukrižovať?“ odpovedá: „Nemal by si nijakú moc nado mnou, keby ti nebola daná shora.“³⁵⁷ Teda aj moc meča pochádza od Boha a možno ju uplatniť. A sv. Pavol napomína kresťanov, aby robili dobre: „Ak robíš zle, boj sa (vrchnosti), lebo nie nadarmo nosíš meč!“³⁵⁸ Teda vrchnosť má právo meča (ius gladii). Kresťanskú tradíciu vyjadruje sv. Klement Alexandrijský: „Ak sa niekto dá na najvyššiu nepravosť a zdá sa, ako by bol nevyľečiteľný, zákon sa musí starať o ostatných, aby ich nepriviedol navnivoč; tu zákon veľmi dobre a osožne prikazuje, aby sa zločinec ako škodlivý úd odrezal a usmrtil.“³⁵⁹ Ako v ľudskom organizme sa odreže chorý úd, ktorý ohrozuje celok, aby sa celok zachránil, tak sa môže odstrániť aj škodlivý úd spoločnosti, aby sa zachránil celok.

Ako teda z toho vidieť, *Cirkev z rozumných dôvodov neodmieta trest smrti*, hoci nie je ani príliš zaň. A v histórii vykonanie tohto trestu usilovala sa prenechať svetskému ramenu (*brachium saeculare*), lebo je presvedčená, že nie je to absolútne potrebný prostriedok trestu. Okrem toho usiluje sa človeka polepšiť, ale nie zmárniť. Ak sa však človek usmrť, tento cieľ sa nedosiahne.

Vždy sa však našli ľudia, ktorí *uplerali štátu toto právo*. Boli to individualisti, ktorí príliš prizvukovali právo na život. Zajedno boli v tom s nimi aj socialisti, ktorí chceli takto oslabiť štátnu moc. No v praxi sotva prišli k moci, užívali toto právo. Najnovšie sa protestuje proti trestu smrti v mene *humanity*, nakoľko právo na život je jedným z najelementárnejších práv, a preto nikto, ani štát nemôže ho človekovi odňať. A prax je tiež rozdielna. V krajinách, kde bol trest smrti zavedený, zrušili ho (naj-

³⁵⁶ Mt 26, 52.

³⁵⁷ Jn 19, 10—11.

³⁵⁸ Rím 13, 4.

³⁵⁹ Strom 1, 27.

novšie v Rusku), zas v iných, najmä za vojny a keď sa zločiny množili, bol znova zavedený. I z toho vidieť, že nemusí to byť. Bol by to ideálny stav, lebo život je najvyššia časná hodnota.

Trest smrti môže vymerať iba *najvyššia štátna moc*. Jednotlivcovi to nie je dovolené, lebo takto by ľahko zlikvidoval súkromné spory, súc si sudcom vo vlastnej veci. Preto sa zakazuje lynčovanie (Lynch law), ktoré proti všetkým zákazom ešte vykonáva dav v Spojených štátoch, a to obyčajne veľmi ukrutne. Neslobodno teda usmrtiť vládara, ani keby bol zlý, lebo jemu patrí najvyššia moc v štáte, a nie odbojným skupinám. Ak by však ľud mal právo ho sosadiť, mohol by ho aj súdiť a trestať smrťou. Nie je dovolené strážnikovi usmrtiť zločince bez osobitného poverenia. Ak uteká, lebo to je jeho prirodzené právo, musí ho vyzvať; ien ak neuposlúchne, môže naň vystreliť, poraniť ho, ale nie zabiť. Iba ak by zločinec bol proskribovaný, t. j. vyhlásený najvyššou štátnou mocou za človeka, ktorého môže každý usmrtiť, mohol by to urobiť aj strážnik. Mohol by to urobiť i vtedy, keby ho zločinec ohrožoval na živote, lebo vtedy by sa stal nespravodlivým útočníkom, ktorého možno v sebaobrane aj zabiť.

Zločinec môže byť usmrtený v týchto prípadoch: 1. Ak spáchal veľký zločin, inakšie niet úmernosti medzi zločinom a trestom. 2. Ak to urobil *istotne*, inakšie nestratil právo na život. Ak zločin je iba pravdepodobný, nemožno ho usmrtiť. 3. Ak o tom rozhodol *súd*, t. j. súdne pokračovanie so svedkami, písomnými dôkazmi atď., lebo nemo malus nisi probetur (nik nie je zlým, iba ak sa to dokáže). V tomto ohľade nie je výnimkou ani náhlý súd, lebo aj tu musí istotne zistiť podstatu veci sám vykonávajúci orgán. Pravda, je lepšie, ak na zistenie je dost času. No verejné blaho môže niekedy vyžadovať kratší proces.

Pravda, ľudskosť vyžaduje, aby sa odsúdený pri vykonávaní trestu smrti *zbytočne nemučil*. Staré popravné metódy, sprevádzané vyberanými spôsobmi mučenia, protivia sa nášmu citeniu, hoci absolútne nemožno dokázať ich nedovolenosť, lebo ak možno zločince usmrtiť, možno ho aj zbiť, okyptiť, bičovať atď., čo všetko je spojené s bolesťou. Kedysi ľudia neboli vo všeobecnosti takí citliví ako dnešné pokolenie, ktoré má slabšie nervy. No

neželáme si, aby sa staré časy vrátili. Keď už človek má zomrieť, nech sa to stane rýchlo a bez zbytočnej bolesti, ako sa to robí vo všetkých civilizovaných štátoch.

Odsúdenému treba dať *možnosť náboženskej útechy*. Sv. prijímanie má dostať aspoň hodinu pred popravou. Posledné pomazanie však nemôže prijať, keďže nie je chorý. Ak by však odoprel smierť sa s Bohom, môže sa popraviť, lebo sám si zaviňuje večné zatratenie.

Najnižší stupeň telesného trestu je *bitie*. Aj na to je potrebná vrchnostenská moc, keďže je to trest a trest môže vykonávať iba predstavený. Preto biť môže civilná vrchnosť, ktorá to kedysi aj robievala a u niektorých primitívnych kmeňov aj dnes robí. Môžu to urobiť aj rodičia vlastným deťom a tí, ktorí na to dostali vyslovenú alebo tichú právomoc, ako vychovávatelia a učitelia. Ale nemá na to právo manžel voči žene, pán voči sluhovi, starší brat voči mladšiemu, iba ak by ho dostal od rodičov.³⁶⁰

Zvieratá, keďže nie sú osobami, nemajú práva na život. Preto ich možno biť, ba aj zabiť, ak je k tomu rozumná príčina, ako potreba výživy, vivisekcie a pod. Ale musí sa to robiť rozumne. Môže sa to robiť aj vtedy, keby to zvieraťu zavinilo dlhšiu bolesť. Ak ich niekto trýzni bez príčiny, nie je to hriech proti piatemu príkazu Božiemu, ktorý sa vzťahuje iba na ľudí, ale proti miernosti, keďže ide o indiferentnú vec, v ktorej sa nedodržiava miera. Miernosť však zaväzuje iba pod všedným hriechom.

C. *Usmrtenie nespravodlivého útočníka.*

Je dovolené *priamo* usmrtiť aj nespravodlivého útočníka. V tom prípade sa totiž *srážajú dve práva na život*, vlastné a útočnickovo. Avšak každý môže seba samého viac milovať ako bližného, najmä ak bližný je príčinou tohto konfliktu. Ak by to nemohol urobiť, prirodzený zákon by neposkytoval pomoc proti útočníkovi, ktorý by mohol beztrestne napádať nevinných. Preto je stará zásada: Vim vi repellere omnes leges omniaque iura permittunt. (Všetky zákony a práva dovoľujú odraziť násilie ná-

³⁶⁰ J. Bucceroni, Ist. Theol. Mor. I. Romae, Typ. S. Ioseph, 1908, 347.

silím.) Teda Boh zase *uvoľňuje* svoje právo na život človeka prirodzenému zákonu.

Avšak zabíť nespravodlivého útočníka môžeme iba vtedy, ak je to *jediný prostriedok* na vlastnú záchranu. Prirodzený zákon to môže dovoliť iba vtedy (*moderamen inculpatae tutelae*). Pravda, in concreto bude ťažko určiť, čo kedy stačí, ale zásada je zásada. Ak táto obrana končila usmrtením útočníka, sám si je na vine. Okrem toho je treba, aby útočník už *aktuálne* útočil, nielen robil prípravu. Teda nemôžem zabíť človeka vtedy, keď si ešte len kupuje guľky, hoci som istý, že sú určené pre mňa. Ani vtedy nie, ak je už na ceste ku mne. Ani vtedy nie, ak už otvára dvere záhrady, v ktorej stojí môj dom a ja som v ňom. Ale isto môžem to urobiť vtedy, ak začína vylamovať dvere domu, keďže vtedy už niet pochybnosti. Ide tu o pravý moment. Ak by človek bol príliš úzkostlivý, mohlo by to byť neskoro. Preto ak sa to stane trochu aj pred pravým okamihom, ak nie iné, vzrušenie oslobodzuje od ťažkej viny, ak je morálne isté, že útočník mieril na mňa.

Takto si môžem brániť život, ak útok je *formálne* nespravodlivý. Ale ako si počínať, ak je nespravodlivý iba *materiálne* ako u opilca, choromyseľného? Aj vtedy sa môžem brániť, lebo seba môžem milovať viac ako bližného. Iba ak by som s istotou vedel, že útočník je v stave ťažkého hriechu a ja som bez neho (v tej chvíli by som mohol aj vzbudiť dokonalú ľútosť), mohol by som byť povinný obetovať sa za večnú spásu útočníka z lásky k nemu. No túto istotu *zriedka* môžem mať a nie som povinný sa obetovať, ak by útočník bol materiálne nespravodlivý.

V týchto prípadoch útočníka môžeme usmrtiť, ale *nemusíme*, lebo na to niet zákona. Často bude k tomu aj neprekonateľný odpor, najmä u dobrých ľudí. Iba ak by napadnutý bol potrebný pre verejné blaho (vládár), alebo pre súkromné blaho (otec rodiny), mohol by byť povinný takto sa zachrániť. Autori k tomu pridávajú prípad, keby sám bol v stave ťažkého hriechu. No kto chce obetovať svoj život za iného, veľmi ľahko by mohol vzbudiť aj dokonalú lásku k Bohu.

Okrem vlastného života môže si človek takto brániť *každé dobro, ktoré sa ním vyváža*. Teda aj život druhých. Ba niekedy aj musí to urobiť, ak je povinný chrániť život iných z lásky, pie-

ty, alebo úradu (policajt). Môže si takto chrániť aj celistvosť údov, zdravie, pohlavnú integritu, ale aj hmotné dobrá veľkého významu. Ak hmotné dobro je menšieho významu, neslobodno preň zabiť kmína, alebo ho okyptiť, lebo niet úmeru medzi dvoma vecami. Ale človek si môže tieto veci chrániť a ak ho kmín ohrozuje, čo sa často stáva, môže ho aj usmrtiť. Avšak neslobodno si chrániť vlastnú česť zabitím iného, lebo česť je vonkajšie dobro, spočívajúce v uznaní dobrých vlastností druhého. No toto dobro sa obyčajne nemôže rovnať vnútornému dobru, akým je život. Okrem toho česť sa môže brániť aj inými prostriedkami, ako oznámením potupy predstavenému, súdu atď., ba aj útek, ak ide o reálne potupenie (vyfackanie, bitie). Ak by však útek bol niekomu na hanbu, ako vojakovi, strážcovi, nemal by utekať, ale mohol by sa postaviť na odpor vrátaním facky, úderu útočníkovi, ba ak by útočník ohrožoval jeho zdravie, život, celistvosť údov, mohol by sa brániť aj so zbraňou v ruke a usmrtiť ho.

Pravda, toto všetko platí o *aktuálnom útoku*. Po ňom už nie je dovolené násilie, lebo to by už nebola obrana, ale pomsta, ktorá súkromnému človekovi nikdy nie je dovolená, lebo by prekročil hranice spravodlivosti. Ak by však útok vo výsledku ešte trval, násilie by bolo dovolené. Keby napr. kmín bol na úteku s ukradnutou vecou veľkej hodnoty (veľká suma) a nebolo by nádeje získať späť túto vec inakšie, bolo by dovolené výstrelom ho zraniť, ba aj zabiť.

D. Súboj.

Súboj (duel) je *boj dvoch alebo niekoľkých ľudí, ktorí sa bijú smrtonosnými zbraňami podľa vopred dohovoreného plánu, čo sa týka času, miesta a zbraní*. Ak niečo z tejto definície chýba, už to nie je súboj. Nie je teda súbojom v tomto smysle tzv. americký súboj, pri ktorom ten, čo vytiahne čiernu guľku, musí sa zmárniť. Takýto človek hreší proti životu druhého, ale aj proti vlastnému, a to ťažko, ale nie je to súboj vo vlastnom slova smysle a ani nepodlieha kanonickým trestom, ktoré sa vzťahujú na duelantov. Ani to nie je súboj, ak sa nebojuje so zbraňami, kto-

ré môžu zaviniť smrť, alebo aspoň ťažké zranenie (prútami, pali-
cami). Preto nie je súbojom ani boxovanie, hoci boxer sa môže
občas aj ťažko zraniť, ak nie zabiť. Ani to nie je súboj, ak na ulici
niekto napadne zbraňou druhého a aby ich nik nevidel, obidvaja
odídu na odľahlé miesto a tam boj dokončia.

Súboj môže byť: 1. *verejný* alebo *súkromný* podľa toho, či sa
koná s verejným povolením, alebo len z vlastnej iniciatívy; 2.
slávnostný alebo *jednoduchý* podľa toho, či sa deje so svedkami,
alebo bez nich; 3. *vážny* alebo *nevážny* podľa toho, či sa chcú
vážne poraniť (na prvú krv), alebo iba hrajú divadlo. Je jasné,
že posledné nie je súbojom, ale môže niekto takto hrešiť pohor-
šením.

Z vážnych príčin môže najvyššia štátna moc povoliť *verejný*
súboj, napr. že namiesto vojny budú bojovať dvaja, alebo iba
niekoľkí, napr. veliteľia a rozhodnú spornú otázku. Veď ak možno
viest vojnu, možno urobiť aj menšie zlo ako vojna, teda súboj.
Ale nemožno povoliť súboj na rozriešenie vecí, pre ktoré súboj
nie je primeraným prostriedkom, napr. dokázať nevinnosť nie-
koho. Ak by mal takto Boh rozhodnúť, je to pokúšanie Boha, čo
nie je dovolené.

Súkromný súboj nikdy nie je dovolený, lebo duelant v ňom
chce druhého zabiť, alebo aspoň poraniť, čo je dovolené iba v se-
baobrane, ak je útok aktuálny. Ak sa však o tom dohovoria, útok
nie je aktuálny. Okrem toho druhého zabiť je dovolené iba vte-
dy, ak je to jediný prostriedok sebaobrany, ale pri súboji ním
nie je. Duelant zbytočne vystavuje nebezpečenstvu i vlastný ži-
vot, čo tiež je proti prirodzenému zákonu.

Niet príčiny, pre ktorú by *súkromný súboj* bol dovolený.
Teda nie pre stratenú česť, ktorá sa získa kajanim a iným spô-
sobom, nie nebezpečným zadosťučinením, alebo pre česť ura-
zeného súdom a pod. Je pravda, že sudy často vymieravajú za
porušenie cti mierny trest, ale štát má takéto tresty zvýšiť. Ale
ani keby ich nesprísnil, nebolo by dovolené viesť súboj, ale kriv-
da by sa musela znášať. V niektorých krajoch sa ešte trpí súboj
štátnou autoritou u vojakov, aby sa v nich vypestoval duch od-
vážnosti a chabrosti. Ani to neospravedlňuje súboj. Vojak by
musel aj vystúpiť od vojska, keby inakšie musel sa biť v súboji.

Iste by takto preukázal väčšiu odvahu a statočnosť ako ten, čo podľahne úradnému nátlaku. Iné by bolo, ak by niekoho nútil bojovať protivník. V tomto prípade nejde už o súboj, ale o sebaobranu proti nespravodlivému útočníkovi.

Ani štát nemôže nútiť do súboja. Teda nemôže donútiť dvoch odsúdencov na smrť, aby sa bili a sľubovať víťazovi omilostenie, lebo nie je to vhodný prostriedok omilostenia, pri ktorom je smerodajná iba telesná šikovnosť. No odsúdenci by mohli bojovať, lebo keby sa jeden zabil, stalo by sa to z príkazu vrchnosti, s druhej strany zas je dovolené brániť vlastný život. Ale nemuseli by to urobiť.³⁰¹

Zakázaný je aj súboj na „prvú krv“, t. j. nie na smrť. Veď ťažko je určiť, ako potečie „prvá krv“. Okrem toho aj tu je pohoršenie. Aj taký súboj bol odsúdený dekrétom Klementa VIII. „Illius vices“ zo dňa 17. VIII. 1592. To isté treba povedať o akademických súbojoch, čiže o nemeckých menzúrach. Konajú sa tak, že sa obaja duelanti môžu poraniť na tvári, pričom oči sú chránené, ale nos sa môže odseknúť. Teda je to opravdivý súboj, koná sa nožami, ktorými možno aj ťažko poraniť. Preto sv. Stolica opätovne vyhlásila menzúry za súboje, ktoré podliehajú kanonickým trestom.³⁰²

Aby tento nesmyselný pozostatok barbarstva zmizol zo sveta, Cirkev ho stíha *prísnymi trestami*. Trest vyobcovania, ktorý je jednoducho rezervovaný sv. Stolicy, postihne toho, kto sa bije v súboji, kto na súboj vyzýva, prijíma ho, alebo pri ňom akýmkoľvek spôsobom pomáha (svedok, lekár), ba aj toho, kto sa naň naschvál, nie náhodou díva, kto ho povolí alebo mu nezabráni, ak môže.³⁰³ Tí, čo v súboji padnú alebo podľahnú zraneniu zo súboja, nemôžu byť cirkevne pochovaní, iba ak by prejavili nejaké znaky, že oľutovali.³⁰⁴

³⁰¹ A. Lehmkuhl, Theol. Mor. I. Herder 1914, 596—70.

³⁰² Acta Ap. Sedis 1926, 132.

³⁰³ Can. 2351 § 1.

³⁰⁴ Can. 1246 § 1, 4.

C. Vojna.

Louis Renault takto definuje vojnu: *Súhrn násilných činov, ktorými sa usiluje jeden štát nanútiť svoju vôľu druhému štátu.*³⁶⁵ Vojna môže byť útočná alebo obranná podľa toho, či štát útočí alebo sa bráni. V istom smysle, ak totiž ide o ochranu práva zbraňou, každá vojna, teda aj útočná, je obranná. Organizácia Spojených národov odsudzuje každú útočnú vojnu. Ale aká je vojna, ak jeden štát zaútočí? Podľa štatútu všetky ostatné štáty sa musia postaviť na odpor so zbraňou v ruke. Bude to útočná alebo obranná vojna? Musíme povedať, že obranná, hoci medzinárodné vojsko bude útočiť na neposlušného člena, prípadne aj na jeho vlastnom území. S morálneho hľadiska vojna je buď *spravodlivá* alebo *nespravodlivá* podľa toho, či sa opiera o morálne bezvadný titul, alebo nie. Právny pozitivizmus, podľa ktorého prameňom práva je štát alebo jeho vodca, nemá takéto starosti. Čo oni rozkážu, hoci aj vojnu, môže byť len dobré. Iba o to sa starajú, *ako* sa má vojna viesť, nie však o to, *kedy* sa to má stať.^{366a}

Obranná vojna je dovolená, ak štát skutočne bráni vec, na ktorú má právo, ako celistvosť, vlastné územie, slobodu a pod. Ak toto právo je iba pravdepodobné, aj vtedy je dovolená, lebo *in dubiis melior est conditio possidentis* (ak sa o veci pochybuje, lepšie je na tom ten, ktorý vec drží). A príčinou toho je, že ak jednotlivец môže brániť svoje právo aj so zbraňou v ruke, môže tak urobiť aj štát, ktorý pozostáva z jednotlivcov. O tom nebolo a niet ani dnes pochybnosti, lebo analógia je dokonalá.

Inakšie je to s *útočnou vojnou*, ktorá od sv. Augustína až po Pia XII. vykazuje istý vývin. Podľa sv. *Augustína* vojnu môže vypovedať len vládár,³⁶⁶ ale iba vtedy, ak je potrebná.³⁶⁷ Hlavným cieľom vojny je mier, ktorý je *tranquillitas ordinis*, pokojnosť poriadku.³⁶⁸ Vojna má obyčajne trestať vinníkov, ktorí porušujú mravný poriadok.³⁶⁹ Ale to nie je nevyhnutné. Proti vin-

³⁶⁵ Y. de la Brière, *Le droit de juste guerre*, Paris Pedone 1938, 1.

^{366a} *Civiltà Cattolica* 20. VII. 1940, 107.

³⁶⁶ *Contra Faustum* XII, 74 P. L. t. 42, 448.

³⁶⁷ *Ad Bonifacium* 6.

³⁶⁸ Ep. 189 n. 6 P. L. t. 2, 856.

³⁶⁹ *In Pent.* 6, 10 P. L. t. 34, 781.

nikovi možno zakročiť vojnou aj vtedy, ak nie je zlomyseľný, a predsa poruší mravný poriadok. Voja porušuje jednotu ľudského pokolenia, ľudskú rodinu, a preto nie je dovolená bez príčiny. Táto náuka sa podstatne nezmenila. Po storočia zostala nezmenená až podnes. Slávny právnik jezuita L. Taparelli (1793—1862) ju formuluje takto: Vojnu má viesť iba ten, kto má najvyššiu štátnu moc v rukách. Ale ako môže byť vladár sudcom vo vlastnej veci? Veď sudca má byť vyšší ak súdený. Na to odpovedá Taparelli: Porušenie práva tvorí v napadnutej stránke vrchnosť, ktorá jej udeľuje právomoc potrestať vinníka, aby sa vrátil právny poriadok, ktorý príroda chce chrániť.³⁷⁰ Ak ide o závažné dobro, vojna sa môže doporučovať. Ak je to vec poctivá, ale nie nevyhnutná, vojna nemôže zaväzovať. Ak dobro je užitočné, musia byť výhody vojny väčšie a pravdepodobnejšie ako výhody mieru.³⁷¹ Keďže rovnosť práv je často na oboch stranách zjavná, nezostáva nič iné, len rozhodujúce riešenie. V takom prípade prevahu má neutrálny štát, je takmer prirodzeným rozhodcom medzi oboma stranami.³⁷² *Spravodlivé príčiny* vojny sú: trestať zločiny a toho, kto ich bráni, náhrada za škody, zaistiť sa proti istému a pravému nebezpečenstvu.³⁷³ Voja má zaistiť mier. Treba chcieť mier, a preto treba pripustiť návrhy smierenia, ak zodpovedajú. Bezbranným škodiť čo najmenej. Neodporovať nesmyselne. Vyhýbať sa spustošeniam, ktoré nemožno regulovať. Zachovať mravné predpisy.³⁷⁴ Taparelli podčiarkuje *jednotu ľudského pokolenia*, ktorú usmerňuje medzinárodné právo. *Medzinárodné právo* je rozšírené verejné právo.³⁷⁵ Vedúcou zásadou medzinárodného života je *spravodlivosť*.³⁷⁶ Ale sama nestačí. Určiť spravodlivosť v medzinárodných vzťahoch je veľmi ťažké, lebo veci sú veľmi pomotané. Preto spravodlivosť sa má dopĺňať *láskou*.³⁷⁷ Už spravodlivosť je minimum lásky. Nemôžem niekoho milovať, ak mu nedám, čo mu

³⁷⁰ Saggio teoretico di diritto naturale, Roma Civ. Cat. 1928 n. 642-4 nasl.

³⁷¹ Tamtiež n. 1330.

³⁷² Tamtiež n. 1337.

³⁷³ Tamtiež n. 1331—44.

³⁷⁴ Tamtiež n. 1350—5.

³⁷⁵ Tamtiež n. 1274.

³⁷⁶ Tamtiež 1249.

³⁷⁷ Tamtiež n. 1252.

patrí. Ale láska mu dáva viac, ako mu patrí. Non est secundum aequalitatem, sed secundum abundantiam. (Nie podľa rovnosti, ale podľa hojnosti.) Láska nepotrebuje metre, kilogramy, litre. Ak v medzinárodnom živote bude panovať láska, odpadnú zbytočné a jalové hádky o spravodlivosti, ktoré často beztak nemožno vyriešiť.

Keby sa *technické podmienky* vedenia vojny neboly zmenily, i dnes by platilo, že útočná vojna v istých podmienkach je dovolená. Avšak vojenská technika sa radikálne zmenila už v prvej a najmä v druhej svetovej vojne. Je tu atomová energia, smrtiace baktériá, umelé rádioaktívne mraky, ba aj kozmické žiarenie, ktoré v tretej svetovej vojne môže sa postaviť do služieb totalitného ničenia, takže z civilizovaného sveta môžu ostať iba trosky. Preto *útočná vojna nie je už viac prostriedkom mieru*. Len vtedy by ním bola, ak by sa podmienky v starých rozmeroch dakde obnovily.³⁷⁸ Avšak to nie je pravdepodobné. Každý lokálny konflikt vedie nevyhnutne k svetovému, a to pre spojenie záujmov. A keď ešte nevedol, môže tam priviesť v budúcnosti (konflikt grécky, palestínsky, čínsky). Okrem toho útočný štát sám si vysluhuje spravodlivosť, čo nie je prípustné. Otázkou je aj spravodlivá príčina, keďže ani pri jej posúdení štát nemôže byť nestranný. Preto už r. 1931 niektorí katolícki učitelia (Delos, Stratmann, Noppel, Valensin a iní) vo Freiburgu (Švajčiarsko) vyhlásili útočnú vojnu za nemravnú.³⁷⁹ Aj Pius XI. považoval vojnu za nemravnú.³⁸⁰ No najrozhodnejšie vyhlásil útočnú vojnu za nemravnú a teda za nedovolenú Pius XII. v programovom *vianočnom posolstve* r. 1944, v ktorom zdôraznil, že treba urobiť všetko možné, aby útočná vojna ako dovolené riešenie medzinárodných sporov a ako prostriedok na uskutočnenie národných túžob bola raz navždy odsúdená a odstránená.³⁸¹ O dva roky v ten istý deň zas hovoril o mravne nedovolenej vojne, ktorú treba potlačiť všetkými možnými prostriedka-

³⁷⁸ Azda takto treba rozumieť Jorlovi, ktorý svoju tézu v Theol. Mor. II, 127 nezmenil.

³⁷⁹ Paix et guerre, Juvisy Cerf. 1932. A. Spesz, Boj proti vojne, Trnava, 1948, 75.

³⁸⁰ L'Osservatore Romano 1. IV. 1935.

³⁸¹ K. Noviny 1945, 4. 11—12.

mi.³⁸² Hoci to nie je definícia ex cathedra, predsa je to autoritatívne vyhlásenie najvyššieho učiteľa Cirkvi, a preto musí starať náuka o dovolenosti útočnej vojny zmiznúť z príručiek morálky.

V tejto súvislosti myslí Pius XII. aj na *Organizáciu Spojených národov*, ktorá sa práve rodila. Ona môže zabrániť vojne nielen hospodárskymi, ale aj vojenskými sankciami proti útočníkovi. Avšak táto organizácia nesmie narušiť právo niektorého národa (už či patrí k víťazom, porazeným alebo neutrálom). Dňa 26. júna 1945 skutočne bola schválená Charta Spojených národov, ktorej cieľom je medzinárodný mier a bezpečnosť všetkých národov. Aby sa tento cieľ dosiahol, treba predísť vojnu prostriedkami spravodlivosti a medzinárodného práva. Treba pestovať priateľské styky medzi štátmi na základe rovnoprávnosti a sebaurčenia. Za spolupráce všetkých národov treba riešiť všetky otázky hospodárske, sociálne, kultúrne a humanitné. Treba podporovať úctu k ľudským právam a základným ľudským slobodám. Organizácia má tieto orgány: Veľké a Malé valné zhromaždenie, Bezpečnostnú radu, Medzinárodný súdny dvor a Sekretariát. Najdôležitejšia je Bezpečnostná rada, ktorá urovnáva spory a uvádza do pohybu donucovacie prostriedky, a to aj ozbrojené sily (medzinárodné vojsko), ak bol porušený mier. V tom je Rada samostatná a nemôže jej do toho zasiahnuť ani Valné zhromaždenie, a to preto, aby Rada mala istú pružnosť zasahovať rýchlo, kde je treba. Stáli členovia Rady sú: Spojené štáty, Sovietsky zväz, Veľká Británia, Čína a Francúzsko. Ak jeden člen podá proti usneseniu véto, usnesenie neplatí. Charta však nevylučuje, ba odporúča prv oblastné riešenie sporu. Veľké valné zhromaždenie je ako by parlamentom OSN. Aby mohlo účinnejšie podporovať snahy organizácie, r. 1947 bolo ustálené aj Malé valné zhromaždenie, ktoré však Rusko neprijalo. Medzinárodný súdny dvor rozhoduje o detailných sporoch a Sekretariát má na starosti celú Organizáciu.

Úmysel organizácie je teda *ideálny*. Lenže jej účinky sú minimálne. V Číne zúri naďalej občianska vojna medzi komunistami a Kuomintangom, v Grécku medzi vládnyim vojskom a par-

³⁸² Tamtiež 1947, č. 4.

tizánmi, v Indii medzi Hindustanom a Pakistanom, Palestínu rozdelili na arabskú a židovskú časť, proti čomu protestuje arabský svet a chystá sa na svätú vojnu. Ale najhoršie je, že Organizácia sa delí na dva bloky, východný a západný, medzi ktorými je — ako sa zdá — nepreklenuteľná priepasť z mocensko-politických a sociálnych dôvodov. Ale i keď výhľady do budúcnosti nie sú najlepšie, musíme sa držať zásady, že útočná moderná vojna nie je dovolená. Čosi podobné sa stalo vo vývine náuky o vojne ako náuky o dovolenosti útokov. Cirkev totiž zpočiatku považovala každý zisk z pôžičky a teda aj z peňazí za nemravný. Ale časom sa podmienky hospodárskeho života zmenily. Neúrodné peniaze staly sa úrodnými, a preto sa dovoľuje úmerný zisk. Tak je to aj s vojnou. Obrovským vývinom vojenskej techniky vojna nie je viac primeraným prostriedkom mieru, a preto nie je dovolená.

Nevyzerá to tak, že by už viac *nebolo vojny*. Po každej vojne Iudia sú vyčerpaní, ustatí a sľubujú polepšiť sa, že sa viac nikdy nebudú vraždiť, ale sotva zabudnú na prežité utrpenia, zas sa púšťajú do seba. Je to ako s pijanom, ktorý sľubuje, že sa viac nikdy neopije, ale pri najbližšej príležitosti znova sa opije. Preto musíme rátať s eventuálnou vojnou a treba sa pýtať, čo je dovolené pri obrane. Musíme odpovedať, že každý čin podstatne zlý je zakázaný. Pravda, niekedy je ťažko určiť, či je čin ozaaj taký, alebo len indiferentný. Ale niektoré veci sú isté, ako sme ich už vyššie spomenuli, napr. priamo zabiť nevinného. A nevinnými sú obyčajne civili, nevojaci, ako ženy, deti, starci atď. Podobne zakázané je zabiť parlamentárov, rukojemníkov atď., ktorých chráni zákon. Ale môžu sa nepriamo zabiť napr. bombardovaním, ostreľovaním mesta, ak je to nevyhnutné na dosiahnutie cieľa.

Niektorí autori myslia, že je zakázané otráviť alebo pokaziť studne, vodovody, pramene, elektrické zariadenie atď. Ale nezdá sa to byť pravdou, aspoň podľa prirodzeného práva nie, lebo to sú prostriedky vhodné pre cieľ; veď ak slobodno usmrtiť Iudí, a to nepriamo aj nevinných, aj tamto je dovolené. To isté treba povedať o užívaní plynu. Iná vec je, ak tieto veci sú zakázané medzinárodnou dohodou. Vtedy dohodu treba dodržať. Nie je

dovolené ničť charitatívne, umelecké, historické a náboženské predmety, ako nemocnice, múzeá, galerie, kostoly, lebo to nie sú vojenské ciele. Ale ak by ich nepriateľ použil ako vojenské ciele, nebolo by to zakázané. Je dovolené užívať vo vojne úklady, ako simulovať útek atď. Niektorí autori myslia, že len také, ktoré možno predvídať, čo však nezdá sa byť pravdou. Veď práve v nepredvídanosti spočíva účinnosť takýchto úkladov (trójsky kôň). Nie je to vtedy ani lož, ale *restrictio late mentalis*, ktorá je z vážnej príčiny dovolená.

Podľa *prírodného práva* porazených vojakov ako vinných by bolo možno usmrtiť. No každý vie, že vojaci obyčajne dnes bojujú z donútenia, a preto nie sú vinní. Podľa *Réglément International Červeného kríža* (založ. 22. aug. 1864 Ženevčanom Henrym Dunantom) z 18. okt. 1907 neslobodno zavraždiť vojnových zajatcov, ale treba s nimi zaobchádzať podľa istých smerníc. R. 1923 Červený kríž, ktorého štatút prijímajú takmer všetky civilizované štáty, vydal inštrukcie pre deportovaných, evakuovaných a rukojemníkov. R. 1899 zakázal užívať guľky dum-dum. Washingtonská dohoda zo 6. febr. 1922 obmedzuje činnosť ponoriek proti obchodným lodiam, zakazuje užívať plyn, iné jedy a baktériá za vojny. *Réglément* z r. 1907 zakazuje zabíjať protivníka, ktorý sa vzdal, užívať uniformu nepriateľa, nútiť ho, aby bojoval proti vlastnej krajine. Zakazuje bombardovať otvorené mestá a plieniť obsadené miesta, čo by sa prírodnému zákonu azda nepriečilo. Obsahuje aj inštrukcie o špiónoch, parlamentároch, zakončení nepriateľstva, prímerí. Na konci sa zmieňuje aj o právomoci okupanta a vyhlasuje o ňom, že je iba administrátorom, nie však majiteľom obsadeného miesta, kým o tom nerozhodne mierová smluva. Haagska dohoda z 18. okt. r. 1907 určuje práva a povinnosti neutrálnych mocností a osôb. Podľa nej územie neutrálnych štátov je neporušiteľné. Vojnuvedúci sa zakazuje prechod a prevoz cez neutrálne územie. Neutrálny môže porušenie svojho práva odraziť aj so zbraňou v ruke. Proti tomu 16 článok Paktu spoločnosti národov ustanovuje, že ak by niektorý štát Spoločnosti národov začal vojnu, ostatné urobia dispozície, aby branné sily všetkých štátov mali voľný prechod cez ich územie na retorziu proti previnilcovi.

Podľa prirodzeného zákona *porazený je povinný prijať podmienky mieru*, ak ďalší odpor je nesmyselný, lebo to vyžaduje verejné blaho. Vojaci by sa nemali zúčastňovať v nespravodlivej vojne. A ak majú istotu o jej nespravodlivosti, nemôžu to urobiť na nijaký spôsob. No sotva ju môžu mať v složitých medzinárodných otázkach, a preto môžu konať svoju povinnosť.

F. Samovražda.

Nielen iných, ale ani seba neslobodno priamo zavraždiť, a to preto, lebo Boh nedal človekovi moc nad vlastným životom. „Ty máš moc nad životom a nad smrťou“, hovorí kniha Múdrosti.³⁸³ Nie je to dovolené urobiť nijakým spôsobom a pre nijaký cieľ. Odsudzuje sa teda i *hladovanie až na smrť*. Ak by nebolo úmyselné, ale len ako protest proti bezpráviu (Ghandi), nezdá sa byť nedovoleným, i keď značne poškodzuje zdravie. Odsudzuje sa i eutanázia, ktorou si niekto chce vziať život pre nevyliciteľnú chorobu, starobu a pod. Priame usmrtenie seba samého môže povoliť iba Pán Boh, a to osobitným zjavením. Takto sa vysvetľujú niektoré prípady v živote svätých, ktorí sa vraj z vnuknutia Božieho vrhli do ohňa alebo do vody. I to je možné, že boli v nepekonnateľnom omyle. Môže sa to vysvetliť aj celkom jedno-
ducho. O sv. Apolónii (9. febr.) napr. čítame, že práve ju viedli, aby ju spálili. Razom zastala, ako by rozmýšľala. Tu sa však vytrhla z rúk strážcov a sama skočila do ohňa. Výsledok bol ten istý: dať sa zaviesť na hranicu, ktorej nemožno ujsť, alebo ísť tam sama. Väčšia ťažkosť by bola, ak by sudca prikázal odsúdenému, aby si vrazil nôž do srdca, alebo sa zastrelil. Nemôže to od odsúdeného žiadať, lebo to sa protiví jeho prirodzenosti. Odsúdený by ani nemusel poslúchnuť, hoci by mohol, lebo z poverenia sudcovho sám by sa stal vykonávateľom rozsudku. Ak sa spôsob popravy natoľko neprieči prirodzenosti, odsúdený to môže bez všetkého urobiť, napr. vypíť jed.

Obyčajne *ani nepriamo* neslobodno seba samého usmrtiť, lebo výsledok je ten istý — strata ľudského života. Z úmernej príčiny je však to dovolené, lebo vtedy sa deje čin, ktorý má dva

³⁸³ Múd 16, 13.

výsledky: jeden dobrý, ktorý sa intenduje, a druhý zlý, ktorý sa iba pripúšťa pre dobrý. Tak sa zabil Eleazár, keď chtiac vo vojne zabiť domnelého kráľa, vliezol pod slona, prebodol ho, slon padol a zabil Eleazára. (1 Mak 6, 46.) Podobne robily v druhej svetovej vojne japonské živé torpéda, riadené človekom, ktoré celkom isto zasiahlo loď, ale aj človek zahynul. Panna by mohla soskočiť s poschodia, i keby predvídala istú smrť, aby si zachránila panenskosť pred istým znásilnením.

Seba samého len vtedy slobodno *priamo okyptiť*, ak je to dovolené pre zdravie celého organizmu, lebo čiastka je pre celok. *Nepriamo* však to možno urobiť z úmernej príčiny, ktorá je tak veľká ako strata údu. Preto slobodno si dať amputovať nohu, ak jej choroba ohrozuje celý organizmus. Slobodno si odťasť spútanú ruku, aby si človek zachránil život. Avšak neslobodno sa *kastrovať*, aby človek nemal pokušenie, ktoré nie je hriechom, iba ak by s ním človek súhlasil. Ani preto nie je dovolená *kastrácia*, aby si chlapec zachoval detský hlas, ako sa kedysi robilo v Taliansku a inde. Veď hlas takýchto eunuchov nie viac detský, ale má istý bočný neprijemný tón. Neospravedľuje ani zisk, lebo je vonkajší, kým *kastrácia* je strata vnútorného údu, ktorý je síce nepatrný, ale má veľkú úlohu, t. j. dať život novému človekovi. *Kastrácia* ako aj *vasektómia* (pretrhnutie alebo podviazanie trubice, cez ktorú sa mužské semeno dostane z jadier von) a *oophorektómia* (pretrhnutie alebo podviazanie vajcovodu ženy) je iba vtedy dovolená, ak je to nevyhnutné pre zdravie. Podľa niektorých autorov (De Smet, Vermeersch) *vasektómia* by sa mohla užívať u muža patologicky erotického na utíšenie jeho nervovej sústavy a tým pre jeho zdravie. Avšak v nijakom prípade sa nesmie užiť ani *vasektómia*, ani *oophorektómia* z eugenických dôvodov, ako sa to prv robilo v Spojených štátoch, nedávno v Nemecku pri indikácii niektorých chorôb (alkoholizmus, epilepsia, Víťov tanec, dedičná hluchota a pod.). Je to tzv. *sterilizácia*, odsúdená aj encyklikou „*Casti connubii*“.³⁸⁴ Okyptenie je iba vtedy dovolené, ak je potrebné na zachovanie celku. Nijaká iná vonkajšia príčina nestačí. Okrem toho nie je isté, že z telesného spojenia nastane oplodnenie. Ani

³⁸⁴ Prekl. Vaška 32—4.

dedičné zákony nie sú absolútne isté. Preto *ani štát nemá právo* nikomu nanútiť sterilizáciu. Je to zásah do najhlbšej sféry osobnosti, ktorá stojí mimo dosahu štátu. Ak ľudia nemajú nad údami svojho tela iného práva a moci ako používať ich na im prirodzený cieľ,³⁹⁵ tak toto právo nemá ani štát. Nemožno povedať ani to, že štát to môže urobiť z trestu. Je pravda, že štát môže nariadiť taký trest, lebo ak môže zločinca usmrtiť, môže ho aj okypťiť. Ale nikdy sa to nesmie stať bez viny. No dedične zaťažení nemajú v tom ohľade nijakú vinu; iba nešťastím sú postihnutí. Okrem toho nie je to ani vhodný trest: operácia sa môže previesť celkom bez bolesti (Röntgenovými lúčami). Ani to nemôžeme povedať, že tým sa bráni životný priestor pre zdravých, keďže sa ušetrí ohromné výdavky na liečenie chorých, lebo neslobodno robiť zlo, aby z toho vzniklo dobro. Počet týchto nešťastníkov môže sa znížiť bojom proti alkoholizmu, pohlavným chorobám a pod. Aj praktické prevádzanie sterilizácie má svoje veľké ťažkosti Národnosocialistické Nemecko, ktoré si od nej sľubovalo veľké úspechy, pomaly však od nej upustilo.

Nie je dovolená ani *transplantácia pohlavných orgánov*, a to jadra zdravého muža do ústrojov takého muža, ktorý ich akokoľvek stratil, alebo preloženie vaječníka zdravej ženy do tela ženy, ktorá ho nemá. Zásada je tá istá: Taký dôležitý orgán slobodno odstrániť iba vtedy, ak to vyžaduje záujem toho istého organizmu. Je v tom aj istá nedôstojnosť, keďže tým sa transplantujú aj isté smiešané vlastnosti, ako duševná povaha, temperament a pod. Neistým sa môže stať aj otcovstvo alebo materstvo, čo je tiež nežiadúce. Konečne transplantáciou sa poruší aj hormonálny beh, čo môže mať neblahý vplyv i na jedného i na druhého. To isté treba povedať, ak sa transplantujú neľudské, *zvieracie* pohlavné žľazy do ľudského organizmu. Metóda pochádza od Voronoffa a zdokonalil ju Steinach. Títo učitelia vštepili pohlavné žľazy opíc, neskôr oviec, do tela 8—10-ročných detí na zošľachtenie rasy, alebo aj do tela dospelých na omladenie. No výsledok bol malý a prechodný. Preto lekársky sjazd v Londýne r. 1928 pod vedením lekára Bayle ostro odsúdil takú-

³⁹⁵ Tamtiež 34.

to transplantáciu ako nemorálnu, nehygienickú a nedôstojnú ľudskej prirodzenosti.^{385a}

Nie je však zakázané previesť operáciu *menšieho významu*, ako transplantovať kúsok kože aj na iného, ak by to bolo treba napr. na zahojenie rany. Dovoľená je aj transfúzia krvi, ktorá sa dnes prevádza veľmi často. Ide o prepustenie niekoľkých dcl vlastnej krvi, bez ktorej človek sa môže zaobiť, značnejšie to nepocifujú.

Vo všetkých týchto prípadoch išlo o stratu života alebo o okyptenie dôležitého údu. No niekedy sa človek iba *vystavuje nebezpečenstvu* takýchto strát, čomu sa treba vyhýbať a čo sa aj zakazuje. Preto ťažko zhreší, kto sa bez vážnej príčiny vystavuje nebezpečenstvu života, ako keď zo stávky chodí po vysokej streche a pod. Ak by to však pre niekoho neznamenal nebezpečenstvo a sú urobené bezpečnostné opatrenia, ako v cirku pre povrazolezcov, nie je to zakázané, keďže sa to robí pre žirobytie. To isté treba povedať o pokrývačoch, tesároch, murároch, ktorí musia pracovať vo veľkej výške. Ale zhrešia chorí, ak jedia a pijú zakázané veci, ktoré ohrožujú ich život. Nezhreší však mníška, ktorá sa pre cudnosť nedá operovať mužským, hoci predvída nebezpečenstvo smrti. Ak by však bola naporúdzi ženská lekárka a operácia by nebola ťažká, bola by povinná. Nezhrešia tí, ktorí si rozumne odopru stravu a spánok zo sebazaprenia, hoci sa pritom ich život nepatrne skráti. Nezhrešia (ba je to čnosť) tí, ktorí sa venujú ošetrovaniu nákazlivo chorých, i keď je obava, že stratia život; ani tí, čo idú za misionárov k Iudožrútom, ani tí, ktorí za prenasledovania neutekajú, ale vystavujú sa tomu, že sa stanú mučeníkmi, aby iných posilnili vo viere.

Niekedy je dokonca *povinnosť* obetovať život v týchto prípadoch: 1. ak by človek inakšie musel zaprieť vieru, alebo spáchať iný ťažký hriech; 2. ak bližný je v najvyššej duševnej núdzi (umierajúce nepokrstené dieťa); 3. ak to vyžaduje verejný záujem (vojak na strážii).

Človek však má nielen vyhýbať takému nebezpečenstvu života a zdravia, ale aj užívať *obyčajné prostriedky* na jeho udrža-

^{385a} Antonelli, Medic. Past. II, n. 112 f.

nie. Lebo kto má dosiahnuť cieľ, musí aj užívať prostriedky. Ale iba obyčajné, nie neobyčajné, morálne ťažké, lebo v tom prípade niet úmeru medzi dobrom, ktoré sa má dosiahnuť, a zlom, ktoré sa má podstúpiť. Preto nik nie je povinný podvoliť sa ťažkej a bolestnej operácii, aby si zachránil život. Povinnosť sa môže vyskytnúť s druhej strany, ak totiž niekto je potrebný rodine, spoločnosti a pod. V tom prípade predstavený môže takúto operáciu aj rozkázať. Odsúdený nie je povinný žiadať o milosť, ak trest smrti sa premení na doživotný žalár, ktorý je horší ako smrť. „Lepšia je smrť ako trpký život, večný odpočinok ako stále utrpenie.“³⁸⁶

Samovrahov neslobodno cirkevne pochovať.³⁸⁷ Tí, čo sa pokúsili o samovraždu, ale ostanú na žive, majú sa vylúčiť zo zákonitých cirkevných činov (kmotor, patrón).³⁸⁸

Šiesta hlava.

Šieste a deviate Božie prikázanie.

Šieste zneje: „Nez cudzoložíš!“,³⁸⁹ deviate: „Nepožiadaš manželky svojho bližného.“³⁹⁰ V šiestom sa zakazuje skutok, v deviatom žiadosť cudzoložstva ako najvypuklejší pohlavný hriech a potom každé smilstvo. Nepriamo sa odporúča pohlavná *zdržanlivosť*, ktorá je dokonalá alebo nedokonalá. *Dokonalá* volá sa aj panenskosť; to je pevná vôľa fyzicky neporušeného človeka vždy sa zdržiavať všetkých dovolených a nedovolených pohlavných činov. Fyzická neporušenosť sa stratí u mužov každým dobrovoľným výronom semena, u žien súložou, ktorou sa pretrhne hymen, alebo aspoň rozšíri vagína. *Nedokonalá* sa zdržuje iba nedovolených činov. Môže byť mládenecká, ktorá sa zdržuje až po vstup do manželstva; manželská sa zdržuje nedovolených činov v manželstve, vdovská sa ich zdržuje po manželstve.

³⁸⁶ Kaz 30, 17.

³⁸⁷ Can. 1240 § 1 n. 3.

³⁸⁸ Can. 2350 § 2.

³⁸⁹ Ex 20, 14.

³⁹⁰ Ex 20, 17.

A. Smilstvo vo všeobecnosti.

Smilstvo vo všeobecnosti je *nezriadená žiadosť a užívanie pohlavných vecí*. Z analýzy pohlavných ústrojností a duševných vlastností muža a ženy je jasné, že príroda a teda Boh to preto tak podivuhodne zariadil, aby z telesného a duševného spojenia oboch vznikol nový človek. Aby sa tento cieľ tým istejšie dosiahol, pohlavný akt je telesne i duševne spojený s *rozkošou*, ktorú tu na zemi k ničomu nemožno prirovnať. Telesná rozkoš nastane tým, že pohlavnými hormónmi nasýtená krv sa dostane do oblastí pohlavného ústrojenstva, kde spôsobí vzrušenie a rozkošný pocit. Keďže telo je tesne spojené s dušou, duša harmonicky sprevádza tieto akty a v telesnom spojení aj ona splynie s dušou milovanej osoby. Spojenie vedie obyčajne k splodeniu nového človeka. No nestačí ho iba telesne splodiť. To robí aj zviera. Telesné splodenie musí sa spojiť s duševným, čiže s výchovou, ktorá končí vlastne iba smrťou. Preto každý človek má prirodzené právo, aby žil v rodine, čo zas predpokladá jednotné a nerozlučiteľné manželstvo. Pohlavná rozkoš teda rozumne sa môže užiť iba v rodine, ktorá ukladá rodičom aj veľké tarchy. To je daň, ktorú za túto rozkoš treba platiť. Kto hľadá túto rozkoš mimo manželstva alebo nesprávne v manželstve, prehreší sa proti prirodzenému poriadku a spácha smilstvo.³⁹¹

Smilstvo je *dokonalé* alebo *nedokonalé* podľa toho, či dospeje k poslednému termínu alebo nie. U muža týmto posledným termínom je výron semena, u ženy výron vaginálneho slizu. Dokonané je alebo *podľa prírody*, alebo *proti prírode* podľa toho, či z neho môže vzniknúť ľudský plod alebo nie. Smilstvo podľa prírody má tieto variácie: *fornikácia, cudzoložstvo, krvismilstvo, znásilnenie, únos, svätokrádež*. Pohlavne ide vlastne o tú istú vec. Ale k fornikácii pridruží sa nová okolnosť, ktorá pridá aj nový, špecificky odlišný hriech. Proti prírode sú: *sebaprznenie, sodomia, beštialita*. Nedokonané smilstvo je buď spojené s pohlavnou rozkošou (smyselné hnutie), alebo nie je spojené, ale smeruje k takým hnutiam (necudnosť). *Necudnosť* zas je buď *vnútorná* (necudné predstavy) alebo *vonkajšia* (pohľady, doty-

³⁹¹ Spesz, Manželstvo, veľké tajomstvo, Trnava 1947, 24—26.

ky). Konečne smilstvo je buď *príame* alebo *nepriame* podľa toho, či sa taký akt intenduje alebo nie, či sa iba predvída, ale predsa pripustí.

Smilstvo je jednou z *hlavných vášní*, ktorá je veľmi rozšírená a ktorá svojimi aj biologickými následkami (pohlavné choroby) ohrozuje nielen rodinu, ale aj celú spoločnosť. Keďže je proti miernosti, nie je najväčším hriechom, ale pre silu pohlavného pudu je veľmi častým hriechom. Preto aj štát, ak má rásť a zveľaďovať sa, musí bojovať proti týmto hriechom všetkými prostriedkami. Veľké národy (Gréci, Rímania) vtedy upadli, keď upadla ich pohlavná disciplína.

1. Dokonané činy podľa prírody.

Taký čin je a) *fornikácia*, čiže súlož slobodného so slobodnou zo vzájomného súhlasu. Je to voľná láska, prostitúcia, konkubinát, manželstvo na skúšku, kamarátske manželstvo, ktoré sa nielen robia, ale na návrh amerického sudcu Lindneya majú uzákoniť. Títo všetci chcú voľné telesné obcovanie s úplnou rozkošou, ale bez tiarch stáleho a jedného manželstva, ktoré sa považuje za nezdravú aberáciu.³⁰² Človek vraj má od prírody právo na pohlavné spojenie bez akýchkoľvek pút. To vraj vyžaduje aj ľudské zdravie, lebo ak je organizmus nasýtený pohlavnými látkami, ktoré sa prirodzene nevyprázdnia, nastáva napätie, ktoré nepriaznivo účinkuje na nervovú sústavu, hoci podľa odborníkov toto napätie nie je väčšieho významu³⁰³ a prestane uvoľnením aj bez pohlavného styku. Slovom musí „skončiť s milovaním prv, než sa človek stane múdrom, ak nechce, aby ho láska prekvapila vo veku, keď už nebude veľmi múdro milovať.“³⁰⁴

Fornikácia je vždy *ťažkým hriechom*, keďže je to *ťažká nezriadenosť* proti prirodzenému poriadku, ktorý dovoľuje ukojenie smyselnosti iba v riadnom manželstve. Preto ho aj sv. Písmo odsudzuje: „Nebudú rozkošnice medzi dcérami Izraelovými, ani

³⁰² B. Russel, Marriage and Morals, London Allen 1929, 43.

³⁰³ Hynek, Sexuální život a jeho nedostatky, Praha, Svoboda 1946, 175.

³⁰⁴ L. Blum, Le Mariage, Paris, Michel 1937, 129.

rozkošníci medzi synmi Izraelovými“, hovorí Deuteronomium.³⁹⁵ Na tento hriech bol v SZ ustanovený trest smrti ukamenovaním.³⁹⁶ Aj NZ sa podobne vyslovuje. Sv. Pavol považuje fornikáciu za hriech, ktorý vylučuje z kráľovstva Božieho, teda za ťažký.³⁹⁷ Keďže niektorí mysleli, že fornikácia je iba preto zlá, že sa zakazuje na týchto a podobných miestach, Innocent XI. sa proti tomu ohradil a ich odsúdil.³⁹⁸ Teda je zlá z prirodzeného zákona.

Ak sa fornikácia deje medzi osobami, ktoré žijú ako manželia, hoci nimi nie sú, hovoríme o *konkubinate*. Pravda, konkubinári môžu byť aj ženatí a vydaté, ak spolu žijú. V tomto prípade k fornikácii sa pridruží aj stála nepotrebná príležitosť k ťažkým hriechom. Preto takí ľudia sú vylúčení zo zákonitých cirkevných činov (kmotor, svedok atď.)³⁹⁹ a nemôžu dostať rozhrešenie, ak nechcú nechať najbližšiu nepotrebnú príležitosť k ťažkým hriechom. Ešte aj na smrteľnej posteli musia sľúbiť, že ak sa uzdravia, rozídu sa. Ak by to však morálne nebolo možné (pre životie) a ak s druhej strany niet už viac nebezpečenstva (napr. pre starobu), že sa budú pohlavne stýkať, sv. Stolica r. 1936 dovoľila, aby zostali spolu a môžu prístupovať aj k sviatostiam, ale iba tajne.

Ak žena (novšie aj muž) predáva za peniaze svoje telo, hovoríme o *prostitúcii*. Prostitúcia je veľmi rozšírená. Je verejná alebo tajná. Verejná sa deje vo verejných domoch, ktorých majitelia si najmú ženy, niekedy z ďalekých krajín (obchod s dievčatmi), majú riadne živnostenské povolenie a platia dane zo zárobku. Tajná je tam, kde verejná je zrušená (u nás za prvej republiky), ale jestvuje aj s verejnou v istých uliciach a istých domoch. Je to obyčajne pre „lepšie obecnstvo“. Preto tajná prostitúcia má aj viac členov ako verejná.

Je otázka, či štát môže trpieť, alebo dokonca *povoľiť* prostitúciu? Iste ju môže trpieť ako všelijaké iné nemravné veci, napr. zneužitie alkoholu atď. Takto treba rozumieť aj slová sv. Augus-

³⁹⁵ 23, 17.

³⁹⁶ Dt 22, 23—24.

³⁹⁷ 1 Kor 6, 9—10.

³⁹⁸ Denz. n. 1198.

³⁹⁹ Can 2357 § 2.

tina: „Odstráň rozkošnice a všetko sa poruší rozkošou“⁴⁰⁰, ktoré si osvojil sv. Tomáš dôvodiac, že inakšie páchaly by sa väčšie zlá, ako cudzoložstvá, znásilnenia, hriechy proti prírode.⁴⁰¹ B. Russel to vyjadril slovami, že prostitútky chránia česť poctivých dcér a žien. Avšak iná vec je niečo trpieť a niečo *pozitívne schvaľovať*. A to sa deje, ak štát vydáva na verejné domy živnostenské povolenia atď. To je pozitívne schvaľovanie vecí podstatne zlej, čo nie je dovolené, lebo verejný dom je verejný, teda každému, aj mládeži prístupná príležitosť k hriechu, ktorá silne vábi i beztak k tomu hriechu náklonných mužov. Nie je ani pravda, aj takéto domy sú hrádzami pohlavných chorôb. Povinná lekárska prehliadka je málo účinná: pohlavná choroba sa len zriedka vylietci celkom, a to len po dlhšom čase, a nie po takom krátkom, po akom sa prostitútka prepúšťa z nemocnice. Skutočnosť je, že najviac mužov sa infikuje v takýchto domoch. Pritom je to najnižšie zneužívanie ľudskej bytosti, ktorá sa stane lacným tovarom. Je to fyzické a duševné otroctvo, ktoré nemá páru ani v najtemnejších dejinách otroctva. Prostitútky naplňujú väznice a ústavy pre patológiu.⁴⁰² Preto nie div, že v Anglicku na podnet šľachtetnej Josephine Butlerovej r. 1886 zrušili verejné domy. Nasledovalo ho r. 1888 Nórsko, r. 1906 Dánsko, r. 1917 Švédsko, r. 1927 Nemecko. Aj u nás sú zrušené. No vec nie je ešte definitívne vyriešená. Debatuje sa pro a contra. Aj u nás boli pokusy zas otvoriť verejné domy, aby sa vraj zamedzilo šírenie pohlavných chorôb, ktoré sa šíria v príšernom množstve. No zabúda sa, že bola vojna, v ktorej morálna rezistencia slabne na celej čiare. Podľa mienky mnohých odborníkov verejné domy nezmenšujú šírenie nákazlivých pohlavných chorôb.⁴⁰³

b) *Cudzoložstvo* je súlož neslobodnej osoby. Ak je len jedna osoba neslobodná, cudzoložstvo je jednoduché, ak obidve, je dvojaké. Okrem toho cudzoložstvo je úplné, ak je reč o súloží, inakšie je neúplné.

⁴⁰⁰ De Ord. 1, 2, c. 4. n. 12, P. L. 32, c. 1000.

⁴⁰¹ II, II, 10, 11.

⁴⁰² A. Forel, Die sexuelle Frage, Zürich Rascher 1942, 276.

⁴⁰³ Tamtiež 280.

Cudzoložstvo je nielen hriechom smilstva ako fornikácia, ale aj hriechom proti *spravodlivosti*. Pri sobáši totiž manželia si smluvne odovzdali navzájom právo na telo, aby sa deti plodili. Toto právo je výlučné, takže jedna stránka ani vtedy by sa ho nemohla zriecť, keby chcela.⁴⁰⁴ Je ako právo na vlastný život: nikomu nemôžem dovoliť, aby ma zabil. Keďže je to teda aj hriech proti spravodlivosti, je to ťažký hriech, lebo jeho predmetom je ťažká vec. Podľa SZ obidvoch trestali smrťou.⁴⁰⁵ Sv. Pavol spomína medzi hriechami, ktoré vylučujú z kráľovstva nebeského, aj cudzoložstvo.⁴⁰⁶ Ak obidve stránky sú viazané manželstvom, aj cudzoložstvo je dvojaké a musí sa to spomenúť pri spovedi.

Cudzoložstvo sa spácha aj *činmi necudnosti*, ako žiadostivým pohľadom, bozkom, pohľadom, dotykom, objatím, ba aj žiadostvou atď., ak tieto činy majú pohlavné zafarbenie, keďže výlučné právo aj na tieto veci patria manželom. To isté treba povedať o činoch proti prírode (polúcia, sodomia, beštialita). Veď to právo je nielen výlučné, ale aj *presne vymedzené*; výnimku robí prípad, že činy smerujú k pohlavnému spojeniu podľa prírody. Preto pri ťažkých hriechoch aj tieto okolnosti sa majú spomenúť v spovedi, a to aj vtedy, ak pohlavné previnenia proti prírode sa deje na vlastnej manželke, keďže ona nesľúbila dať, ba ani nemohla sľúbiť vlastné telo na také zneužitie.

c) *Krvismilstvo* je pohlavný čin medzi príbuznými, ktorí už buď z prirodzeného, buď podľa cirkevného zákona nemôžu žiť v manželstve. Základom zákazu je spoločná krv. No ťažko je určiť, pokiaľ je krv spoločná. Iste je ešte u matky a syna, u brata a sestry. Ale menej iste je už medzi bratancami. Preto v katolíckej morálke, ktorú s konečnou platnosťou usmerňuje Cirkev, ona určuje hranice pokrvnosti a teda aj krvismilstva. Podľa nej teda tento hriech sa spácha medzi príbuznými v priamej čiare na všetkých stupňoch, v nepriamej (bočnej) až po tretí stupeň v to počítajúc,⁴⁰⁷ medzi sošvagrenými osobami v priamej čiare na všetkých stupňoch, v nepriamej až po druhý stupeň v to počítajúc.

⁴⁰⁴ 50. veta Innocenta XI. Denz. n. 1200.

⁴⁰⁵ Dt 22, 22.

⁴⁰⁶ 1 Kor 6, 9.

⁴⁰⁷ Can. 1076.

tajúc.⁴⁰³ Po dišpenzácii nespácha sa krvismilstvo. Tento hriech spácha sa všetkými pohlavnými činmi, ktoré smerujú aj afektom k príbuznej alebo sošvagrenej osobe, či je už druhého alebo toho istého pohlavia, lebo nezriadenosť je u oboch tá istá. Teda pri spovedi treba priznať nielen takúto súlož, ale aj bozk, objímanie a pod.

Čo pridáva krvismilstvo k hriechu jednoduchého smilstva? Autori všeobecne tvrdia, že sa pridruží hriech *proti úcte*, piete k príbuzným. Ale zdá sa, že to nie je správne. Vezmíme napríklad matku a syna. Ak syn zbije matku, je to zjavný hriech nielen proti spravodlivosti, ale aj proti úcte, lebo tento čin je už v *sebe zlý*, kým pohladkať matku nie je proti úcte, lebo to nie je čin zlý. Avšak pohlavný akt sám osebe, nehľadiac na ostatné okolnosti, nie je čin zlý, ako sa kedysi tvrdilo, ale čin indiferentný, ba in concreto dobrý, lebo stojí v službe ľudskej prírody a Boha Stvoriteľa. S tohto hľadiska pohlavný akt syna s matkou najmä preto nemôže byť proti úcte, lebo medzi manželmi znamená nielen úctu, ale aj najväčšiu lásku. Musí tu byť teda iná okolnosť, prečo je pohlavný akt medzi matkou a synom zakázaný. A to je okolnosť *biologická*, *ba eugenická*, na ktorú poukazuje už prirodzený odpor. Príbuzní sa cítia pohlavne odpudzovaní od seba. Príroda nechce, aby sa pohlavne spojovali. A to nie je iba zvykom, konvenciou. I keď nepoznajú príbuzenský pomer, nezamilujú sa navzájom. Prípad, aký spomína Szondi, keď sa syn zamiluje do nevlastnej sestry, je zriedkavý a dostatočne je vysvetlený tým, že sa poznali iba z listov, pričom príroda nemôže tak ľahko uplatniť svoje véto. No keď sa zistilo príbuzenstvo, syn sa zastrelil.⁴⁰⁴ Inokedy zas takéto sblíženie sa vysvetľuje perverzitou. Ako teda vidieť, Cirkev správne vycítila výstrahu prírody a zakázala takéto spojenie 1800 rokov pred nastolením eugeniky, hoci azda nevedela udať presnú príčinu zákazu.

Iná otázka je, či krvismilstvo spáchané v rozličných stupňoch je *špecificky* rovnaké, alebo rozdielne, či treba v spovedi označiť aj stupeň, alebo stačí povedať hriech proti zdržanlivosti

⁴⁰³ Can. 1077.

⁴⁰⁴ Schicksalsanalyse, Basel, Schwabe 1944, 78—9.

pridajúc: bolo to krvismilstvo. Odpovedáme, že netreba označiť stupeň, lebo nezriadenosť je na všetkých stupňoch špecificky rovnaká. Krvismilstvo medzi rodičmi a deťmi, medzi bratmi a sestrami je iba prítazujúca okolnosť, ktorú osobitne netreba spomenúť pri spovedi.

d) *Znásilnenie* je sexuálny čin, vykonaný násilím na žene. Násilie môže byť fyzické alebo morálne podľa toho, či sa deje spôsobom fyzickým alebo morálnym (zastrašenie). Znásilnenie je nielen hriechom smilstva, ale aj proti spravodlivosti, nakoľko poškodzuje najelementárnejšie právo človeka disponovať vlastným telom.

Pravda, žena sa musí brániť, nakoľko môže. Už od prírody je tak vystrojená, že obyčajne môže, ak chce. Inakšie znásilnenie nie je úplné. Avšak nie je povinná kričať, ak by z toho vznikla väčšia škoda na živote, alebo na dobrej povesti. Je však povinná odoprieť súhlas prípadne vznikajúcej rozkoši.

Väčšina autorov dovoľuje, aby žena predvídajúca znásilnenie mohla užívať pesár, ba dokonca aby ihneď po súloží urobila výplach. Ak by zo znásilnenia otehotnela, bolo by to pokračovaním bezprávia, proti ktorému sa môže aj takto brániť. Lebo ak môže zabíť nespravodlivého útočníka, môže to urobiť aj so semenom, ktoré je tiež nespravodlivým útočníkom na jej česť. Pravda, po niekoľkých hodinách by to nemohla urobiť, lebo vtedy už azda nastalo oplodnenie a takýmto spôsobom by zavinila smrť nevinného.

e) *Únos* sa spácha, ak sa osoba unesie s úmyslom pohlavného hriechu. Obyčajne je to žena, ale môže to byť aj muž. Únos môže byť predohrou znásilnenia. Aj únos môže byť fyzický alebo morálny podľa toho, či sa k tomu užíva fyzický alebo morálny prostriedok.

Únos pridáva k hriechu smilstva nespravodlivé obmedzenie osobnej slobody. Preto okrem hriechu smilstva aj toto sa môže stať ťažkým hriechom. V tom prípade treba to vyjadriť pri spovedi.

Kto spácha únos, vylučuje sa zo zákonných cirkevných čínov a má byť potrestaný aj inými cirkevnými trestami.⁴¹⁰

⁴¹⁰ Can. 2353.

f) O *svätokrádeži* v súvislosti s pohlavnými hriechmi bola reč vyššie, kde sme hovorili o *svätokrádeži* vôbec.

2. Dokonané činy proti prírode.

a) *Samoprznenie* (najnovšie sa volá *ipsácia*) je výron semena u muža a výron vaginálneho slizu (zo žliaz Bartoliniho) u žien. Je *úmyselné* a *bez akéhokoľvek úmyslu* podľa toho, či vôľa na to má vplyv alebo nie. Bez akéhokoľvek úmyslu sa to môže prihodiť vo spánku s pohlavnými predstavami a s rozkošou, alebo bez nich a vtedy môže byť bez akejkôľvek viny. Je to poistenie prírody, aby sa nenahromadilo príliš veľa pohlavných látok v organizme. To isté sa môže stať z patologických príčin, často aj pre zneužívanie ústrojenstva práve častým úmyselným seba-prznením. Úmyselné môže byť priame a nepriame. Je *priame*, ak sa intenduje v sebe. *Nepriame*, ak sa koná čin, z ktorého nevyhnutne nasleduje, ako keď niekto číta pornografický spis a predvída z toho nasledujúce sprznenie.

Priame samoprznenie je ťažkým hriechom z celého svojho rodu, nepripúšťa ľahkú látku. Môže sa stať všedným iba z nedokonalosti činu, lebo je ťažko hriešne hľadať rozkoš určenú pre splodenie dieťaťa mimo manželstva. Avšak v takomto čine je to vytvorená vec, lebo chýba druhý partner, od prírody nevyhnutný na tento úkon. Je síce pravda, že rozkoš s partnerom je väčšia ako bez neho, ale ak by sa človek mohol takto nasýtiť, urobil by to tak, aby sa vyhol mnohým farchám manželstva, takže by nebolo človeka na zemi. Preto niet tu malej látky, lebo aj v najmenšej sa zraží celá nezriadenosť, t. j. užívať proti usmerneniu prírody. Preto zabil Boh Onana, „keď vchádzal k manželke svojho brata a vylieval semeno na zem, aby sa dieťky na meno bratovo narodili“, lebo „vykonal ošklivú vec.“⁴¹¹ Sv. Pavol spomína samoprznenie medzi hriechami, ktoré vytvárajú z kráľovstva Božieho.⁴¹² Innocent XI. však zavrhol vetu, že samoprznenie nie je zakázané prirodzeným zákonom.⁴¹³

⁴¹¹ Gn 38, 9, 10.

⁴¹² 1 Kor 6, 10.

⁴¹³ Denz. n. 1199.

Samoprznenie teda nie je dovolené v *nijakých okolnostiach*, lebo je podstatne zlý čin. Sv. Penitenciaria odsúdila radiť ženám, ktorých manželia sú často vzdialení, aby sa miesto súložie sprznilly a pritom myslely na svojich manželov.⁴¹⁴ Nie je dovolené, aby sa takto zistila *sterilita muža*, ktorá je dnes údajne veľmi častá (až $\frac{1}{3}$ mužov). Výskum sa deje tak, že muž sa sprznie a jeho semeno sa mikroskopicky skúma. A to preto nie je dovolené, lebo samoprznenie je zlý čin, ktorý nijaký dobrý cieľ neospravedľuje. Okrem toho na výskum potrebné semeno môže sa brať aj z nočného prznenia, alebo aj priamo punkciou z jadier, lebo úmyselná ejakácia je daná prírodou iba na oplodnenie ženy. Ani *umelé oplodnenie* nie je dovolené v tom smysle, že muž sa napred sprznie a potom lekár semeno nástrojom dopraví do delohy.⁴¹⁵ Aké následky by to mohlo mať, je jasné. Takto by sa mohla žena oplodniť cudzím semenom a zaniklo by manželstvo, ustanovizeň prírody. Ale takéto oplodnenie ani vlastným mužom nie je dovolené, ako sa to robilo za vojny v USA, kde lietadlami dopravovali semeno vojakov bojujúcich na Ďalekom Východe pre vlastné ženy, lebo podľa úmyslu prírody oplodnenie je dovolené iba v súloží. Nový človek má sa počať v láske, aby sa s láskou rodičov narodil a žil. Umelé oplodnenie bolo v tomto smysle zavrhnuté aj sv. Kongregáciou sv. Offícia dňa 24. III. 1957 a nemyslíme, že by sv. Stolica tento svoj postoj zmenila⁴¹⁶ vyhlásením, že samoprznenie, ak smeruje k oplodneniu vlastnej manželky, nie je vec podstatne zlá. Semeno v súloží musí sa dostať aspoň do vagíny a odtiaľ môže ho lekár prístrojom dať do delohy, aby vec bola dovolená. To je umelé oplodnenie v nepravom smysle.⁴¹⁷ Autori v tejto súvislosti hovoria aj o inom spôsobe, ktorým totiž lekár vezme semeno punkciou a dá ho do delohy. Nie je to samoprznenie, a predsa nezvyčajná vec proti prírode. No keďže vec nie je ešte dostatočne premyslená, neopovažujeme sa vyhlásiť ju za nedovolenú. Iné je, či je to

⁴¹⁴ 2. sept. 1904.

⁴¹⁵ A. Gemelli, *La fecondazione artificiale*, Milano, Vita e Pensiero 1947.

⁴¹⁶ *Časopis Katolíckeho Duchaovenstva*, Praha, 1947, 8—9, 259.

⁴¹⁷ L. Wouters, *De virtute castitatis et de vitiis oppositis*, Brugis Beyart ed II. 93.

praktický spôsob, čo Gemelli, rektor milánskej univerzity, vynikajúci teológ a lekár, popiera.

S ejakuláciou semena je spojený aj výron predstojných (prostrata) a Cooperových žliaz, ktorý sa môže vyskytnúť aj bez semena, a to aj v dobe, keď semeno nie je ešte zrelé. Je to *destilácia*, nepatrný výron priesvitného slizu, spojený s menšou rozkošou. Preto sa považuje za počiatočné samoprznenie. Čo sa týka mravnosti, treba o ňom povedať to isté ako o samoprznení alebo o telesných hnutiach. Obyčajne je aj ťažko povedať, či sa vylúči len sliz predstojných a Cooperových žliaz a nie spolu aj sperma. Aj z tohto dôvodu treba posúdiť tento čin tak ako samoprznenie.

Aj *nepriame samoprznenie* je osebe ťažkým hriechom, lebo vedie s istou nevyhnutnosťou k súhlasu, teda k priamemu samoprzneniu. K tomu treba vedieť, že isté činy obyčajne sú spojené s takým nebezpečenstvom, napr. dívať sa na nahú osobu druhého pohlavia, na súlož, na obscénny obraz, čítať oplzlé veci atď. Iné činy nie sú spojené s takým nebezpečenstvom, ako dívať sa na obnažené nohy osoby druhého pohlavia, na obraz mierne obnaženej osoby, čítať román, ktorý sa len letmo dotkne pohlavných vecí. Ak sa niečo stane, treba to viac pripísať subjektívnej slabosti ako objektívnej dráždivosti. Preto činom prvého druhu človek je povinný vyhýbať sa pod ťažkým, činom druhého druhu však pod všedným hriechom. Ak je úmerná príčina, môžu sa konať aj činy prvého druhu. Ale v každom prípade musí sa odoprieť súhlas s prípadne sa budiacou rozkošou. Tak sú ospravedlnení lekári, ošetrovatelky, ktorí poskytujú potrebnú pomoc chorým atď.

Samoprznenie je *hriechom najmä mládeže*.^{417a} Vo väčších mestách sotva sa nájde 10% neporušených väčších chlapcov. Učí sa druh od druhu, ako sa to môže robiť. Nechceme zveličovať iste nie žiadúce výsledky.⁴¹⁸ Je to predovšetkým telo, ktoré sa stále poškodzuje plytvaním životnej energie. Tento zlozvyk popudzuje k stálemu opakovaniu. Ak to telo je už samo osebe slabé, môže to mať katastrofálne následky. Ešte väčšiu škodu

^{417a} A. Christoffel, *Trieb u. Kultur*, Basel Schwabe 1944, 218.

⁴¹⁸ K. Meng, *Seelischer Gesundheitsschutz*. Basel, Schwabe, 1939, 45.

utrpi duša. Taký mladík nevie sa sústrediť. O sústavnej práci nemôže byť ani reči. Vôľa je slabá, neschopná väčšieho napätia síl. Mladý človek môže sa navždy zničiť.

Prostriedky proti tomu sú najprv *fyzické*. Sem patrí čistota tela, najmä pohlavných ústrojov, čím sa odstráni fyzické dráždenie. Má to aj veľký morálny účinok. Fyzická čistota vplýva aj na mravnú čistotu. Strava má byť jednoduchá, bez silných korenín, málo mäsa, lebo hlavne ono vytvára patričné hormóny v tele. Aj lieh dráždi k hriechu, nielen v tom smysle, že veľa pohlavných priestupkov sa deje v omámení liehom, ale aj v tom, že lieh účinkuje na obeh hormónov. Posteľ nemá byť primäkká, ani priteplá. Po zobudení ihneď vstať a neostať ležať. Nedovoliť, aby mládež „zmäkla“. Veď tento hriech sa volá latinsky aj *molities*, od *mollis*, čo značí mäkký. Nech sa veľa zdržuje na voľnom vzduchu a pracuje aj telesne. Tak sa zbaví nadbytku telesnej energie, ktorý ženie k telesným hriechom. To je správna sublimácia.⁴¹⁹ V tomto ohľade nemožno dosť doporučovať skauting, ktorý telesne i duševne odvádza od tohto hriechu.

Iné prostriedky sú *rozumové*, na prvom mieste pohlavné poučenie. *Nepriame* spočíva v tom, že učebná látka v prírodopise sa rozdelí podľa pohlavnej zrelosti žiaka.⁴²⁰ Aj v literatúre by sa mal brať ohľad na to: malé deti by sa nemali učiť ľúbostné piesne. Z toho dôvodu mali by sa odstrániť z verejných miest necudné plakáty, obrazy, sochy. *Priame pozitívne* poučenie spočíva v tom, že sa mládeži vysvetlí význam pohlavnosti. Niet ani v Cirkvi pochybnosti, že v protive k starým zvykom treba zdôrazniť nevyhnutnosť tohto poučenia. Je iba otázka, kedy, kde a ako sa to má stať. Sv. Stolica odsudzuje zbytočné, škodlivé poučanie, ktoré vzbudzuje zvedavosť a neposkytuje účinné prostriedky odporu proti tomuto najsilnejšiemu pudu.⁴²¹ Radí múdrosť v tejto tak chúlостivej otázke.⁴²² Teda nehovorí viac, ako je potrebné na ukojenie zvedavosti a vždy pravdu, nie bájky. Mlá-

⁴¹⁹ Spesz, *Psychoanalýza a kresťanstvo*, Rožňava Potocsny 1934, 67—70.

⁴²⁰ L. Hänsel, *Die Jugend u. die leibliche Liebe*, Innsbruck, Tyrolia 1934, 67—70.

⁴²¹ Dekrét sv. Officia z 21. III. 1931 *Acta A. S.* 1931, 118.

⁴²² Encykl. Pia XI., *O výchove kresť. mládeže*, 21. dec. 1929. *A. Ap. S.* 1929, 747.

dež časom pozorovaním zvierat a pod. príde celkom prirodzene na ďalšie veci. Poučenie majú robiť rodičia, učitelia, spovedníci. Obyčajne sa neodporúča hromadné, najmä kde je zavedená škola, ku ktorej má Cirkev negatívny postoj, lebo chlapec má inú povahu ako dievča.⁴²³ Ak osobné poučenie pripadá veľmi ťažko, možno dať do rúk mládeži aj také knihy. Biologické poučenie treba však doplniť metafyzickým o smysle sexuálnej ústrojnosti.

Najdôležitejšie sú však *morálne prostriedky*. Nestačí sa obacať iba na rozum, aj vôľa sa má upevniť proti pokušeniu vhodnými pohnútkami. Treba poukázať na zhubné následky toho hriechu, hlavne s morálneho hľadiska. Vyličiť krásu sebazaprenia, ktoré je najlepšou prípravou na budúci manželský život. U dievčat treba vzbudiť úctu k vlastnému telu, ktoré sa raz má stať stánkom nového života. Pri tejto stránke výchovy netreba zabudnúť ani najúčinnnejšie prostriedky sily proti smyselnosti, na prostriedky nadprirodzeného života (exerície pre mládež, pristupovanie k sviatostiam).

b) *Sodomia* je súlož dvoch osôb toho istého pohlavia (homosexualita, lesbická láska), alebo dvoch osôb rozdielneho pohlavia, ale neprirodzeným spôsobom. Prvá sodomia je úplná, druhá neúplná, lebo v prvej je väčšia nezriadenosť ako v druhej. Okrem toho jedna i druhá môže byť dokonaná alebo nedokonaná podľa toho, či došlo až k výronu spermy alebo nie. Úplná je špecificky odlišná od neúplnej, dokonaná od nedokonanej, a preto pri spovedi treba tieto okolnosti udať.

Sodomia je *ťažký priestupok* proti úmyslu prírody, ktorá žiada k splodeniu života dve osoby rozdielneho pohlavia, a to aby sa prirodzene k tomu účelu spájaly. Preto aj sv. Písmo odsudzuje tento zločin ostrými slovami (Gn 13, 13) a Boh vyhubil mesto Sodomu, od ktorej má aj meno. (Gn 19, 24—25.)⁴²⁴ Aj sv. Pavol to volá nehanebnou náruživosťou,⁴²⁵ ktorá tiež vylučuje z kráľovstva Božieho.⁴²⁶

⁴²³ Tamtiež 748.

⁴²⁴ Lv 18, 22. Podľa 20, 13 sodomia sa tresce smrťou.

⁴²⁵ Rím 1, 26.

⁴²⁶ 1 Kor 6, 9.

Pôvod sodomistického afektu, v čom vlastne spočíva sodomia, či už smeruje k tomu istému alebo k rozdielnemu pohlaviu, ale k inej čiasťke tela, ktorá nie je určená pre plodenie, nie je ešte vlastne vyjasnený. Pravda, neprirodzený afekt je potrebný k sodomii, inakšie niekto užíva tie neprirodzené veci k samoprzneniu, čo nie je sodomia. Sú i hlasy, podľa ktorých homosexualita a pederastia (pohlavná láska k deťom) je zavinená okolnosťami, ako keď mužovia musia žiť vzdialení od žien (námorníci a väzni), alebo ak užívajú spoločné lôžko. No habituálna sodomia je iba výsledkom zdedenej abnormality. Pre nich sa žiada uvoľnenie tohto pudu a zrušenie trestného paragrafu, ktorý dosiaľ každý civilizovaný kódex obsahuje. S tým však nemožno súhlasiť. Lebo táto perverzita okrem výnimočných prípadov inakšie neruší slobodnú vôľu. Vinník je teda zodpovedný za svoj čin. S druhej strany zas ľudia a hlavne mládež by bola vystavená útokom takýchto psychopatov.

c) Najohavnejší hriech proti prírode je *beštialita*, čiže súlož so zvieratom. Nikdy z nej nemôže vzniknúť ani človek, ani zviera. To, čo sa o tom hovorí v mytológiách, patrí do oblasti bájok. Starý zákon trestal tento hriech smrťou.⁴²⁷ Čo do hriechu, je to všetko jedno, či je zviera toho istého, alebo druhého pohlavia, či toho alebo iného druhu. Preto v spovedi stačí udať, že to bolo so zvieratom. Hriech sa vyskytuje u tých, ktorí majú dočinenia so zvieratmi, ako u pastierov atď. Pravda, aj tu je dôležité, či zviera je iba prostriedkom samoprznenia, alebo či afekt smeruje k zvierafu. Len v druhom prípade môže byť reč o beštialite.

D o d a t o k.

Pohlavné perverzity.

Už pohlavné činy proti prírode sú perverzitami, keďže sú proti smyslovej alebo rozumovej prírode človeka (samoprznenie). Ak tu hovoríme o perverzitách, rozumieme činy, v ktorých sexuálnosť sa vyvíja, aby sme tak povedali, nie v sexuálnych

⁴²⁷ Ex 22, 19.

aktoch (okrem sexuálneho vzrušenia), ale v iných, ktoré nemajú osobitný vzťah k pohlavnosti. Takéto perverzity sú:

1. *Sadizmus*. Meno pochádza od markýza de Sade, ktorého oplzlé romány sú plné rozkoše a ukrutnosti. Pozostáva v tom, že človek nepocituje pohlavnú rozkoš v pohlavných, ale v iných veľmi aktívnych činoch, ako v bití, zranení, ba zabití. Začiatky tejto perverzity sa nachádzajú už v normálnom styku. Najmä muž v súloží znásilňuje ženu, niekedy ju bije, aj hryzie. Časom môže táto spojitosť zmiznúť a zostanú iba činy ukrutnosti, pravda, stupňované, bez pohlavného styku. Už Krafft-Ebing dokázal, že láska a hnev stoja veľmi blízko a môžu sa vzájomne zastupovať. A Lombroso poukázal na to, že po každej vojne rozkoš z vraždenia sa premení na pohlavnú, ktorá je tak búrlivá a ukrutná ako rozkoš vraždenia. Potvrdzuje to aj skúsenosť. Po každej vojne sa tu i tam zjavujú také prípady. (Po prvej svetovej vojne vrah z rozkošníctva Kurten v Düsseldorf). Legenda o modrej brade je, žiaľbohu, skutočnosťou. Sadizmus je zdedený. Ale to neznačí, že je bez všetkej zodpovednosti. Rafinovanosť, s ktorou takíto ľudia dlho vedú skrývať svoje zločiny a cynizmus, s ktorým o nich vyprávajú, svedčí, že sú pri normálnom rozume a dobre vedú, čo robia.

Od sadizmu je iba krok k *nekrofilii* (smilstvo s mŕtvym), ktorá spočíva v pohlavnom potupení mŕtvoly. Ak sadista vo svojej zúrivosti rozkúskuje živé telo, jeho rozkoš ľahko trvá aj vtedy, keď už telo nežije, ale čiastočne alebo celkom je mŕtve. Sadizmus, ako z povedaného vysvitá, je viac perverzitou muža ako ženy. No muž musí pri týraní ozač cítiť pohlavnú rozkoš, ináč je len ukrutník, ako keď učiteľ rád bije deti. Zpomedzi žien známymi sadistkami boli cisárovná Mesalína a Katarína de Medici, ktorá dala biť pred vlastnými očami dvorné dámy prútami.

2. Opak sadizmu je *masochizmus*, pomenovaný po Sacher-Masochovi, ktorý opisoval túto perverzitu vo svojich románoch. Masochista pocituje pohlavnú rozkoš v utrpení z brutálnych fyzických činov, ako v kopaní, bití, zranení. Je to viac perverzita žien ako mužov. Náznaky toho sú už v normálnom pohlavnom živote, kde žena je väčšmi pasívna než aktívna. Aktívny je muž, ktorý ju aj pri najväčšej láske znásilňuje. Muž sa iba vtedy môže

stať masochistom, ak je silne ženskej povahy. Taký bol Rousseau, ktorý práve preto mal aj málo šťastia u žien, takže v Benátkach mu istá žena radila: „Lasci la donna, studi matematica“. (Nechaj ženu, študuj matematiku.) Aj masochizmus je zdedený.

3. Ak masochista sústreďí pri týraní svoju pozornosť na topánku, ktorou bol kopaný, masochizmus môže prejsť vo *fetišizmus*, pri ktorom človek cíti pohlavnú rozkoš, keď vidí, oňucháva, dotýka sa predmetov, ktoré pôvodne patrily inej osobe. Volá sa fetišizmus od fetiša, bôžika, ktorého uctievali primitívne kmene. Náznaky fetišizmu sú už pri normálnom pohlavnom živote: niekto sa zamiluje do vlasov, do ruky, ktorá je v rukavičke, do nohy, ktorá je obutá do topánky atď. Krafft-Ebing spomína muža, ktorý považoval dámske topánky vo výklade za najväčšiu nemravnosť. Je to perverzita viac mužská ako ženská. Je zdedená.

4. *Exhibicionizmus* spočíva v tom, že obyčajne muž sa skryje a keď vidí prichádzať osobu druhého pohlavia, obnaží si prirodzenie a onanuje. Možno to považovať za posledný stupeň fetišizmu, pri ktorom netreba nijakého dotyku s predmetom, ale stačí vidieť osobu druhého pohlavia, aby to viedlo k pohlavnému vzrušeniu, ba samoprzneniu. Je to viac choroba mužov ako žien. Nie je celkom zriedkavá najmä vo veľkých mestách. Aj exhibicionisti sú veľmi šikovní, keď treba zmiznúť po čine. No polícia po nich usilovne pátra, najmä ak ich obeťou sú deti; obyčajne ich aj chyťí, keďže vec nemožno tak ľahko zatajiť ako sadizmus.

3. Nedokonané činy pohlavnosti.

a) Smyseľné hnutia.

Smyseľné hnutie je zavinené prílivom krvi k pohlavným ústrojom, spojené s rozkošou, hoci pritom rozkoš celkom neuspokojuje, keďže nedôjde k výronu semena ani vaginálneho slizu. Obyčajne je spojené so sekréciou pohlavného údu alebo dráždeca (clitoris). Môže sa to stať z prirodzených príčin a vtedy nie je hriechom, ak človek nesúhlasí s rozkošou, ktorá sa pripadne pritom vyskytne.

Ak sa však takéto smyselné hnutie vyvoláva *priamo*, alebo ak s ním niekto celkom súhlasí, je to vždy ťažký hriech mimo manželstva, keďže pohlavnú rozkoš slobodno hľadať iba manželom, ktorí chcú splodiť nový život. Okrem toho každé také hnutie, aj ľahké, vedie k ejakulácii semena, rešp. k výronu vaginálneho slizu, čo patrí k manželskému aktu, ktorý plodí nový život. Preto Alexander VII. zavrhol mienku, podľa ktorej je iba všedným hriechom bozk pre telesnú a smyselnú rozkoš.⁴²⁸ Pravda, nejde tu o spontánne hnutia (*motus primo-primi*), ktoré sa vyskytujú bez zásahu vôle a sú spojené so začiatočnou rozkošou, podobne ako je spojený pôžitok sladkosti s cukrom, ktorý vezmeme do úst!⁴²⁹ Je tu reč iba o dobrovoľnom čine, za ktorý sme jedine mravne zodpovední.

Takéto *nepriamo* vyvolané hnutia sú iba vtedy ťažkým hriechom, ak tento čin na ne ťažko vplýva a ak nemáme úmernú príčinu pripustiť také hnutie. Ako sme už vyššie poznamenali, takéto činy takmer z prírody vecí vyvolávajú takéto hnutia (pozrieť na celkom nahú osobu iného pohlavia). Sú zakázané pod ťažkým hriechom. Iné už iba menej (ako čítať knihu, v ktorej sú krátke náražky na pohlavné veci). Posledné sú zakázané iba pod všedným hriechom a dovolené sú z každej rozumnej príčiny v predpoklade, že sa nedá súhlas k rozkoši, prípadne sa vy-norivšej.

b) Činy necudnosti.

Necudnosťou rozumieme hriechne zaoberať sa vecami, ktoré môžu vyvolať pohlavnú rozkoš. Tieto činy sú samy osebe indiferentné. Nie sú teda zlé. V manželstve sú teda dovolené, ba dobré. Zlými sa stanú: 1. Ak sa konajú zo zlého úmyslu, ako keď sa dejú pre pohlavnú rozkoš (ťažký hriech) alebo zo zvedavosti, ľahkomyselnosti (všedný hriech). 2. Pre nebezpečenstvo smyselného hnutia, alebo aj samoprznenia, ktoré tieto činy vyvolávajú a pobádajú k nim. 3. Pre pohoršenie, ktoré sa nimi dáva iným. Tu nás nezaujíma prvý bod, ktorý je bez ďalšieho

⁴²⁸ Denzinger n. 1140.

⁴²⁹ Tillmann, *Die kath. Sittenlehre*, IV. 2 Düsseldorf Schwann 1936, 117.

vysvetľovania jasný, ale iba tretí a hlavne druhý, pri ktorom sú nemalé ťažkosti.

Tieto činy sú buď čisto vnútorné alebo vonkajšie. Čisto vnútorné sú *radosť, záľúbenie, žiadosť*, o ktorých už bola vyššie reč, keď sme hovorili o vnútorných hriechoch vôbec. Vonkajšie sú: *necudné čítanie, oplzlé reči a piesne, necudné pohľady a dotyky*.

Čítať spisy, ktoré úmyselne (ex professo) hovoria o obscénnych veciach je ťažkým hriechom, lebo čítajúci sa vystavuje nebezpečenstvu ťažkého smyselného hnutia, ktoré je tým istejšie, čím dlhšie trvá čítanie. Preto Cirkev výslovne zakazuje čítať takéto knihy.⁴³⁰ Pravda, nejde tu o odborné knihy, ako anatomiu, biológiu, morálku atď., ktorých cieľom nie je dráždiť, ale poskytnúť potrebné vedomosti. To isté treba povedať o starých klasických knihách (Ovídius), tiež o moderných, ktorých poznanie sa vyžaduje z literárnych dôvodov. Slobodno ich čítať, ale treba odstrániť bližšie nebezpečenstvo súhlasu s prípadnou rozkošou sústredením sa na sloh, kompozíciu a pod. Pravda, takéto knihy nemožno dať do rúk mládeži, ale pre ňu treba zostaviť vydania, ktoré nevhodné časti nemajú, ako sa to aj robí.

Ak spis neobsahuje veci, ktoré silne dráždia, nie je zakázaný pod ťažkým hriechom. Z toho, že hovorí o láske — a niet románu bez lásky — ešte nevyplýva, že je nemravný. (Prvý katolícky román Snúbenci od Manzoniho.) Pravda, nie všetko sa hodí pre mládež, pretože si ľahko podľa románov vytvorí falošný svet, ktorý ju môže len sklamať. Viac by mala čítať historické, prírodopisné, ale hlavne pre ňu určené čítanie.

Oplzlé reči sú tiež ťažkým hriechom, ak vzbudzujú smyselné hnutie. A to sa skôr stane počúvajúcemu ako hovoriacemu (milenci), lebo verba volant (slová letia), okrem prípadu, že by osoba, ktorej platia, bola prítomná. Obyčajne sa také reči robia zo žartu, zo zábavy a preto sú iba všednými hriechmi. U jednoduchého človeka, ktorý má svojský slovník, azda ani všedným hriechom nie sú, keďže ani nemyslí na ich význam. S druhej strany zas každá takáto reč je hriešna vzhľadom na pohoršenie,

⁴³⁰ Can. 1399, 9.

hlavne mládeže, ba môže byť aj ťažko hriešna. To isté treba povedať o oplzlých piesňach, ktorým melódia veľa uberá z dráždivosti slov.

Kto *dobrovoľne počúva* oplzlé reči a piesne, tiež hreší. Ale ak ho okolnosti (spoločnosť) k tomu nútia, nehreší, ak s tým nesúhlasí. Nesúhlas možno prejavíť aj mlčaním. Ak sa niekto predsa na tom zasmee, nemusí to byť ešte súhlas s oplzlou rečou alebo piesňou. Môže to byť iba reflex na komikum vyličenia, vyjadrenia, ktorý nie je pod vplyvom slobodnej vôle. Iné je, ak dobrovoľne schvaľujeme samotný hriech.

Pohľad na nahé vlastné telo nie je hriechom, iba ak by sa to stalo z rozkoše. Nie je ťažkým hriechom dívať sa na nahé telo toho istého pohlavia, ak sa to koná zo zvedavosti, ľahkomyselnosti, je iba všedným hriechom. Výnimku tvoria, pravda, homosexuálne osoby, u ktorých to môže byť aj smrteľným hriechom. Osoby toho istého pohlavia nech sa nekúpu bez plaviek. Kde je to zvykom, tam sa nedá nič proti tomu namietaf.

Niečo iné je, ak ide o osobu *druhého pohlavia*. Dívať sa na takúto nahú osobu bez potreby obyčajne je ťažkým hriechom; výnimkou je prípad, že by to bolo zďaleka alebo mimochodom. Výnimku tvoria aj deti, ktorých telá nedráždia. Z toho dôvodu nemožno schvaľovať užívanie nahého modelu. Príslušné čiastky tela môžu sa zakryť. U muža sa to dokonca žiada aj z estetických dôvodov. Na klasických sochách často vidieť list. Ak by však žiaci niektorej akadémie boli nútení takto podľa prírody maľovať alebo modelovať pod farchou vylúčenia z akadémie, mohli by to robiť, pričom by museli vhodným spôsobom urobiť z blízkej príčiny vzdialenú (sústredením pozornosti na umenie a pod.). Takéto modely iba vtedy nezaťažujú ťažko svedomie, ak sa inakšie nemôžu postarať o seba a užívajú pritom spomenuté prostriedky. Tu sa treba zmieniť aj o štrande. Katolícka mravouka zaujíma k nemu negatívne stanovisko. Veď je isté, že ľudia nechodia na štrand predovšetkým pre vodu a slnko. Štrandy oddelené pre jednotlivé pohlavia sú menej navštevované ako spoločné. Čo teda povedať na to? Ak ide o skutočný „štrand“ (breh mora, rieky), niet väčšej ťažkosti, lebo kúpajúci sa môžu rozdeliť, nevidiac pritom druh druhu. Väčšia ťažkosť

je, ak štrand je priestorove obmedzený, takže ľudia sú tesne po-
pri sebe, čo nijaká rozumná etika nemôže schvaľovať vzhľadom
na obliekanie, alebo skôr neobliekanie sa podľa dnešnej módy.

Dotyk je materiálnejší než pohľad, pri ktorom možno odhlia-
dať napr. od toho, že žena je vydatá, zasvätená Bohu a pod.
Tieto okolnosti osebe ani pohlavne nedráždia. Dráždi iba žen-
skosť. Ak by však v nejakom výnimočnom prípade žiadost' sme-
rovala k tejto okolnosti, samozrejme bol by to nový hriech cu-
dzoložstva, krvismilstva, svätokrádeže atď., ktorý by bolo treba
pri spovedi povedať. Taktiež treba udať pohľad, ktorý smeruje k
osobe toho istého pohlavia, lebo je spojený so sodomistickým
afektom. Pri dotyku nemožno odhliadnuť od týchto vlastností,
ak dotýkajúci sa vie, že osoba je vydatá, príbuzná, alebo za-
svätená Bohu. Nemôže povedať, že sa dotýka iba ženy, nie však
príbuznej, vydatej alebo zasvätenej Bohu.

Dotykom možno zhréšiť na vlastnom alebo cudzom tele. Dot-
knúť sa *vlastných rodidiel*, aby sa vyvolala pohlavná rozkoš,
je ťažkým hriechom, dotknúť sa zo zvedavosti alebo ľahkomy-
seľnosti je len všedným a z hocijakej rozumnej príčiny nijakým
hriechom. Dotknúť sa rodidiel *iného pohlavia* bez príčiny, hoci
mimochodom, ale naschvál, a to aj zakrytých, je ťažkým hrie-
chom, lebo obyčajne vyvoláva silné pohlavné vzrušenie. To isté
treba povedať o dotyku ženských prs. Ak je na to dostatočná prí-
čina ako u lekára, ošetrovateľky atď., nie je to hriechom, hoci
nastane smyselné vzrušenie. Avšak v takom prípade je treba
odoprieť súhlas k rozkoši. To isté platí o *bozku, objímaní a stís-
kaní* iného pohlavia. Ak tieto veci trvajú dlhšie, opakujú sa a
robia náruživú, sú ťažkými hriechmi, lebo vzbudzujú silnú
rozkoš. Ak sa konajú z ľahkomyseľnosti, hry a trvajú krátko, sú
iba všednými hriechmi. Najmä mládež treba odvádzať od ľahko-
myseľného bozkávania. „Ľudia, ktorí ľahkomyseľne lietajú od
úst k ústam, musia sklamať tých, ktorým majú patriť na celý
život.“⁴³¹

Tu sa treba zmieniť aj o *tanci*, pri ktorom účinkujú všetky
smysly, vnímajúc druhé pohlavie a popudzujúc k smyselnosti.

⁴³¹ K. Metzger, Ehe, Innsbruck, Tyrolia 1931, 42.

Preto je ťažko hriešny každý tanec, ktorý sa protiví vyššie uvedeným zásadám, ako tance s polonahou osobou, s pritesným pritúlením sa tiel, akými pôvodne boli k nám importované černošské tance (tango, shimmy).⁴³² No nie každý tanec je taký. Aj moderné tance už natoľko zjemnely, že ich môže tancovať aj slušný človek. Predsa však smysel každého tanca je, že muž sa uchádza, dievča prívola a potom sa tešia vzájomnému približovaniu a prechodnému osvojeniu.⁴³³ Ale toto všetko môže byť naznačené tak jemne, že z toho nemusí vziť vážne pohoršenie. V tomto ohľade najmenej nebezpečenstva obsahujú ľudové tance. Ľud je najmravnejšia čiastka národa, ktorá nedovolí, aby sa pri zábave tak ľahko hrešilo.

4. Hriechy manželského aktu.

Ako sme častejšie podčiarkli, súlož je dovolená iba manželom. Dokonca je ľudskému pokoleniu vo všeobecnosti uložená slovami sv. Písma: „Plodte sa a rozmnožujte sa a naplňte zem“.⁴³⁴ Sv. Pavol to volá povinnosťou (debitum),⁴³⁵ ktorá je rovnaká pre obidve stránky.⁴³⁶ Manželský akt je teda činom prírody, ktorá sa takto stará o potomstvo, a to činom spravodlivosti voči partnerovi a výrazom najväčšej lásky voči nemu, taktiež činom nábožnosti, nakoľko tým sa naplňuje i kráľovstvo Božie novými členmi. Je teda omyl myslieť si, že je to čosi menej dokonalé, hriešne, zakázané ovocie (Gn 2, 16-17), lebo Boh dal prv rozkaz plodiť sa a rozmnožovať (Gn 1, 28) a len potom zakázal jesť so „stromu dobrého a zlého“, čo sa teda muselo vzťahovať na ozajstné jedenie zakázaného ovocia.

Hlavný vnútorný cieľ súlož (finis operis) je splodenie dieťaťa, bočný výraz lásky, uvoľnenie smyselnosti (remedium concupiscentiae) a tak podpora zdravia. Okrem týchto vnútorných cieľov súložiaci môže mať aj svoje vlastné vonkajšie ciele, ktoré musia byť mravné, aby akt bol dovolený. Hlavný vnútorný

⁴³² J. Rey, Jak se dívá na tanec, Praha Vyšehrad 1947, 138.

⁴³³ H. Schilgen, Du und Er, Düsseldorf, Schwann 1929, 170.

⁴³⁴ Gn 1, 28.

⁴³⁵ 1 Kor 7, 4.

⁴³⁶ Can. 1111.

cieľ, t. j. plodenie dieťaťa, si pritom nemusí želať, ba z dostatočných príčin môže si želať opak, hlavné je, aby tento cieľ nechcel zmať svojim zásahom. Nie je dovolené súložiť jedine a výlučne pre rozkoš (ob solam voluptatem),⁴³⁷ lebo je to obrátenie prírodou určeného poriadku, ale je dovolené súložiť pre rozkoš, t. j. dať sa viesť rozkošou, ak sa nič nerobí proti vnútornému hlavnému cieľu. Aj v prvom prípade, ak sa tento cieľ nevylučuje, je to iba všedný hriech. Ťažkým je iba vtedy, ak niekto vidí v tejto rozkoši svoj posledný cieľ.

Súlož vôbec nie je možná (impotencia), ak muž je bez obidvoch jadier, ak z fyzických alebo psychických príčin nemôže mať erekciu, ak úd je natoľko zdeformovaný, že sa nemôže dostať do vagíny, alebo ak ejakulácia príde predčasne, ak vagína nie je penetrabilná. V týchto prípadoch akt sa nemôže vykonať prirodzene, preto je to zrušujúca prekážka manželstva. Ak by však bola nejaká pochybnosť, manželia môžu užívať svoje právo. Tak ho môžu užívať starí a sterilní (čo nie je to isté ako impotencia). Presný vek neschopnosti nemožno určiť. Ani sterilita nie je často absolútna: po dlhej prestávke razom príde dieťa. Svoje právo môže užívať žena, ktorej vyoperovali delohu, vaječníky, alebo podrezali, podviazali vajcovod. Taká žena síce nemôže byť oplodnená a tak nemôže dať život dieťaťu, no poskytnať, čo mohla. Ostatné, skutočné oplodnenie, nie je v moci človeka, a to ani celkom normálneho. Preto sv. Stolica opätovne vyhlásila, že netreba robiť prekážky manželstvu takej ženy, ktorá nemá delohy alebo vaječníkov.⁴³⁸ Teda muž, ktorý utrpel vasektomiou, môže súložiť, keďže aspoň nejaká erekcia je možná⁴³⁹ a nie je absolútne vylúčená akákoľvek ejakulácia.^{439a}

Manželský akt má sa konať na *profánnom mieste*. Je ťažký hriech konať ho na *svätom mieste*. Má sa konať v *skrytosti*, aby sa predišlo pohoršeniu, ktoré by postihlo predovšetkým mládež. Poloha má byť *prirodená*, hoci je to vec relatívna (napr. Eskymáci súložia v inej polohe ako iní Európani). Už z toho vidieť, že

⁴³⁷ Denzinger 1159, 9. veta Innocenta XI.

⁴³⁸ Naposledy S. C. de Sacram. 2. IV. 1909.

⁴³⁹ Wouters, De virtute castitatis 79–80.

^{439a} Th. Aquirre, De impotentia viri iuxta iuris prud. Periodica 1947, 5-23.

odklon nemôže byť ťažkým hriechom. Ejakulácia obsahuje niekoľko miliónov speriem, ktoré podivuhodným spôsobom usilujú sa stretnúť s vajíčkom, pričom sa oplodní iba jediná bunka. Iné sú potrebné iba na to, aby poskytli látku na obal vajíčka, aby sperma mohla doň vraziť. Ak sa z rozumnej príčiny volí iná poloha (objemnosť, deformovanosť), je to bez všetkého dovolené, ba napr. v prípade tehotnosti môže byť príkazom, aby to neškodilo plodu.⁴⁴⁰

Ak ide o aktuálny manželský akt, *všetko je manželom dovolené*, hoci je menej estetické (veď ani samotný hlavný akt nie je príliš estetický), čo je slobodným zakázané, ako predstavy, žiadosti, zaľúbenia, pohľady, reči, dotyky, spojené so smyselným hnutím, lebo všetko je tu prostriedkom k hlavnému cieľu, k najintímnejšiemu dotyku, ba splynutiu tiel; komu je dovolený cieľ, dovolený je aj prostriedok. Ak sa tieto činy nevzťahujú na bezprostrednú súlož, sú ťažkým hriechom, ak bez vážnej príčiny zaviňujú bezprostredné nebezpečenstvo samoprznenia, ktoré nie je dovolené ani manželom. Ak toto nebezpečenstvo je vzdialené a je dostatočná príčina (pestovať lásku), čo je vždy aktuálne medzi manželmi, nie je zakázané, hoci je spojené aj s telesným hnutím.

V samom manželskom akte môže sa zhrešiť neúplnou sodomiou, irumáciou a onanizmom (samoprznením). *Neúplná sodomia* sa spácha, ak sa akt prevedie v otvore, blízkom prirodzenému (nie vo vagíne). Ak sa koná v ústach, je to irumácia. Obidve miesta sú erogenné, t. j. ich dotyk vyvoláva pohlavné vzrušenie. Sú to hriechy proti prírode, o ktorých už bola reč vyššie. Lenže musíme podotknúť, že len vtedy sú proti prírode, *ak afekt smeruje práve k týmto neprimeraným miestam*. Inakšie je to iba samoprznenie, ktoré si volí takéto spôsoby. Preto mnohí autori to nepovažujú za hriech proti prírode, ak sa akt začne v týchto miestach, ale dokončí v prirodzenom.

No sú to také ohavnosti, že sa vyskytujú pomerne zriedka. Tým viac sa vyskytuje *onanizmus*, ktorý je dnes pliagaou nielen v mestách, ale aj na dedine a všade vážne ohrozuje populáciu.

⁴⁴⁰ Th. Van de Velde, Dokonalé manželství, Ostrava—Přívov, Buchsbaum 1947, 245—272 rozoznáva 10 rozličných polôh.

Volá sa aj malthuzianizmus podľa Angličana Malthusa, ktorý v knihe „Essay on the principles of population“ chcel obmedziť populáciu, aby národ bol bohatší, a preto odporúčal, aby sa počet manželstiev zmenšil, čím otvoril bránu nerestiam proti prírode. Onanizmus je buď prirodzený alebo umelý. *Prírodzený* vykonal Onan, ktorý „keď vchádzal k manželke svojho brata, vylial semeno na zem“.⁴⁴¹ Je to *prerušená súlož* (coitus interruptus), rozšírená aj medzi ľudom, ktorý nemôže vydávať drahé peniaze na antikoncepcné prostriedky. Umelý onanizmus užíva niečo, čo zabráni, aby sa semeno dostalo do delohy (neomalthuzianizmus). Môže to byť kondom, jemná blana, ktorá sa natiahne na úd, (výroba „Primeros“), pesár, prsteň, ktorý sa upevní na vchode delohy. Môže to byť aj kus špongie alebo vaty, ktorá vykoná tú istú službu. K týmto mechanickým prístrojom patrí aj irigátor a pod., ktorým sa semeno po súloží vypláchne. Iné prostriedky sú chemické. Majú tú vlastnosť, že snižujú pohyblivosť semenných buniek a tak zabránia, aby sa dostali do delohy. Taký je tuk kakaových bobulí, želatína. Iné zas sťahujú vchod delohy a nepustia do nej bunky.

Tieto praktiky však majú svoje vady. Prerušená súlož nepriaznivo účinkuje na nervstvo muža, ale najmä ženy, lebo je to násilné prerušenie prirodzeného chodu a každé násilie sa musí pomstiť na jemnej nervovej sústave. Nie je ani absolútne isté, lebo ejakuláciu nemožno presne regulovať a nepatrná čiastočka, ktorá stačí na oplodnenie, môže sa dostať do delohy. Kondom sa cíti ako cudzie teleso, zmenšuje pôžitok, ktorý je už porušený jeho prípravou a aplikovaním. Ani kondom nie je absolútne istý, lebo môže mať trhlinu. Aj pesár je odporný ako cudzie teleso, dráždi jemnú sliznicu. Jeho trvalé nosenie môže zaviniť trvalú rakovinu. Pesár je ešte menej istý: môže sa posunúť a už nezatvára presne vchod do delohy. Výplachy sa robia roztokom zinečnana siričitého, uhličitanu vápenatého, liadku, alebo inej soli. Ak sa to často opakuje, môže škodiť zdraviu. Platí to najmä o chemikáliách, ktoré sa užívajú, aby snížili pohyblivosť semenných buniek, ba dokonca, aby ich usmrtily. Jedy,

⁴⁴¹ Gen 38, 9.

ktoré obsahujú, tiež škodia ženiným vnútornostiam. Ich užívanie a strach, že nebudú účinkovať, porušuje upokojenie nastávajúce prirodzene po súloží.

S morálneho stanoviska treba odsúdiť všetky tieto činy, lebo ťažko porušujú poriadok ustálený prírodou a teda aj Bohom. I sv. Stolica opätovne zavrhol onanizmus, ako čin „vnútorne zlý.“⁴⁴² A Pius XI. vyhlasuje: „Nijaký dôvod, ani najzávažnejší, nemôže pripustiť, aby sa stalo počestným a prírode primeraným to, čo svojou vnútornou podstatou je proti prírode.“⁴⁴³ A na inom mieste: „Každé manželské obcovanie, pri ktorom úmyselným zásahom ľudí je úkon olúpený o svoj prirodzený účinok, t. j. dať život dieťaťu, je prelomením zákona Božieho a prirodzeného a tí, ktorí sa takého niečoho dopustili, poškvrňujú svoje svedomie ťažkou vinou.“⁴⁴⁴

Je teraz otázkou, ako sa má správať *nevinný partner* pri týchto činoch. Ak ide o sodomiu alebo o irumáciu, manželka musí zpravidla už z lásky pokúsiť sa odhovoriť muža od toho. Keby sa jej to nepodarilo, musí sa správať ako znásilnená, teda spierať sa proti tomuto ohavnému poníženiu svojej ženskosti a v nijakom prípade nesúhlasí s prípadne vznikajúcou rozkošou. To isté treba povedať, ak muž užíva kondom. Ak ide o prerušenie súložie, tiež musí napomínať muža, aby od toho odstúpil.⁴⁴⁵ Ak sa však muž nedá od toho odvrátiť, nie je povinná sa mu podvoliť, lebo muž tým, že zakončuje akt proti prirodzenému poriadku, nemá naň právo. Avšak môže sa podvoliť, ak sa súlož začína prirodzene a nevie s absolútnou istotou, ako skončí. Avšak na to treba vážnu príčinu, ako zachovanie domáceho pokoja, nevernosc manžela, potreba samej manželky, ktorá by sa inakšie musela zriecť pohlavného aktu a pod. V tomto prípade môže aj súhlasíť s rozkošou, na ktorú má plné právo. Spoluúčinkovanie s manželovým hriechom je iba materiálne, ktoré je z vážnej príčiny dovolené. Ba môžu byť aj prípady, že žena z vážnych prí-

⁴⁴² S. Off. 21. V. 1881.

⁴⁴³ Encyklika Casti connubii, Vašek 27.

⁴⁴⁴ Tamtiež 28.

⁴⁴⁵ Tamtiež 29.

čín (nebezpečenstvo samoprznenia) môže žiadať, aby manžel konal svoju povinnosť.

Ale ako posudzovať vec, ak je žena *na vine*? Ak žena užíva pesár a pod., čím zatvorí vchod do delohy, vloží si chemikálie, aby nepočala alebo aby sa vchod do delohy zúžil, manžel sa musí z lásky usilovať ženu odhovárať, aby tieto veci odstránila. Ak by to neosožilo, mal by sa pokúsiť sám odstrániť tieto veci. Ale čo robiť, ak je to nemožné? V takom prípade, samozrejme, nedostal by sa vôbec k pohlavnému aktu, čo najmä muž ťažko znáša, a preto nemožno od neho žiadať takúto obeť. Veď vykonáva akt celkom prirodzene. Ale manželka olupuje tento akt o prirodzený cieľ. Avšak z vážnej príčiny možno materiálne spoluúčinkovať s hriechom druhého. Ak by zatvorená deloha bola prekážkou súložu, nebolo by možné súložiť s tehotnou, ktorej vchod je tiež zatvorený, alebo so ženou, ktorej deloha je vyoperovaná. Ešte ľahšie sa to môže dovoliť, ak žena pred súložou nič nepodnikne, predvída sa však, že po súložu vloží chemikálie alebo vykoná výplach, lebo muž nemá už na tom nijakú účasť. Len z lásky je povinný zabrániť hriech svojej ženy. Výplach sa môže konať bez hriechu asi dve hodiny po súložu, keď vplyvom vaginálnych sekrétov a tepla semeno sa zničí, a to z hygienických príčin. Výplach by bol aj vtedy dovolený, a to ihneď, ak žena bola znásilnená, alebo ak by sa súlož stala s človekom, ktorý je nakazený pohlavnou chorobou (syfilis). Aby sa predišlo infekcii, bolo by dovolené vykonať výplach na zničenie spirochet, pričom by sa zničilo aj semeno. Aplikovala by sa zásada s dvojitým výsledkom. Vec nie je však celkom praktická, lebo infekcia sa zistí až po súložu a potom už účinný výplach môže urobiť iba lekár.

Keďže onanizmus prináša *veľké zlé* pre rodinu a spoločnosť, spovedník je povinný opýtať sa na túto vec pri spovedi, ak je podozrenie, že sa praktikuje. Je povinný penitentov o veci aj poučiť⁴⁴⁶ a pri neodôvodnenom odpore môže odoprieť rozhrešenie. Iba ak by predvídal, že napomenutie by nemalo účinok, mohol by od toho odstúpiť, aby sa materiálny hriech nestal formálnym.

⁴⁴⁶ Tamtiež 28.

Ale čo robiť, ak rodina má už priveľa detí, alebo ak tehotenstvo z iných príčin nie je žiadúce? Netreba si myslieť, že katolícka morálka je za čo najväčší počet detí. Veď deti treba nielen splodiť, ale aj ich stavu primerane *vychovať*, čo nie je vždy ľahko možné. Vo všeobecnosti môžeme povedať, že normálna rodina má mať 4—5 detí. Takto sa rodičia starajú, aby po ich smrti nastúpili v spoločnosti na ich miesto ich deti a aby rodina dostala prirodzený prírastok. Ak teda tento počet už majú a nechcú mať prebytočné deti, môžu sa manželského aktu jednoducho *zdržovať*. To je najnevinnejší, ba často aj zásluhný a najistejší spôsob. A netreba si myslieť, že je príliš ťažký. Aspoň u starších nie je. Veď pre ženu je každé tehotenstvo, ktorým musí draho zaplatiť prechodnú rozkoš, spojené s ťažkými obetami. Ak manželia sú ešte mladí, zpravidla to ešte nemožno od nich žiadať. Možno im odporúčať, aby užívali manželstvo v *prírodzene neplodných dňoch* ženy.

Bývalý univ. prof., gynekolog v Štýrskom Hradci, neskoršie v Prahe, *Knaus* a nezávisle od neho Japonec *Ogino* zistili dlhým pozorovaním a výpočtami toto: Ženské vajíčko sa vyslobodí z Graafovho vaku vždy 15. dňa pred nasledujúcou menštruáciou, nech je ženský cyklus akokoľvek dlhý. No keďže ženský organizmus nie je mechanický stroj, 15. deň môže sa posunúť deň dopredu, alebo dozadu. Aby sme teda boli istí, musíme dva dni pridať a tak ustáliť ovuláciu na 14., 15., 16. deň pred menštruáciou. K tomu treba vziať do úvahy, že sperma zachová svoju oplodzovaciu schopnosť 48 hodín, t. j. dva dni po ejakulácii, ako to bolo zistené pokusne. Teda k trom dňom musíme pridať ešte 2, aby sme dostali kritickú dobu, ktorá sa teda počíta od tretieho dňa pred prvou možnou ovuláciou až k prvému dňu po poslednej novej ovulácii.

Ak teda cyklus má

21 dní, začiatok nasl. menštr. padá na	22. deň, plodné dni	4—8
22	"	5—9
23	"	6—10
24	"	7—11

pred nasledujúcou menštruáciou atď.⁴⁴⁷ Ako teda vidieť, najdô-

⁴⁴⁷ A. Ambrož, Přirozená kontrola početí, Cheb Köhler 124.

ležitejšie pritom je *zistiť presne mesačný cyklus*. A to nie je ľahká vec. Cyklus sa mení vplyvom fyzických a psychických zmien, ako pôrodu, potratu, operácie, zranenia, duševných otrasov, ba vzrušenia a pod. Preto žena si musí menštruáciu značiť *aspoň rok*, a to prísne a presne, bez každého diletantizmu, lebo inakšie výpočty ju sklamú. Ale je tu aj iná ťažkosť. Sexualita je najsilnejší pud. Ak sa ozve, ľahko môže prevrhnúť všetky koncepčné kalendáre. Preto prirodzená kontrola počatia nie je dosť praktická. Cirkev ju však pripúšťa.⁴⁴⁸

Manželský akt môže byť zakázaný aj vzhľadom *na isté okolnosti*. Za menštruácie nie je síce ťažko, ale aspoň pod všedným hriechom zakázaný. A to preto, lebo ženine rodidlá sú značne iritované a sama potrebuje šetrenie. Aj príroda sa spiera proti aktu v tomto období. Ak by menštruácia bola chorobná, ľahko by sa mohol spáchať aj ťažký hriech, ak by akt značne poškodil ženino zdravie.

Za *tehotenstva* akt by bol zakázaný, ak by zavinil potrat. To by mohlo nastať iba v prvých mesiacoch, ale vtedy to ešte nemožno s istotou spozorovať, a preto zdržiavanie sa nemôže byť prikázané s istotou. Neskôr nebezpečenstvo je už menšie, jednáko však hrozí zo stisnutia delohy. No tomu možno odpomôcť zmenou polohy. Avšak predsa je jasné, že na mieste nie je súlož, ale starostlivé šetrenie manželky.

Po *pôrode* môže súlož ťažko poškodiť zdravie ženy do dvoch týždňov, a preto treba od neho odrádzať. Asi po dvoch mesiacoch zas sa zjaví menštruácia, čo značí, že rodidlá sú zas v poriadku a môže nastať nové oplodnenie. Lenže láska k manželke aj vtedy môže odporúčať zdržovať sa, aby si manželka odpočinula. Veď medzitým obyčajne musí pridávať dieťa. Nové oplodnenie nie je pravdepodobné, no môže nastať a keďže prestane aj materinské mlieko, dieťa sa musí živiť iným spôsobom.

Ak žena je *ľahko chorá*, súlož nie je zakázaná, hoci nie je ani žiadúca. Ak je *ťažko chorá*, najmä na rodidlá, súlož je ťažko zakázaná, ako v prípade ťažkej srdcovej vady, pri ktorej zo vzrušenia môže nastať aj náhla smrť. Ak je obava z ťažkého pô-

⁴⁴⁸ Casti connubii 29

rodu, lepšie bude sa zdržovať, hoci tieto ťažkosti lekári často zveličujú. V prípade *pohlavnej choroby* (syfilis, gonorrhea) súlož je ťažko zakázaná pre nebezpečenstvo infekcie partnera. Ak by však bolo možné toto nebezpečenstvo liekmi zamedziť, nebola by ťažko zakázaná. Pravda, tu treba vziať do ohľadu aj prípadné strašné následky pre potomstvo, ktoré by sa mohlo narodiť z takejto súlož. Preto každopádne treba od nej odrádzať.⁴⁴⁹

Iné hriechy sa môžu spáchať vzhľadom na *manželské povinnosti*. „Muž nech plní svoju povinnosť voči žene — píše sv. Pavol — podobne aj žena voči mužovi. Lebo žena nemá plnej moci nad svojím telom, ale jej muž; podobne ani muž nemá plnej moci nad svojím telom, ale jeho žena. Neodopierajte si (to) jeden druhému, ak len s tým na čas obaja nesúhlasíte, aby ste sa mohli venovať modlitbe! Potom zas žite spolu, aby vás Satan nepokúšal, keď sa nebudete môcť zdržať!“⁴⁵⁰ Manželia si odovzdali navzájom toto právo na telo manželskou smluvou a je len spravodlivé vyhovieť tomuto právu. Žiadať si povinnosť nie je nikde nariadené, iba niekedy z lásky k druhému, ktorý z hanblivosti nežiada. Ale ak jeden žiada, druhý je povinný zo spravodlivosti splniť jeho žiadosť, už či sa to žiada výslovne alebo len ekvivalentne.

Táto povinnosť *zaväzuje ťažko*, lebo je to vec spravodlivosti. Ak teda látka je ťažká, je povinný pod ťažkým hriechom. Je to vtedy: a) ak partner žiada vážne, nielen žartovne, nástojčivo, nie ústupčivo; b) ak žiadosť je rozumná čo do času a miesta; c) ak žiadosť je mierna. Ťažko je určiť matematicky, kedy je mierna, kedy nie. Závisí to od veku, zdravia atď. partnera; d) ak žiadajúci je v nebezpečenstve nezdržanlivosti (*periculum continentiae*), t. j. samoprznenia, partner je povinný nielen zo spravodlivosti, ale aj z lásky konať svoju povinnosť. Preto hrešia ženy, ktoré sa veľmi nechotne podvolia, ako aj manželia, ktorí nechajú svoje manželky trpieť v tomto ohľade a nekonajú svoju povinnosť.

Stránka nie je povinná konať svoju povinnosť, ak a) partner neužíva svoj rozum pre chorobu alebo opilstvo, lebo v tomto prí-

⁴⁴⁹ Tamtiež 33.

⁴⁵⁰ 1 Kor 7, 3—5.

pade žiadosť nie je ľudským činom. Okrem toho je nebezpečenstvo, že z takejto súlože sa narodí potomok telesne a duševne úchylný. Ani vtedy by nebol povinný konať svoju povinnosť, ak partner bol v nebezpečenstve zdržanlivosti, lebo pre spomenuté dôvody toto nebezpečenstvo sa môže pripustiť. Keby však duševná choroba alebo opilstvo nebolo úplné, zostala by povinnosť. No z eugenických dôvodov sa neodporúča takejto žiadosti vyhovieť. b) Ak sa musí obávať ťažkej ujmy, či už pre seba alebo pre počatý zárodok, lebo v takom prípade nemôže zaväzovať ani spravodlivosť. Tak oslobodzujú od povinnosti mimoriadne silné bolesti v súloží alebo v pôrode, značné oslabenie po ňom atď., nie však obyčajné ťažkosti, ktoré k tomu patria z prírody vecí. Ak sa tieto príčiny vyskytujú v najvyššom stupni, ako nebezpečenstvo smrti, ťažkej infekcie, dlho trvajúcej choroby, môže nastať aj povinnosť odoprieť manželský akt. Od povinnosti oslobodzuje aj nemierna žiadosť. c) Ak sa manželia zriekli práva užívať vzájomným súhlasom, a to buď na prechodný čas, ako spomína sv. Pavol, alebo natrvalo sľubom. Sľubom však nezakníka samé právo na telo druhého. Ak by teda jeden z manželov i proti sľubu predsa žiadal od druhého konať svoju povinnosť, iste by zhrešil proti sľubu, ale druhý je povinný žiadosti vyhovieť, lebo právu zodpovedá povinnosť. d) Ak partner bol zbavený svojho práva pre cudzoložstvo, sodomiu, beštialitu. Ale nevinná stránka musí to nejako prejsť. Preto ak vinná stránka žiada a nevinná jej vyhovie, považuje sa to za odpustenie a nastane pôvodný stav. Podobne je tomu, ak aj druhá stránka sa dopustila podobného činu, lebo vtedy sa vykompenzujú. e) Ak sa muž nestará o svoju rodinu, čo je jeho povinnosťou. Lebo nemôže mať právo na akt, ktorým plodí dieťa, ak ho nechce vychovávať, keďže výchova je pokračovaním plodenia.

Siedma hlava.

Siedme a desiate Božie prikázanie.

Siedme Božie prikázanie zneje: „Nepokradneš!“, desiate: „Nepožiadaš domu svojho bližného, ani vola, ani osla, ani ničoho, čo je jeho.“⁴⁵¹ V siedmom sa zakazuje kraďnúť, teda urobiť bližnému škodu na majetku. V desiatom sa zakazujú žiadosti, ktoré obyčajne vedú k týmto skutkom. Obidve prikázania sa vzťahujú na vlastníctvo. Preto reč bude A. o vlastníctve, B. o porušení vlastníctva, C. o náhrade porušeného vlastníctva.

A. Vlastníctvo.

Vlastníctvo je *právo disponovať s nejakou vecou ako so svojou na vlastný prospech*. Je to právo vecné (*ius in re*), lebo priamo postihuje vec. Je dvojaké: *dokonalé* a *nedokonalé* podľa toho, či sa vzťahuje na celú vec alebo len na jej časť. Tak ak dom je môj a môžem s ním a s jeho výnosom nakladať, mám *jeho dokonalé vlastníctvo*. Ak však je môj, ale nemôžem s jeho výnosom *disponovať* (napr. pre nepričetnosť), vlastníctvo je *nedokonalé*. Nedokonalé zas môže byť *priame* (*dominium directum*), ak sa vzťahuje na samotnú vec, a *nepriame* (*dominium indirectum*, vel *utile*), ak sa vzťahuje iba na jej *užívanie* (*usus*) alebo *požívanie* (*usus fructus*). Kto v nevlastnom dome môže iba bývať, má v ňom *užívacie právo*. Kto ho však môže dať i do prenájmu a výnos si podržať, má i *požívacie právo*. Sem patrí aj *služobnosť* (*servitus*, vecné právo, oprávňujúce užívať alebo požívať cudzie veci).⁴⁵² Tak susedná roľa slúži mi za priechod, ak sa na vlastnú nemôžem nijako inakšie dostať.

Štát vlastne nemá vlastnícke právo na majetok súkromníka. Ale ak to vyžaduje verejný záujem (stavba železnice, opevnení atď.), môže majetok vyvlastniť (*dominium altum*). Je to akt *iurisdikcie*, nie však vlastníctva (*dominium humile*). Podmienky určuje zákon, u nás hlavne čl. XLI/1881. Medzi nimi je aj náhrada,

⁴⁵¹ Gn 20, 15, 17.

⁴⁵² Št. Luby, Základy všeobecného súkromného práva, Bratislava, 1947, 123.

ktorá sa má určiť predovšetkým dohovorom. Náhrada má byť taká, aby sa za ňu mohol kúpiť inde podobný majetok. Ak sa strany nedohodnú, rozhodne súd. Čs. ústava § 10, b 2 určuje: „Vylvlastnenie je možné iba na základe zákona a za náhradu, pokiaľ zákonom nie je alebo nebude stanovené, že sa náhrada nemá dať.“

Vlastnícke právo je usmerňované predovšetkým *prírodným právom*. Prirodzené právo je často nejasné, neurčité a život je veľmi spleťtý. Preto ho musí doplniť štát svojimi *pozitívnymi zákonmi*. Ako zaväzujú tieto zákony? Vo všeobecnosti môžeme povedať, že vo svedomí, ak sa zjavne neprotivia prirodzenému zákonu. Tak zákony, ktoré prenášajú vlastníctvo na iných, obyčajne zaväzujú vo svedomí pred sudcovým rozsudkom zo smennej spravodlivosti. Vyžaduje to verejné blaho a deje sa to medzi čiastkou a čiastkou, ktorých vzťah určuje smenná spravodlivosť. Sem patria predaj-kúpa a iné smluvy. Ak civilný zákon vyhlási právny akt pre nedostatok podstatnej podmienky za neplatný, zákon zaväzuje vo svedomí pred sudcovým rozsudkom, lebo i prirodzený zákon vyžaduje, aby takýto akt bol neplatný, napr. smluva s choromyseľným, opitým atď. Civilný zákon, ktorý takýto akt vyhlasuje za neplatný pre nedostatok predpísanej formy, pravdepodobne neirituje ho celkom, a *teda i vo svedomí*, ale iba civilne, okrem prípadu, že by to vyžadovala povaha veci alebo smluvy. A hlavným dôvodom toho je, že dnešní zákonodarcovia neuznávajú prirodzené, ale iba pozitívne právo, a preto o prirodzené sa ani nestarajú. Okrem toho nie je zjavné, či aj prirodzený zákon to zakazuje, a preto občan je slobodný. Konečne ak sudca vyniesol výrok, obyčajne viaže aj vo svedomí okrem prípadu, že by bol zjavne nespravodlivý. Verejný poriadok totiž vyžaduje, aby sa občan podriadil takému výroku aj vo svedomí a aby sa skončil spor.

1. Podmet vlastníctva.

Podľa *prirodzeného práva* každý živý človek, teda i ten, čo ešte je len v materinskom lone, i choromyseľný, môže vlastniť, lebo o každom možno povedať, že napr. tento dom je jeho, čo o

mŕtvom alebo o zvierati nemožno povedať. Základom vlastníctva je rozumná prirodzenosť. Ak niekto chce nejakú vec aj „držať“ (possessio), musí svoj rozum aj užívať a musí chcieť mať vec ako svoju a vo skutočnosti ju mať.

Podmetom vlastníctva môže byť osoba fyzická alebo aj morálna, napr. všeobecná Cirkev alebo jej časti, ako diecéza, fara, seminár atď., štát, krajina, univerzita. Od vlastníctva morálnej osoby treba rozlišovať spoluvlastníctvo, pri ktorom každá osoba vlastní, kým pri vlastníctve morálnej osoby nijaká osoba nevlastní, ale iba celok.

Súkromné vlastníctvo vyplýva z prirodzeného práva. Na začiatku síce bolo všetko spoločné, ako vyplýva z Božích slov: „Naplňte zem a podmaňte ju, panujte nad morskými rybami, nad nebeským vtáctvom a nad ostatnými živočíchmi, ktoré sa pohybujú po zemi... Dávam vám každú bylinu, ktorá rodí semeno na zemi a všetko stromovie, ktoré v sebe nosí semeno svojho rodu, aby vám boli za pokrm i všetkým živočíchom na zemi, i všetkému nebeskému vtáctvu a všetkému tvorstvu, čo sa pohybuje na zemi.“⁴⁵³ No Boh nevyznačil každému jeho majetok. Každý si ho musel osvojiť svojím pričinením (prima occupatio). Je to i celkom prirodzená vec. „Od prírody a teda od Stvoriteľa bolo dané ľuďom právo súkromného vlastníctva, jednak aby sa mohli postarať o seba a o svoje rodiny, jednak aby pomocou tohto zariadenia statky opravdu slúžili celému ľudskému pokoleniu, ako ich na to určil Stvoriteľ.“⁴⁵⁴ Dnes už niet socialistu, ktorý by nepripúšťal nejaký súkromný majetok. Iba rehoľníci žijú ešte i dnes tak, že nemajú ničoho vlastného. Ide teda len o rozsah socializácie, poštátnenia výrobných prostriedkov. U nás každý podnik, ktorý zamestnáva nad 50 robotníkov, má byť poštátnený a roľník môže mať 50 ha pôdy, ostatné sa mu poštátni a rozparceluje medzi tých, čo ju nemajú a na pôde pracujú. Cirkev sa *nestavia proti takýmto snahám absolútne odmietavo*, aby „totož určité druhy statkov boli vyhradené štátu, pretože poskytujú vlastníkom tak veľkú moc, aká sa nesmie

⁴⁵³ Gn 1, 28, 30; viď aj Gn 9, 1–3.

⁴⁵⁴ Encyklika Píla XI. Quadragesimo anno, prel. Vašek III. vyd. Olomouc Lid. knihk. 45.

priznať súkromníkom, ak nemá byť ohrozený záujem celku.“⁴⁵⁵ Zároveň žičí ľudu aj pôdu, lebo „ak by sa v ľude vzbudila nádej, že sa môže príčinnivosťou dopracovať nejakého hnutelného majetku, pomaly sa obe triedy sblížia, pretože už nebude takej hlbokaj priepasti medzi najväčším bohatstvom a najväčšou biedou. Okrem toho možno očakávať väčšiu hojnosť plodov, ktoré rodí zem. Lebo ak ľudia vedia, že pracujú na svojom, pracujú s väčšou chuťou a omnoho usilovnejšie; ba začína v nich vznikáť i akási láska k pôde, ktorú obrábajú svojimi rukami, od ktorej čakajú nielen nevyhnutnú výživu, ale aj určitú hojnosť pre seba aj svoju rodinu. Táto chuť, ako každý vidí, je dôležitým predpokladom hojnosti úrody a vzrastu národného majetku.“⁴⁵⁶ Ide iba o to, aby pôvodní majitelia dostali primerané odškodné a pritom neutrpelo ujmu obecné blaho, ktoré má byť najvyšším zákonom. Hlavne o to ide. Lebo je známe, že štátne podniky nevynášajú toľko ako súkromné, kde majiteľ sa všemožne usiluje už pre vlastný záujem najrentabilnejšie vyrábať. Pri pôde je zas obava, že pri rozkúskovaní neužije veľké mestá, podniky a pod., čo je inakšie technická otázka.

Nielen obecné, ale aj *najvyššie súkromné blaho* môže byť príčinou, že sa súkromné vlastníctvo zruší a nastane — ale iba vo výnimočnom prípade — pôvodný stav, keď sa veci stanú zasa spoločnými. Je to prípad najväčšej núdze, keď človek, aby si zachránil život, môže si vziať z majetku iného toľko, koľko potrebuje, aby si udržal život, v čom mu majiteľ nesmie brániť. A keby mu majiteľ chcel v tom brániť, môže si to právo hájiť aj so zbraňou v ruke. Ba ak ide o veci menšej ceny, ako o potraviny, môže to urobiť aj v fažkej — hoci nie krajnej — biede, a predsa pritom nespácha krádež. Môže si vziať toľko, koľko je nevyhnutné na utíšenie fažkej biedy.

Oprávnenosť súkromného majetku odôvodňuje predovšetkým psychologická nevyhnutnosť. „Nemožno ľahko vyložiť, ako teší — hovorí sv. Tomáš — ak človek môže niečo považovať za svoje vlastníctvo.“⁴⁵⁷ Je to splnená láska a láska je najhlbším ko-

⁴⁵⁵ Tamtiež 114.

⁴⁵⁶ Rerum Novarum prel. Vašek II. vyd. Olomouc, Lid. kníh. 35.

⁴⁵⁷ Polit. I. c. 4.

reňom ľudského bytia.⁴⁵⁸ „Neverím — hovorí T. G. Masaryk Čapkovi — že možno zrušiť všetko vlastníctvo, osobný vzťah, to zvláštne pretium affectionis, ktoré viaže vlastníka k jeho majetku, je to dobré v záujme hospodárskeho pokroku.“⁴⁵⁹ Hospodársky pokrok je iba vtedy možný, ak sa vecami zbytočne nemrhá; a to zaručuje súkromné vlastníctvo. Súkromné vlastníctvo je potrebné aj pre vývoj osobností. Človek má byť sám zodpovedný za vlastné blaho bez zbytočnej kurately spoločnosti. Má si zado- vážiť a mať i hmotné statky nielen pre seba, ale aj pre svoju ro- dinu, ktorej je pôvodným hospodárom, pričom sa musí starať nielen o prítomnosť, ale aj o budúcnosť pre prípad choroby, staroby a podobne. Aj kultúra sa môže vyvíjať, ak je slobodný a teda môže voľne disponovať so svojim nadbytkom hmotných do- bier na povznesenie ducha. Aj pre spoločnosť je užitočné, ak človek má i súkromný majetok. Aby ho získal, bude podnikavej- ší, aby ho zachoval, bude šetrnejší, kým spoločný sa ľahko po- škodzuje a rozsýpa, čo nie je na prospech spoločnosti. Pravda, ako každá ľudská vec aj táto sa môže zneužiť. Uvoľnením slo- bodnej konkurencie nahromadí sa na jednej strane bohatstvo (kapitalizmus), na druhej zas chudoba. A to je práve veľká otáz- ka dneška, ako tomu zabrániť a ustáliť zlatý stred, ktorý je preto zlatý, lebo je ťažko uskutočniteľný.

Keď hovoríme o podmete vlastníctva, musíme začať *rodinou*. Základom rodiny je však manželstvo. Manželia si môžu pri so- báši celkom voľne určiť smluvou majetkové pomery. Ak to ne- urobia, súkromné právo je za oddelený majetok. Každý z man- želov má svoj majetok a môže s ním voľne disponovať. Manžel nemá práva ani na spravovanie manželkinho majetku, iba ak by mu to sverila. V tom prípade manžel nie je povinný vyúčtovať úžitky a pôžitky, iba ak to manželka výslovne žiada.

Naproti tomu zas *manžel* je povinný svoju manželku prime- rane a celkom vydržiavať, hoci ona má dosť majetku, aby z neho vyžila. Ak manželka žije z vlastnej viny oddelene, manžel je po- vinný iba vtedy sa o ňu starať, ak nemá vlastného majetku. Ak

⁴⁵⁸ J. Bubán, Najhlbší koreň vlastníctva, Trnava, Spolek sv. Vojtecha 1842, 86 nasl.

⁴⁵⁹ Hovory s T. G. Masarykem, Praha, Čin II, 112.

sa vec rieši súdne, súd určí pre manželku alimentáčnú výšku, ale iba vtedy, ak je nevinná a len dotiaľ, kým sa znova vydá. Ak manžel nemôže vydržiavať manželku, povinní sú na to jeho rodičia, ak ju priviedol s ich svolením do spoločnej domácnosti. Manžel znáša aj náklady spoločnej domácnosti. Je zodpovedný aj za objednávky, ktoré urobila manželka pre domácnosť, ale iba v rozsahu, zodpovedajúcom potrebám a majetkovým pomerom. Ak je manžel bez vlastnej viny bez zárobku a majetku, manželka je povinná ho vydržiavať.

Manželke patrí *veno*, ktoré ona alebo iný poskytol na úhradu výdavkov v manželstve. Ak prostriedky sú spotrebiteľné, ako peniaze, prejdú do vlastníctva manžela, ale po skončení manželstva je povinný ich v tom istom množstve a druhu vrátiť. Ak prostriedky nie sú spotrebiteľné, neprejdú do manželovho vlastníctva, ale má iba požívacie právo. Po skončení manželstva musí celé vrátiť okrem prípadu, že by ich manželka bola všetky spotrebovala na krytie vlastných potrieb, ktoré nebolo možno inakšie hradiť (liečebné trovy a pod.). Po skončení muž je povinný vrátiť *veno* aj vtedy, ak manželka zavinila rozvod.

Majetok *nadobudnutý spoločnou prácou*, patrí obidvom. U manželov, ktorí prevažne pracujú, je to bez akéhokoľvek zákona jasné. Ak však iba muž zveľaďuje majetok, ako kedysi to bolo u šľachticov a ešte i dnes u honoráriorov, o spoločnom majetku musia sa osobitne dohodnúť. Tento majetok môže sa rozdeliť iba v prípade zániku manželstva. Určí sa tak, že sa odčíta majetok manžela a manželky a zvyšok sa rozdelí na rovnaké polovice.

Vo všetkých týchto prípadoch, ak jeden alebo druhý manžel odcuďzuje to, čo patrí druhému, hreší proti *spravodlivosti* a je povinný to vrátiť; nemusí tak urobiť, ak druhý mu to odpustí výslovne alebo mlčky. S niektorými vecami môže manželka nakladať zo zvyku, alebo s interpretatívnym svolením manželovým. Tak s hydinou, ktorá sa iba takmer jej starostlivosťou udržiava a zveľaďuje. Zo spoločného majetku môže urobiť výdavky na zapatrienie rodiny, ba aj na slušnú rekreáciu, ak sa manžel o to nestará. Môže z neho pomáhať aj príbuzným, ak sú v ťažkej núdzi. Môže z neho dať aj primeranú almužnu chudobným. Ideálne je, ak sa v týchto druhoradých veciach dohodnú.

Deti, hoci maloleté, majú vlastnícke právo na statky, ktoré si ony zadovážili (*bona libera*), avšak ich užívanie a požívanie patrí obyčajne otcovi. Ak dieťa pracuje mimo domu, ale u otca býva a stravuje sa, musí za to platiť, a to obyčajne tým, že odovzdá celú mzdu. Môžeš si z nej nechať iba na slušnú zábavu, alebo aj na horšie časy, ak rodičia všetko zbytočne prebajdáajú.

Ak dieťa niečo dostane do *daru*, môže s tým voľne nakladať, lebo je jeho absolútnym majiteľom. Ak to dostane na krytie bežných potrieb, môže zhrešiť proti poslušnosti, ak to ľahkomyselne mrhá, alebo márnотratnosťou, nie však proti spravodlivosti. Ak to dostane na určitý cieľ, napr. peniaze na zaplatenie za byt a stravu, knihy a pod., je povinné splniť úmysel rodičov. Inakšie by sa prehrešilo proti spravodlivosti a muselo by peniaze vrátiť, no pre nemožnosť alebo predpokladané odpustenie rodičov je od toho oslobodené. Ak by dieťa predalo knihy, šaty a pod. a peniaze by premrhlo, zhrešilo by márnотratnosťou a neposlušnosťou.

Na *rodičovské statky* dieťa nemá nijaké právo, hoci je už plnoleté, aj ovocie práce na otcovskom statku patrí otcovi a nemôže si za prácu nič nárokovať, keďže dostáva za to zaopatrenie. Ak však práca je mimoriadna, môže za ňu žiadať nejakú odmenu, ak je už plnoleté, no nie väčšiu ako cudzí. Ak dieťa obchoduje s otcovským majetkom, celý zisk patrí otcovi. Ale ak si osvojí majetok hriechne a obchoduje pod vlastným menom, obchoduje na vlastné riziko. Zisk patrí jemu, ale aj prípadnú škodu treba jemu pripísať a musí ju nahradiť otcovi.

Aj *autor* má vlastnícke právo na plody svojho umu, či už ide o vynález, o umeleckú skladbu alebo o knihu. Preto proti smennej spravodlivosti zhreší ten, kto vykutá tajomstvo nálezu nedovoleným spôsobom (pakľúčom atď.). Avšak nezhréši, ak niečo počuje o veci, dá sa do hľadania a objaví ju tiež. To isté treba povedať o tom, kto dá vytlačiť autorov rukopis bez jeho svolenia, keďže na to má autor výlučné právo. To isté treba povedať aj o žiakovi, ktorý uverejní inak verejné prednášky profesora, a o poslucháčovi, ktorý vydá verejné reči rečníka, lebo tieto veci si rečníci rezervovali. Ak to nie je jasné, napr. u parlamentárnych rečníkov, u rečníkov na verejných shromažde-

niach atď., je to dovolené. Zakázané je knihu znova vydať bez súhlasu autora. Do cudzej reči slobodno preložiť knihu iba so súhlasom autora a nakladateľa. Nie je zakázané spísať reč, prednášku pre vlastnú potrebu, lebo z toho pôvodca nemá nijakej škody.

2. Predmet vlastníctva.

Človek nemá *priame* vlastníctvo *vlastného tela a života*, ako sme povedali v piatom Božom prikázaní. Ale má *nepriame* vlastníctvo, keďže ho môže užívať ako vlastné okrem zákonom zakázaných prípadov. Má právo aj na dobrú *povešť*. Aj ona je potrebná pre život. Bez dobrej povesti nik by nechcel s nami obcovať, obchodovať, pomáhať nám atď., čo by nám bolo neznesiteľné. Avšak tohto práva človek môže sa z dostatočnej príčiny (napr. z poníženosti) zriecť. (Sv. Filip z Nery a iní svätci).

Tu však hovoríme iba o vlastníctve *vonkajších hmotných vecí*, na ktoré človek má plné právo priame i nepriame. Avšak nie každú vec môže vlastniť súkromník. Výnimkou sú majetky verejné, či už cirkevné (kostoly, cmitere), alebo svetské (námestia, verejné cesty atď.) a spoločné statky, ako vzduch, slnečné svetlo, more, ktoré vlastne nikomu nepatria.

3. Nadobudnutie vlastníctva.

Vlastníctvo sa môže nadobudnúť *rozličným spôsobom*: *privlastnením* (occupatio), *prírastkom* (accessio), *premlčaním* (praescriptio), *smluvou* (contractus) a *prácou*.

a) Privlastnenie.

Privlastnenie je *najpôvodnejší spôsob získania vlastníctva*. Ako sme už povedali, na začiatku bolo všetko spoločné. Aby sa stalo predmetom súkromného vlastníctva, musel do toho zasiahnuť človek tým, že si privlastnil istú časť spoločných statkov. Aj dnes sa privlastňujú veci, ktoré nepatrily nikdy nikomu (no-voobjavené zeme), alebo ktoré vlastník zanechal (odhodené, zanechané šatstvo, náradie, nábytok atď.). Prejdú do vlastníctva

toho, kto si ich privlastní. Tu však treba, aby vec nepatrila nikomu, aby si ju skutočne natrvalo osvojil.

Domáce zvieratá sa iba vtedy môžu privlastniť, ak vlastník stratil všetku nádej získať ich späť. A keby sa táto nádej proti očakávaniu predsa splnila, zviera sa musí vrátiť majiteľovi: res clamat ad dominum (vec volá po pánovi), a to aj vtedy, ak by inakšie iste zahynula. Aj kto zachráni cudzie domáce zviera z plameňov, vody a pod., musí ho vrátiť majiteľovi, pravda, môže si za to žiadať odmenu.

Skrotené zvieratá, ako vtáci, kanáriky, zajace, srny a pod. len vtedy si možno prisvojiť, ak sa vrátili do prírody a majiteľ už stratil všetku nádej získať ich späť. Kým sú teda vo vlastníctve majiteľa, neslobodno ich zabiť, väbiť ich lepším krmivom na svoj dvor a pod. Ale ak niekto dáva svojim holubom lepšie krmivo a cudzie sa presťahujú k nim, nemožno proti tomu nič namietat. Čo sa týka včiel, podľa nášho práva roj patrí vlastníkovi, ak ho prenasleduje, hoci na cudzom pozemku. Vlastník si ho môže vziať do dvoch dní. Pravda, spôsobenú škodu musí nahradiť. Po dvoch dňoch patrí majiteľovi pozemku, na ktorom sa usadil, alebo tomu, kto ho chytil. Ak sa roj usadí do obsadeného kláta iného, ihneď patrí tomu, či je klát.

Domáce a skrotené zvieratá slobodno aj *zabiť*, ak narobia škodu, ktorú inakšie nemožno zabrániť. No škoda musí byť úmerná škode majiteľa zvierata, spôsobenej zabitím. Zabitie zvierata patrí majiteľovi, ak chce nahradiť škodu. Inakšie si ho môže poškodený nechať.

Voľná zver, ako zajace, srny, lišky, divé vtáctvo (jarabice, holuby atď.) patria vlastne tým, ktorí ich chytia. Zákony, ktoré ich zakazujú chytať v lesoch a na komunálnych majetkoch, sú iba penálne. Ale ak sú na uzavretom priestore, patria výlučne majiteľovi, a preto hreší proti spravodlivosti, kto ich chytí. To isté treba povedať o tom, kto poľuje alebo chytá ryby v cudzom revíre. Je povinný aj nahradiť škodu, ak je veľká. Vo svedomí zaväzujú aj zákony, ktoré zakazujú zvieratá zabiť, alebo poľovať na ne v čase ochrany. Tieto zákony chcú prekaziť úplné vykurovanie zvierat, teda smerujú k obecnému blahu. Zviera, ktoré sa dostalo do klepca, patrí tomu, kto položil klepec. Ale majiteľ

pozemku to môžu zakázať, ba aj zviera vypustiť alebo si ho nechať, ak nesúhlasil s položením klepca.

Niečo podobné treba povedať aj o *najdení pokladu*. Poklad je cenná vec, skrytá v nehnuteľnosti, ktorá nemá vlastníka (predmety z drahých kovov v zemi, zamurované v dome atď.). Teda nie sú pokladom v tom smysle zlaté žily, diamantové ložiská, ktoré patria majiteľovi pozemku aj vtedy, ak by ich objavil cudzí. Ale nálezca má právo na odmenu. Nie je pokladom ani zlatý prsteň, nájdený v odhodennom kabáte na smetisku. Kto našiel poklad, musí to podľa nášho práva hlásiť do 8 dní polícii. Ak jeho hľadanie vopred ohlásil, má to urobiť do 30 dní.⁴⁶⁹ Ak hodnota pokladu presahuje hodnotu 300 Kčs, má sa rozdeliť medzi nálezcom a majiteľom pozemku. Ak hodnota je značne vyššia, rozdelí sa medzi nálezcom, vlastníkom pozemku a štátom. Štát môže odkúpiť podiely od nálezcu a vlastníka pozemku, ak vec má umeleckú alebo historickú cenu. Nálezca, ktorý svoj nález zatajil, stratí svoj podiel v prospech štátu. Tento zákon môže byť iba penálny. Z prirodzeného práva majú nárok iba nálezca a vlastník nehnuteľnosti.

Ak majiteľ *opustil vec dobrovoľne*, stane sa majetkom prvého, čo si ju privlastní (primi occupantis), napr. odhodené náradie, nábytok atď., klasy po žatve na roli atď. môžu sa bez všetkého privlastniť; výnimkou je prípad, ak by majiteľ zakázal vstúpiť na roľu. Iná vec je, ak sa predmet stratí, lebo tým majiteľ neprestáva byť vlastníkom. Ak je známy, nálezca je povinný mu predmet odovzdať. Ak to neurobí, stane sa zlomyseľným držiteľom a nemôže si to ponechať v nijakom prípade. Ak majiteľ nie je známy, nálezca je povinný odovzdať ho polícii do 8 dní.⁴⁶¹ Polícia vyhladá majiteľa. Ak ho nenájde, predmet sa uschová. Ak by sa majiteľ neprihlásil, predá ho a peniaze uloží u seba. Po roku vec sa vydá nálezcovi na používanie, ale podstata musí zostať neporušená. Ak sa vlastník nehlási ani po 32 rokoch, vec prejde celkom do vlastníctva nálezcu. Ak ide o veci nájdené vo verejných miestnostiach, na železničiach, na lodiach atď. a

⁴⁶⁹ Tr. z. § 366.

⁴⁶¹ Tr. z. § 365.

majiteľ sa nehlási do istého času, predajú sa a peniaze sa obrátia na verejné ciele.

b) Prírastok.

Prírastok záleží v tom, že sa niečo k vlastnej veci prirodzene alebo umele pripojí, čo sa od nej nedá pohodlne oddeliť, a preto pripadá jej. Môže sa to stať *čisto prirodzene*, ako keď naplavenina (alluvio) zväčší pozemok vlastníka, alebo ak odtrž odnesená vodou ho zmenší. V oboch prípadoch prírastok ostane vo vlastníctve nového majiteľa, ak pôvodný neuplatní svoje právo do roka.⁴⁶² Sem patrí aj rodenie (fructificatio, natiuitas). Ovocie patrí majiteľovi (res fructificat domino) a teľa, žriebä, atď. patrí pánovi, ktorému krava, kobyľa atď. porodila.

Ak prírastok je *umelý*, obvyčajne platí zásada, že vedľajšia vec sa pripojuje k hlavnej. Tak ak niekto staval na cudzom pozemku, alebo sial na cudzej roli, stavenie a siatina patrí majiteľovi pozemku, resp. role. Ale ak staval alebo sial dobromyseľne, má nárok na odškodnenie, inakšie nie. Podobne treba súdiť o veci pri pripojení. Ak napr. niekto nasadil vlastný diamant do cudzieho zlatého prsteňa, jemu patrí celý prsteň, lebo predpokladáme, že diamant je cennejší než prsteň, inakšie by patrilo druhému. Poškodený má však nárok na náhradu. Podobný je prípad špecifikácie, ako keď napr. niekto ušije oblek z cudzej látky. Aj tu treba povedať: vedľajšia vec sa pripojuje k hlavnej. Ak sa dve veci, patriace dvom vlastníkom, pomiešajú, majú sa oddeliť, ak je to možné. Ak je to nemožné, majiteľ cennejšej veci je vlastníkom celej veci, ale musí druhého odškodniť.

c) Premlčanie.

Premlčanie je *nadobudnutie vlastníctva, práva alebo oslobodenie od nejakej tarchy po uplynutí času a splnení podmienok ustanovených zákonom*. Odôvodnenie premlčania je toto: Cirkvi a štátu vôbec záleží na tom, aby vlastníctvo a práva vôbec boli stabilné, lebo stabilita práva značí poriadok a pokoj, bez

⁴⁶² Zák. čl. XXIII. 1885 § 9.

ktorých niet verejného blaha. Aby sa to dosiahlo, zákonodarca vyhlasuje, že po uplynutí istého času a v istých podmienkach právo pôvodného subjektu zanikne a prejde na iného. Je to niečo podobné ako vyvlastnenie, ktorým zákonodarca pre verejné blaho prekladá vlastníctvo s jedného subjektu na druhý. A keďže ide o verejné dobro, táto dispozícia práva zaväzuje vo svedomí, a to pred sudcovým rozsudkom. Teda ponímanie katolíckej morálky vo veci premlčania ide ďalej ako napr. u nášho civilného práva, podľa ktorého možno iba nárok odvrátiť námietskou.

Na premlčanie sú *potrebné*: 1. *Vhodná vec*. Verejná vec, napr. hradská sa nemôže premlčať, lebo nemôže prejsť do vlastníctva súkromnej osoby. Aj pozitívny zákon môže vyňať niektoré veci. Tak podľa Cirkevného zákonníka nemôžu sa premlčať hranice fár, diecéz, omšové farchy a štipendiá.⁴⁶³ 2. *Držba veci alebo práva*, inakšie niet základu premlčania. 3. *Titul* alebo dôvod, pre ktorý sa právo drží. Titul je potrebný na subjektívne oprávnenie držby. Ale nie je potrebný pravý titul, ako kúpa — predaj, ktorý sám osebe prenáša vlastníctvo, lebo vtedy by už premlčanie bolo zbytočné. Stačí zdanlivý titul, ktorý však v skutočnosti neexistuje, napr. darovanie, ktoré sa nikdy nestalo, ale sa myslí, že sa stalo. Pri dlho trvajúcej dražbe stačí aj presumovaný titul, pričom sa predpokladá, že je nemožné, aby niekto držal vec tak dlho, hoci by na to nemal zodpovedný titul. 4. *Dobromyseľnosť* (bona fides), s ktorou niekto poctivo myslí, že vec je jeho, alebo že nemá plniť svoj záväzok. Vrchnosť totiž nemôže chcieť, aby niekto vlastnil niečo podvodom, alebo aby bol oslobodený od záväzku. Preto Cirkevný zákonník vyžaduje pri premlčaní dobromyseľnosť, a to nielen na začiatku, ale aj po celý čas potrebný na to.⁴⁶⁴ 5. *Čas*, ktorý sa určí pozitívnym zákonom. Nehnuteľnosti, cenné hnuteľnosti, práva a skutky, osobné alebo vecné, ktoré patria sv. Stolici, premlčujú sa po 100 rokoch, ktoré patria inej morálnej osobe po 30 rokoch.⁴⁶⁵ Podľa nášho civilného práva všeobecná lehota je 32 rokov, na premi-

⁴⁶³ Can. 1509.

⁴⁶⁴ Can. 1512.

⁴⁶⁵ Can. 1511.

čanie práv Cirkvi štátom 40 a na premlčanie práv štátu 100 rokov. Okrem toho civilné právo v istých prípadoch určuje kratšie lehoty.

Ak premlčanie narazí na prekážku, a to obyčajne pre nedostatok dobromyseľnosti alebo držby, premlčanie sa preruší, spočíva. Ak sa príčina odstráni, znova môže ožiť, a to od začiatku, ako by sa nič nebolo stalo. Dobromyseľnosť predchodcu môže osožiť nástupcovi tak, že sa doba započíta. Ak predchodca zloomyseľne držal vec, nástupca ju môže premlčať, ak ju dobromyseľne drží, ale predošlá doba sa nemôže započítavať.

d) Smluva.

Smluva je *dohoda dvoch alebo viacerých o prepustení práva*. Smluva je *najčastejší spôsob* aj získania práva vlastníctva. Na smluvu je potrebný *súhlas* obidvoch strán. Súhlas musí sa týkať *tej istej veci*. Konečne treba, aby súhlas *zaväzoval* aspoň jednu stranu.

Smluva môže byť *jednostranná* alebo *dvojstranná*. *Jednostranná* zaväzuje iba jednu stranu, ale druhá to musí prijať, inakšie niet súhlasu obidvoch. Jednostranné smluvy sú: *sľub, dar, posledná vôľa*. *Dvojstranná* zaväzuje obe strany. Môže byť *smenná*, ak obe strany niečo dávajú a dostávajú ekvivalent a istú vec, také sú predaj a kúpa, v ktorej to vidieť najjasnejšie. Najlepšie v nej vidieť smennú spravodlivosť. Smenná smluva je *smluva o úschove a vypožičaní, o pôžičke, príkazná smluva, predaj—kúpa, smluva o prenájme, práci a diele, spoločenská smluva, znamená smluva*. Dvojstranná smluva je *herná* (aleatorná), ak jej predmetom nie je nejaká určitá a istá vec, ale iba nádej na vec, ako to vidieť v *hre, stávke, loterii, poistení a burzovej hre*. Smluva môže byť *súhlasná* (consensualis) alebo *vecná* (reálna) podľa toho, či sa dokoná súhlasom alebo aj odovzdaním veci, napr. pôžička.

Smluva konečne môže byť *absolútna a podmienená* podľa toho, či jej záväznosť je viazaná podmienkou alebo nie.

Z *prírodzeného práva* každý môže uzavrieť smluvu, kto môže dať súhlas. *Pozitívne právo* zakazuje uzavierať smluvu tým,

ktorí nemôžu voľne nakladať so svojím majetkom. Takí sú ma-
loletí, ktorých spôsobilosť konania sa obmedzuje. Napr. do 18.
roku môžu testovať, ale iba vo forme verejného testamentu, ak sú
už dospelí. Obyčajne môžu uzavierať odplatné právne úkony so
schválením zákonného zástupcu. Toto schválenie môže sa dať
aj dodatočne. Iné smluvy zas môžu uzavierať iba so schválením
poručenského súdu.⁴⁰⁶ Iné úkony, ktorými by sa bezodplatne za-
väzovali alebo zriekli svojich práv, nemôžu uzavierať ani so
schválením poručenského súdu; výnimku tvoria drobné a zvy-
čajné dary. Podobne sa obmedzuje pôsobnosť hluchonemých,
slabomyseľných a márnотratných osôb.

*Látka smluvy musí byť možná a to nielen fyzicky, ale aj mo-
rálne, lebo nemožná vec nemôže zaväzovať. Má byť aj poctivá,
lebo ani hriech nezaväzuje. Má byť vlastná, lebo s cudzou látkou
nik nemôže nakladať. Má mať nejakú cenu, lebo je reč o pre-
miestení vlastníckeho práva. Má byť istá a určitá, inakšie nebu-
de súhlas o tej istej veci.*

Teda smluva o *nemravnej veci* nezaväzuje, ani jedna strán-
ka nie je povinná ju zachovať, naopak, povinná je od nej odstú-
piť a prípadnú protihodnotu vrátiť, lebo by ju dostal za
nič, čo je proti spravodlivosti. Preto dojednanie súlože
s prostitútkou je neplatné a ona musí už vopred vyplate-
né peniaze vrátiť. Ak dôjde k súloži, môže si peniaze po-
nechať? Autori vo všeobecnosti odpovedajú kladne, lebo
tvrdia, že prvá smluva je síce neplatná, ale tým, že prostitú-
ka sama niečo konala, vznikol nový kontrakt medzi ňou a mu-
žom, ktorý nepozera na hriech a má pred očima iba fakt, spo-
jený s istou námahou a pod., a preto hmotne je oceneľný. Zdá
sa, že túto mienku potvrdila aj sv. Penitenciária, ktorá 22. IV.
1822 rozhodla, že nemožno nútiť prostitútku, aby vrátila peniaze,
lebo zrejme má na to právo, ale že ju treba iba nabádať, aby
sumu dala na dobrý cieľ.

Iná otázka je, či sa môže brať odmena za úkon už z *iného
dôvodu povinný*. Ak úkon je povinný zo spravodlivosti, nemô-
že sa brať odmena, lebo by sa brala zadarmo. Tak učiteľ, ktorý

⁴⁰⁶ Zák. čl. XX/1877 § 20 a. 113.

vyučuje za plat od štátu, nemôže žiadať za vyučovanie ešte plat od žiakov. Ak však úkon je povinný z inej čnosti, povedzme z lásky, môže vziať odmenu, hoci to nie je dovolené. Tak lekár je povinný zdarma liečiť chudobného. Keby však od neho žiadal honorár, nezrehel by proti spravodlivosti, ale iba proti láske. Ak tento úkon je síce povinný, ale nie na prospech druhého, môže sa zaň brať odmena. Tak môže syn za peniaze od otca počúvať sv. omšu, lebo hoci je povinný urobiť to z príkazu Cirkvi, jednako to nerobí na otcov prospech. Konečne ak nejaký úkon prináša osob nielen druhý, ale aj tretej osobe, neskrátiac ujmu druhý, môže sa žiadať odmena aj od tretej. Tak advokát cestujúci do hlavného mesta, aby tam vybavil vec osoby A, môže prijať odmenu od B, ak tou istou cestou vykoná aj vec B bez ujmy A.

1. Súhlas musí byť *vnútorný*, teda ozajstný, nie fiktívny. Ak niekto súhlasí iba zovnútorne, nie však vnútorne, smluva je neplatná. Ale ak takto zaviniť druhému škodu, musí ju nahradiť. 2. Súhlas musí byť *rozhľadný a slobodný*, aký je potrebný na hriech. Inakšie sa nepredpokladá, že by zaväzoval. 3. Musí byť *zovnútorne prejavenný*. Inakšie druhá stránka nevie, že sa zaväzuje, čo aj ona musí potvrdiť svojím súhlasom. Inakšie by to nebol súhlas o tej istej veci. 4. Súhlas musí byť *vzájomný*, inakšie nemáme súhlas o tejže veci, čo je proti definícii smluvy. Avšak vzájomnosť nie je súčasnosť iba v tom smysle, že môj súhlas musí dotiaľ trvať, kým ho iný neprijme. To je dôležité, ak sa smluva uzavrie so zástupcom. V jeho súhlase trvá ďalej súhlas poverenca a ak druhý prijíma súhlas zástupcu, vo skutočnosti prijíma súhlas poverenca.

Súhlasu *prekáža*, nakoľko sa pozná, *omyl*, ktorý je nesprávny úsudok. Ak omyl je spôsobenný iným naschvál, hovoríme o *podvode*. Ale čo do výsledku omyl a podvod sa nelíšia. 1. Omyl je buď *podstatný* alebo *príchodný*. Podstatný sa týka podstaty samého kontraktu alebo veci, o ktorú ide, ako keď niekto myslí, že je reč o darovaní, ale v skutočnosti ide o predaj—kúpu, alebo ak niekto myslí, že kúpil zlaté hodinky, ale ony sú iba medené. Inakšie omyl je iba *príchodný*, napr. keď si niekto myslí, že víno je päťročné, a ono je iba štvorročné. 2. Omyl môže byť

predchádzajúci, ktorý predchádza smluvu a je jej príčinou, alebo *sprevádzajúci*, ktorý nie je príčinou smluvy, lebo smluva by beztak nastala.

Smluva, ktorá nastala z *podstatného omylu*, a to predchádzajúceho alebo sprevádzajúceho, je *neplatná*, keďže kontrahenti sa nedohodli o tej istej veci. Smluva, ktorá vzniká z omylu *príchodného*, je neplatná, ak je *gratuitná*, čiže iba na prospech jednej stránky, lebo sa predpokladá, že kontrahent chce mať v takomto prípade väčšiu voľnosť, ako keď smluva je aj na jeho prospech. Ak je však smluva *onerózna*, nesúca obom stránkam nielen výhody, ale aj *tarchy*, je platná, lebo podstata je zachovaná, inakšie by bola takmer každá smluva neplatná, lebo v každej je nejaký prechodný omyl a to by bolo na úkor ľudského obchodovania. Ak by však omyl zavinil druhý kontrahent, potom ten, ktorý utrpel škodu, môže smluvu rozviazať, lebo je proti spravodlivosti pokračovať v krivde. Smluva, ktorá je *príchodným omylom* iba sprevádzaná, je platná, lebo kontrahent by ju bol uzavrel aj v prípade, že by bol omyl poznal.

Strach ovplyvňuje vôľu a tak aj súhlas. Ak je strach *ťažký* a pochádza znútra, smluva je platná, lebo i pri strachu súhlas je voľný. Ak je strach *ťažký* a pochádza zvonku, smluva *onerózna* platí, lebo tým neprestáva byť voľný súhlas. Z kanonického práva však manželská smluva uzavretá z *ťažkého vonkajšieho neoprávneného strachu* je neplatná.⁴⁶⁷ Niektorí autori to rozširujú aj na *gratuitné smluvy*, ktoré pochádzajú z *ťažkého vonkajšieho neoprávneného strachu*, lebo tieto smluvy si vyžadujú väčšiu slobodu. V každom prípade však smluvu, pochádzajúcu z *ťažkého neoprávneného strachu*, môže rozviazať ten, ktorý utrpel *krivdu*.⁴⁶⁸ Ak strach je *ľahký*, smluva je platná.

Smluva zaväzuje iba *kontrahentov* alebo tých, ktorí ich zastupujú ako *dedičov*. Niekedy sa smluva potvrdzuje *prisahou*. Prisaha však shoduje sa s povahou smluvy: ak je smluva neplatná, neplatí ani prisaha. Ak smluva je *podmienečná* a podmienka sa vzťahuje na minulosť alebo prítomnosť, smluva platí

⁴⁶⁷ Can. 1087.

⁴⁶⁸ Can. 103 § 2.

alebo neplatí podľa toho, či podmienka je pravdivá alebo nie. Ak sa podmienka vzťahuje na budúcnosť a je suspenzívna, treba čakať: ak sa podmienka splní, smluva začína zaväzovať.

I. Jednostranné smluvy.

K jednostranným smluvám patrí *sľub*, hoci nie je vytvorené, aby sa sľub urobil dvoma stránkami. Vtedy sa však rozpadá na dva sľuby s dvoma rozdielnymi predmetmi, alebo je to zámena vecí, ktorá sa má uskutočniť v budúcnosti. Sľub obyčajne zaväzuje z *vernosti*. Ak zaväzuje zo spravodlivosti, musí to byť jasné, lebo spravodlivosť v ťažkej veci zaväzuje pod ťažkým hriechom. Ak je pochybnosť, či sa sľubujúci zaväzoval z vernosti alebo spravodlivosti, treba sa rozhodnúť za vernosť. Od sľubu treba rozlišovať *predsavzatie*, ktoré nezaväzuje ani z vernosti ani zo spravodlivosti, iba z dôslednosti. Aby sľub zaväzoval, druhá stránka ho musí prijať, inakšie niet smluvy.

Sľub *prestáva*, ak sa vecí natoľko zmenia, že sľubujúci by nebol býval urobil sľub, keby to bol predvídal. Prestáva aj vtedy, ak splnenie sa stane zakázaným alebo aj neosožným. Zanikne smrťou sľubujúceho, ak je jasné, že len seba chcel zaväzovať. Inakšie záväzok prejde na dedičov. Ak človek, na prospech ktorého sa sľubuje, zomrie, prestáva i sľub, lebo sa predpokladá, že bol urobený na jeho prospech, inakšie prejde na dedičov.

Sľub môže byť aj *verejný*, ak niekto sľubuje uskutočniť nejaký výkon. Koná sa to novinami, plakátmi, vyhláškami a rozhlasom. Také prisľúbenie je potom pre sľubujúceho záväzné, nemôže od neho odstúpiť, iba že by si bol toto právo výslovne vyhradil. Nárok na odmenu má iba ten, kto splnil podmienky v určenom čase.

Dar je smluva, ktorou jedna strana bezplatne poskytuje nejakú hodnotu strane druhej, ktorá ju prijíma. Darovateľ je zodpovedný za chyby predmetu darovateľovi, ale menej ako pri predaji, keďže sám z darovania nemá nijaký osoh. Škodú musí nahradiť iba vtedy, ak ju urobil úmyselne, alebo z veľkej neobalosti.

Ak obdarený sa dopustil *veľkej nevďačnosti* voči darovateľovi, musí dar vrátiť, ak ho darovateľ žiada späť, lebo sa predpokladá, že v prípade veľkej nevďačnosti darovateľ nechce darovať. Zároveň môžu aj veritelia darovateľa odporovať darovaniu, ak nemôžu vymôcť svoje pohľadávky exekúciou. To sa však vzťahuje iba na darovania uskutočnené v posledných dvoch rokoch od podania odporu.⁴⁶⁹ Taktiež aj tí, ktorí majú právo na dedičný diel, môžu žiadať od obdarovaného vydanie daru, ak dokážu, že bol urobený na ich ujmu.

K darovaniu patrí zčiasťky aj *posledný poriadok*, podľa ktorého porúčiteľ nakladá so svojím majetkom pre prípad smrti.⁴⁷⁰ Najjasnejšie to vidíme pri závete (testament). Závet môže urobiť iba spôsobilá osoba, ktorá dovišla 18. rok svojho veku. Verejný závet môžu urobiť aj hluché a nemé osoby od svojho 12. roku. Môžu to urobiť aj choromyseľní, ak majú jasné chvíle. Závet vynútený, urobený z omylu alebo podvodom, neplatí. Podobne neplatí ani vtedy, ak sa prieči zákonu alebo mravnosti.

Formálne vlastnosti závetov upravuje u nás zák. čl. XVI/1876. Podľa neho súkromný písomný závet musí tvoriť jednotný celok. Ak teda pozostáva z viac hárkov, musia byť sošité a končiť spečatené pečatou porúčiteľa a jedného svedka. Musí mať miestne a časové dátum. Musia byť prítomní svedkovia, ktorí môžu dosvedčiť, že sa nestal omyl v osobe porúčiteľa. Všetci musia byť prítomní súčasne. Svedok musí mať aspoň 18 rokov. Nesmie byť slepý, hluchý, nemý, choromyseľný. Nesmie byť právoplatne odsúdený pre krivú prisahu a pre zločin ziskuchtivosti. Polovica svedkov musí vedieť čítať a písať, rozumieť reči testamentu. Ostatným sa musí obsah vysvetliť. Ak svedok nevie písať, jeho meno podpíše iný svedok k znameniu jeho ruky.

Závet musí *podpísať* porúčiteľ na konci textu. Čo je pod podpisom, už nepatrí doň. Podpis musí byť taký, aby nebolo pochybnosti o totožnosti porúčiteľa. (Obyčajne krstné meno a priezvisko).

Prípustný je aj *vlastnoručne písaný závet* (holograf), ktorý porúčiteľ napíše vlastnoručne, nie strojom. Pred dvoma sved-

⁴⁶⁹ Zák. čl. 64/1931 Sb. z. a n.

⁴⁷⁰ Luby u. d. 246 nasl.

kami musí v im srozumiteľnej reči vyhlásiť závet za svoju poslednú vôľu a pred nimi ho podpísať, alebo svoj už skorší podpis vyhlásiť pred nimi za vlastný. Svedkovia musia sa osvedčiť v doložke, že všetko sa stalo v ich prítomnosti a podpísať to. Ak je závet písaný cudzou rukou (alograf), potrební sú štyria svedkovia. Písaný závet môže sa uložiť aj u verejného notára.

Aj *ústny súkromný závet je možný*, ak totiž poručiteľ vyhlási ústne pred štyrmi svedkami svoju poslednú vôľu, ale účinný je iba vtedy, ak poručiteľ zomrie do troch mesiacov, alebo ak sa dokáže, že od týchto troch mesiacov až do smrti nemohol urobiť nový závet a ak svedkovia jednotne svedčia o obsahu.

*Verejné závet*y možno robiť iba pred verejným notárom alebo pred okresným súdom. Môžu byť písomné alebo ústne. Musia však byť spísané a protokolované podľa verejnonotárskeho poriadku. (Zák. čl. XXXV/1874.)

Výsadný (privilegovaný) závet platí aj vtedy, ak náležitosti riadných závetov nie sú splnené. Tak závet, ktorý zriadi poručiteľ pre svojich potomkov alebo manželku, vlastnoručne spísaný a podpísaný, nepotrebuje nijakých svedkov. Platí to aj v prípade moru a iných nákazlivých chorôb, alebo na šírom mori. Ak ide o iné testamenty, namiesto štyroch svedkov stačia dvaja. Tú istú výhodu majú aj zmobilizované osoby kdekoľvek, iné na bojišti alebo v obvode vzdialenom nie viac ako 8 km.

Manželia môžu urobiť aj spoločný závet. (Zák. čl. XVI/1876 § 13.) To je jediná výnimka z pravidla, že závet môže urobiť iba jediná osoba. Môžu urobiť aj dedičnú smluvu, v ktorej jedna stránka robí posledné poriadky a druhá to prijíma, či už na vlastný prospech alebo nie.

V závetoch sa určí *dedič*; môže byť jeden alebo viacerí. Ak sú viacerí a ich čiastka sa neurčí, majetok sa rozdelí medzi nich rovnako. Ak jeden dedič (univerzálny alebo partikulárny) odpadne, jeho podiel pripadne ostatným. Poručiteľ môže v závete poveriť osobu na vykonanie poslednej vôle. No táto osoba musí poverenie prijať, aby mohla platne konať, pravda, iba v rámci poslednej vôle.

Poručník vždy môže posledný poriadok zrušiť tým, že ho celkom alebo zčasti zničí, alebo tým, že urobí nový, ktorý obsahovo odporuje starému. Platnosť posledného poriadku možno napadnúť, a to najmä pre omyl v úkone, prejave alebo pohnutí, ak poručník bol k tomu nútený, alebo neoprávnene ovplyvňovaný, ak sa dodatočne narodil potomok, alebo ak poručník niekoho adoptoval. Tieto dôvody môžu uplatniť najmä zákonní dedičia.

V istých prípadoch, najmä ak poručník nezanechal posledný poriadok, alebo zanechal neplatný atď., *dedenie určí zákon*. Preto sa hovorí, že aj ten robí závet, kto nerobí nijaký závet, lebo to nechá štátu. Civilný zákon sa v tom opiera o prirodzený, podľa ktorého ten má právo na dedičstvo, kto je ako by pokračovaním poručníka, teda najbližší príbuzní, a nie vzdialení, ba dokonca cudzí, alebo štát.⁴⁷¹ Hlavne deti majú naň právo, keďže rodičia takto pokračujú v ich výchove, poskytujúc im potrebné prostriedky.⁴⁷² Toto právo nemôže odňať ani štát, lebo „človek je starší ako štát“ a tiež rodinné spolužitie je i pojmove i dejinne staršie ako štát.⁴⁷³

No *prirodzený zákon* podrobnejšie *neurčuje dedičné poradie*, necháva to štátu, ktorý ustaľuje zákonných dedičov. Podľa toho predovšetkým dedia potomci, potom predkovia a boční príbuzní. Na základe adoptácie dedí iba adoptant a jeho potomci. Manželia majú vzájomné dedičské právo. Okrem toho manželka má právo na vdovský odkaz a na vdovské poživacie právo. Ak dedičmi sú potomci poručníka, vdova má poživacie právo na celej pozostalosti. Ak niet detí, dedí majetok nadobudnutý a má poživacie právo na vetevný majetok. Toto právo môže poručník obmedziť, ba celkom zrušiť, ak sa o ňu postaral iným spôsobom (odkazom a pod.). Toto právo trvá až do smrti. Stratí ho, ak sa znova vydá, alebo ak sa stane nehodnou dedič. Ak niet vôbec nijakých dedičov, majetok dedí štát.

Sú aj *neopomenuteľní dedičia*, ktorí podľa zákona dedia aj vtedy, ak boli z dedenia vynechaní alebo neodôvodnene vylú-

⁴⁷¹ Rerum Novarum prel. Vašek n. 10.

⁴⁷² S. Thomas, In I. IV. sent. d. 33, 1, 2.

⁴⁷³ Quadragesimo anno, Vašek, 48.

čení. Patrí im povinný diel (legitima). Sú to potomci a rodičia (otec a matka) poručiťa. Povinný diel sa vypočíta tak, že z pozostalosti sa odrátajú všetky pozostalostné dlhy. Potom sa prirába všetko, čím poručiť ukrátil pozostalosť (väčšie dary). Suma sa delí počtom zákonných dedičov a potom dvoma. Takto dostaneme povinný podiel, na ktorý má právo potomok aj rodič poručiťa. Tento podiel sa vypláca v peniazoch. Ak sa nezamlčateľný dedič vydedí, musí sa to uviesť aj s príčinou v poslednom poriadku. Príčiny pre vydedenie potomka sú: úklady proti životu poručiťa alebo druhého rodiča, zlé nakladanie, bezdôvodné udavačstvo, stály nemravný a márnotravný život a iné ťažké previnenia. Príčiny pre vydedenie rodiča sú: neodôvodnené ukrutné trestanie poručiťa, jeho nútenie k trestnému činu, sprenevera alebo premrhanie jeho majetku.

Úmrtím poručiťa dedič sa ešte nestane vlastníkom pozostalosti. Musí ju *priať*, lebo môže ju aj odmietnuť. Ak ju prijme, musí priať aj jej vecné, nie však osobné farchy. Teda čím skôr má splniť odkazy, vyplatiť dlhy. Ak sú viacerí dedičia, každý spláca za svoju čiastku.

Ak závet nemá zákonom predpísanú formu a vzťahuje sa na svetské veci, je *neplatný*. Ako sa dívať na závet, ak sa vzťahuje na zbožné veci, ako na odkazy (legatum)? Cirkev v kán. 1529 vo všeobecnosti kodifikuje za svoje civilné právo o všetkých smluvách okrem prípadu, že by odporovalo Božiemu alebo cirkevnému právu. Vo veci posledných vôlí na prospech Cirkvi výslovne žiada, aby sa zachovaly formuly štátneho práva, nakoľko je to možné. Ak by sa to nestalo, majú sa dedičia napomenúť, aby splnili vôľu poručiťa.⁴⁷⁴ Takúto vôľu môže zmeniť iba pápež, a to z nevyhnutnej a spravodlivej príčiny, lebo nie je ich pánom, ale iba správcom.⁴⁷⁵ Biskup to iba vtedy môže urobiť, ak poručiť jemu výslovne priznal toto právo.⁴⁷⁶ Biskup to môže zároveň aj vtedy urobiť, ak naložené farchy sa bez viny správcom stali nesplniteľnými. Vtedy môže farchy snížiť, ale tak, aby sa zach-

⁴⁷⁴ Can. 1513 § 2.

⁴⁷⁵ Can. 1517 § 1.

⁴⁷⁶ Tamtiež.

vala — nakoľko je to možné — vôľa poručiťova. Redukcia sv. omši je vždy rezervovaná sv. Stolicí.⁴⁷⁷

Závet je od prírody vždy *odvolateľný*. Ak by niekto sľúbil opak, sľúbil by neplatne. Sľub by neplatil ani vtedy, ak by ho poručiť potvrdil prisahou.

II. *Dvojstranné smluvy.*

aa) *Smenné smluvy.*

Smluva o úschove síce nepremiesti vlastníctvo, ale môže byť spojená s užívaním predmetu a teda s nepriamym vlastníctvom. Spočíva v tom, že jedna strana (uschovávateľ) prijíma od druhej (ukladateľ) hnuteľnú vec do úschovy. Je to smluva reálna, ktorá vždy vyžaduje, aby vec skutočne bola daná do úschovy a nie iba prisľúbená. Môže sa to stať výslovne alebo mlčky, ako keď bez slova odovzdám batožinu nosičovi.

Uschovávateľ je povinný starať sa o vec ako o vlastnú, ale nie viac ako o vlastnú, iba ak by sa bol k tomu osobitne zaviazal. Preto v spoločnom nebezpečenstve môže dať prednosť vlastnej veci. Nemôže užívať vec na vlastný prospech, iba že by sa dalo rozumne predpokladať, že ukladateľ s tým súhlasí. Avšak je zodpovedný za škodu, ktorú tým ukladateľ utrpel. Uschovávateľ je povinný vrátiť vec, keď ukladateľ si ju žiada. Ale nemôže ju vrátiť prv, ako bolo ustálené, iba ak by si to ukladateľ prv žiadal. Nemôže si vec ponechať okrem prípadu, že ukladateľ nekoná voči nemu svoju povinnosť. Pravda, nemôže si celú vec ponechať, ak jej hodnota prevyšuje dohodnutú odplatu, ale iba čiastku alebo jej ekvivalent.

Ukladateľ je povinný uhradiť výdavky, ktoré si vec v úschove vyžaduje. Má nahradiť aj škody, ktoré vec uschovávateľovi zaviniła v úschove. Konečne má plniť svoje záväzky, ak smluva je odplatná.

Ak sa výslovne vydá druhému do bezodplatného užívania so záväzkom po istom čase nezastupiteľný predmet vrátiť, hovoríme o *vypožičaní*. Aj táto smluva je vecná. Teda aby naozaj platila,

⁴⁷⁷ Can. 1517 § 2.

musí sa vec odovzdať. Musí byť *bezodplatná*, inakšie je to nájomná smluva a nie vypožičanie.

Dlžník nesmie užívať vec inakšie, než ako bolo stanovené. Ak by to urobil, je zodpovedný za škody. Za to, že vec užívaním sa zhorší, nie je zodpovedný, lebo s tým veriteľ musí počítať. Dlžník je povinný znášať obyčajné výdavky na kŕmenie zvierata a pod., ale nie mimoriadne, ak to nebolo dohodnuté, napr. výdavky na liečenie hospodárskeho zvierata, ak ono náhodou ochorelo. Má sa väčšmi starať o uschovanú vec ako uschovávatel, lebo má z nej osoh. Má ju vrátiť v určenom čase, teda nie skôr ani neskoršie, lebo tak sa dohodli. Inakšie je zodpovedný za škody. Ak čas vrátenia nie je určený, vec treba vrátiť, kedykoľvek to veriteľ žiada. To je vyprosa. Vec sa musí vrátiť aj vtedy, ak dlžník umrel, alebo ak predmet užíva proti smluve. Nemôže bez dohovoru ponechať užívanie inému.

Veriteľ musí oznámiť dlžníkovi chyby, ktoré škodia veci, napr. že kôň hryzie. Ak by to zlomyseľne zamlčal, je zodpovedný za prípadné škody. Nemôže si žiadať predčasne vec späť, lebo čas bol smluvne určený. Musí znášať mimoriadne výdavky na udržiavanie veci. Musí znášať zhoršenie veci, čo vyplýva zo smluvy. Ak sa vec náhodou zničí, jemu sa zničí.

Pôžička sa líši od vypožičania tým, že pôžičkou sa odovzdá zastupiteľný predmet do vlastníctva iného, ktorý je po istom čase povinný vrátiť predmet v tom istom množstve, druhu a akosti. Aj táto smluva je vecná.

Pôžička je v hospodárskom živote veľmi bežná vec. Už *prírodná láska k bližnému* nás pobáda k tomu, aby sme bližnému v jeho potrebe pomáhali pôžičkou. Aj Kristus napomína: „Neodvracaj sa od toho, kto by si chcel od teba niečo vypožičať.“⁴⁷⁸ Pôžička je podstatne smluva *gratuitná* (zdarma). Teda za užívanie veci zásadne nič nemôžeme pýtať. Ak niekomu požičiam 1 kg pšeničného chleba a on mi po dohodnutom čase 1 kg chleba tej istej akosti vráti, už som dostal všetko, čo mi patrí. Za užívanie nemôžem nič žiadať, lebo tým, že som chlieb požičal na užívanie, dlžník sa stal jeho pánom a teda len svoj chlieb zjedol, ale nie

⁴⁷⁸ Mt 5, 42.

môj. Ak teda viac žiadam, žiadam za to, čo mi nepatrí, teda zhrešším proti spravodlivosti a nemôžem si toto „viac“ ponechať, iba ak mi ho dlžník dobrovoľne odstúpi. Okolnosť, že som pomohol dlžníkovi v jeho potrebe, nič nemení na veci, lebo túto potrebu už ukojil svojou vlastnou vecou, za čo mi nepatrí nijaká náhrada. To potvrdzuje aj sv. Písmo, ktoré na mnohých miestach zakazuje zisk (usura). Stačí jedno miesto. Mojžiš napr. nariaďuje: „Neprijímaj úrok od svojho brata, ani viac, ako si dal . . . Nedávaj mu peniaze na úroky, ani nežiadaj prídavok za svoje obilie.“^{478a}

Veriteľ je povinný upozorniť dlžníka na vady požičanej veci. Ak to hriechne zamešká, je povinný nahradiť zavinené škody. Nesmie vec žiadať späť pred dohodnutým časom. Inakšie by konal proti smluve. Je povinný prijať vec späť, ak sa mu ponúkne predčasne a čas bol ustanovený na jeho prospech.

Dlžník je povinný nahradiť škodu, ktorá zastihne vec už v jeho vlastníctve, lebo vec sa poškodí alebo zničí pre vlastníka. Povinný je vrátiť vec v tom istom množstve, druhu, akosti a v dohodnutom čase. Ak čas nie je určený, musí vrátiť vtedy, keď veriteľ žiada.

To bola *cirkevná* náuka od najstarších čias až po sv. Tomáša, ktorý starostlivo posbieral celý materiál a veľmi jasne ho usporiadal.⁴⁷⁹ O zastupiteľských veciach okrem peňazí platí aj dnes náuka, že pôžička je smluva podstatne gratuitná. Ba vlastne to platí aj o peniazoch, ako sme vyššie počuli od Mojžiša. *Ne považa peňazi sa od tých čias podstatne zmenila.* Nežijeme už v časoch, keď spokojne a jalovo ležaly v truhle alebo v šatke. Vzhľadom na veľký rozmach hospodárskeho života z jalových sa stali úrodnými. Už sv. Tomáš napísal tieto pozoruhodné slová: „Kto požičia, môže žiadať odškodnenie za škodu, ktorú utrpel tým, že požičal.“⁴⁸⁰ A túto škodu napr. utrpí tým, že chce budovať dom, ale peniaze nemá, lebo ich požičal inému. Okrem tohto *vonkajšieho titulu pôžičky* (titulus externus) autori udávajú ešte tieto vonkajšie tituly: 1. *Strata zisku*, lebo veriteľ mohol napr. investovať svoje peniaze do obchodu, ktorý by mu bol priniesol zisk.

^{478a} Lv 25, 36—7.

⁴⁷⁹ A. Knoll, *Der Zins in der Scholastik*, Innsbruck, Tyrolia 1933, 13.

⁴⁸⁰ II, II, 78, 1.

2. *Nebezpečenstvo mimoriadnej straty*. S každou pôžičkou je spojené nebezpečenstvo, že vypožičaná vec sa mi nevráti a teda že ju stratím. Ale toto nebezpečenstvo je pôžičke vnútorné, a preto nestačí. Musí to byť vonkajšie, mimoriadne, vyplývajúce napr. z nespoľahlivosti osoby, alebo z okolností, v ktorých sa vypožičiava. 3. *Dojednaný trest*, ak sa totiž dvaja dohodnú, že dlžník zaplatí pokutu, ak v určenom čase nevráti. 4. *Civilný zákon*, ktorý bez ohľadu na uvedené tituly dovoľuje brať úrok. Avšak ešte sa dišputuje o tom, či civilný zákon predpokladá jeden z uvedených titulov, alebo či je sám novým nezávislým titulom, ktorý sám stačí, aby úrok bol dovolený. Odôvodňuje sa to tým, že štát podobne ako v iných veciach (vyvlastnenie) má právo aj tu vynášať zákony na prospech verejného blaha; taký je aj zákon, ktorý pobáda ľudí, aby svoje peniaze neukladali, ale dali ich do obehu na zveľadenie hospodárskeho rozmachu.

Náuka Cirkvi sa teda *vlastne nezmenila*, ale aplikuje sa na nové pomery. Jej dnešná náuka zneje: „Ak sa zastupiteľná vec tak prepustí inému, že sa stane jeho vlastnou a potom sa v tom istom druhu vráti, na základe takejto smluvy nemôže vzniknúť nijaký zisk; avšak v pôžičke zastupiteľnej veci nie je zásadne nedovolené dohodnúť sa o legálnom zisku, iba že by bol nemier-ny, alebo aj o väčšom zisku, ak jestvuje na to spravodlivý a úmerný titul.“⁴⁶¹ Ak teda ide o zastupiteľné veci (pričom sa jedna môže dať za druhú, kvantitatívne a kvalitatívne za tú istú, ako je chlieb, víno, látka atď.), nemôže sa žiadať úrok na základe samej pôžičky. V pôžičke takých vecí (a sem patria aj peniaze) nie je zakázané brať legálny úrok, ktorý je určený zákonom alebo aj zvykom s účinnosťou zákona. Ba ak je preto osobitná príčina, napr. mimoriadne riziko, možno brať aj väčší úrok, ako je zákonný. No kánon nepripojuje nijaké vysvetlenie, či stačí legálny titul, alebo či predpokladá iné. Ani o tom sa nehovorí, z akého titulu možno žiadať úroky, keďže pôžička je v podstate bezúročná smluva.

Ešte nedávno boli *katolícki autori*, ako Kempel, Vogelsang, Hohoff, ktorí v snahe bojovať proti neodôvodnenému zisku bez

⁴⁶¹ Can. 1543.

práce, pochádzajúcemu len z kapitálu na základe úrokov, žiadali, aby sa Cirkev celkom vrátila k starým poriadkom, zavrhla každý úrok a premenila aj uvedený kánon. V tejto súvislosti Hohoff vyhlásil: „Epochálne dielo K. Marxa o »Kapitále« je najskvelejším ospravedlnením národohospodárskych zásad Cirkvi.“⁴⁸² No najnovšie ani najradikálnejší socialisti neodvrhujú celkom úrok, keďže vyplýva z vlastníckeho práva, ktoré pripúšťajú aspoň v obmedzenom rámci. Sú iba proti nemiernemu úroku, čiže proti úžere. Preto niet dôvodu, aby Cirkev zmenila uvedený kánon.

Iná otázka je, *ktorý úrok je mierny* a ktorý nie. Závisí to od zvyku, od povahy pôžičky atď. Úroky vyššie ako 5% možno u nás dohovoriť iba písomne. Ak sú vyššie ako 8%, nemožno ich ani písomne dohovoriť, ani uplatniť pred súdom. Avšak ak niekto dobrovoľne dá aj vyššie, nemožno ich žiadať späť. Pravda, neplatí to, ak ide o úžernícke úroky. Úroky z úrokov je povinný dlžník platiť iba vtedy, ak boli výslovne dohodnuté.

Príkazná smluva spočíva v tom, že jedna strana (príkazca) overí druhú (príkazníka), aby obstarala v jej mene istú vec. Príkazník je povinný statočne plniť príkaz. Ak by to neurobil, je zodpovedný za spôsobené škody, najmä ak príkaz je odplatný. Ak značne prekročí hranice príkazu, zhreší, no zisk ako aj škodu musí znášať. Inakšie zisk patrí príkazcovi; iba ak by ho bol nadobudol mimoriadnym úsilím, vtedy čiastka patrí jemu.

Príkazca má splniť všetky záväzky, vyplývajúce z príkazu, pravda, ak neprekročia hranice príkazu. Má uhradiť nevyhnutné a osožné výdavky príkazu aj vtedy, ak príkaz nebol úspešný. Ak by sa to stalo z viny príkazníka, on je zodpovedný za škody. Má nahradiť škody, vyplývajúce priamo z príkazu, nie však vyskytnuvšie sa náhodou.

Príkaz *zaniká* dohodou oboch strán, odvolaním príkazcu, jeho smrťou, odstúpením, alebo smrťou príkazníka, ak inakšie nebolo ustanovené smluvou.

Ak niekto obstaráva veci iného bez príkazu, hovoríme o *bezpríkaznom zaobstarávaní*. Môže sa to stať s interpretatívnym sú-

⁴⁸² Messner, Die soz. Frage der Gegenwart, Innsbruck Tyrolia 1934, 428

hlasom majiteľa, ako keď niekto vezme do opatery cudzie potulujúce sa domáce zviera, alebo bez takého súhlasu. V prvom prípade obstarávateľ je povinný starať sa o vec ako príkazník. Je zodpovedný za škody z vlastnej viny. Môže si však žiadať náhradu za nevyhnutné alebo osožné výdavky. V druhom prípade obstarávateľ sa neoprávnene miešal do cudzích vecí, a preto môže byť zodpovedný za zavinené škody. Nevyhnutné a osožné výdavky je však povinný uhradiť majiteľ.

Predaj-kúpa je smluva o odovzdaní vecí za peniaze. Je to *konsensuálna* smluva, hoci sa dovŕšuje iba odovzdaním veci, resp. platením za ňu. Avšak vlastníctvo sa prenesie iba odovzdaním veci. Preto do toho času vec prináša ovocie alebo sa kazí, ba aj zničí pre predávajúceho, pre kupujúceho iba vtedy, ak on je na vine, že vec ešte neprešla do jeho vlastníctva.

Predať a kúpiť sa môžu veci, ktoré majú cenu a môžu meniť majiteľa, ak, pravda, to nezakazuje osobitný zákon. Teda nielen skutočne už jestvujúce veci, ale aj nádejné ako ovocie stromu, ktorého ešte niet, ryby, ktoré ešte nie sú chytené atď. Ale kúpiť sa môžu aj nehmotné veci, ako práva a úvery, ktoré sa vzťahujú na hmotné veci, napr. právo užívať isté dôchodky. Pravda, každý môže prediť iba vlastnú, nie cudziu vec.

Cena je hodnota veci, vyjadrená peniazmi. Cena je *spravodlivá*, ak zodpovedá hodnote, inakšie je *nespravodlivá*. Môže byť trojaká: *legálna*, *obecná* a *konvencionálna*. *Legálna* je ustanovená zákonom (maximálne ceny). Je obyčajne spravodlivá, lebo ju ušatľuje vrchnosť, ktorú treba poslúchať. Avšak môže sa stať aj nespravodlivou, ak okolnosti sa podstatne zmenia (neočakávaná ponuka tovaru), alebo ak väčšina obyvateľov ju nezachováva, a to s tichým súhlasom vrchnosti. *Obecná* cena sa ušatľuje odhadnutím obecnstva. Volá sa tiež tržná, lebo sa určuje na trhu. Jej regulátorom je ponuka a popyt. Nie je matematicky ušatlená. Môže byť *najvyššia*, *najnižšia* a *stredná*, čo tiež nie je matematicky ušatlené. Čím vyššia je suma, tým väčšie výkyvy sú prípustné. Ak vec stojí 5, najvyššia cena je 6 a najnižšia 4; ak stojí 10, najvyššia je 12, najnižšia 8; ak stojí 50, najvyššia je 55, najnižšia 45; ak stojí 100, najvyššia je 110, najnižšia je 90 atď. Ak niet legálnej ceny, predávajúci a kupujúci môžu sa dohodnúť

na obecnej cene, a to najvyššej, strednej, alebo najnižšej, lebo v tomto prípade cenu určuje verejná mienka, ktorá je obyčajne dobrým vodidlom v týchto veciach. Niekedy je však dovolené predat' tovar za cenu vyššiu, ako je najvyššia a kúpiť za nižšiu, ako je najnižšia. Býva to v týchto prípadoch: 1. Ak predávajúci príliš lipne na veci (pretium affectionis), môže ju drahšie predat', lebo v jeho očiach má vyššiu cenu; ak sa jej zriekne, je spravodlivé, aby dostal za to náhradu. 2. Ak vec je nová (rané ovocie), zriedkavá, vzácna, tiež sa môže drahšie predat'. 3. Ak sa vec predáva v malom, tiež sa môže zvýšiť cena, inak predávajúci nemá z nej dostatočného zisku. 4. To isté sa môže urobiť, ak sa neplatí ihneď, ako úroky zo sumy. Zakazuje sa čierny obchod, ak ide o články dennej spotreby pre široké masy. Inakšie je to iba lex poenalis. Cena sa môže aj snížiť pod najnižšiu, ak ponuka je mimoriadne veľká alebo ak predávajúci s tým súhlasí z nejakého dôvodu. Ak cena nie je ustálená ani zákonom ani trhom, možno sa o nej *vzájomne dohodnúť* (konvencionálna cena). Za takúto cenu sa predávajú veľmi cenné veci, ako umelecké diela, vzácne skvosty, zriedkavé starožitnosti, ako aj veci upotrebované (staré šaty, knihy atď.). Táto cena je spravodlivá, pravda, okrem prípadu, že by bola veľmi veľká, lebo sa na nej dohodli. Ak sa takáto vec kúpi lacnejšie, lebo len málokto pozná jej hodnotu, kúpa je platná, lebo obecne sa hodnotí ako vec menšej hodnoty. Ale ak sa všeobecne posudzuje ako hodnota, lebo predávajúci nepozná jej hodnotu, kúpa je neplatná, lebo predávajúci je v podstatnom omyle o veci. Ak hodnota je skrytá (zlatý prsteň vsýty do obnoseného kabáta), patrí tomu, kto ju prv nájde a si ju osvojí, teda kupujúcemu.

Predávajúci je povinný odovzdať vec čím skôr podľa zvyku alebo v dohodnutom termíne. Má ju odovzdať v tom stave, v akom ju kupujúci kúpil. Má prezradiť kupujúcemu všetky podstatné vady. Iné vady musí prezradiť, ak sa kupujúci na ne pýta, alebo k nim viaže svoj nesúhlas, ak vec nie je pre kupujúceho osožná, alebo je dokonca preňho škodlivá. Avšak nie je povinný prezradiť menšiu vadu, ak je celkom zjavná, takže môže predpokladať, že ju kupujúci zbadal; výnimkou je prípad, ak by ju kupujúci vôbec nevedel posúdiť a ak mu vec jednako vyhovuje.

Ak by predávajúci nesplnil tieto svoje povinnosti, je povinný predaj rozviazať, alebo aspoň cenu znížiť a nahradiť škody, ktoré svojím počínaním hriechne zaviniť.

Kupujúci je povinný platiť aspoň najnižšiu spravodlivú cenu, inakšie sa nezachová dohovor. Ak hodnota veci je neznáma nelen jemu, ale aj predávajúcemu, smerodajná je dohodnutá cena, lebo v tomto prípade obidvaja súhlasia s rizikom. Je povinný platiť cenu v dohodnutom termíne, na dohodnutom mieste a dohodnutým spôsobom. Ak to neurobí, je zodpovedný za škody. Je povinný hradíť potrebné alebo osožné výdavky predávajúcemu, ak neprevzal vec v určenom čase, na určenom mieste a určeným spôsobom.

Výsadný predaj je *monopol*. Spočíva v tom, že predáva iba jedna alebo niekoľko osôb. Môže byť zákonný alebo faktický podľa toho, či sa opiera o zákon alebo o fakt. Zákonný zas môže byť verejný alebo súkromný, podľa toho, či monopol má štát alebo súkromná osoba.

Verejný monopol je *dovolený* z úmernej príčiny. Takouto príčinou sú potrebné štátne príjmy. Takýto monopol má u nás štát na predaj tabaku, soli. Aj súkromný zákonný monopol je prípustný, ak je na to dôvod. Takýto monopol majú vynálezcovia (patent). Je to odmena, ale aj povzbudenie vynachádzať nové, spoločnosti osožné veci. Aj súkromný monopol môže byť *dovolený*. Je však *nedovolený*, ak predávajúci nespravodlivým spôsobom (podvodom, lžou atď.) zabráni, aby sa tovar dostal vo väčšom množstve na trh a tak konzumenti sú nútení kupovať u neho. To isté treba povedať, ak takým istým spôsobom tovar predáva nad najvyššiu cenu. Ale nezhrší, ak skúpi všetok tovar v kraji a predáva ho za spravodlivú cenu. Nezhrešia ani remeselníci istého kraja, ak sa napr. pekári medzi sebou dohodnú, že nebudú svoj tovar predávať pod najnižšiu cenu, ktorá je ešte spravodlivá. Dnes je to často aj zbytočné, lebo štát kontroluje ceny. Ak sa to robí vo veľkom, hovoríme o syndikátoch, trustoch, ringoch, karteloch, ktoré môžu znamenať v hospodárskom živote nebezpečný diktát (USA).⁴⁹³ Preto socializácia sa usiluje

⁴⁹³ Vašek, Spravedlnost v živote hospodárskem, Praha, Čsl. A. Tisk. 1931, 224.

ich odstrániť, keďže sú vyslovenými prostriedkami kapitalizmu na úkor obecného blaha.

Dražba je verejný predaj, pri ktorom sa vec predá tomu, kto ponúkne viac. Je dobrovoľná alebo nútená podľa toho, či sa prevádza voľne z vlastnej iniciatívy, alebo nevyhnutne, z príkazu sudcu. Obyčajne je spravodlivá cena, ktorá sa takto dosiahne, ak nejde o podvôd. Podvodu môže sa dopustiť *predávajúci*, ak zatají skrytú vadu veci, ktorú by mal prezradiť, alebo ak najme fiktívnych licitátorov, ktorí ženú cenu do výšky. Ak by však dražba bola nespravodlivá, mohol by to urobiť, keďže sa mu krivdí. Inakšie by sa prehrešil proti implicitnej smluve, ktorá je medzi ním a kupujúcim, a nemohol by si ponechať cenu. Nemôže vystavenú vec po dražbe zameniť za horšiu, ale musí ju odovzdať v tom istom stave. Musí sa uspokojiť aj s najnižšou cenou, lebo tým, že privolil k dražbe, súhlasil aj ekvivalentne.

Kupujúci sa musia chrániť iným násilím alebo podvodom brániť, aby licitovali, alebo aby neponúkli väčšiu cenu. Tým by sa prehrešili nielen proti ostatným licitátorom, ale aj proti predávajúcemu, lebo užívali by nespravodlivý prostriedok a boli by povinní škodu nahradiť. Iných môžu iba prosiť, aby nelicitovali, alebo aby neponúkali vyššiu sumu, ak je aspoň najnižšia, ba môžu sa o to s nimi aj dohodnúť, lebo na to majú právo.

Vyvolávač nesmie vykonať dražbu v takom čase, v ktorom sa predvída, že bude málo uchádzačov. Nesmie prv prisúdiť vec, ako je ustanovené (po treťom vyvolaní). Inakšie je zodpovedný za škody.

Ak v nejakom kraji dražba sa koná ako obyčajný predaj, treba sa podľa toho správať a zachovať vyššie stanovené pravidlá o predaji-kúpe.⁴⁸⁴

V *nájomnej smluve* jedna strana (prenajímateľ) prepustí určitú vec za určitú odplatu (nájomné) na čas do užívania druhej strane (nájomníkovi). Ak je vec plodonosná a prepustí sa nielen do užívania, ale aj do požívania, hovoríme o *árende*. Prenajímateľ je povinný prezradiť skryté škodlivé vady veci. Má odovzdať vec v stave, o akom sa dohodli. Je povinný platiť všetky verejné

⁴⁸⁴ Aertnys-Damen, Theol. Mor. I, 579.

dávky z predmetu nájmu. Je povinný znášať všetky mimoriadne výdavky na udržiavanie predmetu.

Nájomník je povinný predmet po určitom čase vrátiť. Má znášať bežné náklady spojené s užívaním. Má riadne platiť nájomné podľa dohody alebo podľa miestneho zvyku. Za to môže užívať predmet podľa dohody alebo podľa miestneho zvyku, pričom ho má šetriť, ako keby bol jeho vlastníkom. Ak mal značné škody pre suchotu, vojnu a pod., môže žiadať zníženie árendy, no nie vtedy, ak árenda bola dlhotrvajúca, takže rozdiely v príjmoch a škodách sa vyrovnávajú.

Nájomný pomer *zanikne*, ak zanikne predmet nájmu, ak ho prenajímateľ zruší pre neplatenie nájomného alebo pre podstatné zneužívanie objektu, taktiež ak nájomník nemôže užívať predmet. Konečne zanikne po uplynutí času, zpravidla na základe výpovede.

V *smluve o práci* jedna strana (zamestnanec) sa zaväzuje za mzdu (plat) konať prácu pre druhú stranu (zamestnávateľ). V tejto smluve teda zamestnanec dáva k dispozícii inému vlastné pracovné sily. Za to dostáva mzdu alebo v naturáliách, alebo v hotovosti podľa dohody.

Zamestnanec je povinný konať prácu statočne, bez zaháľania. Zamestnávateľ zas má svedomite plniť svoju platovú povinnosť, ale iba vtedy, ak zamestnanec prácu konal. Avšak ak zamestnávateľ je na vine, že prácu nekonal, patrí zamestnancovi mzda. Pritom sa odráta, čo inde zarobil za ten čas atď. Zamestnanec má nárok na mzdu v prípade choroby, úrazu alebo inej prekážky, ktorú nezavinil ani úmyselne, ani veľkou neobalnosťou.⁸⁴⁵

Pracovný pomer môže *zaniknúť* uplynutím času, výpoveďou a predčasným zrušením z dôležitého dôvodu. Ak zamestnanec bezdôvodne vystúpil z práce, je povinný vrátiť sa a nahradiť škodu. Ak zamestnávateľ bezdôvodne zrušil pomer, je povinný platiť zvyšok mzdy zamestnancovi.

Ak sa stránky dohodnú nie o konaní práce v istom čase, ale o prevádzaní určitého diela, ako o ušití šiat, postavení domu

⁸⁴⁵ Viac v zák. č. 244/1922 Sb. z. a n.

atď., hovoríme o *smluve o diele*. Zhotoviteľ sa zaväzuje zhotoviť dielo, zadávateľ dať odplatu.

Zhotoviteľ je povinný zhotoviť vec podľa smluvy z dohodnutého materiálu, dohodnutým spôsobom atď. Ak by to neurobil, je zodpovedný za nedostatky a nemôže si nárokovať úplnú odplatu. Môže byť zodpovedný aj za prípadné škody.

Zadávateľ je povinný zaplatiť odplatu v dohovorenom čase, obyčajne ihneď po odovzdaní diela. Inakšie musí platiť úroky z omeškania. Povinný je dať odmenu aj vtedy, ak dielo z jeho viny nebolo dokončené. Ak zhotoviteľ všetky podmienky splnil, zadávateľ je povinný prevziať dielo.

Spoločenskou smluvou dvaja alebo viacerí ľudia sa zaväzujú, že všetci prispedia určitým spôsobom na dosiahnutie istého spoločného cieľa. Cieľ môže byť hocikaký majetkový. Musí však byť dovolený. Smluva musí určiť, aký má byť príspevok na spoločný cieľ, či peňažitý, naturálny, pracovný atď. Má určiť aj pomer ku spolku. Ak to nie je riešené, rozumie sa rovnaký. Spoločnosť nie je právnickou osobou, ale súhrnom spoločníkov. Preto záväzky spoločnosti sú pomerne a nie solidárne.

Každý spoločník musí riadne splniť svoj príspevok. Inakšie je zodpovedný za škodu a musí platiť úroky z omeškania. Škodu však môže nahradiť aj väčším úsilím na spoločnej veci. Každý z nich však môže žiadať náhradu výdavkov, ktoré znášal na prospech spoločnosti. Povinný je starať sa o vec spoločnosti ako o vlastnú. Nesmie v tom istom odbore spoločnosti konkurovať. Konečne môže si žiadať zo zisku svoj podiel, ale musí aj pomerne znášať stratu. Ak nie je inakšie ustálené, rozumejú sa rovnaké čiastky.

Spoločnosť môže zaniknúť, ak jej cieľ je neuskutočniteľný, ak uplynie dohodnutý čas, výpoveďou, vylúčením člena z dostatočnej príčiny, jeho smrťou, alebo neschopnosťou disponovať vlastným majetkom.

Zámenná smluva spočíva v tom, že jedna strana sa zaväzuje previesť na druhú istý predmet za výmenu iného predmetu. Môže sa to stať s akýmikoľvek vecami, napr. keď ovca sa zamení za kozu (pôvodný spôsob obchodovania). Najčastejšie sa to dnes robí s peniazmi tak, že veľké sa zamenia za drobné (stov-

ka za 10 kusov desaťkorunoviek), alebo tak, že peniaze sa poukážu v A, aby boli vyplatené v B.

Zo zámennej smluvy možno mať zisk, ktorý sa dohodne alebo ustáli zvykom, a to za písomnú prácu pri poukaze, za vydržiavanie osobníctva, miesta atď., zmenárne, za riziko, s ktorým je spojené poukazovanie atď.

bb) Herné smluvy.

Najjasnejšie vidieť podstatu hernej smluvy v samej hre, v ktorej sa hráči zaväzujú, že vyloženú vec odovzdajú víťazovi. Hra môže byť technická, v ktorej rozhoduje technická šikovnosť (napr. pri kolkoch), náhodilá (pri hre v kocky) a smiešaná, kde vplýva i jedno i druhé (hra v karty).

Aby hra bola *spravodlivá* a aby si víťaz mohol ponechať výhru, treba splniť tieto podmienky: 1. Aby hra bola slobodná. A nie je ňou, ak hráme s deckom, choromyselným, opitým, ktorí neužívajú svoj rozum. Ak niekto bol nútený do hry, môže si výhru ponechať, ale nemusí platiť prehru, lebo sa mu stala krivda. 2. Aby hráči mohli disponovať tým, čo vo hre vystavujú. Hráč naslepo, ktorý keby prehrál, nemal by z čoho platiť, nemôže si výhru ponechať, keďže je nespravodlivá. 3. Aby bola rovnosť nádeje výhry medzi hráčmi. Preto ak výborný hráč hrá so slabým, nemôže si výhru ponechať a slabý nie je povinný mu ju odovzdať, iba ak by o tom vedel, že hráč je znamenitý a predsa s ním hral, lebo v takomto prípade nestala sa mu nijaká krivda. Inakšie treba posúdiť vec, ak o tom nevedel, alebo ak výborný hráč ho podvodom uviedol do tohto omylu. 4. Aby výherca neužíval zakázané triky (poznačenie karát a pod.). Avšak môže simulovať strach, aby posmelil druhého atď. Tu sú smerodajné prijaté pravidlá.

Aby hra bola nielen spravodlivá, ale aj *dovoľená*, je potrebné: 1. Aby sa konala s pravým úmyslom. Obyčajne je to úmysel zábavy, ktorá, pravda, má zodpovedať času, miestu, stavu, osobe atď. Túžba po zisku ešte nerobí hru nemorálnou, iba ak by bola spojená s nebezpečenstvom utrátiť celý majetok, alebo jeho veľkú časť, ako to býva v herniach (Monte Carlo). Preto štát

by nemal trpieť takéto ustanovizne, a to ani vtedy nie, keby preň znamenali veľký dôchodok. 2. Aby vyložená suma nebola veľká, inak zhrešíme márnosťou, čo môže byť spojené aj s inými neresťami, ako odtíňaním potrebných peňazí pre výživu rodiny atď. Takáto hra však nie je nespravodlivá, iba nedovolená. Preto výherca si môže sumu ponechať. Keďže však niektorí autori, medzi nimi aj sv. František Salézsky,⁴⁸⁶ považujú takúto hru za nespravodlivú, ten, čo prehral, mal by sumu odoprieť. To isté treba povedať o zisku z hazardných hier. Sú zakázané, ale nie sú nespravodlivé, ak sa zachovávajú podmienky vyššie spomenuté.

Štát vo všeobecnosti nepriznáva právnu oporu herným ziskom, a to pravdepodobne preto, aby nepodporoval hry, v ktorých hrajú o peniaze. Mnohé štáty isté hry (hazardné) zakazujú a sťahujú. No nie je to všeobecné. Tak napr. v Taliansku nie je zakázaná nijaká hra.

Hrou je aj *loteria*, čiže smluva, v ktorej viacerí prispievajú určitou sumou, aby získali vyloženú vec, ktorá sa medzi nimi vylosuje. Aby loteria bola spravodlivá, je potrebné: 1. Aby bola rovnosť medzi príspevkom a nádejou víťazstva. Teda čím viac je uchádzačov, tým menší musí byť poplatok. 2. Aby pri losovaní nenastal podvod. V takom prípade víťaz si nemôže ponechať vyhratú vec.

Pre nebezpečenstvo zneužitia súkromná loteria sa povoľuje iba pod štátnou kontrolou, štátna však ipso facto sa koná pod jeho dozorom.

Aj na burze možno hrať. Je to ustanovizeň štátom kontrolovaná, ktorá usmerňuje ceny tovarov, obligácií, prevádzajúc rozličné peňažné transakcie. Prvá burza — zdá sa — bola zriadená štátnou autoritou v Lyone už v stredoveku. V Paríži bola založená na začiatku XIV. stor. za Filipa Krásneho. Dnes ju má každý štát, lebo ju potrebuje pre vývin hospodárskeho života.

Na burze hrajú hlavne *dvojakým spôsobom*. Prvý spôsob záleží v tom, že tovar alebo hodnota sa dnes kúpi za bežnú cenu. Ale ani tovar ani hodnota sa dnes neodovzdá, ale iba v deň likvi-

⁴⁸⁶ Philothea, časť 3. hl. 31.

dácie, ktorým je 15. alebo posledný v mesiaci (marché a terme). Kupujúci dúfa, že v ten deň dostane viac, preto operuje à la hausse (do výšky), predávajúci zas očakáva, že cena klesne, a preto špekuluje à la baisse (na sníženie). Každý teda čaká od termínu zisk. V deň likvidácie sa často neodovzdá tovar, ani sa cena nevypláca, ale iba rozdiel, a to predávajúcemu alebo kupujúcemu podľa toho, či cena klesla alebo stúpila. Často sa stáva, že predávajúci a kupujúci nereprezentujú ani hodnotu, ani cenu (à découvert). V tomto prípade však i jeden i druhý musia mať z čoho platiť rozdiel (le report et le deport). Druhý spôsob záleží v tom, že napr. kupujúci si dnes rezervuje právo odskočiť v určitý deň pred dňom likvidácie (napr. 3. deň), za čo mu dnes predávajúci platí istú prémii (marché libre a prime), alebo predávajúci si vyhradzuje toto právo za istú prémii. I jeden i druhý môžu stratiť prémii, ale môžu vyhrať aj zisk.

Burzové špekulácie nie sú zásadne zakázané, ak sa zachovávajú pravidlá. Môžu sa však stať hriechmi: 1. že sa v nich stratí veľká suma, potrebná na výživu rodiny, platenie dlžôb atď.; 2. že sa užívajú pre zisk nespravodlivé prostriedky, ako je lož, vyvolávanie stávk, aby takto cena stúpila alebo klesla; 3. že sa skúpí veľké množstvo tovaru, potrebného na živobytie (obilie, cukor atď.), aby cena stúpala, čo však ohrozuje výživu obyvateľstva atď.

Stávka je smluva, pri ktorej dvaja alebo viacerí, dohadujúc sa o pravde alebo o skutočnosti nejakej udalosti, sľubujú víťazovi odmenu. Stávka zásadne nie je zakázaná. Aby však bola spravodlivá, treba, aby sa hádalo o tej istej veci, aby pre obidve strany bola neistá, aby sa aspoň jedna strana zaviazala, že dá odmenu, a to tým väčšiu, čím je istejšia svojou pravdou. Preto ak niekto je presvedčený o pravde a pretvaruje sa, že nie je, stávka je nespravodlivá a nemôže si odmenu ponechať. Ale ak druhého uisťuje, že je presvedčený o pravde, ale tento sa predsa stavia, môže si výhru nechať, lebo volenti non fit iniuria (súhlasiacemu sa nekrivdí).

Stávka je nielen spravodlivá, ale i dovolená, ak sa týka pozitívnej alebo aspoň indiferentnej veci. Preto nie je dovolené stavať sa o to, či druhý má odvalu kradnúť, zjesť alebo vypíť veľké

množstvo jedla alebo nápoja. Taká stávka je neplatná. Ale ak druhý to predsa urobí, patrí mu odmena, ako sme vyššie povedali o smluve o nemravnom čine. Stávka je nedovolená aj vtedy, ak sa ňou premárnia peniaze, alebo ak sa koná v okolnostiach ako sú zvady, nádavky a pod.

K herným smluvám patrí aj *poistenie*, hoci to nie je hra, ale celkom vážna vec. S hrou má spoločné to, že splnenie záväzku závisí od náhodilej udalosti, ako požiaru, krupobitia, choroby atď. Poistenie je smluva, v ktorej sa jedna stránka zaväzuje za prémie poskytnúť pomoc druhej v prípade nehody. Podľa druhu nehody rozoznávame rozličné poistenia: proti chorobe, invalidite, úrazu, krupobitiu atď.

Aby táto smluva bola *spravodlivá*, treba: 1. aby prémie bola úmerná nebezpečenstvu. Za poistenie dreveného domu proti požiaru treba viac platiť ako kamenného, v ktorom sú iba niektoré čiastky z dreva. 2. Aby sa nebezpečenstvo po uzavretí smluvy nezvýšilo napr. tým, že v dome poistenom proti požiaru, sa nahromadí slama a pod. 3. Aby nebezpečenstvo bolo opravdivé a obidvom stránkam známe. Neplatné je poistenie zvieratá, ktoré bez vedomia poistného medzitým zahynulo. 4. Aby poisťujúci mal z čoho poistenú sumu zaplatiť. Nie je treba, pravda, aby mohol vyplatiť napr. cenu všetkých proti požiaru poistených domov, lebo to je vytvorené, aby všetky razom zhorely do tla, ale musí mať toľko, koľko je potrebné, aby zadosťurobil pravdepodobným potrebám. Inakšie smluva je neplatná pre nerovnosť.

Civilné zákony obyčajne usmerňujú poistenie, ktoré dnes je veľmi rozšírené. Keďže tieto zákony vo všeobecnosti dopĺňujú prirodzený zákon, zaväzujú vo svedomí okrem prípadov, kde je jasné, že odporujú prirodzenému zákonu. Podľa toho poisťovňa nie je povinná uhradiť škody, zavinené hrubou nedbalosťou poistenca alebo jeho blízkych príbuzných. Ak tretí zaviniť škodu, napr. podpálil dom, poisťovňa je povinná nahradiť škodu, lebo dom poistenca naozaj „náhodou“ zhorel, no podpaľáč musí zas odškodniť poisťovňu. Poistenec nemá právo na náhradu väčšej škody, než akú skutočne utrpel. To ustáli odhadca. Ak by však odhadol väčšiu náhradu, poistenec nie je povinný protirečiť, lebo odhadca je odborník a vie to lepšie.

Osobitným druhom je *životné poistenie*. Má dve formy: Prvá záleží v tom, že poistený platí spoločnosti ročite istú sumu s výhradou, že spoločnosť mu vyplatí istú sumu, keď dovŕši určitý vek. Ak pred tým vekom poistenec zomrie, spoločnosť nemá nijakého záväzku. Vlastne len táto forma je životným poistením, keďže dojednanú sumu poistenec dostane za živa. Druhá forma záleží v tom, že poistenec platí ročite prémii, aby po jeho smrti spoločnosť vyplatila jeho vdove alebo dedičom dojednanú sumu. V tom prípade spoločnosť musí vždy platiť, lebo raz každý umrie.

Aby spoločnosť zistila *pravdepodobnosť úmrtia* a tak aj svojho rizika, predkladá pri uzavretí smluvy dotazník, ktorý poistenec musí svedomite vyplniť. Ak by podstatnú okolnosť, ktorá môže vplývať na trvanie jeho života, dobromyseľne alebo zloomyseľne zatajil, smluva je z prirodzeného práva neplatná. Ale ak ju zatajil dobromyseľne, má právo na vrátenie premie, inak prepadne ako trest. Ak by vada bola prechodná, smluva je platná, hoci štatút spoločnosti vyhlasuje každú smluvu za neplatnú, v ktorej sa niečo zatají. No v tom odporuje prirodzenému právu, a preto poistenec by nebol vo svedomí tým viazaný do sudcovho rozsudku. Sudca však súdi podľa štatútu, a preto po rozsudku by sa poistenec musel podvoliť. Spoločnosť sa však obyčajne zrieka nároku, ak poistenec plnil svoje záväzky aspoň päť rokov a toho sa môže držať aj poistenec: je to istá kompenzácia. Ak by však vada, hoci podstatná, bola neznáma aj lekárovi spoločnosti aj poistencovi, smluva je platná, lebo ak vedie k predčasnej smrti, čo do výsledku je to to isté, ako keby smrť nastala náhodou (pri železničnom nešťastí). Poistenec nie je povinný odpovedať na otázky, týkajúce sa skrytých mravných pokleskov, ako onanie atď., lebo to značne difamuje, proti čomu má právo sa brániť, na druhej strane zas takéto poklesky sa ukazujú aj navonok; ak ich lekár spoločnosti nezbadá, je to jeho chyba.

V modernom štáte preberá poistenie ľudského života sám štát, čo možno iba schvaľovať, keďže štát je najsilnejšou poisťovacou spoločnosťou. Jeho zamestnanci sú poistení pre prípad choroby, úrazu a pod. U nás osobitný zákon poisťuje každého pracujúceho

pre prípad neschopnosti pracovať, najmä v starobe, čo možno iba víťať. Tarchy budú znášať poistenec, zamestnávateľ a štát. Poistnú sumu si môže každý ponechať, ak sa stal skutočne neschopným pracovať, alebo starým. Ale ak sa úraz nestal, iba sa predstiera, poistenec nemá právo na sumu a musí ju vrátiť. Vhodným spôsobom môže sa to urobiť tak, že sa rozdelí medzi chudobných, o ktorých sa tiež má starať štát, takže kto dáva chudobným, dáva štátu.

e) Práca.

Najhlavnejší spôsob nadobudnúť vlastníctvo je práca, na ktorú má každý občan právo. (Čs. ústava § 26 b.) Prvý príkaz, ktorý dal Boh človekovi po páde do hriechu, bol príkaz práce,⁴⁹⁷ ktorou si zaistí živobytie, ale si nadobudne aj vlastníctvo, ktoré je potrebné pre život: „Či nevidíme sami — pýta sa Pius XI. — že nesmierne statky, z ktorých pozostáva ľudské bohatstvo, tvoria sa v rukách pracovníkov, vychádzajú z týchto rúk, ktoré alebo samy pracujú, alebo sa vyzbrojujú nástrojmi, alebo strojmi a tak podivuhodne stupňujú svoju výkonnosť? Je známe, že ešte ani jediný národ sa nedopracoval z biedy a nedostatku k lepšej a hojnejšej zámožnosti, iba keď sa spojila nesmierna práca občanov, a to aj tých, ktorí robia pracovné plány a riadia prácu, aj tých, ktorí rozkazy vykonávajú.“⁴⁹⁸

Teda práca je nielen *fyzická*, ale aj *duševná*. Obidve sú opravdivé práce, lebo pri obidvoch sa človek namáha. Duševná predpokladá iba ducha. Telesná aj hmotu, na ktorej pracujeme. Čistá telesná práca bez hmotného podkladu je iba neplodný telocvik, nie však užitočná práca, ktorá vytvára hodnoty. Hmota však niekomu patrí. Preto práca nemôže byť jediným zdrojom hodnôt. „Najusilovnejšia námaha by bola márna a bezúspešná — hovorí Pius XI. — ba nebolo by sa mohlo k nim prikrčiť, ak by Boh, Stvoriteľ vesmíru, vo svojej добрote nebol prv daroval bohatstvo prirodzených prostriedkov, statkov a prírodných síl. Lebo pracovať znamená na nich alebo pomocou nich vykonávať čin-

⁴⁹⁷ Gn 3, 17, 19.

⁴⁹⁸ Quad. anno n. 53.

nosť." Je teda nesprávne pripisovať iba kapitálu alebo iba práci to, čo je dosiahnuté spojením oboch.⁴⁸⁹ „Nemôže byť kapitál bez práce, ani práca bez kapitálu.“⁴⁹⁰

Cirkev teda odsudzuje kapitalizmus, ktorý bez práce zveľaďuje kapitál čiže bohatstvo, ale aj náhľad, že iba práca, najmä telesná, znamená hodnotu. Inakšie dnes už niet rozumného človeka, ktorý by hájil jeden alebo druhý z dvoch extrémov.

B) Porušenie vlastníctva.

Vlastníctvo sa môže porušiť: 1. *krádežou*, 2. *poškodením*. Rozdiel medzi obidvoma je ten, že krádežou vinník niečo získa, kým poškodením nie. V obidvoch prípadoch vlastníčkovi sa krivdí. No preto je treba, aby sa vlastník proti nim spieral, lebo ak to nerobí, súhlasí s tým a nekrivdí sa mu.

1. Krádež.

Krádež je *tajné odňatie cudzej veci majiteľovi odôvodnene sa spierajúcemu*. Teda nie je krádežou, ak sa odníma žartovne, lebo majiteľ sa nemôže proti tomu rozumne spierať. Ani to nie je krádežou, ak zamestnanec bezprávne nedostane mzdu od zamestnávateľa a potajomky sa kompenzuje z jeho vlastníctva, lebo zamestnávateľ sa môže síce proti tomu spierať, ale nie odôvodnene, keďže nekoná svoju povinnosť. Krádež môže byť nielen jednoduchá, ale aj *kvalifikovaná*. Napr. ak je vec svätá, spácha sa aj svätokrádež. Ak sa vec odníma nie tajne, ale zjavne, fyzickým alebo morálnym násilím, je reč o lúpežníctve, ktoré je hriechom nielen proti vlastníctvu, ale aj proti osobnej slobode.

Krádež je hriechom proti *smennej spravodlivosti*, a preto v ťažkej látke je ťažkým hriechom. Preto sa zakazuje už v Desatore a sv. Pavol spomína krádež medzi hriechami, ktoré vylučujú z kráľovstva Božieho.⁴⁹¹ Látka však môže byť ťažká dvojako: relatívne a absolútne. *Relatívne ťažká* určitému majiteľovi spô-

⁴⁸⁹ Tamtiež.

⁴⁹⁰ Rerum Novarum n. 15.

⁴⁹¹ 1 Kor 6, 10.

sobí veľkú škodu, *absolútne ťažká* nezavini ťažkú škodu určitému majiteľovi (jednotlivcovi, rodine), ale spoločnosti. Nie je ľahko určiť ani relatívne ani absolútne ťažkú látku. Vo všeobecnosti môžeme povedať so sv. Alfonzom: *Relatívne ťažká* je suma, ktorú človek potrebuje na jeden deň na primerané vydržanie seba a svojej rodiny, rátajúc do toho nielen jedenie, ale aj ošatenie, byt, ba aj čestné rozptýlenie,⁴⁹² lebo žiť bez týchto vecí čo len jediný deň je ťažké. Autori aj udávajú, čo je relatívne ťažká látka pre celkom chudobného, stredne majetného, bohatého a veľmi bohatého. Keďže hodnota peňazi sa dnes rýchlo mení, je to málo praktické. Len toľko môžeme povedať, že dnes aj 100 Kčs u stredného jednotlivca môže byť veľa, hoci to sotva stačí na primerané denné stravovanie. Iní zas uvádzajú ako meradlo denný plat poškodeného, hoci dnes zriedka stačí na živobytie. Látka *absolútne ťažká* je hodnota, ktorej krádež by znamenala veľkú škodu pre spoločnosť, ak by bola zakázaná iba pod všedným hriechom, hoci by sa stala najbohatšiemu človekovi, lebo všedný hriech sa ľahko spácha. Okrem toho nie je dovolené zbohatnúť z cudzieho majetku, a to pod ťažkým hriechom, nehľadiac na to, či majiteľ je chudobný alebo bohatý.⁴⁹³ Ale tu je ešte ťažšie určiť výšku ťažkej látky. P. Arendt myslel, že je ťažká suma, ktorú zarobí človek stredného stavu.⁴⁹⁴ Iní to presnejšie určujú a hovoria, že ťažká látka je 10 amerických dolárov, čiže 100 zlatých talianskych lír, 50 zlatých našich korún, teda asi 500 Kčs terajších, s čím možno súhlasiť.

Malá látka sa môže stať veľkou 1. *úmyslom* malými krádežami dôjsť k veľkej, ako keď zamestnanec, chcúc získať 1000 Kčs, ukradne denne 1 Kčs, aby to majiteľ nezbadal. Keďže úmysel je ťažko hriešny, každý deň hreší ťažko. Ale všetky tieto ťažké hriechy smerujú k jednému, a preto pri spovedi stačí povedať: Ukradol som veľkú sumu. Ak krádež poškodzuje jedného človeka, nežiada sa väčšia látka ako obyčajne. Ak viacerých, žiada sa absolútne. 2. *Spoluúčinkovaním*, ak viacerí ukradnutím menšej veci spolu zaviniť veľkú škodu. Ak sa táto škoda stane jednému, ne-

⁴⁹² U. d. III. n. 527.

⁴⁹³ Th. a Jorio, Theol. Mor. II, 351.

⁴⁹⁴ Nouvelle revue theologique 1926, 123.

žiada sa na ťažký hriech väčšia látka, ak viacerým, látka absolútna. 3. *Znásobovaním*. Sluha, ktorý často ukradne maličkosť, zhreší všedne. Sotva však zbadá, že maličkosti už tvoria veľkú látku a neprestane kraďnúť, menšie látky sa spoja v ťažkú, ak medzi nimi niet veľkej prestávky. To isté treba povedať, ak malé krádeže sa páchajú nie proti jednému, ale proti viacerým, ako to býva u krajčírov, ktorí stále nechávajú si niečo z látky, ktorá by ešte mohla byť zákazníkovi osožná na záplaty (ak, pravda, niet opačného zvyku), a u obchodníkov, ktorí stále okrádajú v malom zákazníkov a p. Ak ide o jedného majiteľa, k ťažkému hriechu sa žiada väčšia látka, lebo majiteľ nepocíti škodu tak, ako keby sa stala naraz. Ak však ide o rozličných majiteľov, potrebná je absolútna látka.

Ak majiteľ *menej odôvodnene* sa môže spierať proti krádeži, k ťažkému hriechu je potrebná väčšia látka. To sa môže stať tým, že 1. okrádajúci je *príbuzný majiteľa* a tak tvorí s ním do istej miery celok. Sem patrí manžel, ak berie z majetku manželky bez jej súhlasu. Avšak na ťažkú látku treba väčšiu hodnotu ako pri obyčajných krádežiach. Podobne treba povedať o krádeži rodičov, ktorí neodôvodnene berú z majetku svojich detí, alebo ich poškodzujú v zákonitej čiastke. Tu je potrebná ešte väčšia látka na ťažký hriech, keďže syn je do istej miery „čiasťou otca“. Aj deti môžu spáchať ťažký hriech krádežou, ak odoberú rodičom značnú hodnotu proti ich vôli. Obyčajne musí to byť hodnota aspoň ešte raz taká veľká ako v iných krádežiach, keďže rodičia sa viac spierajú proti spôsobu (potajomky) ako proti samej veci, ktorá sa odníma. Často by deti tieto veci bez všetkého dostali, keby si ich žiadali. Preto sa môže ľahko predpokladať, že rodičia im náhradu odpustia. Ak sa vec skonsumovala (jedlo, nápoj), môže sa to predpokladať bez všetkého. Ak ešte jestvuje, ťažšie to možno predpokladať, a preto sa musí vrátiť, iba že by ju rodič výslovne nežiadal. 2. Aj proti krádeži *služobníctva* môže sa majiteľ menej spierať, ak ide o veci, ktoré sa nestrážila s prílišnou starostlivosťou, ako potraviny, nápoje, ak sa totiž skonsumujú, nie predávajú, a to iba v menšom množstve, lebo strava beztak patrí služobníctvu. Ak však kraďnú iné veci, ktoré sa starostlivo strážia, ako peniaze, šaty atď., niet rozdielu čo do ťaž-

kosti medzi nimi a cudzími. Všetci okrádajúci, ak sú povinní škodu nahradiť, môžu to urobiť nielen tým, že vec vrátia, ale aj tým, že budú usilovnejšie pracovať, snížia svoje nároky a pod. 3. Tým, že ide o veci, ktoré rastú takmer bez ľudskej práce, alebo sa nestrážia s toľkou starostlivosťou. Sem patrí ovocie. Preto nezhréšia tí, ktorí si odtrhnú jablčko alebo hrušku z cudzej záhrady; robotníci, ktorí zbierajú ovocie, ani vtedy nezhréšia, ak z neho viac zjedia, lebo majiteľ s tým mlčky súhlasí. Taktiež sa môžu zbierať huby, jahody, maliny v lesoch, ba možno ich aj predávať, lebo aj s tým majiteľ mlčky súhlasí. Pravda, ak by to zakázal, nebolo by to dovolené. V štátnych lesoch to obyčajne povoľujú za malý poplatok. To isté treba povedať o odpadkoch dreva a haluziach v takýchto lesoch. Obyčajne sa to povoľuje chudobným, pravda, s podmienkou, že nepoškodia stromčeky atď.

Niekedy sa stane, že tieto a iné osoby nedostanú od majiteľa to, čo im patrí, a preto sa môžu *potajomky kompenzovať*, vziať si to, na čo majú právo, a predsa nie je to krádež. Tajná kompenzácia je dovolená: 1. Ak niekto má na to isté právo, t. j. ak je isté, že bol nespravodlivo poškodený. Teda ak si niečo nárokuje iba z lásky, vernosti, alebo z povďačnosti iného, nemôže sa tajne kompenzovať. Ani vtedy nie, ak pochybuje, či má na to striktné právo, lebo vtedy *melior est conditio possidentis* (lepšie je položenie držiaceho, t. j. dlžníka). 2. Ak poškodený iným spôsobom, napr. súdom, nemôže prísť k svojmu právu, inakšie sa vec ľahko zneužije. 3. Ak sa predíde škode *dlžníka*, ktorý napr. myslí, že je ešte dlžený, zaplatí a tak vlastne zaplatí druhý raz. Tomu možno predísť tým, že mu povieme, že vec je už vyrovnaná, odpustená atď.

Druhý prípad, keď sa majiteľ nemôže odôvodnene spierať, nastáva, ak je niekto v *krajnej, alebo takmer v krajnej núdzi*. Niekto je v krajnej núdzi, ak mu hrozí nebezpečenstvo stratiť život (hladom, zimou atď.). Je takmer v krajnej núdzi, ak jeho núdza je blízka prvej, ako je nebezpečenstvo stratiť úd, nebezpečenstvo doživotného žalára, alebo upadnúť do nevyľiečiteľnej choroby atď. Inakšie núdza je ťažká alebo obyčajná. V *krajnej núdzi* má biedny potrebnú vec najprv žiadať. Ak ju nedostane, môže si ju vziať. Výnimku tvorí prípad, že by majiteľ bol

sám v krajnej núdzi a sám by ju potreboval, lebo vtedy má prednosť. Ak by majiteľ nechcel vec dať, biedny by ju mohol aj násilím vziať, lebo vtedy vec stane sa znova spoločnou, ako bola pôvodne, a to aj vtedy, ak by bola veľmi cenná, lebo život je hodnotnejší než hocikaká hmotná vec. Ak biedny je *takmer* v krajnej núdzi, môže to isté urobiť, ale iba vtedy, ak vec je obyčajná, inakšie niet pomeru medzi ňou a medzi biedou.⁴⁰⁵ Ak bieda je iba *ťažká*, nie je dovolené vziať si cudziu vec,⁴⁰⁶ iba ak by šlo o vec nepatrnú (krajec chleba, stravec hrozna), lebo v tomto prípade sa majiteľ nemôže odôvodnene spierať. Konečne ak núdza je *obyčajná*, nie je dovolené vziať si ani nepatrnú vec. V takom prípade by to bolo iba všedným hriechom, ale predsa hriechom. Inakšie by sa krádeže rozmnožili na škodu celej spoločnosti. Biedny si môže toľko vziať, koľko je potrebné, aby si utišil svoju biedu. Ak potom táto vec ešte jestvuje, je povinný vrátiť ju majiteľovi. Ak ju spotreboval (jedlo), má ju vrátiť, ak vo chvíli užívania mal nádej, že ju bude mať, inakšie nie je povinný vrátiť, ak k nej prišiel neočakávane.

2. Poškodenie.

Z poškodenia nevzniká škodcovi nijaký osoh, iba škoda inému. Poškodenie môže byť *hriešne* a *náhodilé* podľa toho, či sa činnosť stal dobrovoľne alebo len náhodou. Je hriešne, ak ním niekto spácha *teologický hriech*. Od teologického hriechu treba rozoznávať *právnú vinu*, t. j. právom zakázanú nedbalosť pri poškodzovaní. Táto právna vina môže byť *ťažko hriešna*, teda aj teologicky (hrubá nedbalosť), *ľahko hriešna* (menšia nedbalosť), ale aj bez všetkej teologickej viny (čisto právna), ako keď niekto bez akejkoľvek pozornosti poškodí iného.

Poškodenie sa môže konať *pozitívne*, prispievajúc kladným činom ku škode, alebo *negatívne*, zameškajúc čin, ktorý by sa mal urobiť, aby sa zabránilo škode. Ak poškodenie je pozitívne a hriešne, je to hriech *ťažký* alebo *ľahký* podľa látky proti spravodlivosti. Ak vina je čisto právna bez teologického hriechu, nie

⁴⁰⁵ S. Th. II, II, 66, 7.

⁴⁰⁶ 38. veta Innocenta XI. Denz. n. 1136.

je to hriech proti spravodlivosti. Ak poškodenie je negatívne, len vtedy je hriechom proti spravodlivosti, ak poškodzuje, ak poškodzujúci je povinný zo spravodlivosti zabrániť škodu, napr. najatý strážca.

C. Náhrada škody.

'Ak bola urobená škoda, smenná spravodlivosť vyžaduje, aby sa nahradila. Inakšie *nespravodlivosť pokračuje ďalej*. Preto aj sv. Písmo napomína: „Ak by niekto urobil škodu na poli alebo vo vinici, a pustil by svoje hovädo, aby spáslo cudzie: nech . . . podľa odhadnutia nahradí za škodu.“⁴⁹⁷ Kristus pochválil Zacheja, ktorý vyhlásil: „Ak som niekoho oklamal, vrátim štvornásobne.“⁴⁹⁸ Podľa Ezechiela náhrada škody je podmienkou spásy.⁴⁹⁹ Povinnosť nahradiť škodu je pozitívna, ale má aj negatívnu stránku, t. j. nepodržať si cudziu vec.⁵⁰⁰ Náhrada sa má urobiť v tých istých dobrách, v ktorých sa stala škoda, nie v iných, lebo to vyžaduje rovnosť. Teda kto zabil človeka, nemôže rodine škodu nahradiť peniazmi. Ale nakoľko rodina tým utrpela hmotnú škodu, keďže stratila živiteľa, môže sa nahradiť aj takto, a to aj bez sudcovho zásahu, inakšie len s jeho zásahom.

Škodu treba nahradiť pod *ťažkým hriechom*, ak škoda je ťažká, inakšie pod *ľahkým*. Niekto môže byť povinný nahradiť tým, že 1. má v držbe cudziu vec, 2. že nespravodlivo zavinil škodu, 3. že spoluúčinkoval pri zavinení nespravodlivej škody.

1. Vrátenie cudzej veci.

Kto má cudziu vec, musí ju vrátiť, lebo res clamat ad dominum (vec volá po majiteľovi). Cudziu vec môžeme mať trojako: a) dobromyseľne, b) zlomyseľne, c) s pochybovaním.

a) Povinnosti dobromyseľného držiteľa.

Dobromyseľný držiteľ je ten, ktorý je presvedčený, že celkom právom vlastní vec. Povinný je vrátiť vec alebo jej zvyšok,

⁴⁹⁷ Ex 22, 5.

⁴⁹⁸ Lk 19, 8—9.

⁴⁹⁹ Ez 33, 15.

⁵⁰⁰ Sv. Tomáš II, II, 62, 8 ad 1.

ktorý ešte má u seba, len čo sa majiteľ o to hlási. Má vrátiť aj to, o čo sa stal bohatším z cudzej veci, lebo ovocie ako prírastok patrí hlavnej majiteľovej veci a nik nemôže zbohatnúť z cudzej veci. Teda musí vrátiť aj ovocie, nakoľko ešte jestvuje. Ak ho načisto skonsumoval, nie je povinný nahradiť, lebo *res perit domino* (vec sa zničí majiteľovi). Ale nie je povinný vrátiť ovocie vlastnej práce, lebo jeho majiteľom je sám. Ani vec ani ovocie nie je povinný vrátiť vtedy, ak sú už oboje premlčané.

Dobromyseľný držiteľ môže žiadať náhradu *nevyhnutných a užitočných výdavkov* (výdavky na reparáciu domu, na zavedenie vodovodu atď.). Ale nemôže žiadať náhradu luxusných výdavkov, ak luxusná vec slúži iba jemu a možno ju oddeliť a dať držiteľovi. Ak sa nemôže oddeliť (výťah v dome), môže žiadať náhradu, keďže zriedka luxusná vec nie je zároveň aj užitočnou.

Ak dobromyseľný držiteľ *daroval* vec inému, nie je viazaný ničím, ak vec mu neprinášala ovocie a neobohatila sa. Ak vec predal, musí vrátiť majiteľovi aj cenu aj zisk, ak sa tým obohatil. Ale ak zisk treba pripísať jeho usilovnosti a obratnosti, nemusí to vrátiť.

Ak dobromyseľný držiteľ síce vie, že vec je cudzia, ale *nepozná majiteľa*, má sa správať ako ten, kto vec našiel. Ak vec dobromyseľne kúpil od zlodēja a hlási sa majiteľ, musí mu vec odovzdať, hoci by nemohol cenu získať späť od zlodēja, lebo vec volá po majiteľovi. Ak by sa však majiteľ nehlásil a dobromyseľný držiteľ by vedel, že kým ju ukradol, mohol by ju vrátiť kminovi, aby dostal späť svoje peniaze, lebo nik nemôže rozumne žiadať, aby dobromyseľný držiteľ utrpel škodu vtedy, keď majiteľ je neznámy.

b) Povinnosti zlomyseľného držiteľa.

Zlomyseľný držiteľ je taký, ktorý *isto vie*, že vec je cudzia. Je povinný vrátiť vec samu, alebo ak už nejestvuje, jej cenu. Musí nahradiť ovocie aj skonsumovanej veci okrem tých, ktoré získal výlučne svojou usilovnosťou a obratnosťou. Je povinný nahradiť škodu, ktorú utrpel majiteľ tým, že nemal vec u seba, práve, len vtedy, ak škoda bola aspoň nejasne predvídaná. Avšak

môže žiadať náhradu nevyhnutných a užitočných, nie však luxusných výdavkov; výnimkou je prípad, že by boli aj užitočné.

Zlomyseľný držiteľ (kmín) aj vtedy je povinný vrátiť vec, ak by u majiteľa *isto bola zahynula* (pri požiari a pod.), lebo vždy volá po majiteľovi. Ak zahynie u kmína, a to tak, že pre spoločné nebezpečenstvo by bola zahynula aj u majiteľa (povodeň), nie je povinný cenu nahradiť, lebo vec zahynie majiteľovi. Ale ak toto nebezpečenstvo hrozilo kmínovi, je povinný, lebo vlastne on je na vine svojou krádežou, že vec zahynie.

Ak vec medzitým nadobudne väčšiu cenu a kmín ju skonsumoval, musí nahradiť prírastok ceny, ktorý by bola nadobudla, keby bola zostala u majiteľa. Ak sa však jej cena snížila, iba túto cenu má nahradiť. Je povinný platiť aj úroky, ak majiteľ by ich bol mal, lebo takto utrpel škodu, ktorá sa musí nahradiť. Ak vec predal, musí majiteľovi nahradiť tú cenu, ktorú by bol dostal za svoju vec.

c) Povinnosti držiteľa s pochybujúcim úmyslom.

Držiteľ s pochybujúcim úmyslom je taký, ktorý *vážne pochybuje*, či právom drží vec. Musí sa usilovať dosiahnuť istotu o práve. Ak zistí, že vec nie je jeho, musí ju vrátiť a správať sa ako dobromyseľný držiteľ.

Ak *neistota* trvá a on začal držbu dobromyseľne, môže si celú vec ponechať, lebo in dubiis melior est conditio possidentis (v pochybnosti lepšie je na tom držiteľ). Ak držba sa začala pochybnosťou, a to tým, že iného zbavil držby, musí mu vec vrátiť, lebo aj pre neho platí princíp: Melior est conditio possidentis. Ak vec dostal od podozrivého držiteľa, musí ju vrátiť pravdepodobnému majiteľovi, alebo dať chudobným, lebo tým, že ju dostal od podozrivého držiteľa, nemôže si ju nechať pre seba.

2. Náhrada za nespravodlivo zavinenú škodu.

Aby škodca bol povinný škodu nahradiť, je potrebné, a) aby jeho čin bol *formálne nespravodlivý*, t. j. teologicky hriešny s vedomím, že spácha hriech. Inakšie je to iba zákonný priestupok

(culpa iuridica). Aby škodca bol vo svedomí povinný nahradiť škodu do sudcovho rozsudku, musí spáchať hriech, lebo iba hriech môže viazať svedomie. Len takýto čin celkom pochádza od škodcu a len za takýto čin môže byť zodpovedný. Ak priestupok je čisto zákonný, bez teologickej viny, nemôže z neho vyplývať záväzok vo svedomí, iba ak sa niekto smluvne zaviazal vyhýbať aj takému priestupku. Často však zákonný priestupok je spojený s teologickým hriechom, t. j. s väčšou alebo menšou nedbalosťou. Kto zavinil ťažkú škodu s ťažkým hriechom, je povinný ju nahradiť pod ťažkým hriechom. Kto zavinil ľahkú škodu s ľahkým hriechom, lebo látka bola ľahká, má nahradiť iba pod všedným hriechom, lebo ľahká látka nemôže zaväzovať pod ťažkým hriechom. Kto však zavinil ľahkú škodu s ťažkým hriechom, ale iba preto, lebo si myslel, že je to ťažký hriech, z toho istého dôvodu je povinný nahradiť iba pod všedným hriechom, prakticky azda pod nijakým, lebo ľahko sa nájde ospravedlňujúca príčina. Kto hriešne zavinil škodu, je povinný nahradiť aj vtedy, ak pred účinkom odvolal svoj úmysel, lebo to už nezmenilo na účinku. Ak však účinne chcel účinku zabrániť a nepodarilo sa, nie je povinný nahradiť. Kto nechtiac škodiť urobil čin, z ktorého môže vzniknúť škoda, je povinný zabrániť škode, ak môže, inakšie je zodpovedný za škodu. Tak ak fajčiar, nič netušiac, odhodí horľavici ohorok cigarety a zrazu zbadá, že stodola začína horieť, je povinný uhasiť požiar, inakšie je zodpovedný za škodu. Ak by to nemohol urobiť, nie je zodpovedný. Ak niekto chce zapáliť humno A a zapáli humno B, podľa niektorých autorov nie je zodpovedný za škodu, lebo vraj nechcel zapáliť humno B. Druhí zas tvrdia, že je vedfajšie, čie je humno, fakt je, že zapálil humno, a preto musí škodu nahradiť. Prakticky sa teda môže uplatniť probabilizmus. Teda do sudcovho výroku nie je povinný, ale rozhodne po ňom.

b) Aby jeho čin bol namierený proti *smennej spravodlivosti*, lebo len ona ho zaväzuje k náhrade. Teda ak niekto zabráni druhému niečo dosiahnuť, iba vtedy je povinný nahradiť, ak druhý má na to striktné právo. To isté platí, ak bol hatený nespravodlivým spôsobom, ako lžou, násilím, podvodom, otvorením jeho listov atď., lebo každý má právo, aby sa mu nebránilo nespravodli-

vými prostriedkami. Nimi však nie sú prihovárať sa, prosba, za-
liečať sa.

c) Aby čin *účinne* vplýval na škodu. Preto nie je povinný na-
hradiť, kto síce chcel zabiť susedovo zviera, ale omylom zabil
vlastné, keďže sused neutrpel škodu. Nie je povinný nahradiť,
kto nezavinil škodu, ale jeho čin bol príležitosťou ku škode iné-
ho, ako keď A zatvorila pre krádež, ktorú spáchal B, len preto,
že v tme mal oblečený kabát A. Iné by bolo, keby B si naschvál
obliekol kabát A, aby podozrenie padlo na neho. V tom prípade
jeho čin účinne vplýva na škodu A, t. j. na jeho zatvorenie. Ani
vtedy nie je povinný nahradiť škodu, ak čin iba náhodou zaviní
škodu, ako keď niekto želajúc zlo svojmu nepriateľovi, nastaví
klepec na divú zver, ale chyť sa do nej nepriateľ a zlomí si nohu.

Z povedaného vyplýva, že *netreba škodu nahradiť*, ak po ná-
ležitom skúmaní je pochybné, či skutočne nastala práve z toho
činu. Ak dvaja muži mali pomer s tou istou ženou a narodilo sa
dieťa, vo svedomí do sudcovho rozsudku ani jeden nie je povin-
ný platiť alimenty, lebo nie je isté, kto je otcom. Ale ak obidva-
ja naschvál chodili, aby otcovstvo nebolo isté, obidvaja sú po-
vinní, keďže svojím počínaním zavinili neistotu; sú teda na vine,
že žena nemôže od určitého z nich žiadať náhradu. Ak je pochyb-
nosť, či škodu už nahradil, škodca nie je povinný do sudcovho
rozhodnutia škodu nahradiť, lebo by sa vystavil nebezpečenstvu,
že dva razy nahradí. Ale keďže vec nie je istá, veriteľ môže ná-
hradu žiadať.

Pozrime teraz *niektoré prípady náhrady*. Ak niekto poškodil
iného *duševne*, je povinný zo spravodlivosti škodu odstrániť.
Hmotnú náhradu je iba vtedy povinný poskytnúť, ak poškodený
zároveň utrpel aj hmotnú škodu. Napr. ak niekoho uviedol do
omylu, pre ktorý bol rečený prepustený zo služby, aj to musí
nahradiť, ak to nejako predvídal. Za čisto duševnú škodu však
nie je povinný dať hmotnú náhradu, lebo tieto dve veci pochá-
dzajú z dvoch rozličných poriadkov.

Ak niekto *zabil druhého*, alebo ho *okypťil*, za to tiež nepatrí
nijaká hmotná škoda pre tú istú príčinu. Ale musia sa nahradiť
výdavky liečenia, strata zisku pre nekonanie práce a pod., a to
na čas neschopnosti. Tieto záväzky však môže poškodený od-

pustiť. Rodičom, manželke a deťom treba nahradiť výživu, ak boli výlučne odkázaní na pomoc zabitého, resp. zraneného. Táto povinnosť, keďže je reálna, prechádza na dedičov a nemôže sa odpustiť. Príbuzným a chudobným, ktorí od poškodeného dostávali podporu, a veriteľom, ktorým takto poškodený nemôže vrátiť, nepatrí nijaká náhrada, lebo s poškodeným netvorí jednú osobu ako rodičia, manželka a deti; ich škoda sa vyskytla iba náhodou (per accidens). Toto všetko neplatí, ak niekto bol zabitý v súboji, pravda, ak súhlasil s ním, nie ak bol k nemu nútený.

Ak niekto *znásilnil ženu* a ona porodila, je povinný znášať všetky trovy tehotenstva, pôrodu atď. Je povinný vziať si ju za ženu, alebo inakšie sa o ňu postarať, poskytnúť jej primerané veno atď. Je povinný, a to iba on, postarať sa o výživu a výchovu dieťaťa, keďže iba jeho vinou prišlo na svet.

Ak bolo spáchané *cudzoložstvo*, muž a žena majú nahradiť manželovi výdavky, spojené s tehotenstvom, pôrodom, výživou a výchovou dieťaťa; výnimkou je prípad, ak by bol manžel súhlasil s cudzoložstvom, lebo vtedy sa vzdal týchto svojich nárokov. Ale cudzoložníci majú nahradiť aj škodu zákonitým deťom, ak sú dedične ukrátené pre pribudnutie nového člena rodiny. Cudzoložnica by mohla dať náhradu aj tajne, a to usilovnejšou prácou, šetrením, alebo darom z vlastného na tento cieľ. Ak nemanželské dieťa vezme do opatery štát, (útulne), vinníci nie sú povinní za to štátu platiť, lebo štát to obyčajne od nich nežiada. Inakšie by boli povinní.

Pri *vymáhaní daní* sú povinní nahradiť škodu úradníci, ktorí nekonajú svedomite svoju povinnosť, keďže medzi nimi a štátom je tichá smluva, že budú spravodlivo vymáhať dane. Pravda, môžu byť zhovievavejší, a to s tichým súhlasom štátu, voči chudobným alebo tým, ktorí presne plnia svoj záväzok. Podobne oproti štátu hrešia tí a majú škodu nahradiť, ktorí podplácajú úradníkov, aby im vyrúbali alebo vymáhali od nich menšie dane. Je to nespravodlivý prostriedok, a preto kto ho užíva, je povinný nahradiť škodu štátu, napr. zničením štátnych pôžičiek atď. Nepatria sem poštové známky, cestovné lístky, ktoré štát vydáva ako podnik a kto ich zdefrauduje, hreší proti zámennej spravodlivosti a tak je tiež povinný škodu nahradiť.

3. Náhrada za spoluúčinkovanie.

Keďže spoluúčinkujúci v poškodení účinne vplýva na škodu aspoň čiastočne, je povinný aspoň čiastočne nahradiť túto škodu.

V tom smysle je povinný nahradiť *prikazca* škody, ktoré zaviniť príkazník v smysle príkazu. Teda nie je povinný nahradiť škody, ktoré príkazník zaviniť vlastným omylom. Ani škody, ktoré boli zavinené potom, ako svoj príkaz odvolal a odvolanie vzal príkazník na vedomie. Lebo v tom prípade sa predpokladá, že príkazník konal na vlastnú päsť. Príkazca nie je zodpovedný ani za škody, ktoré utrpel sám príkazník pri vykonávaní príkazu, lebo príkazník, súhlasiac s príkazom, prevzal zodpovednosť aj za vlastné škody. Iné treba povedať, ak príkazca donútil násilím alebo strachom príkazníka k činu.

Poradca radí, nahovára peknými alebo zlými slovami (palpo) druhého, aby vo vlastnom mene vykonal škodlivý čin. Inakšie by bol príkazcom, ale nie poradcom. Poradca je zodpovedný za škody zavinené v smysle rady. Teda nie je povinný nahradiť škody, ktoré by bol vykonávateľ aj sám od seba bez jeho rady zaviniť, lebo jeho rada nevplývala účinne na škodu. Ani vtedy nie je povinný nahradiť, ak sa rada nevzťahuje na podstatu činu (zabiť, kraďnúť), ale na okolnosť, ako miesto, čas, spôsob, a pod., ak tieto okolnosti nezväčšujú škodu. Ani vtedy nie je povinný nahradiť, ak radu odvolal, čo bolo známe aj vykonávateľovi. Ak rada bola spojená s protiprávnymi pohnútkami, musí v odvolaní aj na to poukázať. Ak pohnútky boli pravdivé, ako osoh atď., musí sa usilovať ich silu inými pohnútkami oslabiť, inakšie jeho rada účinkuje ďalej a je zodpovedný za škodu.

Lekár, právnik atď. dávajú *úradne* radu a sú zodpovední za škody zavinené zlomyseľne, alebo zavinené ťažkou hriešnou nevedomosťou, lebo každý od nich čaká správnu radu. Ak by sa dobromyseľne mýlili a zbadali by to, sú povinní odvolať radu. Ak neúradne, ale ako súkromníci dávajú radu, nie sú zodpovední za škodu, ktorú zaviniť svojou nevedomosťou, lebo nekonali úradne. Avšak ak podvodne predstierali vedomosť, sú zodpovední, lebo nespravodlivo zaviniť škodu.

Škodú má nahradiť aj ten, kto s ňou *súhlasí*, kto ju vopred schváli pri odhlasovaní a pod., ak účinne na ňu vplýva. Tak sú povinní nahradiť škodu tí, ktorí sa dohodli, že budú spoločne hlasovať za odsúdenie nevinného, ako aj tí, ktorí naraz napr. zdvihnutím ruky budú za to hlasovať. Ak hlasovanie sa deje postupne (čítajúc mená), tí sú zodpovední za škodu, ktorých počet je potrebný na odsúdenie, ostatní, ktorých hlas nie je už potrebný, nie sú zodpovední, keďže už účinne nevplýval na škodu.

Škodú má nahradiť aj ten, kto *prijíma ukradnutú vec* do úschovy, alebo skrýva kmína, takže majiteľ nemôže späť dostať svoju vec. Lebo takto napomáha, aby nespravodlivosť pokračovala. Ak však skrýva kmína z priateľstva alebo milosrdenstva, nemá nahradiť, iba ak by takto bol vinníkom budúcich krádeží. Kto od kmína prijíma vec ako dar alebo kúpi ju od neho, je zlomyseľný držiteľ, ktorý má vec nahradiť podľa pravidiel vyššie uvedených.

Kto sa *formálne zúčastní* na samotnom škodlivom čine, je povinný za svoju časťku nahradiť. Ak spoluúčasť je iba materiálna, z dostatočnej príčiny je dovolená a nezaväzuje k náhrade.

Aj *negatívne spoluúčinkujúci* môžu byť povinní nahradiť škodu. To sú tí, ktorí nezabránia škode, hoci je to ich povinnosť zo smluvy, a to tým, že nekričia, nenapomenú, neodporujú, neoznámia škodcov. Sú povinní nahradiť škodu, ak z úradu ju zameškali zabrániť, ak to mohli urobiť bez ťažkej ujmy, ale hriešne to neurobili. Ak boli povinní iba z lásky zabrániť škode, nemusia škodu nahradiť, lebo porušená láska k tomu nezaväzuje. Predstavený nie je vo svedomí pred sudcovým výrokom povinný nahradiť škodu, spôsobenú podriadeným, ktorý užíva svoj rozum, lebo v tomto prípade podriadený je sám zodpovedný za škodu a za čin. Ak neužíva svoj rozum (dieťa, choromyseľný), je zodpovedný za škody, lebo je zodpovedný za jeho činy. To isté treba povedať o škodách spôsobených vlastnými zvieratmi alebo strojmi, lebo každý je povinný bdieť nad tým, aby jeho vec neurobila druhému škodu. Služobníci a zamestnanci sú zodpovední za škody na veciach, ktoré sú sverené do ich opatery, lebo k tomu sa zaviazali prijatím služby, teda smluvou. Avšak nie sú povinní platiť pokutu za škodu, iba ak by sa boli aj k tomu zaviazali. Spovedník, ktorý

v hriešnej nevedomosti alebo nedbalosti nenapomenul penitenta, aby nahradil škodu inej osobe, nemá túto škodu nahradiť, keďže z úradu nie je povinný zabrániť hmotnej škode tejto osoby. Avšak povinný je nahradiť škodu, ak mlčí o povinnosti tak, že sa to rovná negatívnej odpovedi, teda pozitívnemu činu poškodenia. Kto dostal peniaze od kmína, aby mlčal pri jeho krádeži, nie je povinný škodu nahradiť, iba ak by bol povinný z úradu alebo zo služby zabrániť škodu. Ak by však prijal peniaze za strázenie, mal by nahradiť, lebo pozitívne vplýval na škodu.

4. Okolnosti náhrady.⁵⁰¹

Koľko treba nahradiť? Toľko, koľko vyrovná škodu, lebo náhrada má sa konať podľa rovnosti. To je vo všeobecnosti jasné. Ťažkosti sú vtedy, ak *viacerí* rovnako zaviniли škodu. V tejto súvislosti môžeme povedať: a) Kto dostatočne alebo potrebne (hoci nedostatočne) vplýval na celú škodu, je povinný nahradiť *in solidum*, t. j. celú škodu aj za iných, ktorí nechcú alebo nemôžu nahradiť, lebo takým spôsobom je príčinou celého následku, za ktorý je zodpovedný. Tak každý z dvoch, ktorí osve predložili dostatočné pohnútky pre krádež, je zodpovedný za ňu, lebo každý sám stačil zaviniť škodu. Podobne ak štvrtý je potrebný, hoci nedostatočný, aby odniesli ukradnutú truhlu, tiež je povinný hradiť *in solidum*, keďže bez neho by sa nebola stala krádež, teda účinne na ňu vplýval. b) Kto nevplýval na škodu ani dostatočne, ani potrebne, je povinný nahradiť iba *pro rata*, t. j. za svoju čiastku, lebo celú škodu nezavinil. Tak ak sa niekto pripojil odnášať truhlu, ktorú by boli aj traja odniesli, povinný je nahradiť iba čiastočne, nie však celú škodu. Inakšie sa má vec, ak aj on sa spolu s troma dohodovoril (konšpiroval), že odnesú truhlu, lebo takto vzal na seba zodpovednosť za celý výsledok.

V akom poradí majú škodcovia hradiť? Ak škodca je jediný, netreba poradia. Poradie treba zachovať iba vtedy, ak sú *viacerí*. V tom prípade je povinný nahradiť 1. *držiteľ cudzej veci*, ktorý ju má u seba, alebo ekvivalentne, 2. *príkazca*, 3. *kmín* alebo *vykonávateľ poškodenia*, 4. *pozitívni spoluúčinkujúci*, 5. *negatívni*

⁵⁰¹ Ubach, Comp. Theol. Mor. I, 201 nasl.

spoluúčinkujúci. Kto nahradil in solidum, má právo žiadať čiastky od ostatných. Ak druhotný škodca nahradil za prvotného, môže od neho žiadať odškodné. Ak hociktorý z nich pochybuje, či druhý svoju čiastku nahradil, nie je povinný nahradiť za neho. Ak prvotný hradí alebo ak sa mu odpustí, druhotní sú oslobodení od povinnosti. Ale ak druhotný nahradí, alebo sa mu odpustí, prvotný nie je oslobodený.

Komu sa má nahradiť? Poškodenému. Avšak ak vec bola v úschove alebo v prenájme, tomu, kto ju uschoval alebo prenajal, a nie priamo majiteľovi, aby ju majiteľ nežiadal od uschovávateľa alebo od prenajíomcu; výnimkou je prípad, že by bolo nebezpečenstvo, že majiteľ by nedostal svoju vec. Vtedy slobodno ju vrátiť jemu. Ak bola poškodená spoločnosť, založená pre zlý cieľ, nemožno jej vrátiť z prirodzeného práva, lebo nemá práva nadobudnúť majetok a jej majetok sa rozdelí medzi jej členov. Preto možno nahradiť im, ale aj chudobným z interpretatívneho úmyslu prirodzeného zákona, najmä ak jednotlivým členom ťažko nahradiť, alebo ak škoda je malá. Ak spoločnosť nemá podstatne zlý cieľ, treba jej nahradiť.

Ak sa *pochybuje*, kto je poškodený a počet prichádzajúcich do úvahy je malý, vec sa má rozdeliť medzi nimi. Ale ak ich počet je veľký, napr. pri poškodení obce obchodníkom, má sa nahradiť tým, že obchodník zvýši u všetkých váhu. Ale aj v tom prípade môže nahradiť chudobným, lebo sa predpokladá, že poškodení súhlasia, keďže aj oni sa majú starať o chudobných.

Ak *majiteľ je neznámy* a vec je u dobromyseľného držiteľa, môže s ňou nakladať ako ten, čo vec našiel; ak po starostlivom hľadaní nenašiel majiteľa, môže si vec ponechať. Ale ak ide o krádež alebo o nespravodlivé poškodenie, nemôže si vec ponechať v nijakom prípade, lebo takto by zákon podporoval tieto zločiny. Náhrada sa musí urobiť chudobným alebo na dobré ciele, lebo je to aj interpretatívna vôľa neznámeho majiteľa, ktorý žiá svoju vec — ak ju nemôže sám dostať — chudobným, ktorí sa za neho prípadne pomodlia, alebo na dobré ciele, len nie škodcovi, ktorý ho hriechne obral o vec. Do toho sa môžu započítavať aj almužny, ktoré boli poskytnuté, keď skrsla povinnosť náhrady, hoci škodca na to nemyslel, že nimi môže aj škody nahradiť.

Ak *veritella* sú *viacerí* a nemožno všetkým nahradiť, predovšetkým treba nahradiť tým, ktorí majú reálne právo na majetok dlžníka, napr. hypotečné právo, ostatným pro rata; pritom však z prirodzeného práva nesmú mať prednosť napr. časove prvši alebo nemajetnejší, lebo dlžník dlhuje všetkým. Predovšetkým však treba nahradiť dlhy z titulu onerózneho ako z titulu gratuitného, lebo ostatné predpokladajú tichú podmienku: ak *Iahko* budem môcť, prv veriteľom istým ako neistým (namiesto nich chudobným). Pozitívny zákon dáva prednosť pred hypotečným veriteľom tzv. veriteľom privilegovaným, ako lekárom, sluhom, pohrebným ústavom atď. Tieto ustanovenia zaväzujú však vo svedomí iba po sudcovom rozsudku.

Ako treba nahradiť? Tak, aby majiteľ dostal svoje, lebo práve v tom spočíva náhrada. Teda veriteľ o tom nemusí ani vedieť. Môže sa to urobiť mimoriadnou usilovnosťou, ako môže nahradiť manželka, deti atď., ale aj simulovaným darovaním. Kto má vrátiť vec, ktorú drží dobromyseľne, nie je povinný hradiť výdavky prenosu, ktoré má hradiť majiteľ. Ak vec bola odoslaná poslom, v ktorého voľbe nebolo dobrovoľnej nedbalosti, vec sa zničí alebo utrpí škodu pre majiteľa, nie však pre držiteľa. Kto zlomyseľne držal alebo poškodil, musí znášať výdavky prenosu. Ak sa vyvolí posol a z jeho viny alebo bez nej vec nedostane majiteľ, treba nahradiť ešte raz, pravda, okrem prípadu, že majiteľ sám vybral posla a tým prebral všetku zodpovednosť za prenesenie.

Kedy sa má nahradiť? — Čím skôr, inakšie nespravodlivosť pokračuje. No nezahreší ťažko, kto chce nahradiť, ale na istý čas oddiali náhradu, ak tým majiteľovi nespôsobí novú škodu. Ak majiteľovi z toho nastanú nové škody, ktoré boli hriechne zavinené, treba ich nahradiť, ak boli aspoň neurčito predvídané. Avšak ak odďaľovanie sa stalo z odôvodnenej príčiny, netreba škodu hradiť, keďže niet teologickej viny.

5. Oslobodenie od náhrady.

Navždy oslobodzuje od náhrady a) *odpustenie*, ktoré môže urobiť iba ten, kto slobodne nakladá so svojím majetkom. Maloleté deti, manželka atď. nemôžu odpustiť náhradu za škody, za-

vinené nie na ich vlastníctve. Niekedy sa odpustenie môže predpokladať, totiž v prípadoch, v ktorých by sa iste poskytlo, keby sa žiadalo, ako pri krádeži detí, manželky. b) *Pokonanie so sv. Stolicou* (compositio). Toto sa povoľuje v náhradách, ktoré sa majú konať na zbožný cieľ. Spočíva v tom, že istú malú čiastku treba venovať na zbožné ciele a ostatné pápež ako najvyšší správca zbožných ustanovizní odpustí. Pokonanie prevádza sv. Penitenciária.

Dočasne oslobodzuje od náhrady a) nemožnosť fyzická, aic aj morálna, t. j. veľká ťažkosť. Fyzická oslobodzuje, lebo nikto nemôže dať, čo nemá. Ale aj morálna oslobodzuje. Je iba otázka, kedy jestvuje takáto nemožnosť. In concreto je to ťažko povedať. Iba toľko je isté, že pre dlžníka musí byť ťažkosť značne väčšia, ako je škoda veriteľa, inakšie by sa nezachovala spravodlivosť. Je isté, že dlžník je oslobodený v prípade, ak by náhradou upadol do ťažkej núdze, ak by vypadol zo stavu poctivo nadobudnutého. Inakšie treba vec posudzovať, ak by vypadol zo stavu nepoctivo nadobudnutého, lebo ten mu nepatrí a teda nie je dostatočnou príčinou. Dlžník je oslobodený aj vtedy, ak by si vlastnou vinou spôsobil morálnu nemožnosť náhrady, lebo tu rozhoduje fakt, ale nie to, ako k tomu došlo. No v takých okolnostiach dlžník je povinný skromne žiť a všemožne sa usilovať, aby nahradil aspoň čiastku. Ak by sa však pomery zlepšili nad očakávanie a on by znova mal možnosť nahradiť, je povinný nahradiť. b) *Konkurz*. Záleží v tom, že dlžník, ktorý nemôže vyplatiť všetky svoje dlžoby, prepustí celý svoj majetok veriteľom, aby z neho vyrovnali dlžoby. Dvojako sa to môže urobiť: *súkromne*, ak totiž dlžník ponúkne konkurz a veriteľ ho prijme, alebo *súdne*, t. j. pred súdom. Konkurz môže byť hriešne zavinený veľkou neobalnosťou, klamstvom a pod., alebo bez takého previnenia shodou udalostí, ako neúrodou, požiarom atď. Podmienky a spôsob pokračovania konkurzu určí civilný zákon, ktorý zaväzuje vo svedomí; výnimkou je prípad, že by sa priečil prirodzenému zákonu. Podľa konkurzného poriadku dlžník je zbavený práva nakladať so svojím majetkom, nemôže si z neho nič nechať, ale musí prepustiť všetko. No pozitívny zákon nemôže zakázať, čo mu patrí z prirodzeného zákona, t. j. na výživu sebe

a rodine, ba aj skromné prostriedky na založenie novej existencie, lebo sú riadnymi prostriedkami výživy. Rozhodne by však dlžník zhešil, ak po vyhlásení konkurzu dal prepísať majetok na cudzie meno, alebo na meno rodinných príslušníkov, ak by sa aktíva značne zmenšili predajom atď. Taký predaj, darovanie a pod. sú aj neplatné, keďže majiteľ už nenakladá so svojím majetkom. Konkurzom neprestáva povinnosť náhrady, iba sa suspenduje na čas, kým dlžník bude môcť nahradiť. Obyčajne však veritelia pri konkurze výslovne alebo ekvivalentne dajú najavo, že sú uspokojení a teda zvyšok náhrady odpúšťajú.

O s m a h l a v a.

Ôsme Božie prikázanie.

Zneje: „Nepovieš krivého svedectva proti svojmu bližnému.“⁵⁰² Toto prikázanie priamo zakazuje krivo svedčiť proti bližnému pred súdom. Keďže však krivým svedectvom sa luže a poškodzuje jeho dobré meno, priamo sa zakazuje *lož a osočovanie*, nepriamo aj *ohováranie*, *opovážlivý úsudok a potupovanie*, lebo aj tým sa hreší proti dobrému menu a cti.

A. Lož.

*Lož je hovoriť proti mysli.*⁵⁰³ Teda luže, kto dobrovoľne iné hovorí alebo naznačuje, ako má v mysli. Pravda, tým chce iného uviesť do omylu aspoň virtuálne, ak nie formálne, čo nie je nevyhnutné, aby reč bola lžou. Lebo lož môže byť aj vtedy, ak chceme niekoho uviesť do omylu bez formálneho úmyslu. Dôležitejší je sám výsledok, t. j. omyl druhého, hoci ani on nepatrí k podstate lži. Lebo napr. obžalovaný môže luháť, ale pritom nemusí uviesť sudcu do omylu.

Každá lož je *podstatne zlá*, preto nikdy nie je dovolená, hoci nemusí byť ťažkým hriechom. Obyčajne je iba *všeďným*. No táto náuka nebola vždy taká *jasná*. Platón dovolil lož vladárom pre

⁵⁰² Ex 20, 16.

⁵⁰³ S. Augustinus, Contra mendacium, 3, 3.

verejný osoh. Sekta priscilianistov hájila nielen dovoľenosť lži, ale v istých prípadoch aj krivej prisahy. Aj poniektorí sv. Otcovia hájili dovoľenosť lži, ak tým možno zabrániť väčšiemu zlu. Bol to Kliment Alexandrijský, Origines, sv. Ján Zlatoústý, Hiláriu, Cassianus, v istom čase aj Hieronymus. Luther dovoľuje užitočnú lož pre šírenie evanjelia (prípád bigamie kniežata Filipa). Hugo Grotius rozlišuje lož a nesprávnu reč (falsiloquium). Lož je porušenie pravdy a zároveň cudzieho práva, kým hovoriť proti mysli je len nesprávna reč. Prvá je z prirodzeného práva zakázaná, druhá je v prípadoch nevyhnutnosti dovoľená.

No dnes už niet katolíckeho autora, ktorý by pripúšťal dovoľenosť hocijakej nevyhnutnej lži. Lož je proti prirodzenému a prvotnému cieľu ľudskej reči, ktorá je ľuďom daná, nie aby uvádzali iných do omylu, ale aby ňou vyjadrili, čo majú na mysli.⁵⁰⁴ Pravdomluvnosť má aj ohromný sociálny význam. Bez nej by sa ľudská spoločnosť rozpadla, lebo nik by nemohol veriť druhému. Kto by napr. zablúdil, nikdy by sa nemohol dostať domov, keby mu všetci ľudia ľuhali. Bez nej by nebolo jednoty v Cirkvi, ale ani v spoločnosti vôbec podľa slov sv. Písma: „Odhoďte lož a každý hovorte so svojim bližným iba pravdu, lebo sme si navzájom údmil“⁵⁰⁵ I Kristus varuje pred lžou, ktorá pochádza od diabla, otca lži od počiatku.⁵⁰⁶ Pritom sa nerobí nijaký rozdiel medzi rozličnými druhmi lži a sv. Písmo zavrhuje každú lož.⁵⁰⁷

Teda nikdy nie je dovoľené ľuhať; ani z úradu, ani z nevyhnutnosti, ba ani zo žartu. No lož zo žartu musí byť opravdivá, t. j. má mať za účinok priviesť iného do omylu. Ak totiž vec je jasne neuveriteľná, nie je to ani lož zo žartu, ako keď napr. niekto povie, že videl muchu veľkú ako vranu. Pravda, opravdivá lož zo žartu má najnižší stupeň zla. Ak lož niekomu aj škodí, vtedy je nielen proti pravdomluvnosti, ale aj proti *spravodlivosti*. Ak iba zarmúti, je proti *láske* a vtedy ide o kvalifikovanú lož, z ktorej sa treba vyspovedať. V týchto prípadoch môžeme aj ťažko zhrešiť, ak totiž škoda alebo zármutok je veľký. Inakšie lož je iba

⁵⁰⁴ S. Augustinus, Enchyridion, 22.

⁵⁰⁵ Ef 4, 25.

⁵⁰⁶ Jn 8, 44 nasl.

⁵⁰⁷ Pozri napr. Slr 7, 14.

všedným hriechom. Môže sa stať ťažkým aj v okolnostiach ťažko hriešnych, ako pre pohoršenie a pod.

Avšak keby sme museli vždy povedať pravdu, to by tiež nebolo dobré pre spoločnosť, v ktorej treba z úradu, z nevyhnutnosti atď. zachovať tajomstvo. Teda už z prirodzeného zákona musí byť na to určený prostriedok, ako aj proti nespravodlivému útočníkovi môže si človek brániť vlastný život hoc aj zabitím vinníka. Niektorí autori, ako sme videli, tvrdili, že v takom prípade je lož dovolená (biela lož). No nijaká lož nikdy nie je dovolená, lebo sa protiví prirodzenému a prvotnému určeniu reči. Teda musí sa nájsť iný prostriedok. Vec je vyriešená, ak človek môže dať *vyhýbavú odpoveď*. No môže sa stať, že práve tým prezradí tajomstvo. Preto musí byť iný spôsob, ako ho zachovať: je to *dvojsmyselná odpoveď*, ktorú dnes vo všeobecnosti katolícki autori uznávajú v takýchto prípadoch za dovolenú.

Dvojsmyselná odpoveď má objektívne dvojaký význam, pravdivý a nepravdivý. Čiastočne teda zodpovedá pravde; ale má aj opačný význam a poslucháč myslí práve na ten, pričom sa mylí. Omyl sa pripustí (a koľko omylov bližného musíme pripustiť v živote!), aby sa zachovalo tajomstvo, na ktoré poslucháč nemá právo. Dvojsmyselnosť vzniká alebo *prirodzenou zámenou* (niektoré slová sú už v sebe dvojsmyselné), alebo *danou situáciou*. Ak sluha povie návštevníkovi, ktorého si nežiadajú, že pán nie je doma, hoci je doma, to „nie“ má v takýchto okolnostiach dvojaký význam: áno a nie. A tu už ľudia dobre vedia aj, čo v takom prípade robiť. „Konvenčné lži“, ktoré nemusia nimi byť, patria do slovníka každej spoločnosti.

Dovolenosť takého konania potvrdzuje aj Kristus svojim činom. Keď sa bližší sviatok Stánkov, hovorí svojim učeníkom: „Vy len choďte na tie slávnosti; ja ešte nejdem, keďže môj čas ešte neprišiel.“ Toto im povedal — pokračuje evanjelista — a ostal v Galilei. Keď však jeho bratia odišli na slávnosti, išiel aj on, no nie verejne, ale len potajomky.⁵⁰⁸ Teda to „nie“ vzťahovalo sa na „verejne“, nie však na „potajomky“. Keď sa ho učeníci pýtajú, kedy bude súdny deň, odpovedá: „O tom dni však alebo

⁵⁰⁸ Jn 7, 8—10.

hodine nikto nevie, ani anjeli v nebi, ani Syn, iba Otec."⁵⁰⁹ Ako Syn Boží iste to vedel,⁵¹⁰ ale nevedel to tak, aby to dal na vedomie ľudstvu.

Ak by však tento spôsob zachovať tajomstvo bol bez všetkého dovolený, neposlúžilo by to spoločnosti, lebo ním len zriedka (aj to len veľmi prezieravý človek) neupadne do omylu a prakticky by sme mali tie isté nevýhody ako s lžou. Preto treba ustáliť podmienky, v ktorých slobodno takto odpovedať. *Prvá podmienka* je, aby sa muselo tajomstvo zachovať, lebo inakšie neslobodno dať inému príležitosť k omylu. *Druhá* je, aby nebolo iného spôsobu zachovať tajomstvo (mlčaním, vyhýbavou odpoveďou). Čo sa týka prvej podmienky, musí na to byť dostatočná príčina nevyhnutnosti alebo aspoň užitočnosti. Ak však niekto má právo poznať čistú pravdu, nemožno mu odpovedať dvojmyselne, lebo *právu zodpovedá povinnosť*. Také právo majú rodičia voči svojim deťom, farár voči snúbencom atď. Ak by niekto prezradil hriechne tajomstvo, nielen môže, ale musí dvojmyselne odpovedať. Ak by sa manžel opýtal spovedníka, či sa jeho manželka spovedala z cudzoložstva, spovedník má odpoveď odmietnuť. Avšak ak by takým počínaním prezradil spovedné tajomstvo, musí odpovedať záporne, hoci sa manželka z tohto hriechu spovedala. Na opätovné naliehanie opäť má vyhlásiť nie, lebo toto „nie“ je v daných okolnostiach dvojmyselné. V tomto prípade by mohol na to spovedník prisaháť, keďže jeho odpoveď nie je lžou. To isté by mohla urobiť, ba aj odprisaháť, i manželka, ktorej sa muž spýta, či mu bola neverná. Nie je povinná povedať mu pravdu. Na druhej strane je na to dostatočná príčina: domáci rozkol, alebo aj horšie. Preto môže odpovedať „nie“, hoci sa to stalo. Vinný pred súdom na otázku, či sa cíti vinným, môže odpovedať záporne, lebo v modernom súdnictve obžalovaného odsúdia alebo oslobodia nie na základe vlastného priznania, ale na základe dôkazov. Aj cestujúci na hranici môže odpovedať záporne na otázku finančného strážcu, či má niečo na vyclenie, hoci má taký tovar, lebo nie je povinný prihlásiť pre tento cieľ tovar.

⁵⁰⁹ Mk 13, 32.

⁵¹⁰ S. Th. Sent. III. dist. XIV. 3.

Dvojsmyselnou odpoveďou chránime *tajomstvo*. Tajomstvo je vedomosť natoľko vlastná, že sa nesmie prezradiť inému. Môže byť 1. *prirodené*, ak zaväzuje z prírody veci. Ak sa niekto niečo náhodou dozvie, čo patrí druhému, je prirodené, že to nesmie prezradiť, lebo prezradením môže škodiť jeho majetku, dobrému menu, (spravodlivosť), alebo je mu neprijemné (láska). Ak ide o veľkú vec, môže to byť aj ťažký hriech, pravda, veľká škoda a veľký zármutok sa musia predvídať a chcieť. Prirodené tajomstvo možno prezradiť, ak ho nemožno zachovať, ak by z toho vznikla úmerná škoda, lebo nik nie je povinný milovať blížneho viac ako seba samého; ak zachovanie škodí rečenému, lebo v tom prípade sa predpokladá, že s tým súhlasí. Ak niekto pochybuje, či tajomstvo je veľkého alebo malého významu, nesmie ho prezradiť, lebo sa vystavuje nebezpečenstvu zaviniť veľkú škodu alebo veľký zármutok, čo nie je dovolené.

Sem patrí aj *listovné tajomstvo*. Ťažko zhrešiť, kto má podozrenie, že list obsahuje vec veľkého významu a otvorí ho i prečíta bez dostatočnej príčiny. Ale nie je hriechom, ak má na to dostatočný dôvod, ako obavu, že list obsahuje vážne a nespravodlivé nebezpečenstvo pre čítajúceho, jeho príbuzných, obecné blaho. Môže sa otvoriť, ak sa predpokladá súhlas adresáta, ako keď niekto odcestuje a nechá svoju poštu doma: ak je podozrenie, že list obsahuje niečo dôležité pre adresáta, môže sa otvoriť, aby sa mohol poslať za ním. Rodičia môžu otvoriť listy svojich detí, lebo sú povinní dozerať aj na ich korešpondenciu. Platí to aj o niektorých predstavených vo výchovných ústavoch, v reholiach, kde člen pre disciplínu sa vzdáva svojho práva na listovné tajomstvo. Ale nemajú práva otvárať listy, týkajúce sa svedomia, ako spovede atď. Manžel nemá právo otvoriť list druhého manžela, ani pán list sluhu, iba v uvedených prípadoch. Štát má to právo vtedy, keď sú ohrozené jeho záujmy, napr. za vojny a pod. (Čs. ústava § 6.) Ak niekto odhodí list, vzdáva sa jeho tajomstva. Ak ho roztrhá na malé kusy, nemusí sa ho vzdať. Preto, kto tieto kúsky poskladá, aby mohol prečítať celý list, môže aj ťažko zhrešiť, ak vie alebo tuší, že obsahuje tajomstvo starostlivo chránené. Inakšie by to bol iba všedný hriech zvedavosti.

2. *Sľúbené tajomstvo* (promissum) zaväzuje zo sľubu, ktorý niekto dá, že neprezradí tajomstvo. Zaväzuje pod ťažkým alebo všedným hriechom podľa úmyslu sľubujúceho. Avšak v ľahkej látke nik sa nemôže zaväzovať pod ťažkým hriechom. Sľúbené tajomstvo prestáva zaväzovať, ak sa vec stane verejne známou. Ale aj vtedy, ak jestvuje výslovný, tichý, interpretatívny súhlas toho, čie je tajomstvo. Predpokladá sa tento súhlas, ak by zachovaním tajomstva hrozila veľká škoda hocikomu zo zainteresovaných osôb, ich príbuzným, alebo verejnému blahu, lebo sľubujúci, dávajúc sľub, implicate hovorí: Ak budem môcť sľub zachovať. Ak by zo zachovania sľúbeného tajomstva nastalo pohoršenie alebo iné veľké zlo, dokonca by sa muselo prezradiť, a to aj vtedy, keby sa potvrdilo prisahou.

3. *Pri sverennom tajomstve* (commissum) sa sverenie stalo výslovnou smluvou alebo mlčky, keďže sa sveruje úradnej osobe, ako lekárovi, pravotárovi, farárovi atď. (úradné tajomstvo). Toto tajomstvo v ťažkej látke zaväzuje pod ťažkým hriechom, lebo vyplýva z smluvy. Porušíť ho by znamenalo veľkú škodu nielen pre jednotlivca, ale aj pre spoločnosť, lebo ľudia by nemohli dôverovať, že ich tajomstvá budú zachované. Preto takéto tajomstvo treba zachovať aj s ťažkou ujmou sverenca. Okrem prípadov, v ktorých tajomstvo prestáva so súhlasom sverujúceho alebo tým, že vec sa stala verejne známou, tajomstvo *prestáva zaväzovať*: a) Ak ťažko ohrozuje Cirkev alebo štát, lebo tajomstvo je na ochranu spoločnosti, a preto nemôže ohrožovať spoločnosť. Pre maličkosť by však neprestalo zaväzovať. b) Ak by ťažko ohrožovalo sverenca, lebo nemožno predpokladať, žeby sa takto chcel zaväzovať; musel by to výslovne potvrdiť. c) Ak by zachovanie značilo ťažkú škodu pre sverujúceho, lebo s tým nemôže rozumne súhlasiť. Tak farár má a musí prezradiť impotenciu muža, ktorý mu ju úradne (nie v spovedi) sveril, ak sa nedá odhovoriť, aby vstúpil do manželského stavu. d) Ak sa ťažko a nespravodlivo ohrozuje tretí nevinný so strany sverujúceho. Tak lekár môže, ba podľa niektorých je aj povinný oznámiť neveste, že ženích má syfilis, o ktorom sa lekár dozvedel, ak sa ženích na nijaký spôsob nedá odradiť od manželstva, čím môže zaviniť ťažkú infekciu budúcej manželke a potomstvu.

4. *Spovedné tajomstvo je najväčšie, lebo neslobodno ho prezradiť v nijakých okolnostiach. Je nielen sverené podľa prirodzeného zákona, ale aj patrí do vyššieho, t. j. nadprirodzeného poriadku, teda je božské a zároveň cirkevné. Toto tajomstvo musí zachovať nielen spovedník, ale aj všetci, ktorí ho hocijako poznajú. Teda aj ten, kto sa náhodou alebo nedovoleným spôsobom dozvedel o tom, čo patrí k spovedi, ako keď nevysvätený za kňaza spovedá, tlmočník spovede atď. Kto číta spísané hriechy iného, len vtedy zhreší proti tomuto tajomstvu, ak spis sa môže považovať za prostriedok aktuálnej spovede, ak to urobí napr. pri samej sv. spovedi, čítajúc spolu s penitentom, alebo číta spis necháný v spovedelnici. Ak to číta doma alebo na ulici, nezhreší proti spovednému, ale iba proti prirodzenému tajomstvu. Spovedník svojím správaním nesmie ani dať najavo vedomosť získanú pri spovedi, lebo jednako je tu nebezpečenstvo prezradiť tajomstvo, jednako robilo by to sviatosť pokánia odióznou. Jediný spôsob zbaviť sa tejto povinnosti je žiadať penitenta, aby dal povolenie. Ak to urobí, prestáva tajomstvo. Penitent sám nie je ním viazaný. Teda môže voľne hovoriť o svojej spovedi. Ak by však spovedníkovi hrozilo nebezpečenstvo z jeho spovede, je povinný zachovať prirodzené tajomstvo. Tajomstvá sverené mimo spovede, ako sa hovorí „pod spovedným tajomstvom“, nie sú spovedné, iba sverené, prirodzené, lebo spovedné tajomstvo môže vzniknúť iba na základe sviatostnej spovede.*

Zakazuje sa tajomstvo nielen prezradiť, ale aj pátrať po ňom *nespravodlivými prostriedkami*, ako otváraním cudzích listov, vyhlámaním zásuvky a pod. Je to čosi, ako by niekto chcel kradnúť. Zo spravodlivej príčiny však spravodlivými prostriedkami je to dovolené.

Civilné zákony vo všeobecnosti rešpektujú najmä sverené tajomstvá; zakazujú, aby sa úrady a sudcovia pýtali verejných funkcionárov, ako farárov, lekárov, úradníkov o veciach, týkajúcich sa ich úradu.

B. Osočovanie.

Osočovanie poškodzuje bližného v jeho *dobrej povesti*, alebo ako sa hovorí, na dobrom mene. Dobrá povest je rozšírená slovná mienka o dobrých vlastnostiach človeka. Základom tejto povesti sú dobré vlastnosti, skutočné alebo fiktívne. V prvom prípade máme *pravú*, v druhom *nepravú*, falošnú povest. *Formálne* povest je v mysli a v slovách iných. Preto je to vonkajšie dobro, a to ako by duchovné, lebo hoci je obsažené v hmotných slovách, poukazuje aj na duchovnú složku, t. j. na myseľ ľudí. Pravda, povest musí byť *rozšírená*, t. j. dobrá mienka mnohých, inakšie je to len dobrý úsudok jedného alebo niekoľkých.

Dobrá povest je *výslednicou vlastnej osobnosti*, a preto každý má na ňu právo ako na ovocie svojej činnosti. Je aj potrebná pre život. Bez dobrej povesti ľudia by nám vyhýbali, nepomohli by nám, ba nedali by sa s „vývrheľom“ ani do reči, čo by bolo neznesiteľné. Platí to nielen o pravej, ale aj o nepravnej povesti. Okrem toho porušil by sa verejný poriadok, ak by sa mohli hriechy odhaľovať bez dostatočnej príčiny.

Osočovanie je lož o nespáchanom zločine bližného. Od jednoduchej lži sa teda líši tým, že poškodzuje dobrú povest bližného, na ktorú má právo. Preto je hriechom nielen proti pravdomluvnosti, ale aj proti *spravodlivosti* a v ťažkej látke (veľký zločin) i ťažkým hriechom. „Osočovač je na hanbu ľuďom“.⁵¹¹ Osočovanie môže byť priame, ak priamo smeruje k poškodeniu dobrej povesti, alebo nepriame, ak je bez takého úmyslu, ale sa deje z klebetenia s vedomím, že takto sa poškodí dobré meno iného. V tom prípade častejšie je to všedný hriech.

Keďže osočovateľ poškodil dobrú povest bližného, je povinný *škodu nahradiť*, ak pritom spáchal teologický hriech. Škodu na povesti musí nahradiť tým, že pred poslucháčmi osočovanla musí vyhlásiť, že nepovedal pravdu, a to aj vtedy, ak by pritom utrpel škodu na vlastnej dobrej povesti. Len vtedy by bol oslobodený od tejto povinnosti, ak by tým sám utrpel značne vyššiu škodu podľa vyššie uvedených zásad. Je však povinný nahradiť

⁵¹¹ Por 24, 9.

aj iné škody, prípadne *hmotné, ktoré osočovaním zavlnil*, ak ich aspoň neurčito predvídal alebo účinne na ne vplýval. Ak to neurobil, musia to urobiť jeho dedičia. Nie je povinný nahradiť, ak škoda nebola spôsobená, ak už nejestvuje, ak bola odpustená, alebo poškodeným bola kompenzovaná tým, že aj on podobne poškodil osočovateľa.

C. Ohováranie.

Ohovárač *rozpráva bez dostatočnej príčiny o tajnom hriechu bližného*. Teda ak sa hovorí o verejne známých pokleskoch, nie je to vlastne ohováranie, hoci sa to tiež tak volá. Lepší je názov posudzovanie, nemecky „*lieblose Reden*“, keďže sa nešetrne (bez lásky) hovorí o chybách bližného. Aby bolo opravdivým ohováraním, musí sa prezradiť *tajný opravdivý hriech*, ktorý poškodzuje dobrú povesť bližného. Ohováranie sa druhove nelíši, či sa prezradí hriech proti VI. alebo VII. príkazu; je to ten istý hriech. Preto pri spovedi stačí povedať: Zhrešil som ohováraním. Pravda, treba aj pridať „*ťažko*“, ak sme dobrú povesť ťažko poškodili, alebo ak ohováraním sme spôsobili veľký zármutok. Inakšie je všedným hriechom, z ktorého sa človek nemusí spovedať.

Aby sa určila *ťažkosť ohovárania*, treba vziať do ohľadu: 1. hriech, ktorý sa prezrádza (cudzoložstvo difamuje viac ako samoprznenie), 2. osoba, ktorá sa ohovára (vojak napr. viac znesie ako kňaz: povedať o vojakovi, že má pomer, nedifamuje natoľko ako povedať to o duchovnej osobe); 3. osobu osočovateľa, či je vážny človek, alebo klebetník, lebo vážne slovo viac škodí ako ľahotárske; 4. osoby, pred ktorými ohovárame: či ľahko uveria osočovaniu, či si ho všimnú, alebo či ho ľahko zabudnú atď.

Nie je teda ohováranie, ak sa prezradí hriech, ale charakterová vlastnosť, ako pýcha, závisť atď., ktoré sú obyčajne verejne známe. Prezradiť o niekom, že je nezákonný, vlastne nie je ohováraním, lebo rečený za to nemôže. Ale ak mu to spôsobí zármutok, je to hriech. Nie je ohováraním, ak niekto povie: O A-ovi sa hovorí to a to. Veď tým sa konštatuje len fakt a hovoriaci nezaujíma k nemu stanovisko. Avšak ak by šlo o vec, v ktorej

samo podozrenie ťažko difamuje, ako je beštialita, alebo ak ide o ľahkoverných poslucháčov, mohol by to byť aj ťažký hriech. Povedať o niekom: „Keby o ňom všetci vedeli, čím je, nezomrel by prirodzenou smrťou“, môže byť ťažkým ohováraním, ak ho poslucháči môžu upodozrievať z ťažkého previnenia. Kto rozpráva o hriechu, hoci pritom nespomenie osobu, zhreší ťažko, ak ju poslucháči môžu ľahko poznať. Kto tvrdí, že v tom meste všetci obchodníci sú kmíni, nezahreší ťažko, ak to hovorí s istým zveličovaním. Ak by išlo o malú spoločnosť, ako kláštor a pod., ľahšie spácha ťažký hriech; ale nie je hriechom, ak vec je verejne známa. Kto obviňuje celý národ z hriechu, nezahreší ťažko, lebo aj v tom je zveličovanie, teda nemyslí to vážne, čo ostatne nijakému národu neuškodí.

Tento hriech bližného *slobodno prezradiť* v týchto prípadoch: 1. Ak to vyžaduje osôh toho, ktorý prezrádza, napr. ak ide o radu v závažnej veci, alebo o dvrátenie vážnej škody od seba. Nie je hriechom hovoriť o urážke, ktorú niekto utrpel od bližného za tým účelom, aby si uľavil. Sv. Alfonz myslí, že keby sa to stalo aj bez príčiny, je to iba všedný hriech predpokladajúc, že to rečený nevynesie do širšej verejnosti. 2. Osôh samého previnilca, ak inakšie ho nemožno napraviť, iba oznámením. 3. Osôh tretej osoby alebo verejnosti, ako keď ide o to, aby sa nehodná osoba nedostala do úradu, služby. V tom prípade slobodno vec dať aj do novín. V týchto všetkých prípadoch výhoda musí byť aspoň taká ako nevýhoda previnilca, lebo to vyžaduje nielen spravodlivosť, ale aj láska k bližnému. Okrem toho treba, aby prezradením bližný utrpel čo najmenšiu škodu na cti, lebo aj to vyžaduje nielen spravodlivosť, ale aj láska.

Povinnosť nemlčať o hriechu bližného *presláva* aj vtedy, ak vec sa stane verejne známou. Môže sa to stať 1. sudcovským rozsudkom. Sudca, ak má vinu dokázanú, pozbavuje previnilca práva na dobré meno. Preto taký rozsudok možno aj súkromne zverejniť. Ak sa však na to zabudlo, zločin sa nemá znova rozširovať, a to nie zo spravodlivosti, lebo previnilec bol navždy zbavený dobrého mena, ale z lásky k nemu, aby sa mu neškodilo. 2. Fakticky tým, že vec sa dostane do verejnosti. Verejne známy hriech môže sa ešte väčšmi zverejniť nielen v tej istej, ale aj

v cudzej spoločnosti. Je to aj na osov samej spoločnosti, aby sa mohla chrániť takých ľudí. Ak sa však na vec už zabudlo, je nielen proti láske, ale aj proti spravodlivosti, ak o nej znova hovoríme, lebo zabudnutím človek zas nadobúda právo na dobré meno, ak sa polepšil a súd ho nezbavil navždy dobrej povesti. Ak vec je známa iba úzkej spoločnosti, možno v nej o veci hovoriť, v inej však nie, lebo v inej ešte nestratil právo na dobré meno. Výnimku tvorí iba zločin, ktorý ohrozuje aj túto spoločnosť.

Kedy je vec verejná, nemožno *matematicky* určiť. Podľa sv. Alfonza je verejná, ak z 8 osôb ju poznajú 4, zo 100 11, z 1000 20 rozličných rodín.⁵¹² Vo všeobecnosti možno povedať, že vec je verejná, ak vzhľadom na veľkosť spoločnosti, na klebetnosť ľudí a iné okolnosti nie je možné, aby zostala v tajnosti.⁵¹³ Aj sám zainteresovaný sa môže zriecť tajomstva, ak sa výslovne vyjadrí, že nestojí oň. Vtedy možno o ňom hovoriť. Ak by mu však bolo dobré meno potrebné, aby mohol zastávať svoj úrad, alebo ak by z toho vznikla veľká škoda, nemôže sa nechať difamovať.

Na dobré meno majú právo nielen živí, ale aj *mŕtvi*. Je to ako by duchovná vec, ktorú môže vlastniť duch zomrelého. Preto sa mŕtvi nesmú difamovať: *de mortuis non nisi bene* (o mŕtvych iba dobre). Avšak historik môže opísať aj ich hriechy na poučenie a odstrašenie živých. Lenže musí sa to robiť šetrne. Nemožno publikovať vec, ktorá neslúži na tento cieľ, ak treba dbať na to, aby sa tým nedifamovali ešte žijúci, alebo nejaký stav, ktorý si to pre vinu jedného svojho člena nezasluguje. Veľkodušné gesto v tomto ohľade urobil Lev XII., ktorý otvoril všetky tajné archívy Vatikánu pre všetkých učencov bez rozdielu náboženstva a národnosti.

V tejto veci sa možno prehrešiť aj tým, že človek počúva *ohovárание*, teší sa mu, alebo ešte ohovárača povzbudzuje. Obyčajné napomenutie neosoží. Okrem toho môže sa rečený aj uraziť, čo stačí na to, aby človek bol zbavený tejto povinnosti. Často ani nevieme, či hovorí o známej alebo tajnej veci. Najlepšie je pri

⁵¹² U. d. n. 975.

⁵¹³ Can. 2197.

ohováraní mlčať. Tým dostatočne dáme najavo svoj nesúhlas. Nútený úsmev pre vtipné podanie nie je ešte znakom vnútorného súhlasu. Iba predstavený je povinný zamedziť ohováranie, a to z lásky nielen k osočovanému, ale aj k osočovateľovi.

Ohovárač, nakoľko zhrešil aj proti spravodlivosti, je povinný *nahradiť* nielen dobré meno, ale aj škody, ktoré z toho vyplývajú, ak ich aspoň neurčito predvídal. Prvá povinnosť je osobná a teda neprejde na dedičov, druhá však je vecná a prejde aj na dedičov. Dobré meno sa nahradí ospravedlnením, okrášlením, prípadne pokúzaním na poľahčujúce okolnosti atď. Ohovárač je povinný napraviť dobré meno predovšetkým pred tými, pred ktorými ohováral, pred nepriamymi poslucháčmi len vtedy, ak predvída, že bezprostrední nebudú to rozširovať. Ak ohováranie stalo sa tlačou, v tej istej tlači ho treba aj odvolať, inakšie v tej, ktorú čítali tí istí, čo čítali ohováranie. Na to má civilný zákon osobitné predpisy.

Náhrada dobrej povesti sa *odpúšťa*: 1. ak sa vec stala verejnou, 2. ak možno rozumne predpokladať, že poslucháči pre nevážnosť a pod. veci neuverili, lebo vtedy nestala sa nijaká škoda; 3. ak ohováraný náhradu výslovne, mlčky, alebo interpretatívne odpustil; 4. ak by ohovárač pritom utrpel väčšiu škodu ako ohováraný, a to na vlastnej dobrej povesti, na živote, alebo na majetku.

D. Opovážlivý úsudok.

Človek má právo nielen na dobré meno, ale aj na úctu, ktorá sa prejavuje vnútorne a zovnútorne. *Vnútorne* tým, že uznávame dobré vnútorné vlastnosti druhého, ako jeho múdrosť, nadanie, vedu, šikovnosť, alebo vonkajšie vlastnosti, napr. vznešený rod, najmä však ak uznávame morálne dobré vlastnosti, ako dobrotu, skromnosť, odvážnosť atď. Keďže toto uznanie je ovocím skutočných vlastností a každý má právo na ovocie osobnosti, človek má právo aj na toto uznanie tým skôr, že aj ono je predpokladom slušného života. Vyhýbame sa človekovi, o ktorom nevieme nič dobrého, nestýkame sa s ním, nepomôžeme mu, ba nedáme sa s ním ani do reči.

Ak tento vnútorný postoj k vlastnostiam bližného prejavuje sa navonok, — a je to celkom prirodzené pre spojenie duše a tela v človekovi — máme *vonkajšiu úctu*, ktorá sa prejavuje konvenčnými znakmi, ako pozdravom, sňatím klobúka atď., ba celým vonkajším postojom. Keďže vonkajšia úcta je výsledkom vnútornej, aj na ňu má človek právo, ak tieto vlastnosti skutočne má, alebo aspoň na to, aby sa tieto vlastnosti navonok prakticky nepoprely.

Proti vnútornej úcte sa prehreší *opovážlivým úsudkom*, ktorý je presvedčením o hriechu bližného bez dostatočného dôvodu. Je opovážlivý, lebo niet preň dôvodu. Musí to byť však presvedčenie, nielen mienka alebo podozrenie, ktoré nemajú tej pevnosti a tak nie sú natoľko urážlivé.

Opovážlivý úsudok je hriechom proti *spravodlivosti* a v ťažkej látke aj ťažkým. Preto aj Kristus varuje: „Nesúďte, aby vás neposúdili; neodsudzujte, aby ani vás neodsúdili.“⁶¹⁴ Je ťažkým hriechom, ak 1. ťažko difamuje bližného, pripisujúc mu ťažký hriech, 2. ak je pevný, lebo mienka, opovážlivé podozrenie sú iba všednými hriechami, 3. ak je dobrovoľný a rozvážny ako pri každom ťažkom hriechu, 4. ak sa opiera o dôvody nedôstojné vážneho človeka, preto ho treba pripísať zlobe vôle. Ale ak ide o zabránenie vlastnej škody, môže sa človek pre istotu správať tak, ako by bližný bol zlý. No všetky opovážlivé úsudky sú toho istého druhu, preto v spovedi stačí povedať: Ťažko som opovážlivo posudzoval. Lebo nezriadenosť je vo všetkých tá istá, hoci ide o rozličné hriechy, ktoré sa pripisujú: porušenie práva na vnútornú úctu. Tým, pravda, nepopierame, že jeden hriech môže zneuctiť viac než druhý; no rozdiel je iba v stupni, nie v druhu.

E. Potupenie.

Vonkajšie zneuctenie sa volá potupa. Môže sa stať slovami alebo inými znakmi (opľuvaním, rozličnými gestami), ba aj tým, že sa zameškajú vonkajšie znaky patričnej úcty (nesňať klobúk). Osoba, ktorej patrí úcta, môže byť prítomná fyzicky, alebo v znamení (socha, obraz, zástupca).

⁶¹⁴ Lk 6, 37.

Potupenie je hriechom proti *spravodlivosti* a v *ťažkej látke* ťažkým. Preto hovorí Kristus: „Kto by svojmu bratovi povedal: „Hlupák!“, zaslúži si (odsúdenie) vysokej rady. A kto by mu povedal: „Blázoni!“ ten si zaslúži pekelný oheň.“⁵¹⁵ A sv. Peter: „Neodplácajte sa zlým za zlé a zlorečením za zlorečenie.“⁵¹⁶ Aby však potupenie bolo ťažkým hriechom, treba, aby sa stalo s úplným vedomím, ale aj s úplným súhlasom, ktoré výbuch hnevu ľahko znižujú, aby slovo alebo čin boli ťažkou urážkou, čo zase závisí nielen od vonkajšieho činu, lež aj od potupenej osoby. Jednoduchí ľudia znesú viac ako vzdelaní, vysokopostavení. Aj vážnosť potupujúceho treba vziať do úvahy. Vážny človek viac uráža ako ľahkomyselný. Rodičia bez ťažkého hriechu užívajú slová (somár, vôl atď.), čo by nemohli bez neho povedať druhému. Ani rozličné potupenia nie sú rovnakého morálneho druhu.

Kto iného opovážlivo posúdil, nie je povinný nahradiť, hoci zhrešil proti spravodlivosti, keďže posúdený neutrpel nijakú škodu. Iba je povinný v posudzovaní nepokračovať. Kto však iného potupil, musí mu dať *zadosťučinenie*, ale aj *nahradiť všetky škody*, ktoré takto utrpel a ktoré aspoň neurčito predvídal. Čo sa týka zadosťučinenia, kto urazil verejne, verejne má zadosť urobiť, kto potajomky, tajne. *Spôsoby sú rozličné*; zásadou pritom je, aby sa ublíženému preukázala úcta a tak napravila krivda. Môže sa to stať tým, že urazeného skôr pozdravíme, privetivo oslovíme atď. To v menších urážkach môže stačiť. Pri väčších bude treba žiadať o odpustenie. Od toho sa oslobodzujú predstavení (rodičia), ktorí sa obávajú, že by tým utrpeli na autorite, hoci je to často prázdna obava. Preto môžu zadosť urobiť prejavom priazne a to nejakým znakom (prívetivou tvárou atď.) Zadosťučinenie môže sa *premlčať*, ak previnilca potrestal sudca, ak urazený tiež urážal, ak sa môže predpokladať, že zadosťučinenie je odpustené.

Urazený má všetky práva žiadať zadosťučinenie, a to aj *súdne*. Často však je lepšie od toho odstúpiť a urážku trpezlivo znášať. Súd v týchto veciach ešte nikdy nevedol k pokoju: pokoj zaistí iba vnútorná obeta.

⁵¹⁵ Mt 5, 22.

⁵¹⁶ 1 Pt 3, 9.

TRETÍ ODSEK

NAJDÔLEŽITEJŠIE CIRKEVNÉ PRIKÁZANIA

Prirodzený zákon, ako sme vyššie videli, je v mnohých veciach nejasný a neurčitý. Čistým rozumom ani sa nedá poznať pre všetky podrobnosti ľudského života! Doplnil ho pozitívny Boží zákon, ale aj ten nestačí pre všetky okolnosti složitého života. Preto Kristus musel poveriť ustanovizeň, ktorá by ho stále doplňovala a svojimi zákonmi usmerňovala ľudské činy. Touto ustanovizňou je *Cirkev*. Jej právomoc vyjadrujú slová Kristove, ktoré povedal jej hlave Petrovi: „Tebe dám kľúče od kráľovstva nebeského, a čokoľvek sviažeš na zemi, bude sviazané i na nebi, a čokoľvek rozviažeš na zemi, bude rozviazané i na nebi.“⁵¹⁷ A inde povedal Kristus Petrovi: „Pas moje ovečky!“⁵¹⁸ Rozličné sú príkazy Cirkvi, ktoré sa vzťahujú na duchovný stav. Tu sa chceme zaoberať iba najhlavnejšími prikázaniami, ktoré sa vzťahujú na všetkých veriacich.

Prvá hlava.

Prikázanie o zdržovaní sa mäsitého pokrmu a o pôste.

Už prirodzená askéza doporučuje zdržovať sa istých pokrmov, ba vôbec nič nejесť za istý čas. Lebo je isté, že človek nasýtený najmä istými jedlami ťažko pozdvihuje svoju myseľ k vyšším veciam a je viac vystavený aj morálnym pokleskom, najmä sexuálnym, ako človek zdržanlivý. Mäso a bielkoviny vôbec napomáhajú vývin pohlavných hormónov, ktoré stále pobádajú k pohlavným veciam. No prirodzený zákon v tomto ohľade *nemá určité*

⁵¹⁷ Mt 16, 19.

⁵¹⁸ Jn 21, 18.

predpisy. Preto ich určila Cirkev, zakazujúc v isté dni mäsitý pokrm nielen preto, že mäso vo všeobecnosti lepšie chutí ako iné veci a takto uzdí chuť, ale vycítila pudove aj jeho dráždivosť k istým hriechom. Tým dokázala múdrosť, ktorú už dnes dostatočne oceňuje veda. Je naivné tvrdiť, že takéto počínanie škodí zdraviu. Dnes už niet rozumného lekára, ktorý by nebojoval proti nadmiernemu užívaniu mäsa.⁵¹⁹ A pri niektorých chorobách je jediným liekom nemäsitý pokrm (dieta), ba priam hladovanie.

Stará disciplína Cirkevným zákonníkom bola značne zmierená v tomto ohľade.⁵²⁰ Pre celú Cirkev je obsažená v can. 1250—1254. No aj tak sa zdala pre časové pomery (nedostatok potravín, zvýšený výkon nervov) ťažko znesiteľná. Preto sv. Stolica išla krajinám v tomto ohľade v ústrety a ešte viac zmiernila pôstny poriadok. U nás opätovne potvrdila tieto normy, ktoré — dúfame — dostanú konečnú platnosť:

1. *Mäsitého pokrmu* treba sa zdržovať v tieto dni: na vianočnú vigíliu, na Popolec, vo Veľkú sobotu až do obeda a každý piatok. Výnimku tvoria všetky zasvätené sviatky (*festa fori*), ak padnú na piatok, okrem toho zrušené sviatky Očisťovania (2. febr.), Zvestovania (25. marca) a Narodenia P. Márie (8. sept.), ako aj deň sv. Štefana mučenika (26. dec) a sv. Silvestra (31. dec.); okrem toho národné sviatky sv. Cyrila a Metoda (5. júla), 1. máj a 28. október v celej Republike, deň sv. Václava v Čechách a na Morave, deň sv. Jána Nepomuckého iba v Čechách.

2. Okrem zdržovania sa mäsitého pokrmu treba zachovávať aj *pôst*, t. j. iba raz denne sa nasýtiť: na vianočnú vigíliu, v Popelcovú stredu a na Veľký piatok. Ak niekto nie je povinný tento pôst zachovávať buď z nemožnosti, buďže má dišpenz, môže mäso jesť aj viac ráz denne. Odporúča sa však (nie je príkaz) okrem už spomenutých dní zachovávať pôst (nie zdržovať sa mäsitého pokrmu) aj v kántrové piatky.

⁵¹⁹ L. Ruland, *Pastoralmedizin*, München, Hueber, 1935, 153.

⁵²⁰ Východná Cirkev ešte podnes prísnejšie sa postí ako západná.

A. Zdržovanie sa mäsitého pokrmu.

Prvá čiastka príkazu zakazuje v uvedené dni *jesť mäsovú polievku a mäsitý pokrm každého druhu*.⁶²¹ Teda aj mäsová polievka (aj z kostí) sa zakazuje, hoci nie pod ťažkým hriechom, lebo aj najväčšie množstvo neobsahuje veľa výživnej látky. Rozumie sa mäso zvierat, ktoré žijú stále alebo zväčša na zemi, a nie vo vode.⁶²² Sú to savce a vtáky. O nich sa kedysi súdilo, že majú teplú krv. A je to aj pravda, lebo savce majú približne takú teplú krv ako človek, vtáky dokonca vyššiu, až 38° C, a zvieratá vo vode obyčajne nižšiu, napr. pstruh iba 8° C. No zdá sa, že hlavný rozdiel spočíva v tom, že mäso týchto zvierat je chutnejšie a hlavne záživnejšie. Pritom treba uznať, že kritérium pochádza zo starých čias, keď prírodoveda nebola tak vyvinutá ako dnes (napr. tuleňa zaraďovala medzi ryby, hoci je savcom). No netreba zabúdať, že zákon je pozitívny a dôvod v ňom nie je taký dôležitý ako vôľa zákonodarcu (stat pro ratione voluntas). Ak o nejakom zvierati by sa pochybovalo, či patrí do tejto skupiny alebo nie, treba vziať do ohľadu zvyk, ktorý najlepšie vysvetľuje zákon. Tak môže sa jesť u nás mäso divej kačky, ale nie kormorána, hoci i prvý i druhý sú vodné vtáky. Ak by vec bola neistá, podľa probabilizmu by bolo dovolené jesť jeho mäso, lebo tu ide iba o subjektívnu dovolenosť činu, ktorý nikomu neškodí atď. V takéto dni teda možno jesť žaby, slimáky, mušle (najmä ustrice), raký každého druhu.

Zakazujú sa *všetky čiastky organizmu zakázaného zvierata*. Teda nielen mäso (svaly) vo vlastnom smysle slova, lež aj krv, kosti, sadlo, mozog, pľúca, obličky atď. Zakazujú sa všetky konzervy a peptóny z týchto častok. Zakazuje sa sadlo, slanina ako samostatné jedlo, ale nezakazuje sa roztopiť ho a užívať ako omastu jedál každého druhu.⁶²³ Sem patrí aj margarín. Dovolený je chlieb natretý touto masťou. Dovolené sú aj oškvarky, v menšom množstve nachádzajúce sa v masli. Taktiež pagáče pečené na takejto masli. A to všetko preto, lebo jedlá musia sa niečím

⁶²¹ Can. 1250.

⁶²² S. Alphonsus, u. d. III. 1011.

⁶²³ Can. 1250.

omastíť a maslo, olej nie je ľahko na to obstaráť. Ak o niečom pochybujeme, napr. o polievkových kockách Maggi, môžeme ich užívať, keďže sa isto nezakazujú.

... *Subjektom* prikázania je každý veriaci, ktorý doplnil 7. rok svojho veku.⁵²⁴ Preto nie je povinný ho zachovávať ten, kto nedovŕšil tento rok, hoci svoj rozum už užíva. Ale aj ten je oslobodený, kto už má 7 rokov, ale neužíva svoj rozum.⁵²⁵ Ak niekto dovŕšil 7. rok v deň zdržovania sa mäsitého pokrmu, nepodlieha zákonu, iba od polnoci nasledujúceho dňa.⁵²⁶

Prikázanie v ťažkej látke zaväzuje *pod ťažkým hriechom*. Vo všeobecnosti možno povedať, že ťažká látka je tá, ktorá značne vyživuje, alebo z ktorej človek sa naje, hoci nie celkom dosýta. Môžeme povedať, že je to 60 gramov. Pritom treba poznamenať, že menšie dávky sa spájajú, lebo prikázanie sa vzťahuje na celý deň. Ťažko zhrešíme, ak dobrovoľne prekročíme hranicu ťažkej látky. Ale v spovedi znamená to iba jediný ťažký hriech. Ak ťažkú látku viac ráz prekročíme, denne viac ráz ťažko zhrešíme, a preto treba to pri spovedi spomenúť, napr.: Na obed a pri večeri som spáchal ťažký hriech proti zdržovaniu sa mäsitého pokrmu.

Od zákazu sú *oslobodené*: 1. miesta, na ktorých je trh, cirkevná alebo svetská slávnosť, spojená s veľkou návštevou ľudu, ako aj účastníci pohrebných hostín. Na Slovensku môže sa mäsitý pokrm užívať aj v deň patróna alebo výročia vysvätenia kostola, ak tieto slávnosti aj navonok sa odbavujú v ten istý deň (nie v nasledujúcu nedeľu) za veľkej účasti ľudu. A dôvodom toho je, že v takých okolnostiach, v ktorých ľudia pestujú styky spolupatričnosti a priateľstva, zdržovanie sa mäsitého pokrmu sa ťažko zachová.

2. Pre ťažkosť zachovať príkaz *okrem Veľkého piatku* sú oslobodení jednotlivci, a to: a) úradníci, robotníci fabrik, baní, kameňolomov a lesov, robotníci na poliach pri žatve alebo mlatbe, robotníci na železniciach a lodiach, robotníci svážajúci drevo po riečkach, ako aj zamestnanci železníc, električiek, automobilov a

⁵²⁴ Can. 1254 § 1.

⁵²⁵ Can. 12.

⁵²⁶ Can. 34 § 3. n. 3^a.

lodi; b) žandári, financí, väzeňskí strážcovia, policajti so svojimi rodinami; c) cestujúci nielen v jedálnych vozoch, reštauráciách, krčmách, lež aj vtedy, ak jedlo berú so sebou; taktiež tí, ktorí sa stravujú v hostincoch, alebo si donášajú stravu z hostinca alebo privátneho domu, hostinskí a ich rodiny, rekreanti v kúpeľoch so svojimi príslušníkmi a služobníctvom; d) kto sa stravuje v rodine, kde nedostane pôstne jedlo; rodiny, v ktorých aspoň jeden člen je dišpenzovaný, alebo v ktorých sa stravujú vojaci; e) tí, ktorí sa stravujú mimo domu, alebo si berú stravu so sebou.

3. *Chudobní*, ktorí sa stravujú po domoch, chorí a rekonvalescenti. Sem patria aj tehotné a dojčiace ženy, hoci mäsitý pokrm nie je pre ne potrebný.

4. Dišpenzovaní, o ktorých bude nižšie reč.

B. Pôst.

Druhá čiastka prikázania vzťahuje sa na prísny pôst. Spočíva v tom, že človek iba raz denne sa naje dosýta, ráno a večer však niečo zje, zachovávaúc miestne osvedčené zvyky čo do množstva a akosti jedál.⁵²⁷ Pritom možno obed zameniť za večeru.⁵²⁸

Obed, pri ktorom môže sa človek najesť dosýta, možno začať už o 11. h., a to podľa ktoréhokoľvek času. Avšak čas nevzťahuje sa na podstatu príkazu. Preto z rozumnej príčiny obed by sa mohol zameniť za raňajky, večera za obed. Obed bez všetkej príčiny možno zameniť podľa kánonu za večeru. Tu sa bral ohľad na krajiny, kde obed je vlastne večer (Anglicko atď.) Obed môže sa predĺžiť až na dve hodiny, ba môže sa ešte viac predĺžiť, ak sa podávajú v tento čas iba ľahšie jedlá (ovocie, zákusky atď.) a keď sa človek zriekne večere, čo po takej hostine naozaj nie je ťažko zachovať. Obed však musí byť súvislý. Nie je dovolené bez príčiny ho prerušiť, lebo takto by sa mohli zjesť dva obedy, ktoré sa zakazujú. Prerušiť obed na pol hodiny je bez všetkého dovolené, lebo tým morálna jednota nie je prerušená. Prerušiť obed na hodinu bez príčiny je všedným hriechom, z dostatočnej príčiny nijakým hriechom. Prerušiť obed na dve ho-

⁵²⁷ Can. 1251 § 1.

⁵²⁸ Can. 1251 § 2.

diny je ťažkým hriechom, ak čiastky (chody) by urobili dva úplné obedy. Množstvo pokrmu na obed nie je ustálené. Jeden potrebuje viac, druhý menej, aby sa nasýtil. Pravda, pritom treba zachovať prirodzenú miernosť. Ak niekto cez deň dva razy sa najedol dosýta, či už hriešne alebo nehriešne, môže sa už aj tretí raz riadne nasýtiť, lebo v ten deň nemôže už zachovať prísny pôst. Avšak ak na raňajky sa najedol dosýta, na obed môže si zajesť iba značne menej, aby v ten deň mohol zachovať prísny pôst. Kto však na raňajky a na obed len niečo zjedol, má právo večer sa najesť dosýta.

Na raňajky povoľujú autori asi 60 gramov, t. j. značne menej ako inokedy, keďže nie každý vie odhadnúť množstvo podľa gramov. Iná norma je: množstvo na raňajky spolu s večerou nesmie sa rovnať obedu, keď je dovolené najesť sa dosýta.

Na večeru možno zjesť asi 240 gramov, ak pokrm nie je príliš výživný (múčniky, zemiaky, zelenina), asi 150 gramov, ak je pokrm veľmi výživný (vajcia) a asi 300 gramov v severných krajinách.⁵²⁹ Ak by to však nestačilo a niekto by pocítil závrat, oslabenie a nemohol by konať svoje povinnosti, môžu sa tieto množstvá zvýšiť. Iná norma: značne menej ako obyčajne, alebo večera s raňajkami nesmie sa rovnať obedu, keď sa človek môže najesť dosýta. Na vianočnú vigíliu, ktorá sa u nás slávi aj rozličnými jedlami (huby varené v kapustnici, opekance, med s obľátkami), zo zvyku možno si však dovoliť aj dva razy také množstvo.

Okrem týchto termínov možno prijať iba *tekutinu*, teda víno, pivo, pálené, čiernu kávu, nie však mlieko, čokoládu, kakao, ovocné šťavy, ktoré sa považujú viac za pokrmy, keďže sú väčšmi výživné ako obyčajné tekutiny. Avšak aby tekutina neškodila, dovolené je niečo si zahryznúť (chlieb, pečivo atď.). Pravda, nesmie sa to robiť toties quoties (kedykoľvek ľubovoľne). Ináč zákon sa stane iluzórny.

Prísny pôst zaväzuje každého veriaceho, ktorý dovŕšil 21. rok svojho veku až po začatý 60. rok. Ak teda niekto dovŕši 21 rokov v deň pôstu, je povinný postiť sa iba od polnoci nasledu-

⁵²⁹ S. Alph. U. d. U. 1025.

júceho dňa. Kto však dovíšil svoj 59. rok v deň pôstu, je oslobodený iba od polnoci nasledujúceho dňa.

Prikaz v ťažkej látke zaväzuje pod ťažkým hriechom. *Ťažká látka* je tá, ktorá sa vyrovná dvom obedom, nech sa už hromadí hocikedy a hocijakým spôsobom, lebo menšie dávky cez deň požité sa spoja, ako to vysvitá z 29. vety Alexandra VIII.⁵³⁰

Od priameho pôstu sú vo všeobecnosti *oslobodení* tí, ktorí bez vážnej ťažkosti nemôžu pôst zachovať:

1. *chorí*, rekonvalescenti, slabí, tehotné ženy, dojky, trpiace periódou, chudobní, stravujúci sa po domoch;

2. *ťažko pracujú telesne*, či už ich práca je nevyhnutná alebo aspoň užitočná, ak trvá väčšiu časť dňa. Teda sú oslobodení ťažko pracujúci roľníci, kováči, drevorubači, ale nie krajčíri, iba ak by z pôstu pocítili ťažkosť, ťažko pracujúce služobníctvo, napr. keď kope, sväža zbožie atď. Taktiež sú oslobodení tí, ktorí 4—5 hodín idú pešky alebo dlhší čas na bicykli. Ak sa vezú na voze, sedia na koni, potrebujú deň alebo aj viac, aby boli oslobodení. Kto cestuje železnicou alebo autom, zpravidla nie je oslobodený, keďže obyčajne toto cestovanie nevyčerpá. Ak by však niekto zo skúsenosti vedel, že má s tým vážne ťažkosti, bol by oslobodený.

3. *Ťažko pracujúci duševne*, ak práca je potrebná, užitočná a trvá väčšiu časť dňa. Teda sú oslobodení profesori, ktorí nielen prednášajú, ale vytrvale študujú, učitelia, ktorí až 5—6 hodín denne vyučujú, žiaci stále študujúci.

Ak v týchto prípadoch sa vyskytne vážna pochybnosť, či niekto je oslobodený alebo nie, môže mať za to, že nie je povinný postiť sa, keďže neistý zákon nezaväzuje.

Ak príčina oslobodzujúca od zdržovania sa mäsitého pokrmu alebo i od pôstu nie je dostačujúca, treba žiadať dišpenz. Nielen miestny ordinár, ale aj farár môže v jednotlivých prípadoch a zo spravodlivého dôvodu dišpenzovať od tohto prikázania vlastných jednotlivých veriacich alebo aj jednotlivé rodiny, a to aj mimo svojho územia a na svojom území aj cudzincov.⁵³¹ Také dôvody

⁵³⁰ Denzinger-Bannw. N. 1129.

⁵³¹ Can. 1245 § 1.

sú: sobáš, pohreb atď. Ordinár môže dišpenzovať aj celú diecézu a tým skôr jednu obec, ak tam je veľký nával ľudu.⁵³²

Druhá hlava.

Prikázanie o ročnej spovedi.

Podľa Cirkevného zákonníka každý veriaci, len čo začne užívať svoj rozum, je *povinný aspoň raz v roku sa vyspovedať* zo všetkých svojich hriechov.⁵³³ Teda aj ten je povinný ročne sa vyspovedať, kto nemá ešte 7 rokov, ale užíva už svoj rozum a spáchal ťažký hriech. No keďže na spoveď má sa obyčajne pripustiť iba človek, ktorý je dostatočne pripravený, čo u nás vo všeobecnosti nie je celkom možné pred druhou ľudovou triedou, okrem toho malé deti zriedka ťažko hrešia, môže sa trpieť tunajšia prax, ktorá až v druhej ľudovej triede privádza deti na sv. spoveď. V Taliansku napr., kde deti sú vyspelejšie, presne sa zachováva zákon.

Spovedať sa má iba človek, ktorý spáchal *ťažký hriech*, lebo zo všedných hriechov vôbec sa nemá človek vyspovedať. Čo však robiť, ak sa niekto v roku vyspovedal zo všedných hriechov (čo môže, ale nemusí), no po spovedi upadne do ťažkého hriechu? Má sa z toho vyspovedať, alebo nie? Niektorí autori hovoria, že áno, keďže až teraz má potrebnú látku na spoveď. Iní zasa tvrdia, že nie, keďže zákonu už vyhovel, vyspovedajúc sa zo všedných hriechov. Teda povinnosť nie je istá a teda nezaväzuje. Spoveď môže sa iba odporúčať, aby človek dlho nežil v stave ťažkého hriechu.

V zákone *sa neurčuje*, odkedy dokedy sa počíta rok. Zdá sa však, že od Veľkej noci do Veľkej noci, lebo za to hovorí všeobecný zvyk veriacich. Zdá sa, že aj Cirkev to odporúča, keď v inom prikázaní žiada, aby každý veriaci pristúpil k sv. prijímaniu vo veľkonočnom čase, keďže sa sv. prijímanie obyčajne spája so sv. spoveďou. Kto jeden rok zameškal sv. spoveď, zdá sa, že je ešte povinný ju čím skorej vykonať, lebo Cirkev chce,

⁵³² Can. 1245 § 2.

⁵³³ Can. 906.

aby sa spoveď vykonala, čas je druhoradý. Ak sa už v druhom roku vyspovedá, zadosť urobí za dva roky.

Keďže cieľ prikázania je vážny, a to spása duši, zákon zaväzuje *pod ťažkým hriechom*. Nedodrží sa neplatnou spoveďou, ktorá vlastne nie je spoveďou.⁵³⁴

Vyspovedať sa možno hociktorému kňazovi, ktorý je aprobovaný na spovedanie, i keď je východného obradu, ale žije v spojení s Cirkvou.⁵³⁵ Teda u nás možno sa spovedať aj gréckokatolíckemu kňazovi.

Tretia hlava.

Prikázanie o veľkonočnom prijímaní.

Cirkev žiada, aby každý veriaci, len čo užíva svoj rozum, pristúpil raz do roka, aspoň na Veľkú noc, ku sv. prijímaniu. Nemusí tak urobiť, ak by na radu vlastného kňaza pre nejakú rozumnú príčinu azda považoval za vhodné na istý čas sa ho zdržovať.⁵³⁶

Subjektom prikázania je každý veriaci, ktorý začína užívať svoj rozum, či už má 7 rokov alebo nie. Prikázanie zaväzuje pod ťažkým hriechom, lebo jeho cieľ je vážny, t. j. duševná strava veriaceho. Prikazu sa neurobí zadosť svätokrádežným prijímaním.⁵³⁷

Veľkonočné prijímanie má sa konať *od Kvetnej nedele do Bielej nedele*, môže sa však anticipovať alebo čas predĺžiť.⁵³⁸ Ordinar môže čas anticipovať až po štvrtú nedeľu veľkopôstnu a predĺžiť až po sviatok Najsvätejšej Trojice.⁵³⁹ V mimoriadnych okolnostiach z povolenia sv. Stolice aj tieto termíny môžu sa posunúť. Tak v trnavskej administratúre veľkonočné sv. prijímanie môže sa vykonať od 1. nedele veľkého pôstu až do nedele Najsv. Trojice. To všetko je preto, aby každý mal čas a príležitosť pri-

⁵³⁴ Can. 907.

⁵³⁵ Can. 905.

⁵³⁶ Can. 859 § 1.

⁵³⁷ Can. 861.

⁵³⁸ Can. 859 § 2.

⁵³⁹ Tamtiež.

stúpiť k sv. prijímaniu. Vlastný farár alebo spovedník v jednotlivých prípadoch z rozumnej príčiny môže čas preložiť. Nielen sv. prijímanie, ale aj čas zaväzuje pod *ťažkým hriechom*. Teda ťažko hreší, kto čo len o deň zameškal ustálený termín. Ale prikázanie zaväzuje aj po termíne,⁶⁴⁰ a to čím skorej.

Kto *pred termínom* predvída, že nebude môcť v termíne za-
dosť urobiť, nie je povinný anticipovať, lebo vtedy prikázanie
ešte nezaväzuje. Kto však v užitočnom čase predvída prekážku,
je povinný už teraz prijímať.

Veriaci môže pristúpiť k sv. prijímaniu *hocikde*. Odporúča sa
však, aby to urobil vo vlastnej farnosti. Ak by prijímal mimo
farnosti, odporúča sa, aby oznámil vlastnému farárovi, že povin-
nosť vykonal.⁶⁴¹ Asi preto, aby vlastný farár vedel, kto vykonal
svoju povinnosť.

Štvrtá hlava.

Prikázanie o vydržiavaní duchovných.

Už prirodzený zákon žiada, aby sme tých, ktorí sa zaoberajú
výlučne spásou našich duší, hmotne vydržiavali, súc si vedomí,
že duševná práca prevyšuje hodnotu hmotných dobier. Ale aj
v časnom vzťahu znamená práca duchovného často významný
moment. Koľko môže pomáhať obci aj hmotne, kultúrne, sociál-
ne jej duchovný! Preto je len prirodzené, aby dostal za to ne-
jaký ekvivalent. Preto aj Kristus hovorí: „Hoden je robotník
svojho pokrmu“⁶⁴² a sv. Pavol sa pýta: „Neviete, že tí, čo bo-
hoslužby vykonávajú, z bohoslužobných pokrmov ajedia? Že tí,
čo slúžia pri oltári, s oltára majú svoj podiel? Tak aj Pán usta-
novil, aby z blahozvesti žili tí, čo blahozvešť hlásajú“.⁶⁴³

Na začiatku *duchovní žili* z darov, ktoré veriaci prinášali na
bohoslužby (na oltár). Neskôršie sa zaviedly desiatky, t. j. desa-
tina dôchodku sa určila na vydržiavanie kostola, školy, nemoc-
nice, duchovných atď. Pozostatky toho máme ešte dakde aj u

⁶⁴⁰ Can. 859 § 4.

⁶⁴¹ Can. 859 § 3.

⁶⁴² Mt 10, 10.

⁶⁴³ 1 Kor 9, 13–14.

nás vo forme sosypu, povinnej práce, povinného povozu atď. Vo všeobecnosti však desiatky boli zrušené. Namiesto toho duchovných vydržiavajú z benefičiálnych dôchodkov (výnosu rolí, lesa, vinice atď.), zo štólových dôchodkov (za sobáš, pohreb), alebo štát prispieva zo sekularizovaných cirkevných majetkov (kongrua). Kde však ani toho niet, veriaci sami priamo prispievajú, ako v USA.

Cirkev zavrhlá 18. Wickleffovu vetu: „Desiatky sú iba almužnami a farníci môžu ich pre hriechy svojich predstavených ľubovoľne zrušiť.“⁵⁴⁴ Dnešná cirkevná náuka je: „Cirkev má právo nezávisle od štátnej moci žiadať od veriacich, čo je potrebné na bohoslužby, na dôstojné vydržiavanie duchovných a iných zamestnancov, ako aj na iné svoje ciele.“⁵⁴⁵ V tomto ohľade majú sa všade zachovávať osobitné štatúty a chválitebné zvyky toho-ktorého kraja.⁵⁴⁶

Piata hlava.

Zákaz kníh.

Už *prirodzený zákon* zakazuje vydávať a čítať knihy, ktoré by znamenali nebezpečenstvo pre čitateľa. Málo je totiž vecí, ktoré majú taký vplyv na duševné formovanie človeka ako kniha a vôbec tlač. Verejná mienka, ktorá je dôležitým vychovávateľom ľudí, nimi sa prihovára dušiam.

Preto *aj štát* už dávno si všimol ich veľký význam a zákonmi usmerňuje ich vydávanie a čítanie, takže Cirkvi v tejto veci naozaj nič sa nemôže vyčítať. Často štát si aj veľmi prísne počínal v tejto veci. Istý londýnsky nakladateľ bol pre vydanie rozvratných spisov za živa na štvoro rozkúskovaný. John Tutschin, ktorý schvaľoval vo svojich spisoch vzburu proti kniežatu Montmonthovi, bol roku 1665 na smrť zbičovaný a jeho spisy boli spálené. Daniel Defoe, známy spisovateľ knihy „Robinson Crusoe“, bol pre istý potupný spis verejne pranierovaný. Vo Švajčiarsku kalvínska mestská rada dala roku 1762 spáliť Rousseau-

⁵⁴⁴ Denzinger, n. 698.

⁵⁴⁵ Can. 1496.

⁵⁴⁶ Can. 1502.

ove knihy „Émile ou de l' éducation“ a „Contrat social“ a autorovi hrozilo zatvorenie. Protestanti vôbec mali prísnu knižnú cenzúru. Za národosocialistického režimu v Nemecku bolo asi 250 spisovateľov na štátnom indexe, medzi nimi Leon Feuchtwanger, Emil Ludwig, Heinrich Mann, Erich Maria Remarque atď.⁵⁴⁷ Aj dnes každý štát má svoj index zakázaných kníh.

Cirkevný zákonník rokuje o tejto veci v kánonoch 1384—1405. Jeho predpisy vzťahujú sa na každého, teda aj na takého, u ktorého by nehrozilo nebezpečenstvo pre vieru a dobré mravy, lebo ako sme už povedali, zákon, ktorý má za cieľ predísť všeobecnému nebezpečenstvu, zaväzuje všetkých pre prípadnú halucináciu v tejto veci. Čo sa vzťahuje na knihy, platí aj o hocijakých iných publikáciách, novinách a časopisoch, iba ak sa výslovne vyimajú zpod zákazu.⁵⁴⁸

A. Predbežná cenzúra kníh.

Bez predbežnej cirkevnej cenzúry nemôžu ani svetskí autori vydávať tieto knihy:

1. Sv. Písmo, poznámky a komentáre k nemu.

2. Knihy, ktoré sa vzťahujú na sv. Písmo, teológiu, cirkevné dejiny, cirkevné právo, prirodzenú teológiu (teodicea) a etiku, alebo na iné nábožné a morálne náuky, modlitebné knihy, príručky náboženstva, mravouky, asketiky, mystiky atď., v ktorých je reč najmä o viere a dobrých mravoch. Teda cenzúre nepodliehajú čisto filozofické diela, ako logika, čisto sociologické knihy atď., ktoré sa priamo nedotýkajú viery a mravov.

3. Sväté obrázky, či už majú natlačené modlitby alebo nie. Lebo môžu obsahovať v spôsobe vyličenia niečo, čo sa prieči katolíckemu duchu (niektoré výtvary moderného maliarstva).

4. Knihy, sošity, ba aj listy, ktoré obsahujú povolenie odpuškov.

5. Liturgické knihy a ich časti, taktiež litánie schválené sv. Stolicou. Liturgické knihy sú: misál, breviár, rituál, martyrologium atď. Litánie schválené sv. Stolicou sú: o Najsv. Mene Je-

⁵⁴⁷ A. Sleumer, Index Romanus, Osnabrück, Jonscher 1934, 10—11.

⁵⁴⁸ Can. 1384 § 2.

žišovom, o Srdci Ježišovom, loretánske litánie, litánie o sv. Jozefovi a litánie o všetkých svätých.

6. Preklady sv. Pisma, iba ak by boli schválené sv. Stolicou alebo zhotovené pod dozorom biskupa s poznámkami zo sv. Otcov a katolíckych učencov.

7. Spisy, ktoré sa vzťahujú na blahorečenie a kanonizáciu svätých, soznamy odpustkov, zbierky rímskych kongregácií atď., ktoré sa môžu vydať iba s výslovným povolením sv. Stolicy.

Aj *preklady a nové vydania* týchto všetkých spisov vyžadujú si novú cenzúru,⁵⁴⁹ lebo môže byť v nich niečo, čo nebolo v origináli, resp. v prvom vydaní.

Povolenie vydať ich dáva ordinár autora alebo miesta, kde sa vec uverejní. Povolenie sa vystaví na základe úsudku cirkevného cenzora. Má sa uviesť na začiatku alebo na konci spisu a obsahovať meno ordinariátu alebo ordinára, miesto a čas povolenia.⁵⁵⁰

Bez povolenia vydať takýto spis je ťažkým hriechom proti cirkevnej poslušnosti.

Zakazuje sa okrem toho aj *svetským* autorom písať do takých novín, časopisov, revue, ktoré obyčajne napádajú katolícku vieru alebo dobré mravy, iba ak by to vyžiadala rozumná príčina, ktorú však ordinár musí schváliť.⁵⁵¹ V súrom prípade môže sa toto schválenie i predpokladať.

B. Zakázané knihy.

Bez cirkevného povolenia nie je dovolené knihu vydať, čítať, podržať, predať, preložiť do cudzieho jazyka a iným dávať.⁵⁵² To platí aj o tlačivách každého druhu, ktoré sa vydávajú.⁵⁵³ Teda neplatí to o litografovaných prednáškach profesorov, ktorí ich vydávajú na súkromné užívanie poslucháčov, nie však na verejné užívanie.

⁵⁴⁹ Can. 1392 § 1.

⁵⁵⁰ Can. 1394 § 1.

⁵⁵¹ Can. 1396 § 2.

⁵⁵² Can. 1398 § 1.

⁵⁵³ Can. 1394 § 2.

Knihu vydáva nielen nakladateľ, ale aj autor, ktorý mu dá rukopis, ba aj správca tlačiarne, ktorý pri vydávaní spoluúčinkuje. Zakázaná kniha nemôže sa znovu vydať, iba ak by ten, ktorý knihu zakázal, jeho predstavený alebo nástupca ju povolil, pravda, opraviac inkriminované čiastky.⁵⁵⁴ Tak Kongregácia indexu povolila 24. marca 1911 A. Sleumerovi pod touto podmienkou do nemčiny preložiť román Victora Huga: „Les misérables“,⁵⁵⁵ ktorý ináč je na indexe. Niektoré knihy na indexi majú výslovne klauzulu „Donec corrigatur“ (kým sa neopraví). Ak sa teda opraví, môže sa znovu vydať.

Knihu číta, kto jej jazyku rozumie a ju očami sleduje; teda nečíta ju, kto iba čítajúceho počúva. Keďže zákon je odíozny, musí sa presne vysvetľovať, a predseda poslucháč môže zhrešiť proti prirodzenému zákonu, počúvajúc čítanie nebezpečné pre vieru a dobré mravy. Ak by však čítajúci ihneď mu vyvrátil bludy, ani tým by nezahrešil, ako to robievajú profesori, čítajúc bludy protivníkov, alebo spisovatelia, uvádzajúc omyly, ale ich aj zároveň potierajúc.

Kto číta značnú čiastku zakázanej knihy, ťažko zhreší. Značná čiastka môže byť značnou nielen kvantitatívne, ale aj kvalitatívne. Kvantitatívne značná čiastka je podľa mnohých asi 6 siah, hoci ide o indiferentné veci, kvalitatívne aj jedna veta, ak obsahuje opravdivé nebezpečenstvo. Ak ide o noviny a časopisy, je potrebná väčšia látka, aby hriech bol ťažký, lebo v nich už názvy článkov často ukazujú na nebezpečnosť látky, a preto tieto články môžu sa vynechať. To isté treba povedať, ak niekto číta z nich iba indiferentné veci, ako obchodné, športové zprávy atď. Avšak iste je ťažkým hriechom stále čítať také noviny a časopisy, hoci tu a tam vynechá sa jedno číslo, lebo toto čítanie stále ohrozuje dušu, pretvárajúc ju podľa svojho ducha. Ak sa inkriminované čiastky vytrhnú, zalepia a pod., ostatné môžu sa čítať. To isté treba povedať o sväzku viacdielnej knihy, ktorý je celkom indiferentný.

Kto chce taký spis čítať, musí mať povolenie od ordinára alebo od sv. Stolice. Kto má povolenie od sv. Stolice, nemôže čítať

⁵⁵⁴ Can. 1398 § 2.

⁵⁵⁵ A. Sleumer, Index Romanus, 65–86.

knihy zakázané ordinárom.⁵⁵⁶ Kto môže čítať knihy, môže čítať aj noviny, časopisy, lebo viac obsahuje menej, ale nie naopak: kto môže čítať noviny a časopisy, nemôže čítať knihy. Ak by povolený spis znamenal pre rečeného duševné nebezpečenstvo, pravda, už z prirodzeného zákona by ho nesmel čítať.⁵⁵⁷

Knihu podrži, kto ju u seba má, či už je vlastná alebo cudzia, písaná v známej alebo v cudzej reči, hoci ju nečítal, lebo v treťom bode je reč o podržaní (retinere). Ťažko zhreší, kto si knihu podrži na značný čas (jeden mesiac), ak by však na to mal osobitnú príčinu, i bez hriechu by to mohol urobiť, napr. ak čaká povolenie, alebo knihár, ktorý ju nemôže ihneď zaviazať. Zakázanú knihu treba zničiť alebo dať tomu, kto má povolenie. Knižnice majú mať na to osobitné oddelenie, kľúčom dobre zatvorené, aby sa nedostali do rúk iných.⁵⁵⁸ Ak by niekto (profesor, redaktor, sudca) dostal sa do takého položenia, že by musel zakázanú knihu napochytro čítať a nemal by času žiadať povolenie, skrze epiklu by to mohol urobiť, keďže sa nepredpokladá, že by Cirkev v takýchto okolnostiach urgovala zákon. Ak zakázaná kniha patrí inému, vlastne by sa mala majiteľovi vrátiť, lebo tým vlastníctvo neutratil. Ak by však bola menšej ceny, mohla by sa aj zničiť. Alebo uschovávatel z lásky by sa mal usilovať, aby majiteľ sa jej vzdal pre spásu vlastnej duše.

Zakázanú knihu nie je dovolené *predať* človekovi, ktorý nemá povolenie si ju ponechať alebo čítať. Ak kniha je necudná ex professo, v nijakom prípade nemôže sa predať, vypožičať, ba kníhkupec nesmie ju držať, lebo na to nedá sa vymyslieť nijaká rozumná príčina; pravda, nie je tu reč o anatomických a prírodovedeckých knihách, ktoré sú potrebné a preto povolené. Ostatné môže kníhkupec predávať iba vtedy, ak má na to povolenie sv. Stolice a ak rozumne môže predpokladať, že zákazník právom si ich žiada. Ale kníhkupec by sa nemusel v každom prípade spytovať, či zákazník má povolenie, lebo by mu to bolo na farchu. Je len samozrejmé, že tieto knihy nemôže mať kníhkupec vo výkla-

⁵⁵⁶ Can. 1403 § 1.

⁵⁵⁷ Can. 1405 § 1.

⁵⁵⁸ Can. 1403 § 2.

de, lež v osobitnom oddelení, ktoré nie je všetkým ľahko prístupné.

Zakazuje sa zakázanú knihu *prekladať* do hociktorého jazyka a ju v akomkoľvek preklade čítať.⁵⁵⁰

Zakazuje sa takú knihu *dávať* (communicare) iným, ako ju vypožičať, dať do úschovy alebo predložiť ju hosťom v čakárňach, predizbách ordinácií.

Cirkevným zákonníkom zakázané sú tieto knihy obsažené v kánone 1399:

1. Vydania pôvodného textu a starých katolíckych prekladov sv. Pisma aj východnej Cirkvi, vydané nekatolíckmi; taktiež ich preklady do ktorejkoľvek reči nekatolíckmi. Užívať môžu tieto vydania tí, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom (verejne alebo súkromne) venujú teologickým alebo biblickým štúdiám, ak knihy sú verne a úplne vydané a ak ich predslovy alebo poznámky nenapádajú dogmy viery.⁵⁵⁰ Tak kedysi na mnohých katolíckych teologických fakultách a seminároch všeobecne užívali Nový zákon (grécky a latinský) vydaný Eberhardom Nestlem (Stuttgart, Privilegierte Württembergische Bibelanstalt).

2. Knihy, ktoré bránia herézu alebo rozkol, akýmkoľvek spôsobom usilujú sa vyvrátiť základy náboženstva. Nestačí náuku iba spomenúť, ale treba ju dôkazmi brániť. Základy náboženstva sú: jestvovanie Boha, nesmrteľnosť duše, slobodná vôľa atď. Sú to teda knihy, ktoré propagujú materializmus, pozitivizmus, teozofiu atď.

3. Knihy, ktoré systematicky (data opera) napádajú vieru alebo dobré mravy. Teda nie je tu reč o knihe, ktorá občas a prechodne prináša niečo proti viere a dobrým mravom, lež ktorá to robí viac ráz na rozličných stranách, prípadne v osobitných kapitolách. To isté treba povedať o novinách a časopisoch. Musia prinášať často a vo viacerých číslach pohoršujúce veci, ich celý postoj k viere a mravom musí byť závadný, aby padaly pod tento zákaz.

4. Knihy nekatolíkov, ktorí výslovne (ex professo) píšú o viere, iba ak by bolo zjavné, že neobsahujú nič proti katolíckej ná-

⁵⁵⁰ Can. 1396.

⁵⁵⁰ Can. 1400.

uke. Nekatolíci sú všetci, ktorí nie sú katolíkmí, teda aj pohania a židia. Výslovne píše, kto nielen náhodile a prechodne, ale úmyselne napíše takú vetu, kto na viacerých stranách píše o tom, háji to a opačné vyvracia.

5. Sv. Písmo, poznámky k nemu a jeho komentáre, ak nemajú cirkevné povolenie, o ktorom bola reč vyššie. Taktiež preklady sv. Písma do materinskej reči, ak nemajú potrebné cirkevné schválenie. To isté treba povedať aj o knihách a sošitoch, ktoré vyprávajú o nových zjaveniach, víziách, prorockých, zázrakoch, alebo ktoré zavádzajú nové pobožnosti, nemajúc patričné cirkevné schválenie. I tu ide viac o propagovanie takýchto mimoriadnych udalostí ako o jednoduché spomínanie.

6. Knihy, ktoré napádajú alebo vysmievajú sa z katolíckych dogiem, ktoré bránia bludy sv. Stolicou zavrhnuté, ktoré znevažujú cirkevné obrady, ktoré usilujú sa podkopať cirkevnú disciplínu (celibát), ktoré výslovne zneuctujú cirkevnú hierarchiu, duchovný alebo rehoľný stav (nie jednotlivú osobu).

7. Knihy, ktoré učia a odporúčajú hociajakú poveru, veštenie, mágiu, vyvolávanie duchov a pod. Nejde tu teda o knihy, ktoré o týchto veciach píše, aby ich vyvrátili, ale o takých, ktoré poučujú, ako sa majú tieto veci konať a pobádajú k tomu, ako všetky knihy a populárne brošúrky špiritistické, okultistické a magické.

8. Knihy, ktoré hája súboj, samovraždu alebo manželskú rozluku, ktoré píšuc o slobodomurárskych alebo podobných spoločnostiach, usilujú sa dokázať, že sú osožné a nie nebezpečné pre Cirkev a pre štát.

9. Knihy, ktoré výslovne píše, vyprávajú, učia o oplzlých čiže obscénnych veciach. Teda nestačí, ak tu a tam majú taký výraz. Musia pobádať k takým predstavám, žiadostiam, ako to robia Zolove a Arcibaševove romány. Všetky Zolove knihy sú aj na rímskom indexi.

10. Vydania liturgických kníh schválených sv. Stolicou, v ktorých niečo bolo pozmenené, takže neshodujú sa s originálom. Ak sa shodujú, neboly by zakázané, hoci neboly cirkevne schválené.

11. Knihy, ktoré rozširujú falošné odpustky alebo knihy, ktoré sv. Stolica zavrholala alebo odvolala.

12. Obrazy Krista Pána, Blah. Panny Márie, anjelov, svätých, ktoré sa protivia duchu a dekrétom Cirkvi. Môže sa to vzťahovať najmä na najmodernejšie umenie, ktoré nevediac vytvorí niečo esteticky hodnotné, často spácha vo svojich výplodoch blasfémii obrazom alebo sochou. Ak však takéto obrazy a sochy zodpovedajú zásadám cirkevného umenia, môžu sa užívať, hoci nemajú cirkevného schválenia.

Konečne zakázané sú knihy, ktoré sú na *indexe*. Sú to knihy, o ktorých práve bola reč. No nie je to vždy celkom jasné, a preto sv. Stolica si rezervuje právo osobitne ich označiť za nebezpečné. Pritom treba vziať do úvahy aj okolnosti, v ktorých sa to stalo. Sú na ňom aj knihy, ktoré by sa teraz naň nedostali, lebo dnes nemajú už tej príťažlivosti ako vtedy. S druhej strany však sú niektoré dnešné knihy, ktoré márne hľadáme na *indexe*: bolo by ich príliš veľa. Index nie je na to, aby sa naplnil. Musí to byť podľa autora, obsahu, okolností naozaj nebezpečná kniha.

Zákaz kníh začal sa skoro. Už *Skutky apoštolské* prinášajú zpravu, že po Pavlovej kázni „mnohí, čo sa zapodievali čarodejníctvom, posnášali svoje knihy a spálili ich pred všetkými“.⁵⁰¹ *Apoštolské konštitúcie* (koncom 4. storočia) obsahujú už trestné sankcie proti čítaniu zlých kníh. Na snemoch v Nicei (325) a v Efeze boli spálené spisy Aria, rešp. Nestora. Konštantín Veľký a Justinian trestali smrťou skrývanie bludných spisov. Pápeži od začiatku bojovali proti zlým knihám. (Pozri Mikuláša I. „*Responsa ad consulta Bulgarorum*“, c. 103.) Roku 1415 boli spálené spisy Husa a Wicliffa v Kostnici. Aj univerzity (Sorbóna a iné) často prejavovali spálením svoje odsúdenie. Zavedením tlače ostražitosť sa stupňovala. Roku 1559 vydal Pavol IV. listinu zakázaných kníh; bolo to *prvé vydanie rímskeho indexu*. Roku 1571 založil Pius V. na ten cieľ osobitnú Kongregáciu indexu. Roku 1758 vydal Benedikt XIV. jeden z najlepších indexov. Roku 1896 nariadil Lev XIII., aby pred rokom 1600 odsúdené knihy viac sa už neuvádzali. Mnohé iné odsúdené aj po roku 1600, boli

⁵⁰¹ Sk 19, 19.

tiež časom vyňaté. Benedikt XV. roku 1917 zrušil Kongregáciu indexu a jej agendu prideliť Kongregácii sv. Ofícia. Od prvého vydania zažil index asi 40 vydání. Najnovšie obsahuje okolo 4000 kníh v latinskej, gréckej, ruskej, poľskej, hebrejskej, sýrskej, arabskej, talianskej, španielskej, nemeckej, anglickej atď. reči. Mnohé sú medzi nimi, ktoré majú cirkevné povolenie (aj tri spisy biskupa Prohászku), lebo biskupské povolenie znamená len to, že nie je v knihe nič *nápadného* proti viere a mravom. Podrobné posúdenie patrí priamo sv. Stolicy.

Ak zakázaná kniha sa *stilmuje*, film nie je zásadne zakázaný, lebo každý zákaz má sa presne vysvetľovať a podľa všetkého kniha nie je filmom. Okrem toho vo filme veci sa často zmenia natoľko, že v ňom nepoznať knihu. Kniha má iné estetické zameranie ako film. Práve preto vo filme sa ľahko vynechajú veci, ktoré boli dôvodom, že sa kniha dostala na index. Tak sa stalo aj s filmom nakrúteným podľa románu Victora Huga „Notre Dame“, v ktorom nedôstojné správanie sa arcidiakona Claude Frolla, pre ktoré kniha bola daná na index, sa pripisuje jeho údajnému bratovi, svetskému človekovi, čím dôvod zákazu samozrejme odpadá. Pravda, aj film môže byť osve zakázaný, ak by znamenal nebezpečenstvo hriechu, ale to má sa pripísať na jeho vlastný účet.

Ak zákaz zneje opera omnia (napr. M. Maeterlinck, 1914), zakazujú sa všetky diela autorove, pravda, uverejnené iba po tento rok, lebo sa nevie, ako bude písať v budúcnosti. Ak zákaz zneje omnes fabulae amatoriae (všetky ľúbostné romány) napr. H. de Balzac, 1864, G. d' Annuntio, 1911, A. Dumas (otec), 1863, A. Dumas (syn), 1863, G. Sand, 1863, H. B. Stendal, 1864, zakazujú sa iba ľúbostné romány, nie však iné diela, ako drámy atď. Gróf Monte Christo podľa vyhlásenia kompetentných kruhov napr. je na indexe, hoci lásky je v ňom málo. Ak by v tejto veci nastaly pochybnosti, zákaz neplatí, lebo neistý zákon nezaväzuje, pravda, ak prirodzený nemá k tomu nič podotýkať. Zároveň nemá si robiť nik výčitky, kto knihu prečítal a len potom sa dozvedel, že je na indexe.

Kánon 2318 ustaľuje aj *tresty* za prestúpenie zákazu: Do exkomunikácie osobitne rezervovanej sv. Stolicí upadajú vydáva-

telia kníh apostatov, heretikov a schizmatikov, ktoré ospravedlňujú apostázu, herézu alebo schizmu, taktiež tí, ktorí také a iné sv. Stolicou podľa názvu (index) zakázané knihy hája alebo vedome bez potrebného povolenia čítajú alebo si ponechávajú. Autori a vydavatelia, ktorí bez potrebného povolenia dajú vytlačiť knihy sv. Písma, jeho poznámky alebo komentáre, upadajú do exkomunikácie nikomu nerezervovanej. To sa v oboch prípadoch stáva, pravda, iba vtedy, ak rečený vie, že taký priestupok sa takto tresce.

*Ordinár môže povoliť čítanie Cirkevným zákonníkom alebo dekrétom sv. Stolic zakázané knihy svojim poddaným, a to iba jednotlivé knihy a iba v súrnych prípadoch. Môže dostať od sv. Stolic aj všeobecné povolenie povoliť svojim poddaným hocijaké knihy. V tom prípade však musí užívať toto povolenie diskkrétne a z rozumného dôvodu.*⁵⁶²

C. *Zákaz spaľovať mŕtvolu.*

Už prirodzený človek v každej dobe si ctil mŕtvolu bližných. Ba u primitívnych kmeňov táto úcta je súčiastkou náboženského kultu. Patrí to k nepísanému zákonu, ako hovorí Aristoteles.⁵⁶³ *Kresťanstvo* túto úctu len potvrdilo a povýšilo. Dôvody toho sú, že ľudské telo kresťana je chrámom Ducha Svätého, údom tela Kristovho, že bolo živé živým telom Kristovým a že v súdny deň vstane zmŕtvych. Preto lepšie zodpovedá jeho prírode uložiť ho do zeme ako násilne sa ho dotknúť a ho spolniť, hoci výsledok je ten istý: rozpadnutie. Ide tu viac o náš čin, ktorý má smerovať k úcte. Ako je zločin mŕtvolu bez príčiny rozkúskovať, okradnúť, pošpiniť, tak je tiež jej zneuctením spáliť ju. Ak sa však zahrabe, dostáva sa priamo ta, kam patrí a jej zničenie nespôsobí už sám človek svojím pričinením, ale príroda sama.

Tento spôsob *odporúčajú* aj iné úvahy. Zodpovedá to lepšie sv. Písmu. Po páde do hriechu vyslovuje Boh trest: „V potu svojej tváři budeš ješť chlieb, kým sa nenavrátíš do zeme, z ktorej

⁵⁶² Can. 1402.

⁵⁶³ Rhetor. 1, 15.

si vzatý, lebo prach si a v prach sa navrátiš.“⁵⁶⁴ A sv. Pavol, hovoriac o zmŕtvychvstaní, píše: „Seje sa porušiteľné, vstane neporušiteľné, seje sa neslávne, vstane slávne; seje sa slabé, vstane mocné; seje sa telo živočíšne, vstane telo duchovné.“⁵⁶⁵ Odporúča to aj Kristov prípad, ktorého telo tiež pochovali. No nemožno povedať, že je to jediný prirodzený spôsob.⁵⁶⁶ Čo potvrdzuje aj okolnosť, že z vážnych príčin (mor, ťažkosť pochovať do zeme) Cirkev sama nič nenamieta proti spopolneniu.

No časom pochovávať do zeme sa považovalo za *kresťanské* (aj Židia tak pochovali) a spopolnenie za pohanské (kolumbária s urnami). Toto ponímanie bolo napr. už roku 785 tak jasné, že padernborský snem za spopolnenie ustanovil trest smrti.⁵⁶⁷ V novej dobe tento rozdiel vychytili tí, ktorí sa hlásili k pohanstvu a ktorí práve propagovaním spopolnenia chceli oslabiť vieru, spomenuté kresťanské pravdy a tak aj bojovať proti Cirkvi. Sú to rozličné sekty na čele so slobodnými murármi, ktorí zakladajúc spolky na spopolnenie, pričiňujú sa o vybudovanie krematórií atď. Na kongrese slobodnomurárov 8. decembra 1869 prvý raz berie sa spopolnenie do programu ako výtečný prostriedok zlaicizovať kresťanský svet.

Aby pravý úmysel zakryli, vymysleli *všelijaké dôvody* proti pochovaniu. Prvý je *estetický* a zneje: Ľudské telo, ktoré je tak vzácne a mnohým drahé, predsa sa nemôže vydať napospas hnilobe a červikom. Je omnoho estetickejšie, vraj, odovzdať ho čistému ohňu. Nuž kto videl mŕtvolu v peci, ako sa svíja a dviha a potom rozpadá v ohni, nie je nadšený týmto spôsobom. Pri pochovaní do zeme aspoň má človek pocit, že túto strašnú zmenu nie sám zavinil. Pochovanie neslúži estetike, ale spopolnenie je priamo barbarský spôsob.⁵⁶⁸

Druhý dôvod je *psychologický*. Spopolnenie sa, vraj, odporúča preto, lebo v prípade zdanlivej smrti človek sa netrápi dlho, ale za okamih sa usmrť. K tomu treba poznamenať, že ani toto

⁵⁶⁴ Gen 3, 19.

⁵⁶⁵ 1 Kor 15, 42–45.

⁵⁶⁶ Čo už Minutius Felix spomína v Octav. 11, 34.

⁵⁶⁷ O. Schilling, Theol. mor. spec., 407.

⁵⁶⁸ S. Off. 19. júna 1926.

trápenie netrvá dlho, lebo ak zdanlivo mŕtvy človek sa preberie, tiež sa čoskoro zadusí. Ináč sa vynášli už spôsoby zabrániť tomu. Taký prístroj zostavil po mnohých pokusoch a s veľkým nákladom Poliak Karnice-Karnicki, ktorým prebudený v hrobe môže dať signál a zároveň uvoľniť otvor pre vzduch, kým dôjde záchrana a ho vyslobodí. Aparát bol roku 1898 v Turíne na výstave a veľmi dobre fungoval. Charles Richet, profesor fyziologie na parížskej univerzite, ho dôkladne preskúmal a vyhlásil, že je dokonalý. Ešte donedávna (r. 1932) prístroj stál iba 250—300 lir.⁶⁶⁹ Pravda, je to ešte veľký náklad, aby takýto aparát bol umiestnený v každom hrobe. Iný spôsob predísť zaduseniu je nechať mŕtveho na určitý čas v miestnostiach, vybudovaných na ten cieľ, aké boli už v 10. storočí po Kr. v kláštoroch a pod. Nachádzaly sa v každom veľkom meste v Európe. Všetci mŕtvi sa dostali sem a dosť často tu sa niektorí aj zobudili. V meste Luca v Taliansku, ktoré malo roku 1876 asi 20.000 obyvateľov, ročne aj traja štyria zdanlivo mŕtvi sa tu prebudili. Vo väčších mestách tento počet by ešte stúpol.⁶⁷⁰ Žiaľ, teraz už niet takých miestností. Komory pre mŕtvych v nemocniciach, v sanatóriách atď. nie sú pre takéto ciele zariadené. Mŕtvola tam ostane, kým sa nedostane na cintár alebo na pitevný stôl. Isté je, že by ich vydržiavanie bolo nákladné. Ale na pohreby sa vydávajú veľké sumy, ktoré by sa mohli použiť účelnejšie. Mnohí ľudia by sa mohli vrátiť do života. Ale živí sa málo starajú o mŕtvych. Čo teda robiť, aby sa zabránilo zaduseniu? Ak už niet iného prostriedku, mohlo by sa zaviesť u všetkých, ako sme pri výklade piateho prikázania spomenuli, prepichnutie srdca, ktoré je dovolené, ak vidieť všetky príznaky smrti a niet úmyslu vraždiť, ale iba subjektívne uspokojíť *umierajúceho* a jeho príbuzných. Teda ako vidíme, ani to nie je dostatočný dôvod na spaľovanie mŕtvol.

Tretí dôvod je *hygienický*. Pochovanie, vraj, škodí zdraviu, lebo miazmy pochádzajúce z rozkladu mŕtvol infikujú vzduch a vodu. No tomu nik neverí, lebo je to proti skúsenosti. Ak by tak bolo, hrobári, strážcovia cintárov atď. by mali byť chorí ľudia, čo nie je pravda. Ak sa zachovávali predpisy, čo sa týka

⁶⁶⁹ J. Antonelli, *Medicina pastoralis*, III, 132 nasl.

⁶⁷⁰ Tamtiež, 143.

hlbky atď. hrobu, nič také nemôže sa stať. Zem je najlepší dezinfekčný faktor.

Štvrtý dôvod je *hospodársky*. Zriadením cimiterov, vraj, sa vyníma značná čiastka z obrábania. No táto čiastka je v porovnávaní s ostatnými minimálna. Po 30 rokoch zasa môže sa užívať. Pozemky často sa užívajú na ciele omnoho neužitočnejšie. Pravda, ak sa môže, nech sa užíva pre cimiter pozemok na obrábanie nesúci (piesočnatý). Výstavba a zariadenie krematória sú omnoho nákladnejšie než vyňatie cmitera z obrábania.

Proti týmto dôvodom, ktoré nepresvedčujú, treba *poukázat* 1. na *pietnu* stránku pochovania. Mŕtvi ostanú v spojitosti zo živými: živí môžu ich navštevovať, ich hroby ozdobovať atď. V predstave živých žijú mŕtvi ďalej; uložili ich do hrobu ako ku spánku, z ktorého raz sa prebudia, kým spolopnenie musí túto predstavu zničiť. 2. Na stránku *sociálnu*. Dosiaľ iba zámožní dali sa spaľovať, chudobných vždy pochovávali do zeme. A to by aj ďalej tak bolo: náklad na spaľovanie bude vždy taký veľký (drahota uhlia atď.), že každý nebude si môcť dovoliť tento luxus. 3. Na stránku *justičnú*. Ak mŕtvolu spália, eventuálne zločiny (otravy) nedajú sa viac zistiť v popole, kým exhumácia i po rokoch môže vykázat prítomnosť istých jedov.

No tieto dôvody ani pro ani contra by *nestačily* pohnúť Cirkev, aby sa postavila proti spaľovaniu. Najhlavnejším je dôvod, čo sme už spomenuli: agitácia proti Cirkvi a úsilie spohanštiť kresťanský život. Preto Cirkev už zo začiatku postavila sa na odpor. Už 19. mája 1886 sv. Officium zakázalo katolíkom vstúpiť do spoločnosti, ktorá propaguje myšlienku spolopnenia a vyhlásilo za nedovolené, aby niekto dal svoje alebo cudzie telo spolopniť.⁶⁷¹ Kto po napomenutí z takej spoločnosti nevystúpi alebo neodvolá svoju vôľu dať sa spolopniť, nemôže sa pripustiť ku sviatostiam. A 15. decembra 1886 vyhlásilo: Ak telo má sa spolopniť proti vlastnej vôli, cirkevné obrady môžu sa vykonať doma alebo aj v kostole, nie však v krematóriu. Pravda, pritom treba odstrániť pohoršenie (prehlásením, vysvetlením dovolenosti). Avšak kto dobrovoľne súhlasil so spolopnením a svoju vôľu neodvolal.

⁶⁷¹ Denzinger, n. 1863; can. 1203 § 1.

nemôže mať cirkevný pohreb. V pochybných prípadoch treba sa obrátiť na ordinára, ktorý rozhodne.⁵⁷² Ak pochybnosť trvá, mŕtvola môže sa cirkevne pochovať, ale pohoršenie musí sa odstrániť.⁵⁷³ Za toho, kto si nariadil telo spolniť a nijakým spôsobom to neofutoval, nemožno celebrowať pohrebnú, výročnú sv. omšu, ani vykonať iné verejné obrady.⁵⁷⁴ Iba súkromne možno zaňho slúžiť sv. omšu. Ak niekto nariadil spolniť svoje telo, nesmie sa tento príkaz splniť. Taký príkaz pripojený k smluve, k závetu atď. treba považovať, ako by nebol pripojený.⁵⁷⁵ Je zakázané spolnoteným formálne kooperovať. Materiálna kooperácia je dovolená, ak sa tým nedemonštruje proti Cirkvi a jej viere.⁵⁷⁶

⁵⁷² Denzinger, n. 1864; can. 1240 § 1, 5.

⁵⁷³ Can. 1240 § 2.

⁵⁷⁴ Can. 1241.

⁵⁷⁵ Can. 1203 § 2.

⁵⁷⁶ S. Off., 27. VII. 1926.

ŠTVRTÝ ODSEK

POVINNOSTI NIEKTORÝCH SVETSKÝCH POVOLANÍ

V tomto odseku je reč o povinnostiach najdôležitejších svet-ských povolani, o ktorých nebola ešte reč vo štvrtom až ôsmom Božom prikázaní, alebo neboly vysvetlené dosť obsírne a syste-maticky. Veľmi častý je v ľudskom živote súdny spor, preto pre-dovšetkým bude tu reč o tých, ktorí sú na ňom zúčastnení.

Prvá hlava.

Obžalobca.

V *kriminálnych* veciach obžalobu zastupuje v modernej ju-dikaturé verejný obžalobca čiže prokurátor. Je to štátny úrad, ktorý má na starosti pred súdom obžalovať tých, ktorí sa dopu-stili zločinu (protištátny čin, zabitie človeka atď.). Je to preto, aby sa súkromníkom odňala možnosť bezdôvodne obviňovať svo-jích nežičlivcov. Verejný obžalobca stojí nad súkromnými záuj-mami, zastupuje verejnú bezpečnosť. Preto musí byť nestranníc-ky, nekompromisný zastanca pravdy, ktorého ani hrozba ani dar neskláti. Musí mať potrebnú vzdelanosť a široký rozhľad, musí poznať nielen paragrafy trestného zákonníka, ale aj život: má mať skúsenosti. Ak by svojím počínaním zavinil obžalovanému nespravodlivú škodu tým, že sa na vec nepripravil alebo zlomy-seľne ju predostrel, je povinný škodu nahradiť. Podľa rímskeho práva obžalobca, ktorý obžalovaného osočoval, bol potrestaný tým istým trestom, ktorý žiadal bezprávne pre obžalovaného (*lex tallionis*: zub za zub, oko za oko).

Druhí ľudia než verejný obžalobca môžu zločin iba *oznámiť*. Obžalobu pred súdom môže zastávať iba verejný obžalobca, kto-

rý má povinnosť zločin aj dokázať, lebo nemožno odsúdiť nikoho, komu vina nie je dokázaná. To neznamená, že denuncianti nie sú zodpovední za udanie. Každý štát, ktorý si dá záležať na spravodlivosti a poriadku, prísne trestá falošných udavačov.

V *civilných* sporoch obžalobcom je ten, ktorý sa cíti ukrivdeným. Obžalobu môže predniesť sám alebo ňou poveriť iného: advokáta alebo zástupcu.

Druhá hlava.

Obžalovaný.

Obžalovaný je ten, ktorého z *niečoho obviňujú* v spore kriminálnom alebo občianskom. Obžalovaný nie je povinný prezradiť pravdu, ak sudca nemá právo sa ho vypytovať. A nemá toto právo, ak sudca nie je zákonitý, ak nezachováva sudcovský poriadok, napr. ak sa spýta bez predbežnej obžaloby, ak vec nie je aspoň zpolovice dokázaná atď. Okrem toho ani jeden obžalovaný nie je povinný priznať sa k trestnému činu. V modernej judikatúre musí sa to dokázať. Pravda, ak sa k tomu prizná, vyrúbe sa mu miernejší trest, ale nie je povinný prezradiť sa. Na otázku, či sa cíti vinným, spokojne môže odpovedať nie, hoci je vinný. To „nie“ v takýchto okolnostiach je dvojsmyselné (*restrictio late mentalis*), ba dokonca by mohol na to aj prisaháť, lebo nie je lož, čo povedal. Obžalovaný na sebaobranu môže odhaliť zločin obžalobcu, svedkov. K tomu však je potrebné, aby to bolo absolútne nevyhnutné na sebaobranu, aby zločin bol pravdivý, ak by ináč utrpel sám ťažkú škodu, lebo v týchto prípadoch je dovolené tajomstvo prezradiť.

Nevinný môže pred rozsudkom a po ňom *utiecť*, lebo to je právo, ktoré prináleží aj vinníkovi. Ba nevinný by sa mohol aj zbraňou v ruke brániť, lebo strážcovia atď. sú nespravodlivými útočníkmi. Pravda, v tom prípade je povinný najmenej škodiť strážcom, ktorí konajú iba svoju povinnosť. No ak by nevinne musel podstúpiť dlho trvajúci žalár, okypenie atď., aj proti nim by sa mohol účinne brániť, lebo v tých istých okolnostiach nik nie je povinný iných milovať viac ako seba samého. Aj vtedy

by mohol z tých istých dôvodov utiecť, keby strážca utrpel menšiu škodu, napr. stratu miest. Avšak nesmel by v tomto prípade strážcu podplatiť, lebo strážca má plniť svoju povinnosť, a tu by sa spoluúčinkovalo spreneverou, čo nie je dovolené. Nanajvýš by mohol aj peniazmi urobiť si strážcu blahosklonným, aby ho pustil, vysvetliac mu, že je nevinný; vtedy ani strážca nie je povinný ho strážiť. V týchto všetkých prípadoch môže sa nevinný brániť, ale nemusí, lebo nik mu nemôže zabrániť, aby sa obetoval za pravdu, iba ak by sa musel brániť z inej pohnútky (lebo je potrebný pre rodinu, spoločnosť atď.).

V občianskom spore obžalovaný má sa podriaďiť rozsudku, lebo sudca je ustanovený na to. Iba vtedy nie je ním povinný vo svedomí sa spravovať, ak rozsudok je zjavne nespravodlivý. Proti tomu môže sa aj navonok odvolať. Ba podľa niektorých môže to urobiť aj vtedy, ak rozsudok je spravodlivý, lebo vraj zákon poskytuje každému toto právo. Okrem toho od odvolania možno čakať nejakú úľavu.

Tretia hlava.

Sudca.

Sudca musí mať ponajprv pre svoj úrad potrebné *vedomosti*. Ináč by sa vystavil nebezpečenstvu niekoho poškodiť. Ak predsa odváži sa súdiť, ťažko zhreší a je povinný nahradiť škody, ktoré aspoň neurčito predvídal. Ak pritom nespáchal teologický hriech, nemusí škodu napraviť, keďže ju hriechne nezavinil. Avšak ak môže, musí škodu zabrániť, a to tým, že poškodenú stránku napomína, aby sa odvolala a pod.

Po druhé sudca musí mať *jurisdikciu*, t. j. poverenie od štátnej moci súdiť. Bez neho rozsudok je neplatný. Totiž v každom prípade najvyššia autorita by mala súdiť, ako sa to kedysi aj robievalo a dnes robieva u primitívnych kmeňov, u ktorých týchto prípadov je málo. No v modernom štáte, kde sporov je veľa, sám vládár nemôže súdiť, preto poverí na to súcich ľuď, sudcov, ktorí okrem znalostí zákonov musia mať aj najvyššie poverenie.

Po tretie sudca má *svedomite* konať svoj úrad. Teda má vypočúť stránku, spor dôkladne preštudovať a potom vyniesť roz-

sudok podľa zákonov spravodlivosti. Lebo tým, že prijal vymenovanie za sudcu, zaviazal sa k tomu. Pritom nesmie brať ohľad na osobu, ale podľa prísnej spravodlivosti riešiť spor. Niekedy bude musieť odbočiť od písmy zákona a spravovať sa jeho duchom, lebo to je interpretatívny úmysel zákonodarcu.⁵⁷⁷ Ak zákon je nespravodlivý, nemôže podľa neho súdiť, lebo by spoluúčinkoval so zlom, čo nikdy nie je dovolené. Najvyššia zásada pri súde je spravodlivosť. „Kto ospravedľňuje bezbožného a kto odsudzuje spravodlivého, ten je hanbou pred Bohom“.⁵⁷⁸ „Lebo nevykonáte súd ľudský, lež Boží a všetko, o čom súdite, príde na vás“.⁵⁷⁹

Pritom musí sa držať *súdnych predpisov*. Môže súdiť len to, čo bolo predložené a dokázané. Lebo pri súde nie je osobou súkromnou, ale verejnou, a teda musí sa aj tak správať. Nemôže sa spravovať súkromnými informáciami, lež iba tým, čo bolo verejne prerokované a dokázané.⁵⁸⁰ Ak vec je pochybná, a to keď sama skutočnosť je taká (*dubium facti*), má súdiť na prospech obžalovaného, lebo *nemo malus nisi probetur* (nik nie je zlý, kým sa to nedokáže). Ak zákon je pochybný (*dubium iuris*) v kriminálnych veciach, obžalovaného treba oslobodiť z toho istého dôvodu. Ak v občianskom spore jedna stránka dobromyseľne drží vec, jej treba ju prisúdiť, lebo in *dubio melior est conditio possidentis* (v pochybnosti lepšie je na tom držiteľ), kým druhá stránka nedokáže, že na jej strane je právo. Ak ani jedna stránka nedrží vec dobromyseľne, sudca môže ich priviesť k tomu, aby sa pokonali. Ak nie sú ochotní, musí prisúdiť vec tomu, ktorý má silnejšie dôvody pre seba. Ale nikdy nesmie rozsudok odvolať. To by spôsobilo iba zmätok, čo pre verejné blaho nie je žiaduce. Ak sú dôvody jednaké, môže vec medzi nimi rozdeliť, alebo ak to zákon zakazuje, môže ju hociktorému prisúdiť. Pravda, nesmie v tomto prípade prijať za tým účelom od stránky peniaze, ako to vysvitá z 26. zavrhnutej vety Alexandra VII.⁵⁸¹

⁵⁷⁷ S. Thomas, II—II qu. 60 a. 5. ad 2.

⁵⁷⁸ Prís 17, 15.

⁵⁷⁹ 2 Kr 19, 6.

⁵⁸⁰ S. Thomas, II—II, qu. 67. a. 2.

⁵⁸¹ Denzinger, n. 1128.

V tejto súvislosti sa autori pýtajú, či nemôže sudca odsúdiť obžalovaného, ktorý je *podľa súdneho pokračovania* vinný, ale podľa súkromných vedomostí nevinný. Taký prípad, pravda, bude veľmi zriedkavý. Lebo šikovný sudca nájde spôsoby nevinného na základe nových dôkazov atď. oslobodiť. Ale pripustíme, že by sa to nemohlo stať. Ako má postupovať? Jedni hovoria, že nemôže ho odsúdiť, lebo nevinného odsúdiť sa protiví nielen rozumu, ale aj viere. Druhí však hovoria, že ho môže odsúdiť, lebo sudca je verejná osoba a verejne je dokázané, že obžalovaný je vinný. Tretí, a to väčšina, hovoria: Ak ide o trest smrti alebo okyptenia, nemôže sa nevinný odsúdiť, lebo na to nemá právo ani štát. Ale pripúšťajú, že ak ide o menšie tresty, ako o trest žalára, vyhnanstva, bitia, straty úradu, peňažitý trest atď., môže sa obžalovaný odsúdiť, lebo štát má právo žiadať takú obeť pre verejný poriadok, ktorý by sa porušil, ak by sa zákony nezachovali a odsúdený musí s tým súhlasiť pre verejné blaho.

Podobne sa pýtajú autori, či možno odsúdiť obžalovaného, ktorý je *podľa súdneho pokračovania* nevinný, ale podľa súkromného presvedčenia vinný. Tu je odpoveď ľahká a zneje negatívne, lebo pri súde každý je nevinný, kým sa nedokáže opak. Ani verejné blaho tým neutrpi značnú škodu, že výnimočne sa nepotresce vinník.

Ak rozsudok je zjavne *nespravodlivý*, odsúdený vo svedomi môže sa správať ako nevinný. Teda môže sa potajomky rekompenzovať, odvolať na vyššiu inštanciu atď. Ale navonok môže byť povinný spravovať sa rozsudkom, aby nedal pohoršenie alebo aby sa vyhol väčšiemu zlu. Ak by však šlo o veľký trest, ako je trest smrti atď., nebol by povinný podriať sa, ako už vyššie bolo povedané.

Sudca nesmie rozsudok *príliš odďaľovať*. Ak by tým zavinit škodu, je povinný nahradiť, ak ju aspoň neurčito predvídal. Za rozsudok nesmie prijať nijaké dary, hoci mu ich celkom dobrovoľne ponúknu, lebo by to mohlo ovplyvňovať jeho nestrannicosť. Preto už Mojžiš zakázal: „Neprijmeš . . . dary, lebo dary oslepia oči múdrych a pozmenia slová spravodlivých.“⁵⁸² Avšak

⁵⁸² Dt 16, 19.

nezhrešil by, ak by prijal veci menšieho významu, napr. jedlo a nápoj, lebo zpravidla nemôžu silne ovplyvňovať jeho mienku.

Pravda, dokonalý sudca ani také maličkosti neprijme. Ak sudca zhreší v tejto veci, zhrešia aj tí, ktorí dary dávajú, spoluúčinkujúc pri hriechu. Iné by bolo, ak by sa báli nespravodlivého rozsudku a takto by chceli predísť prenasledovaniu, lebo v tom prípade ide o sebaobranu dovolenými prostriedkami, pri ktorej sudcov hriech môže sa pripustiť. Dary dobrovoľne ponúknuté podľa prirodzeného práva nie je povinný vrátiť, lebo hoci sú nedovolené, nie sú však nespravodlivé. Ak by to nariadil civilný zákon, je povinný poslúchnuť. Ak by dary prijal za spravodlivý výrok alebo za to, že dovolene oddialil rokovanie, musel by ich vrátiť, lebo za povinnosť nik nesmie prijať odmenu. Ak by však za nespravodlivý rozsudok prijal odmenu, je to nedovolené a pred rozsudkom by ju mal vrátiť. Po rozsudku však by si ju mohol ponechať, lebo stránke poskytol niečo, z čoho ona mala osoh a teda tým vyskytne sa nová smluva medzi ním a stránkou.

Svetský sudca nemôže súdiť vo veciach *čisto duchovných* alebo spojených s duchovnými, ktoré výlučne patria do kompetencie Cirkvi.⁵⁸³ Ak by to urobil, prekročil by hranice svojho poverenia. V čisto svetských veciach môže pripustiť duchovného ako žalobcu, svedka, ba môže ho ako svedka aj predvolať. Avšak zásadne nie je dovolené súdiť duchovného, či už v sporoch kriminálnych alebo občianskych (*privilegium fori*).⁵⁸⁴ No v niektorých krajinách, ako aj u nás, Cirkev sa tohto práva zriekla, alebo jestvuje taký zvyk. Okrem toho môže si sudca vyžiadať na to povolenie. Toto povolenie pre kardinálov, legátov sv. Stolice, biskupov, nielen skutočných, ale aj titulárnych, opátov alebo prelátoz nullius, najvyšších predstavených reholí, vyšších úradníkov rímskej kúrie, ak ide o veci im patriace, dáva sv. Stolica; pre ostatných duchovných ordinár, na území ktorého vec sa predjednáva.⁵⁸⁵ Aj vtedy je sudca oslobodený zpod zákazu, ak by ináč musel podstúpiť ťažkú škodu, ako stratu úradu a pod.

⁵⁸³ Can. 1553 § 1.

⁵⁸⁴ Can. 120 § 1.

⁵⁸⁵ Can. 120 § 2.

Osobitnú ťažkosť znamená pre sudcu *kresťanské manželstvo*. Podľa katolíckej náuky sviatosť manželstva nie je čosi odlišné od manželskej zmluvy, ale je to sama manželská zmluva, povýšená na hodnosť sviatosti. „Kristus Pán — hovorí Cirkevný zákonník — povýšil na hodnosť sviatosti samu manželskú zmluvu medzi pokrstenými. Preto medzi pokrstenými nemôže byť platná manželská zmluva, ktorá by nebola už eo ipso sviatosťou“.⁵⁸⁶ Opačný názor zaviedol do všeobecnej náuky protestantizmus, hoci boli aj niektorí katolícki autori, ktorí boli tej mienky, napr. Marcus Antonius de Dominis, J. Launoy, J. Nuytz.⁵⁸⁷ Kalvín učil, že uzavrieť manželstvo je niečo podobného ako budovať dom, zhotoviť obuv alebo hospodáriť. Francúzska revolúcia to zaviedla aj do civilného zákonodarstva. Siedmy článok konštitúcie z 3. septembra 1791 hovorí: „Zákon považuje manželstvo iba za civilnú zmluvu“,⁵⁸⁸ ponechajúc Cirkvi, čo ona sama o tom myslí. No je to iba jedna a tá istá vec, „keďže Kristus ustanovil za znamenie milosti sám platný manželský súhlas medzi veriacimi“.⁵⁸⁹ Iba rozum rozlišuje v ňom dve formality: zmluvu a sviatosť. Preto je aj mylná predstava, že zmluva patrí do štátnej, sviatosť však do cirkevnej kompetencie. Ale nesprávne je aj povedať: Obidve mocnosti zasahujú do tej istej veci; štát, nakoľko je to prirodzená zmluva, Cirkev, nakoľko je to sviatosť. To by znamenalo iba zmätok a večné hádky. Zdravý rozum žiada, aby iba jedna vrchnosť mala právomoc, a to podľa hierarchie hodnôt vyššia, t. j. Cirkev. Podľa toho Cirkevné právo usmerňuje v manželstve všetko, čo patrí k jeho podstate, ako jednotnosť, nerozlučiteľnosť, súhlas, manželské prekážky atď. Do kompetencie civilného práva patria iba tzv. civilné následky manželskej zmluvy, ako výška vena, spravovanie majetku manželov, civilné privilégiá, napr. právo manželky a deti nosiť meno manžela, ich účasť na tituloch (grófi) manžela, spôsob dedenia atď. Tieto práva nie sú podstatné, nevyplývajú bezprostredne z manželstva,

⁵⁸⁶ Can. 1012.

⁵⁸⁷ A. Spesz, *Manželstvo veľké tajomstvo*, Spolok Sv. Vojtecha, III. vyd. 1947, 107.

⁵⁸⁸ E. Westermarck, *Christianity and Morals*, London, Paul, 1939, 324.

⁵⁸⁹ *Casti connubii*, n. 39, str. 21.

iba prostredkovane. No sekularizovaný štát nevšíma si tieto vývody. Jeho zákonodarstvo robí reálny rozdiel medzi manželskou smluvou a medzi sviatosťou. Smluvu vindikuje pre seba, sviatosť však ponecháva Cirkvi.

Aký je *postoj sudcu katolíka* k tejto otázke? Ak by nesúdil podľa štátnych zákonov, ktoré predpokladajú rozdielnosť manželskej smluvy a sviatosti, musel by sa vzdať sudcovskej služby, čo by bolo aj na úkor Cirkvi samej. Ak však súdi podľa platných civilných zákonov najmä v otázke rozluky, dostane sa do konfliktu s vlastným svedomím. Čo má teda robiť? Ak jeho čin by bol v podstate zlý, nemôže ho konať, ani keby úrad, ba i život musel stratíť. Ak však jeho čin nie je taký, môže ho konať, keďže má na to dostatočnú príčinu. Kedy je teda taký čin podstatne zlý a teda nikdy nedovolený? Nedovolenosť by mohla pochádzať z nekompetentnosti súdiť manželské veci, ktoré patria do právomoci Cirkvi. Ale Cirkev, súc si vedomá ťažkosti situácie, túto právomoc neurguje. Ťažšia je vec, ak ide o rozviazanie samého manželského sväzku. Vyniesť rozsudok rozvodu medzi manželmi, ktorí sú platne sosedášení, aj čo sa týka sväzku samého, je podstatne zlý čin, porušujúci prirodzené, pozitívne Božie a cirkevné právo. Ak teda sudca má úmysel vysloviť rozvod, ťažko sa previni proti menovaným zákonom. No nemusí mať taký úmysel. Môže chcieť manželov zbaviť iba civilných následkov, ako užívania mena, hodnosti atď., čo ušatľuje civilný zákon. Ak manželia a iní vidia v tom viac, teda rozvod samého sväzku, môže ich vhodným spôsobom upozorniť, že tomu nie je tak, napr. poukazujúc na to, že tým vec vo svedomí nie je ešte vybavená. Keď však manželia nedajú sa prehovoriť a žiadajú rozvod práve s úmyslom uzavrieť nový sobáš, aj to môže sudca strpieť z vážnej príčiny, akou je prepustenie z úradu atď. To neznamená, že s ich úmyslom súhlasí. V tom prípade pripustí zlo, aby predišiel väčšiemu alebo aspoň rovnako veľkému. Sv. Stolica môže z osobitných dôvodov takéto pokračovanie zakázať a vtedy aj sudca musí sa podriaďiť. Takým osobitným dôvodom môže byť napr. to, že týmto počínaním sudca podporuje proticirkevný postoj štátu. Tak 27. mája 1886 sv. Ofícium zakázalo podobný rozvod vyhlásiť po celom Francúzsku.

Sudcovia sú aj *prisažní*, ktorí sa tak volajú, lebo prisahajú, že svoj úrad budú konať svedomite. Vyberajú sa podľa turnusov zo všetkých občanov. Pripúšťajú sa iba v kriminálnych veciach, v ktorých zisťujú vinu alebo nevinu obžalovaného, na čo sudca z povolaní určí trest podľa zákona alebo obžalovaného oslobodí. Ustanovizeň pochádza z Anglicka a má slúžiť záujmom obžalovaného, ktorého súdia vážni a neznámi ľudia, ktorí bez zaujatosti majú pred očami iba pravdu. No predsa ustanovizeň všade sa neuplatnila a bola zrušená. Dokázalo sa, že takýto sudca ľahšie dá sa ovplyvňovať rozličnými citovými momentami ako sudca z povolaní. Tak sa často stalo, že pekná žena, ktorá otráвила manžela, svojím plačom, celou svojou tragédiou vedela poohnúť city mužských prisazných a bola vyhlásená za nevinnú, hoci ináč bolo jasné, že bola vinná. Aj u nás ustanovizeň bola za prvej republiky zrušená, ale teraz ju znova zaviedli do praxe vo forme tzv. ľudových súdov, ktoré majú byť štátnymi inštitúciami.

Prisazný *nemôže hlasovať* za vinu obžalovaného, ak súkromne je presvedčený o opaku, ale súdne pokračovanie a dokazovanie usvedčuje obžalovaného z viny; prisazný má súdiť na základe ustanovujúceho zákona iba podľa vnútorného presvedčenia, a to za jeho nevinnosť. Ak naopak prisazný je súkromne presvedčený o vine obžalovaného, ale súdne pokračovanie ho neusvedčuje z viny, nemôže ho odsúdiť, lebo to sa protíví zásade: Nik sa nemôže odsúdiť, o ktorom nie je verejne dokázané, že je vinný. Ináč ustanovizeň, ktorá bola zavedená na prospech obžalovaného, by mu slúžila na neprospech.

Štvrtá hlava.

Svedok.

Svedkom sa volá ten, kto *svedčí* o vine alebo nevine obžalovaného. Nik nie je povinný núkať sa za svedka, iba ak by to bolo potrebné na odstránenie veľkej škody spoločnosti alebo jednotlivca. Lebo v takom prípade láska k spoločnosti alebo k bližnému zaväzuje k takej obete. Ale ak niekto bol zákonite predvolaný ako svedok, je povinný sa ustanoviť a na zákonite postave-

nú otázku sudcovi povedať pravdu, lebo sudca má vtedy právo sa spýtať a právu zodpovedá povinnosť. Nemusí povedať pravdu, ak pozná vec ako sverené tajomstvo (tajomník, lekár, právotár, farár), pravda, okrem prípadu, že by šlo o odvrátenie veľkej škody od spoločnosti alebo aj jednotlivca, ak by jemu samému alebo rodine hrozilo veľké nebezpečenstvo, ak by vedel, že obžalovaný je nevinný. V týchto všetkých prípadoch by mohol použiť *restrictio late mentalis*, ba na takú výpoveď aj prisaháť.

Svedok, ktorý pred súdom *luže*, obyčajne ťažko zhreší. Ak takým počínaním zaviniť ťažkú škodu, je povinný nahradiť, ak ju predvídal. Od náhrady oslobodzuje ho iba jeho väčšia škoda. Ak dobromyseľne vypovedal krivo, je povinný odvolať, keď to bez ťažkej ujmy môže urobiť. Lebo každý je povinný zabrániť, aby z jeho aj nedobrovoľného činu iný utrpel škodu.

Svedok, ktorý sa *vyhýba* predvolaniu za svedka, nezahreší proti spravodlivosti, lebo nik nemá právo predvolať ho. Ale môže zhrešiť proti láske, ak jeho výpoveď je potrebná na záchranu iného a on túto službu odoprie. To isté treba povedať, ak po predvolaní sa vyhýba, ba dokonca utečie. Lebo ak je už predvolaný, iba z poslušnosti musí povedať sudcovi pravdu, nie však zo spravodlivosti.

Piata hlava.

Advokát.

Advokát *hájí pred súdom vec svojho klienta*, ktorý je obžalovaným alebo obžalobcom (v civilných sporoch). Advokát musí mať potrebné *vedomosti*. Ak ich nemá, a predsa sa správa, ako by ich mal, nespravodlivo zavádza svojich klientov a je zodpovedný za prípadne spôsobenú škodu, ak ju aspoň neurčito predvídal. Druhá vlastnosť, ktorú má mať, je *poctivosť*. Skôr než by prijal prípad, musí svedomite skúmať, či nie je nespravodlivý, či má výhľad, že ho vyhrá. Ak nie, musí to klientovi otvorene povedať. Ináč hreší proti spravodlivosti a je povinný škodu nahradiť. Pri obhajobe spravodlivej veci nesmie užívať nemravné prostriedky, ako falošné doklady, lži atď. Ak by však takto spravodlivú vec vyhral, nie je povinný druhej stránke škodu nahrá-

diť, keďže táto nemá právo, aby spor vyhrala. Inak treba sa dívať na vec, ak by nespravodlivú vec takto vyhral. V tomto prípade musí stránke, ktorá prehrala, nahradiť nielen škody, ale musí platiť aj jej súdne trovy. Nie je zakázané, aby pri obhajobe užíval dovolené prostriedky, ktorými druhú stránku pomýli, lebo to nie je proti spravodlivosti. Tretia vlastnosť, ktorú má mať, je *usilovnosť*, ktorú má prejavíť v obhajobe. Je povinný vec svedomite preštudovať a bez príčiny jej vybavenie neodďaľovať. Veď za honorár sa na to všetko podobral a teda ak to nesplní, nemôže honorár žiadať a prijatý musí vrátiť. Štvrtá vlastnosť, ktorú má mať, je *vernosť*. Nesmie bez dôvodu a súhlasu klienta zanechať spravodlivú vec, ktorú prijal. Nesmie prezradiť tajomstvá spornej veci protivnej stránke. I to je porušenie spravodlivosti, preto je povinný škodu nahradiť. Piata vlastnosť je *miernosť* v ustálení honoráru. Nesmie žiadať za svoju prácu vyšší honorár, ako bol dojednaný, ako je zákonom alebo zvykom ustálený, berúc do ohľadu prácu, ťažkosť, ba aj svoje vedomosti. Honorár aj vtedy môže žiadať, ak bez jeho viny klient odskočí od sporu, lebo to mu patrí podľa výslovnej alebo mlkvej smluvy. Pravda, bude sa musieť s klientom pokonať, ak práce nebolo veľa a ak tým neutrpel väčšiu škodu, vypustiť iný spor.

Autori v tejto spojitosti sa spytujú, či môže advokát prijať spor, o ktorého spravodlivosti nie je presvedčený, lež má iba *pravdepodobnú mienku*. Ak ide o obhajobu obžalovaného, odpovedajú, že môže to urobiť, lebo každý obžalovaný má právo sa brániť či už sám alebo prostredníctvom zástupcu. Ba v kriminálnych veciach advokát aj vtedy môže to urobiť, ak je presvedčený o vine svojho klienta. Takým spôsobom môže sa mu snížiť trest a pod. Niekedy štát sám určí obhajobcu, ak nik nechce túto úlohu prevziať. Ak ide o zastúpenie obžalobcu (v civilných sporoch), aj vtedy môže to urobiť, ak jeho právo je aspoň pravdepodobné, lebo advokát svojím počínaním môže ho urobiť pravdepodobnejším, ba istým. Iba ak vec je jasne bezprávná, vtedy sa jej nesmie ujať.

V *manželských sporoch* má sa advokát podobne správať ako sudca. Inkompetencia môže sa trpieť, ak biskup je presvedčený o poctivosti advokáta, ktorý nič nerobí, čo by sa priecilo zása-

dám prirodzeného a cirkevného práva.⁵⁹⁰ Tak môže poskytnúť svoju pomoc stránkam, ktoré žiadajú rozlukú iba od stola a lôžka, pričom manželský sväzok ostane nedotknutý. Keby však žiadali opravdivý rozvod, teda aj rozviazanie sväzku, aby sa mohli znovu sosobašiť, môže im asistovať iba z veľmi vážnej príčiny, ako zo strachu straty celého majetku a p., ale inak nie. V takom prípade však by nesmel mať účasť na ich úmysle a musel by chcieť za-medziť iba civilné následky manželského sväzku. Čisto zo zárobkových dôvodov nemôže sa ujať takej veci.⁵⁹¹

Šiesta hlava.

Notár.

Notár zhotovuje verejné spisy, ktoré pred súdom alebo mimo neho svedčia o niečom. Aj on musí mať potrebné *vedomosti*, bez ktorých nemôže úspešne vykonávať svoj úrad, ako znalosť zákonov, predpisov atď. Musí byť *usilovný*. Nesmie bez príčiny odďaľovať vybavovanie agendy. Ak by v tom niekomu spôsobil škody, je zodpovedný za ne. Ale aj u neho najhlavnejšou vlastnosťou je *poctivosť*. Nesmie prezradiť tajomstvá svojho úradu a nesmie prekročiť mieru pri ustálení honoráru.

Notár *zhreší*, ak nesprávne vystavuje spisy, ak nezachováva predpisy smlúv, testamentov atď., pre ktoré spis je neplatný. Ešte viac zhreší, ak sfalšuje doklady, ak stránky nenapomína o smysle klauzúl, ak starostlivo nestráži spisy, takže aj cudzí majú k nim prístup, ak podpisuje aktá, o pravdivosti ktorých sa nepresvedčil, ak složené peniaze nechce stránkam vydať, ale s nimi obchoduje atď.

Otázkou je, či notár zhreší, ak napr. pri predaji — kúpe napíše do smluvy *nížšiu cenu*, aby kontrahenti platili menšiu daň. Zdá sa, že nie, ak cena je ešte spravodlivá, hoci najnižšia. Ak nie, iste zhreší, ale nie je povinný nahradiť štátu škodu, lebo z úradu má správne vystaviť spisy, ale nie zabrániť škode štátu.

⁵⁹⁰ S. Off., 19. dec. 1860.

⁵⁹¹ A. Spesz, Základy stavovskej mravnosti, Nová práca, 1947, 748.

Siedma hlava.

Lekárnik.

Lekárnik musí mať potrebné *vedomosti*. Keďže ide o veľmi dôležité povolanie (zdravie a život môžu byť ohrozené), ani štát ho nepripustí na prax, ak nemá určité skúšky. Musí byť *svedomitý* vo vykonávaní svojho povolania. Teda nesmie dať klientovi iný liek, aký predpísal lekár, iba ak by bol jednako osožný a nie značne drahší. Nesmie predávať veci celkom neosožné, len aby z toho mal zisk. Nesmie vydávať jedy bez lekárskeho receptu. Osobitnú pozornosť musí venovať svedomitému dávkovaniu jedov. Ak omylom bola vydaná väčšia dávka alebo jed namiesto lieku, musí všemožným spôsobom (veľmi výhodný prostriedok je rozhlas) upozorniť verejnosť na omyl, aby sa predišlo prípadnej škode. Ak to urobí, nie je zodpovedný za nič, lebo ju nezačínal dobrovoľne a urobil všetko, aby jej zabránil. Ale ak to urobil dobrovoľne, je zodpovedný za všetky škody a musí ich aj nahradiť. Jedy v lekárni musia byť jasne označené (umrlčou lebkou alebo pod.), aby sa nedostali do rúk nepovolaných.

Lekárnici zhrešia aj vtedy, ak *spoluúčinkujú* s hriechom klientovým, poskytujúc prostriedky slúžiace na potrat, predávajúc antikoncepcné lieky a prostriedky. Zhrešia, ak chudobným v ťažkej núdzi nepomáhajú zdarma liekmi, ak nezachovávajú tajomstvo, ak nezachovávajú predpisy o cenách liekov.

Ôsma hlava.

Lekár.

Lekár je ešte viac zodpovedný za život a zdravie ako lekárnik. Preto musí mať aj rozsiahlejšie *vedomosti* ako on. Aj on musí *starostlivo* konať svoje povolanie.

Teda *ťažko* zhreší, ak bez dostatočných vedomostí sa pustí do diagnostiky a liečby pacienta, ak mu podáva nevyskúšané lieky, ktoré ťažko môžu poškodiť jeho zdravie. Môže predpísať iba isté lieky. Ak nie sú isté, musí vybrať tie, ktoré pravdepodobnejšie majú dobrý účinok. Ak pochybuje, či liek bude mať dobrý

alebo zlý účinok, nesmie ho užívať, lebo sa vystavuje nebezpečenstvu poškodiť ľudské zdravie, čo nie je dovolené. Iba ak stav chorého je beznádejný, môže tento liek vyskúšať, ak s tým chorý alebo jeho príbuzní súhlasia, lebo v tomto prípade oni prevzmu riziko. To isté treba povedať o chirurgických operáciách, ktoré môžu mať dobrý alebo zlý výsledok. Ak pacient užíva svoj rozum a je už zrelý, sám musí dať podľa zákona písomný súhlas na každú operáciu. Ináč musia ho dať príbuzní.

Ak ide nie o zdravie pacienta, ale o skúšku *pre vedu*, je jasné, že ani vtedy nemôže sa konať bez súhlasu chorého. Také „skúšky“, vykonané za druhej svetovej vojny, musí s odporom odsúdiť každý človek, tobôž kresťan. Je aj otázka, či človek vôbec môže dať k tomu súhlas, ak ide o zdravie a život, lebo nie je isté, či vedecký dôvod je dostatočný, aby sa človek vystavil takému priamemu nebezpečenstvu. Do úvahy by mohli prísť iba zákonite odsúdení na smrť, ktorí už beztak stratili právo na život. No je otázka, či by s tým štát súhlasil, lebo takým spôsobom trest smrti by sa zčiasťky stal iluzórnym, keďže čiastka takýchto ľudských „králikov“ by iste ušla smrti. Odporuje to aj humanite, keďže také skúšky môžu znamenať dlhotrvajúce trýznenie pokusných subjektov.⁵⁹²

Dovolené sú *plastické operácie*, ktorých cieľom je odstrániť deformovanú čiastku tela a nahradiť ju úhľadnou. Aj na telesnú krásu má človek právo, ak to nejde na úkor duševnej. A moderná chirurgia robí na tomto poli zázraky. I s tohto hľadiska kresťanská morálka nemá nič proti umelej vagíne.⁵⁹³ Iná otázka je, či sa môže užívať v manželskom akte. A tu musíme odpovedať podľa zásad, uvedených vyššie, pri VI. Božom prikázaní: Ak dno umelej vagíny je slepé, ak nemá spojenia s delohou, takže nemôže nastať oplodnenie, nie je dovolené ju užívať, lebo vtedy je to, pokiaľ sa týka muža, iba samoprznenie, pri ktorom nezáleží, v ktorom otvore ženinho tela sa deje. Ak však umelá vagína má spojenie s prirodzenou delohou, niet príčiny, pre ktorú by sa mohol takýto akt zakázať.

⁵⁹² C. Nicolle, *L'expérimentation en médecine*, Paris, 1934, 69 nasl.

⁵⁹³ L. Scremin, *Appunti di morale professionale per in medici*, Roma. Studium III. ediz., 169--70.

O iných *nedovolených operáciách* sme sa zmienili pri piatom Božom prikázaní. V nich alebo priamo zasahuje lekár, alebo ich odporúča, schváli atď. Teda spoluúčinkuje s nedovolenými zá-
sahmi. Pri hriechoch proti VI. Božiemu prikázaniu lekár obyčaj-
ne spoluúčinkuje, nakoľko odporúča samoprznenie zo „zdravot-
ných dôvodov“, na oplodňovanie, zistenie mužskej plodnosti
alebo odporúča fornikáciu, ba i cudzoložstvo z psychologických,
eugenických atď. dôvodov.

Za *samej operácie* lekár zhreší, ak užíva nesterilizované prí-
stroje, ak nevenuje čo najväčšiu pozornosť dezinfekcii rany ve-
diac, že výsledok dobrej operácie závisí hlavne od dezinfekcie.
Výnimku robí prípad, ak vec je sŕna a musí sa odvážiť aj jedno-
duchým nožom rezať, ak chce zachrániť život. Ak urobil všetky
potrebné opatrenia na dobrý výsledok, nemožno ho brať na zod-
povednosť, ak operácia sa nepodarí. Aj jeho moc je obmedzená.
Aj pri lekárových bezsenných nociach a veľkej starostlivosti pa-
cient často predsa len zomrie. Taký prípad môžeme oľutovať, ale
nemožno zaň trestať.⁵⁹⁴

Lekár je povinný vo vážnejších prípadoch pribrať na *konzul-
táciu* aj iných odborníkov. Pritom nesmie dať prednosť priateľ-
stvu, ale vedomostiam a šikovnosti. S druhej strany však ne-
smie zbytočne svolávať konzílium a robiť pacientovi nesmyselné
výdavky. Ani obyčajné vizity nesmie bez príčiny rozmnožovať
len preto, aby dostal vyšší honorár. Taktiež zhreší, ak predpisuje
zbytočné lieky, len aby podporoval priateľov lekárnikov.

Aj lekár je povinný zachovať nielen prirodzené tajomstvo,
ktoré sa náhodou dozvie, ale aj *úradné*. Môže ho prezradiť iba
vtedy, ak je ohrozené verejné blaho, ako keď nákazlivá choroba
jednotlivca môže sa preniesť na celú obec atď. V tomto prípade
nie je iba dovolené, ale aj prikázané urobiť to. Taktiež je povin-
ný oznámiť podľa civilného zákona umelý potrat prevedený iným
lekárom, pôrodnicou atď. Môže to urobiť aj vtedy, ak ide o veľ-
mi dôležité dobro jednotlivca, ako sme vyššie povedali; ak napr.
snúbenec má pohlavnú chorobu a nechce odstúpiť od manželstva,
môže to oznámiť snúbenici.

⁵⁹⁴ J. L. Faure, *En marge de la chirurgie*, III, Paris, 1927, 24 nasl.

Konečne lekár musí sa starať aj o *dušu pacienta*, a to nie z úradu, lež z lásky. Teda ak vidí, že stav je vážny, má ho napomínať, aby myslel aj na spásu svojej duše. Má mu byť na pomoci, aby sa k nemu dostal kňaz, ktorý by dal do poriadku jeho veci s Bohom. Nesmie mu prekážať, aby napr. aj častejšie prijímal.

PIATY ODSEK

VOYBRANÉ OTÁZKY KATOLÍCKEJ MRAVOUKY

Prvá hlava.

Šport.

„Lepšie je chudobnému, ak je zdravý a pri dobrých silách, ako bohatému, ktorý je slabý a trápený všetkými zlami. Spása duše vo svätosti a spravodlivosti je lepšia ako všetko zlato a striebro: a silné telo je lepšie ako nesmierne bohatstvo. Niet väčšieho bohatstva nad zdravé telo“.⁵⁹⁵ To je múdrosť sv. Písma o najväčšom bohatstve tu na zemi, o zdraví ľudského tela. Teda nie negativizmus v tejto významnej hodnote ľudského bytia, ako by to chceli niektorí vidieť, lež najjasnejší pozitívny postoj, teda zachrániť si zdravie, je najvyššou povinnosťou voči sebe a spoločnosti, a to nie len vtedy, ak život je výmena bielkovín, ale i vtedy, ak predpokladá aj vyšší faktor než chemické prvky, ako to Písmo sv. chápe.⁵⁹⁶

V Platónovom štáte jestvovala pre chorého iba alternatíva: rýchlo vyzdraviť, alebo zomrieť. Kresťanstvo neponáhľalo sa so smrťou, ale usiluje sa tiež ju premeniť v život: aj ono vypovedáva smrť smrti. Teda neponáhľalo sa čím skorej odpratať ľudí s tejto zeme — ani do neba nie. Preto *nie je zásadne ani proti športu*. Veď šport je pokračovaním detskej telesnej hry, ktorá je celkom prirodzená: bez nej niet vývinu, vzrastu, upevnenia telesných síl. Preto väčšina hier je aj športom u dospelých. Výslovne sa ním stane, ak má za bezprostredný cieľ nie hru, ale utuženie svalstva.⁵⁹⁷

⁵⁹⁵ Sir 34, 20.

⁵⁹⁶ H. Walter, Die Euthanasie u. die Heiligkeit des Lebens, 581.

⁵⁹⁷ L. Ruland, Handbuch der prakt. Seelsorge, III. München, Hueber, 1933, 322.

Najmä v dobe zvýšenej *industrializácie* stupňuje sa záujem o šport. Kým nebolo toľko fabrik, šport nezaujímal široké masy. Človek pracujúci na poli, v lese, nepocítil potrebu utužovať si svalstvo, lebo jeho povolanie mu to poskytovalo i bez športu. Ale vo fabrikách pracujúci zamestnávajú svoje svaly jednostranne: jeden iba ruky, druhý iba nohy, a to nie nevyhnutne obidve; cíti popud, aby všetky jeho svaly sa dali do pohybu. Je to reakcia na neprirodený život, túžba vrátiť sa k prírode, malej i veľkej.⁵⁹⁸

I s *hľadiska morálneho* má šport veľký význam. Odfahuje ľudí od krčmy, karát a od iných nerestí spoločenského života. U mládeže je to skvelý spôsob správnej sublimácie prebytku pohybových síl najmä v puberte, keď mladý človek ináč ťažko by si vedel rady so sebou. Na to nedávno poukázal s dôrazom aj slávny ruský pedagóg A. S. Makarenko.⁵⁹⁹ Kto vidí ohromné masy na ihrisku, na voľnom vzduchu v žiare slnka, ktoré tu nachádzajú zodpovedné rozptýlenie a oddych, len sa utvrdí v správnom úsudku, že šport je veľkým dobrodením pre pracujúceho človeka.

No má aj svoje *tmavé stránky*, a to aj pre samo zdravie, pre ktoré sa vykonáva. Každý prehnaný šport zoslabuje srdce. Niet športovca, ktorý by sa skôr alebo neskôr neponosoval na srdce. Aj ľahšie cvičenie kladie naň zvýšené požiadavky. Tu je napr. tenis. Ak ho hráme pružne a obratne, po každej hre by sme si mali ľahnúť na ležadlo a si odpočinúť, nie však hrať 5—6 hier. Neškodí, ba veľmi užitočné sú ranné ľahké cviky, trvajúce 10—15 minút pri otvorenom okne (švédska gymnastika, napr. Müllerov systém atď.); nemôžu škodiť ani staršiemu človekovi, u ktorého namáhavé výkony oslabujú nielen srdce, ale aj zdúria artérie. No priamo katastrofálne môže byť pre zdravie *rekordérstvo*. Koľkí už na to aj životom doplatili! Ale je ono povážlivé aj s iných hľadísk! Atletická špecializácia — píše W. Mc. Dougall — je kliatbou našej doby najmä v Amerike. Človek by sa mal hanbiť, ak vynakladá ohromné úsilie, aby si osvojil špecializovaný a nejako vykrútený svalový pohyb za tým účelom, aby naj-

⁵⁹⁸ A. Schmidt-Beil, *Die Kultur der Frau*, Berlin-Frohnau, 1931, 449.

⁵⁹⁹ O výchove detí v rodine, Praha, Svoboda, 1948, 108.

vyšší výkon stlačil o $\frac{1}{5}$ sekundy.⁶⁰⁰ Veď zviera, ako kôň, pes atď., to bez všetkej námahy urobí. No len pre rekordy spáchajú sa aj všelijaké hriechy, ako lži, osočovania, podplácania atď. Nie bez príčiny sa povedalo už kedysi: V Itake je mnoho podvodníkov, ale najväčší sú atléti. Alebo čo máme povedať o futbalových zápasoch, pri ktorých hráč proti všetkým pravidlám neraz napadne druhu, zlomí mu nohu, ruku atď.? Alebo o všeobecnej ruvačke, ktorá sa po oficiálnom zápase začne na ihrisku medzi hráčmi, divákmi a sudcom, o „vojne všetkých voči všetkým“? Je to dôstojné, ba vôbec ľudské, ak sa nevinní ľudia napádajú najsurovejším spôsobom len preto, že boli spravodliví, alebo len preto, že vyhrali zápas? Niektoré druhy športov už zásadne sú životu nebezpečné, a preto by sa mali zakázať. Taký je box.⁶⁰¹ Môže zaviniť, ak sa hrá pre rekord, ťažké zranenie, ba aj smrť, čo sa už dosť často stalo.⁶⁰² Podobné výsledky má rekordérstvo v automobilizme a v letectve.

Ešte menej miesta má rekordérstvo u ženy, ktorá už od prírody nezápasí o prvenstvo fyzickými, lež duševnými silami (krásou, vytrvalosťou, obetavou láskou). Rekordérka s hľadiska žien viac odpudzuje ako priťahuje. To vycítila aj moderná žena, ktorá ináč sa zúčastňuje na športe každého druhu, len v boxe a futbale nie. Najmä v stave materstva môže mať aj ľahší šport neblahé, ba priamo katastrofálne následky. Len voľný telesný prostocvik, pohodlný, ale stály, môže sa v tomto stave odporúčať.⁶⁰³ Tento šport má aj tú výhodu, že je lacný, ba vlastne nestojí nič, a teda je ľudový. Práve pre väčšiu duchovnosť ženy má vždy mať prednosť pred športom. Ako u dieťaťa aj u nej hra vypestuje „Lust-princip zum Realitätsprinzip“,⁶⁰⁴ zábava sa dostane bližšie k realnosti, ale vypestuje v nej aj väčšiu citovosť.

Povážlivé môžu byť aj *morálne následky* ženského prehnaného športu. Pius XI. z príležitosti ženských pretekov roku 1928 v Ríme sa ponosoval, že po 20 storočiach kresťanstva cit a úcta

⁶⁰⁰ Charakter u. Lebensführung, Bern, Francke, 1946, 356.

⁶⁰¹ Ambrož—Kent, Systém pěstění těla, Praha, Kodym, 1945, 236.

⁶⁰² L. Scremin, u. d., 273.

⁶⁰³ Göllnerová-Zikmundová, Žena novej doby, Bratislava, Tatra, 1948, 298.

⁶⁰⁴ H. Meng, Seelischer Gesundheitsschutz, Basel, Schwabe, 1939, 106.

z delikátnych ohľadov, ktoré patria mladým ženám a dievčatám, sa slabšie prejavujú ako v pohanskom Ríme. Hoci tento Rím natoľko upadol mravne, že od premoženého Grécka prevzal verejné hry, gymnastické a atletické preteky, predsa z dôvodov fyzických a morálnych vylúčil mladé ženské osoby, ktoré ináč boli vylúčené aj v mnohých mestách Grécka, hoci bolo mravne skazené. Masové ženské produkcie sú len na úkor ženskosti. Jób sa chválil: „Uzavrel som smluvu so svojimi očima, že ani nepozriem na dievča“. Dnes je takýchto svätých málo. Väčšina mužov veru „sa pasie“ na týchto vystavovaných ženských telách. Kto tvrdí opak, nehovorí pravdu. Na tomto poli zvyk tiež snižuje dráždivosť, ale nie načisto. A či nie je zneuctením ženského tela, ktoré je alebo bude príbytkom nového človeka, ktorý má nesmrteľnú dušu, vystaviť ho bezočivým pohľadom?

Ešte horšie je, ak ženské telo je *polonahé*. Je veľkým omylom si myslieť, že nahé ľudské telo je krásne. Len výnimočne je krásne, obyčajne nie; len zďaleka, odkiaľ nevidieť všelijaké „chyby krásy“, ale iba všeobecné formy.⁶⁰⁵ Stane sa aj zblízka pekným, ak sa naň dostane dostatočný odev, ktorý tieto chyby zakryje. Bez šiat iba obrazotvornosť vidí krásu tam, kde jej niet. Potom žena ani pri cviku nesmie sa stať mužom, ináč stratí ženskosť, pôvab, príťažlivosť pre druhé pohlavie, čo robí život pestrejším, krajším a žiadúcejším. Tým nevážiteľným hodnotám vôbec neškodí, ak ženské stehná sa slušne zakryjú, a to ženským odevom, sukňou.⁶⁰⁶ Ale ani z hygienických dôvodov nie je to závadné: slnka a vzduchu dostane sa telu aj bez úplného obnaženia dosť a pritom sa zachováva cudnosť, ktorá je pre človeka dôležitejšia než telesné zdravie. Niektorí povedali: „Radšej národ bez Michelangela, ako ľudia bez studu“. A my dodávame: Pri troche dobrej vôle i Michelangelo i stud príde k svojmu právu.

Spoločný šport ako spoločné vandrovanie a nocovanie mládeže oboch pohlaví môže znamenať osobitné mravné nebezpečenstvo pre ženu. „Aké skazonosné výsledky toto spoločné vandrovanie pre dievčatá má — píše Hardy Schilgen — možno ľah-

⁶⁰⁵ M. Künzle, *Ethik u. Aesthetik*, Herder, 1910, 220 nasl.

⁶⁰⁶ Smernice o telesnej výchove, športe atď., vyd. bisk. konferenciou v Prahe, november 1947.

ko vidieť, ak si človek všimne také „tlupy“ na ceste alebo na stanici a ak iba povrchne sa díva na spustlé ženské postavy. Človek nevidí nijakej stopy po ženskej jemnosti, dôstojnej zdržanlivosti”.⁶⁰⁷ Ale aby nikto nepovedal, že sme jednostranne zaujati, nech príde k slovu najväčší teraz žijúci pedagóg ruský A. S. Makarenko, ktorý o pohlavných vzťahoch hovorí: „Októbrová socialistická revolúcia odstránila politickú, mravnú a hospodársku závislosť ženy a oslobodila ju od mnohých foriem urážlivých vzťahov k mužovi. Ale mnohí ľudia nesprávne pochopili túto novú slobodu a mysleli si, že pohlavný život človeka môže prebiehať v nezriadenej výmene manželských párov v tzv. voľnej láske. V prísne organizovanej ľudskej spoločnosti, tým viac v socialistickej spoločnosti, vedie takýto spôsob pohlavného života nevyhnutne k zjednodušeniu vzájomných vzťahov, nedôstojných človeka, k ich zhrubnutiu, k ťažkému osobnému utrpeniu, k nešťastiam, k rodinnému rozvratu a osirelosti detí”.⁶⁰⁸

Druhá hlava.

Psychoterapia a náboženstvo.

Psychoterapia, ako už meno označuje, znamená liečenie duševnými silami, nie rozličnými fyzickými liekmi, ako slnkom, vodou, elektrinou. Keďže telo a duša sú v človekovi natoľko tesne spiate, že ani nevieme, v čom toto spojenie vlastne pozostáva, nie div, že duševné sily účinkujú aj na telo, čo už Schiller vedel, keď povedal: „Je to duch, ktorý si stvára telo“. To vidieť pri zotavovaní po ťažkej operácii, keď dobré zaobchádzanie lekára, ošetrovateľky, prístup k spovedi a ku sv. prijímaniu blahodarne účinkujú aj na organizmus. No nechceme tu hovoriť o týchto telesných účinkoch. Máme teraz pred očima účinky duševných síl na dušu, ktorá je chorá. Ale nechceme tu hovoriť ani o výslovne duševných chorobách, ktoré majú zrejme anatomický podklad, ako je schizofrenia, paranoia, idiotizmus atď. Chceme tu hovoriť iba o liečení čisto psychických nedostatkov

⁶⁰⁷ Du u. Er, Düsseldorf, Schwann, 1929, 189.

⁶⁰⁸ U. d. 99.

(nakoľko možno o nich hovoriť, keďže v žijúcom človekovi nejestvuje „čistý“ stav, iba prevážne telesný alebo prevážne duševný).

Sú to *neurózy*, čiže čisto funkcionálne choroby nervovej sústavy, pri ktorých anatomický podklad nedá sa dokázať.⁶⁰⁹ Pravda, tým, že tento podklad nedá sa dokázať, nie je povedané, že vôbec nejestvuje. Je to už apriori pravdepodobné pre tesnú spojitosť tela a duše. Potvrdzuje to aj mienka odborníkov. K. Jaspers tvrdí, že bez tela nevieme si rady na tomto poli.⁶¹⁰ O. Bumke píše: „V duševné alebo nervové choroby bez telesných korelátov neverí dnes nik“.⁶¹¹ E. Bleuler tiež prizvukuje, že pri neurózach musíme pripustiť aj „organickú pôdu“.⁶¹² Aspoň budú súvisieť s poruchami hormónov,⁶¹³ ak nebudú mať hlbšiu organickú príčinu. Aj S. Freud to pripúšťa aspoň v teórii, keď nie v praxi.⁶¹⁴ U niektorých tiež „neuróz“ sa časom tento organický podklad aj našiel. Tak pri pravom Vítovom tanci (chorea minor) sa našlo menšie zapálenie v strednom mozgu a medzmozgu, pri paralysis agitans degeneratívne ochorenie mozgových ciest, pri tetanii nedostatok hormónu vedľajšej štítnej žľazy, pri Basedovovej chorobe zvýšená činnosť hlavnej štítnej žľazy.⁶¹⁵ Preto Brun a iní vidia dnes podstatu neuróz v tom, že pri nich ide vždy a bez výnimky o prvotné poruchy pudového citového života. Pri skôrnatení vencových ciev srdca napr. môže sa tiež vyskytnúť silná úzkosť. Ale táto úzkosť je výsledkom organickej poruchy srdca, kým pri neurózach úzkosť nastupuje ako prvotný jav, ktorý účinkuje, pravda, dodatočne aj na srdce.⁶¹⁶

K neurózam patrí *neurasténia*. Meno pochádza od amerického lekára G. M. Bearda, ktorý majstrovsky opísal chorobu a prvý raz (1878) označil jej podstatu, hoci choroba sama je veľmi

⁶⁰⁹ A. Niedermeyer, Grundriss der Pastoralmedizin, I, Paderborn, Bonifazius, 1936, 85.

⁶¹⁰ Allgemeine Psychopathologie, Berlin, 1920, 9.

⁶¹¹ Die Gegenwärtigen Strömungen in der Psychiatrie, 1928, 64.

⁶¹² Lehrbuch der Psychiatrie, Berlin, Springer, 1923, 377.

⁶¹³ F. R. Wittels, Sigismund Freud, Leipzig, Tal, 1924, 22—23.

⁶¹⁴ Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse, Leipzig, Int. Psa. V, 4. vyd., 214.

⁶¹⁵ R. Brun, Allgemeine Neurosenlehre, Basel, Schwabe, 1946, 5—6.

⁶¹⁶ Tamtiež 7—8.

stará a dnes vzhľadom na rozruch moderného života veľmi rozšírená. Vyznačuje sa zvýšenou dráždivosťou a rýchlou ustatošou nervovej sústavy. Touto chorobou postihnutých je viac mužov než žien. Javí sa v precitlivelosti sluchu, zraku, v bolestiach krížov, v telesnej slabosti a duševnej malátnosti, v poruchách žalúdka a ciev, v nespavosti atď. Nastáva po ťažkých operáciách, po telesných a duševných námahách, ale môže byť i zdedená.

Neurózou je aj *úzkosť*. Nastane tým, že veľké množstvo adrenalínu sa vyleje do krvi, na čo reaguje najmä sympaticus. Vylučujúca príčina je udalosť, ktorá ohrozuje život živočicha. Vyskytuje sa nielen u človeka, ale aj u zvierata. Brussilowski a Simson spozorovali roku 1927 pri zemetrasení na Kryme silné reakcie úzkosti nielen u dojčiat, ale aj u zvierat. To isté zistil Gibson pri zemetrasení v Napier na Novom Zélande. Príroda takto sa bráni proti zničeniu. No neurotická úzkosť nastane aj vtedy, ak život nie je ohrozený. Neurotik ani nevie, prečo ho zachváti úzkosť. Úzkosť sa líši od strachu, pri ktorom poznáme aj príčinu: strach pred nejakým zvieraťom, hanbou, stratou majetku, skúškou atď. Neurotická úzkosť sa zjavuje neočakávane a vyvíja sa ako lavína. Potom chytro nastane koniec, ale môže trvať aj hodiny a dni. Aj k nej pristupuje nespavosť, závraty, všeobecná dráždivosť, hyperestéza smyslov, najmä sluchu, tremor, potenie, hnačka, hlboké vzdychy bez príčiny ako následky skľúčenosti pľs. U detí vystupuje úzkosť obyčajne v noci (pavor nocturnus).⁶¹⁷ Ako pri neurasténii aj pri neurotickej úzkosti často sa vyskytujú hypochondrické obavy, že nás porazí atď. Občas je to strach, lebo sa vzťahuje na určité veci, napr.: prekročiť voľný priestor, byť v zatvorenom priestore alebo vo tme sám, strach pred búrkou atď. (situačný strach). Príčinou neurotickej úzkosti je podľa mnohých autorov, predovšetkým podľa S. Freuda, potlačená rozkoš (libido).⁶¹⁸ Ako dôkaz uvádzajú, že sa vyskytuje iba u potentných mužov a nefrigidných žien, u ktorých sexuálne hormóny účinkujú pravidelne. Za najbližšie príležitosti

⁶¹⁷ M. Tramer, Lehrbuch der Allgemeinen Kinderpsychiatrie, Basel, Schwabe, 1945, 283—284.

⁶¹⁸ R. Brun, u. d., 124.

sa označujú u ženy neukojenie, u mužov coitus interruptus, alebo ejaculatio precox, keď u ženy nenastane žiadaný orgazmus a teda vyrovnanie hormónnej hry. Aj u cudnej panny môže sa vyskytnúť, ak razom brutálnym spôsobom sa dostane do styku s hrubými pohlavnými vecami. Zažije psychický šok, ktorý sa môže prejaviť neuroticky. Vyskytne sa aj vtedy, ak sa preruší normálny pohlavný život napr. smrťou manžela (neuróza, úzkosti vdov). No úloha libida nesmie sa preceňovať. V malom dieťati, ktoré sa v noci neočakávané zobudí s úzkosťou, iste je ťažko predpokladať, že z neho kričí potlačené libido. Skúsenosti potvrdzujú, že sa mu „prisnilo“, že malo nejakú strašnú predstavu, čo pri živšej obrazotvornosti dieťaťa je bežnou vecou a preto sa zľaklo. Ani strach zo svedomia pre isté priestupky nie je vždy pohlavného pôvodu. Človek má strach z odhalenia svojho priestupku, z hanby, trestu atď., ktorý ho môže pre tento čin postihnúť. Preto autori popri pohlavnej rozkoši uznávajú aj „sociálne“ libido ako druhý prameň neurotického strachu.⁶¹⁹

Hystéria má meno z gréckeho slova hystera, čo znamená deľo. Pôvodne sa pripisovala výlučne ženskému pohlaviu a vysvetľovala sa pohlavne. Dnes je aj naďalej prevážne ženskou chorobou. Freud vo svojej klasickej štúdií o hystérii analyzuje chorobopisy iba štyroch žien.⁶²⁰ No vyskytuje sa aj u mužov. O jej podstate sa ešte dišputuje. Jej príznakom je hlavne egocentrický postoj, ktorý sa prejavuje v chorobnej snahe uplatniť sa pred inými nezvyčajnými činmi. Pri verejných slávnostiach, bohoslužbách atď. vykonajú niečo, čo obráti na nich pozornosť. Preto sa pokúšajú o samovraždu. No nie s úmyslom zmárniť sa, iba aby ich ľutovali atď. Ak takýto pokus sa podarí, je to proti ich úmyslu, lebo ako egoisti kŕčovite sa pridrižavajú života. Preto takéto pokusy vždy sú spojené „s bezpečnostnými opatreniami“. Pre svoj egoizmus, ale aj pre slabú pamäť, sú naklonení k ľžiam (pseudologia phantastica). Radi sa špecializujú na náboženské pole. Aby sa urobili zaujímavými, vyprávajú o vlastných zázračných uzdraveniach, o víziách a zja-

⁶¹⁹ Tamtiež, 126.

⁶²⁰ Studie o hystérii, Praha, Albert, 1947, 27—140.

veniach, ktoré mali. Občas nastávajú u nich hysterické motorické poruchy v chodení, v reči, ba aj v zraku a sluchu.

O *nútenej neuróze* hovoríme, ak sa vyskytnú predstavy, impulzy proti vôli pri jasnom vedomí ich nedobrovoľnosti. Veľmi časté sú také predstavy aj v náboženských výkonoch, ako v modlitbe, vo sv. prijímaní atď. Také utrápené osoby majú v spojitosti s Kristom, s Pannou Máriou atď., čo najhnusnejšie predstavy, ktoré sa vzťahujú na pohlavný život. Raz náhodou vyskytne sa takáto asociácia, ktorá vzbudzuje odpor a hnus. Niet však nikoho, kto by nešťastnému človekovi vysvetlil, že takáto asociácia je celkom prirodzená, a preto nie je hriešna. Hriešnou by sa stala iba vtedy, ak by postihnutý mal v nej záľubu, čo je v danom prípade vylúčené, keďže taký človek je veľmi jemný, ináč by si z toho nerobil starosti. No nik mu to nevysvetlí, často, žiaľbohu, ani spovedník nie, a keďže je slabých nervov, už zo strachu pred takýmito predstavami opätovne sa vynára táto asociácia, kým sa nestane trvalou, aby trýznila a znepokojovala dušu. Kedysi takéto predstavy, vyskytujúce sa aj v živote svätých, pripisovali pre ich charakter zlému duchovi. No za terajšieho stavu vedy nie je to viac prípustné, hoci musíme uznať, že aj zlý duch môže zaviniť také pokušenie. Ak nútenosť sa prejavuje v činoch, hovoríme o nútených činoch, napríklad pred spánkom pozrieť pod posteľ, či tam nie je skrytý zlodej, umývať kľučky pred bacilami a pod.

Ako sa dajú tieto choroby *liečiť*? Keďže sú spojené s poruchami nervovej sústavy, liečia ich aj fyzickými prostriedkami, ako vodou, elektrinou, zodpovedajúcou stravou, primeranými liekmi atď. Možno ich liečiť súkromne, ale aj v ústavoch pre nervové choroby. Dobrú službu môže robiť mierny telocvik, ale aj primeraná práca, ktorou sa odvráti pozornosť od vlastného stavu, čím vždy nastane aspoň mierne polepšenie. Nečinnosť, fyzická a duševná samota, sú jedmi pre chorého.

Iný spôsob liečenia (psychický) je *sugescia*, ktorá je taká stará ako svet. Užíva sa aj nevedomky.⁶²¹ U primitívnych kmeňov je každodennou vecou. Čarodejník rozuzľuje nad chorým

⁶²¹ H. Bless, *Psychiatrie Pastorale*, Bruges, Beyart, 1936, 153.

uzol, aby jeho bôľ „sa rozuzlil“. Ale sa operuje aj sugesciou do diaľky (telepatická sugescia). Ak Gilyak ide na lov, deti nesmú doma kresliť na dreve alebo v piesku, lebo je obava, že ich spletené čiary spletú jeho chodník a nikdy sa nevráti domov.⁶²² Ak Hayda idú do boja, ich ženy musia tancovať a spievať bitevné piesne, ináč muži by mohli zahynúť. Ak primitívny človek chce uškodiť svojmu nepriateľovi, dá zhotoviť jeho obraz a tam, kde tuší jeho srdce, vrazí tŕň, aby zahynul. Ak sa nepriateľ o tom dozvie, má iba alternatívu: alebo protimagickým opatrením zneškodniť škodlivý vplyv, alebo zomrieť. Často volí druhé. Namyslí si (autosugescia), že musí zomrieť a skutočne — zomrie. To je tzv. tanatománia (W. E. Rott), ktorú zistil aj Malinovski u Trobriadov. A ak dnes rečník presvedčí dav, že niečo má vykonať, alebo ak niekto nahovára druhého, aby niečo spravil, či je to nie sugescia? Ani nešípime, kde všade účinkuje: plakáty, noviny, reklamy atď.; to všetko nám vsugeruje niečo, takže ani nezbadáme, ako podľahneme sugescii. To isté treba povedať o autosugescii, keď si niečo namyslíme: nejakú dobrú vlastnosť, ktorú nemáme, veľmi často aj chorobu (hypochondria).

Profesor Liébault (1823—1904) bol prvý, ktorý užíval sugesciu ako *liečebný prostriedok*. Jeho žiak Bernheim dal jej širší podklad, nakoľko učil, že všetko je sugescia, čo má nejaký vplyv na človeka v jeho živote. Aj Coué sa usiloval postaviť sugesciu do služieb liečenia a nie bez všetkých výsledkov. Základom liečby je zákon ideomotorický: každá predstava pobáda k činu, ktorý zodpovedá tejto predstave. O tom vedel už sv. Tomáš, keď napísal: „Z toho, že duša si niečo predstaví a ním je uchvátená, nasleduje občas v tele zmena k zdraviu alebo ku chorobe.“⁶²³ A to platí najmä o neurotikoch, ktorí sú prístupní takým vplyvom a teda sa aj liečia. No dosah tohto vplyvu nesmie sa preceňovať. Sugescia, či už heterosugescia alebo autosugescia, môže dokonca vyvolať menšie krvácanie (umelé stigmy), ale nemôže spôsobiť väčšie anatomické zmeny, ba natrvalo nevylieči ani všetky nervové poruchy. Preto iste zveličuje Forel, keď všetky

⁶²² J. Ehrenwald, *Telepathy and medical psychology*, London, Allxen, 1947, 14—15.

⁶²³ Contra Gentiles, III, qu. 99, n. 6.

mimoriadne výkony sv. Johany z Arcu vysvetľuje „autosugesciou“ a sugesciou Angličanov „pred bosorkou“.⁶²⁴ Ale ani J. Klausner, profesor na jeruzalemskej univerzite, nemá pravdu, ak tvrdí, že Ježiš iba mimoriadnou sugestívnou silou liečil nervove chorých, ktorými bola naplnená Palestína, hlavne Galilea, pre ustavičné vojny a nepokoje, ako aj strašné utláčanie Herodesom a Rimanmi.⁶²⁵ Ináč aj J. Klausner priznáva, že problém Ježišových zázrakov je ťažký a spleťitý,⁶²⁶ že jeho zázračná sila nie je ešte psychologmi, lekármi a prírodovedcami dostatočne vyskúšaná.⁶²⁷

Ak sa sugescia stupňuje, nastane *hypnóza*. Hypnóza je stav podobný spánku. Nie je však prirodzený spánok, ktorý nastáva z ustatosti; je to umelý, na základe asociácie spôsobený spánok. Preto iba čiastka nervovej energie sa odvádza, druhá, ktorá sa týka motorického aparátu, je voľná, a preto spánok zriedka je úplný. Hypnotizovaný je zpravidla usmerňovaný cudzou vôľou,⁶²⁸ no jestvuje aj autohypnóza.

Najhlbšia podstata hypnózy však *nie je ešte známa*. A. Mesmer myslel, že v živočíchu a teda aj v človekovi je isté fluidum (živočíšny magnetizmus), ktoré sa dá zvonka usmerňovať a zaviňuje tento čudný stav. Bol tej mienky, že takýmto spôsobom dajú sa liečiť aj rozličné choroby. No J. Braid (1841) odmietol živočíšny magnetizmus a hypnotizmus, ktorému sám dal meno a ho vysvetľoval čisto psychologicky. Ani podnes niet jednoty v tejto veci.

Parížska škola na čele s Charcotom a škola s Bernheimom v Nancy boli prvé, ktoré použili hypnotizmus na liečenie (1878). Avšak nie každý dá sa hypnotizovať. Hysterické osoby úspešne tomu odporujú. Aj sa dišputuje, či sa človek dá hypnotizovať proti vlastnej vôli. Iste sa nedá, ak odpor je silný. Iná otázka je, či pri terapii má sa užívať ľahšia alebo hlbšia hypnóza. Ak sugestibilita je väčšia, stačí aj ľahšia, lebo hlboká je obyčajne

⁶²⁴ Der Hypnotizmus, Stuttgart, Enke, 1921, 155.

⁶²⁵ Jesus von Nazareth, prel. W. Fischel, Berlin, Jüdischer Verl., 1930, 363

⁶²⁶ Tamtiež.

⁶²⁷ Tamtiež, 368.

⁶²⁸ J. Lindworsky, Experimentelle Psychologie, München, Kösel-Pustet, 1922, 295.

škodlivá. Preto len skúsený lekár môže ju konať. Najúspešnejšia je pri bolestiach, ktoré sú čisto nervové (bolenie hlavy, zubov), alebo aj organicky zavinené (z rany). Dobré výsledky sa zistili pri poruche chôdze a reči (aj pri bľabotaní). Ak hypnotizuje neodborník, môže nastať hysterický atak, kŕče, ba aj trvalé neurózy. Preto hypnóza, konaná verejne len na zábavu, obyčajne je aj štátom zakázaná. Vo vede však sa povoľuje.

Najvýznamnejšou terapeutickou metódou sa stala *psychoanalýza*. Jej zakladateľom je Žigmund Freud (1856—1939), viedenský psychiáter. Ako docent pre neuropatológiu účinkoval u Charcota, potom u Liébaulta a u Bernheima. Špecializoval sa na hystériu, ktorú liečil vtedy užívanou metódou sugescie. Medzitým sa oboznámil s Jozefom Breuerom, ktorý mal na neho veľký vplyv a dal podnet k psychoanalýze týmto prípadom. Isté veľmi vzdelané dievča duševne ťažko ochorelo pri ošetrovaní svojho otca. Trpelo ochablosťou, depresiami a zmätkami. Breuer ju hypnotizoval a naložil jej, aby rozprávala o svojich ťažkostiach, ktoré uvoľnením zmizly. Zaujímavý je prípad s pohárom vody. Ani pri najväčšom smäde nedokázala vypíť z pohára kvapku vody. Len čo ho priblížila k ústam, už ho aj s odporom oddialila. V hypnóze zistila sa príčina tohto odporu, ktorý trval 6 týždňov: Istého dňa prišla na byt svojej vychovávateľky a videla, ako psík pije z jej pohára. To sa jej veľmi zhnusilo, no ako dobre vychované dieťa nepovedala nič. Odpor potlačila, a preto nemohla pohár ani vidieť. Keď to v hypnóze vyrozprávala a ešte raz dala energický výraz svojmu pohoršeniu, žiadala vody a pijúc z nej veľké množstvo, zobudila sa z hypnózy s pohárom pri ústach. Odvtedy pila z pohára pokojne. Breuer vysvetlil prípad takto: Cit odporu a hnusu pre mravnú kontrolu sa potlačil do podvedomia, kde sa spájal s inými predstavami a zavinil hysterické symptomy. Ak sa vhodnými asociáciami podarí ich uvoľniť, prestanú tlačiť dušu, nastane katarzis.

Aby Freud vysvetlil pôvod neuróz, musel prijať náuku o nevedome alebo o podvedomí. „Náuka a uznanie podvedomia je základným pilierom celej analýzy“ — píše H. Stoltzenhoff.⁶²⁹

⁶²⁹ Kurzes Lehrbuch der Psychoanalyse, Stuttgart, Enke, 1926, 15.

„Psychoanalýza — hovorí sám Freud — nemôže pripustiť totožnosť vedomia a duševna“.⁶³⁰ Je to zastaralá Descartesova náuka, ktorá sa protíví skutočnostiam. Lebo pozorovanie duševného života jediného neurotika alebo jediná analýza môže nás presvedčiť, že najsložitejšie a najsprávnejšie rozumové sily môžu sa v nás vyskytovať aj bez uvedomenia.⁶³¹ Duša vyčnieva nad povedomie ako príťažlivosť hviezdy nad jej svetelnú sféru. Psychiatria, uznávajúc iba vedomie, nevie si rady s nutkavými činmi a musí ich považovať iba za príznaky istej degenerácie.⁶³²

Podvedomie v psychologickom smysle však je dvojaké. Jedno je *predvedomie* (Vbw — Vorbewusst), ktoré aj bez analýzy môže sa dostať do vedomia, napr. meno, ktoré máme práve na jazyku, ale nechce nám prísť na um: často stačí nemyslieť naň alebo uviesť sa do polospánku, a už je to aj tu. Druhé je *podvedomie* vo zvláštnom smysle slova, lebo bez analýzy nikdy sa nestane vedomým (Ubw — Unbewusst), leží i hlbšie než predvedomie, ktoré je preto ako by záclona medzi podvedomím a vedomím.⁶³³ Podvedomie vo zvláštnom smysle slova alebo psychoanalytické nevedomo dá sa uvedomiť iba s istou námahou. Nachádza sa ako by v predsieni vedomia: na prahu stojí silná stráž, cenzúra, ktorá nedovoľuje, aby nevedomé predstavy, city sa dostaly do vedomia. Cenzúru tvorí najmä mravná výchova, ktorá sa hanbí takých predstáv a citov. Vedomie a podvedomie sa oproti sebe správajú ako cudzinci, hovoria odlišným jazykom: vedomie obecným, obyčajným, podvedomie medzinárodným, v obrazoch a symboloch, platných pre všetkých. Podvedomie je v človekovi oveľa rozsiahlejšie ako vedomie. Vedomie je iba priečelie podvedomia.⁶³⁴ Je to „čosi“ (Es), o ktorom už jednoduchý človek vie, keď hovorí: Čosi ma preniklo, bolo niečo vo mne, čo bolo v tom okamihu silnejšie ako „ja“. Toto „čosi“ spôsobuje všetky čudné zjavy v človekovi. Je motorom celého psychického života a jadrom ľudskej individuality, ktorá sa prejavuje nielen v skut-

⁶³⁰ Vorlesungen zur Einführung in die Psa, 10.

⁶³¹ Freud, Die Traumdeutung, Leipzig, Deuticke, 1914, 474.

⁶³² Freud, Vorlesungen, 315.

⁶³³ Freud, Die Traumdeutung, 476.

⁶³⁴ Freud, Hemmung, Symptom u. Angst, Wien, Int. Psa. V., 1926, 21.

koch, ale aj vo výpovediach každého. Len treba vedieť čítať i medzi slovami, v ktorých sa prezrádza nepoznané a nevedomé psychické „čosi“.⁶³⁵ Takým ponímaním „zmení sa tvár zeme“, vedomie sa točí okolo podvedomia nie opačne. Je to Kopernikovsky objav, ktorý namiesto povrchovej psychologie nastoľuje psychológiu hĺbin (Tiefenpsychologie).

Podľa Freuda v podvedomí sa shromažďujú takmer výlučne *pohlavné predstavy a túžby*. K tomuto názoru dospel pozorováním neurotikov. Sú preto takí, lebo potlačujú v sebe nejakú pohlavnú túžbu. Pohlavnosť vraj sa prejavuje už u dojčťa: „Dieťa — hovorí — má svoje pohlavné pudy a činy od začiatku, pri-náša ich so sebou na svet“.⁶³⁶ Veď tento pud mu dáva život, teda by nemal byť aj v ňom? Ináč kedy ho nadobudne, ak nemá ho od začiatku? Nemôže mu padnúť neskoršie s neba. Tento pud sa zjavuje u dojčťa predovšetkým v erekciách, ktoré sú vraj badateľné už v prvých hodinách po narodení. Nie sú to vraj reflexné pohyby, lebo sú spojené s výslovným pocitom rozkoše: dojčatá sa zapýria, tvár dostane šťastný výraz, dýchanie a pulz sa zrýchlia. Preto aj neskoršie malé deti rady sa hrávajú s pohlavnými údmi.⁶³⁷ No dieťa si zadováži pohlavnú rozkoš nielen z pohlavných zón, ale aj z iných, ako z úst, prstov, ba i z exkrementálnych otvorov.⁶³⁸ Zažíva pohlavnú rozkoš cicajúc matkine prsia, vlastný prst, ba aj keď sa vyprázdňuje. Podľa toho Freud rozoznáva orálny, análny, uretrálny a fekálny erotizmus, ktoré všetky smerujú k vlastnému telu (autoerotizmus), ale podľa jednotlivých čiastok. Neskoršie, keď dieťa pozná samo seba ako celok, ako samotnú bytosť, zamiluje sa do seba samého. Je to narcizmus, tak nazvaný podľa mytologického mladíka Narcisa, ktorý zazrúc vlastnú podobizeň v zrkadliacej sa vode, zamiloval sa do seba. „Ja“ teda sa stalo aj pohlavným, ba najprednejším predmetom.⁶³⁹ Z toho vraj vysvitá, že deti vôbec nie sú anjelmi,

⁶³⁵ Freud, *Das Ich u. das Es*, 1923, 25 nasl.

⁶³⁶ Über Psychoanalyse, 1920, 45.

⁶³⁷ Stollenhoff, u. d., 44.

⁶³⁸ H. Christoffel, *Trieb u. Kultur*, Basel, Schwabe, 1944, 187—211.

⁶³⁹ Freud, *Jenseits des Lustprinzips*, 1921, 51.

ako sa to tvrdí „vo svetonázore odobrenom ministerstvom pre kult a školstvo“.⁶⁴⁰

Časom dieťa pozná, že nie je samo, ale že okrem neho žijú iní, a to hlavne jemu najbližší, matka a otec, ktorí dávajú jeho pohlavnosti nový smer. Chlapec sa zamiluje do vlastnej matky, a preto nenávidí otca ako soka v láske a niekedy mu želá aj smrť. To je povestný Oidipov komplex, nazvaný tak po tébskom kráľovi Oidipovi, o ktorom už za jeho detstva sa veštilo, že zabije otca a vezme si za manželku vlastnú matku. Aby sa to nestalo, odstránili ho z rodiny a dali ho do Korintu. No nemohol vyhnúť osudu, ktorý mu bol predurčený. Keď vyrástol, vrátil sa do Téb. Jeho rodičia nič netušili. Zabil vlastného otca a vzal si za manželku vlastnú matku. Keď sa to dozvedel, vykľal si oči, matka však spáchala samovraždu. Čosi podobného vraj sa odohráva v každej rodine. Chlapec nenávidí otca a telesne si žiada matku. Podobne dievča pohlavne miluje otca a nenávidí matku. Teda láska, ktorou deti lipnú k rodičom, nie je vôbec taká nevinná, akou sa pozdáva. Ale chlapec nielen nenávidí otca, ale ho aj obdivuje pre jeho silu. Tak nastáva v jeho duši ambivalencia, kolísanie medzi nenávisťou a medzi láskou. Je to bipolárnosť podľa analógie chemických prvkov. Ináč vraj nedá sa vysvetliť, že nenávisť ľahko sa môže premeniť v lásku a láska v nenávisť.

Det'ský vek podľa Freuda nie je teda rajom, ale hotovým peklom.⁶⁴¹ Dieťa nie je anjelom, ale perverznou bytosťou, ba „polymorfne perverzným“. Po tomto „prvom rozkvetení sexuality“ nasleduje doba *latencie*. V tejto dobe rodičia a vychovávatelia vyhlasujú pohlavné hnutie za nemravné. Dieťa musí ho udusiť, potlačiť. Taktó vytvára sa v ňom stud, hanba, pocit viny, ba v mnohých prípadoch i perverzity a neurózy, čo sa vraj ukazuje pri analýze. Potlačené komplexy sa dostanú do podvedomia, kde ďalej účinkujú a vyvolávajú psychické poruchy, ktoré iba analýza môže odstrániť. Po dobe latencie nasleduje doba *puberty*, v ktorej pohlavnosť nadobúda nový cieľ, a to je plodenie nového ľudského života, kým prvej mala iba jeden cieľ, rozkoš. Táto rozkoš je podľa Freuda základom všetkých iných lások,

⁶⁴⁰ Fr. Wittels, Sigmund Freud, 12.

⁶⁴¹ Freud, Die Traumdeutung, 184.

ako sebalásky, rodičovskej, detskej lásky, priateľstva, lásky k bližnému a vôbec lásky ku konkrétnym veciam, alebo aj k ideálom.⁶⁴² Neskoršie Freud dáva rozkoši širší základ, keď píše: „To, čo ppsychoanalýza pomenovala sexualitou, nijako sa nekrylo s popudom spájať odlišné pohlavia alebo s pôsobením pocitu rozkoše v genitáliách, ale skôr so všetko obsahujúcim a všetko zachovávajúcim Erosom Platónovho „Symposia“.⁶⁴³ Platónov Eros však znamená lásku, oduševnenosť, duchovnú plodivú snahu, ktorá vedie filozofa, umelca, ale aj remeselníka k jeho tvorbe. Je to čosi duševné, a nie pohlavné. Ešte neskoršie Freud pomenoval túto silu „psychickou energiou.“⁶⁴⁴ No iba slovo sa zmenilo, nie vec. Eros ostane pohlavným. Dokonca predpokladá ho v najmenšej bunke, ktorá pohlavne sa spája s inou. Aj v analýze berie zreteľ iba na pohlavnosť. Pripúšťa síce aj pud sebazáchovy,⁶⁴⁵ ktorý je iba číry narcizmus, čiže zasa len sexualita. Zároveň prihovára sa aj pudu smrti, keďže cieľom každého života je smrť.⁶⁴⁶ Ale ani tento pud nemá význam v analýze, v ktorej výlučne sa operuje pohlavnosťou.

Pohlavnosť sa vyžíva najmä vo sne. Pre Freuda znamená sen „základný kameň celého psychoanalytického skúmania: kráľovskú cestu (via regia) do podvedomia“.⁶⁴⁷ Podľa neho sny nie sú fantastické obrazy bez všetkého smyslu, vzniknulé z telesných zmien, ako tvrdily vedecké teórie, nepovažujúc ich za psychické akty.⁶⁴⁸ Povedali sme už, že zakázané predstavy, city sa potlačia do podvedomia, kde ich cenzúra drží na uzde, aby sa nedostali do vedomia. Vo sne však cenzúra, tento strážnik, zaspi a potlačené predstavy a city sa dostanú do vedomia. Podľa Freuda každý sen je zakuklené splnenie potlačenej žiadosti, naľkoľko ju presunuje „z optativa dc *přítomna*“⁶⁴⁹. Takto snívanie

⁶⁴² Freud, *Massenpsychologie u. Ich-analyse*, 1923, 36 nasl.

⁶⁴³ Freud, *Studien zur Psychoanalyse der Neurosen*, Wien, Int. Ps. V., 1928, 180.

⁶⁴⁴ *Neue Folge der Vorlesungen*, Wien, Int. Ps. V., 1933, 141.

⁶⁴⁵ Tamtiež, 131.

⁶⁴⁶ Tamtiež, 142.

⁶⁴⁷ A. Kronfeld, *Psychotherapie*, Berlin, Springer, 1924, 135.

⁶⁴⁸ *Traumdeutung*, 43.

⁶⁴⁹ Kronfeld, *Psychotherapie*, 135.

nevyrušuje spánok, ako sa dosiaľ tvrdilo, lež naopak je strážcom spánku, keďže uspokojuje splnenie túžby.

Obsah sna môže byť rozličný. Kto je hladný, sníva o hostine. Smädný o pijatyke a fajčiar bez prídelu o cigaretách. To vedeli aj starí, keď povedali, že „sus de glandibus somniatur“ („svini sa sníva o žalúdoch“), ale väčšina snov je *pohlavného pôvodu*, čo je celkom prirodzené, lebo pohlavnosť je takmer výlučným pudom života, ktorého hnutia však úradná morálka potlačuje, vyhlasujúc ich za nemravné. Niektoré sny sú zjavne pohlavné, napr. sen sprznenia, sprevádzaný nielen sexuálnymi predstavami, ale aj výronom semena, pričom cenzúra sa premôže tým, že pud elementárnou silou si žiada svoje, keďže organizmus je naplnený pohlavnými látkami. Inokedy sny nie sú zjavne sexuálne, iba latentne. Lebo cenzúra i naďalej účinkuje a nedovolí, aby sa zjavily v celej stojkej nahote.⁶⁵⁰ To môže dosiahnuť iba výklad snov (Traumdeutung), ktorý nie je ľahký práve pre odpor cenzúry. Ale húževnatou prácou podarí sa odhaliť pohlavný komplex. Veľmi často je to Oidipov komplex.

Pri zatajovaní cenzúra si pomáha *rozličnými spôsobami*, povedali by sme trikmi. Prvý je zhustenie (Verdichtung), napr. keď sen z dvoch udalostí urobí jednu. Pravda, je to často smiešne a komické, ale má to svoj skrytý smysel. Druhý je *posunutie* (Verschiebung), pričom psychický prízvuk prejde s dôležitejšou vecí na bezvýznamnú. Sen takto sa stane čudným, lebo jeden prvok je zastúpený iným. Pripomína to historku, podľa ktorej dedina mala jediného kováča a troch krajčírov. Keďže kováč spáchal ťažký zločin, mal byť popravený. Ale takto by bola ostala dedina bez kováča. Čo teda obyvatelia urobili? Za kováča obesili jedného z krajčírov.⁶⁵¹ Tretí spôsob je *zobrazenie* (Verbildlichung), keď vec sa vyjadruje obrazmi, halucináciami. Štvrtý a najdôležitejší je *symbol* (Symbolisierung), keď skrytá myšlienka prejavuje sa v symboloch. Symboly v analytickom smysle sú predstavy, ktoré vo vedomí sú spojené s citom, logicky nevy-svetliteľným. Analýza zisťuje, že pocit pochádza od inej veci,

⁶⁵⁰ Neue Folge der Vorlesungen, 20.

⁶⁵¹ J. Donat, Über Psychoanalyse u. Individualpsychologie, Innsbruck, Rauch, 1932, 30.

skrývajúcej sa v podvedomí. V tom snívajúci sa podobá duševne chorému, ktorý tiež sa vyjadruje symbolmi.

Symbolika snov *nie je celkom nová*. Poznali ju i starí, ktorí mali snáre. Ak napr. niekomu sa snívalo, že chytil ryby, to znamenalo podľa snáru, že bude v niečom hatený. Aj židovský Talmud vykladá sny. Ak niekomu sa snívalo, že videl svoje oči sa stýkať, to znamenalo, že mal pohlavné styky so sestrou (Traktát Berachoth). No iba psychoanalýza zdokonaľila výklad snov v nezvyčajnú akribiu, ako to dokazuje Freudova kniha „Traumdeutung“, ktorá vysvetľuje sny iba na sexuálnom základe. Pritom sú mu vodidlami mýty, povesti, výrazy, rýdze výpovede, žarty, obyčaje, piesne, slovom folklór (Volklehre).⁶⁵² Niektoré symboly sú navidomoči jasné, iné stanú sa jasnými iba dlhým porovnávaním, uvažovaním, štúdiom.⁶⁵³

Po tomto úvode, ktorý je potrebný na porozumenie nasledujúcich statí, môžeme prikrčiť k *vyličeniu neuróz* podľa Freuda, ktoré aj dnes mnohí prijímajú.⁶⁵⁴ Koreň neuróz je zpravidla pohlavný.⁶⁵⁵ Ľudia ochorejú na neurózy, ak nemôže ukojiť svoju pohlavnú rozkoš. Kto normálne žije pohlavným životom, nemá neurózy. Začína sa to už v detskom veku, keď dieťa nemôže sa voľne vyžívať pre panujúcu morálku. Najmä Oidipov komplex je príčinou psychického ochorenia. „Oidipov komplex — hovorí Freud — je centrálnym komplexom neuróz... Každý novonarodený človek je postavený pred úlohu premôcť Oidipov komplex; kto ho nezdolá, stane sa obefou neurózy“.⁶⁵⁶ Chlapec musí sa odtrhnúť od matky a dievča od otca, ináč ochorejú. Iný infantilný komplex je kastrálny. Rodičia a vychovávatelia totiž hrozia chlapcovi, ktorý sa hrá s pohlavným údom, že mu ho odrežú. Je to iba žart, no chlapec nepozná žartu a má strach, aby nestratil mužskosť. Je to strach (Furcht), lebo jeho predmet je známy. Ak sa predmet strachu potlačí do podvedomia, stane sa úzkosťou (Angst), lebo jeho príčina nie je viac známa.

⁶⁵² Traumdeutung, 260.

⁶⁵³ Tamtiež, 262.

⁶⁵⁴ A. Spesz, Psychoanalýza a kresťanstvo, Rožňava, Potocsny, 1934, 9—36.

⁶⁵⁵ Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie, 36.

⁶⁵⁶ Tamtiež, 110.

Ako sa stáva *potlačenie*? Istá pohlavná predstava (zlá myšlienka) je spojená s rozkošou a človek by ju rád pripustil. No proti tomu sa stavia úradná výchova, ktorá na základe estetických a nábožensko-etických náhľadov ju neschvaľuje. Nastane rozpor medzi rozkošou a medzi úradnou morálkou, ktorá zaženie mrzkú predstavu do podvedomia a postaví na jeho prahu stráž, tzv. cenzúru, ktorá bráni predstave znova sa dostať do vedomia. No ona tým hlasnejšie šarapatí v ríši podvedomia a znepokojuje človeka vo forme neurózy. Môže sa to ilustrovať týmto porovnaním. Freud hovorí: „Predstavme si, že niekto vyrušuje moju prednášku stálymi nemiestnymi poznámkami. Zprvu to azda trpím, ale časom mi to ide na nervy. Moji poslucháči to vidia, vyrušujúceho chytia a vyhodia ho dvermi. Na to dvere zavru a oprú o ne svoje lavice, aby sa znova nedostal do siene. Bude tam revať, prípadne aj nohami kopáť do dvier. To sú potlačené komplexy, ktoré zaviňujú neurózu. Istá slečna E. R. trpela kleptomániou a opätovne bola predvolaná na súd. Roku 1922 zase bola obžalovaná pre krádež. Súd požiadal o vysvetlenie chorobnej krádeže istého psychoanalytika, ktorý vec vysvetlil takto: E. R. trpí od detskosti nespokojnosťou so svojou pohlavnou rolou, keďže jej ženskosť nemohla sa vyžiť. Túto predstavu menejcennosti potlačila do podvedomia, lebo nikomu nemohla sa s ňou sveriť. Ale predstava ostala v podvedomí a ženie ju, aby jej krádežou bolo dodané, čo jej živlom bolo odňaté.⁶⁵⁷ Takto pacient sa rekompenzuje. „Symptomy slúžia na pohlavné uspokojenie chorého, sú náhradou za také uspokojenie. No smysel je pacientovi celkom neznámy, lebo chorobný proces sa odohráva v podvedomí.⁶⁵⁸ Jedny symptomy sú výlučne duševného rázu, ako nútené predstavy, úzkosť z priestoru. Iné zase vidíme aj na orgánoch, ako astmu, ochabosť, nutkavé činy, bolenie hlavy a krížov.

Keďže podľa Freuda každá neuróza je spôsobená potlačením a keďže každý človek potlačuje svoje nezriadené žiadosti pohlavného rázu, *prečo nie je každý človek neurotikom*? Na to odpovedá Freud, že to závisí od slabosti jednotlivca, ktorý nezná-

⁶⁵⁷ Zeitschrift für Psychoanalyse, 1925. XI, 128 nasl.

⁶⁵⁸ Freud, Über Psychoanalyse, 1920, 25.

ša väčšie potlačenie rozkoše. Ak človek je dosť silný, nenastane neuróza. Teda i Freud potrebuje na vysvetlenie neurózy aj telesnú, nielen psychickú stránku.

Podľa Freuda neurózy možno liečiť iba *psychoanalýzou*, správnejšie *psychanalýzu*, čo znamená rozloženie duševných prvkov, čím nastane uľahčenie, uspokojenie. Pomenovanie je vzaté z chémie: analýzou sa rozloží voda na vodík a na kyslík. Podobným spôsobom spytovaním a odpoveďou sa rozloží duševný komplex na svoje súčiastky, čím prestane napätie a duša sa vylieči. Stáva sa to tak, že chorý si ľahne v zatemnenej izbe na pohovku. Izba musí byť preto zatemnená, aby rozličné smyslové vjemy, vyvolané predmetmi izby, nezaujaly príliš veľa miesta v duši chorého a tak nevyrušovali priebeh analýzy. Preto sa tiež odporúča, aby chorý celkom pohodlne ležal, lebo aj telesná nepohodlnosť vyrušuje. Lekár má si sadnúť k hlave, a to tak, aby jeho tvár bola odvrátená od tváre chorého z toho istého dôvodu. Je aj iný postup. Fr. Wittels napr. sa priamo díva do očí pacientových. „Psychoanalýza — píše — je svojou pyšnou jednoduchosťou, nádhernou metódou taká, že nepotrebuje použiť nič, čo by pripomínalo hokus-pokus starých dôb.“⁶⁵⁹ Analýza sa začína tým, že chorý celkom voľne rozpráva o svojom chorobnom stave a o jeho domnelých príčinách. Lekár napnuto ho počúva, na všetko dáva pozor, aj na celkom bezvýznamné veci. Občas ho preruší a spýta sa ho, čo mu príde na um pri tom alebo onom bode. Ináč „nechá voľnú hru osaciáciám a fantázii, aby sa zjavilo podvedomie“, lebo len tak možno „intuitívne zachytiť... skryté zjavy podvedomia“.⁶⁶⁰ To všetko musí chorý s najväčšou otvorenosťou a úprimnosťou vyzradiť, ináč liečba sa nepodarí. Ak pacientovi už nič nepríde na um, rozpráva sen. Aj tu spytuje sa lekár chorého, čo mu príde pritom na um. Lekár všíma si všetko, najmä však to, čo sa vypráva váhavo, s nevoľou alebo s istým afektom. Lebo to je znakom, že je na dobrej ceste. Po dlhom spytovaní narazí na to, čo hľadá: na nejaký sexuálny, najmä na Oidipov komplex, ktorý vysvetlí, rozptýli a chorý sa upokojí.

⁶⁵⁹ Die Technik der Psychoanalyse, München, Bergmann, 1926, 34.

⁶⁶⁰ S. Ferenczi, Bausteine zur Psychoanalyse, Wien, Int. Ps. V, 1927, II. 53.

Občas nájde hľadaný komplex bez všetkej námahy už po niekoľkých analýzach. Inokedy narazí na veľký „odpor“, ktorý môže trvať aj roky. V asociáciách nastanú medzery, pri niektorej predstave chorému nič nepríde na myseľ alebo iba bezvýznamné, ba nesmyselné veci. Ale práve v tom sa prejavuje „odpor“, ktorý musí lekár prekonať. Pritom musí poukazovať na to, že, ak chorý nepovie všetko, aj najodpornejšie veci, niet preň pomoci. Ak pacient sa podvolí, vec je vyhratá: odpor je prekonaný a nové výpovede môžu konečne viesť k hľadanému komplexu. Tohto komplexu však musí si byť vedomý aj sám pacient, nielen lekár. A to nie je ľahká vec, lebo človek obyčajne je slepý oproti vlastným nedostatkom. Ale oči musia sa otvoriť, ináč odpor pokračuje a nič sa nedocieli.

Pri tejto práci veľmi dôležitú rolu hrá aj *prenos* (Übertragung). Je to silná citová viazanosť k lekárovi, ktorá je zpravidla pozitívneho rázu: náklonnosť, láska, ba zamilovanie sa do lekára, ale môže byť aj negatívna, t. j. odpor proti nemu, ktorý tiež treba prekonať, ináč analýza nemá smyslu. Pozitívny pomer je nezávislý od veku, stavu, osobných predností, ba aj pohlavia, teda vlastne nie je pohlavného rázu. Ukazuje sa aj u mužského pacienta voči mužskému lekárovi, u mladej osoby voči staršiemu lekárovi. Psychoanalýza to vysvetľuje tým, že tieto hnutia sú pozostatky potlačených pohlavných komplexov, najmä Oidipovho komplexu. Negatívny postoj nie je stály a môže sa obyčajne ľahko odstrániť. Je to ambivalencia, ktorá má korene v Oidipovom komplexe: chlapec nenávidí otca, ale ho aj obdivuje. Prenos vôbec je dôkazom, že v neurózach účinkujú pudové pohlavné sily; je aj základom odstránenia duševného konfliktu, lebo ním chorý sa vzdáva odporu a príľnie k lekárovi. Preto psychoanalýza len tam vykazuje terapeutické výsledky, kde nastáva aj prenos, ako v neurasténii, v histérii, v nutkavých činoch, ktoré práve preto sa volajú „prenosnými neurózami“. Pri „narcistických neurózach“, ktoré smerujú k vlastnému „ja“, prenos je vylúčený, lebo nemôže sa previesť na inú osobu, a preto taký chorý nemôže sa liečiť psychoanalýzou. *Nie pre každého je vhodná psychoanalýza.* Ľudia výslovne obmedzení a eticky menejcenní nemôžu prísť pri takej liečbe do úvahy. Ani ľudia, ktorí

dovŕšili 40. rok svojho veku, iba ak ide o aktuálny konflikt. U nich choroba sa už natoľko zakorenila, že iba s najväčšou námahou možno ich vytrhnúť z chorobného stavu. Okrem toho materiál, ktorý by sa mal spracovať pri takomto veku, je ohromný, dal by sa zdolať iba s mimoriadnou námahou. Ale ani za psychoanalýtu nehodí sa každý. Musí to byť rozumný, šikovný človek, ktorý má veľký rozhľad v duševnom živote. Musí to byť človek školený nielen teoreticky, ale aj prakticky.

Čo na to všetko povedať? Možno to všetko prijať? Začnime s nevedomom „pilierom celej analýzy“. Je prípustné? Podľa všetkých nevedomé sú v človekovi rozličné dispozície, vrodené alebo získané schopnosti, charakterové črty, pamätné pozostatky, ba aj pudy podľa ich prírody; ak účinkujú, môžu sa uvedomiť. Ak to všetko berieme do úvahy, musíme uznať, že naša duša je bohatšia na nevedomé ako na vedomé obsahy, že vedomie je iba vrch, ktorý sa vypína na širokom nevedomom základe. Neaktívne, nevedomé prvky teda sú v duši, a to v hojnom počte. Ale či sú v nej aj nevedomé činy? Podľa Descartesových stúpcov psychické a vedomé je toľžné. Ak nejaký psychický akt nie je vedomý, nemôže byť ani psychický. Podľa Harta napr. nevedomá idea je fenomenálnou nemožnosťou. Nemožno si ju predstaviť práve tak ako imaginárnu veličinu „druhá odmocnina mínus jedna“.⁶⁶¹ Iní autori zase tú totožnosť popierajú. K nim patria aj zastanci psychoanalýzy, ktorí bez nevedoma nevedeli by si v ničom rady. Čo je na tom pravdy? V smyselnej sfére aj my pripúšťame nevedomé psychické akty, a to preto, lebo sú nezávislé od rozumu a tak ľahšie môže sa stať, že ich účinkovanie nesprevádza vedomie. Holuby a žaby, ktorým vyrezali mozog, bránia sa, ak sa ich dotýkame. Teda smyslove vnímajú. Keďže však nemajú mozgu, tieto činy nemôžu byť vedomé, iba nevedomé. Pravda, s človekom nemožno robiť takéto pokusy a nie je jasné, že platí aj o ľuďoch, čo platí o zvieratách. Ruský fyziológ Pavlov napr. odmieta analogiu medzi duševným životom človeka a zvierata na základe pokusov konaných na psoch.⁶⁶² No niečo podobné sa stalo u dojčata, o ktorom referovali A. Edinger a B.

⁶⁶¹ Subconscious Phenomena, London, Rebman, 132.

⁶⁶² Psychoanalytická ročenka, 1947, Praha, Druž. Máje, 169.

Fischer. Toto dojča žilo $3\frac{3}{4}$ roka, a to bez veľkého mozgu, v ktorom je sídlo vedomia. Z fľaše cicalo mlieko, nie však inú tekutinu, teda muselo cítiť mlieko. Kričalo. Iste na vnútorné podnety. Ak mu trelí hlavu alebo ak ho matka privinula k sebe, prestalo kričať. Teda zase len muselo smyslove vnímať, a predsa nemohlo mať vedomie, keďže nemalo veľký mozog.⁶⁰³ Ak ide však o rozumové činy, rozchádzajú sa i katolícki autori. Jedni, ako 'A. Ušeničnik, R. Hönigswald, J. Geyser a iní tvrdia, že nevedomý akt, výnimočný čin ducha neprítomnosti, je možný. Iní zase, ako Bumke, Bleuler, Donat, neveria „v absolútnu nevedomosť psychických udalostí“.⁶⁰⁴ Aj my sme sa napokon priklonili k tejto mienke.⁶⁰⁵ Dôvod toho výstižne podáva J. Donat: Ak pozorne skúmame svoje psychické akty, pridáme k presvedčeniu, že sú natoľko presiaknuté myšlienkou „ja“, že zdá sa nám byť nemožný psychický akt, ktorý by nemal tohto vedomia.⁶⁰⁶ Rozličné udalosti normálneho, abnormálneho a paranormálneho života dávajú sa vysvetliť aj polovedomými rozumovými aktami. A vtedy nemáme už právo uznať osobitné „nevedomo“. To platí celkom aj o psychoanalýze, ani ona nevyžaduje samostatné podvedomie, nezávislé „nevedomo“. A zaujímavé je, že to aj niektorí psychoanalytici uznávajú. Tak píše napr. Stoltenhoff: „Ak sa raz podarí tú teóriu... zrušiť, psychoanalýza bude musieť a bude vedieť rátať s touto okolnosťou“.⁶⁰⁷ Ba aj sám Freud tvrdí, že sa rád zriekne nevedomých psychických aktov, ak veda dokáže, že nejestvujú. No dosiaľ, vraj, to ešte neurobila.⁶⁰⁸

Ale hocijako ponímame „nevedomo“, iste *nehrá takú rolu*, akú mu psychoanalýza pripisuje. Lebo podľa nej iba „nevedomo“ je niečo, vedomie je iba priečelie „nevedoma“. Vykonáva, vraj, najpodivnejšie veci, ktoré ani najrafinovanejší rozum nemôže vymyslieť. Štvorročné dieťa napr. vie, že „Augusta“ znamená „vznešenú“.⁶⁰⁹ Skúsenosť je tá, že čím menej vedomé sú

⁶⁰³ Archiv für die gesamte Psychologie, 1933, 152, str. 535 nasl.

⁶⁰⁴ Bumke, Das Unterbewusstsein, Berlin, Springer, 1926, 41.

⁶⁰⁵ Spesz, Spirítizmus či parapsychológia, 180 nasl.

⁶⁰⁶ Über Psychoanalyse, 103.

⁶⁰⁷ U. d., 16.

⁶⁰⁸ Vorlesungen zur Einführung in die Psa, 314—315.

⁶⁰⁹ G. Groddeck, Das Buch über das Es, Wien, Int. Psa. V., 1926, 161.

akty a teda čím menšia je pozornosť, tým sú nedokonalejšie a nejasnejšie. Okrem toho podľa Freuda v „nevedome“ neplatia logické zákony, neplatí ani hlavná zásada protirečenia (principium contradictionis), podľa ktorej ak niečo napr. je biele, nie je možné, aby skutočne nebolo biele, lebo biele a nebiele nemôžu byť súčasne.⁶⁷⁰ Avšak ak sa nezachovávajú ani čo najprimitívnejšie logické zásady, ako môže byť reč o geniálnosti?

Psychoanalýza poníma dušu v najlepšom prípade *panteisticky*. „Duša človeka — píše R. Urbanschitsch — nie je jeho vlastným majetkom; človek je iba formou, v ktorej sa odzrkadľuje duša vesmíru“.⁶⁷¹ Panteizmus však pripúšťa aj ducha, ktorý, pravda, stotožňuje sa s hmotou. No psychoanalýza tak narába s telesnosťou, ako by ducha vôbec nebolo. Teda celkom materialisticky, alebo senzualisticky. Nepočúvame o iných veciach ako o mechanizmoch, ktoré sa odohrávajú nevyhnutne, slepo, ako u zvierat. Nežijeme my, ale žijú v nás „neznáme, neopanovateľné mocnosti“ pudy, ktoré sú najväčšou hádankou nášho bytia.⁶⁷² Medzi týmito pudami hrá významnú rolu pohlavný, no nie je on najdôležitejší. Pud sebazachovania je aspoň taký dôležitý ako sexuálny, keď nie dôležitejší. Ak človek príde do konfliktu volí medzi ukojením pohlavnosti a zachovaním vlastného života, zpravidla volí život, hoci sú aj opačné výnimky.

Ale je *omylom*, že už malé dieťa je presiaknuté sexualitou. Nedá sa to dokázať apriori a tým, že dieťa vďačí svoje jestvovanie pohlavnému pudu. Teda ho tiež má a to actu, nielen potentia. Lebo takým spôsobom by sa dalo dokázať, že A chlapec-dojča musí mať vyrastené fúzy, keďže ich má aj jeho otec, ktorý ho splodil. Ani to nie je dôkazom, že už malé dieťa má pohlavné údy, na ktorých musí skúsiť rozkoš, lebo tieto údy, aby mohli pociťiť rozkoš, musia sa prv vyvinúť ako rozum, ktorý je od začiatku v dieťati, ale začína sa užívať až v 6—7. roku. Možno, že pohlavné hormóny sú už prv v krvi, ako sa niektorí fyziológovia domnievali, no jedno je isté: nie sú ešte v dojčati a teda ono ne-

⁶⁷⁰ Neue Folge der Vorlesungen, 103.

⁶⁷¹ Das Problem der Seele in Psa Betrachtung, Wien, Perles, 1923, 43.

⁶⁷² Freud, Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie, 41.

môže pociť pohlavnú rozkoš. To všetko je iba v príprave, nie však už v skutočnosti.

Ani skúsenosť nepotvrdzuje, že dojčatá už žijú pohlavným životom. Tak nemožno veriť, že by mali pohlavné erekcie. Veď erekcie ani u dospelých nie sú vždy spojené s rozkošou. Vyskytujú sa tým, že krv sa dostane do istých častok pohlavného ústrojenstva. To však môže sa stať aj tým, že človek leží horeznačky, ale aj zúžením predkožky, zapálením údu alebo mechúra.⁶⁷³ Očervenenie tváre, šťastný výraz, zrýchlenie dychu a pulzu svedčia iba o tom, že organizmom vládne rozkoš, ale nie nevyhnutne pohlavná. Všetky rytmické pohyby sú spojené s rozkošou alebo s dobrým pocitom, ale nie priamo s pohlavným. Iba nepriamo môže rytmický pohyb, ako kolísanie, jazdenie atď., vyvolať pohlavnú rozkoš, nakoľko asociáciou, aj nevedomou, pripomína tiež rytmický pohlavný akt. Tu je napr. cicanie matkiných prs. Na začiatku je to iba prirodzená potreba, ktorá však reflexne uspokojí. Až neskoršie pristupuje aj rozkoš, ale iba smyslová, nie však pohlavná, pre ktorú chýbajú všetky potrebné predpoklady. Je to rozkoš z užívania teplého, sladkého maternského mlieka. Orgazmu podobné stavy sa vyskytujú iba u patologických detí.⁶⁷⁴ To isté treba povedať, ak dojča cicá z mliečnej fľaše. Aj cicanie vlastného prstu pripomína mu prsník, a preto ho s obľubou vyhľadáva. Pri vyprázdnení príjemný pocit pochádza z toho, že pri ňom dieťa sa zbaví tlaku, teda sa mu uľahčí. Je to teda smyselná, a nie pohlavná rozkoš.⁶⁷⁵ Ináč by sme museli povedať, že aj pri jedení a pití sa prejavuje sexuálna rozkoš. Hra z vlastnými údmi, aj pohlavným, má aj iný význam. Dieťa má rásť a teda veľa jesť. To však len tak sa môže stať, ak všetko, čo mu padne do ruky, zanesie do úst.⁶⁷⁶ Ale aj obyčajná hra je prirodzeným údelom človeka od kolisky po truhlu; podobne je tomu aj u zvierat. Nie je teda onania, ak sa dieťa popri inom hrá aj s pohlavným údom, lebo z toho nemôže ešte pociť pohlavnú

⁶⁷³ S. Bernfeld, *Psychologie des Säuglings*, Wien, Springer, 1925, 171.

⁶⁷⁴ M. Tramer, *Lehrbuch der allgemeinen Kinderpsychiatrie*, 96.

⁶⁷⁵ W. Stern, *Psychologie der frühen Kindheit*, 1930, 429.

⁶⁷⁶ Bernfeld, U. d., 175.

rozkoš. Pravda, neskoršie takáto hra môže viesť k tomuto hriechu mládeže.

Narcizmus, podľa ktorého dieťa je pohlavne zamilované do seba samého, je vymysleninou, ak slová majú ešte nejaký smysel. Samoláska, egoizmus nie je predsa narcizmus. Pohlavný pud smeruje k spojeniu rozdielnych pohlaví, je obrátený navonok, a nie k sebe samému. Ani pri samoprznení nie je to inakšie, lebo pri ňom afekt smeruje tiež k vonkajšej osobe, ktorá sa predstavuje. Ak predsa smeruje k sebe samému, to je už odbočenie a teda perverzita.

Ani *Oidipov komplex* nie je pravidlom, lež zriedkavou výnimkou, tiež perverzitou. Môže sa vyskytnúť chorobný prípad, keď chlapec skutočne si žiada pohlavne matku a dievča otca, ale to sú výnimky, predpokladajúce znalosť pohlavných vecí, ktorá v takom útlom veku je vytvorená. Dieťa zpravidla sa desi ešte aj takej myšlienky. Je prirodzený odpor v tomto ohľade medzi pokrvnými, tobôž medzi blízkymi, akým je syn a matka, dcéra a otec. Preto právom hovorí J. Donat o tejto veci: Kto prvý raz počúva o Oidipovom komplexe, zarazí sa a myslí si, že nepočul dobre.⁶⁷⁷ Každé malé dieťa a teda aj chlapec má rád svoju matku, lebo pudovo cíti, že ona je jeho najväčším dobrodincom. Ale nemá to nič spoločného s pohlavnou láskou. Je to iba láska k matke, ktorú dieťa si zachováva cez celý život, keď matka je už stará a teda pohlavne ani pre iného neželateľná, pričom dobre vie, že v jeho cite nenastala nijaká zmena. Ani žiarlivosť dojčafa, o ktorej už sv. Augustín vedel, nič nedokazuje. Lebo dojča ako každý pudový tvor (pes, mačka) je žiarlivé na prítomné výhody, ako podávanie pokrmu, hladkanie atď., ale nie na pohlavný styk, o ktorom ešte vôbec nevie. Podobnosť takýchto javov s erotickými je iba vonkajšia, ale nie vnútorná.⁶⁷⁸ Ani to neobstojí, že chlapec nenávidí otca a dievča matku: chlapec zpravidla miluje svojho otca a dievča svoju matku. Kto tvrdí opak, nepozná skutočnosť. Okrem patologických prípadov nevidieť chlapca, ktorý by pohlavne žiarlil na svojho otca a dievča na svoju matku. Ale dieťa vraj sa pretvára, neprezradzuje svoje city. No to sa

⁶⁷⁷ U. d., 52.

⁶⁷⁸ Bumke, u. d., 46.

tvrdí, ale nedokáže. Lebo zkadiaľ vie Freud, že sa pretvára? Okrem toho dieťa zpravidla voľne prejavuje svoje city. Dlhý čas by bolo aj nemožné sa pretvárať.

Ale vraj chlapci predsa len *väčšmi* milujú matku než otca a dievčatá viac otca než matku. Teda vraj niečo musí byť na veci. No táto pravidelnosť môže pochádzať od samej prírody, ktorá zpravidla tvorí chlapcov na podobu matky a dievčatá na podobu otca. Môžu pritom účinkovať aj nejasné erotické predstavy. Často sa stáva, že niekto príliš k istej osobe pre jej podobnosť s druhou, ktorú miluje. Tak aj matka svojím vonkajším výzorom, ale aj duševnými vlastnosťami, i nevedome môže pripomínať dospelému chlapcovi osobu, ktorú nosí vo svojej predstave, jeho ženu. I to je isté, že druhé pohlavie vôbec priťahuje, lebo dospelý chlapec už teraz hľadá tzv. komplementárne vlastnosti, ktoré sám nemá, ako nežnosť, obetavosť atď. No s hrubou pohlavnosťou to nemá nič spoločné. Preto aj autori okrem psychoanalytikov popierajú jestvovanie Oidipovho komplexu. O. Bumke považuje za divné, že celé húfy Oidipov lietajú po svete medzi deťmi, ale ani jedného nevidiať.⁶⁷⁹ A. Hoche o ňom píše: „Statočne som sa namáhal v dlhých rokoch nájsť niekoho, kto by si žiadal matku a chcel zabiť otca. Nepodarilo sa mi to. Ani iným skúsenejším kolegom nejde to lepšie. Oidipov komplex sa túla po literatúre ako blúdiaci Holanďan po moriach; každý hovorí o ňom, niektorí v to veria, avšak nikto ho nevidel.“⁶⁸⁰ M. Tamer je mienky, že dieťa medzi 3. a 4. rokom svojho veku prekoná istú krízu svojho citového života. Dosiaľ láska ho viazala k matke smyslove. Teraz obracia sa jeho láska aj k iným, ktorých odlišuje od matky. Ale nemá to nič spoločného s pohlavnou rozkošou.⁶⁸¹

Aj *ambivalencia* citov je len v istom smysle správna. Človeka, ktorého dlhý čas nenávidíme, môžeme po smierení milovať a naopak. Ako by sme cítili, že sme boli voči nemu nespravodliví a chceme to napraviť. I v pohlavnom spojení môže sa žiadosť premeniť v odpor a v hnus. Už starí to vedeli, keď vraveli: Post

⁶⁷⁹ Die Psychoanalyse, 1931, 47.

⁶⁸⁰ Donat, u. u., 53.

⁶⁸¹ U. d., 99.

coitum omne animal triste. Ale vtedy sa premení aj predmet a pohnútka činu, nie ako by sme súčasne ten istý predmet i milovali i nenávideli. Len jedno je isté, že totiž pohlavne ambivalencia nejestvuje u dieťaťa, ktoré až oveľa neskoršie pozná pomer otca k matke, a to aj vtedy, ak by bolo aj očitým svetkom ich manželského obcovania. Slabosť tejto detskej sexuálnej teórie pocifujú aj niektorí prívrženci psychoanalýzy. Tak píše napr. Groddeck, vyslovený fantasta na tomto poli: „Nenamýšľal som si, že miešanina fantázie, ktorú som vám minule predložil ako „detskú teóriu“, skutočne sa niekedy nachádzala v mozgu dieťaťa alebo vôbec niekoho ako v mojom. Zlomky však nájdete všade, často sú ošúchané, ťažko poznateľné, často vradené do iných fantázií“.⁶⁸² I Freud sám často opravoval svoju teóriu a keby ju nebol potreboval na vysvetlenie neuróz, nie je isté, či by ju bol postavil.

Čo sa týka *snov*, súhlasíme, že môžu sa nimi prejavíť aj žiadosti, ale nie je pravda, že takmer každý sen je zakuklené splnenie potlačenej žiadosti. Lebo to nie je dokázané. Ba naopak, skúsenosť svedčí proti tomu. Potvrdzujú to aj odborníci. Tak píše napr. A. Hoche: „Skúsenosť najlepších snárov nevie nič o tom, že by všetky sny znamenali splnenie žiadosti“.⁶⁸³ Aj H. Silberer hovorí, že príčinou sna okrem fyziologických zmien je vždy „emocionálne vysokocenný faktor“, nielen žiadosť. Freudovo zveličenie vysvetľuje tým, že každá novota, teda aj Freudova náuka, smeruje k prestrelkom, ináč by nemala plnej sily.⁶⁸⁴ [A. Havelock Ellis píše: „Freudov kľúč k šifráм snových postáv, skrytá alebo potlačená žiadosť, iste niekedy pomôže, ale jeho kučeravá brada (Freud nosil bradu) nezdvihne všetky závery v širokom svete snov“].⁶⁸⁵

Nesprávne je aj to, že väčšina snov sa zaoberá *pohlavnou rozkošou*. Je prirodzené, že aj ona sa ozýva, veď aj v bdelom stave veľmi zaujíma človeka. A vo sne skutočne sa môže prejavovať voľnejšie pre úplné alebo čiastočné vylúčenie vôle, kto-

⁶⁸² Das Buch über das Es, 212.

⁶⁸³ U Donata, Über Psychoanalyse, 31.

⁶⁸⁴ Der Traum, Stuttgart, Enke, 9.

⁶⁸⁵ Die Welt der Träume, Würzburg, 1911, 175.

rá ju kontroluje. Ale nie je pravda, že sny takmer výlučne sú sexuálne. Ako dôvod Freud uvádza, že vonkajšie vjemy, ako zima, teplo, svetlo, vzduch atď., celkom nevysvetľujú sny. Hildebrandt napr. ovplyvňoval zvukom budíčka sen. Podľa očakávania teda sen mal sa tri razy opakovať, no v skutočnosti sa neopakoval ani raz, ale bol odlišný.⁶⁸⁶ Na sen totiž vplývaly aj vnútorné príčiny, ktoré v každej chvíli sa menia, takže jedna situácia nikdy sa neopakuje v živote nezmenene. To platí hlavne o vnútorných vjemoch, ktoré vykazujú nepredstaviteľnú rozmanitosť. Skúsenosť nepotvrďuje, že sny sú takmer výlučne pohlavného rázu. Ale, namieťa Freud, to je preto, že cenzúra nepripúšťa, aby sexuálna žiadosť sa zjavila v celej svojej nahote a teda musí sa obliecť do nejakého „slušného“ obleku, do symbolu. Ale aj to sa iba tvrdí, ale nedokáže. Môže sa síce stať, že cudný človek nepripustí takúto žiadosť ako neslušnú, ale je to už na povrchu bdelého vedomia, nie v „nevedomu“ a teda vo sne.⁶⁸⁷ Okrem toho táto neslušnosť musí sa poznať, čo zase nemôže sa stať nevedome. Preto aj cudní ľudia majú hnusné sny, lebo práve vo sne prestáva cenzúra.

Symbody sú samovoľné. Podobnosť niektorých s pohlavnými vecami je jasná, v iných menej, alebo nejestvuje vôbec. Freud a jeho žiaci zostavili z nich celý katalog, aby v analýze boli poruke. Podľa tohto katalogu mužský pohlavný úd symbolizuje: palica, dáždnik, strom, nôž, šabla, revolver, lietadlo (najmä Zepelín), ale aj vrch, skala, ryba, had, klobúk, vodomiet, kladivo atď. Domy s plochými múrami sú muži, s balkónmi ženy. Ženskú vagínu symbolizuje nielen povestná „škatuľa“, ale aj truhla, pec, izba, jama, jaskyňa, fľaša, kufor, topánka, kostol, kniha, jablko, ovocie, drevo atď. Pohlavný akt symbolizujú: hra každého druhu, odtrhnutie konára, vytrhnutie zubu, tanec, jazda, vstupovať, schádzať sa (coire) atď. Kto by nevidel už na týchto príkladoch nesmiernu fantáziu a teda samovoľnosť? Či je na svete ešte nejaká vec, ktorá podľa tohto receptu nemohla by sa ponímať pohlavne? Nepopierame, že fantázia môže vidieť v týchto a v po-

⁶⁸⁶ Freud, *Traumdeutung*, 21.

⁶⁸⁷ H. Ellis, *Die Welt der Träume*, 65.

dobných predmetoch podobnosť, ale rozhodne popierame, že by všetky tieto veci skutočne znamenali iba pohlavnosť!

Ako *dôkaz* svojho tvrdenia uvádza Freud mýty, povesti, výrazy, žarty, slovom folklór. V prastarých svadobných obradoch Beduínov napr. zakrýva ženích mladuchu zvláštnym plášťom (aba) a vraví tieto slová: „Odteraz nech ťa nič iný nezakryje, iba ja“. To vraj podľa Freuda nemôže iné znamenať ako manželský akt. No skutočne znamená to: Od tohto času iba ja ťa budem brániť, zaopatrovať. A najsmiešnejší je prípad s drevom. Drevo podľa Freuda tiež znamená vagínu. Ako prišiel k tomu? Jestvuje ostrov, ktorý sa volá Madeira. Meno dostal od Portugalcov, ktorým patrí. Keďže na ňom bolo mnoho dreva, nazvali ho Madeira (drevo). Madeira zas pochádza od latinského slova *matéria*, čo znamená každú látku, nielen drevo. *Matéria* však pochádza od slova *mater*, čo znamená matku. Teda drevo znamená matku a podľa Freuda na matke je najhlavnejšou vecou vagína. Teda ak sa sníva aj najjednoduchšiemu človekovi o dreve (a drevorubači iste neraz mali taký sen v živote), ide celkom iste o vagínu! Treba to ešte vysvetľovať? To je také „jasné“, že to aj trpezivejší psychoanalytici uznávajú. Tak píše napr. Stoltenhoff: „Nie je prípustné, aby každý hád, každý revolver, každý Zeppelin a vôbec každý podlhovastý predmet, hlavne ak sa ešte pohybuje nahor, bol považovaný za mužský pohlavný symbol, hoci často môže sa to „shodovať“.“⁶⁸⁸ A. Silberer píše: „Tie isté symboly môžu mať rozličné znamenia a tie isté veci môžu sa vyjadriť rozličnými symbolmi.“⁶⁸⁹ K. Haeblerin prísvedča, že ten, ktorý vysvetľuje sny iba sexuálne, poníma ich v najlepšom prípade neúplne.⁶⁹⁰ A. Kronfeld, majúci pred očima tieto a podobné výstrelky psychoanalýzy, súhlasí zčiasťky s vtipom istého muža, ktorý povedal: „Psychoanalýza je choroba, za terapiu ktorej sa vydáva“, t. j. patológia.⁶⁹¹

Je mimo diskusie, že *pohlavnosť môže zaviniť neurózy*, a to najmä hormonálne poruchy. Dnes je to už celkom isté. Možno,

⁶⁸⁸ U. d., 20.

⁶⁸⁹ Der Traum, 93.

⁶⁹⁰ Ärztliche Seelenkunde, Leipzig, Barth, 1928, 118.

⁶⁹¹ Psychotherapie, 144.

že už v dohľadnom čase dajú sa takto vysvetliť aj také neurózy, ktoré tomuto ponímaniu ešte odporujú.⁶⁹² Menštruácia môže viesť k melanchólii, k hysterickým zjavom, ba k paranoidným príznakom. Aj ženské klimakterium znamená ťažké zataženie nervov. 14% ženských psychóz súvisí s pohlavnosťou. Z toho 6.8% s tehotnosťou a 4.9% s pridávaním.⁶⁹³ Tieto úkony znamenajú v ženskom organizme revolúciu, ktorá nemôže ostať bez následkov na nervovú sústavu. Ale nesprávny je názor, že každá neuróza pochádza z potlačenej pohlavnosti, hoci aj taký prípad môže sa vyskytnúť, ako keď dieťa myslí, že každé pohlavné hnutie je smrteľným hriechom, a usilujúc sa mu vyhnúť, upadne do chorobnej úzkosti, máva nutkavé predstavy atď. Inokedy bude to vášnivá láska, hryzenie svedomia pre pohlavný hriech atď., ktoré môžu vyvolať neurózy. No nie vždy je ich príčinou potlačená pohlavná žiadosť. Freud to chcel dokázať po prvé výpoveďou chorých, ktorí to tvrdia. Ale to nie je dôkazom. Hysterická osoba môže vymyslieť také veci, aby sa urobila zaujímavou. Možno, že Freud sám im nasugeroval takú mienku, stále sa zaoberajúc sexuálnymi vecami. Keď to zistil, „za istý čas si nevedel rady“.⁶⁹⁴ Po druhé nepotvrďuje to ani okolnosť, že hoci pacient na začiatku sa spiera proti lekárovmu výkladu, že ide o pohlavný komplex, na konci predsa prisvedčí. No netreba zabúdať, že aj sám lekár môže tento súhlas vsugerovať. Veď vystupuje ako muž vedy s bohatými skúsenosťami proti pacientovi, ktorý je v každom ohľade slabší.

Aj iné *fakty* jasne vylučujú úlohu pohlavnosti pri vzniku neuróz. Tu sú vojnoví neurotici, ktorí sa trasú, majú pocit úzkosti. Psychoanalýza pokúša sa vysvetliť ich potlačením narcizmu.⁶⁹⁵ No každý musí v nich vidieť obety vojnových, ale nie pohlavných hrôz. Proti tomu svedčí neprehľadný rad pohlavných abstinentov, ako dcéry istých stavov, katolícki duchovní a iní, ktorí potláčajú pohlavnosť, a predsa nie sú neurotici.⁶⁹⁶

⁶⁹² W. Bergmann, Religion u. Seelenleiden, Augsburg, Haas, 1929, 60.

⁶⁹³ Dr. von Notthafft, tamtiež, 64.

⁶⁹⁴ Freud, Medizin der Gegenwart in Selbstdarstellungen, IV, 1925, 21 nasl.

⁶⁹⁵ Ferenczi S., A hiszterlia és a pathoneurozisosok, Bpest, Dick, 1919, 71 nasl.

⁶⁹⁶ Bleuler, Lehrbuch der Psychiatrie, 157.

Aj Kraepelin žiada viac dôkazov v tejto veci, ako ich dosiaľ objavila na sebaklam a kúsky výkladu bohatá psychoanalytická metóda.⁶⁰⁷ Freud sa bráni proti tomu tým, že abstinenti dobrovoľne a vedome potláčajú pohlavnosť, a preto neochorejú, kým neurotici to robia nevedome, a preto sú chorí. No nevedomé potlačovanie nejestvuje. Ako môžem niečo potlačiť, o čom neviem? Aspoň nejasne musím vedieť o tom, čo potlačujem, ináč o potlačení nemôže byť reč.

Ani *potlačenie* nehrá vo vzniku neuróz zásto, ktorý mu pripisuje psychoanalýza. Ono môže sa diať iba vedome, ako keď dieťa si uvedomuje, povedzme, neslušnosť pohlavnej predstavy a ju vytlačí z vedomia. Ale ona nedá sa odbiť takým spôsobom. Čím silnejšie bojuje proti nej, zpravidla tým častejšie a nástojčivejšie sa opakuje. A tento boj môže vyvolať aj duševnú poruchu. Ale ak nervová sústava je zdravá, nemôže sa to vyskytnúť, takže porucha má príčinu vlastne v slabosti tela, nie v potlačení. Psychoanalýza teda ojedinelé zovšeobecňuje a jednotlivé pochody chápe nesprávne.

Pri *analýze* samej mylné sa predpokladá, že je znakom odporu, ak pacientovi v krátkom čase neprichádzajú na um nijaké myšlienky. Príčina môže byť aj ustatosť, otupenosť atď. Ani vyslovený odpor voči sexuálnym predstavám nemusí byť znakom potlačenia, ale môže byť výrazom hanblivosti, snahy chrániť vlastné tajomstvo atď. Nájsený komplex nie je vždy sexuálny, no psychoanalytik k nemu smeruje svojimi otázkami a konečne musí naň naraziť. Je to podobná historka, ako keď otec s veselou tvárou nájde vajce vo vrecku dieťaťa, v ktorom ho vopred skryl.⁶⁰⁸ Celé pokračovanie je teda násilnosť. Preto istý vtipkár radil: „Najlepšie je ihneď v prvej hodine sa priznať, že si zabil vlastného otca a že si chcel pojať za manželku vlastnú matku a ihneď budeš uzdravený.“ Ak však psychoanalytik niečo nájde a vysvetlí to pacientovi, ťažkosť často bez všetkého zmizne. Dr. Zbinden vypráva, že jeho 3-ročná dcérka dostala mulicu, ktorá pohybovala hlavou. Dieťa malo hračku veľmi rado. No keď mulica začala pohybovať hlavou, bálo sa a utieklo. Čo mohol Zbin-

⁶⁰⁷ Psychiatrie, 8. vyd., 113.

⁶⁰⁸ Donat, u. d. 119.

den urobíť? Odstránil hlavu a ukázal dieťaťu mechanizmus a strach prestal. Aj chorému treba ukázať mechanizmus jeho choroby, ktorá potom prestane.⁶⁹⁹ Tento spôsob liečenia vo spovedi, v duševnom rozhovore, Cirkev už dávno praktikovala. Freud to iba odkukal a dal mu inú formu.

Ale ani podľa Freuda analýza nie je metódou pre všetky choroby. Sám píše o tom: „Naša technika povstala na základe liečenia hystérie a je osnovaná ešte vždy na tejto afekcii. Ale už strach (fóbia) nás núti ísť ďalej než dosiaľ. Fóbia sotva sa dá zmôcť, ak dotiaľ čakáme, kým chorý nie je analýzou prinútený vzdať sa jej.“ — Nie je to lepšie, ani s nutkavými činmi. Preto Freud odporúča, aby „čisté zlato analýzy sa legovalo (spojilo) s meďou priamej sugescie“.⁷⁰⁰ Iný spôsob, ktorý tiež hojne odporúča, je uvoľniť potlačenú pohlavnú žiadostivosť, čo, pravda, s morálneho hľadiska nie je vždy dovolené. Je to starý recept, ktorý odporúčal chorej, aby sa vydala. No vyššie sme videli, že aj dovolený pohlavný život môže viesť k duševným poruchám. Podľa iného spôsobu má sa chorý z vyšších morálnych alebo sociálnych ohľadov dobrovoľne vzdať splnenia svojich žiadostí (celibát duchovných). Chorému môžeme odporúčať, aby pozornosť od takýchto vecí odvrátil k iným (štúdium atď.). Je to jedine správne ponímanie tzv. sublimácie. Netreba zabúdať ani na „organickú pôdu“, čiže na fyzickú stránku neurózy, ktorá nikdy sa nedá vylúčiť. Nesprávne bolo liečiť iba fyzikálnymi prostriedkami: vodou, slnkom, vzduchom, pohybom, diétou, elektrinou atď. Ale užívať len psychické prostriedky, ako to chce psychoanalýza, je zas druhý extrém. Hormónové preparáty už dosiaľ robily zázraky. Podobne aj vitamínová terapia (vitamín B pri nervových poruchách). A tieto veci nie sú ešte celkom využité. Ak sa zdokonalia a zaužívajú ešte viac, môžu priniesť nové prekvapenia. Ale ani ako psychoterapeutická metóda nemôže si psychoanalýza robiť nároky na výlučnosť, hoci musíme uznať, že urobila veľký kus práce na tomto poli. Dnes už každá psychoterapia uvádza okrem hypnózy, sugescie (najmä autosugescie)

⁶⁹⁹ V. P. Raymond, *Der Freund der Nervösen u. Skrupulanten*, Wiesbaden, 1929, 25.

⁷⁰⁰ *Kleine Schriften*, V, 154 nasl.

a psychagogiky aj psychoanalýzu. Len nesmie sa z nej stať móda a rutína, ktorá sa stáva hračkou, ale nie liečbou.⁷⁰¹

Aké sú *liečebné výsledky* psychoanalýzy? Sami psychoanalytici sa priznávajú, že veľmi slabé. Na berlínskej psychoanalytickej polyklinike napr. bolo analyzované od júna 1922 do marca 1924 139 prípadov. Z nich bolo vyliečených iba 12, niektoré boli zlepšené, iné prerušené, zase iné nezmenené. Vo všetkých prípadoch liečili aspoň za 9 mesiacov alebo aj dlhšie. Hoci podľa Fr. Wittelsa hypnóza a analýza stoja proti sebe ako „Potemkinove dediny proti opravdivým bydliskám“,⁷⁰² predsa aj hypnózu užívali, a to v prípadoch, ktoré sa nehodily pre analýzu alebo v ktorých analýza nebola správne použitá a dosiahli „pekné úspechy“. ⁷⁰³ Okrem toho je možné, že ľahšie prípady sa vyliečily aj samy od seba. Preto je neodôvodnená samochvála, ak Freud tvrdí, že „kopa listov uznania od vyliečených pacientov sa nachádza aj v archíve psychoanalytikov“. ⁷⁰⁴ „Liečebné výsledky nedávajú dôvod honosiť sa, ale ani hanbiť“, hoci sa nedajú porovnať s ľudskými výsledkami, lebo viac ľudí verí v zázraky Blahoslavenej Panny Márie ako v jestvovanie „podvedomia“. ⁷⁰⁵ No myslíme, ak ide o liečenie, že hlavnou vecou je výsledok, nie viera. Príčinou skromného výsledku je vraj odpor prezradiť svoje komplexy, ale hlavne to, že chorý nechce sa vôbec uzdraviť. K prvému poznamenávame, že odpor by sa musel zlomiť, hoci po dlhšom čase. K druhému však, že sme ešte nepočuli o takom chorom, ktorý by sa nechcel uzdraviť. No neurotik vraj sa cíti vinným a chce sa potrestať tým, že sa nechce uzdraviť. ⁷⁰⁶ Ani tomu nemôžeme veriť. Túžba po zdraví je v človekovi taká živelná, že nijaký ohľad ju nemôže zmariť. Okrem toho sú iné spôsoby potrestať sa, ak pacient je až heroicky spravodlivý voči sebe, čo tiež nemožno označiť za bežné.

Teda aspoň v týchto prípadoch má sa výsledok *prípisat analýze*? Ťažko je na to kladne odpovedať z jednoduchej príčiny,

⁷⁰¹ Kronfeld, Psychotherapie, VIII.

⁷⁰² S. Freud, 32.

⁷⁰³ Zeitschrift für Psychoanalyse, 1924, X, 229 nasl.

⁷⁰⁴ Neue Folge der Vorlesungen, 211.

⁷⁰⁵ Tamtiež.

⁷⁰⁶ Freud, Die Latenanalyse, 75.

lebo jej konkurentka sugescia nedá sa z nej nikdy vylúčiť. Sám Freud to pripúšťa, keď píše: „Kto sám vykonal analýzu, mohol sa mnoho ráz presvedčiť, že pritom je možné chorému niečo vsugerovať“.⁷⁰⁷ Veď analýza trvá dlhé mesiace, ba niekedy aj roky, čo už samo zaťažne ťažkou ťarchou na dušu i beztak slabého pacienta.

S *morálneho stanoviska* treba analýze vytýkať, že často sa zbytočne zaoberá pohlavnými vecami, ba priamo núti ich iným osobám. Pacient môže sa z analýzy dozvedieť ohavnosti, o ktorých nikdy by nebol počul. Túto možnosť pripúšťajú aj niektorí psychoanalytici, ako E. Jone. On však myslí, že škodlivosť závisí od spôsobu, ktorým sa prevádza a je mienky, že „vyškoleným psychoanalytikom vykonaná analýza duševného života sa líši od neurčitého rozboru sexuálnych vecí tak ako aseptický rez na bruchu od rany zavinenej ojom“.⁷⁰⁸ Nechceme vec zveličovať, jednako aj najučenejší a najšikovnejší psychoanalytik môže vsugerovať pacientovi pohlavné predstavy a dráždiť jeho obrazotvornosť. Ako sa dívať na liečenie, ak nie je odborníkom, ale iba laikom? Je to hotové nešťastie. Ak sa stane na defoch, má sa trestať i zákonom! Druhá výčitka, ktorú možno analýze urobiť, spočíva v tom, že zbytočne obnovuje azda už dávno zacelené duševné rany. A to musí nastať, ak sa nepodari rozuzliť znepokojujúci komplex, čo aj podľa psychoanalytikov často sa môže stať. Takto sa ukáže chorému, ako sa môže samým sebou zaoberať, čo môže byť práve pre neurotika nebezpečné. Výstražný je v tom prípad A. Seidla, ktorý „objasnením svojho podvedomia“ zašiel tak ďaleko, že spáchal samovraždu. V jeho pozostalosti našli rukopis, ktorý bol uverejnený pod názvom „Bewusstsein als Verhängnis“ (Vedomie ako záhuba).⁷⁰⁹ Jemu nazojaj „vedomie“ sa stalo záhubou a môže sa stať aj iným.

Zveličená sexualita odpudila od Freuda viacerých žiakov, ktorí si razili vlastnú cestu pri skúmaní duševného života. Medzi nimi bol aj A. Adler, zakladateľ *individuálnej psychologie*, ktorá sa zaoberá štúdiom individuálneho života (odtiaľ názov),

⁷⁰⁷ Vorlesungen zur Einführung, 513

⁷⁰⁸ Therapie der Neurosen, Wien, Int. Psch. V., 1921, 110.

⁷⁰⁹ Donat, u. d., 132.

na základe čoho chce vychovávať a liečiť celé individuum. Každý človek, hovorí Adler, si vytýči individuálny životný cieľ už v ranom detstve. Päťročné dieťa má už hotový tento životný plán.⁷¹⁰ Nerozumie tomu, no ním sa spravuje, a to aj neskoršie, lebo na ňom podstatne nič nemení. Tento cieľ je „túžba po osobnej moci“, najväčšie zlo ľudskej kultúry. No táto túžba sa dostane do konfliktu s „logikou spolunažívania“, t. j. so spoločenskými záujmami. V tomto konflikte však jednotlivec si skoro uvedomí, že je menejcenný, teda nie taký, ako to vyžadujú okolnosti. To je komplex menejcennosti, vyvinutý najmä u žien, ktoré súc odstrkované aj mužmi cez tisícročia sa dostaly do nižšieho stavovského položenía. Ak si človek svoju menejcennosť uvedomí, môže ju kompenzovať väčším vypätím síl, ako to urobil Demosthenes, ktorý s veľkou námahou sa stal z blábotajúceho, nervózneho zajakavca najväčším rečníkom starého Grécka. Ale kompenzácia môže sa stať aj nesprátnym spôsobom: dieťa môže sa usilovať vyniknúť, vzbudiť pozornosť vzdorovitou, neposlušnou, luhárstvom. Od toho je iba krok k neurózam. Menejcenný človek totiž chce si zadovážiť pocit prevahy, preto potlačí komplex menejcennosti do podvedomia a konštruuje si svet fantázie, v ktorom žije iba pre seba, vyhýbajúc sa požiadavkám spoločnosti. Takto môžu nastať úzkostné stavy, nutkavé činy, nespavosť, perverzie, neurasténia, hypochondria. Tento stav môže viesť až k porušeniu logiky ako v psychózach.⁷¹¹ Každá terapia teda musí smerovať k tomu, aby sa neurotikovi odhalil a vysvetlil jeho životný plán. Bez toho je pacient nevyliciteľný.⁷¹²

Čo na to povedať? Najprv nie je pravda, že dieťa už v piatich-šiestich rokoch má svoj *životný plán*, ktorý sa už viac nemení. Čože môže takéto dieťa vedieť o živote a teda o životnom pláne? Je to aj proti skúsenosti. Len ho treba lepšie poznať, aby to človek mohol celkom istotne poprieť. Dieťa chce byť všetkým možným podľa stupňov duševného vývinu a chápania vecí: kočišom, šóferom, vojakom, kňazom, inžinierom atď., len kominá-

⁷¹⁰ A. Adler, Die Technik der Individualpsychologie, II, 1930, 7.

⁷¹¹ Adler, Handbuch der Individualpsychologie, 1926, 16.

⁷¹² Tamtiež, 29.

rom nie, lebo toho sa veľmi boji. Iba že chce niečím byť, uplatňovať sa, to by bol ten životný plán? S tým radi súhlasíme, ale to je často neodôvodnený hlas prírody, pud sebazachovania a sebauplatňovania, ktorý skutočne nemení sa cez celý život, ale nie je tomu tak u všetkých. Láska sv. Františka z Assisi ku chudobe, láska sv. Terézie z Avily k Bohu, láska sv. Jána Vianney k ľuďom, obetavosť sv. Terézie z Lisieux svedčia proti tomu.

Aj *komplex menejcennosti* môže sa vyskytnúť. Také dieťa je deprimované, nemá chuť do práce, ponosuje sa atď. Ale to je výnimkou, ale nie pravidlom. Individuálni psychologovia sa viac ponosujú na to ako dieťa samo.⁷¹³ Veď dieťa porovnáva ešte málo a ešte menej uznáva: je od prírody optimistické, ale nie pesimistické. Pocit menejcennosti môže sa vyskytnúť iba u dospelých, ktorí už skúsili tvrdosť života, ale ani to nie u všetkých. Aj u nich prevláda sebavedomie a odhodlanosť dosiahnuť svoj cieľ. Teda aj individuálna psychológia ako psychoanalýza zovšeobecňuje, a preto zveličuje, neučiac čistú pravdu. Aj v kompenzácií je niečo pravdy. Už skúsenosť učí, že napr. mrzáci, hrbatí, majú bezchybné šaty, nosia bez príčiny okuliare atď., aby nahradili svoje vonkajšie nedostatky takými náhradkami. Aj vnútorné nedostatky môžu sa takto nahradiť, nadanosť usilovnosťou, nervová slabosť trpezlivosťou a pomalou, ale vytrvalou prácou atď. Je v tom kus správnej psychagogiky alebo aj kresťanskej askézy, ktorá sa s úspechom odporúča. No nie je pravda, že každý nedostatok sa kompenzuje, ináč by nebolo zaostalých a slabých ľudí, iba ak by sme i v každom snažení videli komplex menejcennosti podľa slov Wexbergových: „Kto chce nahor, cíti sa dolu“.⁷¹⁴ Ale kto hovorí takto, nepozná ľudskú dušu. Mnohí ľudia chcú sa dostať nahor, ale necítia sa pritom dolu, a to preto, lebo cítia v sebe silu, povolanie dostať sa nahor.

Čo sa týka *neuróz*, individuálna psychológia je tej mienky, že sú čisto duševnou chorobou bez organickej dispozície.⁷¹⁵ Preto sa nemôžu ani dediť. V tom sa nelíši od psychoanalýzy, hoci sme vyššie poukázali na to, že čisto duševných chorôb niet.

⁷¹³ Donat, Über Psychoanalyse u. Individualpsychologie, 200.

⁷¹⁴ Individualpsychologie, 1928, 62.

⁷¹⁵ Adler, Über den nervösen Charakter, 1922, VII, 149.

A ich vysvetlenie je nesprávne, ak sa zovšeobecňuje. Je pravda, že napr. najmä hysterka z pocitu menejcennosti vystrája všelijaké kúsky, aby vzbudila a upútala na seba pozornosť, ale nie je pravda, že každý neurotik je hysterik. Neurózy sú často výsledkom zľaknutia, prepracovania, pocitu ťažkej viny, opustenia Bohom atď. Tieto stavy sú prameňmi duševného bóľu, ale nie prostriedkami, ktorými pacient si chce získať pocit moci a prevahy.

Terapia individuálnej psychologie je v tom, že pacientovi sa vysvetlí jeho neodôvodnený postoj ku skutočnostiam, pričom sugescia tiež nie je vylúčená a neuróza prestane. V jednotlivých prípadoch môže byť aj správne, ak sa hysterickému osobe vysvetlí nesprávnosť jej správania, ktorým chce vyniknúť; ak to prijme, aspoň zčiasťky je už vyliečená. Ale je omyl, že každá neuróza dá sa takto odstrániť. Preto aj individuálna psychologia upadá do rovnakej chyby ako psychoanalýza, t. j. aj v terapii zovšeobecňuje. Podobá sa v tom lekárovi, ktorý pre každú chorobu predpisuje to isté: aspirín a ricínus. No nielen diagnóza, ale aj terapia musí sa spravovať skutočnými symptómami, nie však predpojatými koncepciami, ktoré nezodpovedajú skutočnosti. V individuálnej psychologii správne je aj povzbudzanie pacienta, aby sa svojím chorobným predstavám nepoddával, lež aby mal dôveru v seba. I to je stará múdrosť, nie je v tom nič nové. Ale ani to vždy nestačí. Bude treba ho naviesť aj k vytrvalej práci, ktorá ho odvracia od myšlienok iba na seba, a učí ho trpezlivosti so sebou, znášať aj duševné utrpenia, poukazujúc na vysokú cenu duševnej bolesti vo svete prirodzenom, hlavne však nadprirodzenom, ktorú Syn Boží osobitne posvätil atď. Nesmieťme zabúdať ani na somatickú stránku neurózy a použiť všetky fyzikálne prostriedky, ktoré sa dajú rozumne použiť.

Aj *liečivé výsledky* individuálnej psychologie sú pomerne slabé ako u psychoanalýzy. Musí to tak byť, lebo každá výlučnosť pri takej spletitej veci, akými sú neurózy, nevyhnutne musí mať obmedzený výsledok. Adler a jeho žiaci vidia príčinu toho (podobne ako aj Freud) v odpore a v nevere voči lekárovi. Pacienti vraj z tvrdošijnosti ani nechcú, aby boli uzdravení, čo, pravda, je nesmysel. Potom nie div, že Adlerov najnadanejší žiak Rudolf

Allers roku 1927 sa od neho odvrátil a ide vlastnou cestou, prispôbiac sa kresťanským zásadám, čo sa týka vzniku a terapie neuróz.

Roku 1912 aj C. G. Jung odvrátil sa od Freuda a založil analytickú psychológiu. Podľa vlastného priznania aj jeho donútil k tomuto kroku Freudov pansexualizmus.⁷¹⁶ Nielen Freudovi, ale aj Adlerovi vytýka, že sa dívajú na človeka iba s hľadiska patologického, že sa nedívajú na celého a že zanedbávajú aj jeho náboženskú stránku.⁷¹⁷ Jung rozlišuje dva typy ľudí; typ introvertovaný a extrvertovaný.⁷¹⁸ Introvertovaný smeruje k sebe, k vlastnému „ja“, jeho myšlienky a túžby majú subjektívny ráz. Extrvertovaný typ je zasa obrátený navonok, k svetu, jeho svet je objektívny. Niet istého typu, každý človek má niečo i z jedného i z druhého. Jeden však má prevahu, snažiac sa získať výhody druhého. Ak nastane konflikt medzi dvoma prvkami, môže to viesť k neuróze.⁷¹⁹

Tento konflikt odohráva sa aj podľa Jungovho názoru v podvedomí,⁷²⁰ bez ktorého psychopatologické zjavy nedajú sa vysvetliť. Okrem individuálneho podvedomia je aj kolektívne, ktoré je viazané k zdedenej mozgovej štruktúre. Sú to mytologické súvisy, motívy a obrazy, ktoré znova môžu sa vyskytnúť bez historickej tradície alebo migrácie.⁷²¹ Takto sa vysvetľuje, že isté symboly a dogmy sú spoločné všetkým národom a náboženstvám.⁷²² Je to vraj nové potvrdenie Tertulianovho výroku: Anima naturaliter christiana, čo Jung chce ponímať iba fenomenologicky, psychologicky, nie však teologicky, preto sa aj bráni proti výčitke katolíckych autorov, že nadprirodzenú vieru v dogmy zdegradoval na prirodzené symboly.

Jungova analytická psychologia takto sa nám predstavuje ako *syntéza psychoanalýzy a individuálnej psychologie* s ich prednosťami, ale aj nedostatkami, aspoň čiastočnými, hoci ope-

⁷¹⁶ Analytische Psychologie u. Erziehung, Zürich, Rascher, 11.

⁷¹⁷ Seelenprobleme der Gegenwart, Zürich, Rascher, 1946, 77.

⁷¹⁸ Psychologische Typen, Zürich, Rascher, 1941, 7.

⁷¹⁹ Tamtiež, 500—576.

⁷²⁰ Jung, Psychologie u. Religion, Zürich, Rascher, 1942, 24—25.

⁷²¹ Psychologische Typen, 690.

⁷²² Psychologie u. Religion, 61 nasl.

ruje na širšom základe. Aj jeho terapia má širší rámec. Je to prevýchova človeka, aby skoncoval so svojimi komplexmi. Pritom uznáva významnú rolu náboženstva, najmä katolíckeho. Psychoterapeutici by mali byť podľa neho filozofmi alebo filozofickými lekármi, ako to bolo kedysi, keď lekár nebol natoľko špecialista ako dnes. Najhlbší koreň duševného ochorenia je vždy nábožensko-filozofický. Ľudia duševne ochorejú, lebo stratili životnú postać, vieru vo vyššie mocnosti. Náuka o dedičnom hriechu, o smysle a hodnote utrpenia má vysoký terapeutický význam. Viera v nesmrteľnosť poskytuje životu nehatené vliatie sa do budúcnosti, čím sa človek vyhne duševným poruchám a regresiám, lebo jeho bytie dostáva pevný pod. Avšak skúsiť tie skutočnosti „je charizmou, ktorú nijaké ľudské umenie nemôže vynútiť. Len bezpodmienečné odovzdanie sa môže očakávať takýto cieľ“.⁷²³ Naše vysokoškolské lekárske štúdium ako aj akademická psychológia a filozofia však neposkytujú lekárovi ani potrebné vzdelanie, ani prostriedky, aby ich mohol psychoterapeuticky upotrebiť. Sme odkázaní na lekárov filozofov dávnej minulosti, keď telo a duša neboly ešte roztrhané medzi rozličné fakulty. „Hoci sme špecialistami par excellence, naša špeciálna oblasť nás podivuhodne núti k univerzalizmu a náležite prekonať špecializmus, ak nechceme, aby celistvosť tela a duše bola iba prázdnu frázou. Ak sme si už vzali do hlavy ošetriť dušu, nemôžeme už so zatvorenými očami vyhnúť sa skutočnosti, že neuróza nie je čímsi izolovaným, lež chorobne porušenou psyché vôbec.“⁷²⁴ Katolicizmus má v tomto ohľade prednostné postavenie. Už profesor Harvardovej univerzity Murray zistil, že najviac rušivých komplexov majú Židia, menej protestanti a najmenej katolíci, čo iste súvisí so svetonázorom. Aj psychoterapeutická prax to potvrdzuje. Nielen príroda, ale aj pacient má horror vacui. Namiesto vlastného chorobného komplexu musím dať pacientovi iný, ktorý ho uspokojuje. U praktických katolíkov môžem ako lekár ustúpiť do úzadia a prepustiť svoje miesto matke Cirkvi s pápežom, ktorý je Pater patrum, u inovercov to však nemôžem urobiť, lež ako lekár musím preniesť

⁷²³ Aufsätze zur Zeitgeschichte, Zürich, Rascher, 1946, 69.

⁷²⁴ Tamtiež, 71.

obraz otca „Pater Imago“ na seba, čo nie je také účinné. Ustanovizne, ako sú omša a spoveď, starajú sa o to, aby tento pomer nebol pretrhnutý. Prijímanie je rodinný stôl, pri ktorom všetci sa shromažďujú, aby podľa starého zvyku spoločne sa posilnili. Takto sa predchádza nebezpečenstvu moderného človeka, ktorý so dňa na deň stráca tradíciu a tak aj pôdu zpod nôh, čo vedie k duševným poruchám. Hoci Jung je sám protestant (jeho otec bol evanjelickým pastorom), je za autoritu Cirkvi za každú cenu, lebo len ona môže zabezpečiť zachovanie patriarchálneho poriadku, ktorý poskytuje istotu a ochranu proti rozkladným živlom ohrozujúcim nielen pokoj spoločnosti, ale aj duševnú rovnováhu jednotlivca.

Náboženstvo hralo vždy dôležitú rolu v psychoterapii a hrá ju podnes. Už u starých Číňanov a Egypťanov kňazi liečili choroby nielen hmotnými, ale aj duševnými prostriedkami, za ktoré ani dnešná psychoterapia sa nehanbí, lebo sama ich užíva, napr. sugesciu, hypnózu.⁷²⁵ U primitívnych kmeňov ešte podnes kňaz je zároveň aj lekárom, ktorý náboženskými modlitbami a obradmi upokojuje a teda lieči. Náboženstvo, ktoré nemá nijaké takéto prvky, nie je náboženstvom, iba vymysleninou, ktorá nemá nijaké prirodzené korene.

Katolicizmus už čisto systematicky a psychologicky, nehľadiac na jeho nadprirodzenosť, vyniká medzi všetkými ostatnými náboženstvami. Preto už čisto ľudsky má terapeutickú silu, akej podľa Junga, ale aj mnohých iných, nemá ani jedno náboženstvo. Jeho logika a istota už čisto psychologicky robí zázraky. Už Charcot napísal: „Keďže podstatný cieľ medicíny je liečenie, som za to, že liečivá viera (la foi qui guérit) je ideálom, ku ktorému treba smerovať všetkými silami, keďže ona účinkuje aj vtedy, keď všetky ostatné prostriedky sú neúčinné“.⁷²⁶ A ktoré náboženstvo má túto vieru, ak nie katolícke? A Kraftt Ebing píše: „Pravá viera, čistá etika, zošlachujúc bytosť, pozdvihujúcu ju k ideálu a štedro jej poskytujúc potešenie, vo chvíľach malátnosti znižuje nebezpečenstvo a ohrozenie duševnej choro-

⁷²⁵ E. Bon, *Medicina e religione*, 359.

⁷²⁶ Tamtiež, 360.

by.⁷²⁷ Profesori Déjerine a Dubois z Berna však vyhlásili, že kresfan, ktorý hlboko žije pravým kresťanským životom, nemôže sa stať neurotikom.⁷²⁸ Naopak negácia, pochybovačnosť moderného života vedie k psychopatológii.⁷²⁹

Pri *neurasténii* môžeme poukázať na veľkú silu kresťanskej trpezlivosti. Aj tu platí: „Vytrvalosťou si zachováte život.“⁷³⁰ „Tým, čo milujú Boha, všetky veci sú na ōsoh“⁷³¹ a „Blahoslavený je muž, ktorý vytrvá v skúškach, lebo keď sa osvedčí, dostane veniec života, ktorý Pán sľúbil tým, čo ho milujú!“⁷³² Najmä účinné je aj poukazovať na utrpenie Kristovo. Už čisto židovský človek ľahšie znáša vlastný bôľ, ak sa mu ukáže bolesť, ktorá je väčšia než jeho. A Cirkev právom vzťahuje prorokove slová na Krista. „Podívajte sa a pozrite, či je bôľ ako môj bôľ“.⁷³³ Je teda len prirodzené, že aj jeho stúpenci majú trpieť: „Na to ste aj povolani, aby ste kráčali v šľapajách Kristových, ktorý trpel za vás a dal vám príklad.“⁷³⁴ Pre takýchto chorých spovedelnica je vyslovené sanatórium, kde najväčšiu liečivú silu má láska (Paracelsus). Pravda, občas bude na mieste múdre obmedzovať svedč, ináč by mohla ako každý liek viac škodiť než osožiť. Nesmie byť teda veľmi častá a zdĺhavá, lebo vtedy viac vyčerpáva než osvežuje. Veľký význam v tomto ohľade má aj sväté prijímanie. Ako telesný pokrm posilňuje, tak aj tento duševný chlieb dodáva nové sily zdolávať chorobné nábehy.

Kresťanstvo úspešne zdoláva aj *úzkosť*, podľa Kierkegaarda a Heideggera charakteristickú neurózu našej doby. Ak je pravda, že „od neurózy je oslobodený iba svätý človek, ktorého život je iba v Bohu a pre Boha“, tak aj od tejto neurózy je oslobodený iba človek z Boha a žijúci pre Boha, čo celkom môže sa uskutočniť zase iba v kresťanstve.⁷³⁵ Takto úzkosť nielen zatrasie

⁷²⁷ Tamtiež, 303.

⁷²⁸ Tamtiež, 725.

⁷²⁹ W. Bergmann, Religion u. Seelenleiden, 1929, 111.

⁷³⁰ Lk 21, 19.

⁷³¹ Rim 8, 28.

⁷³² Jak 1, 12.

⁷³³ Jer. Lam. I.

⁷³⁴ 1 Pt 2, 21.

⁷³⁵ R. Allers v W. Bergmann, Religion u. Seelenleiden, 1932, 157.

nami a zničí nás ako zemetrasenie, ale môže viesť ako nejaký anjel aj k Bohu. Preto povedal aj sv. Ján z Kríža: „Len čo psychologia príde do pomykova s úzkosťou, treba ju prepustiť dogmatike“. A Kierkegaard to doplnil: „Kto sa naučil mať opravdivú úzkosť, naučil sa najvyššiemu“. Viera nie je veľké minus pred zátvorkou sveta, hovorí K. Barth vo svojom komentári k listu sv. Pavla k Rimanom, lež veľké plus, ktoré aj svetu dodáva hodnoty. Aj pri liečení úzkosti často je potrebnější kňaz ako lekár. (Shakespeareov Macbeth.)

Modernému človekovi bez domova kresťanstvo pripomína Pavlove slová: „Naša vlasť je v nebesiach, odkiaľ očakávame Spasiteľa, Pána nášho Ježiša Krista“. ⁷³⁶ Dietky Božie nemajú príčiny strachovať sa a báť. ⁷³⁷ Lebo ich nebeský Otec bdie nad nimi, ani vlas sa im nemôže skriviť bez Jeho vedomia. Preto i Kristus napomína: „Neboj sa, len ver!“ ⁷³⁸ Veľmi účinná myšlienka proti úzkosti okrem synovstva Božieho je aj spoločnosť svätých. Samotný človek sa bojí, ale ak sa dostane do spoločnosti, strach a úzkosť prestáva. No kresťan nikdy nie je sám. Od kolisky po nebo žije v spoločnosti. Sprevádza ho anjel strážca. Pri krste dostane patróna, ktorý ho chráni cez celý život. V živote, v smrti a po smrti je obklopený anjelmi, svätými, ktorí mu pomáhajú a zbavujú ho pocitu neistoty. Pobožnosť k Srdcu Ježišovmu, k Matke Božej sú účinné prostriedky proti pocitu opustenosti.

Hystéria nachádza najmenej milosti v kresťanstve, lebo je to zakuklený egoizmus, ktorý hľadá iba seba, a to v nápadných prejavoch. Hysterici sú herci, ktorí predvádzajú celé divadlo, aby vzbudili a pritiahli pozornosť iných. Tým nie je povedané, že nie sú psychopati a že si nezaslúžia kresťanskú sústrasť a lásku. Ale táto kresťanská láska môže sa zle vysvetľovať, a to ako slabosť, ktorá je pre hysterika iba olej na oheň a zmarí každé polepšenie. Preto u nich je veľmi na mieste rozumná prísnosť. Ak u úzkostlivých treba tmiť láskavými slovami strach a úzkosť, u hysterikov treba vzbudiť spásanosný strach, ktorý aj u

⁷³⁶ Flp 3, 20.

⁷³⁷ Rim 8, 15—17.

⁷³⁸ Mk 5, 36.

iných je začiatkom múdrosti,⁷³⁹ ako napomína sv. Pavol: „Tých však, čo sa prehrešujú, karhaj pred všetkými, aby sa aj ostatní báli!“⁷⁴⁰

Aj tí, ktorí trpia na *nutkavé činy*, najmä na predstavy, nájdu v kresťanstve úľavu, ba i ťažkosti môžu im časom celkom zmiznúť. Rozumne a ich stavu zodpovedajúcim spôsobom vykonaná spoveď je pre nich analýza, ktorá sa takmer 2.000 rokov koná v Cirkvi. Tu sa pacientovi vysvetlí, že jeho stav nie je hriešny, ale chorobný, čo mimoriadne môže ho potešiť a upokojiť, ba ak sa to často robieva, takže penitent to na konci uzná, ťažkosti navždy prestanú. Pritom treba dbať na to, aby príprava bola celkom krátka, aby dlhým pipľaním v minulosti nutkavé predstavy nezosilnely. Veď penitenti stále si spytujú svedomie. Pre nich má byť zostavené osobitne spovedné zrkadlo.⁷⁴¹ Obyčajné by mohlo zaviniť zbytočné znepokojenie, nakoľko sa rozvláča do detailov. Formulácia má byť všeobecná, krátka. Aj odpovede majú znieť: áno, nie, neviem istotne. Aj čísllice a najbližšie okolnosti treba obmedziť, lebo to všetko vháňa penitenta ešte do väčšej úzkosti. S tohto hľadiska je dobré, ak pacient sa spovedá u toho istého spovedníka. Viacerí spovedníci nemôžu tak poznať duševný stav pacienta, alebo ak nepokračujú jednako, môžu zaviniť ešte väčší zmätok. Spovedník aj určí, či spoveď vôbec je potrebná, alebo ako často sa má stať. Prípadne môže ju aj celkom zakázať, ak nepokoj iba zvyšovala. V spovedi môže sa penitent „vyhovoriť“, ale nesmie vyprávať historky bez konca, ktoré ho iba utvrdzujú v chorobnom stave. Spovedník má na to reagovať krátko, a to znova a znova tými istými slovami: Nie je to hriech, čo sa podobá sugescii, ale nerobí to nič. Hlavná vec je, aby osožila. Od tohto pravidla nesmie spovedník zpravidla popustiť, hoci by penitent všelijako dokazoval opak. Istá penitentka mala fixnú ideu, že hnusné predstavy pri sv. prijímaní sú ťažké hriechy. Keďže bola veľmi učená, prečítala všetkých moralistov, ktorí sa jej dostali do rúk a lepšie poznala

⁷³⁹ Sir 1, 16.

⁷⁴⁰ 1 Tím 5, 20.

⁷⁴¹ Príklad vid' v Chr. Schulte, Was der Seelsorger von nervösen Seelenleiden wissen muss?, 158--160.

príslušnú látku ako hociktorý odborník. Na nešťastie sa dostala k spovedníkovi, ktorý začal pochybovať, či tieto predstavy predsa nie sú hriešne. A nešťastná sa dostala do takej zúfalej duševnej situácie, že pri všetkej svojej добрote a nevinnosti myslela na samovraždu. Preto spovedník musí mať v takýchto prípadoch jasnú hlavu a pevnú ruku. Aj ľútosť treba vzbudiť spôsobom, ktorý pacienta nerozrušuje, ale upokojuje.⁷⁴² Ináč vzbudenie ľútosti sa stane u nich istým druhom „lepšieho týrania zvierat“, ako sa Chr. Schulte vyjadruje. Ani predsavzatie nie je také ako u normálnych ľudí. Keďže ide o penitentov, ktorým sa nanucujú pochybnosti vo viere a hnusné predstavy, nemožno od nich žiadať predsavzatie, že nikdy viac už ich nebudú mať. To je celkom nemožné. Stačí, aby vzbudili v sebe akty obetovania sa a dôvery v Boha. I poučenie musí byť jasné, rozhodné, neústupné, aby penitent nadobudol presvedčenie, že spovedník nedá sa presvedčiť o jeho vine. Poučenie má byť zásadne to isté, keď ide tu aj o istý druh sugescie. A povďačnosť penitentov po ňom, ktorá sa prejavuje v slovách, ako ich to zase upokojuje, je znakom, že sme na dobrej ceste. Aj zadosťučinenie robí pacientom veľké starosti. Sú aj takí, ktorí napr. Otčenáš nikdy nedokončia. Vždy začínajú znova, ale nikdy neprídu na koniec. Pre nich zadosťučinenie znamená hotové duševné muky. Čo teda robiť? Vôbec im neuložiť zadosťučinenie, ale ich vyzvať, aby svoje utrpenie obetovali na tento úmysel. Aj sám spovedník môže vziať na seba zadosťučinenie, ktoré je minimálne, keďže ide o bezhriešne duše.

Čo sa týka sv. *prijímania*, má sa týmto chorým viac odporúčať ako odopierať. Veď čo to znamená už čisto psychologicky, že ich bez všetkého pripúšťa ku sv. prijímaniu? To, že spovedník je presvedčený o ich nevinnosti, účinkuje na nich sugestívne. Okrem toho je tu nadprirodzený faktor, ktorý lieči a posilňuje: telo a krv Krista, ktoré účinkujú aj ex opere operato. Ak sa pacient spiera, môže spovedník vyhlásiť, že celú zodpovednosť berie na seba, čo tiež mimoriadne utišuje. Ak pokúšenie je príliš silné a trvá dlho, môže sa sv. prijímanie prechodne

⁷⁴² Príklad u Schulteho, 162.

aj vynechať. V tom prípade treba nechať pacienta na pokoji, aby sa jeho predstavy aj prirodzene zmiernily.⁷⁴³ Ak sa vyskytujú práve pri sv. prijímaní, možno ho na istý čas oddialiť, ale nie natrvalo. Ináč chorý by nikdy nemohol pristúpiť k stolu Pánovmu. Vtedy treba dôrazne pacientovi vysvetliť, že to nie je hriech, ale iba nepekná hra jeho nervov a na vlastnú zodpovednosť pripustiť ho k sv. prijímaniu. Ak takýto psychický strach nastane po spovedi a pred prijímaním, takže pacient nemôže ani spať z obavy, že spácha medzitým ťažký hriech, vec sa jednoducho vyrieši tým, že po spovedi dá sa mu ihneď prijímať.

Iné náboženské výkony sa neodporúčajú neurotikom. Tak sa neodporúčajú rigoristické kázne, ktoré v každej maličkosti vidia ťažký hriech, ktoré stále sa vyhrážajú v mene prísneho Boha, u ktorého spravodlivosť má prevahu nad milosrdenstvom a láskou poukazovaním na peкло, očistec atď. S tejto stránky môžu znamenať opravdivý jed pre týchto chorých ľudové misie, v ktorých sa „poriadne zakúri“ do toho pekla atď. Pre nich by sa mali zriadiť osobitné prednášky, v ktorých dostatočne sa berie ohľad na ich duševný stav. Pre nich sa nehodia ani obyčajné exercície, na ktorých človek tiež je ponechaný na seba, aby vyúčtoval so sebou. To dáva príležitosť ustavične sa zaoberať len sebou, a môže mať katastrofálne následky. Pre neurotikov Schulte odporúča osobitné kurzy.⁷⁴⁴

Kresťanstvo teda môže noc neurotika premeniť v deň, ako Cirkev spieva na Bielu sobotu.⁷⁴⁵ No ak sa chápe a vysvetľuje nesprávne, môže byť prameňom rozličných neuróz. Je to síce tragédia života, že najsvätejšia vec sa stane príležitosťou k duševnému konfliktu, no nemení to nič na skutočnosti.⁷⁴⁶ Tu je predovšetkým *jednostranný pojem Boha*, ktorý môže spôsobiť ťažkosti. V kázni, katechéze atď., často panuje ešte vždy prísny Boh Starého zákona, ktorý za hromobití dáva svoje zákony,

⁷⁴³ Th. Müncker, *Der psychische Zwang*, Düsseldorf, Schwann, 1922, 271.

⁷⁴⁴ U. d., 185.

⁷⁴⁵ R. Allers v W. Bergmann, *Religion u. Seelenleiden*, 1931, 203.

⁷⁴⁶ Mayer v Bergmann, *Religion u. Seelenleiden*, Düsseldorf, Schwann. 1926, 148.

tresce až po siedme pokolenie, a to hekatombami ľudských životov. Málo počúvame o Bohu Nového zákona, o Otcovi (Abba), ktorý ľahko odpúšťa, miluje človeka. Podobne je to s nesprávne chápanou náukou o vykúpení a predurčení. Aj pri uisteníach, že Kristus za všetkých zomrel a všetkých vykúpil, malodúšný človek myslí, že tvorí výnimku a mučí sa všelijakými predstavami. Ešte ťažšie ho tlačí neistota spasenia. Sv. Františka de Chantal vypráva o svojom duchovnom otcovi, o sv. Františkovi Salézskom, že ako parížsky študent bol raz presvedčený, že bude zatratený. To trvalo 3—6 týždňov. Pacient pritom stratil chuť, nespál a bol bledý ako vosk. Istého dňa vstúpil do kostola, kde na doske našiel prilepenú modlitbu Memorare dulcissima Virgo, ktorú celkom pomaly odrecitoval. V tej chvíli cítil sa celkom uzdravený. Sv. František to vyprával, aby sv. Františku v podobnom duševnom položení povzbudil a potešil.⁷⁴⁷ Takým ľuďom treba zdôrazňovať, že spása závisí nielen od Boha, ale aj od nás, takže nik nebude zatratený, ak sám nechce. Poučné je, čo o tom napísal Tomáš Kempenský v Nasledovaní Krista: „Ktosi plný strachu tackal sa medzi úzkosťou a nádejou, hodil sa premožený zármutkom pred oltár, aby sa modlil a povedal si: „Ó, kiežby som vedel, že budem vytrvalý až do konca!“ A ihneď počul vo svojom vnútri Božiu odpoveď: „Nuž ak by si to vedel, čo by si urobil? Urob to teraz, čo chceš urobiť potom a budeš istý.“⁷⁴⁸

Veľkú duševnú škodu môže spôsobiť aj zle chápaná náuka o *zlom duchovi*. V duši niektorého človeka vyzerá to tak, že zlý duch je vlastne Bohom, lebo podľa jeho predstavy on má väčšiu moc ako sám Boh. Táto predstava najmä v dušiach detí, žien a vôbec slabých ľudí môže vyvolať neurotický strach, ktorým nezodpovedné, vymyslené rozprávky o týchto veciach môžu sa *stupňovať do nebezpečnej miery*, takže nastane epidémia posadlosti, pravda, bez každého reálneho podkladu.⁷⁴⁹ Časté cirkevné modlitby (modlitba Leva XIII. k sv. Michalovi na konci sv. omše, aby zahnal do pekla Satana a iných zlých duchov,

⁷⁴⁷ W. Bergmann, Religion u. Seelenleiden, Augsburg, Haas. 1932, 202.

⁷⁴⁸ HL. 25. n. 2.

⁷⁴⁹ A. Spesz, Mystika, mágia, meďuimizmus, Trnava, 1939, 102—103.

invokácia v litániách o všetkých svätých „Od úkladov zlého ducha, vysloboď nás Pane!“ a pod.), ak ich nesprávne chápeme, môžu len utvrdiť bojazlivého človeka v jeho viere. Proti tomu treba jasne zdôrazňovať, že zlý duch nemôže voľne, bez povolenia Božieho šarapatí na svete. To by sa protivilo jeho добрote, múdrosti a svätosti. Boh je ako starostlivý a dobrotivý otec, ktorý drží na reťazi priviazaného zlého psa, teda niet príčiny strachovať sa, ak človek dobrovoľne sa nehrá s priviazaným „zlým psom“.

Duševné poruchy môžu sa vyvolať aj náukami o *poslednom súde*, o *pekle*, ak sa nesprávne vykladajú najmä deťom. Nežijeme v dobe Danteho, keď ľudia jeho fantastické vyličenia ľahšie znášali ako dnešný nervózny, vyčerpaný, citlivý človek, ktorý má jemnejšie a slabšie nervy. Aj *myšlienka na smrť* môže sa zveličovať, ak tvrdíme, že iba preto žijeme, aby sme zomreli. To veru nemá priaznivý vplyv na radosť zo života, na odvalu žiť, ktoré sú potrebné, aby človek zdolal ťažkosti života a si zachoval zdravú dušu.

Aj *nemierne modlitby*, *pôsty*, *penitencie* atď., môžu viesť k neurózam. Platí to najmä v ženských kláštoroch, kde sestry beztak konajú ťažkú telesnú a duševnú prácu (ošetrojú chorých, vyučujú deti atď.), ak nerozumné vedenie im dovolí, aby v modlitbe, v meditácii a v askéze vôbec prekročili pravú mieru. Nie div, že neurotické javy vyskytujú sa u nich dosť často. Dosť chatrné zdravie to nevydrží a také sestry predčasne sa zlomia, stávajú sa farchou pre seba a blížnych, takže ani rehoľa nemá z nich osoh. Preto na takýchto miestach treba dosť rázne odporúčať rozumnú miernosť.

Ešte častejšie vedie k neurózam *špiritizmus* a všetko, čo s ním súvisí: účasť na seansách, čítanie špiritistických kníh atď. Kehrler, šéf kliniky pre psychiatriu vo Vratislave, na základe bohatého materiálu zistil, že osoby často píšuce automaticky („písmo duchov“), často majú abnormálne duševné stavy, v ktorých počúvajú napr. hlasy atď.⁷⁵⁰ Henneberg trvďí, že stačí jediný raz zúčastniť sa na seanse, ak je zvlášť dojímavá, aby na-

⁷⁵⁰ W. Bergmann, Religion u. Seelenleiden, 1928, 176—177.

staly duševné poruchy.⁷⁵¹ Môžu mať ráz opravdivej epidémie, takže Bechtereov právom hovorí o špiritizme ako o „psychopatologickej epidémii“. Táto epidémia stále sa rozširuje. Už roku 1876 odhadoval Forbes Winslow v Spojených štátoch počet duševne chorých zo špiritizmu na 10.000. A. Edmonds bol mienky, že medzi 50 duševne chorými v Amerike je aspoň jeden, ktorý ochorel pre špiritizmus. Dnes iste tento počet je oveľa väčší vzhľadom na ešte väčšie rozšírenie špiritizmu nielen v tejto krajine, ale aj inde.

I nesprávne chápanie *pohlavného života* môže zaviniť neurózy. Tak samoprznenie je a ostane poškodzovaním mravnej osobnosti a ťažkým hriechom. Slabí ľudia, ktorí sa často prznia, môžu mať z toho neurasténiu, pocit úzkosti atď. Ak človek je silný, nenastanú podľa všetkých odborníkov tieto následky. Na druhej strane zas prepíate názory učiteľa, katechéta atď. môžu viesť po číne k ťažkým depresiám u detí, ktoré sú náchylné k neurózam. I pohlavná abstinencia je sama osebe neškodná. No u osôb, ktoré nie sú uspôsobené pre celibát, môže z toho nastať porušenie duševnej rovnováhy, čo už sv. Pavol vycítil, keď napísal: „Lepšie je žiť v manželstve než horieť (žiadostivosťou)“.⁷⁵² Teda aj na tomto poli vychovávateľ a kňaz musia sa usilovať podľa pravdy usmerňovať život im sverených ľudí, súc presvedčení, že iba pravda oslobodí aj od neuróz.

Ak sa na konci spýtame, ktorý spôsob liečenia voliť zo spomínaných, aby liečenie bolo úspešné, odpovedáme, že *možno užívať všetky*.⁷⁵³ Treba užívať fyzikálne prostriedky, lebo čisto duševnej choroby niet. Aby sa liečila duša, musí sa liečiť aj telo, podobne zas treba vplývať aj na telo, ak sa ošetruje duša. Sugescia má sa a v skutočnosti sa aj užíva, či už v priamej alebo nepriamej forme (psychoanalýza).⁷⁵⁴ Môže sa užívať aj hypnóza, keďysi takmer výlučný spôsob liečenia, ale s obmedzením, o ktorom sme sa zmienili vyššie. Pri všetkých výstrelkoch nevylučujeme ani psychoanalýzu, ktorá poskytla cenné postrehy hlbín

⁷⁵¹ Tamtiež, 177.

⁷⁵² 1 Kor 7, 9.

⁷⁵³ H. Meng, Seelischer Gesundheitsschutz, Basel, Schwabe, 1939, 27.

⁷⁵⁴ J. Ehrenwald, Telepathy and medical psychology, 102.

duše. Pravda, pri jej morálnych vadách, najmä ak ide o pohlavné veci, možno ju užívať iba vtedy, ak je aspoň odôvodnené podozrenie, že príčinou neurózy je potlačený sexuálny komplex. Veď aj spovedník musí sa niekedy zaoberať i takými vecami, ak je podozrenie, že penitent nie je na čistom s nimi, a to na úkor vlastného duševného pokoja. Ale bezdôvodne sa v nich priplaf nie je s morálneho stanoviska dovolené. Dobré služby môže konať aj individuálna psychológia, ale len vtedy, ak skutočne ide o komplex menejcennosti. V iných prípadoch je zbytočná a bezvýsledná. To isté treba povedať o Jungovej analytickej psychológii. To všetko treba doplniť prostriedkami kresťanskej viery, lebo ako sme počuli od odborníkov, najhlbší koreň neuróz je rozorvanosť, chaos, neistota moderného človeka, ktorú Heidegger, Sartre a iní povýšili na jedinú náplň života. Kresťanská viera svojimi transcendentálnymi náukami, nadprirodzenými sviatosťami, sväteninami môže neurotika zbaviť úzkosti, strachu, životnej bytostnej neistoty a tak mu vrátiť útechu, pokoj a zdravie duše.⁷⁵⁵

Tretia hlava.

Vízie a zjavenia.

V každej revolučnej dobe ľudia v úzkosti a neistote pozerajú nahor a odtiaľto čakajú potešenie vo forme nejakého zjavenia. Niekedy má to až ráz *epidémie*. V 13. storočí sv. Bonaventúra sa ponosuje, že ľudia sú už presýtení počúvaním proroctiev o pohrome Cirkvi a o konci sveta.⁷⁵⁶ Podľa Salemberra za veľkého cirkevného rozkolu na konci 14. storočia všade vystupovali vizionári a vízie nadobudly vplyv, aký dovtedy nemali.⁷⁵⁷ Na začiatku 16. storočia pod vplyvom kázní Savonarola mnísi a kňazi chodili po Taliansku, vysvetľovali zjavenia sv. Jána aj na základe vlastných vízií, predpovedali revolúcie v Cirkvi, v štáte a blížiaci sa koniec sveta. To isté treba po-

⁷⁵⁵ J. Klug, *Tiefen der Seele*, Paderborn, Schöningh, 1940, 274.

⁷⁵⁶ *De progressu religiosorum*, I. III, cap. 76.

⁷⁵⁷ *Le grand Schisme d'Occident*, c. VI, § 4.

vedať o dobe francúzskej revolúcie, udalostí roku 1848 a o najnovších povojnových časoch. Panuje úplná neistota o budúcnosti a ľudia by tak radi vedeli, čo bude zajtra. Preto utiekajú sa k privátnym zjaveniam a víziám. V tomto ohľade vedúcu rolu majú ženy. Už Tertullián, ináč triezvy a geniálny filozof a teolog, dal sa strhnúť hysterickou vizionárkou a na základe jej vizie napr. učil, že duša má telesnú podobu svetlomodrej farby. Apelles dal sa zviať Filemónou, Montanus dvoma povestnými vizionárkami Priscilou a Massimilou. I Rehor XI. stal sa obeťou vizionáriek, takže v okamihu smrti, držiac sv. hostiu v rukách, prosil okolostojacich, aby si dali pozor na vizionárky, loquentes visiones sui capitis (hovoriace o víziách vlastnej hlavy).⁷⁵⁸

Najnovšie aj u nás v *Tvrdomestic*och deti sa stali hlásateľmi „vyššieho sveta“, iste nie bez vplyvu fatimských a iných zjavení, kde Panna Mária tiež sa zjavila deťom. Taká udalosť, o ktorej nedá sa rozumne pochybovať, sa rozširuje v kázňach, v katechézach, v tlači a nastane veľké pokušenie skúsiť, či by to aj u nás nešlo. Prečo by bolo v tomto ohľade Slovensko horšie než Portugalsko? Len sa treba do toho dať. A výsledok? Ohromný rozruch ľudu, ktorý nasilu chce vidieť zázrak. Desaťtisícové zástupy, oltár, peniaze v obrovskej sume a na konci aj videnie, lebo jediný blázon urobí ich sto. I cirkevná vrchnosť zakročila, ale bolo už neskoro. Ľud už lepšie vedel, že Panna Mária sa zjavila, ako biskupský úrad. Celý rok trvaly púte z celého Slovenska. A ešte dnes sú fanatici, ktorí si nedajú povedať a proti cirkevnému zákazu chodia do Tvrdomestic, hoci tam skutočne nič sa nestalo. Deti si protirečily. Panna Mária na prosbu, aby prejavila odkaz, nevedela iné povedať okrem sebachválného „Zdravas Mária“. A nestal sa nijaký zázrak, ktorý by bol najúčinnšie potvrdil zjavenie. No nekritický ľud nedal sa od svojho presvedčenia odvrátiť, lebo *chcel zázrak*.

Kde sa teda stala *chyba*? Už ihneď na začiatku. Principiis obsta. Ináč najnovší omyl bude horší ako predošlý. Podľa receptu Daniela s dvoma starcami bolo treba deti ihneď od seba

⁷⁵⁸ Civiltà Cattolica, 15.. .V. 1948, 368—9.

oddeliť a po jednom ich vypočuť, čo videly, čo počuly. Či počuly o fatimských zjaveniach a kde, v kostole, či v škole. Potom ich výpovede presne zaprotokolovať. „Zázraky“ by sa boly už na začiatku rozpadly. Neskôršie, keď deti stály už pod vplyvom verejnej mienky, nedalo sa nič robiť. A to tým menej, že každé dieťa, teda aj tieto ináč milé a zbožné dievčatká, ľahko mení svoje výpovede, najmä ak ide o také spleťtité veci, ako sú zjavenia.

A nebolo to ostatný raz, že Panna Mária sa „zjavila“ v Tvrdomesticiach. Ak verejnosť na poučenie z faktu trochu zabudne, ak animal religiosum zase si bude žiadať nadprirodzené, Panna Mária zase sa zjaví, ale inde, aby aj iné kraje maly z toho niečo. Je to zjav, ktorý sa periodicky vyskytuje v desať až pätnásť-ročných intervaloch i na tom istom mieste. Nedávno prišiel na rad východ, kde v Nižnej Jablonke (Zemplín) sa „zjavila“ Panna Mária pastierovi. No o veci už nič nepočuť.

Z toho vidieť, že otázka zjavení a vízií je vždy *aktuálna*. Preto treba mať o nich pravý pojem, aby prípadná tzv. mienka nás o tom nepomýlila, a to na škodu vlastnú a Cirkvi, ktorú tieto veci v očiach rozumných, tobôž učených ľudí iste neodporúčajú, naopak, vystavujú ostrej kritike, ba zosmiešňujú.

Človek poznáva *trojakým spôsobom*: vonkajšími, vnútornými smyslami a rozumom. Všetkými piatimi smyslami poznáva vonkajší svet: farby, svetlo, podobu, zvuk, vôňu, chuť, tvrdosť atď. Najvýznamnejšie je poznanie očami, videnie. Vjemy piatich vonkajších smyslov spracúva vnútorný smysel čiže obrazotvornosť (fantázia), ktorá tvorí obrazy vonkajších smyslov. Tretie poznanie je rozumové, ktoré sa opiera o smyslové aj o vnútorné. Samo poznanie môže sa stať prirodzeným spôsobom, ak sa koná podľa prirodzených pravidiel, alebo nadprirodzeným, ak naň účinkuje nadprirodzený faktor, napr. Boh, dobrý alebo zlý duch. Ak je nadprirodzené, hovoríme o vízii (hoci sa vyskytuje aj v sluchu, v čuchu, v chuti, v hmäte) alebo o zjavení, keďže sa takto obyčajne niečo zjaví.

Aj vízia je teda *trojaká*: telesná, obrazová, rozumová.⁷⁵⁹ Te-

⁷⁵⁹ J. Ovečka, Úvod do mystiky, Praha, Kotrba, II. vyd., 309 nasl.

lesná vízia smeruje k vlastnostiam telesa jestvujúceho a prítomného. Takou víziou zdá sa byť zjavenie Pána v údolí Mambré v podobe troch pocestných, ktorých prijal, pohostil, vypočul a s nimi sa vyprával Abrahám.⁷⁰⁰ To všetko sotva dá sa vysvetliť na základe obrazovej alebo rozumovej vízie. Títo traja pocestní, ktorí predstavovali Trojjediného Boha, iste boli viditeľní, makateľní, nie halucináciami Abraháma. S halucináciou človek nevypráva, nenakladá tak. Iná otázka je, akej povahy boli títo traja pocestní. Iste všemohúci Boh má možnosť stvoriť také fantomy alebo aj opravdivých ľudí. Podobne telesná bola vízia sv. Petra v Herodesovom väzení, lebo anjela nielen videl a pozoroval, ale anjel sa ho aj dotkol a povedal mu: „Vstaň chytrol“⁷⁰¹ To nemožno vysvetliť iba halucináciou. Keďže Boh a čistý duch nemajú tela, nemôžu sa zásadne zjaviť telesne, vždy si musia nejakú hmotu prispôbiť, aby boli viditeľní. Otázka je, či Kristus Pán, ktorý má i telo v nebesiach, sa zjavuje vo vlastnom tele, ak sa niekomu zjaví. Podľa učenia sv. Tomáša Akvinského Kristus po nanebevstúpení sa zjavil jedine sv. Pavlovi pri Damašku.⁷⁰² Lebo tí, čo s Ním cestovali, nevideli síce Krista, ale počuli hlas.⁷⁰³ To vraj nedá sa vysvetliť iba subjektívne, hoci objektívnosť neznamená ešte telesnú prítomnosť in persona. Panna Mária, ktorá tiež je s telom v nebi, nezjavila sa nikdy vo vlastnom tele. To by bola bilokácia v pravom smysle slova, podľa ktorej telo je na jednom mieste (v nebi) a súčasne je aj na inom (na zemi), čo zdá sa nemožným. Lepšie je teda povedať, že je v nebi podľa vlastnej podoby a na zemi podľa nejakého hmotného útvaru, ak zjavenie nie je čisto subjektívne, čo zriedka dá sa s istotou vytvoriť. Ak sa zjaví nejaký svätec, ktorého telo spráchniveľo, už apriori je vytvorené, aby sa zjavil vo vlastnom tele. Na to by bolo potrebné, aby ho Boh vzkriesil, čo nemožno predpokladať bez vážnej príčiny. A zjavenie dá sa dostatočne vysvetliť aj iným, objektívnym alebo subjektívnym spôsobom.

⁷⁰⁰ Gen 18, 1—33.

⁷⁰¹ Sk 12, 7—10.

⁷⁰² S. Th., III, qu. 57 a. 6 ad 3.

⁷⁰³ Sk 9, 7.

Obrazová vízia spočíva v tom, že Boh, duch, spôsobuje obraz v obrazotvornosti. Môže sa to stať v spánku, keď človek vo sne už prirodzene môže mať také predstavy. No čo môže príroda, môže urobiť aj mimoprirodný faktor. Ak je to Boh, musí sa postarať o to, aby snívajúci nadobudol pevné presvedčenie, že On sa mu zjavil, ináč zjavenie nedosiahne cieľ. Takto veľmi často hovoril Boh vo sne v Starom i Novom zákone. Dobrý a zlý duch tiež môže takto účinkovať na obrazotvornosť, ako tiež vysvitá zo sv. Písma, a to z poverenia alebo aspoň z dopustenia Božieho, čo tiež treba dokázať hodným spôsobom. Ináč musí sa zjav považovať za prirodzený. Tak sa zjavil anjel Pánov Jozefovi vo sne, aby mu oznámil, že Mária počala z Ducha Svätého.⁷⁶⁴ Neskôršie mu oznámil, aby s dieťaťom a Máriou utekal do Egypta.⁷⁶⁵ *Obrazová vízia* môže sa vyskytnúť aj v bdelom stave. Podľa sv. Terézie z Avily stáva sa to v extáze,⁷⁶⁶ no nie je to isté, lebo extáza je čosi iné ako *obrazová vízia*; niet medzi nimi nevyhnutného súvisu. Také videnie mala 6-ročná sv. Katarína Sienská, keď videla za hradbami mesta Ježiša Krista v biskupskom ornáte a okolo neho apoštolov Petra, Pavla a Jána. Nevidela už mesto, nádherný pohľad na prírodu, len zjavenie. Až príchod jej brata ju vytrhol z videnia. Keďže podľa sv. Jána z Kríža takéto obrazy sa stávajú medzi dušou a Bohom, aby duša priamo uvidela Boha, čo je vrchol dokonalého poznania, človek nemá si príliš žiadať takéto videnie.⁷⁶⁷

Rozumová vízia býva bez obrazov, bez obrazotvornosti, týka sa priamo samej veci.⁷⁶⁸ Takto poznala sv. Terézia z Avily Najsv. Trojicu. Takáto vízia môže pochádzať iba od Boha, ktorý výlučne môže priamo účinkovať na rozum. Preto vízie tohto druhu v nepravnej mystike sa ani nenachádzajú. Pravda, aj v tom prípade musí sa Boh postarať, aby mystik mal istotu, že zjavenie pochádza iba od Neho. Mystik sám od seba nemôže si túto istotu zadovážiť. Rozumové vízie sú najdokonalejšie, a preto sú aj

⁷⁶⁴ Mt 1, 21.

⁷⁶⁵ Mt 2, 13.

⁷⁶⁶ Hrad Nitra, kom. VI, hl. 9.

⁷⁶⁷ Výstup na horu Karmel, kn. 2, hl. 16.

⁷⁶⁸ P. Chrysogono, *Ascticae et mysticae Summa*, Taurini, Marietti, 1936, 243.

veľmi zriedkavé. Terézia Neumannová napr. ich nemala. Farár Witt bol zvedavý, zkadiaľ má náboženské vedomosti. Ona rýchlo a s istotou odpovedala: „Osobitných vyšších osvetlení nemám. Viem to, čo človek má vedieť z katechizmu.“

Najťažšie je, pravda, určiť *nadprirodzený ráz vízie*. Ak by videnie bolo vždy zázrakom, presahujúcim sily prírody, bolo by jasné, že pochádza od nadprirodzeného alebo aspoň mimoprirodzeného faktora. No tomu nie je tak. Ak vízia je objektívna, nič na nej nie je nadprirodzené, iba objekt má azda nadprirodzenú príčinu, čo sa osobitne musí dokázať. Ak zjavenie je čisto subjektívne, tiež môže byť iba prirodzené ako vo sne alebo bdelom stave u halucinujúcich. Niekedy bude to zjav mimoriadny, ale nevychádzajúci z rámca prirodzenosti. Istého dňa Frederika Hauff, známa vizionárka z Prevorstu, ktorej vízie opísal v knihe „Die Seherin von Prevorst“ Justus Kerner, lekár a básnik, videla istý ducha k svojej sestre. Súčasne i Kerner videl svetlý stĺp, ktorý mal ľudskú podobu, stáť pri jej posteli a hovoriť s ňou. Keďže dvaja videli to isté a predpokladáme, že bez sugescie, musíme povedať, že zjav je objektívny. To sú kolektívne vízie, ktoré sú objektívne.⁷⁶⁹ A príčinou toho je, že dvaja alebo viacerí ľudia, ktorých povaha, záujmy atď. sú rozdielne, nemôžu sa stať obeťami toho istého smyslového klamu: výsledok by nemal príčiny, čo nemôžeme pripustiť. Kolektívna halucinácia teda nejestvuje. Musí tam byť niečo. Iný prípad vyprával senátor Valoušek roku 1908 F. Moserovej. Raz bol pozvaný vo Viedni do spoločnosti, kde bol istý Ind. Ind vysypal na oheň akýsi prach, z ktorého vyšiel silný dym. V dyme videl Valoušek vlastnú matku, ako ju poznal v živote. Druhí zase videli iné živé osoby.⁷⁷⁰ V tomto prípade asi len dym bol objektívny, osoby však subjektívne, čiže iluzórne, keďže každý videl inú, ako keď v plachte zavesenej na cmenteri vo tme jeden vidí obesa, druhý bielu chalupu atď. Rozdielnosť videnia pravdepodobne pochádzala od Inda, ktorý vízie prítomným nasugeroval, v čom Indovia sú veľmi šikovní a vec nikomu neprezradia. Iný prípad

⁷⁶⁹ Ch. Richet, *Traité de métapsychique*, Paris, Alcan, 1923, 331—2, kde je uvedených viac takých prípadov.

⁷⁷⁰ *Der Okultismus*, I, Zürich, O. Füssli, 1935, 227.

rozpráva F. Moserová o svojej priateľke E. G., spisovateľke a manželke evanj. farára. Známy teozof Mayor Olcott často chodieval k nim na faru. Posledný raz, keď sa s ňou lúčil, vzal do ruky jej závoj, zhúžval ho a povedal jej, že len čo si ho vezme na seba, vždy ho bude vidieť. A skutočne tak sa i stalo. Vec sa toľko ráz opakovala a vždy tak mocne účinkovala na ženu, že boly vážne obavy o jej duševné zdravie. Manžel konečne rozriešil vec tým, že závoj roztrhal a hodil do ohňa. Potom vízia prestala.⁷⁷¹ V tom prípade Olcott, ktorý tiež mnoho sa naučil od indických fakírov, mohol svoju predstavu citlivej dáme vsugerovať, a to prostredníctvom závoja, ktorý pre ženu predstavoval vždy Olcotta samého. Vo všetkých týchto prípadoch dá sa označiť osoba, ktorá tieto vízie nasugerovala. Ale sú aj prípady, v ktorých osoba je vylúčená. Tak Goethe raz videl seba samého na koni prijazdiť si v ústrety. Vo Vestfálsku spökenkiekeri bez zjavnej sugescie spontánne vidia rozličné symboly, ako umrlčiu truhlu, hrobára, alebo počúvajú tri údery, ktorými sa truhla zatvorí atď. Aj to sú čisto subjektívne halucinácie.

Halucinácie, ak nie sú objektívne skutočnosti, môžu sa vyskytnúť aj v iných smysloch. Predovšetkým v sluchu. Tak počul Crookes za účasti média Homeho asi 10 minút spievať krásny mužský hlas sprevádzaný akordiom. Inokedy v prítomnosti Homeho bolo počuť hlas muža, ktorý sa shováral s dieťaťom. Zdalo sa, že rozhovor sa koná v protiležiacich kútoch izby a že hlasy prichádzajú zďaleka. Avšak hlasom nebolo možno rozumieť, lebo Home stále hovoril, aby vraj presvedčil prítomných, že nehovorí z brucha. Aj Lodge počul v súvislosti s médiami takéto hlasy.⁷⁷² Pravda, v týchto a podobných prípadoch vylučuje sa klam, ktorý nie je problémom.⁷⁷³ Halucinácia môže sa vyskytnúť aj v hmate. Na seansách s médiami veľmi často sa stane, že prítomní cítia záhadný dotyk nôh, rúk a pod. Môžu to byť aj opravdivé nohy a ruky média, ktoré je obvyčajne veľmi zbehlé v takýchto kúskoch. Môže sa to stať aj zmaterializovanými údmi, ale aj čisto na základe halucinácie. Iste treba prijať

⁷⁷¹ Tamtlež, 365.

⁷⁷² Tamtlež, II, 789.

⁷⁷³ Hans Driesch, *Parapsychologie*, München, Bruckmann, 1932, 30-31 pozn.

toto vysvetlenie, ak prvé a druhé je vylúčené. Dost často sa vyskytuje halucinácia aj v čuchu, keď cítime príjemné vône, ale aj nepríjemný zápach, ktorý fyzikálnymi prostriedkami (ozónom, zhustením elektrinou a pod.) nedá sa vysvetliť. Menej sa vyskytuje halucinácia v chuti, keď bez osobitnej príčiny cítime sladkosť, horkosť atď.

Z povedaného vysvitá, že prirodzené vízie, či už sú normálne, abnormálne alebo paranormálne, robia veľkú konkurenciu nadprirodzeným, lebo sú častejšie ako nadprirodzené. Preto ak nastane pochybnosť, či nejaké zjavenie je prirodzené alebo nadprirodzené, musíme ho považovať za prirodzené, lebo to je pravidlo, kým nadprirodzené je výnimkou, ktorú treba dokázať, nie predpokladať. Nové zjavenia nie sú ani potrebné pre vieru, lebo verejné zjavenia sa zakončili smrťou apoštolov. Preto Cirkev je veľmi rezervovaná oproti súkromným zjaveniam. Schválila napr. zjavenia bl. Hildegardy, sv. Brigity, sv. Kataríny Sienskej, sv. Terézie Avilskej, ale to neznamená, že ich máme veriť vierou katolíckou, ktorá patrí výlučne pravdám verejne zjaveným, lež iba vierou ľudskou podľa pravidiel múdrosti, ktoré potvrdzujú, že takéto zjavenia sú *pravdepodobné* a teda uveriteľné.⁷⁷⁴ Ak sa Cirkev niektorými spravuje, to neznamená, že majú absolútnu vieryhodnosť, iba to, že aspoň ich pravdepodobná skutočnosť dala podnet ustanoviť napr. pobožnosti, ktoré priamo vyplývajú zo zjavených právd. Tak z príležitosti zjavenia sv. Juliany Lutišskej bol ustálený sviatok Božieho Tela, sv. Margity Alacoque sviatok Božského Srdca. Ani pri blahorečení a svätorečení nemajú súkromné zjavenia taký význam, ktorý by im azda pripisoval laik. Nie na základe zjavenia a zázakov sa vyhlasuje niekto za blahoslaveného alebo za svätého, lež na základe historicky dokázaného úsudku, že rečený skutočne vynikal v nejakej heroickej čnosti a teda bol svätý. Uznať súkromné zjavenia znamená iba toľko, že nenachádza sa v nich nič, čo by sa protivilo viere a dobrým mravom. Je to teda skôr čosi negatívne ako pozitívne. To isté treba povedať o zjavení v Lurdoch, v La Salette, najnovšie vo Fatime. Sv. Stolica vyhlásila

⁷⁷⁴ Benedictus XIV, De beat. et canon. Sanctorum, Bononiae, 1734—8, I. II, c. 32, n. 11.

o nich: „Takéto zjavenia neboly sv. Stolicou ani schválené ani zavrnuté, iba dovolené, aby sa zbožne ľudskou vierou verily podľa podania, ktoré je potvrdené aj svedectvami a dokladmi“.⁷⁷⁵ Ak teda niekto neverí v tieto zjavenia, neprehreší sa proti viere, lež môže sa prehrešiť proti rozumu. Čím viac zázrakov sa stáva v súvislosti so zjavením, tým je vieryhodnejšie. V tom ohľade majú veľkú prevahu už aj časove Lurdy napr. nad Fatimou, ktorá je mladšieho dátá. Ale nikdy nebudú tieto zjavenia objektom opravdivej viery.

Pravda, tým nie je povedané, že také pravé, nadprirodzené zjavenia sú *nemožné*. I dnes platia božské slová: „Vylejem svojho Ducha na každé telo a vaši synovia a dcéry budú prorokovať, vaši starci budú mávať sny, vaši mládenci budú vidieť videnia“.⁷⁷⁶ Duch Boží nestal sa skúpejším, len to treba dokázať. A to dnes nie je ľahká vec, keď patologická psychológia a parapsychológia vykazuje mnohé podobné prípady a akt sám podľa prírody nie je zázrakom. Iné by bolo, ak také videnie už podľa vlastnej povahy by bolo opravdivým zázrakom, ktorý presahuje všetky sily prírody. Vtedy uzáver na mimoprirodzený faktor by bol bez všetkého daný a nadprirodzený ráz videnia by bol dokázaný. To sa však pravidelne nestáva, a preto musíme hľadať iné kritériá.⁷⁷⁷ Pravda, budú to skôr kritériá negatívne ako pozitívne, t. j. budú nám hovoriť, kedy nie je vízia nadprirodzená, nie však to, kedy ňou skutočne je. Preto ak sa všetky kritériá aj splnily, z toho ešte celkom isto nevyplýva, že zjav je naozaj pravý. Ale aj tento postup je užitočný, lebo ním aspoň môžeme vylúčiť pseudozjav, o čo nám tu hlavne ide. I to je samozrejmé, že jedno kritérium nestačí, musia sa verifikovať viaceré. A čím viac je ich, tým lepšie je to pre náš úsudok. Pritom musíme byť veľmi prísni ako vo veciach kriminálnych.⁷⁷⁸ Nemôžu sa pripustiť ako svedkovia takí ľudia, ktorých pravdomluvnosť a vernosť je podozrivá, ktorí nemajú zrelý úsudok, ako sú obyčajne malé deti, osoby klebetné atď. Môžu sa pripustiť iba

⁷⁷⁵ S. R. C., 12. V. 1877, n. 3419 ad 2.

⁷⁷⁶ Joel 20, 28.

⁷⁷⁷ A. Mager, *Mystik als Lehre u. Leben*, Innsbruck, Tyrolia, 1934, 183.

⁷⁷⁸ Benedikt XIV, u. d., 1. III, c. 3 n. 1.

svedkovia, ktorí údajný fakt videli alebo počuli na vlastné oči a uši. Ak to počuli od iných, ich výpoveď má iba direktívnu hodnotu, nie však rozhodujúcu, t. j. môže viesť na správne stopy, ale nepotvrdzuje ešte skutočnosť. Ani také osoby nemôžu prísť do úvahy ako svedkovia, ktoré majú záujem na skutočnosti, ako kupci s devocionálami a pod. Kritériá môžu sa sťahovať na osobu vidiacu, na obsah, na výsledky videnia.

A. *Osoba vidiaca* má byť duševne zdravá, ináč ľahko by vyhlasovala svoje chorobné halucinácie za nadprirodzené. Poučný je v tomto ohľade prípad františkanky Magdalény z Kríža v XV. st. v Cordove. Bola veľmi múdra, odhalila skryté veci. Prorokovala. Občas sa zdvihla od zeme. Inokedy bola zahalená do vlastných vlasov, ktoré jej siahaly až po nohy. Inokedy zasa steny sa otvorily a bolo ju vidieť, ako sa modlí. Ľud sa cítil šťastným, ak mohol s ňou prehovoriť. Kniežatá, biskupi, kardináli, inkvizitóri, najvýznamnejší španielski teológovia dali sa ňou po 30 rokov mýliť. Mala stigmy a rehoľa si ju zvolila za predstavenú. Len sv. Ignác z Loyoly mal voči nej svoje výhrady. Na konci vysvitlo, že to všetko bolo podfuk. Sama sa k tomu priznala, preto inkvizícia ju neodsúdila na smrť, ako bolo v takýchto prípadoch zvykom, ale na doživotný žalár. Autori tejto doby, ako aj neskorší, napr. P. Saint-Jure a iní, jej mimoriadne výkony pripisovali zlému duchovi.⁷⁷⁹ No my máme podozrenie, a to na základe skúsenosti najnovšej doby s Eusapiou Palladinovou a inými médiami, že to bola mediálna osoba, aké žijú aj v našom storočí. Zásah zlého ducha možno pripustiť iba tam, kde prirodzené, hoci i paranormálne vysvetlenie je vylúčené, ako v niektorých výkonoch Mirabelliho. Jedno je však isté, že médiá nie sú duševne normálne osoby, ale sú nanajvýš paranormálne. Okrem toho majú aj svoje vážne mravné vady.⁷⁸⁰ Bohom omilostené osoby stály rozumove a mravne vysoko. Sv. Katarína Sienská síce dlho nevedela písať a čítať, čo v jej dobe bolo bežným zjavom, ale svojimi teologickými vedomosťami uviedla do údivu aj teológov. Mala aj mimoriadne štátnické nadanie. Docielila to, čo v diplomacii vladári nemohli dosiahnuť: na

⁷⁷⁹ *Civiltà Cattolica*, 15. V. 1948, 369—70.

⁷⁸⁰ Spesz, *Mystika, mágia a médiumizmus*, 153 nasl.

jej naliehanie pápež opustil Avignon a vrátil sa do Ríma. Sv. Terézia Avilská dišputovala s teológmi a bola autorkou viacerých mystických diel. Mala natoľko zdravý a silný um, že založila 16 ženských a 14 mužských karmelitánskych kláštorov, mnohé zreformovala, hoci pritom narazila na veľký odpor.

B. Má mať zdravý úsudok, ináč vidí nadprirodzené tam, kde ho niet. V tomto ohľade máme až smutné príklady i z najnovšej doby. Starena v Klčovom Dlhom (Zemplín) asi pred 20 rokmi videla Pannu Máriu v kôre rozpukanej slivky, kde ani najbujnejšia fantázia nevedela zistiť čo by len podobu ľudskej postavy. Najnovšie asi bude tomu tak aj v prípade 12-ročného pasáka dobytky, ktorý videl Pannu Máriu na jabloni za obcou Nižná Jablonka (tiež Zemplín, pri poľskej hranici). Asi tiež počul o zjaveniach v Lurdoch a vo Fatime, lebo Panna Mária ani tu nevedela povedať nič nové, iba to, aby sa modlil ruženec a že na ľudí čaká ešte veľa utrpení. Stačí, aby to chlapec raz počul na kázni, na katechéze, a navždy si to zapamätá; ak nemá dostatočný úsudok, nie súc dobre poučený o týchto veciach, ľahko si to prispôsobí. Pravda, tým nie je povedané, že jednoduchý človek už apriori nemôže mať taký úsudok. Sv. Bernadeta Soubirous tiež bola pasáčka, ale vynikala bystrým úsudkom. No jednoduchí ľudia často ho nemajú pre nedostatok psychologických a teologických vedomostí. V takom prípade bude chýbať aj istota a rozhodnosť, akou sa vyznačujú praví mystici, ktorí nedajú sa odvrátiť od svojho presvedčenia. Klasickým príkladom v tom je zase sv. Bernadeta, ktorá ešte po rokoch ťažko sa lúčila s jaskyňou, kde mala vízie, natoľko bola presvedčená o ich pravosti.

C. Má byť *vyskúšanaj mravnosti*. Ak sa taká osoba ešte aj za videnia dopúšťa ťažkých previnení proti mravnosti, jej vízie nemôžu pochádzať od Boha, ktorý by takým nadprirodzeným darom odporúčal aj jej nemravný život, čo by sa protivilo Jeho múdrosti a svätosti. No môže mať vízie osoba, ktorá kedysi žila nemravnne, ale za vízií je už obrátená, svätá. Za príklad môže nám slúžiť sám sv. Pavol, ktorý prenasledoval kresťanov, ale po obrátení dostal sa „do raja a počul neslýchané veci, ktoré človek ani vypovedať nemôže“.⁷⁹¹ U takej osoby môžu sa pripustiť

⁷⁹¹ 2 Kor 12, 4.

iba menšie chyby, ktoré nechýbajú ani u najsvätejšieho svätca. Taká osoba má byť najmä ponížená, lebo Boh sa odvracia od pyšných. Musí sa spravovať pokynmi duchovného otca, príslušného biskupa a sv. Stolice. Lebo kto neposlúcha Cirkev, je ako „pohan a mýtnik“.⁷⁸² To sa vytýka aj Terézii Neumannovej, ktorá proti zákazu rezenského biskupa prijala návštevníkov. Okrem toho bavorskí biskupi žiadali od nej, aby sa znovu podvolila vyšetreniu na nejakej, pravda, katolíckej klinike. K tejto žiadosti sa pripojilo aj najvyššie cirkevné fórum, sv. Kongregácia Oficia. No Terézia Neumannová pod rozličnými zámienkami, ako pre odpor otca, nebezpečenstvo pre jej ženskú čnosť, ktoré však nijako neobstoja, nevyhovela, hoci pre omilostenú osobu aj taká žiadosť má byť rozkazom. Z toho dôvodu Cirkev s jej otázkou sa už viac nezaobera. I Benedikt XIV. odporúča o víziách osôb, ktoré sa majú vyhlásiť za blahoslavené alebo sväté, zistiť, či vizionár si prial také zjavenie, či prosil oň, či sa ním chvasce, či odvolávajúc sa na slávu Božiu rád hovoril o ňom, či odporuje príslušnému skúmaniu. Lebo to sú samé negatívne znaky, t. j. v takých aktoch sa nejaví duch Boží.⁷⁸³ V tomto ohľade tiež sa vytýka aj Terézii Neumannovej nedostatok pokornej zdržanlivosti. Stigmy napr. si nežiadala, ale dala si ich bozkávať. O víziách však rada hovorila, a to pred hocikým. Naproti tomu iné nepochybné mystické osoby takéto mimoriadne zjavy skrývaly až do smrti, iba z ich denníkov, ktoré úzkostlivo strážily, alebo po ich smrti, keď sa preobliekli, svet sa dozvedel o ich omilostení. Iní zase iba na výslovný rozkaz spovedníka alebo cirkevnej vrchnosti hovorili o nich. Slovom taká osoba musí byť naozaj svätá, musí žiť čnostným životom v heroickom stupni, s ktorým sú slučiteľné iba menšie slabosti a nedokonalosti.⁷⁸⁴

Obsah pravých zjavení 1. nesmie byť v nijakom rozpore s *nejakou zjavenou pravdou*. Lebo Boh nemôže si protirečiť a zjaviť raz to, druhý raz zasa opak. Platia tu slová sv. Pavla: „Keby vám sám anjel s neba zvestoval inú blahozvesť, než sme vám

⁷⁸² Mt 18, 17.

⁷⁸³ U. d., I. III, c. 63 n. 10.

⁷⁸⁴ J. de Guibert, *Theol. spiritualis ascetica et mystica*, Romae, Gregor., 1937, 150.

my zvestovali, nech je prekliaty!"⁷⁸⁵ Z toho dôvodu nie sú pravé manifestácie špiritistov, ktoré popierajú Božstvo Ježiša Krista, jestvovanie pekla, očistca atď. Podozrivé sú zjavenia, ktoré chcú rozlúštiť nejaký teologický problém, ako je otázka či molinizmus alebo tomizmus je správny. Lebo nie je pravdepodobné, že by Boh chcel zjavením vyriešiť taký starý spor. Nepravé sú zjavenia, ktoré žiadajú nespĺniteľné, nemožné veci, lebo je morálna zásada, že nezaväzujú a teda sú zbytočné, čo sa nemôže pripustiť.

2. Obsah zjavení nesmie pobádať *k nemravnosti*. Nesmie obsahovať necudné reči, nesmie byť sprevádzaný necudnými pohybmi atď. Preto neboly pravé zjavy na cmenteri sv. Medarda v Paríži (okolo 1730) na hrobe jansenistického diakona Parisa. Nepravé boli aj vízie v polovici 19. stor. istej Cantianily, ktorá videla v rozličných farbách nemravný život istej diecézy. Príslušný biskup nebol dosť obozretný: uveril a uverejnil vízie, aby odstránil kňazstvo. No neskoršie musel zistiť, že bol oklamáný a musel sa vzdať úradu.⁷⁸⁶ Nepravé sú aj vízie Mirabelliho, sprevádzané erotickými konvulziami. Pravda, eros musí byť hriešny. Lebo je aj indiferentný, ba svätý ako láska manželov, posvätená milosťou. Preto výrazy, prirovnania, predstavy tohto druhu vo víziách, najmä stredovekých vizionárov, ako Mechtildy z Magdeburgu, Kristíny Ebnerovej, Margity Ebnerovej, sv. Kataríny z Geny, nie sú hriešne, ako nie je hriešna Pieseň piesní, užívajúca tiež také prvky.⁷⁸⁷

3. Obsah nesmie byť *malicherný a smiešny*, lebo aj to sa protiví Božej múdrosti. Pravda, niekedy bude ťažko povedať, či sú to malicherné, bezvýznamné veci. Niečo môže byť na prvý pohľad malicherné, márne, a predsa v „politike nebies“, ako sa vyjadruje Bossuet, veľmi dôležité a vážne. Preto aj Benedikt XIV. neopovážal sa ich hneď na začiatku zamietnuť, ale odporúča opatrnosť a rozvahu. Nanajvýš môže také zdanie urobiť ich pochybnými a podozrivými.

4. Obsah nesmie byť *čisto svetský*, bez akéhokoľvek vzťahu

⁷⁸⁵ Gal 1, 8.

⁷⁸⁶ A. Poulain, *Graces d'oraison*, Paris, 1922, ch. XXII.

⁷⁸⁷ Viacej viď v Spesz, *Mystika* atď., 54–57.

k sláve Božej a k spásu duše. I to by sa protivilo Božej múdrosti, ktorá aj indiferentné veci môže zjaviť vzhľadom na konečný cieľ človeka. Ináč veci nemajú potrebnú finalitu, čiže teológiu.

5. Jednotlivé tvrdenia nesmú si *protirečiť*, lebo pravda je iba jedna. Jedna je aj v prípade protirečenia, lenže ľudský duch ju nepozná. Ale to nemôže sa povedať o Bohu. Preto protirečenie nemôže pochádzať od Boha a je iba od vizionára, ktorý prípadne smieša svoje vlastné videnia s Božou pravdou. Protirečenie môže sa takto vyskytnúť v rozličných, ale aj v tých istých víziách. Napr. Kristus bol skutočne pribitý na kríž podľa jednej vízie štyrmi, podľa druhej tromi klincami. Je to niečo podobné, ako hovorí sv. Ján pri opise svadby v Káne Galilejskej: „A bolo tam šesť kamenných nádob, každá na dve až tri miery“.⁷⁸⁸ Teda koľko mier mali nádoby, dve, či tri? Nevieme. Vyzeraly ako na dve-tri miery, čo je celkom správne. Pravda, o klincoch nedá sa to povedať, že vyzeraly ako tri alebo štyri. Jednako smysel môže byť: Nevidel som jasne, koľko ich bolo, len toľko, že nimi bolo telo Kristovo pribité na kríži. Ak by sa však s určitosťou tvrdilo, že raz boli tri, druhý raz štyri, vtedy je to omyl, ktorý sa nemôže pripísať Bohu a teda táto čiastka pochádza od vizionára, ktorý sa zmýlil. Tak si myslel sv. Norbert na základe zjavenia, že Antikrist príde ešte v jeho dobe a sv. Vincent z Ferrery, že súdny deň je blízky. Na omyl môže mať vplyv aj názor spovedníka. Tak sv. Koleta videla sv. Ľannu tri razy vydatú a prichádzajúcu s veľkou rodinou na návštevu. Členovia tej-ktorej rehole vidia potvrdené teologické nauky svojej rehole. Mária Lataste napr. mala vo vízií zprávu, ktorá sa doslovne shodovala s istou čiastkou Summy sv. Tomáša. Pravda, to je tiež znak, že vízia nie je od Boha, ale že je prirodzená. Sv. Katarína Sienskej zvestovala sama Panna Mária, že nebola počatá bez dedičného hriechu, čo je zrejme proti viere, lebo táto pravda je definovaná. Omyl sa vysvetľuje tým, že v jej dobe vec nebola ešte taká jasná. Sám sv. Tomáš, do ktorého rehole patrila aj sv. Katarína, na viacerých miestach učí: „Blahoslavená Panna podliehala síce dedičnému hriechu, ale bola od neho očistená prv, než sa naro-

⁷⁸⁸ Jn 2, 6.

dila zo života... Ak by duša Panny nikdy nebola poškvrnená dedičným hriechom, to by odporovalo hodnosti Kristovej, ktorý je všeobecným Spasiteľom všetkých",⁷⁸⁹ teda aj blahoslavenej Panny. Inde však tvrdí, že Blahoslavená Panna bola čistá od dedičného a každého iného hriechu.⁷⁹⁰ Teda ani vízia sv. Kataríny podľa toho nebola božská, lež ľudská, jej vlastná, ktorá premietala vlastné názory, čerpané z bežnej náuky doby.

Omyl musí sa z pravých vízií vylúčiť aj vtedy, ak sa týka *čisto svetských vecí*, lebo Boh ani v nich sa nemôže myliť. Teda nebola od Boha vízia, v ktorej Kristus vyjavil sv. Mechtilde z Hackerbornu, že latinské slovo *patientia* pochádza od slova *pax*, *mansuetudo* od *manere*, že anjel pozdravil Pannu Máriu latinským slovom *Ave*, čo je složené z *a* a *vae* (beda), že slovo *Mária* sa odvodzuje od *Mari* (*s stell*) a (hviezda morská). Ak omyly sa vzťahujú na prirodzené veci, nemusia byť omylmi, ale iba zdaniami, ktoré sa vypovedajú, a preto môžu byť správne. Ak aj sv. Písmo s človekom aj učeným tvrdí, že „slnko vychádza“, bolo by omylom, keby sv. Písmo naozaj tvrdilo, že slnko vychádza a teda sa pohybuje. No úmysel je celkom iný: opísať vec, ako sa pozdáva, lebo sv. Písmo nie je vedeckým traktátom a toto zdanie je správne. Podobne videla sv. Františka Rímska podľa učenia svojej doby kryštálové nebo medzi hviezdnatým a ohnivým nebom.

Pri posudzovaní pravosti zjavenia treba si všimnúť aj *následky*. Aj tu platia Kristove slová: „Po ovoci ich poznáte. Veď či oberajú z tŕnia hrozno alebo z bodľacia figy? Tak každý dobrý strom rodí dobré ovocie, kým zlý strom rodí zlé ovocie.“⁷⁹¹ Pravé zjavenie spôsobuje najprv zľaknutie, lebo je to mimoriadna udalosť, ale potom pokoj, radosť a istotu, ktoré sú Božími darmi. Pri nepravom zjavení prípadná začiatočná radosť sa premení v smútok, zmätok, nerozhodnosť. Pravé zjavenie pobáda k poslušnosti, pokore, trpezlivosti, oddanosti do vôle Božej a k veľkým veciam, ktoré sú spojené aj s heroickým utrpením a obetou. Nepravé zjavenie podporuje márnotratnosť, odvážlivosť, na-

⁷⁸⁹ S. Theol. p-III. qu. 27, 1 ad 2.

⁷⁹⁰ In I. Sent. dist. 44 qu 1 ad 3.

⁷⁹¹ Mt 7, 16—17.

dutosť, neposlušnosť, smyselnosť: vizionára morálne nedvíha, lež snižuje. Keďže tvár je zrkadlom duše, v pravom zjavení tvár je premenená, spokojná, príťažlivá, reč je jasná, celé správanie je pokojné a decentné, kým v nepravom tvár je spotvorená, odporná, reč zmätená, pohyby konvulzívne, nedôstojné, ba necudné, lebo v takej duši neprebýva Boh.

Ak všetky tieto kritériá spolu aplikujeme na jednotlivý prípad, ľahko sa vyhneme nebezpečenstvu vidieť pravé zjavenie tam, kde ho niet. Ako katolíci, ale aj ako rozumní a vzdelaní Iudia, musíme byť veľmi skeptickí v tejto veci, ale zase na druhej strane nesmieme byť nemúdrymi popieračmi takýchto udalostí. Škodí prílišná dôverčivosť, ale aj prepiaty negativizmus. Ak však sledujeme zlatú strednú cestu, dáme za pravdu najväčšiemu moralistovi novej doby sv. Alfonzovi z Ligouri, ktorý napísal aj pre nás smerodajné slová: „Väčšina vízií a súkromných zjavení je nepravá a uvádza do omylu“.⁷⁹²

⁷⁹² Praxis confessarii, c. X.

OBSAH

Predhovor	— — — — —	5
Pojem katolíckej mravouky	— — — — —	7
Framene katolíckej mravouky	— — — — —	9

Časť všeobecná.

Prvý odsek. (Posledný cieľ človeka)	— — — — —	13
Druhý odsek. Slobodné ľudské činy	— — — — —	17
Prvá hlava. Sloboda ľudských činov	— — — — —	17
Druhá hlava. Prekážky slobodných činov	— — — — —	21
A) Normálne prekážky	— — — — —	22
B) Abnormálne prekážky	— — — — —	25
Tretia hlava. Rozdelenie slobodných ľudských činov	— — — — —	26
Štvrtá hlava. Mravná norma slobodných ľudských činov	— — — — —	28
Piata hlava. Prvky mravnosti	— — — — —	29
Šiesta hlava. Príčetnosť ľudských činov	— — — — —	32
Siedma hlava. Indiferentné slobodné činy	— — — — —	33
Ôsma hlava. Zaslúžný ľudský čin	— — — — —	34
Tretí odsek. Svedomie	— — — — —	36
Prvá hlava. Rozdelenie svedomia	— — — — —	36
Druhá hlava. Svedomie ako norma mravnosti	— — — — —	37
Tretia hlava. Mravné systémy	— — — — —	40
A) Probabilizmus	— — — — —	42
Štvrtý odsek. Zákon	— — — — —	48
Prvá hlava. Večný a prirodzený Boží zákon	— — — — —	49
Druhá hlava. Pozitívny zákon	— — — — —	55
A) Boží pozitívny zákon	— — — — —	55
B) Cirkevný zákon	— — — — —	57
C) Civilný zákon	— — — — —	59
Tretia hlava. Záväznosť zákona	— — — — —	61
Štvrtá hlava. Zánik záväznosti zákona	— — — — —	65
Piaty odsek. Čnosti	— — — — —	68
Prvá hlava. Čnosť vo všeobecnosti	— — — — —	68
Druhá hlava. Kardinálne čnosti	— — — — —	69
Tretia hlava. Teologické čnosti	— — — — —	73
Šiesty odsek. Hriech	— — — — —	76
Prvá hlava. Triedenie hriechov	— — — — —	77

Druhá hlava. Vznik hriechu	— — — — —	82
Tretia hlava. Vnútorne hriechy	— — — — —	84
Štvrtá hlava. Hlavné vášne	— — — — —	88

Časť špeciálna.

Prvý odsek. Božské čnosti	— — — — —	93
Prvá hlava. Viera	— — — — —	93
Druhá hlava. Nádej	— — — — —	96
Tretia hlava. Láska	— — — — —	98
A) Láska k Bohu	— — — — —	98
B) Láska k sebe	— — — — —	99
C) Láska k bližnému	— — — — —	100
1. Láska k nepriateľovi	— — — — —	101
2. Skutky lásky k bližnému	— — — — —	103
a) Almužna	— — — — —	103
b) Bratské pokarhanie	— — — — —	103
3. Poradie lásky k bližnému	— — — — —	106
4. Hriechy proti láske k bližnému	— — — — —	108
a) Pohoršenie	— — — — —	108
b) Zvedenie	— — — — —	112
c) Hriechne spoluúčinkovanie	— — — — —	113
Druhý odsek. Desatoro Božích prikázaní	— — — — —	113
Prvá hlava. Prvé Božie prikázanie	— — — — —	119
A) Poklona (adorácia)	— — — — —	119
B) Prosebná modlitba (oratio)	— — — — —	120
C) Hriechy proti zbožnosti	— — — — —	124
1. Povera	— — — — —	124
a) Nesprávne uctievanie Boha	— — — — —	124
b) Modloslužba	— — — — —	125
c) Veštenie	— — — — —	126
d) Čarovanie	— — — — —	130
Dodatok. Špiritizmus	— — — — —	132
2. Pokúšanie Boha	— — — — —	139
3. Svätokrádež	— — — — —	140
Druhá hlava. Druhé Božie prikázanie	— — — — —	146
A) Neúctivé užívanie mena Božieho	— — — — —	146
B) Rúhanie sa Bohu	— — — — —	147
C) Prísaha	— — — — —	149
D) Sľub	— — — — —	156
Tretia hlava. Tretie Božie prikázanie	— — — — —	161
A) Zákaz služobných prác	— — — — —	162

B) Počúvanie svätej omše — — — — —	166
Štvrtá hlava. Štvrté Božie prikázanie — — — — —	170
A) Povinnosti detí voči rodičom — — — — —	170
B) Povinnosti rodičov deťom — — — — —	172
C) Povinnosti služobníkov voči pánom — — — — —	175
D) Povinnosti pánov voči služobníkom — — — — —	176
E) Povinnosti robotníkov voči zamestnávateľom — — — — —	177
F) Povinnosti zamestnávateľov voči robotníkom — — — — —	178
G) Povinnosti občanov oproti štátu — — — — —	180
H) Povinnosti štátnej moci voči občanom — — — — —	185
Piate hlava. Piate Božie prikázanie — — — — —	186
A) Vražda nevinného — — — — —	186
B) Usmrtenie zločinca — — — — —	198
C) Usmrtenie nespravodlivého útočníka — — — — —	201
D) Súboj — — — — —	203
E) Vojna — — — — —	206
F) Samovražda — — — — —	212
Šiesta hlava. Šieste a deviate Božie prikázanie — — — — —	216
A) Smilstvo vo všeobecnosti — — — — —	217
1. Dokonané činy podľa prírody — — — — —	218
2. Dokonané činy proti prírode — — — — —	224
Dodatok. Pohlavné perverzity — — — — —	229
3. Nedokonané činy pohlavnosti — — — — —	231
a) Smyšľané hnutia — — — — —	231
b) Činy necudnosti — — — — —	232
4. Hriechy manželského aktu — — — — —	236
Siedma hlava. Siedme a desiate Božie prikázanie — — — — —	246
A) Vlastníctvo — — — — —	246
1. Podmet vlastníctva — — — — —	247
2. Predmet vlastníctva — — — — —	253
3. Nadobudnutie vlastníctva — — — — —	253
a) Privlastnenie — — — — —	253
b) Prírastok — — — — —	256
c) Premlčanie — — — — —	256
d) Smluva — — — — —	259
I. Jednstranné smluvy — — — — —	262
II. Dvojstranné smluvy — — — — —	267
aa) Smenné smluvy — — — — —	267
bb) Herné smluvy — — — — —	273
e) Práca — — — — —	283
B) Porušenie vlastníctva — — — — —	284

1. Krádež	— — — — —	284
2. Poškodenie	— — — — —	288
C) Náhrada škody	— — — — —	289
1. Vrátanie cudzej veci	— — — — —	289
a) Povinnosti dobromyseľného držiteľa	— — — — —	289
b) Povinnosti zlomyseľného držiteľa	— — — — —	290
c) Povinnosti držiteľa s pochybujúcim úmyslom	— — — — —	291
2. Náhrada za nespravodlivo zavinenú škodu	— — — — —	291
3. Náhrada za spoluúčinkovanie	— — — — —	295
4. Okolnosti náhrady	— — — — —	297
5. Oslobodenie od náhrady	— — — — —	299
Ôsma hlava. Ôsme Božie prikázanie	— — — — —	301
A) Lož	— — — — —	301
B) Osočovanie	— — — — —	308
C) Ohováranie	— — — — —	309
D) Opozývajúci úsudok	— — — — —	312
E) Potupenie	— — — — —	313
Tretí odsek. Najdôležitejšie cirkevné prikázania	— — — — —	315
Prvá hlava. Prikázanie o zdržovaní sa mäsitého pokrmu		
a o pôste	— — — — —	315
A) Zdržovanie sa mäsitého pokrmu	— — — — —	317
B) Pôst	— — — — —	319
Druhá hlava. Prikázanie o ročnej spovedi	— — — — —	322
Tretia hlava. Prikázanie o veľkonočnom prijímaní	— — — — —	323
Štvrtá hlava. Prikázanie o vydržiavaní duchovných	— — — — —	324
Piata hlava. Zákaz kníh	— — — — —	325
A) Predbežná cenzúra kníh	— — — — —	326
B) Zakázané knihy	— — — — —	327
C) Zákaz spaľovať mŕtvoly	— — — — —	334
Štvrtý odsek. Povinnosti niektorých svetských povolání	— — — — —	339
Prvá hlava. Obžalobca	— — — — —	339
Druhá hlava. Obžalovaný	— — — — —	340
Tretia hlava. Sudca	— — — — —	341
Štvrtá hlava. Svedok	— — — — —	347
Piata hlava. Advokát	— — — — —	348
Šiesta hlava. Notár	— — — — —	350
Siedma hlava. Lekárnik	— — — — —	351
Ôsma hlava. Lekár	— — — — —	351
Piaty odsek. Vybrané otázky katolíckej mravouky	— — — — —	355
Prvá hlava. Šport	— — — — —	355
Druhá hlava. Psychoterapia a náboženstvo	— — — — —	359
Tretia hlava. Vízie a zjavenia	— — — — —	404